

KATECHETIKA

NÁVOD K DUCHOVNÍ SPRÁVĚ
ŠKOLNÍ MLÁDEŽE KATOLICKÉ.

Druhé, zdokonalené vydání.

DR. VÁCLAV KUBÍČEK,
universitní profesor katechetiky v. v.

1939.

Nákladem Matice cyrilometodějské v Olomouci.
Vytiskla Valašská tiskárna ve Valaš. Meziříčí.

Nr. 19.898.

Imprimatur!

Olomucii, die 21. XI. 1936.

Dr. Ioannes Martinů,
vicarius generalis.

Všechna práva vyhrazena.

OBSAH.

I. PŘEDBĚŽNÉ POUČKY.

1. Cíl a úkol náboženského působení ve škole	11
2. K slovnímu významu katechese	13
3. Duchovní správa ve škole vůbec	16
4. Škola v čsl. republice ve světle zákonů a v žádoucí podobě	19
5. Osobnost učitele náboženství	22
6. Dítě ve škole mateřské	26
7. Žáci národní školy	29
8. Katechetické učivo	32
9. Náboženské učebnice	34
10. Zpravidla se katechisuje soustavně	37
11. Učení příležitostně	39
12. Jak se má ve škole mluvit. (Tři všeobecná pravidla)	42
13. Tři dodatky stran mluvení k dětem	45
14. Učitel sděluje a táže se	48
15. Jaká má býti učební otázka	50
16. Pravidla stran otázek a odpovědí	53

II. ZAKLADNÍ SMĚRNICE DIDAKTICKÉ.

A. *Dej nazírat!*

17. K orientaci	59
18. Názor zevnější	60
19. Kresby a črty na tabuli. (Vzorce k napodobení)	63
20. Dodatky k učení o zevnějším názoru	78
21. Názor vnitřní	80
22. Odkud čerpá prvky vnitřního názoru	83
23. Otčina v katechesi	86

B. *Uč rozumět!*

24. K orientaci	90
25. Co a kterak vysvětlovati vůbec	90
26. Kterak vysvětlovati pojmy odtažené. (Postup složný a rozložený)	93

C. *K srdci mluv!*

27. K orientaci	96
28. Pohnutky nadpřirozené	97
29. Pohnutky přirozené	99
30. Citové teplo při katechesi. (Pojem a poučka z příkladů)	103
31. Tři pravidla k docílení citového tepla	106

D. *Vštěpuj do paměti!*

32. K orientaci	108
33. Co a kterak upamětnit	109
34. Tři pokyny k praxi upamětnění	111
35. Výslech neboli zkoušení	114
36. Opakuj příležitostně a soustavně!	117

E. *Žiti pěstuj!*

37. K orientaci	120
38. Kterak se katecheticky uživotňuje. (V příkladech)	121
39. Složky katechetického uživotnění	124
40. Uživotněním k pozitivnímu činu	127
41. Směřuj uživotněním k návyku!	130
42. Vzděláním svědomí k sebekontrolě!	133

43. Samočinnost žáků	135
44. Zásady činné školy v katechesi	140

III. RŮZNÉ DRUHY KATECHESE.

45. Skladba katechese vůbec	147
46. Ke katechesi biblické na nižším stupni. (Předběžný přehled)	150
47. Katechese biblická na nižším stupni. (1. část)	151
48. Katechese biblická na nižším stupni. (2. část)	156
49. Katechese biblická na středním a vyšším stupni	160
50. Katechese katechismová. (Předběžné pokyny a poučky)	164
51. Katechese katechismová. (Skladba postupem složným)	170
52. Katechese církevních dějin	174
53. Ožehavé partie církevních dějin	177

IV. PRO ŽIVOT ZVLÁŠTĚ POTŘEBNO.

54. Pěstění modlitby	183
55. Dodatky k pěstění modlitby	185
56. Veřejné služby Boží. (K orientaci)	189
57. Návod k účasti na mši sv. (Pro žáky mladší)	190
58. Návod k účasti na mši sv. (Pro žáky starší)	194
59. Na služby Boží ochotně!	196
60. Dodatky k výchovu pro služby Boží	200
61. Příprava svátostná. (Poznámky k orientaci)	205
62. Ponejprv ke stolu Páně v druhém ročníku	208
63. Dodatečné poznámky k svátostné výchově	214
64. Ponejprv ke stolu Páně v třetím ročníku	217
65. Další příprava k oběma svátostem	223
66. Církevní rok. (Didaktické poznámky k orientaci)	230
67. Uč prožívat církevní rok! (Doba vánoční)	232
68. Uč prožívat církevní rok! (Čas velikonoční a církv. kalendář vůbec)	235
69. Výchova k cudnosti. (Didaktické předpoklady)	239
70. Tři základní pravidla k výchovu stydlivosti	242
71. Obrisy katechese o stydlivosti. (Pro nižší a střední stupeň)	245
72. Didaktické poučky k výchově cudnosti. (Na vyšším stupni žactva)	248
73. Myšlenky pro katechesi o sv. čistotě. (Pro vyšší stupeň národ. školy)	252

V. ŠKOLNÍ KÁZEŇ.

74. Myšlenky k orientaci	259
75. Školní kázeň, pojem, potřeba a předpoklady	260
76. Kladné prostředky kázeňské. (Výchovný dozor, kázeňský projev, usnadnění poslušnosti)	264
77. Kladné prostředky kázeňské. (Pomoc Ducha sv., výchovné odměny, povzbuzení a pochvala)	268
78. Kázeňské tresty	273
79. Poučky o tom, jak trestati	278
80. Ukázněj pravidelně výchovou!	281
81. Dodatky k technice kázně	285

VI. SPECIÁLNÍ NAVODY.

82. Učebná osnova	293
83. Kterak se připravit na určitou katechesi	295
84. Normální hodina katechese	299
85. Zvláštní zřetele u žáků nejmladších	306
86. Úvodní katechese v prvním ročníku	311
87. Vyučování v nerozdělené jednotě	313
88. Svátost biřmování	317
89. Před odchodem ze školy	322
REJSTŘÍK	329

SLOVO NA CESTU.

Přes 30 let uplynulo od času, co u nás vyšly poslední soustavné návody k vyučování náboženství ve škole. Zatím se mnoho změnilo, zejména světovou válkou a po státním převratě: nové poměry společenské, nová legislatura, nové učebnice. To všechno vábilo a nutkalo hledati pro školní učení časovější stezky na horu starých pravd víry, a mělo pak své drobné i větší odrazy jak v odborné literatuře, tak i v učebné práci. Odtud a z téměř půlstoleté školní praxe osobní je sebráno, co podává přítomná kniha.

Zásadním vodítkem tu bylo: nespouštěti se dosavadní tradice, jak se u nás v širé vlasti československé učilo náboženství po dlouhou řadu let - za zvláštních našich poměrů - vzhledem k národnímu svérázu a speciálním potřebám našeho žactva. Všechno, čeho jsme kdysi odbornou průpravou nabyli a co se nám didakticky osvědčovalo, předkládá Katechetika soustavně znova, byť i místy poopraveno, zdůkladněno a doplněno, moderní době přizpůsobeno, hlavně pak intensivně usměrněno k životu z víry.

Procházel to kus po kuse sítím osobního vzdělání, je náležitě ověřeno zkušenostmi cizími i vlastními a tak seřaděno i vyjádřeno, aby se toho dalo bohdá s užitkem upotřebit k usnadnění a zúrodnění těžké práce na školském záhoně. A najdou-li se snad nedostatky a mezery, nechybí u nás bohudík čilých odborníků, kteří budou opravovat, doplňovat a dále budovat. Ne z cihel — z hlav je stavěn maják pravdy.

Důležitý úkol připadá po té stránce zvláště mladší generaci učitelů katol. náboženství, aby jako pionýři se světlem jakž takž bezpečným v ruce šli raženou cestou dopředu, stále se sami odborně vzdělávali a prakticky i literárně ze svých fondů dodávali, k čemu starší, duchem pružně ohební, nezkostnatělí ukazují, radí a vybízejí: „Pojďte za námi! Vám už nemusí býti tak svízelné, jako kdysi nám, kteří jsme s námahou cestu tra-

sovali, prokopávali a dláždili." V tom smyslu chce Katechetika sloužiti všem „dobré vůle": mladším i starším pracovníkům na školní líše.

A ještě něco z mnoha, co by se dalo a mělo říci: Žádná učebnice nemůže, leč ani nemíní podati všechno, čeho je k oboru potřeba. Jen poučky a více méně všeobecná pravidla, názorně upříkldněná. To obojí má býti podnětem k osobité činnosti, jež předložené učivo hledí zažit a strávit, poučky a pravidla přizpůsobuje vlastní individualitě, z daných prvků samostatně kombinuje a tvoří, měníc takto přijatý peníz v chléb, a to „svůj", „domáci" chléb. To je podstatným cílem přítomné knihy. Toho-li dosáhne, vykoná plně úkol, pro který je složena. K tomu nám dopomáhej Pán Bůh na přímluvu Panny Marie a všech svatých. Amen.

V Lošticích, v předvečer sv. Mikuláše biskupa 1936.

K DRUHÉMU VYDÁNÍ.

Po prvním vydání, jehožto značný náklad byl za krátkou dobu rozebrán, vychází „Katechetika" znovu ve zdokonalené podobě.

Z četných posudků, jimiž odborná veřejnost ústně, písemně a tiskem přijala knihu velmi vlídně, jsou nově uplatněny zejména všechny náměty profesora Jana Staňka (Věstník jednot duchov. 1937 p. 120. n.), jemuž v zájmu společné dobré věci z plna srdce děkuji.

Čtenáře s vyššími aspiracemi upozorňují jako dříve, tak i nyní poznámky a citáty pod čarou na jiné, vesměs poměrně snadno dostupné prameny, z kterých se možno šře poučit.

Kéz kniha s pomocí Boží slouží dále svému úkolu!

V Lošticích, v den sv. Ambrože 1938.

Dr. V. Kubíček.

Z ODBORNÉ LITERATURY

použito zejména - mimo spisy citované uvnitř:

(číslo za letopočtem značí pořadové vydání).

1. *Alberti*, Světec Don Bosko. (Fryšták 1934, Salesián. ústav „Don Bosko“.)
- 2. *Blanda Xav. Dr.*, Pastorálka ve škole. (Praha 1883, Stýblo.)
- 3. *Bötsch Arno S. J.*, Das Geheimnis der Erziehung. (Innsbruck 1912⁸, Rauch.)
- 4. *Busse Hans Dr.*, Kinder fragen den Lehrer. (Leipzig 1931, Barth.)
- 5. *Časopis katol. duchovenstva*. (Praha.)
- 6. *Diessl Wilh. Dr.*, Reform des RU an unseren Mittelschulen. (Warnsdorf 1931, Opitz.)
- 7. *Foltynovský Jos. Dr.*, Duchovní správa. (Olomouc 1936, Lid. záv.)
- 8. *Förster Fr. W. Dr.*, Jugendlehre. (Berlin 1909, Reimer.) - Schule und Charakter. (Zürich 1910, Schulthess.) - Sexualethik und Sexualpädagogik. (München 1910, Kösel.) - Erziehung und Selbsterziehung. (Zürich 1921, Schulthess.) - Autorität und Freiheit. (München 1911³, Kösel.)
- 9. *Gatterer Michael S. J. Dr.*, Katechetik. (Innsbruck 1931⁴.) - Erziehung zur Keuschheit. (Innsbruck 1911³, Rauch.)
- 10. *Göttler Jos. Dr.*, 3. Münchener katech. Kurs 1910. (Kösel-Pustet.) - Religions- und Moralphädagogik. (München 1931², Aschendorff.) - System der Pädagogik. (München 1933⁶, Kösel.)
- 11. Grundfragen der Katechetik. (Wien 1911, Kirsch.)
- 12. *Grunwald Georg Dr.*, Lehrbuch der Pädagogik II. (Paderborn 1922⁵, Schöningh.)
- 13. *Hörmann Franz*, Lebendiger Unterricht. (München 1921, Kösel.)
- 14. *Hronek Jos., prof.*, Národní škola a katecheta. (Praha 1931, Franci.) - Česká škola národní v historickém vývoji a v dnešní podobě. (Praha 1932.) - Metodika vyučování náboženství v třídě elementární. (Praha 1934.) - Reforma národní školy čsl. (Praha 1935, Franci.) - Vyučování náboženství na školách národních. (Praha 1935, Vyšehrad.) - Cesta k Bohu, učebnice pro 1. stupeň národních škol. (Praha 1935², Kropáč-Kucharský.)
- 15. *Christl. pädagogische Blätter*. (Wien, Mayer.)
- 16. *Indra Jan Dr.*, Katechetika. (Hradec Králové 1904.)
- 17. *Jeřábek Karel* (Lutislav), Eucharistie a mládež. (Brno 1928.) - Chléb života a duše dítěte. (Líšeň u Brna 1930.)
- 18. *Kachník Jos. Dr.*, Časové otázky paedagogické. (Praha 1912, V. Kotrba.) - Lidské vášně a jich výchova. (Praha 1916, V. Kotrba.)
- 19. *Katechetische Blätter*. (München, Pustet.)
- 20. *Katechismus katol. náboženství*. (Olomouc 1932³, Matice cyrilometod.)
- 21. *Keilhacker Martin Dr.*, Der ideale Lehrer nach der Auffassung der Schüler. (Freiburg 1932, Herder.)
- 22. *Kobosil Jos. Dr.*, Dějiny vychovatelství. (Praha 1916, Kotrba.)
- 23. *Košák Frant.*, Dějiny české katechetiky. (Olomouc 1922, Matice CM.)
- 24. *Kröpfl Jos.*, Religionsunterricht der einklassigen Landschule. (Graz 1927, Moser.)
- 25. *Kubiček Václ. Dr.*, Svaté učení. (Olomouc 1922, Matice CM.) - Katolická prvouka. (Olomouc 1935⁹, Promberger.) - Biblické dějiny. (Olomouc 1936⁹, Promberger.)
- 26. *Lexikon der Pädagogik*, Roloff. (Freiburg 1910, Herder.)
- 27. *Mayer Heinrich Dr.*, Katechetik. (Freiburg 1928², Herder.)
- 28. *Mey-Hoch*, Vollständige Katechesen. (Freiburg 1927¹⁵, Herder.)
- 29. *Mönnichs Theod. S. J.*, Zur Katechese über das 6. Gebot. (München 1922, Pustet.)
- 30. *Osnova pro vyučování katol. náboženství* na obecných a měšťanských školách. (Olomouc 1931.)
- 31. *Pflegler Michael Dr.*, Der Religionsunterricht. (Innsbruck 1935, Tyrolia.)
- 32. *Pichler Wilhelm*, Unser Religionsunterricht, seine Mängel und deren Ursachen. (Wien 1907, St. Norbertus.)
- 33. *Pinkava Frant.*, Bildung des Willensvermögens. (Olomouc 1894.) - Úryvky z před-

nášek o katechetice. (Olomouc 1902.) — 34. *Raab Karel Dr.*, Das Katechismusproblem. (Freiburg 1934, Herder.) — 35. *Referate des Kongresses für Katechetik*. (Wien 1912, Kirsch.) — 36. *Religion und Leben*. (Das Arbeitsprinzip in seiner Anwendung für den RU. (München 1920, Kösel.) — 37. *Sailer Joh.*, Erziehung für Erzieher. (Freiburg 1910, Herder.) — 38. *Schmitz Hubert Dr.*, Religiöse Unterweisung der Jugend. (Köln 1921², Bachem.) — 39. *Skočdopole Ant. Dr.*, Rukověť katechety. (Čes. Budějovice 1909.) — 40. *Stolz Alban*, Erziehungskunst. (Freiburg 1921¹⁰, Herder.) — 41. *Stonner Ant. Dr.*, Relig. sittliche Führung Jugendlicher. (Freiburg 1934, Herder.) — 42. *Synodus 2. brunensis* 1934. (Brno 1935, bisk. konsistoř.) — 43. *Škoda Jan*, Katechetika. (Praha 1873³, Urbánek.) — 44. *Švadlenka Frant.*, Obecná pedagogika. (Praha 1929⁴.) - Obecná didaktika. (Praha 1929⁴, Stýblo.) — 45. *Tauber Otak. Dr.*, Učebnice našich škol ve světle pravdy. (Olomouc 1925.) - Katolíci a škola. (Hranice 1927.) — 46. *Vašek Bedřich Dr.*, Práce a oběti pro katol. školu jinde a u nás. (Olomouc 1925.) - Křesťanská sociologie. (Praha 1929—1931, Čsl. akciová tiskárna.) — 47. *Vychovatel*, časopis pro křesť. pedagogiku. (Praha, Družstvo „Vlast“.) — 48. *Vychovatelské listy*. (Olomouc, Matice cyrilometod.) — 49. *Weimer Herm. Dr.*, Der Weg zum Herzen des Schülers. (München 1908², Beck.)

ZKRATKY.

BD = Biblické dějiny V. Kubíčka, viz č. 25.
CJC = Codex juris canonici.
CR = Catechismus romanus, vydaný z nařízení sněmu trident.
ČKD = Časopis katol. duchovenstva, viz č. 5.
GA = Gatterer, Katechetik, viz č. 9.
GÖ = Göttler, Religions- und Moralpädagogik, viz č. 10.
GFR = Grundfragen der Katechetik I. II. III., viz č. 11.
HRV = Hronek, Vyučování náboženství na školách nár., viz č. 14.
CH = Förster, Schule und Charakter, viz č. 8.
CHPB = Christl. pädag. Blätter, viz č. 15.
Kat. Katech. = Katechismus katol. nábožen., viz. č. 20.
KB = Katechetische Blätter, viz č. 19.
l. c. = loco citato, na uvedeném místě, v uvedené knize.
LEX = Lexikon der Pädagogik I—V., viz č. 26.
MA = Mayer, Katechetik, viz č. 27.
Osnova = viz č. 30.
p. = pagina, strana.
RK = Referate des Kongresses für Katechetik I—III., viz č. 35.
RL = Religion und Leben I—IV., viz č. 36.
SCH = Schmitz, Relig. Unterweisung der Jugend, viz č. 38.
SYST = System der Pädagogik, Göttler, viz č. 10.
ŠV. = Švadlenka, Obecná didaktika, viz č. 44.
Ů. = Úryvky z přednášek o katechetice, Pinkava, viz č. 33.
V. = Vychovatel, viz č. 47.
VL = Vychovatelské listy, viz č. 48.

I.

PŘEDBĚŽNÉ POUČKY.

1. Cíl a úkol náboženského působení ve škole.

Jsme na světě, abychom Pánu Bohu sloužili a tak na věky spaseni byli. K tomu cíli má člověk od probuzení svého rozumu s pomocí Boží směřovat. Sám na to nestačí; chce a má jemu dopomoci k tomu výchova vůbec a náboženská výchova zvláště. U svěřence pokřtěného je to výchova podle předpisů církve katolické v rodině a ve škole.

Náboženská výchova školní má s pomocí Boží uschopniti svěřence tělesně a zejména duševně, aby životního cíle pro blaženou věčnost mohl dojíti dobrovolně, samočinně a samostatně. K tomu je potřebí, aby svěřenec získal určitou míru náboženských vědomostí, aby náboženské pravdy přesvědčeně věřil, a konečně, aby si navykl užívatí prostředků milosti Boží a takto katolicky žít. Z toho vyplývá pro učitele náboženství trojí úkol. Totiž:

1. VPRAVIT ŽAKŮM URČITOU MÍRU NABOŽEN. VĚDĚNÍ.

K ČEMU? Aby poznali, co Bůh k našemu spasení zjevil, co nám k dosažení věčného cíle pomocně nabízí, a co na ten účel přikazuje anebo zakazuje. To mají žáci úměrně svému věku postupně netoliko zvědět, nýbrž tomu také rozumět a pevně uložit do paměti. Jen vědění takto osvojené může býti základnou pro další potřebné vzdělání náboženské.

Náboženské vědění je nezbytně potřebno, jako je potřebí světla, aby se člověk cestou neminul cíle. Duch, věděním neosvícený, neví kudy kam a snadno zabloudí. Proto se vědění tak význačně přirovnává světlu. Arci nemusí vždy a pro každého býti toho světla mnoho. I za soumraku nebo s malou lampičkou se dá, nelze-li jinak, za tmy bezpečně cestovat. Ale ať s málem anebo mnohem: vědění samo není ještě ctnost a náboženské vědění není ještě náboženství: světlo byť sebe jasnější samo nestačí k dojítí cíle a není tudíž jediným úkolem náboženského působení ve škole. Potřeba kromě toho:

2. VĚSTI ŽAKY, ABY NABOŽENSKÉ PRAVDY VĚŘILI.

PROČ? Protože „bez víry se nelze líbit Pánu“. (Žid. 11, 6.) Leckdo má bohaté vědomosti náboženské, ale nevěří. Školní svěřenci mají umět věřit, a to ne pouze věrou lidskou, nýbrž věrou božskou: Bůh to zjevil, Bůh to nabízí, Bůh to přikazuje; a to všechno mi předkládá svou církví katolickou k věření.

„Vira je dar Boží“ (Efes. 2, 8.), totiž nadpřirozená vloha, nabytá sv. křtem. Nelze ji tedy vštípit učením. Podobá se však jiskře, buňce, zrnku: jiskra se má rozhořet, buňka se má rozvíjet, zrnko má vzklíčit, růst a vy-metati klas. U nedospělých to vyžaduje výchovné péče, kterou jim spolu s otcovským domem má věnovati náboženské působení ve škole. To působení má každou hodinu nejen víru, časem snad podřimující, budít, nýbrž, a to hlavně:

3. CVIČITI ŽÁKY, ABY SI NAVYKLI Z VÍRY ŽÍT.

*Na tom záleží nejvíc.*¹ Jako strom, stojící u vody na vý-sluní, roste a zelená se, kvete a nese ovoce, „když Pán Bůh dá“, tak mladý stromek, pěstovaný v půdě vědění a věření, má býti z víry živ (Řím. 1, 17.): z víry má pobírat živnou vláhu, teplo a světlo, aby svatě cítil, svatě chtěl a svatě se činil. Už v dětském věku musí víra býti svěřencovi kvasem (Mat. 13, 23.), jenž proniká veškeru jeho bytost, aby uměl Bohu se klanět a jemu děkovat, jeho prosit a s ním se smířovat, a jemu z dě-tinné lásky plněním svých drobných povinností sloužit. Takové žití je hlavním úkolem pokřtěného, a k tomu jej vychovávat nejdůležitějším úkolem učitele náboženství. Jeho učení, vedení a cvičení má býti svěřenci průpravou k s v a t ě m u žití poško-lnímu, a to samostatnému.

NE ŠKOLE, NÝBRŽ ŽIVOTU! A to životu věčnému. Budeme kdysi souzeni ne z toho, kolik jsme nábožensky věděli nebo věřili, nýbrž z toho, co jsme nábožensky chtěli a konali slovem i skutkem. Proto poručil Kristus nejen „učtel“, nýbrž také a hlavně „učte je zachovávatí všechno, co jsem vám přikázal“. (Mat. 28, 19. 20.) Tomuto úkolu třeba při náboženském působení ve škole všechno podřizovat a k němu hodinu co hodinu směřovat. A čím blíže odchodu ze školy, tím úsilovněji mít na zřeteli, aby svěřenec se cítil povinen nábožensky se dále sám vzdělávat a dovedl nábožensky státi na vlastních nohou.

Útoky proti školní výchově náboženské si brávají důvody ponejvíc odtud, že účinků toho výchovu v životě nevidět. A nevidět-li jich opravdu ani za školních let, ani později v náležité míře, nebývá to vždy cele za-viněno nekřesťanským okolím, nýbrž hlavně nedostatečným působením po stránce náboženské ve škole. „Nuže tedy, po ovoci jejich poznáte je.“ (Mat. 7, 20.)

* * *

„POMOC NAŠE VE JMĚNU PANĚ.“ (Žalm 123, 8.) Mezi povin-nostmi duchovní správy vůbec zabírá práce ve škole zpravidla *nejvíce* času do roka, působivá *nejvíc obtíž* se strany dětí (těkavé, nevnímavé, ne-uznalé, zkažené), rodičů (lhostejní, nedbalí, nepřízniví) a ostatních činitelů. Může však přinášet *nejvíce radostí*, koná-li se po svědomité průpravě vzdálené i důsledné přípravě bližší neomrzele, s láskou k povolání a pra-videlným vzhledem na horu Hospodinovu. (Žalm 120, 1.) Boha vzývej,

¹ „ut fidei, quam lingua nostra loquitur, etiam moribus vita fateatur“ modlí se církev v den sv. Neviňátek betlemských.

ruky přidej! Ne z oka rmutného, z ruky pilné naděje kvitne. Bůh nikomu neodpírá milosti, kdo činí, seč jest.

DALŠÍ MYŠLENKY K ORIENTACI. SCH p. 15-17. 21. 24. - GÖ p. 49. 167. - GFR I. p. 6. 8. 11. 12. 98. - III. p. 118. 125. 130. - RL I. p. 4. 5. 7. 11-14. 34. - RK p. 4. 5. - VL 1919 p. 250. - 1921 p. 69. 70. - 1924 p. 198. - 1935 p. 9. 35. - CHPB 1918 p. 46. - 1921 p. 87. - 1923 p. 49.

2. K slovnímu významu katechese.

SLOVO „KATECHESE“, z řeckého slova *katéchesis* (*katéchein* = *declamare*, shora mluvit, srv. *echo* = *ozvěna*), znamená v církevní mluvě křesťanského starověku ústní poučování náboženské. (Luk. 1, 4. - Sk. ap. 18, 25. - Gal. 6, 6.) Původně se to poučování vztahovalo na dospělé, kteří se připravovali k sv. křtu. Říkalo se jim od 3. století *katechumeni*. Ti se při tom ne pouze učili základním pravdám křesťanským, nýbrž také se modlívali, účastnili se částečně veřejných služeb Božích a cvičili se v postech i skutcích milosrdných. V tom záležela *katechese starokřesťanská*. Byla to vlastně duchovní správa, při které šlo hlavně o praktické uvedení čekatelů sv. křtu do křesťanského života, kdežto učení teoretické bylo omezeno na dobu poměrně krátkou.¹

KATECHESE NOVODOBA

*se zpravidla vztahuje na nedospělé, kteří jsou již pokřtěni. Ty má - ponejvíce ve škole - nábožensky vyučovat, ve víře pěstít a v životě katolickónáboženském cvičit. (Čl. 1.) Je tedy katechese v náležitém slova smyslu nikoli pouhé vyučování, nýbrž učení v přední řadě výchovné neboli duchovní správa ve škole.² Jako všechny věřící a tudíž všechny děti od malíčka vůbec, tak i zvláště duchovní správu katolické mládeže školou povinné svěřil diecéšní ordinarius jako část svého úřadu velepastýřského v určitém obvodu faráři. „Debet parochus maximam curam adhibere in catholica puerorum institutione.“ (CJC 467 a 1329.) *Místní farář je za tento obor duchovní správy odpovědný, i když ten obor v obvodu farnosti zastávají druzí.*³*

KATOLICKÝ KATECHETA

je zplnomocněný od svého biskupského ordinaria (*missio canonica* a jurisdikce CJC 469) duchovní správce věřících určitého obvodu vůbec (farář, kaplan, kooperátor) anebo katolické mládeže školou povinné zvlášť. (Katecheta odborný.)⁴ Mimo-

¹ SCH p. 13. 190. - GFR I. p. 10. - III. p. 119. - Göttler, 3. Münchener katech. Kurs 1910 p. 141. — ² VL 1931 p. 316. - GFR I. p. 9. - GA p. 6. - Foltynovský, Duchovní správa p. 13. 14. - V tom smyslu dal Xav. Blanda své Katechetice titul „Pastorálka ve škole“. — ³ GA p. 73. 74. - GÖ p. 119. - SCH p. 12. - CHPB 1935 p. 211-213. — ⁴ CJC 1329-1335. Srv. 854. 860. 1372/5 a 2319. - GÖ p. 84. 85. - CHPB 1927 p. 183. n. - Hlídka 1937 p. 104.

řádně může ten úřad zastávat i laik mužského nebo ženského pohlaví, je-li náležitě vzdělaný, odborně školený, nábožensko-mravně způsobilý a ordinariálně zplnomocněný. (HRV p. 203—209.)

KATOLICKÁ KATECHETIKA

je soustavně určený soubor pravidel, podle kterých se má katolická mládež ve škole nábožensky vyučovat a vychovávat. Pravidla k vyučování si vědecky založená katechetika přizpůsobuje ze všeobecné didaktiky a je po té stránce speciální didaktikou neboli metodikou vyučování náboženství. Pravidla výchovu bere z katolického vychovatelství. Všechno to se řídí - co do didaktiky i pedagogiky - podle zásad katolické církve, jež určuje netoliko, kdo smí katechisovat, nýbrž také, o čem, v jakém pořadí a rozsahu, a podle kterých učebnic. V tom smyslu je katechetika *podstatnou částí pastorálního bohosloví* neboli vědy o duchovní správě. Nezbytným doplňkem katechetické teorie je předběžně (za let bohovědného studia) praktický návod ke katechisování, dodatečně pak osvědčení o teorii i praxi katechetského působení *při zkouškách triennálních*. *K těm náleží předkládat mimo úkoly z pastorálky vůbec - též otázky a úkoly z katechetiky jakožto důležitého odvětví duchovní správy.*

PRAKTICKÁ PRŮPRAVA

předpokládá *hospitaci* (náslech) v hodinách školní katechese, aby se nastávající učitel náboženství nejprv osobně obeznámil se školským prostředím a zároveň nabyl představy, kterak se katechisuje správně. — Dalším krokem praktické průpravy jsou *písemné úkoly*, jimiž kandidát čas od času osvědčuje, jak pochopil důležitější pravidla katechetická a jak je hodlá ve škole provádět. Pro příští samostatnou praxi jsou písemné úkoly nezbytny. Mimo jiné užitky se jimi začátečník cvičí náležitě se před dětmi vyjadřovat, jednotlivé oddíly určité katechese na dané téma správně sestavovat a různé chyby závčas odkládat. *Stylus optimus dicendi magister*. Tak se učí netoliko jednotlivec, nýbrž i ostatní kandidáti spolu s ním, když se oprava úkolů diskretním způsobem probírá veřejně.¹

Po řadě dílčích úkolů takto vypracovaných a opravených přicházejí vhod *katechetické výstupy* ve škole ať „cvičné” aneb obyčejné, a to v třídě nejprve prostřední a potom vyšší. Jsou to pod dozorem profesora katechetiky cvičné pokusy, jimiž jed-

¹ V. Kubíček, *Catechetae scribentes* VL 1935 p. 330.

notliví kandidáti vyplňují hodiny skutečné katechese. Následující potom kolejný rozhovor o každém výstupu přispívá k odbornému vzdělání všech adeptů. Neboť učitel katechetiky nestačí v soustavné teorii povědět všechno; a i při úplném povědění zůstává leckterému z posluchačů všelico nejasno. Na rozličné věci, byť zdánlivě maličkosti, přijde se teprve až při sledování výstupu, jenž dává takto příležitost k dalším pokynům. A co se po výstupu jednotlivce konstatuje s pochvalou nebo jako chyba, utkví všem.

Celkem budiž po celý čas průpravy zásadou: tolik teorie, kolik je potřeba, a tolik praxe, kolik možno, aby se osvědčilo, že čím lepší je teorie, tím bude zdárnější i potomní praxe.

KATECHETICKÝ SEMINÁŘ je velmi žádoucí k hlubšímu školení snaživých jednotlivců. Tam se návod, všeobecně podávaný pro školy národní, rozšiřuje o zvláštní pokyny pro střední a jiné školy, ukazují a zkoušejí se nové poznatky katechetické a učí se pracovat v oboru katechetiky též literárně: zprvu drobnými črtami, potom i delšími články. Žádná věda se neobejde bez nadějně, důkladněji nad průměr školené čety nadaných hlav. Zůstává-li naše katechetická literatura odkázána jen na dobrovolné dilety, je to jedna z hlavních příčin a jeden z důsledků chybějící hlubší průpravy, že její úroveň se zdvihá tak málo znatelně. A při nízké úrovni odborné literatury pokulhává i praxe ve škole.¹

* * *

„MAGISTER BONUS“, dobrý učitel (Luk. 18, 16.) v obrazné mluvě biblické. Myšlenky k příležitostnému čtení a rozjímání. Nikoli všechno najednou, nýbrž kousek po kousku, krůpěj za krůpějí. Při úmorné mnohdy práci školské je záhodno čas od času stanout a se osvěžit douškem ze sv. zdroje. Jmenovitě mladší učitel se potřebuje stále zpytovat a opravovat, povzbuzovat a vychovávat, aby rostl „v muže dospělého“. (Efes. 4, 13. - 2. Tim. 3, 17.)

„DĚLNÍK BOŽÍ“ pomáhá jako Boží spolupracovník (1. Kor. 3, 9.) obdělávat dětskou duši, „drahocennou před očima Páně“. „Tunsione plurima“ (z hymnu o Posvěcení chrámu) se přičiňuje, aby z té duše byl „svatý chrám Boží“. Pracuje ne jako nádeník „chlebař“, jenž považuje hodinu katechese za nevděčnou dřinu a ledabyly „odbývá“ svůj denní úkol. (Jer. 48, 10.) Snaží se tím úsilovněji, čím je dělník méně (Mat. 9, 37.), až „do večera“, aby si pak „odpočinul jako dělník, když vítaná mu přijde hodina“ (Job. 14, 6.) věčné výplaty. (Mat. 20, 8.) „Blažení služebníci ti.“ (Luk. 12, 37.) Proto „se bedlivě vynasnažuj jak osvědčený před Bohem pracovník, jenž se nemusí stydět za dílo své“. (2. Tim. 2, 15.)

¹ »Schulpraxis ein Semesterlang zu hören, höchstensfalls ein – oder mehrmals zu „dozieren“, reicht nicht aus. Nein! Selbsttätig sollte sich jeder Religionslehrer unter Leitung katechetischer Meister einige Semester hindurch ausbilden können.« GFR III. p. 127–129. – Jak nedostatečně je u nás bohužel postaráno o hospitace a praktické výstupy bohoslovců ve škole, viz J. Staněk ve Věstníku jednot duchov. 1937 p. 122. – O katech. semináři v Pasově CHPB 1930 p. 263. – Co jinak po té stránce u nás žádoucí, Ad. Vašek VL 1922 p. 149. a V. Kubíček VL 1931 p. 318.

ROZSEVAČ SLOVA BOŽÍHO. Škola je „Boží role“. (1. Kor. 3, 9.) V zastoupení Rozsevače božského (Mat. 13, 37.) rozsívá učitel náboženství „ve službě slova“. (Sk. ap. 6, 4.) Čtverého druhu je půda, na kterou padá jeho símě. (Mat. 13, 4—8.) Jak je potřeba se na to rozsívání připravovati dnes, aby símě zítra padalo „v zem dobrou a vydalo užitek stonásobný“! Jak třeba bděle dozírat, aby se neujímal koukol! (Mat. 13, 25.) Aby se právem neřeklo: „Seli jste mnoho, a sklidili málo.“ (Agg. 1, 6.) „Seli pšenici, a klidili trní, namáhali se bez užitku.“ (Jer. 12, 13.) Proč? Kde je vina? Nejsem vinen sám? V čem zejména?

ZAHRADNÍK vyvolené Boží vinice (Is. 5, 2.), aby tam pěstil mladé stromky naštěpené z kmene Kristova. Ty „pokristěné“ stromky mají růsti z kořenů víry a milosti Boží, mají se neuvadle zelenat náboženským věděním, rozkvétat ušlechtilými cítěním a nezůstávat neplodné k vytěžení (Luk. 13, 7.), nýbrž přinášet ovoce bohumilého života. Toho chce prostřednictvím svého vinaře docílit u dětí Zahradník nebeský (Luk. 20, 9.), „aby šli a přinášeli ovoce, a to ovoce aby zůstávalo“. (Jan 15, 16.) „Synu, jdi dnes a pracuj na vinici!“ (Mat. 21, 28.) Pracuješ? „Šel jsem vedle pole člověka líného a vedle vinice muže pošetilého, a hle, všechno zarostlo kopřivami, trní přikrylo plochu její, ohrada kamenná zbořena.“ (Přisl. 24, 20. 21.) „Bože zástupů, pohlédni s nebe, viz a zastaň se vinice této, zachraň, co štípila pravice tvá!“ (Žalm 79, 15. 16.)

DOBŘÝ PASTÝŘ, nikoli po příkladu těch, o nichžto praví Hospodin, že pasou sami sebe, co mdlého že neposilují, co nemocného nehojí, co ztraceno že nehledají, nýbrž tvrdě panují nad ovce, takže se rozprchly a staly se potravou zvěře polní (Ezech. 34, 2—4.), - nýbrž podle vzoru Pastýře božského, jenž „uzřev zástupy, pojal nad nimi lítost, že byli zmoření a povrženi jak ovce bez pastýře“ (Mat. 9, 36.); jenž hledal zbloudilé a zaběhlé na poušti a v horách (Luk. 15, 4. - Mat. 18, 12.). Podobnou lásku žádá od toho, komu svěruje pastýřský úřad: „Pas beránky mé!“ (Jan 21, 15.) Ježíši, pastýři dobrý, smiluj se nad námi!

OTEC A MATKA. Kristus učedníkům: „filioli - synáčkové!“ Sv. Pavel: „Jako své milované děti vás napomínám, vždyť jsem se v Kristu stal skrze evandélium vaším otcem.“ (1. Kor. 4, 14. 15. - 1. Soluň. 2, 11.) „Děti moje, s nimiž mám opět bolesti porodní, až by se Kristus utvářil ve vás.“ (Gal. 4, 19.) - „Jako dětem v Kristu dal jsem vám mléko pítí místo hutného pokrmu.“ (1. Kor. 3, 1. 2.) - V Soluni stal se maličkým mezi věřícími, „jako když matka chová děti své.“ (1. Soluň 2, 7.) — „Pater“ František... Je příznačno, že sv. Jan Bosko v původní knize pravidel, jež sepsal pro své ústavy, nikde neužívá pro svěřence slova „chlapci“ — všude „synové“. V takovém smyslu se má učitel náboženství vyznačovat „sollicitudine patris, caritate matris et humilitate ancillae“ (Biskup Dupanloup † 1878.): jak otec o svěřené děti pečovat, jako matka je milovat, jako „dívka Páně“ jim pokorně sloužit.

3. Duchovní správa ve škole vůbec.

Slovy: „Učte všechny národy!“ (Mat. 28, 19.) poslal božský Učitel své učedníky a jejich nástupce k dospělým i dětem, slovy pak: „Nechte maličké a nebraňte jim přijít ke mně“ (Mat. 19, 14.) a „Pas beránky mé!“

(Jan 21, 15.) k dětem výslovně. Zaujímá tedy duchovní správa mladistvých v pastorační farnosti význačné místo, má svoje nemalé potíže, jež nutno přemáhat, a měla by se k většímu dobru svěřené mládeže účinně snažit o školu katolickou.

PROČ ZAKLADOVĚ DŮLEŽITA.

Katecheta má ve škole možnost vzdělávat nábožensky — a) zpravidla *celé dorůstající pokolení*. Později se leckterí, ba snad i mnozí z nich vymykají z duchovního vedení církve, a to právě ti, kteří by ho nejvíce potřebovali; — b) může je *vzdělávat pravidelně a soustavně*, jak je to nevyhnutelné, má-li se mladým věřícím dostati náboženského základu, jaký by jakž takž vystačil pro život poškození. Pozdější poučování a vedení obnovuje a doplňuje ten základový fond už víc jen nahodile a příležitostně, ne tak soustavně; — c) může působiti s *důvodnou vyhlídkou z daru*. Neboť duše dětská, sv. křtem posvěcená a při vstupu do školy skutečně svatá, bývá pro slovo Boží snadno přístupná a pro náboženské vedení jako vosk poddajná, a to čím raněji, tím více, jmenovitě do věku 10 let. Jako „loukoť za čerstva v kolo ohnutá dá se později spíše v kusy polámat, než aby se vzpřímila“ (Komenský), tak stromek záhy rovnaný roste rovně i později. Podobně „s cesty, kterou dá se jinoch, ani když zestárne, se neuchýlí“. (Přisl. 22, 6.) — Proto a po té stránce je práce učitele náboženství nejdůležitějším úsekem povšechné duchovní správy.¹

ODPOVĚDNOST PŘED BOHEM. „Viztež, abyste žádného z těchto maličkých nepodceňovali, neboť pravím vám, (oni jsou tak cenni před Bohem), že jejich andělé v nebesích patří ustavičně na tvář Otce mého.“ (Mat. 18, 10.) - „Kdo přijme jedno z takových dětí pro jméno mé, mne přijímá.“ (Marek 9, 36.) - „A kdožkoli by podal píti jednomu z maličkých těchto jen číši vody studené, vpravdě pravím vám, že neztratí odplaty své.“ (Mat. 10, 42.) - „Zadívejte se na své žáky, když tak sedí nebo stojí kolem vás, častěji očima víry a uvažte: nejsou to Boží děti? Boží miláčky? Boží dědici? Nejsou to mého Spasitele nevinní sourozenci, vykoupení jeho krví, chrámy Ducha svatého? Nejsou oni svěřenci andělů, radostí rodičů, slibnou nadějí lepší budoucnosti? Co si budou tihle moji žáci myslet o mně kdysi na loži smrtelném a před soudem Božím? Budou mi děkovat a žehnat?“²

ODKUD RUŠIVÉ VLIVY.

Z RODINY, jsou-li otec anebo matka nábožensky neuvědomělí, lhostejní a nedbalí, mravně zkažení anebo dokonce proti

¹ »Faráři a všichni ostatní, jimžto je svěřena péče o duše, ať si uvědomí, že katechetické vyučování je základem celého života křesťanského. Veškerá jejich dovednost, vzdělání a práce směřuj k tomu, aby se to vyučování dalo co nejdokonalěji.« Z dekretu Kongregace koncilu 12. ledna 1935. Acta ap. Sedis č. 5. — ² Overberg, Christl. Religionshandbuch p. 6. — Jiné myšlenky GFR I. p. 90. III. p. 80. — CHPB 1927 p. 184. — 1933 p. 122. a 1934 p. 212.

náboženství zaujati. Tím trpí zvláště hlavní úkol katechese, náboženská výchova. A kdežto dřív o náboženské žití, k jehož praktikování má škola sama poměrně málo možností, se účinně pečovalo v rodině, ponechávají dnes i hodnější rodičové tu péči téměř výlučně učitelům náboženství.¹

Z VENKU obklopují školní mládež rušivě temné stíny. Jsou to zejména: špatný příklad dospělých, styk s dětmi mravně všelijakými, ulice s výkladními okny, lehce dosažitelné tisky a knihy, nebezpečné zábavy (hry, kino, divadla, tance) a bohužel nezřídka i ovzduší školy samé: učební hodiny nevhodně zařazené, světské učebnice zaplevelené, spolky nábožensky nepřívětivé, učitelstvo církvi odcizené. (2. Petr 2, 1. - 2. Tim. 4, 3.) „A když lidé spali, přišel nepřítel a nasekl koukole mezi pšenici.“ (Mat. 13, 25.)

Z DĚTSKÉ POVAHY. Ta je těkavá a roztržitá, povrchní a nestálá, brzy unavitelná a lehce přístupná i špatným dojmům. A tak se ihned v jaru života osvědčuje pravdou, že „srdce lidské se kloní od mladosti k zlému“. (1. Mojž. 8, 21.) A což teprve, když to nejsou jen obyčejné chyby a slabosti dětského věku, nýbrž je-li dětská duše mravně zrušena, politicky naštvána, nedůvěrou, předsudky, ano i nenávistí proti sv. církvi otrávena! Tamodtud, a to ponejvíce vinou rodiny i ostatního okolí, vanou odpory proti náboženskému působení.

CO NUTNO K OBRANĚ.

1. PRACOVAT KATECHETICKY INTENSIVNĚ. Kterak zejména? Tím, že se využívá svědomitě *každé učební hodiny* (Efes. 5, 16.), že se místo méně vhodných zastaralých metod volí *metody účinnější*, a že se pracuje na školním záhoně nikoli polovičatě, ledabyle, nýbrž *s celou duší*. Výchovná péče nesmí začínat a končit zazněním školního zvonku, ani se omezovati stěnami školní učebny. Co dříve stačovalo za příznivějších poměrů rodinných, společenských a zákonodárných, dnes už nestačí.

Učitel náboženství je zvláště v městech a průmyslových osadách narmoze jediný ve prospěch školní mládeže působící činitel, na jehožto bedrech spočívá celá odpovědnost. Té činí dosti, jen když se pro svůj úkol *svědomitě připravuje* pedagogicky, didakticky a katecheticky, později pak základovou přípravu pravidelně doplňuje odborným sebevzděláním. (Dom. Pecka V. L. 1935 p. 9. — CHPB 1927 p. 184.)

2. HLEDĚT SI SVĚRENCŮ CO NEJVÍC VÝCHOVNĚ, a to všech bez rozdílu, tedy netoliko dětí normálních, nýbrž *také žáků méněcenných*, ať už jsou tělesně neduživí, dědičně zatížení, du-

¹ Dr. B. Vašek, Moderní člověk p. 11, 12. — Rodina XX. století. — VL 1932 p. 219, 220. — Na hlubinu 1936 p. 487.

ševně zaostali, mravně ohrožení anebo nábožensky zanedbaní.¹ Právě u těch všech potřeba snažněji urgovat víc než stránku pouhého vědění *moment výchovný*. Totiž: spokojit se u nich, jen co nevyhnutelně nutno věděti k spasení, poměrně častěji se s nimi zabývat, a získávat je dobrotou nejprv sobě a tím zároveň i věci náboženské.

Pro dobrotu je i v zaostalé duši dětské vnímavé místočko. Byť i nezbylo v ní nakonec mnoho z náboženského vědění, jen když aspoň základové prvky víry s elementárním životem podle ní utkví ze školních let ve vzpomínkách jako cosi milého a pro věčnost důležitého. V tom je naděje pro další budoucno, v němž Bůh nebude požadovat více, než sám dal síly a možnosti. Neníť „vůle Otce, jenž je v nebesích, aby zahynul jediný z těchto maličkých“. (Mat. 18, 14. - Ú. p. 32. 33. - SCH p. 18. - CHPB 1926 p. 251.)

3. ZAKY PROTI ZEVNÍMU ZLU IMUNISOVAT, aby dnes a zítřa dovedli odolávati špatnému ovzduší, ve kterém žijí a které duševně vdechují. K odolnosti, již dlužno pěstovat u všech dětí bez rozdílu věku modlitbou, službami Božími a svátostmi, přispívá katecheta u žáků rozumově vyspělejších, když je upozorňuje, jak pohlížet na pohoršení, jak přijímati troušené nepravdy a jak se brániti v pokušení. Upozorňuje arci opatrně, aby nikde osobně nenarazil, ničí autoritu nepoškodil a místo napravení nepokazil.²

Imunisuje na příklad, když míří v katechesi nenápadně na *otcovský dům* a mluví o tom, jak šťastny jsou děti, které mají hodné rodiče; že matka podle slov sv. Augustina buď se do nebe dostane s dětmi, anebo se tam vůbec nedostane; jak každému otci a každé matce mohou prospěti malí apoštolé modlitby, služeb Božích a svátostí. — Jindy má při katechesi na mysli *špatný příklad inteligentů*, třeba když mluví o tom, jak se chovali ke Kristu „lepší“ členové národa židovského, jmenovitě učitelé lidu neboli zákoníci; že vědění samo nečiní člověka hodným; že vzdělání bez náboženství je na pravé oko slepé a nestačí pro blaženou věčnost; že bez Krista možno žít a možno zemřít, ale nelze dojít věčného spasení. — Jindy zase cílí při katechesi na *špatnou společnost*, ať už jsou to zkažení kamarádi aneb otravná četba nebo škaredé nápisy neb obraz za výkladním oknem anebo konečně různé zábavy: jak hodný věřící zaslechne a přece neslyší — jak pohlédne a přece nevidí, a podobně „mnohokrát a mnohými způsoby“.

4. Škola v čsl. republice

ve světle zákonů a v žádoucí podobě.

Učiteli náboženství je nezbytně potřebí, aby pro svou praxi nejen ovládal předpisy světských zákonů, pokud se vzta-

¹ Stran dětí rodičů potulných viz P. Jan Hrabá ve VL 1933 p. 51. n. — ² Plot kolem vinice: Marek 12, 1. — Seelische Schutzimpfung SYST p. 101. — GÖ p. 89. — V. Kubíček, Kterak pastorovati ve škole dnešní mládež: Věstník Jednot duchov. 1920.

huji na obor jeho působení, ale též velmi záhodno, aby znal historický podklad a ideový směr i tendenci, s jakou je školská legislativa u nás pořízena.

PO STATNIM PŘEVRAŤE

převzalo naše školství hlavní směrnice a zásady ze zákonů bývalého Rakouska. Ale vypustivši z nich první a směrodatný článek, že totiž cílem školské výchovy má být mravnost a náboženství, bylo zbaveno i těch drobtů náboženského rázu, které mu zbyly po roce 1869, kdy vyšel v Rakousku soubor zákonů, označených v Římě „leges abominabiles”.¹ Popřevratová škola čsl. je co do nadpřirozeného cíle výchovy po stránce náboženské neutrální, skutečně však laická neboli světská: chce a má vychovávat jen pro život časný, bez ohledu na věčnost.

Nynější škola má sice výuku náboženství v rozvrhu učiva, ale pouze jako „předmět”, závislý od libovůle rodičů a dospělejších žáků, tudíž předmět pro život postradatelný. Zákonem otevřená možnost odhlášení snižuje náboženství v očích žactva na záležitost méně hodnotnou nebo i bezcennou a svádí je k nedbalosti a nekázi.² Rozvrh hodin znesnadňuje mnohdy účinnou katechesi (poslední hodiny, ubírání z jejich týdenního počtu, slučování tříd pro náboženskou výuku). Na modlitbu, služby Boží a svátosti hledí zákon jako na cosi ani ne v toliké míře významného jako je kreslení, mluvnice a tělocvik, u nichžto nestačí pouhá teorie bez praxe. Světský učitel smí být i pro třídy většinou katolické co do náboženství jakýkoliv. I když se podle předpisů nemá dotýkati nešetně náboženského citění a přesvědčení žactva, mívá při svém učení oporu ve světských učebnicích, jež jsou nábožensky bezbarvé a místy výslovně zaostřené protinábožensky.³ Žáci jsou školským řádem nuceni se účastnit oslav a projevů s ostnem proticírkevním.

Tak se autorita učitele náboženství podrývá a ze srdcí dětí mizí Kristus, jako jeho znamení, kříž, mizí se stěny školní učebny. V těchto poměrech vězí největší překážka duchovní správy katolického žactva. Odtud hrozí nebezpečí, že děti takto vedené budou co do povahy nábožensky lhostejné, vnitřně rozeklané a k dosažení blažené věčnosti buď méně schopné anebo vůbec neschopné.

Uschopnit je k tomu náležitě možno jen, když všichni činitelé, jak v rodině, tak ve škole směřují svorně k nadpřirozenému cíli výchovy. To se dá uskutečnit jen ve škole náboženské. A jelikož se náboženství jeví

¹ Vývoj školského zákonodárství v bývalém Rakousku po dnešní školu v republice čsl. viz HRV p. 109–175. — ² Jan Staněk, Dnešní škola a náboženství VL 1925 p. 245. n. — CHPB 1933 p. 10. n. — Hlídka 1935 p. 489. — ³ VL 1925 p. 52. a 225. — 1932 p. 295. — 1933 p. 146. 229.

v životě určitým vyznáním, tedy ve škole konfesní, resp. pro katechumeny katolické ve škole katolické.

IDEA ŠKOLY KATOLICKÉ

je zahrnuta v požadavku, *aby stát pro katolické děti zřídil a vydržoval národní školy s katolickými učiteli a nábožensky nezávadnými osnovami i pomůckami, a to ve všech obcích, kde katoličtí rodičové určitého počtu dětí o to žádají.* Kde by katolických žáků bylo tak málo, že by pro ně nebylo možno zříditi školu konfesní, má jim býti v jiné škole státně zajištěna dostatečná výuka i výchova katolická. *Na středních školách má se katolickému žactvu dostati v rámci řádného rozvrhu vyššího vzdělání náboženského tak, aby jim účast na úkonech náboženských nebyla ztížena. Jakékoli podrývání a zlehčování náboženských citů žactva má býti na všech školách čsl. republiky přísně zapovězeno a trestáno.*¹ Tak je to zařízeno v Holandsku, kdež katolická třetina obyvatelstva má vyspělou organizaci nižšího i vyššího školství; podobně v Belgii a v Itálii.

TŘI DŮSLEDKY PASTORAČNÍ.

1. PĚSTOVAT OSOBNÍ SHODU s ostatními činiteli školskými. Nebylo by s dětmi dobře, kdyby se ve škole dostávaly zřejmě jako mezi dva mlýnské kameny. I za těžkých místně poměrů dá se křesťanskou vlídností, společenským taktem a využitím styků s rodiči i s učitelstvem (mimo konferenci a při ní) předcházet aspoň úmyslnému protipůsobení vzhledem k náboženství. Jiskra dobré vůle dá se vykřesati v každém srdci. (GÖ p. 88. - CHPB 1931 p. 50.) „Bůh vložil do nás slovo smíru.” (2. Kor. 5, 19.)

2. CHRANIT ŽACTVO V NÁBOŽENSKÉM ŽIVOTĚ (evidence školních učebnic, školní knihovny, školních podniků), a potřeba-li, hájit. K tomu je učitel náboženství oprávněn i povinen. Jsou případy, kdy mlčet by znamenalo souhlasit a proto hřích. „Konáme úřad na místě Kristově, jako by Bůh mluvil skrze nás.” (2. Kor. 5, 20.) „Neboj se, nýbrž mluv a nemlč, neboť Já jsem s tebou.” (Sk. ap. 18, 9. 10.) Arci vždy podle vzoru Boží Moudrosti: ušlechtilý cíl neodvratně před očima, ale způsob k jeho dosažení co nejmírnější. (Moudr. 8, 1.) Co se takto nedocílí, není trvalé. Moderata durant.

¹ Jos. Kratochvil, Dnešní školský problém u nás (Otázky pedagogické v knihovně Pedagog. akademie č. 19. Olomouc 1930 p. 33. n.). – Tomeček, Pro náboženskou školu VL 1920 p. 176. – Jindř. Hrbáček, Škola náboženská či beznáboženská: VL 1925 p. 12. n. – CHPB 1922 p. 101. – Vejvodová, Výchovným školstvím do nové doby: VL 1934, p. 298. n. – VL 1932 p. 151. – Fr. Bureš, Minimální požadavky katolíků stran školy: VL 1936 p. 124.

3. VNAŠET IDEU KATOLICKÉ ŠKOLY DO LIDU. Katolíci, a z těch zejména rodičové, jimžto děti na prvním místě náleží, mají ve jménu svobody svědomí a břemene nákladu nezadatelné právo na školu svého vyznání. Bohužel však necítí mnohdy její potřeby. „Dormiunt multi“, mnozí spí. (1. Kor. 11, 31.) A právě s tou pasivitou počítá protichůdné snažení shora i zdola. Nutno lid po té stránce budít, poučovat, organisovat. K tomu je v přední řadě povolán duchovní správce jeho dětí. Bude snad on už odpočívati v hrobě, kdy se školský ideál stane skutkem, ale bude mít „přičteno k spravedlnosti“, že také „upravoval silnice pro budoucí poutníky a poutnice“.

PODROBNĚJŠÍ MYŠLENKY K VĚCI. Bedř. Vašek, Práce a oběti pro katol. školu jinde a u nás. (Olomouc 1925.) - Týž, Křesťanská sociologie (Praha, Čsl. akciová tiskárna 1919) III. p. 231—237. - Ad. Vašek, V. L. 1921 p. 193 n. - Volební lístek VL 1925 p. 226. - Rodinu získávat: VL 1927 p. 25. - 1934 p. 301. - 1935 p. 32. - Hlídka 1934 p. 68. - 1935 p. 76. - Metody aktivismu V. L. 1933 p. 309. - 1935 p. 265. 301. - Em. Žák, Fragmenty VI. p. 408. - Ne pouze kříže do školních učeben a modlitbu do vyučování VL 1932 p. 39.

5. Osobnost učitele náboženství.

V žádném oboru duševní práce nemá osobnost tak mimořádného významu pro psychologicky účinné působení, jako při duchovní správě ve škole. Účin tu při učiteli závisí částečně od toho, co se učí, větším dílem, jak se učí, ale nejvíc a hlavně, kdo učí. Co učitel náboženství ať laik anebo kněz sám v sobě vypěstil po stránce vzdělanostní vůbec a po stránce nábožensko-mravní zvlášť, to s přirozeného hlediska rozhoduje o zdaru a nezdaru školské práce jeho. *Víc než kdo jiný potřebuje právě učitel náboženství, aby jej mladí jeho svěřenci chovali v úctě, aby ho měli dětinně rádi, a aby ho poslouchali ochotně.* K do-
cílání toho musí:

1. ŽAKŮM IMPONOVAT SVOU PŘEVAHOU.

Jako Saul převyšoval ostatní muže svého kmene o hlavu (1. Král. 9, 2.), podobně má dobrý katecheta převyšovati duševně a duchovně své žáky. Už pro kněžské posvěcení stojí před nimi jako bytost vyššího řádu; leč i nesvěcený laik, zejména řeholník, je vybaven duchovním posláním, zastupuje dětem víc než otec a matka místo Boží a je tedy taktéž ojasněn paprskem slova Kristova: „Kdo vás slyší, Mne slyší, a kdo vámi pohrdá, Mnou pohrdá.“ (Luk. 10, 16.) *Osobitě a cílevědomě se jeví ta převaha:*

PO STRANCE ROZUMOVÉ, když katecheta co do vzdělání všeobecného, bohovědného a školsky odborného stojí na výši doby; ví, že základem dobré praxe je řádně osvojená teorie;

tu pravidelně doplňuje, rozšiřuje a prohlubuje sebevzděláním. Tak učeň z let středoškolské a bohoslovecké průpravy roste ponenáhlu v mistra svého oboru.

PO STRANCE PRAKTICKÉ, když je při svojí učebně výchovné činnosti „dobře obutý i osedlaný“, dovede si poradit i v případech nepředvídaných, ovládne suverenně každou situaci a nepřichází do rozpaků, zejména při dotazech žáků. (1. Petr. 3, 15.) Kdyby pak někdy přesto přese vše p o c h y b i l didakticky anebo výchovně, opraví omyl ihned, anebo co nejdříve potom, třeba s výslovnou poznámkou, že se mýlil, pochybil, přenáhli. Tak mu autority nejen neubude, nýbrž přibude. (VL 1931 p. 327. - Förster, Schule und Charakter p. 346. 347.)

PO STRANCE MRAVNI, když v ničem nepohoršuje (2. Kor. 6, 3.), svítí příkladným životem (Mat. 5, 16.) a prokazuje sám sebe jako vzor (Tit. 2, 7.) ve všem, k čemu chce vzdělati své katechumeny. Kolem jeho hlavy se má jevití svatozář, v nížto nevidět ani zdání zlého. (1. Soluň. 5, 22.) Nesouhlas slova se životem („vodu káže, víno pije“) neujde na dlouho bystrozraku i jemnosluchu mládeže, podkopává úctu k učiteli a tím zároveň i výchovné působení. Pohoršení utkvívá v paměti nezhladitelně na ujmu náboženství samého. (Mat. 18, 6. - SCH p. 58. - GA p. 653.)

2. SVĚRENCE MILOVAT VÝCHOVNOU LASKOU.

VÝCHOVNA LASKA. Není to cit pouze předstíraný („láska líčená“ 2. Kor. 6, 6.), ani mazlivá, slabošská, vše dovolující dobráckost, ani planá růže jen přirozené záliby a sympatie k žákům zevně libivým, nadaným, pilným, hodným — nýbrž vonná růže stolistá (1. Kor. 13, 4—7.), přesazená ze srdce božského Přitele dětí (Mat. 18, 3—5. - 19, 14.) a porosená úctou k dítěti. Výchovná láska pudí učitele, aby se věnoval svému povolání celým srdcem (2. Kor. 5, 14.); aby trpělivě snášel, i když dítě je těžkopádné, nedbalé a neuznalé; aby stále doufal s optimismem, jenž přes dnešní zdánlivý nebo skutečný neúspěch zítra znovu začíná a neopouští s dobropastýřského zřetele ani jediné ovečky zbloudilé. Tu lásku je třeba jako vzácný dar Boží denně vzbuzovat, rozněcovat čerstvými pohnutkami a udržovat okřídlenou vzpomínkou na žáky bývalé, přítomné i budoucí.

KLÍČ K SRDCI DÍTĚTE. „Láska jedny rodí a s jinými je nemocna; jedny hledí vzdělat, jiným se bojí ublížit; k jednomu se sklání, jiné pozdvihuje; k jednomu je lichotivá, ke druhým přísná, nikomu nepřátelská, pro všechny matkou.“ (Sv. Augustin, De catechizandis rudibus.) Takové lásce se otvírá mladistvá duše jako květina slunci, začíná vychovateli důvěřovat, z důvěry pak věří — věrou nejprve lidskou, později božskou. A proto poslouchá, a poslouchá ráda, co se prikazuje. Pro vnitřnou i zevní

dobrotu jsou děti neomylně vnímavý. Kde cítí teplé místočko v srdci, tam si ochotně dávají říci. „Je nutno si oblíbiti, co se dětem líbí, a děti si zamilují, co se líbí vychovateli.“ (Sv. Jan Bosko.)¹

„LASKA NIKDY NEPOMIJÍ.“ (1. Kor. 13, 8.) Žák, jenž pojal k svému učiteli trvalou nechuť a skutečný odpor, je pro jeho výchovné působení ztracen. „Příští pokolení nám bude tím méně syny a dcerami, čím méně my jim budeme otci a matkami.“ (Tom. G. Masaryk.) Jsou katecheti, jejichž učební metoda není bez vady, oni si však získali pro sebe srdce dětí, a ejhle, dosahují výchovně velmi mnoho. „Živ jsa, celý národ v srdci nosil“, zato žije v srdci národa celého, i kdyby ten drobný národ ve škole byl časem „pronárod“. „Když jsme k tobě přišli do školy, odebral se náš anděl strážný k odpočinku. Ne, že by snad byl unaven, nýbrž že jeho péče nebylo zatím potřeba. Se slzami v očích se loučíme s tebou, milovaný učiteli! Nyní povstaň a dej nám své požehnání. Modli se, aby anděl strážný nás od nynějška zase vedl a řídil.“ (Sv. Řehoř Divotvůrce ve chvalořeči na svého učitele Origena.)

3. VŽDY S VÝCHOVNÝM A SPOLEČENSKÝM TAKTEM.

VÝCHOVNÝ TAKT² jest umění osobité autority a výchovné lásky, bystře postřehnout a bez dlouhého přemýšlení hbitě, ale úspěšně zařídit, co je v určité chvíli výchovně možno nebo nemožno, užitečno nebo škodlivé, radno nebo neradno. Výchovně taktní učitel „*čije už předem*“ jakoby z ovzduší, co by mohlo přijít, a je nachystán tomu čelit. Není ohrožen, kdo je připraven; — *uhodne z očí a z tváře*, co se právě odehrává v nitru jeho svěřence, a proto „*uhodí na pravou strunu*“; — *dovede se vcítit a vmyslit* do jeho přítomné nálady (čilý, unaven, stisněn, rozčilen, přístupný, uzavřený); — v daném případě *volí nejvhodnější způsob*, jak se vůči jednotlivci nebo skupině postavit: zda soukromě či veřejně, zda lahodně či ostřeji, aby upevnil, co je dobrého, a co slabého povzbudil, aby se nedotkl nešetně, aby nepodráždil a nezatvrdil, nýbrž uklidnil, pozdvihl a získal.

Jen a teprv důsledným uplatněním výchovného taktu si dovede milující učitel zachovat autoritu při veřejném a zvláště při soukromém styku se svými chovanci, jmenovitě pak, když třeba vyšetřit osobní přestupek, když běží o věci mravně choulostivé („delikátní“), a když případ souvisí s poměry rodinných anebo školských činitelů. (Víc o tom LEX V. p. 28—33.)

SPOLEČENSKÝ TAKT je nezbytně potřebným soudruhem a silnou podpěrou taktu výchovného. U katechety se jeví: a) *V zevnějšku*, jenž má býti venkoncem čistý, i v maličkostech spořádaný a vkusně, slušivě upravený. Arci v ničem zženštile

¹ Arno Bötsch S. J., *Das Geheimnis der Erziehung* (Innsbruck, Rauch 1912). Ausgabe für Erzieher und Lehrer — Dohalský, *Dítě a kněz*, *Cas. katol. duchovenstva* 1923 p. 400 n. — ² tactus = hmat, zde hmat duševní, jemnocit, pastorační obozřetnost.

a švihácky, ale také v ničem špinavě, nedbale a nevzhledně! „Jako ze škatulky“ není projevem marnivosti, nýbrž nutné pro výchovné působení askese. Subjektivně to zdvihá vychovateli sebevědomí, objektivně pak zesiluje účín slova jeho. (KB 1930 p. 301.)

b) *V chování vůbec*, jež má býti ne drsné, obhroublé, neotesané, nýbrž jemné a uhlazené, vždy a zejména ve styku s dětmi gentlemansky působné. Ani kousek „ulice“ v řeči a ve výrazech! Právě pospolitý život ve škole má býti nad „ulici“ povznesen „dobrým tónem“. Jsou osobité zvláštnosti, jimž potřebí **h o d n ě z a v ě a s o d v y k a t**, protože zesměšňují, znevažují, ba i odpuzují.

c) *Ve zdvořilosti zvlášť*. Ta neuráží a není na obtíž, umí zaprosit a poděkovat, pozdrav od podřízených nejen žádá, nýbrž naň i po každé odpovídá, je šetrná a srdečně laskavá. Je to v zájmu zdárné školní pastore, že učitel „má býti jakožto služebník Páně přívětivý ke všem“ (2. Tim. 2, 24.), jasně se tvářit, neomrzele přijímat, ochotně vyslechnout a vlídně hovořit.¹

PRÍVĚTIVOST, ZDVOŘILOST A TAKT jsou výkvětem výchovné lásky. Nepatří sice k základním ctnostem křesťana, je jich však učiteli nutně potřeba ve styku se svěřenci, nechce-li si je odcizovat a znechucovat. Samo náboženství trpí, není-li přívětivosti, chybí-li povzbudivé slovo, nedostává-li se zvoucího úsměvu. Bez toho se leckterá duše zavírá náboženskému působení jako květina, když na ni přestane svítiti slunce. Slovo „gentleman“ značí toho, kdo si sebezáporem a cvikem navykl mít ohled na citění druhých, a je proto přívětivý, zdvořilý a taktfní. Co je pro „svět“ jen jako zevním nátěrem, leckdy neupřímným a strojeným, to je pro řádného učitele jádrem, jež z nitra ukázněné duše prosvítá navenek.²

* * *

TANTUM VALET, QUANTUM POLLET. Vychovatel tolik zmůže, kolik je ho, totiž, v koliké míře dovede žactvu imponovat, jak srdečný je vzájemný poměr, a na kolik se u něho jeví výchovný a společenský takt. To jsou hlavní přirozené pilíře zdárné výchovy. Těch si nutno hledět od prvního vstupu do školy. Časově nejdřív žákovské příchylnosti, později — a to stále víc — žákovské úcty. Ta roste z rozumové, praktické a mravní převahy učitelovy, jakož i z důvěry a obliby, získané výchovným a společenským taktem.

¹ Zajímavé postřehy z úsudku žáků: Keilhacker, *Der ideale Lehrer nach der Auffassung der Schüler*, (Herder, Freiburg 1932) p. 58. 59. — ² Myšlenky z knihy kardinála Herberta Vaughana „*The young Priest*“, jež pod titulem hore uvedeným přeložil Dr. Jos. Vašica v „*Našinci*“ 1924 č. 17. Kardinál má na zřeteli zvláště poměry v bohovědných ústavech své země, když hned s počátku dodává: „*Seminární výchov nezajišťuje vždy přívětivosti, zdvořilosti a taktu. Mnohdy právě opak, jenž tam v pospolitém životě nezřídka převládá a potom zůstává i v životě pozdějším.*“ — K dotčenému sebevzdělání: P. Hertling S. J., *Priesterliche Umgangsformen* (Innsbruck, Rauch). — Handloss, *Des Priesters Höflichkeit* (Wien, Fromme).

K této trojí stránce potřeba *soustředěného vedení* v době bohoslovecké průpravy. „Nicht bloss Lehrerbildung, sondern Erziehung der Erzieher“ (SYST p. 100.) a vědomě *důsledné sebevýchovy* v době životní praxe. Poěta nascitur, catecheta fit. Jen kdo soustavně, neomrzele, každý den znovu pracuje na výchovu vlastním, může býti časem všestranně „způsobilý vyučovati“ (1. Tim. 3, 2.) a bude s předpokladem milosti Boží úspěšně vychovávat jiné. Tak se tvoří „*kouzlo osobnosti*“, jež je tím působivější, čím víc je ojasněno svatozáří. „Nikdo nepohrdej tvojí mladostí!“ (1. Tim. 4, 12.) Jestliže leckde katechetické působení selhává, dlužno to přičítat - odhlédaje od jiných závad - netoliko slabému vzdělání odbornému, nýbrž - a to na prvním místě - katechetické osobnosti. Zvedne-li se její úroveň, zvýší se také úroveň a výsledek náboženského vyučování.

6. Dítě ve škole mateřské.

Od svého příchodu na svět při početí a zrození bývá dítě až do školního věku zpravidla výlučně v chování jednoho neb obou rodičů. Vzhledem k věčnému cíli jeho jest už i toto první údobí velmi důležité, ukládá rodičům zvláštní povinnosti a mělo by srdečně zajímat i příštího učitele náboženství.

ÚDOBÍ PRO ŽIVOT ROZHODNÉ.

PROČ? První šestiletí života je věk tělesné a s počátku i duševní nemohoucnosti. V tom věku je dítě ve všem závislé na druhých. Tito druzí — matka, otec, anebo místo nich jiní činitelé mají na dítě projevem svého náboženskómravního smýšlení největší vliv, protože bývají malému robátku milí, octli se u něho časově první a působí na ně nepřetržitě den co den, a to stále určitým směrem. V tomto směru se utváří znenáhla voskově poddajná duše dětská. Stromek tu roste z mateřského kořene v půdě co do náboženské intensity více nebo méně příznivé, na straně nábožensky slunečné anebo stinné, v ovzduší nábožensky teplém anebo studeném.

Jaký bude důsledek? Právě-li Duch svatý, že jak strom padne, tak zůstane (Kaz. 11, 3.), možno tvrdit obdobně o lidském stromečku, že v kterou stranu se nakloní za dětského věku, tak poroste i později. „Kam co jíti začne, tam jde dále — k dobrému i zlému.“ (Komenský.) Co kolébka vyhoupala, to motyka zakopala. Čím hrníček za čerstva navře, tím ho cítit, ne-li navždy, tož jistotně dlouho. *V prvním šestiletí dostává výchov určitý směr; usměrniti jej jinak — zejména po stránce dobré — bývá později už nesnadno.*

VÝCHOVNÉ ZASADY MATEŘSKÉ ŠKOLY.

PRVNÍ DOJMY NABOŽENSKÉ by měly být u dítěte nikoli pochmurné a tíživé, nýbrž světlé a radostné. Pro zrak tedy na

stěně příbytku pěkný kříž a vhodné obrazy, v kostele světlo na oltáři. Pro sluch znění zvonů, kostelní hudba, pěkná píseň duchovní. Pro duši příkladné žití hodné, zbožné matky i ostatních v rodinném okolí. Dítě si z toho přisvojí, co se mu hodí, jmenovitě uctivost ke svatým věcem, místům a osobám. Newton, jenž smekával, kdykoli se vyslovilo svaté jméno, byl by pro děti bez jediného slova učitelem náboženství. Vše, co dítě v domě mateřském vidí a slyší, zůstává stopy v jeho duši. Od druhého roku dětství trvají ty stopy více méně v paměti.

PRVNÍ ZVĚSTI O BOHU se mají co nejraněji upínati k náboženským dojmům, a to v takový způsob, aby si maličký robě dovedlo představit Boha v podobě bytí dětsky smyslové, jen když uslechtilé; arci zatím nikoli, jak on hrozí a trestá, nýbrž jak nás otcovsky má rád, jak o nás pečuje a co všechno může. Strašit maličkého ďáblem a peklem, bylo by výchovně nerozumno, ničilo by útlé kořínky lásky a důvěry k Bohu a mohlo by pro celý život dávat náboženskému citění temný, ponurý ráz.

Oproti tomu vnímá dítě dychtivě, když se mu řekne: „Jabloň, řeku, hvězdy udělal Pán Bůh.“ — „Pán Bůh se dívá s nebe, vidí mne, tebe a všechno.“ — „Chléb, šaty, teplo ti dává Pán Bůh, má tě velice rád.“ — „Slunce svítí, to Pán Bůh káže, a ono poslouchá.“ — „Kdo poslouchá Pána Boha, dostane se do nebe.“ — „Udělej to, Pán Bůh to chce, bude mít radost.“ — „To se nesmí, to je hřích.“ — Svaté dni: vánoce, velikonoce, Boží tělo, neděle dávají příležitost vyprávěti, jak se Pán Ježíš narodil, jak za nás umřel na kříži, jak sídlí na oltáři. — Kostel, hřbitov, kříž, svaté obrazy jsou vděčným předmětem názorného poučení. Zvláště obraz anděla strážného. — *Mateřský katechismus*: Kde je Pán Bůh? V nebi. — Co tam dělá? Hledí na nás. — Co chce od nás? Abychom ho poslouchali. — Kdo tě stvořil? Bůh Otec. — Kdo tě vykoupil? Bůh Syn. — Kdo tě posvětil? Duch svatý.¹

PRVNÍ PROJEVY ZBOŽNOSTI se s přispěním matčiným malému poupěti lehce vyřinou z duše. Jsou to s počátku sepnuté ručky (před jídlem a po jídle, ráno a večer). Když pak začíná mluvit, znamená kříže a křesťanské pozdravení. Potom znenáhla Otčenáš, Zdravas, Anděle Boží (aspoň dvě první věty). To jsou modlitby, které se hodí katolickému křesťanu od útlého věku až do pozdního stáří. *Nebylo by tedy správně, vštěpovat dětem modlitby zcela dětské, ba dětinské. Dítě by je muselo časem odložit a učit se znovu jiným.*

Matka při modlení předřikává větu za větou a dítě opakuje hlasitě za ní. Důležité je, předřikávati mluvnicky správně ve znění ordinariátního katechismu. Stačí, aby dítě vědělo, že při modlení mluví k Pánu Bohu.

¹ Tak učily naše matky své děti už za dob Komenského, jenž to vložil do své knížky *Informatorium školy mateřské*.

Z modlitby samé třebaš nerozumí mnoho, ale Pán Bůh rozumí srdci dítěte, vlévá mu svou milost hned, později pak dá i porozumění. A zvyk modlení zůstane. — Vzácnou modlitbou je duchovní píseň matčina od kolébky až dále. — Pobyt dítěte s matkou v kostele budiž ne častý, ne přímo vynucený a co nejkratší.¹

TĚLESNÉ TRESTANÍ je v nejranějším věku dětském na místě. Proč? Domluvou a rozkladem pouze duchovním by se u dítěte v raném věku nepořádilo mnoho. Ono mívá, jak se v Číně říká, uši na zádech aneb o něco níže. Tam lze po hrubším pochybení (vzdor, rozmyslná lež, krádež, nestoudnost) zjednat účinně polepšení. Kázeň a dobrá metlička k dobrému vede Jeníčka. Užívá-li se kázně takového způsobu s výchovnou láskou za prvních let, nebude ho později už potřeba. „Je-li prut zásadně potřebný v druhém anebo třetím roce dítěte, bývá v desátém roce zlem, později pak ostudou.“ Nikolay, Nezvedené dívky. (Olomouc, Matice cyrilomet. p. 103. 108. - GA p. 95.)

ÚKOL UČITELE NÁBOŽENSTVÍ.

Žádnému učiteli není lhostejno, z které a jaké půdy pochází stromek, který má dále pěstít ve školní zahradě. Zejména, jde-li o pěstění náboženské. Aby si je usnadnil, hledí se snaživý učitel náboženství dostati do mateřské školy, jak se kde dá. Náleží to k duchovní správě dětí. Na ten účel potřeba:

Už i maličké osobně získávat. Opravdový přítel dětí má pro ně na potkání laskavý úsměv, přívětivé slovo, laciný dárek, aby je naklonil sobě a tím i náboženství. — *Znáti rodinné poměry svého působiště.* V přední řadě vyžadují bedlivého zřetele sirotci, děti nemanželské a co do výchovy ohrožené. Dobře tu poslouží farní kartotéka, a když ji není, dá se všelico zvědětí příležitostným dotazem od školních dětí o jejich malých sourozencích. Od starších žáků písemným úkolem: „Kde bydlíme a kolik v kterém věku je nás doma? Čím se kdo z členů rodiny zaměstnává a živí?“ — *Působit na rodiče* při pastorační návštěvě. S kazatelnou je záhodno se opět a opět zmínit, jak důležitá je výchova už nejmenších. Ve zpovědnici dotaz otci a matce o dětech. V zem dobrou padá poučné slovo ve spolku křesťanských matek a v rodičovském sdružení. Do každé rodiny lze přijíti slovem tištěným.²

* * *

DĚTSKÉ OPATROVNY, mateřské školy mimo rodinu.³ První a nejlepší opatrovnou je za normálních poměrů vlastní, katolicky věřící a žijící

¹ Liturgie v rodině VL 1935 p. 36. — ² Myšlenky stran školy mateřské VL 1928 p. 217. n. — Stolz, Erziehungskunst p. 276. n. — GA p. 87-103, 666-669. — SCH p. 25 n. 63. — GÖ p. 67. — SYST p. 239. 262/3. 269. 270. — ³ Kinderheim, Kindergarten, Kinderschule.

rodina. Jen výpomocně je takový ústav žádoucí, ano i potřebný, když rodina, a jmenovitě matka nemůže dítěti výchovně poskytnout, co mu náleží. Tedy, když rodinní činitelé jsou nemocni nebo mrtvi, když matka je příliš zaměstnána doma nebo výdělečně mimo dům, když byt je těsný nebo všelijak nezdravý, a když se dítěti jakožto jedináčkovi nedostává dětské společnosti.

Vzhledem na životní důležitost počáteční výchovy náboženské je potřeba se zásadně snažit o dětské *opatrovny s rázem katolickým*, a kde ho není, míti ten nedostatek v duchovní správě vůči rodičům na zřeteli. Za všech okolností je výchovně škodlivé, když se děti v opatrovně učí neporozuměným textům a zbytečným cvikům pro veřejné představení, určené k zábavě dospělých. Nehledě k tomu, že to bývají dovednosti namnoze neužitečné, budí a živí se veřejnou produkcí u maličkých marnivost a stírá se z nich pel přirozené dětinné prostoty. (SYST p. 240 - KB 1917 p. 25 n.)

7. Žáci národní školy.

Ze školy mateřského domova vstupuje dítě po dokonaném šestiletí do školy národní. Školní povinnost tu trvá osm let, za nichžto žáci postupují z třídy do třídy. Normálně mívá národní škola takových tříd osm. Výjimečně zahrnuje některá třída více věkových ročníků, a tak bývají národní školy též sedmi - šesti - pěti - čtyř - troj - dvoj - a jednotřídní. *Hlavně se dělí národní škola v pětitřídní obecnou a trojtřídní měšťanskou*, někde s nezávazným kursem čtvrté třídy. — Mívá tedy učitel náboženství ve škole před sebou žáky různého věku a různého pohlaví. S obojím souvisí přirozeně nestejná jejich duševní dispozice. Všechny ty okolnosti musí mít katecheta bedlivě v patrnosti, aby se podle nich při učení a výchovu náležitě zařizoval.

CO DO VĚKU

dělívají se žáci ve tři stupně. K nižšímu se obyčejně počítají děti prvních tří věkových ročníků; k střednímu ročník čtvrtý a pátý; k vyššímu tři ročníky poslední (3+2+3 HRV p. 176—180.) Pro vyučování náboženství stačí v praxi rozeznávat žáky národních škol v mladší a starší. K mladším lze počítat děti od šesti do devíti až desíti let, ke starším ostatní.

CO DO VÝVOJE DUŠEVNÍHO

Lze žáky národních škol rozlišovati *vzhledem k nadání* na probudilé a méně probudilé, ale pouze jednotlivě. Dělití podle toho měřítko žactvo při vyučování v různé skupiny, bylo by s výchovného hlediska nevýhodno. Děti zařazené mezi zaostalé by se cítily společensky poníženy, postrádaly by od nadanějších podnětu k většímu snažení a odcházely by do života s odznakem méněcennosti. Jen výjimečně se žáci opravdu podprůměrní zařadují někde do třídy „pomocné“, jinde do třídy „závěrečné“. (SYST 274.)

— *Vzhledem k trvalému pobytu* je duševní vývoj dětí na venkově poněkud odlišný od dětí většího města. V rušném prostředí velkoměsta je dítě v průměru duševně čilejší, v řeči obratnější, ale také spíš unavitelné, méně vytrvalé, více povrchní a mravně ohroženější. V zátíši venkova bývá dítě v obcování nesmělé, v řeči těžkopádné, v obrazivosti omezené, citově ne hned přístupné, ale zato hlubší, v práci vytrvalejší, povahově samostatnější a spolehlivější.¹ — Nejvýrazněji se jeví odlišnost duševní dispozice *vzhledem k věku žactva*.

MLADŠÍ ŽAK je sice mnohostranně zvědavý, ale rozumově slabý, nedovede býti po delší dobu upjatě pozorný, ani udržeti co v paměti. Soustavná práce duševní mu připadá těžká a brzo jej unavuje. Po stránce vůle je nesamostatný a jedná ponejvíce z okamžitých popudů; co ve škole slyšel a si umínil, je venku a doma jakoby ztraceno. Nejlépe mu přicházejí vhod dojmy smyslové: pestrá květina, letící motýl, brouk anebo pták, líbezný tón, pěkný obraz. Všechno, co je nové a nápadné, živé a pohyblivé, upoutává jeho pozornost. Velmi účinně dá se u mladších působiti na cit.

STARŠÍ ŽAK vládne po stránce rozumové už větší zásobou představ, získaných názorem ze společenského prostředí, z příběhů a liturgie, což mu umožňuje, aby představy spojoval ve skupiny pojmů a z nich vyvozoval všeobecné poučky a zásady. S probuzením pohlavního smyslu (u děvčat asi v 12., u chlapců asi v 13. roce věku) objevují se v jeho vědomí jako cosi nového, byť zatím v neujasněné podobě, představy cudna a necudna. Paměť je proti dřívějšku pevnější. Pochybnosti a námitky proti víře se za normálních poměrů ještě neukazují. Rostoucí sebevědomí hledá však důvody, proč se něco přikazuje a zakazuje. Ale jinak se větší samostatnost uplatňuje teprv až ve věku poškočním.²

CO DO POHLAVÍ.

CHLAPEC se vyvíjí tělesně i duševně pomaleji, zato však intenzivněji. Při svém jednání dává se vésti spíše rozumem než citem, je však v citění upřímnější a stálejší. Paměť má slabší, ale rozum hybnější. Umí bystře přemýšlet, v učení vytrvat a „sám se činit“, ať tvořivě anebo ničivě. Zpravidla bývá víc uzavřený do sebe a méně sdílný, v obcování drsnější a nedosti uhlazený. Náboženské pravdy dlužno mu podávat co nejvíc průkazně a tudíž přesvědčivě. Kdykoli se udá příležitost, radno výchovně apelovati na vůli k činu, k odvaze, nebázní a rytířské mysli. (Ritterlichkeit. SYST p. 73. - LEX IV. p. 401.)

¹ MA 32. - CHPB 1925 p. 129. 130. - Výchovné důsledky CHPB 1926 p. 6-20. -1932 p. 178. — ² Skoč. 35. - SCH p. 26. 29. 286. - GH p. 325. - GÖ p. 69. GFR I. p. 92.

DĚVČE se vyvíjí poměrně ražněji. Jeho snahy se nesou zpravidla k věcem nepatrným a blízkým, k přítomnosti a zevnějšímu. Proto mívá děvče očitý smysl pro čistotu a pořádek, jemnocit pro čest, slušno a péči o druhé, jakož i zálibu pro zevní projevy náboženské. Bystře chápe, obraznost má živou, paměť snadnou i věrnou a city lehko vznětlivé. Odtud pochází, že dívka je v mravním oboru víc odvislá od zevnějších vlivů, jmenovitě od sympatické osobnosti. Špatné dojmy se zarývají u ženského pohlaví hlouběji do duše, a bývá těžko je vymýtit. Jelikož dívky vnímají náboženské pravdy více srdcem než rozumem, je záhodno, působit u nich výchovně především na city a vůli, zvláště pak pěstovati *smysl mateřský*.¹

* * *

I. KOEDUKACE, podle dosavadní praxe vlastně a vystižněji *společné vyučování* žáků obého pohlaví v téže třídě (koinstrukce), je za prvních dětských let v národní škole po stránce vyučovací, výchovné a speciálně mravní nezávadná. *Od doby pohlavního probuzení působí však mnohdy rušivě na vyučování, znemožňuje potřebný učebně i výchovně speciální zřetel na odlišné pohlaví a bývá nebezpečná i mravně.* Proto ji v tom věku nejvyšší autorita církevní neschvaluje.² Též jiní směrodatní činitelé uznávají souhlasně požadavek, aby obojí pohlaví žactva od 10., nejpozději pak od 13. roku bylo vyučováno rozděleně. Jen tak možno udržeti klidný chod vyučování, dbáti při učení i výchově podstatných rozdílů pohlaví a resultujících odtud rozdílných povinností pro život, jakož i předcházeti mravnostnímu nebezpečí. — Kde je na ten čas koinstrukce zavedena, nezbyvá pro katechesi, leč s ní počítati jako se zlem, jehožto škodlivé vlivy třeba zvýšenou péčí výchovně paralyzovat.

Další myšlenky k otázce: Jos. Pithardt v čas. „Střední škola“ ročn. VIII. č. 4. - Dom. Pecka, Koedukace na střední škole VL 1928 p. 161 n. - Tauber, Stíny koedukace VL 1935 p. 305 n. - Vejvodová, Problém koedukace 1937 (vyd. Věstník kat. učitelstva v Přerově.) - Hlídka 1937 p. 220. - Em. Žák, Fragmenty VI. p. 526 n. a 545 n. - SYST p. 72. 73. - GÖ p. 72. - Förster, Schule und Charakter p. 135—153. - LEX II. p. 204/9 a 1326/7. - Drobné črty VL 1932 p. 196. - 1933 p. 134. - CHPB 1927 p. 238 n. - 1928 p. 66. - 1933 p. 163. - Pruský ministr školství zrušil v Německu výnosem ze dne 12. 2. 1935 soustavně zaváděnou od r. 1933 na středních školách koedukaci. Napříště mají být dívky od chlapeckých škol zásadně odděleny. Důvodem je: *salus reipublicae*. (Hlídka 1936 p. 137.)

2. DIFERENCIACE je moderní název pro starou zásadu, že se nesmí učit a vychovávat podle šablony, „na jedno brdo“, „stádově“, nýbrž že dlužno přihlížeti k individuálním různostem svěřenců, ať již po stránce zevnějšího prostředí anebo po stránce vlastností vnitřních (vlohy, letory, zájmy a sklony, dědičné zatížení, předběžné vzdělání). Co je v jednotlivci osobitě hodnotného nebo nedobrého, třeba osobitě vzdělávat, resp. potla-

¹ Mütterlichkeit. Skoč. p. 36. - Tauber, Charakteristické chyby dívek VL 1934 p. 102 n. - GÖ p. 72. - LEX II. p. 1326 a V. p. 769. — ² Encyklika „Divini illius Magistri“ ze dne 31. 12. 1929. - Hronek, Národní škola a katecheta p. 36.

čovat. Tedy kladně potahovat, aby rostlo, sílelo — anebo negativně dusit, aby zakrnělo a časem zmizelo. Teprv až vychovatel pozná skutečné dítě, jež má před sebou, může je se zdarem vésti k životnímu cíli metodou určitému svěření nejprůměřenější.

Ideálem je zde úplná, všestranná diferenciacie, jež se arci dá uskutečnit jen při důsledně soukromém výchovu jednotlivce. Při *společné technice školní* bylo by možno diferenčně vyučovati žáky stejného věku, rozdělené podle schopností v různé souběžné třídy anebo v různé skupiny téže třídy. Za obyčejných okolností činí škola, jmenovitě národní, v ohledu náboženskomravním zcela zadost svému základovému úkolu, když *učitel náboženství* má sice na zřeteli jen průměr třídy, ale hledí své žáky jednotlivě co nejdůkladněji poznat, aby je podle toho osobitě posuzoval (mírněji nebo přísněji), aby na jednotlivce kdekoli možno při společné katechesi a zvláště při soukromém styku diferenčně působil, a konečně aby od jednotlivců požadoval více anebo méně ve smyslu rčení Páně: „Komu bylo mnoho svěřeno, od toho bude žádáno více.“ (Luk. 12, 48. - Vrána-Konvička, *Nové metody učebné*. - Tomášek, *Individualisace výchovy* VL 1935 p. 269. - GÖ p. 73—75. - SYST p. 73 n. - Weimer p. 119—134.)

3. ZNALOST DĚTSKÉ PSYCHOLOGIE má zvláště pro učitele náboženství veliký význam. Mnoho zkušeností z toho oboru jest uloženo v dotyčné literatuře vychovatelské. Snaživý katecheta doplňuje odtud základové prvky průpravného studia a didaktického školení, aby v praxi šel po bezpečných cestách a uvaroval se přehmatů. Čím lépe se učitel v mladé individualitě vyzná, čeho jí potřeba v určitém věku, prostředí a vzhledem k pohlaví, co ji odpuzuje a přitahuje, čím ji lze zachytit a nač navázat — tím účinněji bude na ni výchovně působit.¹

8. Katechetické učivo.

Pojímáme-li úkol náboženské výchovy školní jako duchovní stavění — „jsme totiž Boží spolupracovníci, vy pak Boží stavba“ (1. Kor. 3, 9. 17.) — má katecheta po ruce trojí stavivo neboli učivo. (Lehrstoff, Lehrgut.) Totiž:

1. BIBLICKÉ.

Je předloženo slovy Písma. Tam jsou pohromadě svaté pravdy, jak je kdysi Bůh „mnohými způsoby mluvil k otcům skrze proroky, posléze pak ústy jednorozeného Syna svého“ (Žid. 1, 1.), anebo jak se dají odvoditi z různých dějů v bibli zaznamenaných. — *Je to zejména stvoření světa, hřích prarodičů, příprava lidstva na Mesiáše, vykupitelský život Páně, zalo-*

¹ Karel Černocký, *Psychologie dětství* (1936 Přerov), kdež i seznam odborné literatury. - Podobně GÖ p. 77. - SYST p. 71. - Simonides, *Náboženská duševěda ve službách katechese* VL 1927 p. 6. 37.

žení církve a její činnost za dob apoštolských. To náleží k evangéliu, radostnému poselství. Jeho středem je centrum dějin světových, Ježíš Kristus. Všechno, co předcházelo pozemskému žití jeho, hledí dopředu k mesiánské době, všechno následující hledí k němu nazpět a žije z milostiplného díla jeho pro blaženou věčnost.

JEŽÍŠ KRISTUS, ÚHELNÝ KAMEN NABOŽENSKÉHO VZDĚLANÍ. „V tom je život věčný, aby poznali tebe jakožto jedině pravého Boha a mne Ježíše, jakožto poslaného tebou Mesiáše.” (Jan 17, 3.) Čím důkladněji poznají katechumeni *Krista dějinného*, jak se jeví v Písmě Starého i Nového zákona, tím názorněji si ho dovedou představit v různé podobě *zosobněného v církvi* jako Spasitele (dobrý pastýř, rozsevač, divotvůrce, velekněz), tím ochotněji budou spěchat ke *Kristu svátostnému*, tím už mohou přilnouti ke *Kristu nebeskému*. „Všechno stojí v něm.” (Kol. 1, 17.) Takový Kristus může v člověku bytovat, jen když v jeho rozumu, paměti a srdci záhy utkvěl obraz Krista biblického se starozákonním jeho kořenem. (Jan 1, 14.) Proto byla bible od prvopočátku základovým východiskem náboženského vyučování a výchovu. A tak má být dosud.

2. KATECHISMOVĚ.

Je vyjádřeno slovy církevního úřadu, jenž to učivo předkládá k věření a činění jakožto „strážce a učitel zjevení Božího”. Čerpá je dílem z Písma sv., dílem z ústního podání. Jsou to pravdy víry, obsažené v apoštolském snešení, v učení o milosti a prostředcích k jejímu dosažení, a konečně v mravních předpisech zákona Božího.

UČIVO LITURGICKÉ (o posvátných místech, bohoslužebných obřadech a církevním roce) je podstatnou částí učiva katechismového. Nelze ho tudíž logicky od toho učiva rozlišovat, prakticky pak není potřebí ani radno, vyučovat liturgice jako zvláštnímu odvětví katechese. (Ordin. osnova p. 6.) Všechno potřebné z katolické liturgiky má se v učivu katechismovém podávat tak, aby prostupovalo veškeré vyučování náboženství, a to po celý školní rok, počínaje nejnižším až do nejvyššího. Na všech stupních národní školy dlužno při katechesi z liturgie vycházet a k liturgii cílit — buď pravidelným poučováním anebo příležitostnými poznámkami před skutečným prožitím a po něm.

3. CÍRKEVNĚ DĚJINNĚ.

JE DŮLEŽITO Z TROJÍ PŘÍČINY: a) *Dokazuje božský původ církve*, zejména že jest co do posloupnosti a trvání jedině apoštolská; přes koukol, jenž se v osobách a zlořádech časem „ukazuje” (Mat. 13, 26.), přece svatá; přese všechny útoky a nástrahy „bran pekelných” nerozborná; a pro veškeré lidstvo způsobilá neboli obecná. — b) *Vysvětluje mnoho církevních zařízení*: kterak na př. povstaly duchovní řády a kláštery, misie a školy, předpisy a příkázání, svátky a kostely, bohoslu-

žebné obřady a lidové zvyky, jak se vyvíjely církevní nauky oproti naukám bludným, a jak se upravovaly vztahy církve ke státu. — c) *Předkládá povzbudivé vzory pro život z nepřehledné řady osob každého stavu, pohlaví a věku, zejména světců mladistvých a jinak pro mládež význačných (sv. patronové křestní a birmovací, kostelní a národní).*

DĚJEPIS UČITELEM ŽIVOTA. Ve vyučování náboženství vyvrací pochybnosti a předsudky, jakož i křivé názory a úmyslné lži, jež se na úkor církve dostávají bohužel už i k sluchu útlé mládeže; — poučuje zvláště s hlediska užší domoviny a širší vlasti, jak u nás začalo křesťanství, jak se nábožensky činili k svému prospěchu nebo k vlastní škodě naši předkové, jak to, co vidíme a prožíváme v přítomnu, má zajímavé kořeny v minulosti; vzory pak církevně historické mají oproti biblickým tu výhodu, že jsou dnešnímu člověku místně i časově bližší, a poměry, za kterých žily, jsou našim podobnější.

* * *

Z LITERATURY. *K významu učiva biblického*: V. Kubíček ve Věstníku Jednot duchovenstva olom. a brněn. 1925 p. 105 a universitní extenze z pastorálky 1927 (Příloha téhož Věstníku 1927 p. 6. 7.) - GFR III. p. 41. 154. - SCH p. 66. - KB 1931 p. 69. 449. - Mehr Christozentrik im Religionsunterrichte CHPB 1925 p. 1. n. - Linke, Das Alte Testament in der Bürgerschule CHPB 1917 p. 221. 254. - 1926 p. 228. - Kard. Faulhaber, Das Alte Testament im RU. KB 1934 p. 1. n. - Po jiné stránce Grill CHPB 1936 p. 147. - *Učivo liturgické součástí katechismu*: Ad. Vašek VL 1921 p. 248. - V. Kubíček tamtéž 1934 p. 221. a 1935 p. 262. - GÖ p. 100. 116. - Ú. p. 20. - RK p. 49. - GA p. 303. 324. - SCH p. 19. - *Dějepis učitelem života* GFR III. p. 42. 197—203. - SCH p. 104. - GA 301.

9. Náboženské učebnice.

Slouží učiteli tím, že mu podávají stanovený ordinariátně výběr, soustavný přehled a celkový rozsah potřebného učiva; žákovi umožňují probrané ve škole učivo znovu promyslit a procítit, jakož i důkladněji upamětnit a zopakovat; rodině (otci, matce, starším sourozencům) poskytují možnost zůstat se školou v žádoucím styku, žákům při učení pomáhat a zároveň osobně se poučit.

1. KATECHISMUS.

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ Z NABOŽENSKÝCH UČEBNIC, protože *podává potřebné učivo náboženské* co do rozsahu stručně, co do obsahu správně a pro ústní katechesi přizpůsobeně; — *předkládá učivo jménem biskupovým*, jenž slovy katechismu vykonává vůči věřícím na místě božského Učitele část svého učitelského úřadu (Mat. 28, 19. - Luk. 10, 16.); — *sjednokuje náboženské vyučování v diecési* pro případ, že se žáci stěhují,

anebo že nastoupí jiný katecheta, aby se potom nemuseli přeučovat; — konečně pak usnadňuje církevní vrchnosti dozor nad vyučováním náboženství. — Svědomitý učitel si katechismu váží a hledí mu zjednatí vážnost i v očích žactva, aby je už tím vnačil pro plnění toho, co kniha obsahuje.

2. BIBLICKÉ DĚJINY.

Vzhledem k názvu: kniha slove jinak „Biblický dějepis“, (Biblische Geschichte, zastarale „Biblická dějeprava“, nedosti správně „Schulbibel“ CHPB 1924 p. 52.), nesprávně „bible“. Proč nesprávně, leží na snadě. — *Hledě k obsahu* podává vybrané části Písma ve stylisaci pro průměrnou inteligenci žáků tak upravené, že důležitější texty se doslova shodují s uznávaným překladem posvátného pramene. Je-li v ostatním textu něco slovně pozměněno, je to s didaktického hlediska výhodou, jež Písmu svatému nic neubírá, jelikož inspirace se nevztahuje na slovné vyjádření, nýbrž na smysl. (GA p. 301.)

Hledě ke skladbě je žádoucí, aby věty zvláště pamětihodné byly tiskově vyznačeny. Rovněž se mají tiskem odlišovati potřebné k jednotlivým článkům přechody a textové vysvětlivky historické a zeměpisné, jakož i poznámky liturgické a výchovné. Velmi užitečny jsou údaje, odkud je který článek z Písma vyňat. — *Hledě k názoru* nemají chyběti mapy zemí a pohledy biblických míst i předmětů. Ty jsou didakticky významné, jmenovitě pro starší žáky.

Náboženská prvouka je učebnice pro žactvo nižších ročníků obecné školy. Obsahuje učivo úvodní neboli přípravný běh pro začátečníky a nejpotřebnější části Písma, textově shodné s knihou Biblických dějin. K biblickým textům jsou přičleněny poučky katechismové a příprava k prvnímu přijímání svátostí.

3. CIRKEVNÍ DĚJEPIS.

Technicky bývá k učebné potřebě *umístěn* v nejstručnějším rozsahu jako dodatek ke katechismu, vhodněji ke knize Biblických dějin jako pokračování Skutků apoštolských, nejvhodněji se však vyjímá v knize samostatné. — Co do skladby a rozsahu by měl a mohl býti zároveň *čítankou* pro dobu netoliko školní, nýbrž i poškolní. (GÖ p. 164.) — K dosažení výchovného cíle nezáleží v knize tolik na mnohosti učiva, jako hlavně na *vlastivědném rázu* jeho. Méně tedy z církevních dějin všeobecných a co nejvíce z dějin užší a širší domoviny. Tak je toho nutně potřeba z důvodů psychologických a jmenovitě obranných.¹

¹ Fr. Bureš, Jak si představují učebnici dějin církevních VL 1932 p. 248 n. — Zapomínané veličiny, tamtéž 1934 p. 38.

OBECNÉ POŽADAVKY.

ÚŘEDNÍ SCHVALENÍ je bezpodmínečně nutno pro všechny náboženské učebnice, a to schválení ministerské, jímžto se kniha připouští k vyučování pro žactvo určitého druhu škol ve státě vůbec, a schválení ordinariátní, jímžto se povoluje užívat knihy v dotyčné diecési. *Pouhé ordinariátní „Imprimatur“* znamená, že není v knize nic závadného proti víře a mravům, ale pro užívání knihy jako školní učebnice samo nestačí.

PATŘIČNÝ ZEVENJŠEK, aby náboženské učebnice co do pevné vazby, tiskové úpravy a ilustračních názorů za všech okolností nad učebnice světské ne-li vynikaly, tož aspoň se jim rovnaly a nebyly mezi ostatními pomůckami popelkou. Tak si je mohou žáci spíše zamilovat, pečlivěji opatrovat a také v poškozeném věku rádi brát do rukou. I po té stránce má zevně líbivá učebnice cenný vztah k náboženství samému.

VŠESTRANNA JEDNOTA. Vzhledem k textu obyčejných modliteb a důležitých citátů mají všechny náboženské učebnice spolu doslova souhlasit. Že v téže třídě má být učebnice jednotná, rozumí se didakticky samo sebou. Výhodno je zároveň stejné vydání, a není-li ho výjimečně, tož aspoň stejné stránkování a číslování článků. Z těchto důvodů je velmi žádoucí, aby potřebné učebnice náboženství byly jednotné pro celou oblast jedné řeči všech diecézí ve státě. I v tom ohledu má se v zájmu náboženského vyučování uplatňovati jednota církve. (GÖ p. 175.) V církevní provincii české a moravsko-slezské byla jednota provedena ordinariátně r. 1933 (VL 1933 p. 226.)

Jde-li o učebnice *ordinariátně povinné*, nesmí se ve škole užívat jiných. Jsou-li ordinariátně pro diecési jen dovoleny, jako bývají na př. učebnice církevních dějin, mají se zavádět jen místně a časově nejvhodnější (obsahem, úpravou a cenou). Zavedenou učebnici nahradit novou není za obyčejných poměrů před uplynutím pěti let ministersky dovoleno.

* * *

1. DIEČESNÍ KNIHA MODLITEBNÍ se může řadit mezi náboženské učebnice, protože je potřeba při katechesi o modlitbě, o svátostech, o mši svaté a církevním roku žáky s obsahem modlitební knihy obeznávat. Není však radno, aby se z modlitební knihy ukládalo dětem nazpaměť, jelikož by tím na ní ulpěl školský prach ne vždycky milý. Z téhož důvodu bylo by také nevhodno, přidávat modlitební knihu nebo výňatky z ní k náboženské prvouce. Děti by tím přicházely do pokušení, se při službách Božích obírat i látkou přesně učebnou, později pak by s učebnicí odkládaly snad i knihu modlicí.

2. Z LITERATURY stran učebnic nábož.: GA p. 277. 300. - SCH p. 19. 111. 214. - Ú. p. 18. - GFR II. p. 112—114. - LEX III. p. 222. - Ad. Vašek, Přeceňování nábož. učebnic VL 922 p. 148 n. - Kterak zjednávat

nábož. učebnice, Pátý katech. kurs na Velehradě 1926. (Příloha Věstníku Jednot duchov. ročn. XX. p. 20.) a VL 1933 p. 379. - CHPB 1932 p. 181. - K problému specialisace učebnic CHPB 1921 p. 117. - 1925 p. 122. - 1926 p. 38—50. - Jednota učebnic nábož. GÖ p. 161. 164. 175 n. - Modlit. kniha CHPB 1931 p. 125. - RL IV. p. 62.

10. Zpravidla se katechisuje soustavně.

Náboženské učebnice podávají učivo v soustavném seřazení. Podobně má se ono i v katechesi zpravidla předkládati soustavně žákům. Proč? — a) aby se z učiva *nic důležitého neopominulo* — b) aby, co je v učivu logicky jakoby spolu srostlé, *jasněji ozřejmělo*, na př. učebné partie o církvi, o milosti, o svátosti pokání aneb oltářní, o jednotlivých příkazích, o dobrých skutcích — a konečně c) aby učivo *trvaleji utkvělo v paměti*. — Katechisovati soustavně znamená:

V UČIVU CÍRKEVNĚ HISTORICKÉM:

předkládat vybrané události a popisy jednotlivých období v časovém sousledu — na př. pronásledování křesťanů za dob římského císařství, začátky a postup křesťanské víry u nás, vývoj církevní nauky a kázně. Obyčejně to bývá možno teprv až v posledním ročníku národní školy, a to ještě leckdy jen stručným přehledem.

V UČIVU KATECHISMOVÉM:

probírat delší nebo kratší oddíly učebnice souvisle v tom pořadí, jak jednotlivé články v knize následují po sobě, na př. celou část o víře, celou o milosti, celou o Božím zákoně. Tak možno soustavně probírat větší oddíly neboli celky. — *Menší celky* téhož učiva katechismového jsou vyjádřeny ustálenými *f o r m u l e m i*, jako jest „Věřím v Boha“, souhrn vlastností Božích, anebo posledních věcí člověka, text modlitby Páně, anebo Pozdravení andělské, jmenný výčet sedmera svátostí, znění Desatera, výčet skutků milosrdných, hlavních hříchů, neb osmera blahoslavenství. Tkví-li ta neb ona formule co do slovného vyjádření v paměti žáků, je znění té formule stačitelým podkladem pro soustavné učení, byť se jednotlivé části dotyčné formule probíraly v libovolném pořadí. Co z toho následuje?

DŮLEŽITA POUČKA DIDAKTICKÁ. K docílení žádoucí soustavnosti není vždy třeba probírat v učení o víře apoštolské symbolum celé, článek jeho za článkem, ani při učení o milosti jednu svátost za druhou, a to ještě v tradičním pořadí,

ani konečně při učení o Božím zákoně přikázání za přikázáním — nýbrž stačí mnohdy úplně, i když probírám jednotlivě kterékoli přikázání Boží nebo církevní, kteroukoli prosbu Otčenáše, kterýkoli skutek milosrdný. Učení o církvi, o smrti, o litosti, o sv. přijímání mohu takto bez ujmy celkové soustavnosti probírat, kdy se to pro žáky nejvíce hodí. Podobně bývá didakticky lhostejno, v jakém pořadí se katechisuje o jednotlivých vlastnostech Božích, aneb o jednotlivých blahoslavenstvích. Katechesi se tím soustavnosti neubírá, jelikož soustava tkví v paměti žáků dotýcnou formulí.

V UČIVU BIBLICKÉM

znamená „katechisovat soustavně“: probíratí důležité události a zejména hlavní obrysy zjevení Božího v časovém pořadí neboli *chronologicky* a zároveň v příčinném osvětlení neboli *pragmaticky*. V obojím ohledu je tu soustavnosti potřeba nejvíc, protože biblické dějiny jsou jakoby základovým zdívkem, na němžto spočívá veškeré vzdělání náboženské po stránce výučné i výchovné. (Srv. čl. 8.) To vzdělání utkvívá v rozumu, v paměti a v srdci tím pevněji, čím bezpečnější jsou základy. A bezpečné mohou býti, jen když se probírají soustavně, totiž *chronologicky* a *pragmaticky*.

V soustavě takové podoby je uznaně nutno podávat biblické dějiny zejména za *prvního tříletí školní docházky*. Z jednotlivých článků biblických se v tom období příležitostně vyvozují potřebné tomu věku žactva pravdy náboženské. To je základ budovy náboženského vzdělání. — Leč tento pouze tříletý základ soustavně biblický nestačí pro život; potřebuje býti zesílen, ujasněn a zdůkladněn za dalšího dvouletí obecné školy ve *čtvrtém a pátém ročníku*. Tam se biblické učivo náležitě rozšířené probírá znovu *chronologicky* a *pragmaticky* soustavně, potřebné pak tomu věku poučky katechismové se k příběhům organicky přičleňují.

PROČ TAK? Mentalitě žactva do věku 10—11 let vyhovuje lépe historické vyprávění. A nejúčelněji se vypravuje soustavně. S didaktického hlediska nevadí při tom pranic, že se též katechismové poučky nevštěpují soustavně, nýbrž *jak se která kde hodí*. Po té stránce stačí úplně soustava, jak ji chovají žáci v paměti zněním symbola, Desatera, patera a výčtem svátostí.¹ — Na tomto pětiletém podkladě soustavného učení historického se u starších žáků v posledním tříletí národní školy obsahově

¹ V. Kubíček, Národní škola a katecheta VL 1931 p. 147. 148. — GFR III. p. 157. »Von der Mittelstufe ab halte der bibl. Unterricht möglichst (wieder) das chronologische Verfahren ein. — Ist der RU deswegen (vzhledem na poučky katechismové) planlos? Dann wäre er ein schlechter Unterricht. Er ist es aber nicht. Denn er hält sich an ein autoritativ Gegebenes: an die Heilsführung Gottes, wie sie in der hl. Schrift sich offenbart. Gott selbst ist dort der Pädagoge.« KB 1935 p. 5.

doplňují a prohlubují jednotlivé příběhy biblických dějin v *libovolném pořadí*. Zejména dlužno všemu žactvu vpraviti hlavní rysy životopisu Páně, aby dovedli rozeznat a náležitě zařadit, co se stalo v údobí skrytého života a co za veřejného působení Páně, co při jeho umučení a co při oslavení. Podobně co do hlavních obrysů Starého zákona. Vše ostatní (na př. Josef Egyptský, Job, Tobáš, Suzana, Makkabejští) slouží jen k znázornění katechismových pouček, kdekoli se co z toho dá vhodně uplatnit. (GÖ p. 102. 158. - GFR III. p. 154.)

* * *

1. VŽDY NEJPRV JEDNOTLIVOSTI! Tedy v učivu biblickém příběh za příběhem, v církevních dějinách obraz za obrazem, v katechismu poučku za poučkou, jak co spolu obsahově souvisí. Tak se učí soustavně za obvyklých poměrů. Život sám soustavný není. Pro plně logickou systematicku nemá žák národní školy ještě ani na vyšším stupni valného smyslu, nejsa pro ni dostatečně zralý. (MA p. 76. - SCH p. 32. - GÖ p. 165. - SYST p. 207.) Čeho mu bývá nutně potřeba, je řádný přehled. Tím se však musí čas od času končit, nikoli začínat.

2. SOUSTAVOU SE KONČÍ. Proto by nebylo didakticky vhodno, začínati na př., že katechismus se dělí ve tři hlavní části a co jednotlivé z nich obsahují; šířit se nejprv o tom, co je svátost, a poté jednat o svátostech jednotlivých; stavěti žákům hned s počátku před oči znázornění církevního roku, a to ještě co nejpodrobněji, dokud ho neprožili; podávat dětem prvního stupně výměr, co je hřích, dokud jim po 3—4 léta nebylo v jednotlivých případech stokrát řečeno: „To se nesmí, to je hřích.“ Podobně je s didaktického hlediska nemyslitelno, aby se všech sedmero hlavních hříchů probíralo napoprvé v jednom kuse. To není účelem jejich souboru v katechismu. Ten je tam toliko výzvou, aby se tomu vůbec učilo. A učí se o tom kterém hříchu příležitostně — přehledně pak neboli soustavně teprve na konci.

3. NON MULTA, SED MULTUM! Staroznamé pravidlo didaktické. Co znamená? a) *Po mále*, ne mnoho najednou! „Ještě mnoho mám mluvit vám, ale nemůžete to nyní snést.“ (Jan 16, 12.) Všeho moc škodí. Dobře uvažuj, „quid valeant umeri, quid ferre recusent“. Vyber, co je nejpotřebnější pro dnešek. Rozlišuj podstatné od vedlejšího. Ne všechno, co sám víš, nýbrž jen to, co mohou děti strávit, duševně zpracovat. V omezení vrchol umění. — b) *Pomalů*. Jako zedník klade cihlu na cihlu. Co se prudce staví, rádo se boří. Bezpečně krokem, ne skokem. Festina lente! Náhlí zvolna. Spěch brzy umírá. Pomalu dále dojdeš. Zvláště na nižším stupni. A v každém věku buďtež ti měřítkem tempa žáci průměrně nadaní: slabé pobízej, aby drželi krok, nadprůměrným přidávej! — c) *Málo, ale dobře*. Důkladně. Nenáhli, ale táhni. Dávej si záležet. Nezůstávej na povrchu, „vez na hlubinu!“ (Luk. 5, 4.) Hluboké orání, bohatá sklizeň. „Všechno záleží na spojení naší duše s Bohem; k tomu se vyžaduje, abychom něco málo věděli a mnoho konali.“ (Sv. František Sal.)

11. Učení příležitostné.

POJEM. Souběžně s učením soustavným se učí příležitostně, když se totiž vhodné upozornění, vysvětlení, napomenutí nebo

povzbuzení stručně buďto vsune do soustavné katechese (biblické, katechismové, církevně historické), anebo se upíná k nahodilým zjevům a příhodám dne. Takovým ponejvíce způsobem učival Kristus, „dobrý Učitel“. (Srv. Marek 4, 3. - Luk. 14, 13. - Jan 12, 35.) *Také v rodině se vychovává zpravidla nikoli soustavným poučováním, nýbrž jak se kdy nahodí.* („Pozdrav, když tam vejdeš.“ — „Podejte si ruce na smíření.“ — „Jak to klečíš?“ a různě jinak poznámkami kratšími nebo delšími.)¹ Tak i příležitostně učení ve škole:

UPLATŇUJE SE PRAVIDELNĚ,

když učitel náboženství v průběhu katechese zasívá, jak se kde hodí, výchovná zrnka mravní, směřující k Desateru a pateru přikázání, ke skutkům milosrdným, ke hlavním hříchům; podobně zrnka věroučná: Bůh je tu. K čemu jsem na světě? Musím umřít. Anděl strážný a p. Je to široký, ale vděčný obor rozmanitých pouček. Mají-li působit výchovně, musejí býti stručné, nenuceně přiléhavé k soustavně probíranému učivu a na jednotlivé hodiny cílevědomě rozložené podle potřeb určité třídy.

UPLATŇUJE SE NAHODILE,

když učitel *mimo rámec soustavné katechese* upíná stručné zmínky rázu poučného nebo povzbudivého k náhodným, zvláště nepředvídaným zjevům a příhodám. Tedy k tomu, co se právě děje, co se stalo dnes, včera neb onehdy, anebo co v nejbližším čase bude. Jsou to poznámky katechetou někdy připravené, jindy pro něho i pro děti opravdu „náhodné“, míří však po každé k celkovému cíli náboženského působení. Soustavným učením uvádí katecheta děti z náboženské hodiny do života, nahodilou poznámkou je vede naopak ze života do katechese, aby rozličné nahodilé jevy nábožensky osvětlil, učil děti zaujmouti k nim patřičné stanovisko, nebo jich vůbec nábožensky využil. (SYST p. 172. 175.)

NAMĚTEM NAHODILÉ POZNÁMKY

může býti na př. něco z *církevního roku* (včerejší, dnešní, zítřejší svátek, posvátná doba); — z *přítomné chvíle* (slunce pěkně svítí, prší, sněží, začíná bouře, zvoní umíráčkem, nový obraz na stěně, něčí jmeniny); — *co se stalo* (dnes, včera, předevčírem: neštěstí na blízku, žák se odstěhoval, onemocněl, kněz šel „s Pánem Bohem“, co se probíralo ze světského předmětu, zpráva z novin, myšlenka z ranní meditace, z breviáře, z mešní

¹ V. Kubíček, Věstník Jednot duchov. 1925 p. 105. — SCH p. 99. — GA p. 468.

liturgie, co mi napadlo cestou; byl křest, svatba, pohřeb); — *co jsem rád viděl* (někdo pěkně pozdravil, byl dobrovolně na mši sv., ozdobil kříž, přinesl květiny do kostela, vykonal skutek milosrdný, postřeh z prázdnin); — *co bude* (zítra prázdno, tělocvik, hra, výlet, koupání venku, klouzání, pomáhat rodičům); — *co se nesmí* (pozdě do školy, říkat lehkomyšlně sv. slovo, házet odrobinky na zem); — *co právě potřeba* (vzhledem ke školní modlitbě, k zpytování svědomí večer, k příští neděli).

ZVLAŠTĚ S POČATKU HODINY se nahodilá poznámka didakticky osvědčuje. Proč? Když se práce začíná, nebývá duševní výkonnost obyčejně hned na potřebné výši, není žádoucně intenzivní. Zejména mladiství „pracovníci“ ve škole mívají v hlavě rušivé dojmy z domu, z cesty do školy nebo z předchozí hodiny, ze včerejšího dne svátečního, bývají unaveni, roztržiti; potřebovali by hodnou chvíli, než by se požadavku přítomné hodiny duševně přizpůsobili. To přizpůsobení se uspiší „něčím novým“ a tudíž zajímavým. A to je nahodilá poznámka. Tou se pozornost naostří, a naostřená pozornost se pak přenáší i na soustavné učivo pro hodinu předepsané. (GÖ p. 175. - GA p. 378. 499. 502. - RL IV. p. 10. 11.)

* * *

1. SUB SPECIE AETERNITATIS — pod zorným úhlem věčnosti má katechese pracovat nejen učivem soustavně rozloženým, nýbrž také drobnými postřehy, jak k nim dává příležitost běžný život každodenní. Na př. včera se *stalo neštěstí*: při kácení v lese byl spadlým stromem zasažen dělník; než dospěl kněz ho zaopatřit, skonal. Jak vhodně se dnes dá promluvit o dokonalé litosti! — Že se někdo v osadě dal *po smrti spálit*, nebudu výslovně upozorňovat, to je dětem známo; ale jako mimoděk vzpomenu včerejšího pohřbu církevního, jak je to pochování do země přirozeno, lidskému citění přiměřeno, křesťanským zvykem od pradávna posvěceno. Závěr stran spálení si žáci udělají sami, a už jen pro tu samostatnost bude ten závěr působivější. — Někdo v osadě zešel se světa *samovraždou*. Toho výrazu ani neužiju - nomen je v tomto případě odiosum, ale žáci s napjatou pozorností sledují poznámku na téma „nahodile“ vsunuté: „Nejsme svoji, Pánu náležíme.“ — A kolik je ostatně *vzácných aktualit z veřejného života katolického* (jubilea, pouti, slavnosti, úmrtí), jež by při katechesi neměly zůstat bez povšimnutí, protože otvírají okénka k pohledům do věčnosti. A jsou to pohledy právě pro svou nahodilost zajímavé a proto instruktivní. (V. Kubiček, Sub specie temporis VL 1932 p. 236. 237. Gelegenheitsunterricht CHPB 1921 p. 33—38. - 1924 p. 16.)

2. CARPE DIEM! Utrhni bystře, kde se co výchovně dá. Žáci žijí obklopeni dobou, která je denně ovlivňuje ať pozitivně či negativně, počínaje od domu otcovského, až po široký okruh venku. Čím je vůči těmto vlivům se strany katechese přípravek, resp. obrana časovější, dobově úspěšnější, ze včerejška, z dneška, ze zítřka čerpaná, tím je účinnější. V tom vězí užitek příležitostných poznámek. Žáci je *vnímají se soustředěnou pozorností* (variatio delectat, je to cosi nového, místně, časově a osobně blíz-

kého, nelpí na tom šed' soustavnosti) — *hlouběji si to zapamatují a ochotněji se podle toho zařizují.* „Proto učitel zákona, obeznalý v království nebeském, vynáší ze své zásoby věci nové i staré.“ (Mat. 13, 52.) Zajímavý slovosled v didaktice Písma!

3. NE QUID NIMIS! Všeho s měrou. Příležitostné poznámky, zvláště nahodilé, nesmějí soustavné učivo přehlúšit. Proto mají býti stručné, jadrné a pokud možno (zvláště u začátečníka) předem promyšlené. *Poznámkou nahodilou se učebná hodina buď začíná nebo končí.* Možno-li z takové úvodní poznámky přejíti hned k soustavné katechesi, je to didakticky velmi výhodno, ale nutně toho třeba není. Výjimečně lze s podkladem nahodilé poznámky katechisovat po celou hodinu nebo značnou její část beze zřetele k rozvrhu učiva. Na př. v podletí venku pěkně přší. S poukazem na to mohu zopakovat vlastnosti Boží. — V denním tisku se objeví otázka, jež se citlivě dotýká náboženství. Žáci o tom slyší doma hovořit. Na tváři jim vidět nevyslovený dotaz: „Jak na to hledět?“ Vezmu to želízko z ohně a kuji, dokud je žhavé. Času je v takovém případě lépe využito, než kdybych čekal, až na to téma dojde v soustavném učení. — Význam příležitostného poučování je tak hodnotný, že se vážně navrhovalo, upustiti v katechesi od učení soustavného a veškeru katechesi budovat jen na nahodilých zjevech každodenního života ať světského nebo náboženského. To by však byl extrém, s didaktického stanoviska nepřipustný. Učení by takovým postupem zpovrchnělo a se tříštilo. *Soustavnost má za všech okolností v katechesi vůdčí význam a převahu.*

12. Jak se má ve škole mluvit.

Tři všeobecná pravidla.

Neumíš-li věc prodat, zůstane sebebohatší sklad tvého umění pokladem zakopaným a neužitečným. Byť obsah řeči byl pravdivý, dobrý a krásný, nepovíš-li ho náležitě, pověděl jsi málo nebo nic. Ve škole se musí učitel co do mluvy přizpůsobit věku, chápavosti a stupni vzdělání svých posluchačů a mluvit:

1. ŽAKŮM SROZUMITELNĚ.

TO ZNAMENA: *jejich jazykem mateřským*, aby ten, kdo mluví, nebyl pro děti cizincem. (1. Kor. 14, 11.) Je to samozřejmý požadavek, zvyšlovněný nadto církevním předpisem, že duchovní správce má ovládati přirozenou mluvu svých farníků. (CJC 1332.) — Příkazem didaktickým jest, aby se ve škole mluvilo zpravidla řečí spisovnou; ta je důležitým činitelem národní jednoty.

Lidové nářečí je mimo kostel a školu podobně oprávněno, jako národní kraj. Leč i ve škole se učitelé tu a tam shodí výrazem z nářečí něco vysvětlit. Použije-li žáček výrazu z nářečí ve své odpovědi, nebudu se tomu smát, ani nedopustím, aby se smáli druzí. Naopak: pochválím ho, že se umí „po svém“ vyjadřovat, a potom teprv opravím: „Ve škole říkáme tak...“ Podobně vzhledem na cizomluvy a zkomoleniny z druhého

jazyka. — *Jinojazyčnou menšinu* nesmím při katechesi nechávatí bez zřetele. I když se těm dvěma nebo třem žákům nemohu přes nejlepší vůli s ohledem na většinu věnovatí plně a stejnou měrou jak ostatním, budu nicméně dbátí, aby měli náboženské učebnice ve svém jazyku mateřském. Z těch jim uložím každou hodinu, čemu se mají učit, a přesvědčuji se o tom čas od času. K udržení pozornosti vsunu někdy jinojazyčnou větu do katechese a hned se ji vytážu. Ostatně nezbývá, leč víc než u jiných žáků se snažit o výpomoc a spoluvýchov rodičů.

2. USLECHTILE DĚTSKY.

VARUJ SE VÝRAZŮ *vulgárně sprostých* (kluk, všivák, děvka, coura, tlama, hovado, hnáty, žere a m. j.) — *dětem, zvláště mladším, neznámých*, jako jsou slova *m á l o o b v y k l á* (vel, předpoklad, téměř, nadmíru, zjevil); *z c i z í ř e č i* (forma, sféra, systém, symbol, analogie); *a b s t r a k t n í* (účel, pohnutka, následek, důvod); *r č e n í o b r a z n á* (večer života, pomněnka vděčnosti, ukrytí se v rány Kristovy) — *děťinsky zdrobnělých*. Jako slovanské jazyky vůbec miluje i čeština něžné zdrobněliny (stařeček, babička, beránek, ovečka, holubička, kuřátko, dušičky, synáčkové, výjimečně „Ježíšek“ o dítěti Ježíši.) Děťinsky nechutně by však mluvil katecheta, kdyby mazlivě říkal: andělíček, dušinka, nebíčko, plenčičky, Pánbíček, panáček a p. Kristus ve svátosti oltární je nikoli „Ježíšek“ v dětské podobě, nýbrž dospělý, oslavený „Pán Ježíš“. (Čti 1. Kor. 13, 11.)¹

VYJADRUJ SE PRŮZRAČNĚ, aby tě i nejmladší snadno chápali. (1. Kor. 14, 9.) Tedy: *krátkými větami*, pokud možno hlavními, bez přechodníkův a ponejvíc i bez náměstek ať ukazovacích (on, ten), anebo vztažných (jenž, který); raději příslušný podmět anebo předmět opakovat. Nejjednodušeji se věta za větou řadí spojkou „a“. — Kde poněkud možno, *řečí přímou*. Tedy nikoli: „Šetník prosil P. J., aby uzdravil“, nýbrž „Pane, doma mi leží služebný chlapec...“ — Nikoli: „Bůh řekl Adamovi, že může jísti s každého stromu rajského, a že kdyby...“, nýbrž... — *Výrazy konkrétními*; abstraktní neboli odtaziťé jsou pro děti mlhovinou. Průzračně se místo nich mluví slovesem. Tedy nikoli: „hodné dítě má zalíbení v modlitbě“, nýbrž „rádo se modlí“. — Nikoli „moc Boží je veliká“, nýbrž „Bůh je velmi mocný“. — Nikoli „úcta Boží je naší povinností“, nýbrž „jsme povinni P. B. ctíti“. — Věříme nikoli v přítomnost Páně ve Svátosti, nýbrž „že P. J. je přítomen“. — Místo ab-

¹ Alf. Fuchs, Dětství a dětinství, Rodina a škola 1935 p. 96. n. „Das regelmässige Gebrauchen des Ausdrucks „der liebe Gott“ wird von gediegenen Meistern der Homiletik und Katechetik abgeraten; es sollte nur ausnahmsweise benutzt werden, wenn man die Kinder auf das Pietätsverhältnis zwischen Gott und Menschen hinlenken will, nie aber, wo es sich um das Autoritätsverhältnis handelt.“ GA p. 446.

straktní definice, co je lež, krádež, pokora, řekne se konkrétně: „pokorný je, kdo . . .” a p.

K DĚTEM NIŽ, S DĚTMI VÝŠ! Mluv při katechesi o něco málo výše, než v obyčejné lepší rozprávce. Tak asi rázem slohu dopisového. Ten bývá zpravidla jednoduchý, protože se přizpůsobuje ústní rozmluvě. Sv. Jan Bosko psával slohem rodinně prostým. Aby se ujistil, že mu všichni rozumějí, dával své rukopisy číst obyčejným dělníkům, aby mu podali obsah. „Ustavičně prosím kněze, aby k mým chlapcům byli co nejvíce prostí, jasní a populární. Pryč s učenými vývody, frázemi, dlouhými větami! Mluvte jak otec, jenž vypravuje dětem pohádky.” (VL 1926 p. 195.) *S přibývajícím věkem žáků se mluva katechese co do výrazů i skladby větné zvyšuje úměrně k vyšší jejich inteligenci.*

3. TÍŽ OSTATNĚ SPRÁVNĚ.

PO STRANCE MLUVNICKÉ. I tu se má katecheta prokazovati žactvu jako vzor. (Tit. 2, 7.) Řeč mluvnicky bezvadná je svátečním šatem myšlenky. Nedbalá ledabylost po této stránce ve společenském styku písemném aneb ústním je kazem povahy, jenž by učitelí náboženství nejméně slušel. Proto se ve škole vyjadřuje mluvnicky správně a zvyká tomu i žáky. Není však jeho úkolem, soustavně a napořád opravovati mluvnické poklesky žáků. Hodina katechese není hodinou mluvnice. Možná se tím zabývat jen výjimečně a zběžně. Opravím něco zkrátka nebo dám opravit. *Pouze texty písní a modliteb dlužno výslovně vštěpovat a cvičit ve znění mluvnicky bezvadném.*

PO STRANCE SLOVNĚ DISTINKČNÍ je potřebí dobře rozlišovat, aby se správně učilo. „Při mši svaté zpívali na kůře mši Nešverovu.” - K obětování se chystá hostie, po proměnění se pozdvihuje svatá hostie. - Chodíme k svaté zpovědi, čtvrtá její část je zpověď. - Svaté přijímání je neskonale důležitější než přijímání peněz. - Požehnání mateřské, otcovské, kněžské, papežské, svátostné je samozřejmě svaté; přidávati to epiteton je zbytečným pleonasmem, - podobně jako zakořeněný, z němčiny převzatý nezmar „svaté” svátosti. Jako neříkáme černá čern, velký velikán, svatý světec, tak je nedomyšlem přidávati „svatá” svátost, jelikož žádná není nesvatá, jedna však je správně „nejsvětější”. - Boží vyvolení, v seznamu církve zanešení, si jistě zasloužili svého titulu; proto se těší děti na svatého Mikuláše; den svatého Štěpána je svátkem z dobrovolným; říkat „na Petra a Pavla” je nevkusné a nezdvořilé. - Světský vychovatel pěstuje u dětí čistotu, duchovní pěstuje svatou čistotu neboli cudnost. - Církev jest jediná, „církvi” neboli náboženských společností je mnoho. - A podobně v jiných případech.

PO STRANCE HLASOVÉ. Co do tempa: *ne příliš rychle.* Děti myslí pomalu, potřebují času, aby dovedly náležitě

sledovat, co se mluví. Řeč má jim padati do duše jako tichý dešť májový. Potřebny jsou proto v řeči *přestávky a pomlčky*. Ustaň okamžik za každou větou, něco déle na konci odstavce a zvláště po otázce: tu se pomlčkou dává třídě čas k rozmyslu. Někdy pomlčím uprostřed věty, chci-li soustředit pozornost na další její část. Extrémem bylo by mluvit příliš pomalu a loudavě.

Co do síly: *ne křiklavě*, nýbrž jen tolik hlasitě, aby slyšeli všichni, a žáci vzadu aby museli sluch poněkud napjat. To je žádoucí jmenovitě s počátku, aby se potom hlas mohl, kde potřeba, patřičně zesílit a zdůraznit. Jindy pak zeslabuj hlas, povstává-li v třídě nepokoj. Zařizuje-li se učitel náležitě co do síly hlasu, může snáze docílit „posvátného“ ticha. Mluví-li příliš hlasitě, bývají děti neklidny, roztržity a vnitřně „nedoslýchavý“.

Co do tónu: *ne monotonně*. Mluv co do tempa, síly a barvivosti hlasu tak přirozeně, jako v obyčejné konverzaci: něco rychleji, jiné pomaleji; něco silněji a s důrazem, jiné slaběji; něco vyšším tónem, jiné — na příklad přímou řeč Páně — nižším slavnostním tónem. Všechno patřičně s přízvukem řečnickým i mluvnickým. Zejména se mluva kazí, klade-li učitel přízvuk nesprávně na první slabiku podstatného jména místo na předložku (do školy — pod lavici — na zahradě). Mluvení jednozvučné uspává. Protivně a nepřirozeně působí tón zpěvavý a „kazatelnový“.

Co do výraznosti: *ne mrtvě*, nýbrž oživeně. Co katecheta cítí, má se obraziti v oku a v tváři: radost, soucit, podiv, lítost. Čti, kterak pohleděl Pán na bohatého jinocha (Marek 10, 21.) nebo na Petra po zapření. (Luk. 22, 61.) Zvláštního zřetele vyžadují pohyby rukou, aby nebyly divadelně strojené a jednotvárně nápadné, nýbrž přirozeně nenucené. Každý se tu zaříd, jak mu co nejlépe svědčí. To v sobě hned od let průpravy vědomě pěstuj a zdokonaluj. Sero medicina paratur, dum mala per longas invaluere moras.¹

13. Tři dodatky stran mluvení k dětem.

1. OSLOVUI DĚTI NÁLEŽITĚ!

KTERAK, KDY A KDE. *Mimo školu* hromadně: Chlapci! Děvčata! - Jednotlivě a vůbec mezi čtyrma očima nejlépe křest-

¹ Z literatury k těmto 3 odst. Ú. p. 31. 46. 49. 51. 52. 56. – Švadlenka p. 96. – Mey-Hoch I. p. 22–24. 29. – Stolz, Erziehungskunst p. 86. – SCH p. 55. 56. 74. – GA p. 550.

ním jménem. — *Ve škole hromadně všechny najednou zpravidla „Děti!“* Je-li v katechesi záhodno oslovení zvroucnit: „milé děti!“ (Arci to nebývá záhodno stereotypně.) - Jednotlivce volej ve škole obyčejně jménem rodovým, ale aspoň jednou za hodinu s připojením křestního jména. Tak si lze křestní jména žáků nejspíš upamětnit. Zároveň se tím křestní jméno ve svojí pěkné podobě povznáší. Vyvolávatí však pouze křestním jménem není radno. Za prvé, že v třídě se tak leckdy jmenuje několik žáků, za druhé budilo by zdání stranickosti, volat jednoho jménem rodovým, jiného pak pouze křestním, a k tomu dokonce snad i něžně zdobnějším.

Křestní jména komolit, jak se mnohdy děje až nepěkně v obecné všední mluvě, nepatří učiteli náboženství ani mimo školu, ani ve škole. Tam se podává učení víry, k jejímuž vyznání bylo dítě při křtu svatém slavnostně vyzváno otázkou: „Josefe, Jene, Marie, Anno, věříš v Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země?“ Dítě se cítí náležitým vyjádřením křestního jména povzneseno, zároveň pak si uvědomuje, že není na ulici nebo doma, nýbrž na jiném místě. (Mey-Hoch I. p. 29.)

2. MLUV K DĚTEM SPOŘIVĚ !

Totíž tak, aby se nemnoha slovy povědělo co nejvíce. Nemožno se arci při nejlepší vůli vyhnouti při mluvení každému slovíčku zbytečnému, jako se do nejlepšího zrní vloudí plevy, ale v katechesi má býti takových „plev“ co nejméně. „Mnoho mluvení nebývá bez hříchu“ aspoň didaktického. (Přisl. 10, 19.) „Slova moudrých se odvažují na váze.“ (Sir. 21, 28.) Váha se tu rozumí nikoli hrubě řepná, nýbrž jemně lékárnická. Tak se mluví „jadrně“, jakoby „zlata ukrajoval“. A lepší zrnko zlata, než cent olova. Někdo mluví mnoho, a řekne málo nebo nic — jiný mluví málo nebo nic, a řekne mnoho. „Promluv, ať tě vidím“, pravil mudrc starověku.

Leckdy netřeba vůbec ani promluvit. Při mluvení zdvihnu obočí, svažím čelo. Zahledím se upřeně na nepozoru. Ztiším hlas. Přestanu mluvit. Pst! Zdvihnu prst. Zaklepám tužkou. Naznačím rukou, že se má přestat aneb usednout, že se má přijít aneb odejít. Pokynu hlavou, že odpověď je správná nebo nesprávná. — Lepších výsledků docílí v učení i v kázni učitel co do mluvení spořivý, než mnohomluvný. Zkrátka a dobře! In der Kürze liegt die Würze.¹ „Nikoli ve slovech spočívá království Boží, nýbrž v síle.“ (1. Kor. 4, 20.)

¹ Derjenige Lehrer wirkt am tiefsten, der mit einem Minimum des eigenen Sprechens ein Maximum der Tätigkeit der Schüler auszulösen versteht. LEX II. p. 1128.

3. UČ SE DĚTSKY MLUVIT I

Možno se učit *posloucháním*, jak mluví ve škole dovedný katecheta, a jak se vyjadřují děti mezi sebou v denním hovoru, při hře a na vycházce. Radno si všimati lidových úsloví, pořekadel a běžných přísloví. „Nám pěje lid“, řekl básník. — Mnoho lze získati čtením Písma, lidových povídek a pohádek, školních čítanek a vzorných katechesí.¹ — K umění se nutno bráti *cvičením*. Když se na katechesi připravuješ, představ si, jako bys měl známé dítě určitého věku před sebou a chceš mu něco povědět, objasnit, na srdce vložit. Buď starší mezi staršími a maličký mezi maličkými, jako byl sv. Apoštol, a to, jelikož svěřence miloval. (1. Soluň. 2, 7. 8.) Je to jakoby svatodar božského Pastýře, že milující matka, třeba by duševně jinak nevynikala, se dovede v hovoru dítěti přizpůsobit, aby jí rozumělo. Mluví jinak s robátkem dvouletým, jinak s dítětem čtyřletým a zase jinak později, ale s každým zcela přiměřeně. Tak buď při katechesi co do mluvení matkou ty! Cvič a vzdělávej po té stránce v sobě, co tvé individualitě nejlépe svědčí.

* * *

1. DIKCE MNOHOMLUVNÁ je protivou mluvy spořivé. Když totiž učitel zbytečně zabíhá do šíře, nemluví „k věci“, mnoho mluví a málo poví, kráčí planinou, „koše plev na trh vynáší“, mlátí prázdnou slámu, hromadí výrazy stejnoznačné. „Mluvka.“ „Zvaní a kalabisuje.“ „Koleduje pořád dokola.“ Čím réva žene více do listů, tím méně nasazuje hroznů. Čím je řeč mnohoslovnější, tím méně se z ní podrží v paměti, jako hyne rostlina nemírně polévána. (V. Kubíček, Multiloquium v katechesi VL 1935 p. 176.) — Zvláště nevkusným druhem mnohomluvu jest *užívání slov a rčení osobitě stereotypních*. Někomu je všechno „strašné“, „hrozné“, „ohromné“, „báječné“, jiný má stále v ústech „člověče“, a jak už jsou podobné nedomysly a nesmysly, z nichžto pak některý uvízne pro učitele v ústech žáků nežádoucím přezviskem, jako byl svého času v Čechách kníže „Přisámbůh“ a král „dobře“.

2. DIKCE PŘÍLIŠ HUTNÁ je druhým extrémem mluvy spořivé. Může se v umírněném způsobu vhodně vyjímati v knize přesně vědecké a částečně i v učebnici, ale pro ústní katechesi se nehodí. Zejména mladší učitel, zvyklý z průpravného studia vědecky myslet a se vyjadřovat, chybí ve škole po té stránce leckdy na úkor dětské chápavosti. Na př. „Pán Ježíš uzdravil v Kafarnaum na smrt nemocného služebníka římského setníka“. Kolik je tu vtěsnáno představ do jednoho klubka! Čtenář má pohodlně kdy, aby se v hutný obsah předlohy zahloubal a může si větu znova přečíst — posluchač na to nemá kdy, a smysl mu proto zůstává zamhlený. Zejména dětem ve škole. Těm se vypravuje: „P. J. byl v Kafarnaum. Tam žil vo-

¹ Vzhledem na žáky prvního stupně podává pěkné ukázky mluvy dětem působené Ant. Votava, Prvouka pro školy obecné 1932, Brno, 2. vyd. Ačkoli je psána pro světské vyučování, dá se z ní věcně a zejména co do slohu mnoho získat i pro katechesi.

jenský důstojník — setník; byl zdaleka, až z Říma, tedy římský setník. Jeho sluha ležel nemocen. Byl nemocen, že už měl umřít. Toho nemocného sluhu P. J. uzdravil." Tak může v duši posluchačů vznikat představa za představou a z těch pak celkový obraz.

14. Učitel sděluje a táže se.

Oproti kazateli, jenž k posluchačům toliko mluví, aniž by mluvení přerušoval skutečnými otázkami, má katechese více ráz rozmluvy, při které učitel dětem učivo sděluje a sdělené se pak vytazuje.¹

ZPŮSOB SDĚLOVACÍ.

KDY V KATECHESI PŘEVLADA? Kdykoli je učivo dětem neznámo, nebo z nich těžce vytazatelné. Zejména tedy: *Když vypravuji příběh*, ať z Písma, z dějin anebo ze života. — *Když probírám věty s prvky věroučným*, neboť „víra je z kázání, kázání pak z rozkazu Kristova". (Řím. 10, 17.) — A konečně, *když míním účinněji působit na srdce*, totiž na cit a na vůli. Přerušovati souvislou řeč otázkami by v tomto případě schla-zovalo žádců u katechumenů teplou náladu citovou. — S didaktického hlediska je sdělovací způsob výhodný proto, že poměrně nejspíše vede k cíli vyučování, že zjednává snáze přehled o celku a že zaměstnává všechno žactvo najednou.

KTERAK SE MA UPLATNIT? a) *Sloho v ě*: v *logickém seřazení*, aby věta vnitřně souvisela s větou. „Logický drát" slohu je velmi důležitým činitelem pro porozumění a upamětnění toho, co se sděluje. — b) *Co do délky*: *v ěku žactva přiměřeně*. Proto v nižších třídách ne dlouho v jednom kuse. Čím jsou žáci mladší, anebo čím méně v průměru nadaní, tím dříve potřebují, aby souvislé sdělení ustalo a přerušilo se otázkami. Jinak by mluvil učitel „přes hlavy" dětí. *Když věku a inteligence přibývá*, může nepřetržité sdělení trvati poněkud déle. Zpravidla vyžaduje každá třída, aby se souvisle mluvilo v kratších anebo delších odstavcích, po nichž pak následuje dotazování. — c) *Co do technik*: *z paměti neboli volně*. Nahlížet při katechesi do knihy, škodí autoritě učitelově, jelikož tím dává najevo, že věc neovládá. Po svědomité přípravě se netěžko mluví z paměti. To je srozumitelnější a působivější, protože mohou s tváře žáků sledovat, zdali a pokud mě chápou, a mohou se pak podle toho

¹ Die vortragende oder monologische und die fragende oder dialogische Lehrform. Škoda užívá ve své Katechetice p. 95. výrazu „z p ů s o b" místo moderního „forma". Z ostatní literatury sem: Hronek, Vyučování nábož. na škole nár. p. 90. — Švadlenka, Obecná didaktika p. 94. — SCH p. 55. — Mey-Hoch I. p. 24. — GÖ p. 138. — GFR I. p. 18. — III. p. 236. — Pinkava, Bildung p. 74.

při mluvení stále zařizovat. Výjimečně by mohl katecheta něco předčítat, jako přesný doklad (arci ne z učebnice!), anebo mítí písemnou přípravu před sebou, jde-li o partie historicky anebo mravnostně ožehavé.

NEZPŮSOBEM JE ZPŮSOB SDELOVACÍ, *když katecheta pořád jen sám přednáší* a katechumenů se téměř nic nedotazuje. Mluví-li učitel, zvláště v nesnadném učivu, byť sebe lépe k věci, ale sám mnoho najednou, bude si vždy stěžovat na nepozornost a skrovný výsledek vyučování. Děti z nudy zívají a krátí si chvíli podle svého. Učitel je „umluvil“. („Unselige Manier, die Kinder todtzusprechen.“ Diesterweg.) Náboženská plýtkost našeho věku pochází aspoň částečně z toho, že se vyučuje příliš obšírně místo jednoduše, elementárně. Co se získá na šíři, pozbývá se na hloubce a síle. Proto dlužno *sdílení na vhodných místech protkávat otázkami*. Mnoho tu záleží na metodické individualitě učitele: kdo umíš pěkně vyprávět a logicky souvisle učit, použivej sdělovacího způsobu hojněji. Kdo se umí správně tázat a z odpovědí pak vyvozovat další učení, uživej častěji způsobu tázacího — arci, pokud se to povaze učiva nepříčí.

ZPŮSOB TAZACÍ

se uplatňuje v každé katechesi s předpokladem, že katechumeni mají už určitou zásobu vědomostí, částečný cvik v myšlení a jakousi obratnost ve vyjadřování. Uměti se didakticky správně tázat (vědět totiž prakticky kdy, koho a kterak), je spolehlivým měřítkem zdatnosti učitelovy. Učence posuzujeme podle toho, jak bohaté má vědomosti — učitele podle toho, jak vědomosti žactvu potřebné ovládá, jak je umí jasně podávat neboli sdílet, ale nejvíc podle toho, jak to sdílené učivo, ba i to, co bez jeho sdílení utajeně dřímá v nitru žactva, dovede vytazovat. *Ex ungue leonem, ex interrogatorio magistrum!*

UČEBNÉ OTÁZKY SE ROZEZNAVAJÍ řečnické a skutečné. S logického hlediska *substantivní*, tážu-li se na podmět, na předmět anebo na přívlastek. (Kdo je můj bližní? Kdo se přimlouval za setníka v Kafarnaum? Co je smrt? Koho hledáte? O čem předpovídali proroci? Čí jsi dcera? Čí syn je Kristus?) — *Adjektivní*, na příklad: Jaká musí býti lítost? Kolikátý den v týdnu je neděle? Kolikerý se rozeznává křest? — *Adverbiální* se uvozují slovy: kde, kam, kudy, proč, nač, k čemu, dokud, jak, kterak a p.

DUŠEVNÍ STYK SE ŽAKY se v katechesi udržuje, když je během řeči náležitě oslovuji (viz na str. 45), — když se tážu, čekaje hlasitou odpověď a takto s katechumeny skutečně hovořím, — a když do svého sdílení vkládám otázky řečnické, anebo náměty a problémy, na které mají žáci jen mlčky reagovat. I tak hovořival se svými posluchači Kristus, dobrý Učitel: „Slyšte!“ - „Vizte!“ - „Pohleďte!“ „Řeknete mi přísloví: lékaři, uzdrav se sám.“ (Luk. 4, 23.) „Někdo z vás má přítele.“ „Kdo čteš, rozuměj!“

Podobně katecheta: „Co myslíte?“ - „A ejhle, co vidím?“ - „Považte jen.“ - „Něco vám povím, poslouchejte!“ - „To by vás mohlo zajímat.“ - „To jste měli vidět, jak...“ - „Neprál bych vám slyšet, jak...“ - „Dal bych vám něco rozluštit, přemýšlejte!“ - „A nyní se vás tážu...“ - „Pravda, že ano?“ - „Kterak byste to zařídili?“ - „Víte si vzpomenět, jak...“ - „Řekněte sami, může to být?“ - „Co bych vám na to pověděl?“ - „Co byste na to řekli, kdyby...?“ - „Snadno pochopíte, že...“ - „Vám se to zdá třebas podivno, ale...“ - „Rozumějte mi dobře: neříkám že... nýbrž...“ - „Toto, prosím, mějte dobře na paměti; budete?“ - „Kristus na poušti: zjevil se mu tam kdosi, vypadal jako poutník, a víte, kdo to byl?“ - „Setník se vrátil domů, otevře dveře, a považte, co vidí?“ - „Učedníci jeli po lodi, slunce pěkně svítlo, ale najednou, co se nestalo, slyšte!“

Tak je potřeba ne pouze mluvit k posluchačům, nýbrž *s posluchači virtuálně hovořit*, s nimi jakoby konversovat. Předpokladem je tu, vmysliti se živě do jejich duševní dispozice rozumové a citové, jak asi oni na jednotlivé moje výklady reagují, zdali to přijímají či nepřijímají, zdali souhlasí či něco namítají, zdali se jich co dotýká libě či nelibě. Podle toho pak přizpůsobuje katecheta krok za krokem své sdílení.

15. Jaká má býti učebná otázka.

Má-li žák při vyučování odpovědět, je potřeba se strany učitele buď výzvy (Na př. „vykládej, jak P. B. stvořil prvního člověka“. - „Říkej modlitbu k andělu strážnému.“ - „Vyjmenuj hlavní proroky Starého zákona.“ - „Vypočítej pamětihodné názvy Páně.“ - „Ukaž na mapě Betlem.“) anebo třeba otázky. Ta otázka slove učebná (Unterrichts- oder Lehrfrage). Hlavním účelem učebné otázky jest, vzbudit u dětí duševní samočinnost, zjednat lepší porozumění a přesvědčit se, jak dalece si podané učivo pamětně osvojili. *Učebná otázka má býti mluvnicky správná, co do smyslu zřetelná, určitá a inteligenci žáků přiměřená, výchovně pak nezávadná.*

1. MLUVNICKY SPRÁVNÁ.

Proto se dlužno tázati celou větou; zvláště podmět, předmět a výrok v ní nemá chybět. (Nikoli na př.: „Kristus konal zázraky: slepé...? malomocné...? mrtvé...?“ - „Bůh odměňuje...?“ - „Kdo Boha poslouchá, toho má Bůh...?“; — v *náležitém pořadí slov*. (Nikoli na př.: „Sv. Josef byl Ježíškovi čím?“ - „P. J. odešel z Nazareta kam?“ - „Nezasloužený dar se jmenuje jak?“ - „Z učedníků tam byli kteří?“); — s *patřičným přízvukem*. Na př. otázka, kdy přijeli mudrci do Betlema, vy-

žaduje odpovědi po každé jinačí dle toho, na které slovo se položí přízvuk. — *Výjimečně* by se mohl učitel v didaktickém rozhovoru při určité látce tázati stručnými hesly: „Bylo to roku?“ - „V Čechách panoval?“ - „Co v Římě na to?“ - Někdy stačí jediné slovo: a? ale? potom? přesto? a přece? Tak se u žáků dospělejších znění otázek blíží více obyčejnému hovoru, při němžto se celověti otázky nežádá, ba mělo by ráz pedanterie.

2. CO DO SMYSLU ZRETELNA.

Proto *nedlouhá*, pokud možno jednovětná, podobně jako jsou skoro všechny otázky katechismu. Nedovede-li pozorný žák znění otázky opakovat, bývá to znamením, že byla těžkopádná. Dlouhé, složité periody nepatří vůbec do školní mluvy, nejméně pak do otázky. — *Nedlouhá* otázka má býti zároveň *jednocílná*. Nebudu se tedy tázat: Kdo se první dozvěděl o narození Páně, kde a od koho? — S které hory vystoupil Kristus na nebesa a proč? — Proč a kterak ctíme sv. obrazy? — *Jednoduchá*, aby v ní nebylo zbytečného slova. Tedy nikoli: Kdo mi může říci, který svátek v roce je nejkrásnější? — Co jsou andělé, kdo to ví? — Nepřípustny jsou z toho důvodu v otázce příklonky: tedy, pak, neboť. „Ale kde zůstal mládeneček Ježíš?“

3. URČITA JE OTAZKA.

připouští-li toliko jednu správnou odpověď. Otázka na př. „Proč vyhnal Bůh první rodiče z ráje?“ by mohla býti - nehledě k souvislosti - neurčitá, jelikož se na ni dá správně odpovědět: protože jedli zapověděné ovoce - protože neposlechli Pána Boha - protože se dopustili hříchu. Podobně otázky: „Jaký jest Pán Bůh?“ „Co bylo na hoře Olivové?“ „Co se modlil P. J.“ — Neurčité bývají mnohdy otázky uvozené slovem: *kdy, kde, kam*. Určitě se tážu: v který den, v kterém roce, s které hory, z které osady, v kterém městě, na kterém jezeře, do čího domu zavedli P. J. s hory Olivové? - Kolikátého dne přišel Abraham k hoře? - Který den v týdnu vstal J. K. z mrtvých?

Podobně se vzhledem k potřebné určitosti užívá v otázce nesprávně výrazů *proč, jak a jaký* místo *nač, kterak a který*. Slovem „proč“ se tážeme po příčině, slovem „nač“, „k čemu“ po účelu, slovem „jaký“ po vlastnosti, slovem „jak“ po bližším určení způsobu. Tedy: „Proč přicházely zástupy k P. J.“ - protože chtěly slyšet slovo Boží. „Nač přicházely...?“ - aby slyšely... - „Jaké ovoce rostlo na stromě zapověděném?“ (na pohledění pěkné, k požívání chutné). „Které ovoce rostlo na stromě zapověděném?“ (Nevíme.) - „Jak zval P. J. všechny lidi

k sobě?" (laskavě, důtklivě, dojemně). „Kterým slovem...?" (Mat. 11, 28.) - „Koho měl David na dvoře královském za přítele...?" - „Jakého měl přítele...?" (věrného, spolehlivého). - Proč je otázka: „Kolikere jsou hříchy?" neurčitá? Kterak se otázu určitě?

Je-li někdy nesnadno se tázat určitě, povím věc částečně sám a teprv ostatek se vytážu. Na př. „Duše lidská nikdy neumře: jaká je duše lidská?" - „P. B. všechno může, co chce: jaký je P. B.?" - „Kain pracoval na poli: čím byl Kain?" - „Bůh hříchy jakoby vážil: jaké jsou hříchy na váze Boží?" - „P. J. stál na vrcholu chrámu: co tam řekl ďábel Pánu Ježíši?"

4. INTELIGENČNĚ PŘIMĚŘENA.

Proto *ne příliš těžká*, jako na př.: „Které jsou důvody lásky k bližnímu?" „Na čem se zakládá povinnost pracovat?" „Jakou úlohu hrál Jidáš při umučení Páně?" — *ani ne příliš snadná*, jako jsou třeba otázky, které kladou dětem odpověď téměř do úst. („Kterého hříchu se dopustili pyšní andělé?" - „Jak dlouho trvá 40denní půst?" - „Vzal P. J. s sebou do zahrady jenom tři apoštoly?" - „Jak se jmenoval otec synů Zebedeových?") — Těžkými otázkami by žáci pozbývali odvahy k odpovídání, snadnými by duševně lenivěli. Jelikož však tatáž otázka může býti jedněm žákům snadná, druhým pak těžká, je třeba se při dotazování zařídit podle průměrné inteligence třídy.

POMĚRNĚ SNADNÉ mají být otázky pro žáky prvního stupně. V otázce pro ně může býti odpověď už z polovice obsažena. Viz příklady v „Katolické prvouce" v oddíle „Učivo větné" (str. 101-110.). Děti, jež na nižším stupni ovládají slovní poklad neveliký, se tím cvičí správně vyjadřovat a mají ulehčeno odpovídání sborové. Výjimečně se snadné otázky dávají také na středním, ano i na vyšším stupni *žákům nesmělým, ostýchavým a vůbec méně nadaným*, aby po správné odpovědi nabyli více sebevědomí a odvahy. V takových případech možno někdy položit i *otázku rozhodovací*. („Má dítě poslouchat svých rodičů?" - „Zaslouhuje zloděj odměny?" - „Jsme povinni věřit Pánu Bohu?") a *otázku rozlučovací* („Byl svět vždycky, či začal kdysi býti?" - „Jidáš minil zradit božského Mistra: věděl o tom P. J., či nevěděl?"), ačkoliv oba tyto druhy otázek jsou jinak didakticky nepřipustny.

5. VÝCHOVNĚ NEZÁVADNÁ.

Po té stránce jsou závadny otázky: „Čím se dopouštíme těžkého hříchu?" - „Čím *pozbýváme* posvěcující milosti?" - „Ve které svátosti se nám odpouští těžký hřích?" - „Nač se máme

u těžkých hříchů rozpomínati?" - Takovou stylisací otázky se těžký hřích staví dětem před oči jako věc, která se u každého rozumí sama sebou, bez čeho se žádný člověk, tedy ani katecheta se svými katechumeny neobejde, na čem tudíž mnoho nezáleží. Přispívá to k výchově útlého svědomí? — Podobně by mohly být výchovně nevhodny „otázky chytlavé“, na př.: „Kdy se smí lhát?“ místo správného: „Smí se kdy lhát?“ - „Kdy je svátek dušiček?“ místo „Je někdy v roce s v á t e k dušiček?“ - „Které hříchy se odpouštějí za odpustky?“ místo správného: „Odpouští se za odpustky některý hřích?“

* * *

TROJNASOB SLOUŽÍ OTÁZKA při probírání určitého tématu. Předchází v úvodě katechese vlastnímu pojednání a přednesu, aby se katechumeni o věc zaujmuli, aby osvědčili, co již o ní vědí, a dovedli se o věci předem orientovat. — Provází katechesi, když učitel své sdílení buď řečnický oživuje a tak s posluchači udržuje potřebný kontakt duševní, anebo se vždy za chvíli řadou otázek přesvědčuje, jak dalece ho žáci pochopili, posléze pak aby vsuvkami rozhovoru sdělené objasnil, poopravil, hlouběji upamětnil. — Zakončuje katechesi později výsledkem, zkoušením a opakováním. — Vždy se tu otázka podobá lžici, jež bývá u nejmladších maličká a nabírá z jejich vědomí jakoby jen odrobinky. Čím jsou katechumeni věkem a rozumem vyspělejší, tím může a má býti lžice učebné otázky větší, aby z jejich vědomí nabírala zajednou větší kusy. Na takové širší otázky se pak od žáků vypravuje určitý děj v celku, podává se kratší nebo delší přehled učiva, a řeší se učebné problémy. („Co víš o katolické církvi?“ — „Proč chodíme k svatě zpovědi?“ — „Kterak se hodný věřící připravuje k svatě smrti?“)¹

16. Pravidla stran otázek a odpovědí.

Kterak otázky klásti a kterak se s odpověďmi zařizovat.

Bez učebných otázek se neobejde žádná katechese. Čím je katechetické sdělení srozumitelnější, chápavosti žáků přiměřenější a po stránce logické i mluvnické, slovné i hlasové správnější, tím lehčeji se dá vytázet a tím správněji budou žáci odpovídat.

KTERAK SE MÁM DOTAZOVAT.

1. S NALEŽITOU MĚROU, tedy *ne mnoho a ne málo*. Málem se chybuje zvláště od mladších katechetů, mnohem i od starších, když se katechese otázkami neustále přerušuje, anebo když se z probíraného učiva vytazuje všechno do nejmenších podrobností, co bylo po odstavcích anebo za celou hodinu sděleno. Mnoho se tázat, mate žáky. Zásadou jest, vytazovati se

¹ Aug. Jurák, K vyučovací technice v hodině náboženství VL 1933, p. 141. 142.

jak z jednotlivých odstavců, tak později z celé katechese *jen hlavní momenty*. „Das Seziermesser bringt kein Leben.“ (Mey-Hoch I. 25. 26.) Neroztírej učivo na prášek, jak Aron zlaté tele.

2. KAZDOU OTAZKU CELÉ TŘÍDĚ, aby všichni byli zaměstnání a všichni se museli chystat odpovědět. K odpovědi se žáci hlásí nikoli ústy („prosím, já“ — „Pane katecheto!“), nýbrž mlčky pozdvižením pravice. Po přiměřené dle nesnadnosti otázky pomlčce (někdy s povellem „Pozor!“ „Přemýšlet!“ „Dobře mířit!“) vyvolám jednoho žáka — zpravidla rodným jménem (viz čl. 12.) a v pátém pádu, výjimečně pokynem ruky. K lehčí odpovědi vyzvu slabšího, k těžší nadanějšího nebo pilnějšího — resp. v třídě, kde je více ročníků pospolu, staršího nebo mladšího. V třídě pohlavně smíšené mají chlapci co do vyvolání přednost.¹

3. CO NEJVICE ŽAKŮ V HODINĚ, a to nikoli drže v ruce svůj zápisník s tužkou, ani ne v určitém pořadí. Nejčastěji ať se dostanou k slovu žáci roztržiti, nápadně tiší a netečně zadumaní, i když se k odpovědi nehlasí. Zejména se nehlasívají žáci ostýchaví a bojácní: ti zvláště potřebují nebýt opominuti. A nikoliv aby se dávala přednost vyvoleným a druhí pak, kteří by též rádi odpovídali, měli býti odsouzeni k mlčení! Prostořekost, jež by chtěla odpovídat bez vyzvání, nesmí se k vůli kázni trpět.

KTERAK MÁ ŽAK ODPOVÍDAT.

1. STOJE, ZPAMĚTI A SAMOSTATNĚ. Stojí zpřímá, drží ruce náležitě a hledí učiteli do očí. Má odpovědět samostatně, totiž nedívaje se do učebnice a nespolehaje na druhé. Ostatní žáci ať potichu spolupracují, sledující odpověď, aby ji mohli pohotově opravit anebo doplnit. Napovídání je kázeňský nešvar, nebude však nezmarem, jestliže se učitel hned s počátku proti němu důrazně ohradí, vypůjčenou odpověď odmítne a začne zkoušet napovědu. (VL 1931 p. 296.) Vyvolávati žáky k odpovídání před lavice nelze za obyčejných okolností doporučit.

2. MLUVNICKY ZRETELNĚ, aby buď z odpovědi samé anebo ze souvislosti s danou otázkou vyšel rozumný smysl. *Má se tedy odpovídati plnou větou, v nížto jest obsaženo znění otázky?* To záleží na okolnosti. Plnou větou ať odpovídají zpravidla *děti nižšího stupně*. Tak si zvyknou pozorně sledovat katechesi, bystřeji myslit a patřičně se vyjadřovat, protože si zvětšují svůj slovní fond. Podobně žáci *škol venkovských*, zejména v jednotřídkách. Též od žáků pokročilej-

¹ Čti o tom zajímavou pozn. Mey-Hoch I. 219.

ších budu žádati plnovětné odpovědi u katechismových pouček, jež potřebují *dogmatické přesnosti*. Ostatně však nebudu houževnatě a ztrnule mechanicky trvati v každém případě na opakování otázky, jen když je odpověď jinak co do smyslu přílehlavá. Odpoví-li žák příliš slabý anebo nesmělý výjimečně slovem „ano“, „ne“, pochválím ho i za to a doplním odpověď novou otázkou.

3. HLASOVĚ SPRÁVNĚ, tedy ne šeptem ani křikem, nýbrž hlasem pro učebnu přiměřeným, plynně a jadrně, s přirozeným tempem a řádným přízvukem. Tak to mají ve škole žádati jednotně všichni učitelé, aby se předešlo odpornému, zpěvavě „školskému tónu“, jenž je leckde zahnížděn. Neodpoví-li který žák po této stránce náležitě, ať jiný řekne odpověď bezvadně, chybující pak ať ji správným tónem opakuje.

KTERAK SE K ODPOVĚDI ZACHOVAT.

1. JEST-LI ODPOVĚĎ SPRÁVNÁ, (a může býti správná, i když není do písmene vyjádřena slovy učebnice aneb učitele) — přijmu ji zpravidla mlčky, jindy lehkým pokynem hlavy nebo ruky, ale obyčejně *bez výslovné pochvaly*, tudíž bez „ano“, „dobře“, „tak jest“. Jen někdy jako Kristus: „Dobře jsi odpověděl.“ (Luk. 10, 28.) Beze všeho mohu však žádat, aby odpověď někdo druhý ocenil, zdůvodnil, anebo — výjimečně — opakoval. Sám však *odpověď opakovati nebudu* („školské echo“). — Je-li odpověď správná jen částečně, nezamítnu ji naprosto, nýbrž uznám, co v ní správného, a hledím docílit novým dotazem opravy: buď u téhož aneb u jiného žáka; *sám ji nebudu opravovat*. Podobně, záhodno-li někdy opravit chybu mluvnickou.

2. JEST-LI ODPOVĚĎ NESPRÁVNÁ DOCELA, bývá to zaviněno buď učitelem anebo žákem. *Učitel sám je vinen*, chce-li se vytázat, čeho žáci věděti ještě nemohou, nebo se tázal po některé stránce nesprávně. Ať tak či onak, neklad nesprávnou odpověď za vinu žákovi. Pověz dodatečně, co je žákům dosud neznámo, nebo čemu z tvého výkladu neporozuměli; jinak uznej mlčky a časem i výslovně, že otázka byla chybná - a otaž se znova: „Dej pozor, otážu se jinak.“ — Obyčejně bývá nesprávnou odpovědí *vinen žák*: buďto že se neučil, anebo nedával pozor, anebo nepřemýšlel. Nechceš-li k jedné chybě přidávati druhou, nehubuj a zůstaň klidný. Tak bude nejvíc účinkovat potřebné časem slovíčko káravé.

3. NENÍ-LI ODPOVĚĎ ŽADNA, bývá to z rozličné příčiny. Žák třeba přes dobrou vůli *neumí odpovědět*: ať tedy aspoň

opakuje otázku: tu pak zodpoví druhý a on po něm. Sám za nikoho neodpovídej, aniž odpověď „nakusuj“ („prvním praotcem národa vyvoleného byl Abra...“ - „Po pastýřích přijeli do Betlema mu...“). — Někdo je *nesmělý*, netroufá si, je v náladě stísněné, ví dotyčnou věc, ale nemá vhodného výrazu. Ten potřebuje vlídného povzbuzení a nové, případně lehčí otázky. Někdy tu bývá nejlépe, vyvolat bez dlouhých okolků jiné z dětí. — Je-li *žák svéhlavý* a nechce odpovědět, nelam to násilím a vaděním, dělej jakoby nic a dej tutéž otázku žákovi slabšímu. Zatvrzelci domluv později mezi čtyřma očima.

Neškodí, v třídě míti zavedeno, aby vůbec každý žák zůstal tak dlouho stát, až za chvíli na jinou otázku jakž takž odpoví správně. Stání tu není žádným trestem, nýbrž pobídkou a pomocí k pozornosti. Jakmile potom odpoví správně, pokynu mu rukou, aby usedl, bez výslovného povelu „Sedni!“

* * *

1. ODPOVĚĎ MIMORÁDNÁ, jež by mohla rozčeřiti školní hladinu, je zejména odpověď *nevědomky neslušná*. Takovou oprav bez výtky žádoucím rčením a pokračuj v katechesi. — Někdy se vyskytne odpověď *směšná z nerozumu*. Kdyby se jí smál katecheta, vzbudilo by to u žáků smích ještě větší, což by odvádělo pozornost od tématu. Abych tomu předešel, vezmu z odpovědi utajené v ní zrnko pravdy a použiju ho k další otázce. — Projevem nekázně je *odpověď svévolná*. Za takovou pokárám žáka slovem anebo vážným pohledem a nějakou chvíli, třeba i celou hodinu si ho nevšímám.

2. ODPOVĚDI SBOROVÉ dají se výhodně uplatniti zvláště na nižším stupni žáků. Pomáhají maličkým odkládat ostýchavost, cvičí je správně se vyjadřovat a usnadňují důležité učivo pro paměť. Mimo to jsou působivým prostředkem proti nudě, únavě a nepozornosti. — Sborově se cvičí *učivo větné*, totiž paměťihodné úryvky Písma, části modlitebních textů a zejména pevné poučky, určené pro trvalejší paměť. Děti to neb ono říkají společně stojíce, a to buď po učiteli nebo s tabule, někdy chlapci zvlášť a děvčata zvlášť, zpravidla celotřídně najednou, dvakrát anebo třikrát po sobě, arci *po každé na příslušný dotaz, jenž se opakuje*. (Nikoli tedy: „ještě jednou!“ „Opakujte!“) Tak obvyklejné teprv až ke konci hodiny, nepřiliš hlučně a s patřičným rytmem i přízvukem.

3. K DIDAKTICE OTÁZKY: Hronek, Vyučování nábož. na škole národní p. 89—95. - Škoda, Katechetika p. 96—102. - Švadlenka, Obecná didaktika p. 99—104. - Pinkava, Bildung des Willensvermögens p. 74—88. - LEX II. p. 19. 1128. - GA p. 347. 348. - VL 1931 p. 298. - CHPB 1926 p. 83. - Mey-Hoch I. p. 25 n. 44. - GFR I. p. 75. - SYST p. 222. - MA p. 64. 65.

II.

ZÁKLADNÍ SMĚRNICE DIDAKTICKÉ.

Složit a přednésti dobrou katechesi jest umění, k němuž se s předpokladem přípravného vědění bohoslovného a vyškolení elementárně didaktického (čl. 1—16) vyžaduje *nejprv si náležitě upravit duševní dílnu*. V té musí býti ke katechetické práci pohotově jasno a světlo. Světlem je patero důležitých pravidel neboli směrnic, jež si dlužno teoreticky a prakticky osvojit. K zdůraznění, jak jsou ty směrnice základově potřebny, lze je vyjádřit imperativy: *phantasiam instrue, dej nazírat!* — *intellectum illumina, uč rozumět!* — *affectum inflamma, k srdci mluv!* — *memoriae imprime, vštěpuj do paměti!* — *vitam urge, žití pěstuj!*

A. - Dej nazírat!

17. K orientaci.

Je v didaktice vůdčím požadavkem, aby pravda žákům ozřejměla, citově se zalíbila a vůli pohnula k uskutečnění (ut veritas pateat, placeat et moveat). Na ten účel se snažím, aby žáci náboženské učení rozumem poznali a pochopili, aby porozumělé pravdy s citem přijali za své a přesvědčeně uvěřili, konečně pak, aby to, co se jim citově zalíbilo a usvojilo, si umínili vykonat. Snažím se tudíž u dětí při katechesi o náboženské poznatky, city a úminky. Základnou těchto tří konů jsou *představy*.

Má-li mi o něčem vzniknouti představa, musím to vidět anebo slyšet, hmatat anebo chutnat anebo vonět. Takto mi pomocí některého čidla vzniká v duši potřebný pro představu názor. Žádný poznatek ani cit ani úmínek bez představy, a *žádná představa bez názoru*. Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu. Nejprve musím na příklad mítí názor ohně, a to hrozného, potom teprve mohu mítí představu, jak vypadá trápení v pekle. Z jedné anebo několika představ o pekle vznikne *poznání* pravdy o pekle. Uvěřím-li v tu pravdu, může se zroditi v duši *cit* vděčnosti, že do pekla nemusím, anebo cit bázně, že bych se tam mohl dostat. Takovými city se rozehřívá srdce, aby v něm povstal *úmínek*: nechci do pekla.

Nazíratí možno kterýmkoli čidlem, jmenovitě a v pravém slova smyslu zrakem (*názor zevnější*) — anebo se „nazírá“ jen duševně pomocí obrazivosti neboli vnitřního vidění (*názor vnitřní*).

18. Názor zevnější.

„Čemukoliv žáci se učí, všechno jim tak světle předkládati sluší, aby to tak jako prsty své před sebou viděli.“ (Komenský.) K tomu cíli možno ve škole bráti s úspěchem na pomoc vlastně jen zrak dětí, a to ještě v míře dosti omezené. Nelze zraku předložit a znázorniti všechno, ale přece mnoho. Kterak zejména?

1. UKAZANÍM SKUTEČNOSTI.

Přinesu do školy ukázat růženec, modlitební knihu, Písmo svaté, postilu, kvetoucí ratolistku jívovou, větévku trnovou nebo jinou památku ze Svaté země, medaili anebo — potřeby-li, kříž. Tak názorně si počínal Kristus, „dobrý Učitel“. Mluvě s loďky na jezeře k zástupům, ukázal prstem na blízkou stráň a řekl: „Ejhle, vyšel rozsevač.“ (Marek 4, 3.) Jindy uprostřed kvetoucí lučiny: „Pohleďte na lilie polní.“ (Mat. 6, 28.) U studnice Jakubovy: „Zdvihněte oči a podívejte se dokola: všechno jest už bílé ke žni.“ (Jan 4, 35.)

Předvedu úkon, na př. jak se poznamenati křížem, jak ruce sepnout a pokleknout, jak se chovati při mešním pozdvihování, jak přijmouti na jazyk sv. hostii. Žáci mají očitě, ne pouze z ústního popisu poznat, jak se křtí. To předvedu nejen ve škole, nýbrž pozvu děti, aby se na skutečný křest přišly podívat do kostela. (VL 1934 p. 100. - KB 1931 p. 94. a 1935 p. 220.) Podobně nastrojím ve škole stůl k zaopatření, ukážu, kterak se uděluje poslední pomazání, jak se má vzorně číst, jak něco správně vyslovit anebo zazpívat. „Takto se budete modlit“, ukázal postojem, složením rukou a textem Kristus Pán.

Zavedu na místo. „Pojďte a vizte!“ (Jan 1, 39.) Je vděčno zajíti s dětmi na hřbitov, ke kříži v poli, k posvátné soše, k obrázku v lese, do poutní svatyně. Důkladně mají poznati kostel a všechno v něm, zvláště oltář se svatostánkem a věčným světlem; křtitelnu, kazatelnu, zpovědnici, obrazy, sv. ostatky; v sakristii kalich, hostii, mešní roucho. Je radno, aby kněz ukazoval tyto předměty, zvláště kalich a hostii, oděn rochetou. (Mey-Hoch I. p. 66.)

Co se tu všechno na místě dá dětem zajímavého povědět! Jak se tím zpřístupní farní kostel a služby Boží, první to a nejdůležitější zdroj potřebného nazírání pro život náboženský. K tomu arci nestačí, zavést žáky

učebně pouze jednou za dlouhý čas a takto je názorem přesyti, nýbrž je potřeba, vodit je do kostela soustavně, aby se tam obeznámovali kousek po kousku. (Beobachtungsgänge im Relig. Unterricht. KB 1928 p. 284. - RL IV. p. 74.) Ovšem nebylo by správně ukazovat liturgické jednotlivosti dříve, než tomu žáci mohou rozumět; tím by se předčasně živila dětská zvědavost na úkor žádoucí uctivosti a skutečného zájmu. (GÖ p. 179.)

2. OBRAZEM A MODELEM.

Katechetické obrazy se rozeznávají *vzhledem k účivu*, jemuž mají sloužit: biblické, církevně historické, katechismové vůbec a liturgické zvlášť. — *Vzhledem k předmětu* jsou dějově skupinové, jednotlivě osobní (podoba Krista Ježíše, Panny Marie, andělů, světců a jiných osob význačných), anebo věcné (chrám, klášter, osada, krajina). — *Vzhledem k účelu* má náboženský obraz buďto vzbudit určitou náladu, nebo sloužit za odměnu a na památku, nebo vůbec něco didakticky znázornit (větší obrazy nástěnné, menší učebnicové, ostatní pak pohledové k soubornému nalepení na karton).

KATECHETICKÝ OBRAZ MA BÝTI: *ušlechtilý*, tudíž, pokud jinak možno, umělecky hodnotný, citově povzbudivý (na př. raději Kain obětující, než zabíjející) a mravně nezávadný (žádné nahotiny). Barevný má přednost před černým; — *přehledný*, aby jej žáci mohli dobře vidět a snadno se v něm vyznat; tudíž nepřeplněný, dostatečně rozměrný a, má-li viseti na stěně, pro celou třídu současně rozeznatelný; — *věrný*, totiž historicky v podstatě pravdivý. (Nesrovnává se na př. s pravdou, obrazí-li se Hospodin v hořícím keři a na hoře Sínaj v podobě lidské, voda při přechodu mořem Rudým v podobě zdi, mládeneček Ježíš mezi učiteli stojící (Luk. 2, 46.), lotři ke křížům jen přivázaní, Kristus ve chvíli svého vzkříšení nad hrobem viditelný, anebo jako „Ježíšek“ ve sv. hostii a p.)¹

KDY V HODINĚ UKAZAT? — V různou chvíli podle toho, k čemu má obraz sloužit. Má-li to býti k názoru vyprávěného děje, ukazuje se zpravidla *ke konci katechese*, až je dotýčný příběh dovyprávěn. — Je-li příběh dětem už znám, anebo má-li obraz sloužit více k zbuzení nálady, může se ukázat i *s počátku katechese*. Podobně se ukazují hned na počátku pohledy k znázornění místa (Nazaret, Betlem, Tábor), jakož i modely (archa úmluvy, chrám jerusalemský, Boží hrob, plastické znázornění Palestiny). — *Co z liturgie možno viděti ve skutečnosti, ne-*

¹ Srv. Miklík, Biblická archeologie: historické chyby na křížových cestách, p. 405. — CHPB 1933 p. 43. — K celku pak Heilmann, Bibelbilder, Gedanken zu relig. paedag. Wertung bibl. Kunst. (Kösel-München 1911.)

ukazuj obrazem! Rušivě by působilo, kdyby se stěna učebny obrazy přeplňovala. Čeho je mnoho a co trvá dlouho, zevšedňuje a tratí účinnost.

3. PSANÍM A ČRTÁNÍM.

NA ŠKOLNÍ TABULI SE PÍŠE, cokoli si žáci mají zřetelněji uvědomiti. Na příklad: *co se nesprávně vyslovuje* (děti mnohde vyslovují Abrham místo Abraham, králosti místo království, vůle místo vůle a p.); — *nové jméno biblické* (archa, farao, myrha); — *výraz méně užívaný* (plod, způsob, samospasitelná, apoštolsky svěcený); — *z cizí řeči* (Kyrie = Pane, Gloria = sláva, epištola = dopis, advent = příchod, roráte cíli = vyros, nebe!); — *složka slovní* (vše-mohoucí, milo-srdný, pokřtiti = pokristiti); — *hlavní části* (mše svaté, svátosti pokání); — *důležitý letopočet* (67. 312. 863. 929). — Písmo na tabuli má být dostatečně viditelné, zřetelně čitelné a pokud možno úhledné. Napíše-li se někdy ozdobně (písmem UNCIÁLNÍM anebo s okrasným podtrhem), tím lépe.

KTERAK SE ZAŘÍDITI S KRESLENÍM? Črtej a kresli jednoduše, aby to šlo hezky zčerstva. A proto nic složitěho, co by vyžadovalo delšího času a výkladu. Jen podstatné linie bez perspektivy. Žádné podrobnosti zbytečné: tím by se žáci jen mátlí. Kresliti tváře osob, zejména svatých, není radno, aby to nebyly pitvory k smíchu. — *Kresba budiž dobře zračitá*, tedy v rozměrech celé třídy viditelných a pevnými liniemi. Na ten účel dlužno křidu správně držeti třemi prsty (ne jako pero, sic by se kreslilo začátečnický vlasovými tahy). Zpravidla křidou bílou, a ke zvýšení dojmu, při čemkoli se dá, i barevnou. — *Kreslení provázej slovním výkladem*. Nikoli tedy nejprve nakreslit a potom teprve mluvit. Žáky zajímá právě genese výkresu, na kterýž se ústním doprovodem soustřeďuje pozornost. Proto kreslí z paměti a neobracej se úplně zády k žákům, abys je měl stále v patrnosti a vhodnou sem tam otázkou udržoval s nimi kontakt. — *Žáci ať sledují kreslení bez tužky a bez pera v ruce*. Teprv po dokončení výkresu i výkladu smějí si, a č v h o d n o - l i v ů b e c — okresliti s tabule do sešitu.

VŠEHO MOC ŠKODÍ. Omne nimium vertitur in vitium. Znázorňovati kreslením celé biblické děje nelze doporučit. A každou hodinu se také nemusí kreslit. Vůbec pak nesmí se kreslení státí hračkou a mařením času na úkor věcí důležitějších. Chci-li času uspořít, načrtnu si složitější úkol už předem doma na černý papír, ten pak ve škole připevním na tabuli a znázorňuji s něho, čeho třeba.

1. PRAXE KRESLENÍ V KATECHESI jest, ačkoli poměrně nestará, dnes už všeobecně moderní a velmi užitečná. Kreslením na tabuli se vyučování ožíví, uzajímaví a hlouběji upamětní, zvláště u žáků mladších a na školách ménětřídních. Snaživému učiteli není těžko se do věci zapracovat. „Myslím, že by každý měl uměti kreslit, jako má uměti každý psát.“ (Masaryk.) Po nedlouhém cviku dovede účelně kreslit i katecheta nekreslič. Děti samy rády kreslí a jsou v tom ohledu shovívavy, nežádají po nás kresb mistrovských, a jednoduché črty nakreslí i neumělec. Šíř o věci *Zamazal*, Kreslení v hodině náboženské (Mar. Hory 1917²) — *Hörmann*, Lebendiger Unterricht (Kempten 1925²) — Instruktivní pokyny VL 1932 p. 103. - 1934 p. 220. a *Tomášek*, VL 1935 p. 110. — *CHPB* 1923 p. 208. - 1925 p. 257. - 1933 p. 157. 158. — Názorné příklady črtání *Frant. Tomášek a Jan Jan*, Kresby ke katechismu. (Zlín 1936.)

2. BIBLICKÁ MAPA, provedená tiskem anebo rukou, má ve vyšších třídách viseti stále na stěně, aby se poloha význačných míst vtiskla do paměti. Menší mapy jsou v učebnici Biblických dějin, aby se na nich, kdykoli záhodno, hledalo. — Na tabuli črtá katecheta menší úseky zeměpisné (na př. směr a vzdálenost cesty Abrahamovy z Haranu do Kanaanu, poutní cestu z Nazareta do Jerusalema, polohu pamětihodných míst ze života Páně.) — Pro děti zajímavě a poučně včrtával do hraničních obrysů země „Pan učitel“ Boženy Němcové. (VL 1934 p. 37.) Podobně si mohou žáci čas od času poznamenati názvy hor, řek a osad do „slepé“ neboli bezejmenné mapy Palestiny.

Biblický příběh se řádným umístěním *zvěrohodní* (z mapy vidno, že to není pohádka, ani pověst, nýbrž že se udál skutečně) — *objasní* (Kana Galilejská nebo hora Tábor nedaleko Nazareta, Kafarnaum na živé silnici světové) a trvaleji *upamětní*.

19. Kresby a črty na tabuli.

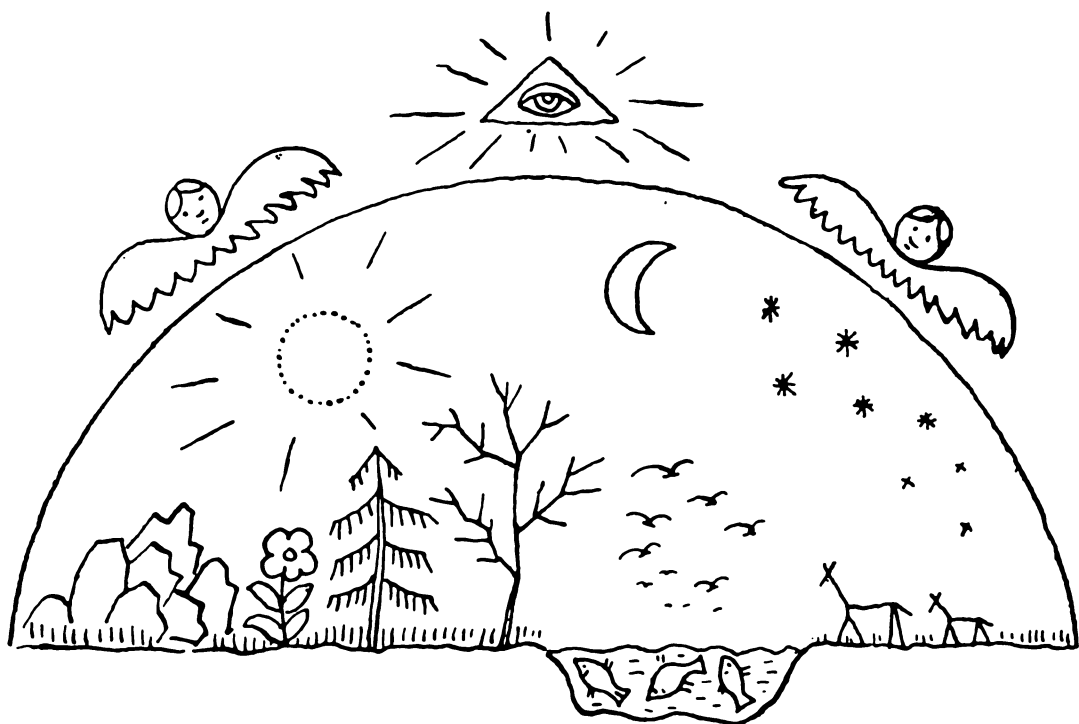
Vzorce k napodobení.

Z následujících stran (64—77) se hodí

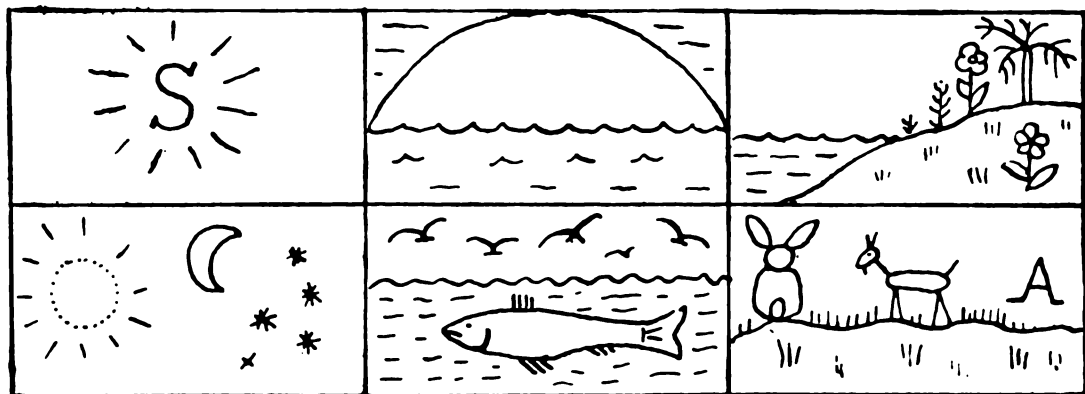
1. Kresby beze značek pro žáky mladší.

2. Kresby se značkou * pro žáky starší.

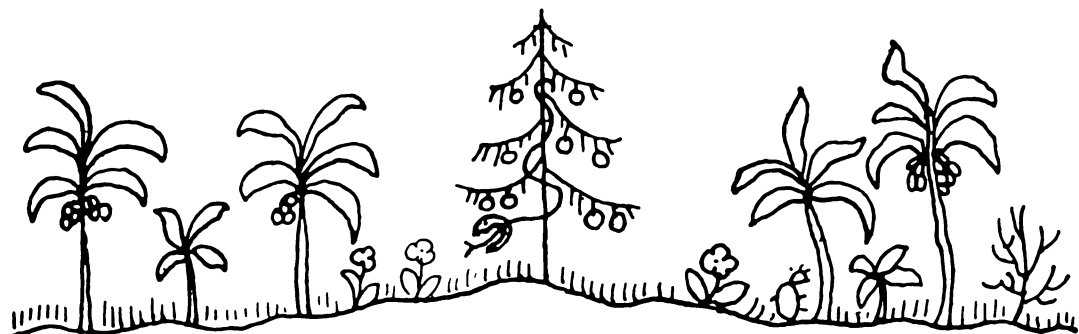
3. Kresby se značkou ✕ se starším žákům kreslí na tabuli, dají se jim poté zhruba okreslit ve škole do poznámkového sešitu a uloží se jako dobrovolný úkol, aby si je doma pěkně vypracovali a případně i barvami vyzdobili.

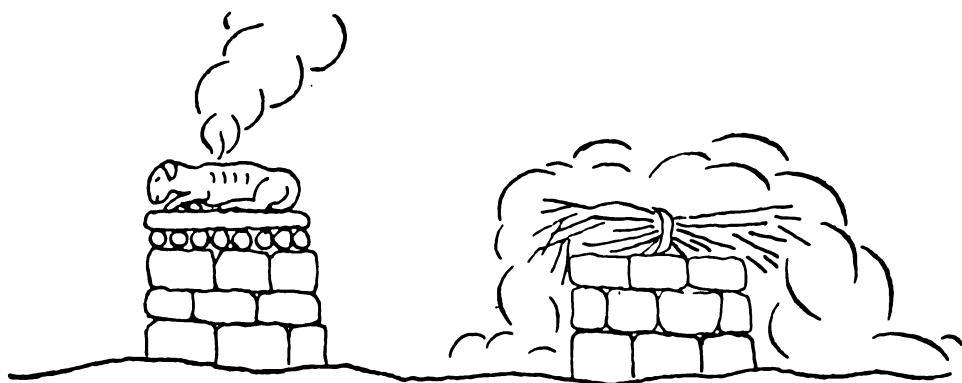
TVOROVÉ BOŽÍ ROZLIČNÍ.

SVATÉ ŠESTIDENNÍ.

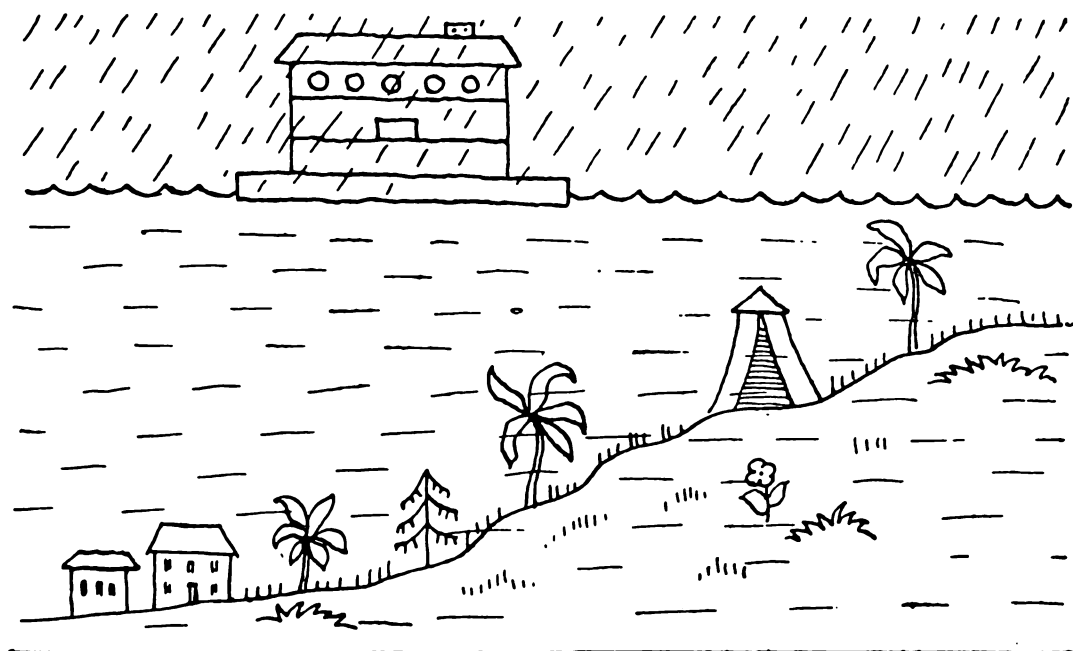
PRVOTNÝ HŘÍCH.

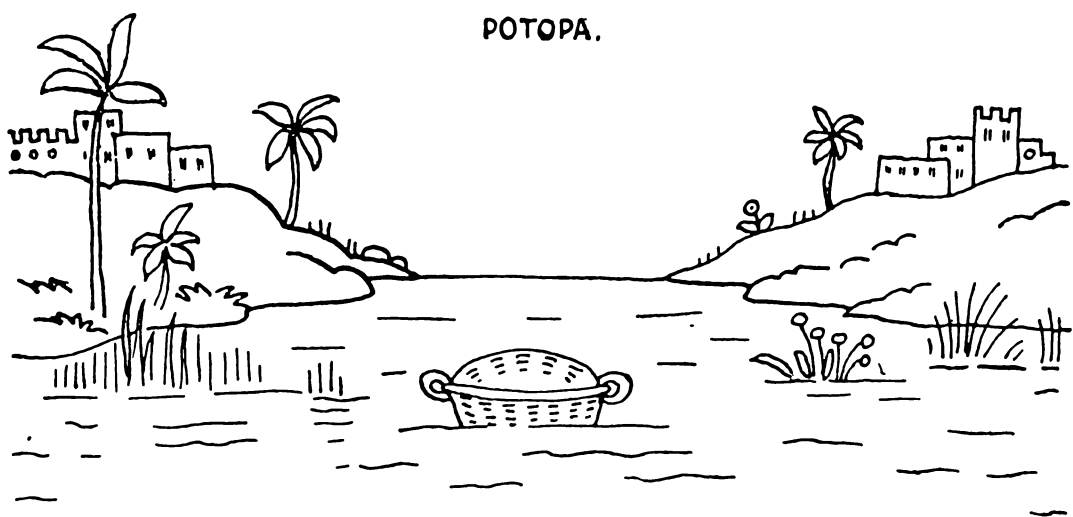
A.

DVOJÍ OBĚŤ.

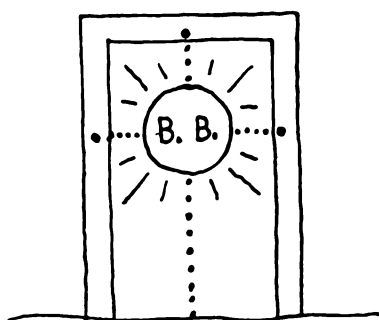
K.

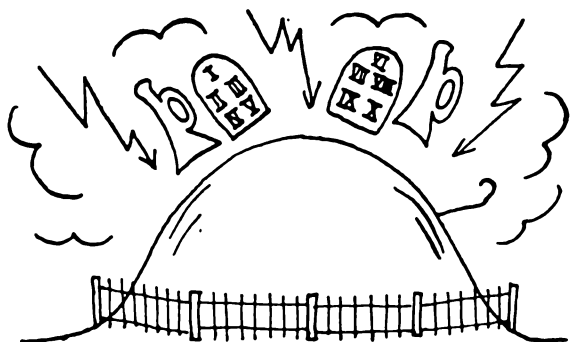
POTOPA.

MOJŽÍŠ.

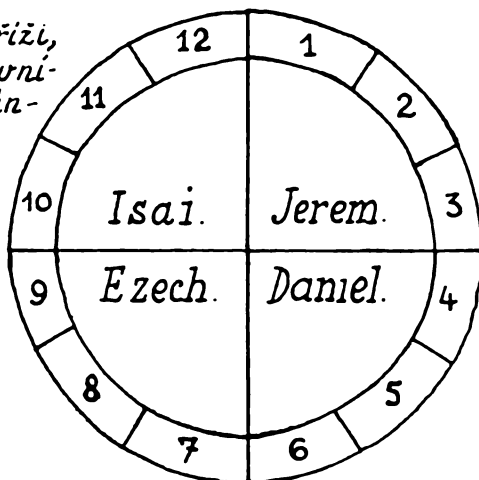

* BERÁNEK VELIKONOČNÍ.

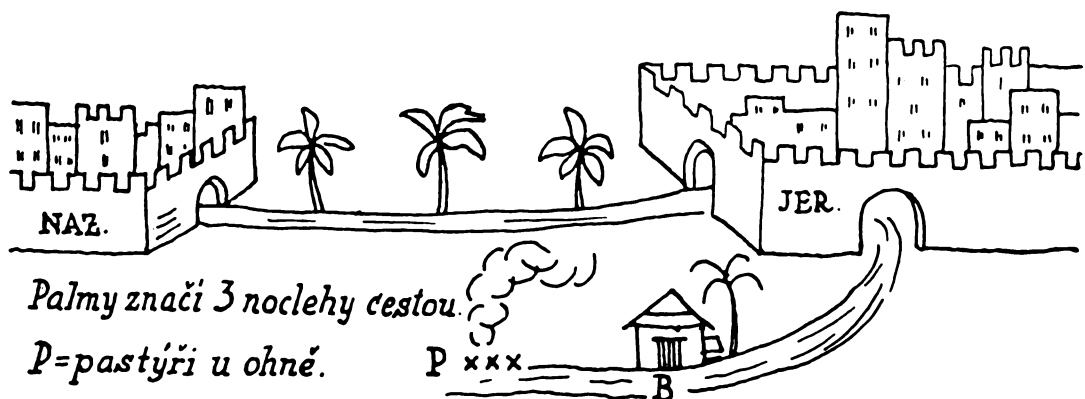

* HORA SINAJ.

*Beránek boží na kříži,
předobrazení krevní-
mi značkami berán-
ka velikonočního.
BD č. 26.*

PROROCI.

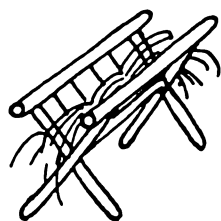

Palmy značí 3 nocehy cestou.

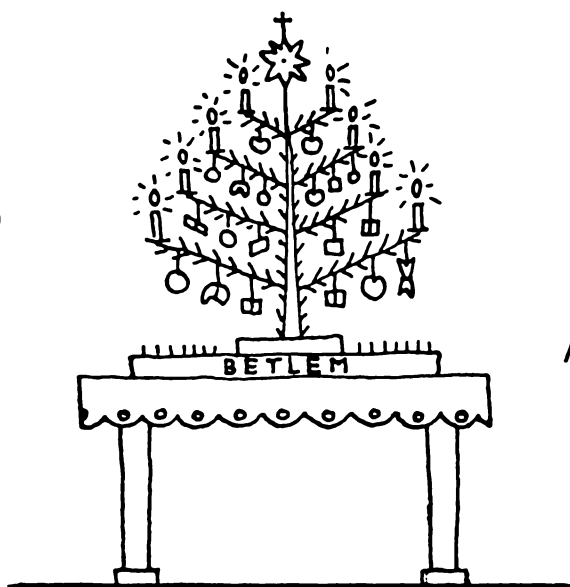
P=pastýři u ohně.

P xxx

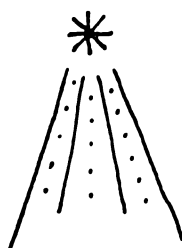
Z NAZARETA DO BETLEMA.

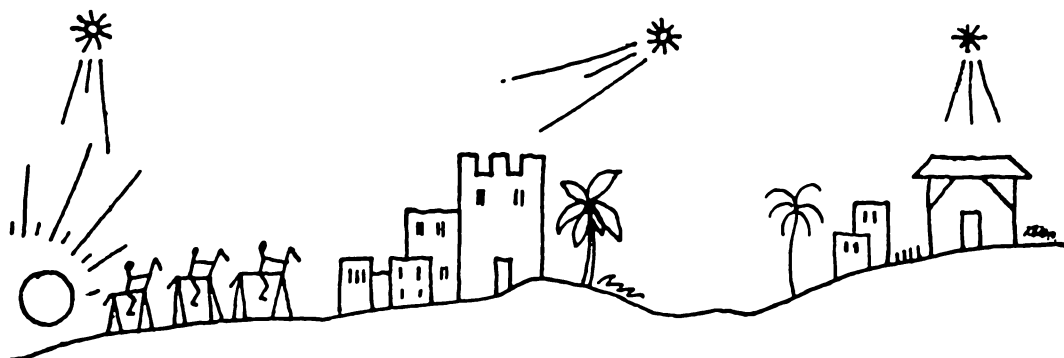
JESLE.

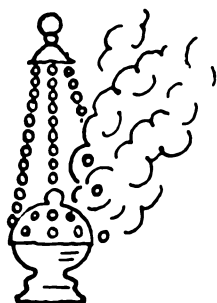
VÁNOČNÍ STROMEK.

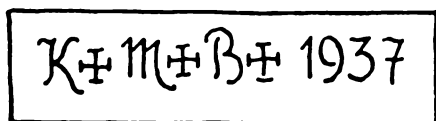
HVĚZDA.

MUDRCI OD VÝCHODU.

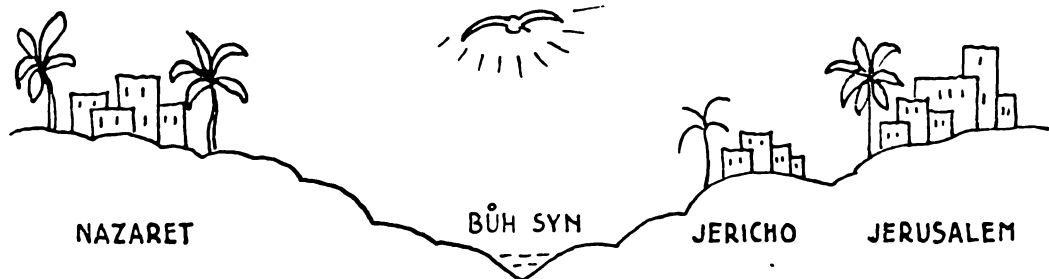

DARY MUDRCŮ.

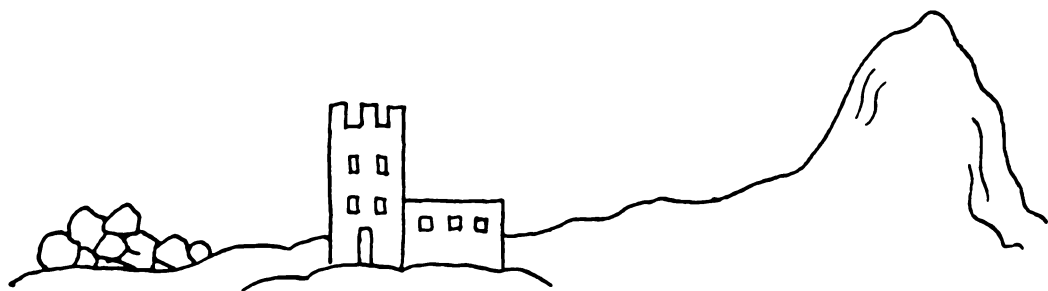

NÁPIS TŘÍKRÁLOVÝ.

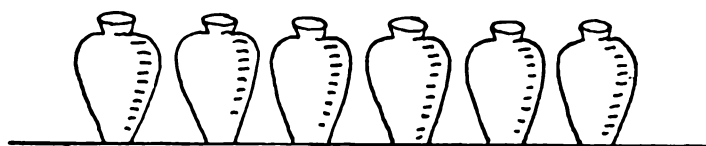

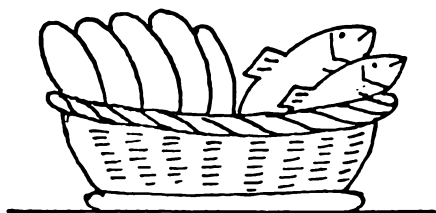
POKŘTĚNÍ PÁNĚ (TŘI BOŽ. OSOBY)

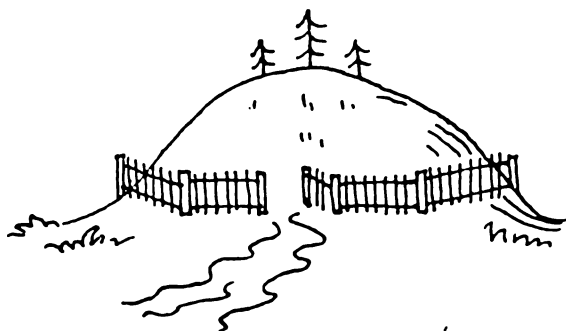
TROJÍ POKUŠENÍ PÁNĚ.

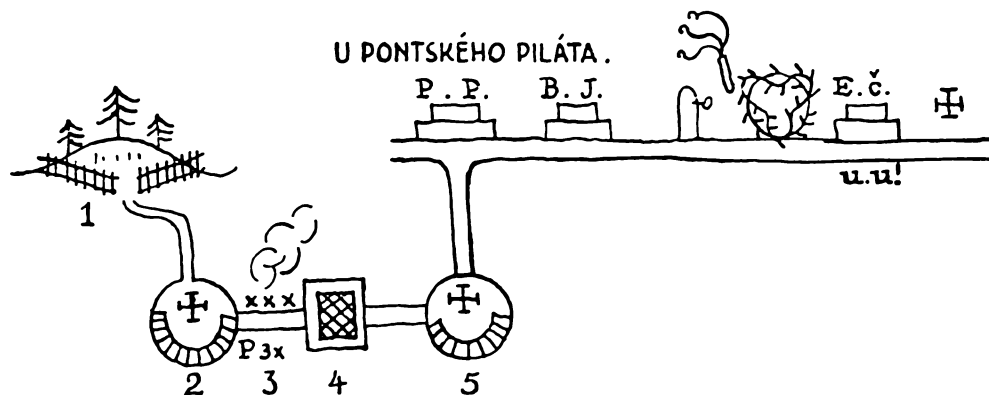
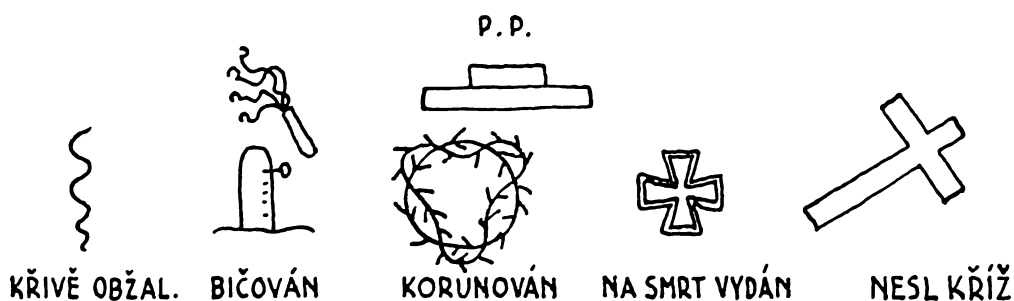
V KANĚ GAL.

K ZÁZRAKU NASYCENÍ.

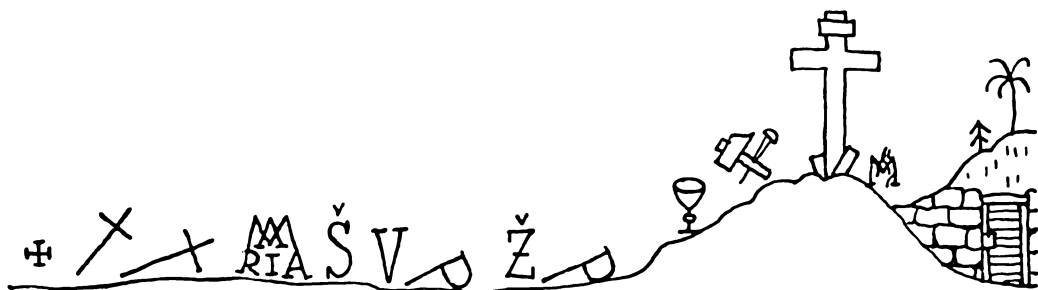
HORA OLIVOVÁ.

* UMUČENÍ PÁNĚ.

Vysvětlení k číslům, (jež se ovšem nekreslí.)

1. Hora Olivová s plotem zahrady.
2. Pán Ježíš před vysokou radou (radní sedí dokola).
3. Petr třikrát zapřel.
4. Pán v žaláři (okénko zamřížované).
5. Pán Ježíš od vysoké rady odsouzen na smrt.
6. Pont. Pilát - Barabáš; Ježíš; Bičován. - Korun. -
„Ejhle, člověk!“ Na smrt vydán.

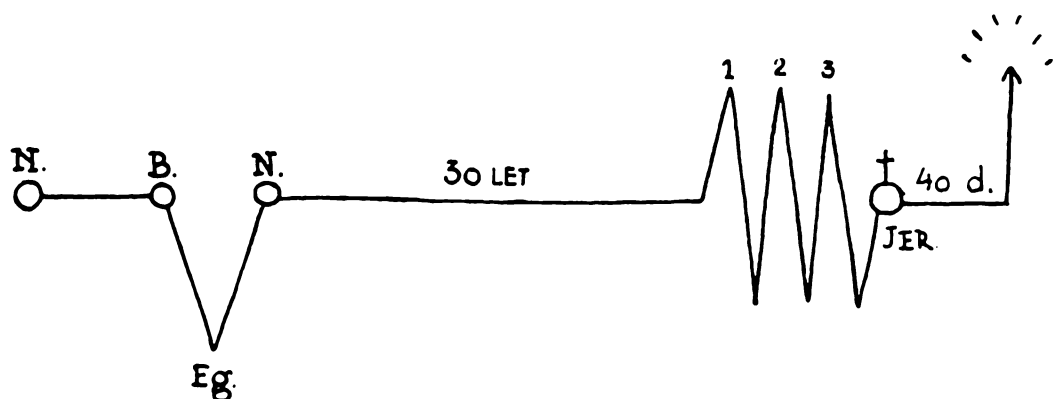

* KŘÍŽOVÁ CESTA.

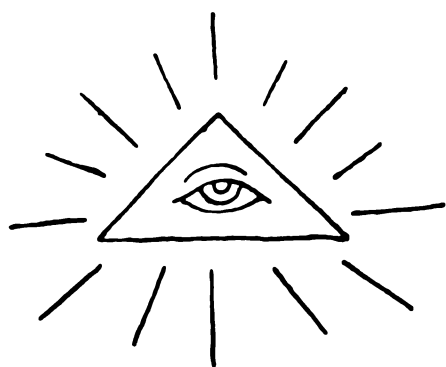
*K vysvětlení pro katechetu: 3. zast: P. J. skřížem na zemi.
7. a 9. zast: Pán (bez kříže, který nesl Simon,) na zemi. - 10. zast: kalich s hořkým vínem. 11. zast: Kladivo a hřeb. - 14. zast: Skála - nad ní palma (hrob v zahradě.)*

I.N.R.I. = J.N.K.Ž.

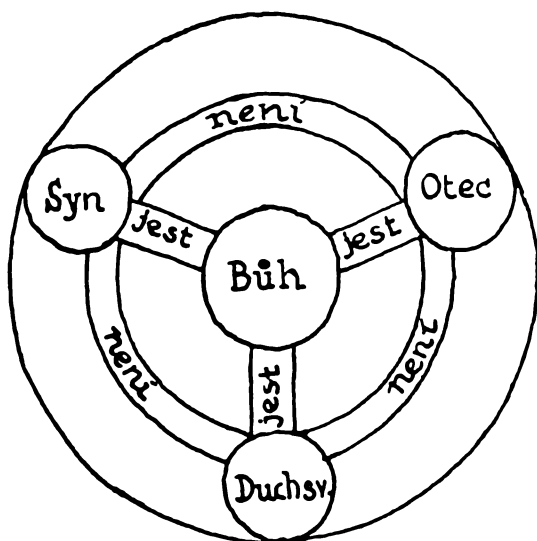
NAD KŘÍŽEM.

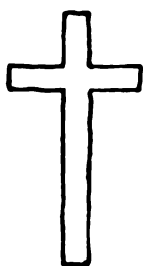
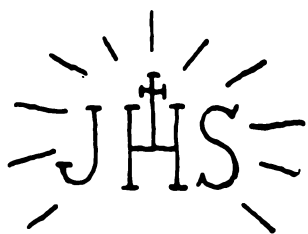
* PŘEHLED ŽIVOTOPISU DÁNĚ.

VŠEVĚDOUCÍ.

* BŮH TROJEDINÝ.

JEŽÍŠ HŘÍŠNÝCH SPASITEL.

s počátku

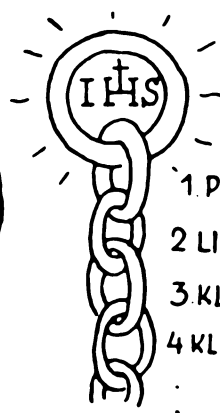
r. 1930

* CÍRKEV SVATÁ

KŘÍVÝ (LŽIVÝ) – PŘÍMÝ (UPŘÍMNÝ)

o = pravda: té se lhat vyhýbá.

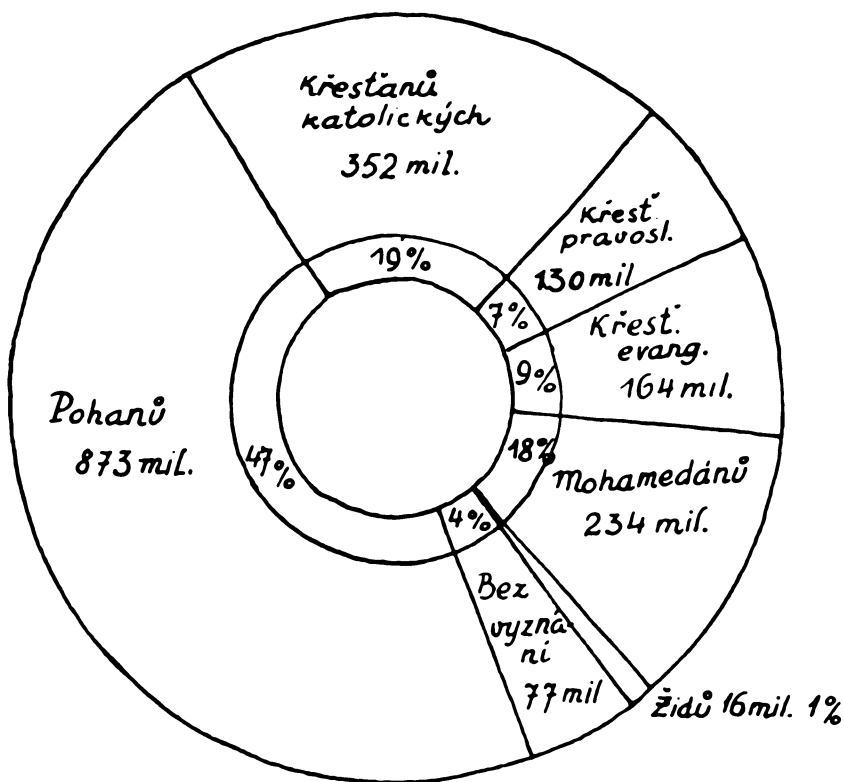

1. PETR
2. LINUS
3. KLETUS
4. KLIMENT

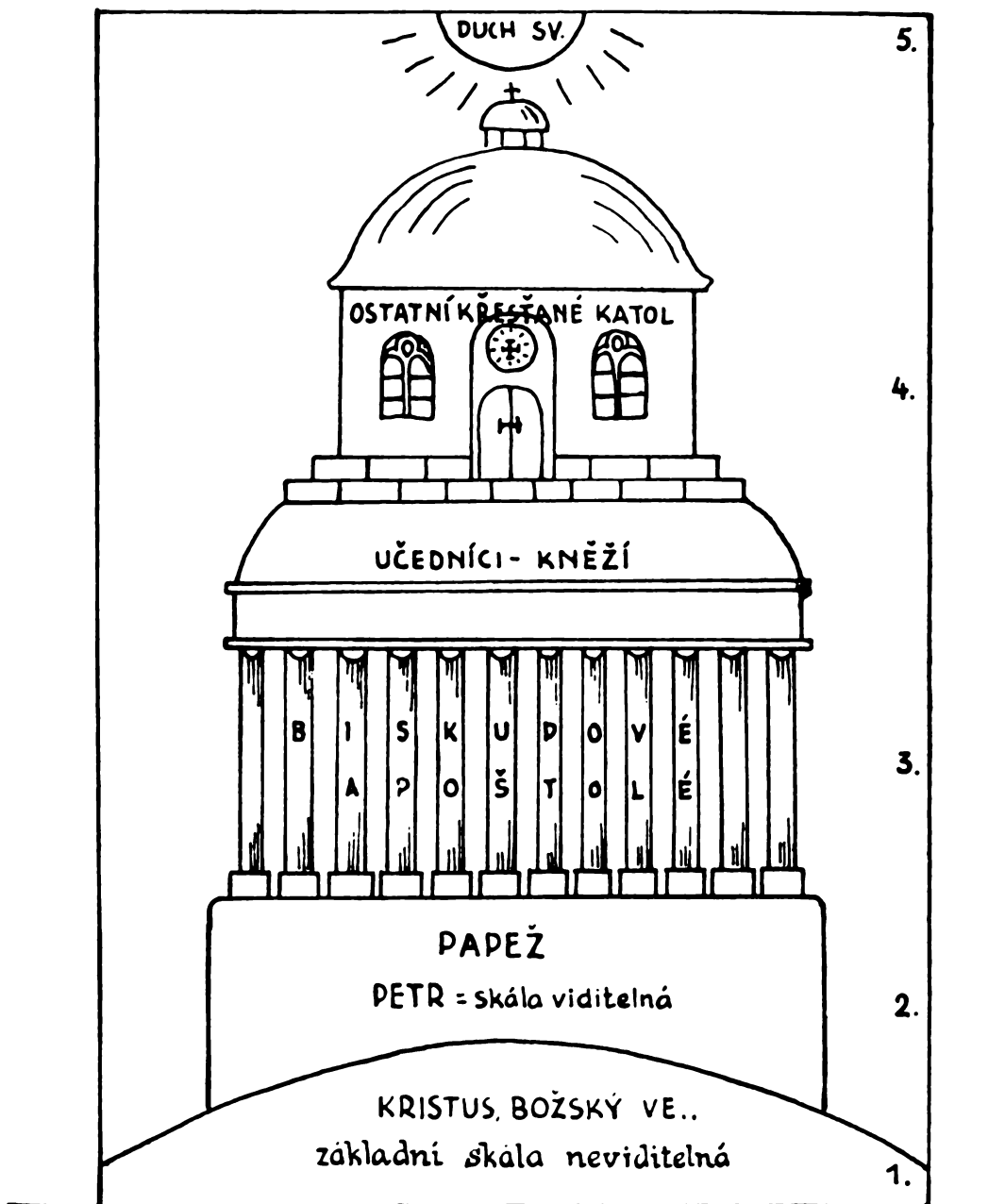

- 259 PIUS X.
- 260 BENEDIKT XV.
- 261 PIUS XI.

* ŘADA DADEŽŮ

* LIDSTVO DLE NÁBOŽENSTVÍ R. 1930.

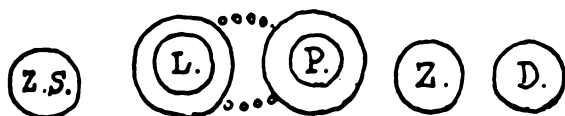
✠ CÍRKEV JAKO BUDOVA NA SKÁLE.

K vysvětlení pro katechetu:

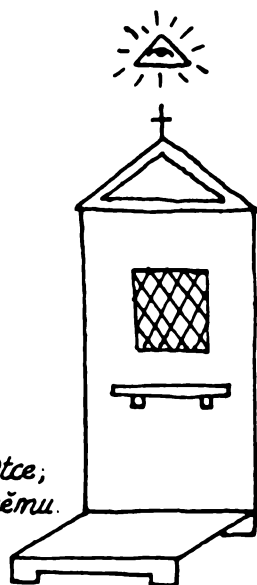
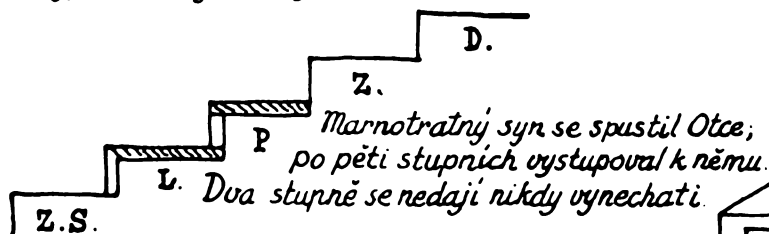
1. *Ěfes. 2, 20: božský Velepastýř.*
2. *Mat. 16, 18.*
3. *Ěfes. 4, 11.*
4. *Ěfes. 2, 20 Kristus ve Svátosti mezi námi.*
5. *Duch svatý - svítí všemu lidstvu, církvi nejvíce.*

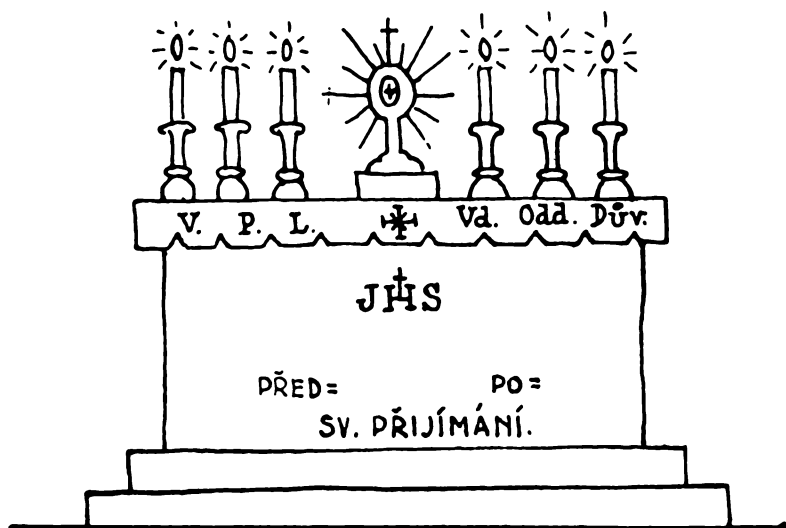
* SEDMERO SVÁTOSTÍ.

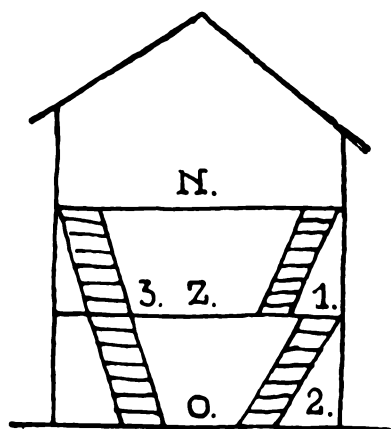
*Za pět penízů ze srdce dostane se
 koupit odpuštění hříchů.
 Nejpotřebnější dvojpeníz.*

* VZHŮRU K BOHU.

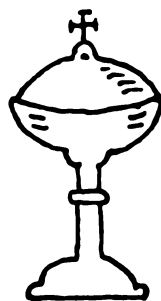
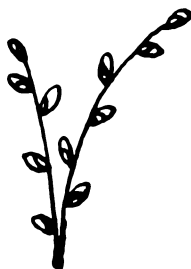
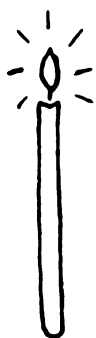
* Při svatém přijímání.
 Šestero svíček na oltáři srdce. (Katech ot. 111 v
 odstavci „Srdce pobožné“ a 112.)

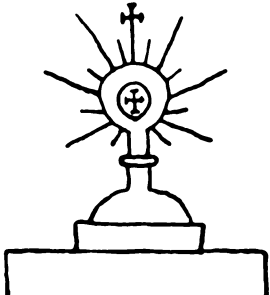
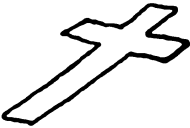
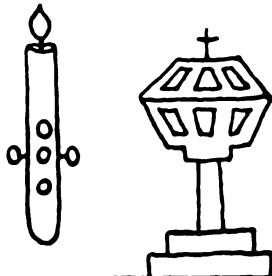
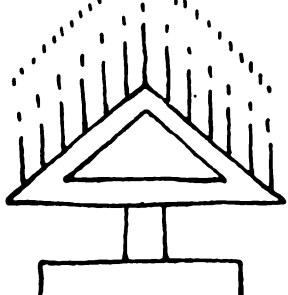
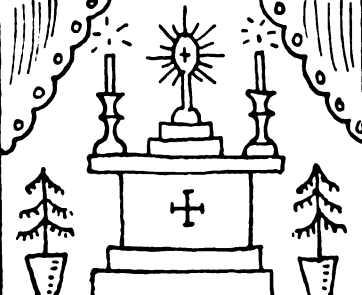
N. nebe. Z. země. O. očistec.

1. věřící na zemi obcují se svatými v nebi.
2. věřící na zemi pomáhají duším v očistci.
3. Svatí v nebi pomáhají duším v očistci.
- Z. Věřící na zemi si pomáhají navzájem.

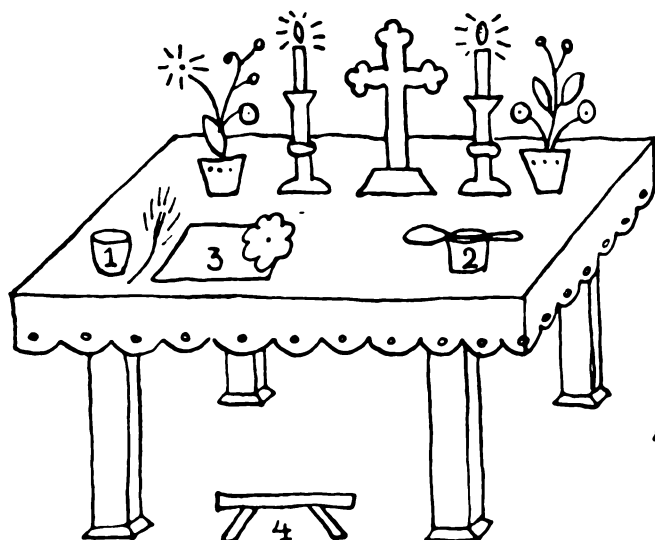
* OBCOVÁNÍ SVATÝCH.

HROMNICE. RATOLEST KVĚTNÉ NEDĚLE. CIBORIUM.

ZELENÝ ČTVRTEK	VELIKÝ PÁTEK	BÍLÁ SOBOTA
	 POJĎTE, KLAŇME SE JEMU!	
		 ALELUJA!

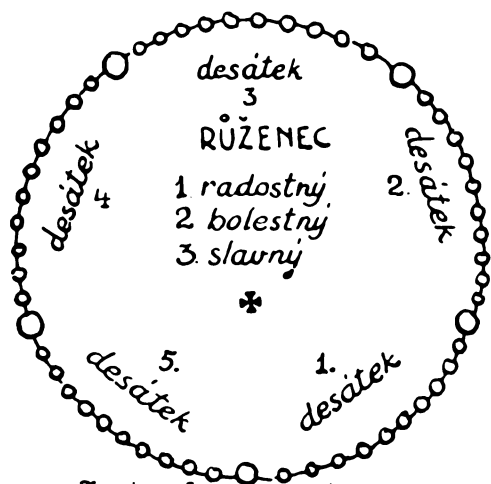
* SVATÉ TŘIDENNÍ.

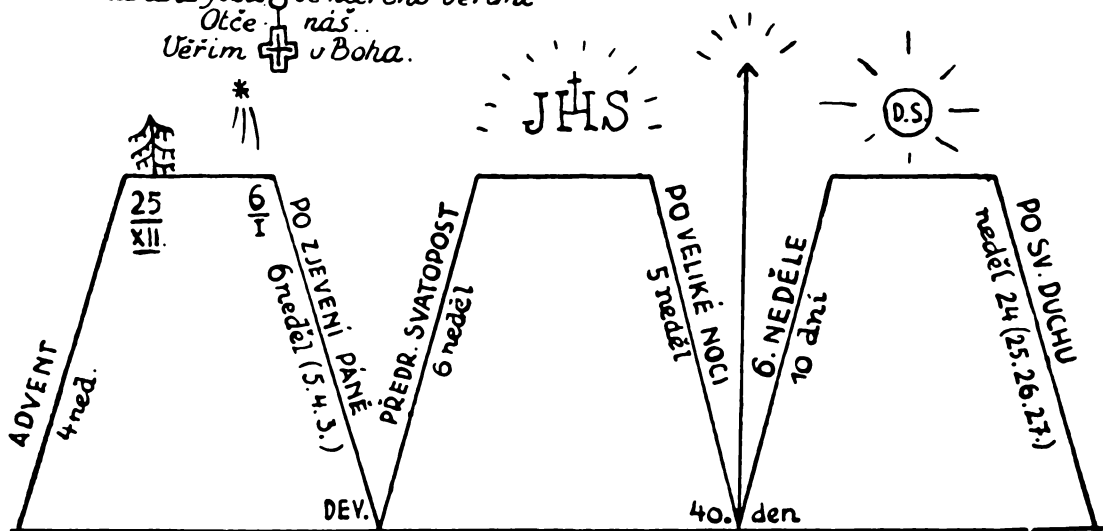
* STŮL K ZAOPATŘENÍ.

- 1 Svěcená voda s kytkou režných klásků.
- 2 Čerstvá voda se lžící.
- 3 Sůl a bavlna.

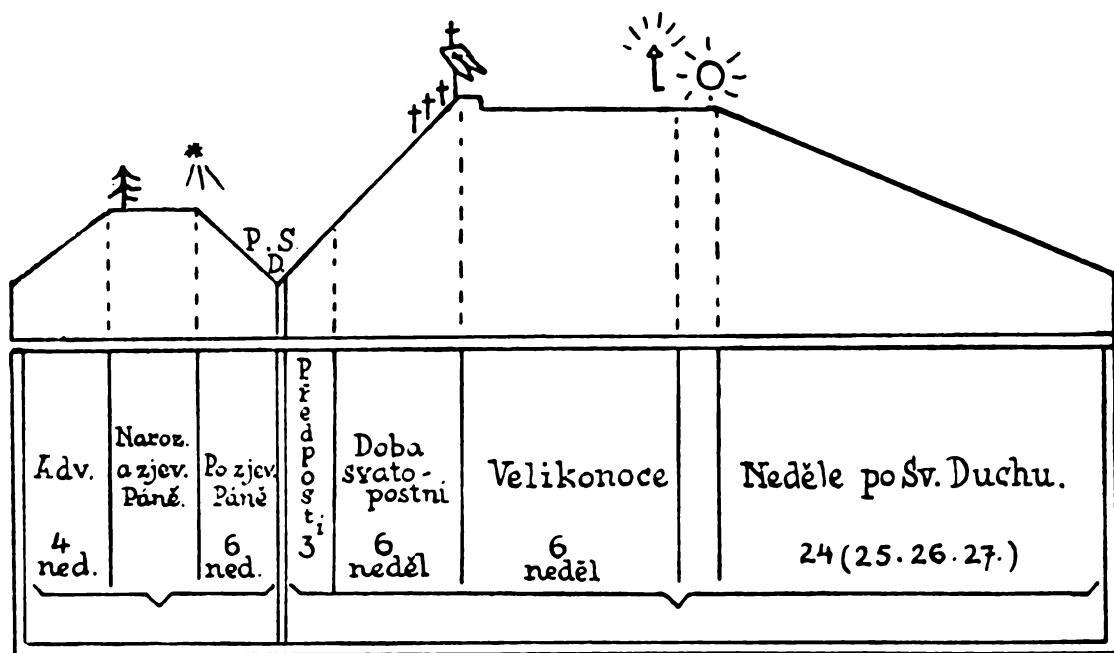
4. STOLIČKA NA KLEČENÍ.

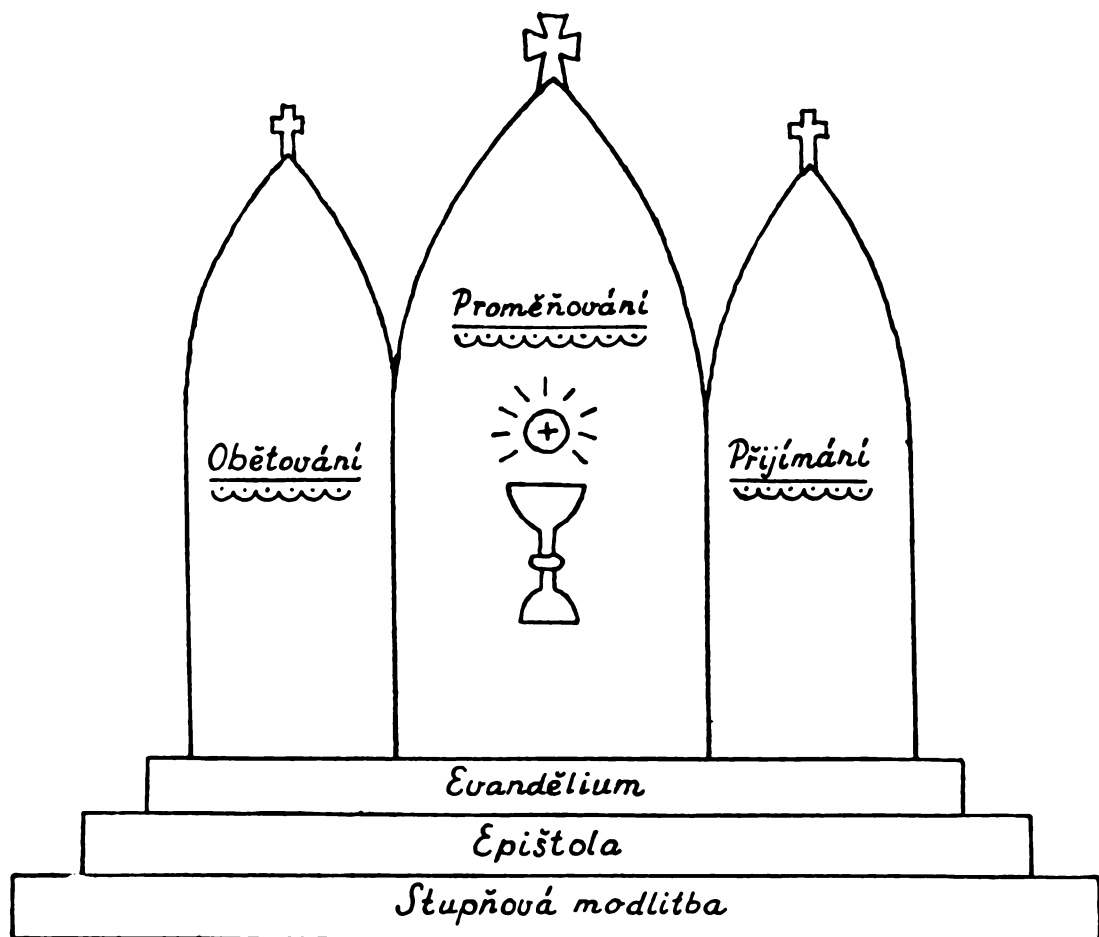
Zdravas Ježíš, kterého nade vše milujeme
 Zdravas Ježíš, ve kterého doufáme
 Zdravas Ježíš, ve kterého věříme
 Otče náš...
 Věřim v Boha.

* CÍRKEVNÍ ROK.

✱ CÍRKEVNÍ ROK.

✱ VÝZNAČNÉ ČÁSTI MŠE SVATÉ.

Co Kristus?	Co kněz?	Co já?
Chystá se s křížem na horu k. za nás umřít	✠ Stupňová modlitba. Introit - vstup. Kyrie. <u>Gloria.</u> <u>Modlitby za lid.</u> <u>Epistola.</u> <u>EVANGELIUM.</u> <u>Kredo - věřím.</u>	✠ Uzbudím lítost nad hříchy. „Sláva Otci!“ Modlím se. : Povstanu a ≤ † „Věřím v Boha.“
Uzal chléba víno, díky činil, proměnil, podával apoštolům.	<u>OBĚTOVÁNÍ.</u> <u>Preface - sanktus.</u> Uzpomínka na živé. <u>PROMĚŇOVÁNÍ.</u> Uzpomínka na mrtvé <u>Pater noster - Otče náš.</u> Agnus Dei - Beránku boží. <u>PŘIJÍMÁNÍ.</u> <u>Děkučinnění.</u> <u>Ite, missa est.</u> ✠ Poslední evand.	🔔 Dobrý úmysl. 🔔 Modlím se za živé. 🔔 Pozdraveno budiž, Pozdravena budiž, Modlím se za zesnulé. „Otče náš...“ 🔔 „Pane, nejsem hoden.“ Přijímám skutečně nebo duchovně. Modlím se. vstanu a ≤ †

✠ MŠE SVATÁ.

(Části podtečkované kněz při slavné mši svaté zpívá.)

20. Dodatky k učení o zevnějším názoru.

1 VÝCHOVNÝ PŘÍKLAD.

„LUCEAT LUX VESTRA!“ Sviť světlo vaše! (Mat. 5, 16.) To je názor didakticky nejdůležitější a nejúčinnější. Proč? Děti slyší takorča více zrakem než sluchem. Slovo vejde do hlavy a zase vyprchá; příklad spolužáků, rodičů, učitelů zanechává v duši stopu trvalou po stránce stinné i světlé. (VL 1932 p. 236.) Proto Kristus „činil a učil“. (Sk. ap. 1, 1.) Ze slovosledu je zřejmo, co mu bylo při spasitelském působení přednější. „Učte se ode mne!“ (Mat. 11, 29.) „Příklad zajisté dal jsem vám.“ (Jan 13, 16.) Totéž přikázal svým žákům pro jejich budoucí úřad učitelský. (Mat. 5, 14. 15.) Tak se evandélium, třeba beze slov, vštěpuje nejsnáze, nejhluběji a nejtrvaleji. Více zmůže kazatel, řečník, učitel, byť metodicky slabší, ale se vzorným příkladem vlastního života, než metodicky dobře okutý s příkladem slabým anebo dokonce nepříkladem. „Nikdo nepohrdej tvoji mladostí, nýbrž buď vzorem věřících v řeči, v obcování, v lásce, ve víře, v cudnosti.“ (2. Tim. 4, 12.)

2 SBÍRKY OBRAZŮ NÁSTĚNNÝCH.

F. B. Doubek (nakl. Kropáč a Kucharský v Praze) 12 obr. ze St. a 12 z N. zákona v barevném provedení; celkové rozměry listů 58×42 cm. List po 10 Kč. Schváleny ordinariátně i ministersky. Lze dostat i v rozměrech pohlednicových. — *Filip Schumacher* (nakl. Kösel-Pustet v Mnichově) 60 obrazů bibl. a liturg., barvotisky 48×72 cm. Schváleny ord. i ministersky (MŠANO 27. X. 1928 č. 142.250/27-I.). Při odběru aspoň 30 listů po 15.50 Kč. Všech 60 jako pohlednice 45 Kč. — *Gebhard Fugel* (nakl. Glaube u. Kunst, Mnichov) 24 bibl. obrazů (12+12), barevných, v průměru 40×60 cm po 17 Kč, celá sbírka 300 Kč. Menší vydání v rozměrech 30×40 cm po 10 Kč, všechny 165 Kč. Jako umělecké pohlednice (9×14 cm) všech 24 27 Kč. — (Didaktické ocenění CHPB 1932 p. 149 a 253.)

Mate Mink Bornová (H. Appel v Mnichově), barevné bibl., dosud přes 100 listů v rozm. 50×80 cm po 27 Kč. Při odběru 10 listů 24 Kč, při odběru 30 po 20 Kč. (Didakt. ocenění CHPB 1930 p. 171. 264. a 1932 p. 184. 228.) — *Heinemann* (Herder, Freiburg), 40 barevných obr. biblických, 46×50 cm. Celá sbírka 200 Kč. Schváleno ordinariátně i ministersky z dob starého Rakouska. — *Jos. Führich* (nakl. Ars sacra v Mnichově) 36 obrazů Nového zákona - barvotisky 54×80 cm, jednotlivě po 40.50 Kč.

Nelson - 110 obrazů bibl. ze Starého i Nového zákona v rozměrech 58×81 cm po 10 Kč. — *Ant. Zamazal* (Mariánské Hory), liturgické diagramy, 10 nástěnných tabulí - celá sbírka 35 Kč. — *Edm. Wörndle*: 12 zeměpisných obrazů ze Sv. země v rozm. 36×53 cm 160 Kč. — *Jiné nástěnné obrazy liturg.*: VL 1932 p. 193. — Bylo by ideálem, kdyby měla každá škola bibl. obrazů dvě sbírky: jednu, více dětskou, pro nižší, - druhou, více uměleckou, pro vyšší stupeň. — Biblická mapa, jakož i potřebné po-

můcky názoru k vyučování náboženství dají se podle zákonných předpisů pořídit *nákladem vydržovatelů školy*. (Příloha k Věstníku Jednot duchov. 1927 p. 18.) K delšímu nazírání se obrazy vyvěsí v *zaskleném rámcí výměnném*.

3. IIINÉ DRUHY OBRAZŮ.

SVĚTELNÉ jsou oproti obrazům nástěnným a pouze knižním zvláště užitečné, jelikož promítnuty bývají rozměrnější, mohou se - promítané v temné místnosti - nazírat se soustředěnou pozorností a působí živěji na cit i vůli. Nemožno jich arci užívat, kde by nejlépe přišly vhod, totiž při jednotlivé katechesi, zato však tím vydatněji čas od času *k opakování delší učebné řady* (Věřím v Boha, zázraky, podobenství a utrpení Páně, svátosti, výjevy z církevních dějin a z církevního roku, ukázky milosrdné lásky). — Výborné služby konají *k citovému oteplení přípravy* před sv. zpovědí, před společným přístupem ke stolu Páně a před biřmováním; — podobně *k prohloubení učiva o modlitbě* (růženec, křížová cesta, mše sv.).

Milým a poučným oddechem mohou býti hodiny takto ztrávené před hlavními svátky anebo v roztržité dny konce školního roku. — Že obrazy *barevné jsou na ty účely výhodnější* než černé, je samozřejmo. — K zdárnému výsledku je nutně potřeba dobré, *metodicky založené přípravy* (ústní doprovod a pokud možno zpěvné vložky).¹

FILMOVÉ v biografu možno a dlužno cenit obdobně, jako jich pro své účely dovedou vydatně užívat prozíravější ve svém oboru „synové tohoto světa“ i vzhledem ke školní mládeži. Už jen z toho důvodu je radno ve větších městech snažiti se v zájmu náboženského poučení a zušlechtění žáků i tímto způsobem, abychom jako „synové světla“ nezůstávali pozadu za svět-skými předměty a čelili zároveň filmům škodlivým.

POHLEDOVÉ. Vděčné pomůcky pro názor si katecheta může pořídit sám, když vhodné k určitému tématu pohlednice, výstřižky z ceníků a z ilustrovaných časopisů (na př. z časopisu „Katolické misie“) si náležitě seřadí, na barevném kartoně nalepí a čas od času vyvěsí v třídě. K delšímu nazírání se kartony umístí za sklo *ve výměnném rámcí*. Sbírkky vhodných pohledů, vzorce hotových kartonů a ukázky výměnných rámců bývá lze viděti v katechetickém museu. „*Inspice et fac secundum exemplar!*“ (Ex. 25, 40.)

* * *

KATECHETICKÉ MUSEUM je ústav diecésně žádoucí, protože mimo jinou výpomoc k praktickému školení učitelů náboženství (vzorná

¹ O světelných obrazech po stránce technické Hronek, Vyučování na škole národní p. 101. a 243. — Zevrubně o projekčních přístrojích a sbírkách obrazů CHPB 1930 p. 94–100. — Užitek KB 1927 p. 181–185.

i půjčovni knihovna katechetská, retrospektiva, jak se dřív učivalo atd.) může skýtati výběr vhodných pomůcek názoru, jakož i způsob, kterak si s nimi ve škole počínat. Jsou to zejména sbírky nástěnných obrazů, mapy biblické a církevně historické, diagramy (mše svaté, církv. roku, náboženského vyznání), modely (svatostánek izraelský, chrám jerusalemský, Boží hrob, „betlem“), soubory pohledů k promítání anebo k nalepení na barevném kartoně (bibl. místa, památné chrámy a kláštery, podoby slavných osob a světců, výjevy z misíí zámořských, z dějin církevních a současného života náboženského).

21. Názor vnitřný.

Intensivněji než při nazírání zevnější jest obrazivost činna při nazírání, které se děje v duši nikoli zrakem anebo jiným čidlem tělesným, nýbrž popudem slova, vnímaného čtením anebo slyšením. Vnitřný názor se vyvolává:

1. DUŠEVNÍM PROŽITÍM.

DUŠEVNĚ SE PROŽIVA (Seelisches Erleben), když cítím na příklad radost anebo zármutek, naději nebo bázeň, lásku neb odpor — anebo když si na něco minulého vzpomenu. O tom mohu vyvolat u posluchačů názor, vzbudím-li v nich *určitý cit* (lítost, bázeň, tesknost, soustrast), aby si uvědomili, co to je. O ději minulém mohu vyvolat u posluchačů názor, vzbudím-li v nich *vzpomínku děje*: „Vzpomeňte si, co bylo včera v kostele, při úterním pohřbu, když se v neděli křtilo“ a p. I zde vidět, jak je důležité, aby se děti co nejvíc účastnily náboženského života, zejména službami Božími. Zevnější názory při tom získané se pak snadno reprodukuji jako názory vnitřné.

2. NAZORNOU MLUVOU.

Už ve starém Římě bylo řečnickým pravidlem, že mluvené slovo má býti takořka viditelné: „ut id, quod dicitur, cerni videatur“ (Quintilian, Instit. orat. 8, 3.). Říká-li se o pěkné podobizně, že „zrovna mluví“, možno říci obdobně, že děj názorně vyprávěný, věc názorně popsanou „zrovna vidět“. Rydlem slova ji řečník črtu za črtou vkreslil jako na tabuli do obrazivosti posluchačů. — Názně mluví:

KDYŽ POPISUJI, kterak někdo skonává, jak bylo Petrovi po zapření, jak si dlužno představit Boží hrob na Kalvarii, co trpí dušičky, jak je podle vyprávění Páně v pekle temno, oheň neuhasitelný, pláč a skřípění zubů, kterak bude poslední soud (Čti sem Svaté učení čl. 33. pod 3. - čl. 35. pod 2. 3. - čl. 36.

pod 2.). — Živému popisu se říká *líceň*. Živě líčival ve svých ústních projevech zejména Krista ukřižovaného sv. Pavel (Gal. 3, 1.).

KDYŽ PŘIROVNAVAM podle vzoru božského Učitele (dobrý pastýř, ovce ztracená, církve - ovčín, vlci draví, utrpení - kříž, červ, jenž neumírá) na př. Bůh trojjediný, kterak asi (Sv. učení čl. 3.); člověk v posvěcující milosti jako živá ratolest na vinném kmeni Páně; co vykoná dobrého, se mu zapisuje do knihy života, skládá si tím poklad v nebi. - Jezero - veliký rybník místně známý; oliva jako strom třešňový; Kalvarie jako skalnaté návrší o blízku. — Záporným přirovnáním je *protiva*. I po té stránce jsou řeči Páně vzorem: strom dobrý a špatný (Mat. 7, 18.); pokorný celník a pyšný farizej (Luk. 18, 10.); dvě cesty na věčnost (Mat. 7, 13.). Podobně se v katechesi klade s výhodou tichost vedle hněvu, střidmý se znázorňuje popisem nestřidmého, pojem nesmrtelnosti pojmem „smrtelný“. V katechesi o svátosti oltářní: „Je v křestní vodě P. J. také přítomen?“

KDYŽ JEDNOTLIVIM. (Specifikace, zpodrobnění.) Místo „všudy“ řeknu maličkým: zde ve škole, doma, na poli, v lese, v kostele; místo „služby Boží“: kázání, mše svatá, požehnání. — Místo „hodný“: rád se modlí, ve škole se učí, doma poslouchá, žádnému nic nebere: ani pero, ani tužku, ani desetinku. — Podobně mluví Písmo sv.: „Nepožádáš domu bližního svého. Aniž požádáš jeho manželky, služebníka, služebné, býka, osla a ničeho, cožkoli jeho jest.“ (Ex. 20, 17.) Jednotlivými črtami se tam předvádí zrcadlo zdatné hospodyně. (Přísl. 30, 10—31.) Kristus jednotliví „dobré skutky“ v almužnu, půst a modlitbu (Mat. 6, 1—6.), což učitel pak žákům přibližuje dalším zpodrobněním. *Kterak v tomto případě?*

KDYŽ KONKRETISUJI podobně, jako se konkrétně vyjadřoval Kristus Pán. Místo jmen odtažitých („zvíře“, „rostlina“) říká: vrabec, krkavec, orel, liška, lilie polní, zrno hořčičné, strom fíkový; místo: „bolest“: pláč a skřípění zubů. Tak se mluví nikoli abstraktními výrazy k rozumu, nýbrž názorně k obrazivosti. Malý žáček nezná „rostlin“, ale dobře zná růži, pomněnku, jablonoň. Zná tatínka, maminku, pana učitele, velebného pána, ale nezná „člověka“. Podobně mají dětem v katechesi znázorněti-slova: zvíře, pták, obilí, strom, příbuzní, svatí v nebi, ač nemá-li se mluva podobati mlze. Abstraktum se rozplyne a zapomene, věcné konkretum se včrtává do paměti. — Čti s takového hlediska ve „Sv. učení“: Boha lze poznati z viditelného světa (čl. 2. pod 1.). — První lidé byli rajscky blažení (čl. 8. pod 2.). — Bůh odměňuje a trestá (čl. 10. pod 1. 2.).

3. UVEDENIM PŘÍKLADU.

PŘÍKLAD UČEBNÝ uvádím, když ke slovu méně názornému přidávám jedno nebo více názornějších, k ději všeobecně označenému jednotlivou črtu z něho, k obecné poučce životný případ. Tak třeba, mluvím-li o ráji: „Byly tam květiny, na příklad: růže, fialky, kopretiny.“ — „Několikrát žehná se kněz při mši svaté, na příklad s počátku, při Gloria, při evandéliu.“ — „Hodný věřící pamatuje na dušičky s účinnou láskou, na příklad: všelico si za ně odepře..., prokáže na jejich úmysl milosrdenství živým..., každodenně se za zesnulé modlívá...“ atd. — „Podvodu se dopouští, kdo bližního zkracuje na majetku lstivě, na příklad...“ (Kat. za ot. 206.) — Pojem těžkého hříchu bývá dětem hodně nejasný, proto jej nutno náležitě upříkladnit: „Těžkým hříchem by bylo, kdyby někdo...“ Podobně stran hříchu všedního.

PŘÍKLAD DĚJOVÝ neboli příběh se na rozdíl od učebného příkladu šíře vypravuje neboli „vykládá“. Příběh, skutečnému životu jen připodobněný, slove *podobenství*. Vzory obojího jsou známy z učitelské činnosti Páně: příběh o milosrdném Samaritánu, o marnotratném synu, o bohatci a Lazarovi, o správci nepoctivě prozíravém; — podobenství o rozsevači, o koukoli mezi pšenící, o královské svatbě a jiné. „To všechno mluvil Ježíš zástupům v podobenstvích a bez podobenství jim nemluvil.“ (Mat. 13, 34.) To jako by křídou svého slova byl kreslil na obraznostní tabuli svých posluchačů, aby to ne pouze slyšeli, nýbrž jako viděli. Tak si třeba počínati v katechesi. Podobenstvím anebo příběhem živě vyprávěným se udržuje pozornost, uzajímaví se katechese, poučení pak vrostle hlouběji do srdce a do paměti. „Slova moudrých jsou jako hřeby hluboko vbité.“ (Kaz. 12, 11.) *Dějový příklad má býti:*

Obsahem pravdivý. Učitel náboženství má „náležitě podávati slovo pravdy“. (2. Tim. 2, 15.) „Což potřebuje Bůh vašeho lhaní?“ (Job. 13, 7.) Zvláště by se to mohlo vztahovati na příběhy udánlivě historické. Jsou črty, jež přecházejí ze sbírky do sbírky, ale zkoušky pravdivosti nesnesou. Takovými by trpěla autorita víry: žák, jenž se časem dozví, že se to s pravdou nesrovnává, mohl by pak míti pochyby i vzhledem na to, co se mu důležitého povědělo z náboženství pravdivě.

Určitě podaný, kdy, kde a kterak se udál. „Kdosi“ — „kdysi“ — „kdesi“ je bezživotná mlhovina. Čím jsou žáci dospělejší, tím více je potřeba příběh vyprávěním učasit a umístit, na všech pak stupních co nejživěji zpřítomnit. Pěkně vyprávět anebo „vykládat“, jak se říká o pohádce,

je vzácné umění, v němžto se má učitel náboženství od počátku cvičit a zdokonalovat. Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

Nedlouhý a ne častý. „Dlouhé lokty“ se po žádné stránce v katechesi nehodí a co do příběhu nejméně. Ten má býti hezky vyhraněný a vybroušený. A také nikoli hromaditi příběh na příběh! Bývá u žáků i duchovní mlsnost, kterou katecheta nesmí podporovat. Živný chléb, „chléb života“, ne pamlsky dlouho dětem podávat. Je arci nutno sladiti ten chléb, aby lépe chutnal a šel k duhu podle slov Písma, že „maličký máslo a med jísti bude, až dovede zavrhovati zlé a voliti dobré“ (Is. 7, 15.), ale samým medem není člověk živ. Kdo příběhy v katechesi hromadí, plýtvá časem a znevážňuje vyučování, čině je kratochvílí a zábavou.¹

* * *

Z KATECHESE SV. FRANTIŠKA SAL. — „Děti! Pán Bůh chce a přeje si, abychom k němu mluvili a se modlili. A mnoho lidí se k němu modlí, a rádi se modlí. Ale jak pozná Pán Bůh, že se modlíme právě my? Hned vám to povím. Poslouchejte! Představuji si v duchu schody, takové stupně nahoru. (Gen. 28, 12.) Vy jich nevidíte, ale já je vidím. Ty stupně jdou vzhůru, výš než je naše kostelní věž, vysoko a vysoko, jdou až do nebe. Když se dobře modlíte, poslouchá vás anděl strážný, bere vaši modlitbu a vystupuje po těch schodech nahoru. Vystupuje rychle, pospíchá a zmizí v nebi. Za ním jde druhý anděl a nese modlitbu, co se modlí tatínek, a potom třetí anděl nese modlitbu vaší maminky. Tak se mi zdá, jako bych ty anděly viděl: usmívají se a vystupují do nebe.“ (Děti hledí vzhůru a myslí živě na ty anděly.) „Když andělé vstoupí do nebe, kladou všechny ty modlitby před Pána Boha. A Pán Bůh každou tu modlitbu bere do pravé ruky a váží ji. A levou rukou dává cosi andělovi; každému z vás má ten anděl od Pána Boha něco přinést. A tak se andělé vracejí s nebe dolů na zem, sestupují po schodech, a každému, kdo se dobře modlil, nesou něco od Pána Boha. Sestupují — stále jsou blíž — vidíte je? Mně se pořád zdá, jako bych ty vaše anděly viděl. Tak by měl váš anděl strážný stoupati do nebe každodenně. A každý den vám s nebe něco přinese. Kdo se dnes večer bude pěkně modlit?... A zítra ráno?... A v neděli v kostele?“

22. Odkud čerpati prvky vnitřního názoru.

1. Z KNIHY PISMA SVATÉHO.

Písmo svaté by se pro nás už jen co do bohatých fondů názorné mluvy nemělo podobati „pokladu skrytému v poli“. Říká-li se o duchov-

¹ O názorné mluvě v katechesi V. Kubíček ve Věstníku Jednot duchov. 1925 p. 102–108. – Em. Kaim, Die Anschaulichkeit auf der Kanzel (Paderborn, Schöningh 1922). – Mey-Hoch I. p. 21. – Pinkava, Bildung p. 46. – Nenuďte učice VL 1932 p. 152.

ním životě: „Tolik pokročíš, kolik si učiníš násilí a se přemůžeš“, možno říci obdobně: tolik zmůžeš v hlásání slova Božího při kázání a při katechesi, kolik jsi vzdělán v Písmě sv. Je tam plno názorných úsloví, črt a zajímavých příběhů.

HLEĎ SI JE USVOJIT pravidelnou četbou i příležitostným studiem exegese, ať obšírněji vědecké, anebo lidově poznámkové. Jen s takovým podkladem možno náležitě meditovat a s užitkem vyprávět biblické příběhy. V příruční knihovně učitele náboženství neměla by chybět konkordance reální a slovní, jakož i evandělní harmonie.

Jako výbornou průpravu pro školu měl by mladý kazatel prodělati *homiliový kurs*, totiž vysvětliti s kazatelnou jako homilie všechny k tomu vhodné perikopy evandělní a výjimečně i epištolní (ze dne sv. Štěpána, Nanebevstoupení, sv. apoštolů Petra a Pavla). A to během několika let i dvakrát a třikrát, po každé s jiného hlediska. Na ten účel potřebuje se řádnou exegesí hlouběji ponořit do sv. knihy Písma, „*descendere in plenitudinem fontis*“, což se mu zároveň dobře shodí také pro školu.

I POUHÝ CITAT Z BIBLE působí názorněji, když se v katechesi podobně jako při kázání uvede nikoli suše toliko sám, nýbrž s *kontextem*. Mám-li na příklad citovati větu: „Tak Bůh miloval svět...“ (Jan 3, 16.), znázorním nejprve, kdy, komu, a za kterých okolností to Kristus proslovil. Podobně „Já jsem vzkříšení a život...“ (Jan 11, 25.), že bylo řečeno Martě, sestře mrtvého Lazara. „Já jsem vinný kmen, a vy ratolesti“ (Jan 15, 5.) před odchodem do zahrady Getsemanské. — Počínám si tu jako zahradník: chce-li, aby se stromek jistotně ujal, přesadí jej i s prstí vězící kolem kořenů, neboli, jak se odborně říká, „s balíkem“.

2. Z KNIHY DĚJIN.

HISTORICKÉ MOMENTKY z dějin užší domoviny anebo širší vlasti. Že na př. český král Jan Lucemburský měl na rytířském štítě heslo „Sloužím“; že král Přemysl Otakar při mešním pozdvihování brával maličkého prince Václava do náručí a zdvihal ho vzhůru, aby lépe viděl na sv. způsoby; — že královský ministr sv. Tomáš Morus býval každodenně na mši sv.: „První hodina dne patří nebeskému Králi, ostatní hodiny králi pozemskému.“ — Kolik podobně názorných momentek dá se nasbírat pro katechesi, čtou-li se životopisy slavných mužů a dějiny ať světské anebo církevní s tužkou v ruce!

ČRTY ZE ŽIVOTA SVĚTCŮ, jmenovitě mladistvých. Nikoli tedy podrobně celé životopisy, nýbrž stručné úryvky, při-

hody a výroky. Na př. o sv. Polykarpu: „Šestaosmdesát let sloužím Kristu, a neublížil mi, a já bych ho měl potupit?“ — o sv. Martinu, jak obdařil žebráka polovicí pláště — o sv. Aloisiu z posledního dopisu matce: „Uvidíme se opět“; — o sv. Klimentu Hofbauerovi poslední jeho slovo před skonáním: „Modlete se, zvoní Anděl Páně.“ — Čím je taková črta místně i časově bližší, aneb aspoň čím názorněji se posluchačům přiblíží a zpřítomní, tím jest účinnější k poučení, uzajímavění a povzbuzení.

3. Z KNIHY DENNÍHO ŽIVOTA.

DROBNÉ POSTŘEHY. Jak mnohotvárně dá se třebas operovati v katechesi s názorem „ratolest“. „Vy jste ratolesti“ (Jan 15, 5.) Kristu naštěpené sv. křtem („pokřtěné“); ratolest živá v posvěcující milosti; Bůh zahradník ji čistí utrpením, aby nelsa víc ovoce (Jan 15, 2.); po smrti ji přesazuje do rajske zahrady, kdež „jako palma kvěsti bude“. (Žalm 91, 10.) Suchá ratolest v těžkém hříchu; hospodáři bývá líto ji uříznout, vidí-li jen známečku života (Jon. 4, 10. 11.). Úplně suchá může oživit nouti jen zázrakem (svátost pokání). Větev odštěpená nebo dokonce odpadlá (Řím. 11, 20.). Suchá se hodí do ohně, kdež „bude hořeti“ (Jan 15, 6.). — Podobně názory „klas“, „koul“, „housenka“. Slunné jitro májové, teskný den podzimní, „listí padá“: jsou vděčné motivy ne pouze pro básníka, nýbrž také pro učitele náboženství. Jen bystře postřehovat a sbírat „po cestách všedního života“!

SOUČASNÉ PŘÍHODY. Všimal si takových i božský Učitel, když se na př. zmínil o neštěstí, jež se přihodilo zřícenou věží Siloe (Luk. 13, 4.). Když vyprávěl o marnotratném synu, o milosrdném Samaritánu, o bohatci a Lazarovi: to byly bezpochyby příběhy vzaté ze skutečného života. Podobně možno vkládati do katechese netoliko sušené rostliny z herbáře dějin, nýbrž i květy čerstvě utržené: co se stalo dnes, včera, oněhdy v osadě, v blízkém okolí, co se čte v novinách. „Sáhni jen směle v proudy žití dravé, načkoli sáhneš, vše je zajímavé.“ Obdobně s výrokiem: „slovo Boží není přivázáno“ (2. Tim. 2, 9.) možno říci, že slovo Boží není závistivé a že „všechno snáší“, „jen když se každým způsobem opravdu zvěstuje Kristus“. (Filip. 1, 18.)

OSOBNÍ ZAŽITKY. Jistotně poslouchají žáci dvojnásob pozorně, když katecheta začne čas od času své vyprávění s „já“. Když na příklad vypravuji o nemocném, kterého jsem znal, jak byl odevzdán do vůle Boží; o dceři, jak obětavě pečuje o starého tatínka; nač si rád vzpomínám z vlastní doby školní;

co jsem viděl na cestách; co mě včera zaujalo a potěšilo, zarmoutilo, udivilo a p.

* * *

1. ČRTY Z VÝTVORŮ BÁSNICKÝCH, jako jsou básně, pověsti, legendy, povídky, mohou být taktéž zdrojem, z něhož se dá při katechesi úspěšně čerpat. Arci s náležitým omezením! Dlužno tu mít za jedno na zřeteli *stupeň inteligence* školních posluchačů, pokud jsou schopni rozeznávat, co je pravda a co výtvar básnický. Za druhé pak u žáků inteligentně tomu dostatečných přesně *označiti zdroj, jak se má ke skutečnosti*. Tedy, že je to jen báseň, jen pověst, jen zbožná legenda, úryvek jen z povídky. Mezi skutečnou pravdou a básnickým výmyslem musí vždy zůstatí dobře znatelná linie.

Uvádí se na příklad: *legenda* ze života Páně slovy: „Není to v Písmě svatém, ale zaznamenal to za starých dob zbožný spisovatel.“ - *Pověst*: „Vykládá se, ale nevíme, kolik je na tom skutečné pravdy.“ - *Z povídky*: „Četl jsem, a to mě zajímalo, vás to bude také zajímat.“ - *Črta vymyšlená*: „Představte si...“ „Mohlo by se státi, že...“ — Zajímavě dá se tímto způsobem použít úryvků z básní: „Svatební košile“, „Záhořovo lože“, „Poklad“ a m. j. „Všechno je vaše.“ (1. Kor. 3, 22.) — Cele v platnosti zůstává při tom *výchovná cena pohádky* pro dětství předškolní a poučné jádro její pro školu vůbec. Polopohádkově mohou vyprávět při řeči o potřebě přísné kázně, jak stromek cítí bolest, když mu zahradník uřezuje divoký výhon, ale potom rozkvete, nasazuje ovoce a vděčně si libuje a p.

2. SBÍRKY PŘÍKLADŮ. *Tištěné* nejsou pro katechetu neužitečné, ale radno z nich čerpati jen s opatrným výběrem. Za jedno: i z nejlepší sbírky se nehodí všechno, mezi zrním bývají také plevy. A kdyby i samé zrno bylo, nehodí se vždycky a každému. — Nejlépe skládati si *poklad vlastní*. Kterak? Do zvláštního sešitu si poznamenávám pěkné výroky, důkazy z rozumu, přirovnání a příběhy (tyto stručně s udáním pramene, kde se najdou šíře), z cizích kázání a katechesí, z lidové četby a z poesie. A jsou kromě toho i vlastní nápady a myšlenky, jiskry to Ducha svatého: nezachytnou-li se za čerstva, zapadají „do propasti nepaměti“. Memoria humana labilis, ergo scribendum! (Sv. Augustin.) Vhodné črty z novin vystřihnu a uschovám do katechetické slohy. To všechno třeba i bez ladu a skladu. Však to padne do oka, až se tím budu probírat, hledaje látku k tématu. „Nejlépe chutnává jádro, jež jsme sami vyluštili.“ Vlastní hromádka je lepší než hora Sinaj, když „hospodář vynáší ze svojí zásoby věci nové i staré“. (Mat. 13, 52.)

23. Otčina v katechesi.

Čím je předmět názoru místně bližší, osobně známější a citově teplejší, tím bývá názor působivější. Proto upínával božský Mistr své učení na otčinské okolí svých posluchačů. (VL 1935 p. 172.) Podobně si má počínat i katecheta ve škole vzhledem k domovině žactva.

PROČ ZASLUHUJE BEDLIVÉHO ZŘETELE ?

Aby učebné názory byly dětem co nejbližší. Všechny tak arci z bezprostřední blízkosti nelze čerpat, ale často ležívá vhodný názor na dosah ruky ve školní místnosti, v osadě, v okolí, v domovinské minulosti. Nač kam chodit do daleka, dobré leží na blízku! — *Aby se otčinské dojmy vhloubily záhy do dětského srdce.* Že „na slunci teplo, u matky blaho“, že „není přítelička nad tatíčka“, že „u nás“ je pěkně, že se člověk doma cítí dobře schován, že „kde se kdo zrodí, tam se i hodí“, že „všude dobře, doma nejlépe“, dětské radosti i bolesti v domovině prožité: to vše osvětluje a otepluje též první dojmy náboženské a je proto důležitým prvkem náboženského života vůbec. Čím je citění domovinské vědomější, tím živější může být také citění náboženské. — *Aby už děti srostly s otčinou také nábožensky.* U rodiny, která se stěhuje z místa na místo, chybívá dětem právě toto srostení, protože náboženské kořínky nemají u nich živné půdy a vláhy otčinské. „Kdo se zřekl rodné země, ten se zřekl svého Boha.“ (Dostojevský.) Kdo světle a hřejivě sroste s otčinou, bude si více vážit zděděných zvyků, nespustí se tak snadno pravé víry otcovské a zůstane jí spíše věrný. A kdyby snad i pobloudil, mohou mu právě vzpomínky z dětství dopomoci na pravou cestu.

VDEČNÉ OBORY OTČINSKÉHO NAZORU.

PŘÍRODA DOMOVINY: když se na příklad mluví v katechesi, jak Bůh je všudypřítomný, všemohoucí, dobrotivý, jak moudře všechno zařídil; jak krásně bylo v ráji, jak blaze je v nebi. Všude možno v přírodě najít Boha, v domácí je nejbliž.

SOUČASNÝ ŽIVOT DOMOVINY s jeho světlem i stínem po stránce náboženské. Jmenovitě život *společenský*: jak u nás lidé žijí a pracují, jak trpí a se radují, jak se chovají patřičně a nepatřičně, jak je v místní nemocnici, v továrně, v chudobné chaloupce a v bohatém domě. Rozhled po děkanství a diecési z obvodu vlastní farnosti. — Život *charitativní*: dobročinné sbírky pro místní a vzdálenější účely. Kolik se u nás vybralo ze „zvonečka“, kolik při chudinské ofěře, kolik na misie, co se pro kostel pořídilo z darů a jinak. — Život *liturgický*: lidové zvyky v církevním roce (advent, vánoce, Zjevení Páně, doba svatopostní, Svatý týden, Boží Tělo). — Pěkné zvyky při křtu, při svatbě, při zaopatřování, při pohřbu; lidové pozdravy náboženské (Katech. p. 5.). Dojemné chvíle, když otec a matka žehnají křížkem dítěti odcházejícímu k sv. zpovědi, do ciziny, ke zdavkám, na smrtelném loži. Znamení kříže nad bochníkem chleba, před koňmi, než vyjedou z domu. Kolik věřících u nás vykonalo velikonoční povinnost.

MINULOST DOMOVINY. „Avorum respice mores“ (rodinné heslo hrabat Ledóchowských), jak se to zračitě jeví v zachovaných památkách: je tu *farní kostel* se svými oltáři, obrazy a sochami; kolik je tam skryto dějinných vzpomínek: kdy a

kterak byl kostel stavěn, jak se jmenují zvony, co je na nich napsáno, kdo maloval oltářní obraz, či jsou tam uloženy sv. ostatky, kdo co vzácného daroval. — *Místní hřbitov* se svými hroby, náhrobky a nápisy. Odpočívají tam zesnulí z rodiny, vojíni z války světové, duchovní správcové. — *Zbožné pomníky* v osadě, v poli a v lese. Kříže, Boží muky, kaple, sochy, nápisy a obrazy na domech. O leckterém z nich dá se povědět všelico dějinně zajímavého, z nápisů lze vyvodit i vhodné poučení. Všechno to zbudovala sv. víra, ne aby tu stálo němé, nýbrž aby mluvilo. Tu tichou mluvu je záhodno dětem uzřetelnit, aby vedle těch památek nechodily nevšímavě a neuctivě. — *Historické zbytky* v okolí, památná studánka, staré valy, zříceniny hradu nebo tvrze: i to se časem shodí k názoru a zároveň k oteplení citu pro otčinu.

UPLATŇUJ DIDAKTICKY.

K ZNAZORNĚNÍ PRI KATECHESI. Na př. v učení o andělech poukážu na postavy andělů v našem kostele; v příběhu o dítěti Mojžíšovi na rákosnatou porostlinu za osadou; v příběhu o mládenci naimském na pohřeb minulého týdne. Představu Jordánu znázorním naší řekou. Žádným obrazem ani popisem se nedá docílit názoru tak živého, jako jej dovede podat zabarvení příběhu, vzaté z otčiny žáků. Pokud jen trochu možno, má být každá katechese nejen časově a osobitě, nýbrž i *místně přibarvena*.

K POUČNÝM VYCHÁZKAM. Ty by se co *do kostela* neměly omezovat jen na děti nejmladší. Také starší žáky národní školy potřeba tam plánovitě zavést, aby si něco s novým zájmem prohlédli. Taktéž *místní hřbitov*. — Podobně vycházky za učebným cílem *do Boží přírody*. Jednou za rok si takto vyjít ve vhodnou dobu, znamená spojovat užitečné se sladkým. Každá vycházka musí být ovšem metodicky připravena.

K PŘÍLEŽITOSTNÝM POZNAMKAM. Apoštol národů začal svou řeč v areopagu poukazem na oltář, zasvěcený „Neznámému Bohu“. (Sk. ap. 17, 23.) Podobně zaujme myslí mladých posluchačů poznámka o kříži aneb o soše v místě nebo za osadou, a co je tam napsáno. — „Venite, adoremus!“ je známé slovo; řeknu-li, že se čte nad branou našeho kostela, uzajímaví se obsah jeho a utkví hlouběji v paměti. — Co se dá vytěžit z hrobního nápisu: „Přešel ze smrti do života“ (Jan 5, 24.). Nebo „Zarosené oko vzhůru zvedám, že se s tebou kdysi v nebi shledám“. — Blízké zříceniny na skále: hrad vzdoroval věkům, a už ho není, i skála sama pod ním se drobí: Petr-skála přetrvá věky do soudného dne. — Sešlá Boží muka u cesty, kdysi slavnostně posvěcená, dnes obrazem leckterého katolíka.

Teplé city pro užší a širší domovinu budí v srdci dětí *důsledně uplatňované a kde třeba i zdůrazňované: „náš“ kostel, „náš“ duchovní správce, „naše“ farnost, „naše“ diecése, „náš“ biskup, „náš“ sv. Otec, „naše“ církev.* Tak a podobně má náboženské vyučování jednak z otčiny vyrůstat, jednak dětem dopomáhat, aby se v otčině vkořenily a pro budoucí život s otčinou co nejtěsněji srůstaly.¹

* * *

1. ZAJÍMEJ SE OSOBNĚ O DOMOVINU ŽAKŮ. Katecheta by měl nejenom znát tištěnou místní vlastivědu světskou a církevní (dotyčný okres z Vlastivědy, - Volný: Markgrafschaft Mähren, Kirchliche Topografie, Podlaha: Památná místa král. čes. - Hrudička: Topografie diecése brněnské. - Hosák: Historický místopis země moravskoslezské. - Sedláček: Hrady a zámky a pod.), nýbrž má hledět sestoupit až k samým pramenům místopisu, jmenovitě po stránce náboženské. Jako inteligentu je mu přístupný archiv obecní, jako duchovnímu správci archiv farní. Tam je farní kronika, tam jsou seznamy zbožných a dobročinných nadací, zažloutlé, ale věkem i obsahem ctihodné listiny, staré, brkem psané matriky. To neb ono vzítí občas do rukou, a co může didakticky sloužit, si poznamenat, je více zajímavým občerstvením než námahou, a nezůstane bez užitku pro školu. Místně historické črty a články jsou vítaným příspěvkem pro farní věstník.

2. Z LIDOVÝCH ÚSLOVÍ A PŘÍSLOVÍ dýchá vůně otčinské hroudy. Bylo by škoda, kdyby se z toho záhonu při katechesi netrhalo a květy tam od jiných nasbírané se nechávaly ležet. (Čelakovský, Mudrosloví národa slovanského v příslovích.) Kristus této dikce lidově jadrné užíval (Jan 15, 20. - Luk. 4, 23. - 16, 13. - Mat. 23, 23.) — Dobré přísloví je vlastně zrnko Boží moudrosti, pocházející z dob, kdy lid více než dnes nábožensky cítil a žil. To jako by předkové tisíce hlasů několika generací promlouvali k nám potomkům: „S poctivostí nejdál dojdeš.“ — „Jaký den nedělní, taký den poslední“ a p. Pravda se příslovím vyjadřuje názorně, stručně, ale obsažně, snadno se pamatuje a pobízí účinně k dobrému. „Přísloví jde z rozumu a rozum za příslovím.“ — *Přísloví dvojsmyslná nebo dokonce nesprávná* (Čí chléb jíš, toho píseň zpívej. — Kdo chce s vlky býti, musí s nimi výti. — Nevědomost hříchu nečiní. — Co tě nepálí, nehas!) dlužno v katechesi přiměřeně opravit.

3. RODINNÝ ARCHIV je v obyčejném slova smyslu zdánlivě cosi nového. Mluvívá se jen o archivě farním, obecním, zámeckém, zemském a pod. Leč i v rodinách se chová všelico památného, jenže ojediněle, nahodile a nesoustavně, a proto přichází věc leckdy nazmar. Pro výchov otčinského citění bylo by velmi záhodno, sem tam se ve škole příležitostně zmínit, aby si žáci různých památek vážili a soustavně si je ukládali. Jsou to zejména: dopisy rodičů a učitelů, rodinné záznamy, školní vysvědčení, památky na první přijímání svátostí, matriční listy, úmrtní cedule, podo-

¹ Poznámky k věci: Domovinská škola a katecheta VL 1922 p. 210. — K. Reban, Domov a náboženství VL 1930 p. 117. — Vejvodová, Učitel a péče o domov VL 1931 p. 13. 47. — Willmann, Didaktik II. Art. 65. — MA p. 58. — H. Mayer, Religionspaedag. Reformbewegung (Paderborn, Schöningh 1922). — KB 1934 p. 261. 1935 p. 214–216. — CHPB 1926 p. 218. — RL IV. p. 74. — SCH p. 139.

benky, lepší pohlednice, zápisy ze školních výletů, kontrolní lístky služeb Božích, odložené učebnice, sešity a výkresy, památník s příписy přátel, babiččin růženec, modlitební kniha po zemřelé matce. Co se tu vynoří vzpomínek, když „archivář“ se bude po letech těmi památkami probírat! A ty vzpomínky ho budou těsněji a tepleji spojovat s domovinou a tudíž i s prvními dojmy náboženskými. A „co děd i otec věnem dal, to hledí, aby zachoval“, rozmnožil a věnem dále odkázal. To jsou světlé stránky tradice, k níž valnou měrou přispívá i rodinný archiv.

B. - Uč rozumět!

24. K orientaci.

K věděni nestačí jen nazírat a vidět zrakem ať smyslovým aneb obraznostním. Kůň také vidí a slyší, ale nerozumí. Člověk má umem jíti do nitra viděné věci a tam o ní čísti, aby rozuměl (*intus legere — intelligere*). „Srozuměli jste všemu tomu?“ táže se Kristus učedníků po kázání na hoře. (Mat. 13, 51.)

K porozumění napomáhá dětem učitel, a to tím, že po vzoru Páně (Luk. 24, 25.) jim viděnou věc otvírá, aby takto její smysl ozřejmil (*ut veritas pateat*) — s povrchu věci je vede hlouběji do nitra, a tak, co skryto a temno, žákům osvětluje: Co je to vlastně? Proč tak? K čemu to? Jakou to má hodnotu pro život?

To osvětlování za účelem porozumění se děje pomocí dárce světla, Ducha svatého. Světlem přirozeným je při tom učiteli náboženství důkladné vzdělání bohovědné s didaktickým školením. Obojího je pro katechesi potřeba, ale vzdělání bohovědného především. Nějaké počáteční nedostatky didaktické se dají časem snaživou praxí doplnit, ale nedostatek důkladného věděni výslovně bohovědného sotva kdy. Dlužno tedy jedno činiti a druhého nepomíjeti. (Mat. 23, 23.)

25. Co a kterak vysvětlovati vůbec.

Při katechesi má se vysvětlovati všechno, co je žákům určitého stupně potřebno neb užitečno. Nebudu tedy na př. v národní škole vysvětlovat, kterak se učení o Bohu trojjediném jeví už ve Starém zákoně, proč Bůh znova neomilostnil padlé anděly, kterak vlastně přechází prvotný hřích na všechny lidi. Nebudu rozbírat, zdali má Kristus jednu či dvojí vůli, kolik částek náleží k pojmu svátosti, jaký je rozdíl mezi láskou dokonalou a nedokonalou, co znamená přirozeno a nadpřirozeno; nebudu se šířit o církvi, že je mystickým tělem Páně. To by se dětem podávalo kamení místo chleba.

Z téhož důvodu se žákům prvního ročníku nevysvětluje pojem „pouhý duch“, „rozum a vůle“, čemu říkáme hřích. Všeho s měrou, aby rozum katechumenů pro samé vysvětlování „nezůstával stát“ a celkové porozumění netrpělo. Co skutečně potřeba, vysvětluje se slovně, mluvnicky, anebo věcně.

SLOVNĚ VYSVĚTLUJI.

KDYŽ CIZOJAZYČNÉ SLOVO PŘELOŽIM: Mesiáš = posvěcený; farao = král; ďábel = protivník; anděl = posel; charita = milosrdná láska; advent = příchod; evandélium = radostné poselství; epištola = dopis; oremus = modleme se. Co do mše sv. se takovým vysvětlením latinských slov a rčení netoliko zjednává první porozumění, nýbrž se též účinně předchází nemístnému volání po mateřské řeči při sv. obřadech.

KDYŽ SLOVO MĚNĚ OBVYKLÉ NAHRADIM ZNAMEJŠÍM: pohřben = pochován; na výsostech = na nebi; viny = hříchy; můj vinník = kdo mi ublížil; zvěstoval = oznámil; oroduj = pros, přimlouvej se; robátko = maličké dítě; vymítal = vyháněl; týmě = vrchol; vzývám = prosím o přimluvu; plémě = rod; dědic = majitel, vlastní pán; zdroj = pramen.

KDYŽ VÝZNAM SLOVA VYVODIM Z KÖRENE: všední = všedenní, každodenní; vezdejší = čeho třeba vezdy neboli vždycky; pokřtiti = pokristiti, Kristu přivtělití; pověra = pavíra = nepravá víra; podobně svatostánek, svatokrádež, škodolibý, neděle, pondělí = po neděli; zpytovatí = ptáti se z nitra; zpovídati se = povídati ze sebe, ze svědomí a p. Rozdílné: „zanebati“ a „vynechati“ sváteční mši sv.; nanebevstoupení a nanebevzetí. — Etymologickým vysvětlením utkví význam slova snáze a hlouběji.

KDYŽ SLOVO VICEZNACNĚ CO DO VÝZNAMU OMEZIM. Můžeť na př. znamenati „svět“: všechno mimo Boha (Bůh stvořil svět); lidstvo („Tak Bůh miloval svět...“); lidé zlí („Svět vás bude nenávidět“ Jan 15, 19.). - „Pokání“: hříchů zanechat a se polepšit („Čiňte pokání“ Mat. 3, 2.); svátost k odpuštění hříchů; pokuta za hřích, dostiučinění. - „Slovo Boží“: co Bůh promluvil („Nepřistupuj sem“ Ex. 3, 4.); co Bůh zjevil; co se jménem Božím hlásá („Kdo vás slyší, mne slyší“ Luk. 10, 16.). - „Království Boží“: nebe, svět, církve - a m. j.

MLUVNICKY VYSVĚTLUJI.

když mluvnické vyjádření učebnice usnadním, jak se kdy nejlépe hodí. Na př. *přechodník* uvětím: „To pověděv, zmizel“ - pověděl a nato zmizel. — *Slovosled* pozměním: „v těla vzkříšení“

- věřím ve vzkříšení těla. — *Větu doplním*: „Pán (je, budiž) s tebou”; - „Věřte skutkům a poznáte i uvěříte, (že jsem Syn Boží.)” - „Žádný z mužů těch, kteří byli pozváni (a nepřišli), neokusí večeře mé” (v nebi). - „Chceš-li býti dokonalý, jdi, prodej všechno, co máš, a (peníze) rozdej chudým.” — *Dlouhou větu rozložím* ve dvě anebo tři hlavní. — *Vytážu se na pád*: „Říkají, že Boha znají, skutky však ho zapírají.” (Tit. 1, 16.) Čím ho zapírají?

VĚCNĚ VYSVĚTLUJI.

Na příklad: *slova a rčení*: „stvořil” = učinil z ničeho; „zástup” = mnoho lidí; „počal se” = začal býti člověkem; „vtělil se” = přijal lidské tělo a lidskou duši; „brány pekelné”, „klíče království nebeského” (Bibl. dějiny čl. 109.). „Nikoho cestou nepozdravujte.” (Luk. 10, 43.) „Zbav nás ode zlého.” (Katech. p. 95.) Jak se v Palestině počítaly hodiny; jak vypadal hrob Páně. — Zejména se vysvětluje věcně, co si žáci mohou představit názorem buď zevnějším anebo vnitřným. Tedy *předměty* (kříž, růženec, hostie, kalich); *místa* (ráj, kostel, hřbitov); *úkony* (modlitba, zpověď, sv. přijímání, pohřeb); *činy* (poslouchat, podvádět, okrásti); *časy* (neděle, vánoce, doba svatopostní). — *Vysvětluje se popisem, přirovnáním, jednotlivěním, anebo zpříkaldněním* (čl. 21.).

* * *

1. ELEMENTÁRNÍ VYSVĚTLENÍ. Objasnit v katechesi něco slovně, mluvnicky, anebo věcně je poměrně nejsnadnější způsob vysvětlení. Tím způsobem se vysvětluje elementárně neboli jednoduše. Arci k úplnému porozumění tento způsob vždycky nestačí. Kdykoli stačí, počínám si takto: *tážu se na vysvětlení*, mohu-li důvodně čekat odpověď aspoň od žáků schopnějších; jinak *vysvětluji sám*, a to krátce, bez přívalu slov. Vydatně používám k vysvětlení *křídý a tabule* (čl. 18. pod 3.).

2. KNIŽNĚ POTŘEBNÉ VYSVĚTLIVKY jsou z předpisu církve svaté v lidovém vydání bible. K exegesi pro duchovní správu a jmenovitě pro školu slouží učitelé náboženství vzácně překlad Starého zákona od Dra Jana Hejčla, vydaný Dědictvím svatojanským. — Učiteli i žákům přichází k vysvětlení vhod poznámkové učivo v katechismu a v knize Biblických dějin, kdež je na příklad vysvětleno, jak rozumět „šestidení” při stvoření světa; co znamená rčení, že „vody zatopily celou zemi”; proč slulo Kafarnaum „městem Páně”; co znamená, že slovu Božímu se nedaří „na cestě”, „na skále”, „mezi trním”; Kristus „syn Davidův”, „kámen úhelný”; význam slova „šarlat”, „olej nardový” a m. j.

3. CÍRKEVNÍ ŘEČ je souhrn zvláštních výrazů, kterých užívá církev katolická při bohoslužebných promluvách, v knihách duchovně vzdělávacích, v modlitbách a v náboženských učebnicích. Jsou to na př. výrazy: milost, svátost, způsob, vykoupení, spasení, orodovat, vzývat, velikonoční povinnost; různé výrazy liturgické, jmenovitě ze mše svaté i z posvátných

dob (zapověděný čas, suché dni). To jsou výrazy v církevní řeči běžné. Kdyby jich věřící neznal a jim nerozuměl, zůstávalo by mu větším anebo menším dílem temno kázání a náboženské čtení. Už odtud vysvítá, jak je důležitá dobrá katechese pro pozdější život, a jak je zvláště velmi potřebno, aby správný smysl běžných výrazů v církevní řeči utkvěl žákům pro pozdější život nesmazatelně v paměti.

26. Kterak vysvětlovati pojmy odtažité.

Postup složný a rozložný.

V učení náboženském se mluví o všelichem, čeho nelze nazírat. Jsou to rozličné pravdy, poučky, příkazy a vůbec pojmy odtažité (*Abstrakte Begriffe*). Na př. víra, milost, pokání, církev, svědomí, zásluha. Toho nelze nazírat ani zevně ani vnitřně. A přece i tomu mají žáci porozumět, i to jim tedy dlužno vysvětlit. A to ne pouze způsobem elementárním (čl. 25. pozn. 1.), nýbrž co možná důkladně.

KTERAK POSTUPOVATI VŮBEC.

PRAVIDLO VŠEOBECNÉ: při vyučování se má postupovat od známého k neznámému, od blízkého k vzdálenému, od snadného k těžšímu, od jednoduchého k složitému, od viditelného k neviditelnému, od konkrétního k odtažitému.¹

Tak učival božský Mistr. U studnice Jakubovy žádá od ženy Samaritanky vodu obyčejnou a mluví potom o „vodě živé“ (Jan 4.). - Na zázračné rozmnožení chlebů upíná v Kafarnaum svou řeč o chlebě nebeském (Jan 6.). - Podobně začíná se vyučovat náboženství v prvním ročníku přípravným kursem, jenž upíná katechesi na nejbližší známé prostředí z okolí dětí (Osnova p. 23. pod 5. 6.), později pak se předkládají z učiva nejprve biblické děje a po nich teprve poučky katechismové. Jak se máme chovati k Bohu, znázorňuje se poměrem hodného dítěte k rodičům. Z vlastností Božích se probírají nejprve snadnější (všudypřítomný, vševědoucí, všemohoucí) a teprve později Boží prozřetelnost.

KTERAK POSTUPOVATI SLOŽNĚ.

Co je „zázrak“. Abych ten pojem osvětlil, zopakuji stručně, co učinil Pán Ježíš v Kaně Galilejské, u města Naimu, při bouři na moři. „To žádný člověk sám od sebe nedovede; tomu se říká zázrak.“

¹ „Ut ex his, quae animus novit, surgat ad incognita, quae non novit; quatenus exemplo visibilia se ad invisibilia rapiat, ut per hoc, quod scit notum diligere, discat et incognita amare.“ (Sv. Řehoř, papež.) – „Ut per visibilia ad invisibilia amorem rapiamur.“ (Z preface o Narození Páně.)

Pojem „hřích“ obsahuje několik prvků: zákon neboli přikázání Boží; přestoupit vědomě, dobrovolně. Tyto prvky předvedu třeba všechny najednou v názorném příběhu rajském. Ten příběh buď vypravuji, anebo jej z paměti žáků vybavím otázkami, načež vedu žáky do nitra toho příběhu: co Bůh prvním lidem přikázal (= zákon Boží) - oni neposlechli neboli přestoupili zákon Boží - přestoupili vědomě - přestoupili dobrovolně. Tím se dopustili hříchu. Hřích je vědomé a dobrovolné přestoupení zákona Božího. Ten pojem vznikl v duši žáků tím, že jednotlivé prvky jeho se před nimi skládaly v celek: katechisovalo se postupem složným.

„Bůh je nejvyšší spravedlivý.“ Ten pojem pozůstává ze dvou prvků: odměňuje všechno dobré, trestá všechno zlé. Každý z obou prvků ozřejmím několika názornými příklady: Bůh odměnil osvědčené anděly, trpělivého Joba, žebráka Lazara - potrestal hříšné anděly, Kaina, lidstvo za času Noemova. Odměňuje a trestá za živa i po smrti; i nejmenší dobrý skutek i nejmenší hřích. Tedy odměňuje všechno dobré a trestá všechno zlé; proto mu říkáme „nejvyšší spravedlivý“. (Svaté učení čl. 10.)

ÚKOL 1. Kterak bych složným postupem ozřejmil pojem *„Bůh je vševědoucí?“* (Kat. ot. 8. - Sv. učení čl. 4. pod 3.) - Kdy a kterak pojem *„Písmo svaté“*? (Bibl. dějiny za čl. 37. 62. 196); kterak pojem *„zjevení Boží“*? (Sv. učení p. 78.) - Kterak pojem *„milost Boží“*? (Sv. učení čl. 21. pod 1.) - Kterak pojem *„dobrý skutek“*? (Kat. před ot. 228.) - Kdy a kterak poučku *„co je církevní rok“*?

POUČKA. *Postupem složným se vysvětluje, když jednotlivě předvádím názorné prvky, aby z nich povstal celek (pojem, poučka, pravda, pamětná věta katechismová).* — Vysvětlovati složně je v katechesi výhodno, protože: a) mohu při tom mluvíti názorně, buďto z názoru vycházej (příběhem, popisem křtu, posledního pomazání a p.), aneb užívaje několika názorných črt a příkladů. — b) Názorným mluvením mohu věc netoliko řádně osvětlit, nýbrž zároveň také působit na cit a vůli žáků. — c) Skládaje názorné prvky dohromady, budím samostatnost žáků, aby duševně pracovali se mnou. — Proto se složnému postupu říká výslovně „psychologický“.

KTERAK POSTUPOVATI ROZLOŽNĚ.

„Každý učitel Zákona, vyučený v království nebeském, je podoben hospodáři, jenž vynáší ze svojí zásoby věci nové i staré.“ (Mat. 13, 52.) Ten biblický text předloží profesor didaktiky posluchačům jakožto nastávajícím učitelům náboženství, rozkládá jej v části a ty jednotlivě vysvětluje.

„Kdo jest Ježíš Kristus?“ (Kat. ot. 32.) Tu poučku znají žáci vyššího stupně už z dřívějška. Tehda jsem k ní dospěl didakticky postupem složným. Dnes, chtěje docílit porozumění důkladnějšího, vybavím tu poučku doslova z paměti žáků a rozkládám ji v části, k nimž pak jednotlivě přidávám vysvětlivky sdílením a dotazy: tři božské osoby - Syn Boha Otce vlastní, ne pouze přijatý - kdo je přijatým synem Božím? (Kat. za ot. 89.) - Syn Boží jednorozený: odkud to víme? - Kdy se stal člověkem? Kterak? - Odekdy Bohem? Odekdy člověkem? — Dříve (na prvním a druhém stupni) ozřejměla žákům ta poučka postupem složným, nyní opačně jim poznov ozřejmí postupem rozložným.

„Pomni, abys den sváteční světil.“ To se děti modlívali. Znají tedy slovně třetí přikázání Boží. Co však znamená, ještě nevědí náležitě. Budu tedy o tom přikázání katechisovat, a to rozborně neboli rozloženě. Vysvětluji totiž část po části: který den slove sváteční? - Světí se odpočinkem od tělesné práce; co se rozumí prací tělesnou? (příklady; a proti tomu příklady práce duševní). - Tedy: co se smí v den sváteční, a co se nesmí? - Kolik hodin má trvati sváteční klid?

ÚKOL 2. Kterak bych rozloženě katechisoval o větě: „Chléb náš vezdejší dej nám dnes“? - Kterak o církevním přikázání: „Ustanovené posty zachovávat“? - Kterak vyvodím pojem „co je svátost oltářní“ postupem složným? A kterak později postupem rozložným? - Kterak předvedu mapu Palestiny mladším žákům složeně? Kterak ji starším objasním rozloženě?

POUČKA. Postupem rozložným se vysvětluje, když předvádím nejprve celek (pojem, poučku, text Pisma, modlitby, anebo písně) a ten rozkládám v jeho části, kteréž v účelném pořadí jednotlivě objasňuji. — Vysvětlovati rozloženě není v katechesi nevýhodno, protože se rozložným postupem učivo dá vysvětlit poměrně krátce a snadno, ač někdy na ujmu zajímavosti. Užívá-li se však tohoto postupu vzhledem k učivu a vzhledem k inteligenci žáků náležitě, je psychologicky a tudíž také didakticky docela na místě.

* * *

1. ROZLIČNÉ POJMENOVÁNÍ. Postupu složnému se jinak říká „skladný“ a „souborný“ - rozložnému „rozborný“. (Zusammenfügender Lehrgang, Textentwickelndes Verfahren - Erklärender, zergliedernder Lehrgang, Texterklärendes Verfahren.) - Po jiné stránce slove obojí postup induktivní a deduktivní. „Induktivní“ proto, že vede do nitra předloženého názoru, aby v něm ozřejmelo jádro (pojem, poučka, pravda). „Deduktivní“ proto, že s předloženého textu vede dolů k jeho částem, jež jednu po druhé slovně a věcně objasňuje. - Třetí pojmenování je postup „synthe-

tický" a „analytický" v stejném smyslu jako v chemii a v mluvnici, kdež značí synthese skládání prvků v celek, analyse pak rozbor celku v části.

2. SLOVA „SYNTHESE" A „ANALYSE" mají v logice smysl opačný. Bezpečně je však nesporno a nemylno ve smyslu didaktickém, říká-li se prvnímu postupu „*textově složný*" neboli textově syntetický, druhému pak „*textově rozložný*" neboli analytický. (Textsynthese, Verbalsynthese, textsynthetisch - Textanalyse, Verbalanalyse, textanalytisch.) K objasnění LEX I. p. 134. a II. p. 1106, kdež i příslušná literatura. - K celému článku ŠV p. 90. - Škoda p. 15. 28. - SCH p. 35. 36. 113. 114. - Příklady GFR I. 26. 33—36. 39. 42. - GA p. 370. 371. 517. 518.

C. - K srdci mluv!

27. K orientaci.

Při výchově dlužno na všechny duševní mohutnosti svěřencovy působit harmonicky neboli souladně; tak totiž, aby na příklad obrazivost nebujela na úkor rozumu, rozum pak aby se nevzdělával na úkor vůle (hypertrofie rozumu). — K dobrému i zlému napomáhá vůli cit. Něco dobrého silně, vytrvale a účinně chtít, není možno bez příprave náležitých citů, jako je třeba cit radosti, lásky, soustrasti, bázně, lítosti, touhy a p. Duševní soubor *takových citů, kterým se říká „vyšší", slove obrazně „srdce"*. Zpravidla se tak jmenuje vůle s city dohromady.¹

V tom smyslu je *vzdělání srdce důležitější než vzdělání rozumu*. Hodnota člověka před Bohem závisí v poslední řadě nikoliv od jeho rozumu a vědění, nýbrž od jeho vůle neboli srdce. Budeme kdysi souzeni ne podle menší nebo větší míry náboženského vědění, nýbrž podle toho, jak jsme se za živa osvědčovali srdcem. Nestačilo by tedy vpraviti do hlavy poučky víry a příkazy mravů, kdyby mladý katechumen nebyl spolu navnaděn, aby ty pravdy ochotně věřil a ty předpisy ochotně plnil. Ta víra, to chtění, a sice ochotné, ba radostné chtění a plnění je při katechesi hlavní věc. „Nikoli posluchači, nýbrž činitelé zákona jsou spravedliví u Boha." (Řím. 2, 13.)

Tedy srdce vzdělávat je dalším, a to velmi důležitým úkolem katechese. „Mluvte k srdci Jerusalema!" (Is. 40, 2.) *Mluvíti k srdci znamená: city rozehrát neboli naladit a vůli pohnouti k dobrému*. Ne mravouku a náboženství vůbec kázat, nýbrž chtění a sílu buditi. „Nicht Moral predigen, sondern Kraft wecken!" vybízí Förster opět a opět. Odhlédaje od nezbytně potřebné pomoci Ducha svatého, jenž „dává vzrůst" (1. Kor. 3, 7.), jsou hybným pérem vůle k náboženskému vě-

¹ Mluví-li se tu lidově o citech, netřeba cítění považovat za zvláštní samostatnou mohutnost duševní, jako jest rozum a vůle: každé poznávání a chtění je jakousi měrou libě anebo nelibě ozvučeno; tomu ozvučení se vědecky říká cit.

ření a činění *pohnutky*. „Non movetur anima pedibus, sed motivis.” (Sv. Augustin.)

S hlediska psychologického dlužno míti dobře na zřeteli, že jednotlivé motivy nejsou co do účinu stejné síly (jedny působí lehčeji, spíše, jistěji - jiné méně), dále, že nepůsobí na každého stejně, a konečně, že účín motivu trvá jen určitou, poměrně dosti krátkou dobu, načež vyprchá. Proto *třeba pohnutky správně volit, míti vyzkoušeno, pokud která v daném prostředí (případně u jednotlivé povahy) působí nejlépe, a určitý motiv — arci ve změněné podobě — „tunzione plurima” opěťovat*. Srv. účín rosy a deště. - Zejména je třeba pohnutek u těch pravd náboženských, jež obsahují mravní předpisy. Co do hodnoty jsou pohnutky přirozené a nadpřirozené.

28. Pohnutky nadpřirozené.

Čerpají se z nadpřirozeného zjevení Božího. Takových je nevyhnutelně potřebí, aby naše činy nabyly ceny pro život věčný v nebi. Jsou dvojího druhu: zvláštní a všeobecné.

ZVLÁŠTNÍ.

DAJÍ SE UPLATNIT při některých tématech, s nimiž ta neb ona obsahově souvisí. Bývají v katechismu výslovně uvedeny buď v přidaných poznámkách, anebo příslušnými otázkami. Na příklad: Proč máme ctíti svaté v nebi? (Ot. 68.) - Proč máme nad ostatní svaté ctíti Pannu Marii? (Ot. 69.) - Buďte připraveni, neboť Syn člověka přijde v hodinu, kdy se nenadáte. (Ot. 70.) - Proč máme své bližní milovati? (Ot. 189.) - Kterak cení Kristus naše skutky milosrdné? (Ot. 192.) - Co pravil Pán Ježíš o pohoršení? (Ot. 200.) - Pohnutka k poslušnosti: Kristus „byl jim poddán” (Luk. 2, 51.), Otce pak nebeského „byl poslušen až k smrti”. (Filip. 2, 8.) - K sv. čistotě: „Nejste svoji. Oslavte tedy Boha tělem svým.” (1. Kor. 6, 19. 20.) - K odpuštění křivdy v příběhu o služebníku nemilosrdném (Mat. 18, 23.) a pod.

VŠEOBECNÉ.

DAJÍ SE UPLATNIT při každém tématu, arci s náležitým výběrem, jak se která ke kterému učivu hodí. Jsou to zejména: *Bůh je mým neomezeným pánem*, od něhož jsem úplně závislý a jemuž jsem povinen pokorně sloužit. - *Je nejvyšš spravedlivý*, jenž všechno dobré odměňuje a všechno zlé trestá; na jeho odměnu zde za živa na zemi mohu se důvěrně těšit, jeho časných i věčných trestů mám se co obávat. - *Je můj otec nejvyšš dobro-*

tivý a milosrdný, začez ho mám a mohu nade všechno milovat. - Každá z těchto pohnutek nabývá intensity a životnosti opětovnou co nejčastější vzpomínkou, že Bůh je všudypřítomný: Bůh je tu a volá mě do své služby; Bůh je tu a vidí mě; Bůh je tu a má mě nevýslovně rád. „Chod' přede Mnou a budeš dokonalý.” (Gen. 17, 1.)

K UPLATNĚNÍ NADPŘÍROZENÝCH POHNUTEK JE POTŘEBA:

a) *Užívat jich ve vhodné podobě, kde a kdykoli možno, s vědomým cílem, aby se žáci rozhodli ke konu nadpřirozeně dobrému. — b) Pravidelně je opětovati „mnohokrát a mnoha způsoby”, aby se vkořenily do paměti a do srdce, a trvaly tam jako hybné péro náboženského života pro dnešek a zítřek, jakož i pro další, zvláště poškození budoucno. — c) Míti důsledně co nejvíc na zřeteli motiv lásky Boží.*

„BŮH PRVNÍ MILOVAL NAS.” (1. Jan 4, 19.) Tím slovem zdůvodňuje katechismus, že jsme povinni Boha milovat (čl. 76.). Nestačilo by však výchovně, tu poučku toliko jednou za čas katecheticky rozebrat. Sv. Augustin nabádá učitele náboženství důtklivě, aby pohnutky k milování Boha v rozličných obměnách vždy znova vštěpoval do srdce katechumenů. (De catechizandis rudibus c. 4.) *V každé katechesi měla by prosvítati myšlenka: tak nás miluje Bůh.*

Tak velice miluje nás Bůh na příklad, že nás k obrazu svému stvořil; že padlému lidstvu slíbil Vykupitele; že nám dal přikázání, aby nám ukázal cestu do nebe; že hrozí trestem a trestá skutečně, aby nás udržel v poslušnosti; že vlastního Syna svého poslal, aby pro naše spasení umřel; že seslal Ducha svatého, aby řídil církev, společnost Páně, nás pak samy aby sílil, osvětcoval a posvěcoval na zemské pouti zvláště svátostmi. Každá svátost a jmenovitě učení o svátosti nejsvětější a o mši svaté má býti ozlacením svitem: tak miluje mne Bůh.

* * *

1. LASKA BOŽÍ HLAVNÍ POHNUTKOU. „Chcete-li z dětí vypěstít pravé křesťany ve smyslu evandělia a víru jim uradostnit, aby její požadavky byly pro ně jhem hladkým a břemenem lehkým, snažte se všemožně lásku Boží v nich probudit, živit a posilovat. Ta budiž pro ně hlavní pohnutkou, jež by ovládala jejich myšlení a činění.” (Jungmann, Theorie der geistl. Beredsamkeit.) Jen tato pohnutka pudí k obětem, ocelí ducha k hrdinství, vzněcuje k činům, jež přesahují míru toho, co přesně povinno, učí důkladnosti a věrnosti i v maličkostech, ať je to modlitba nebo vůbec služby Boží, ať skutky milosrdné, anebo práce z povolání. „Miluji, a proto poslechnu, a poslechnu rád.” Již u nejmladších katechumenů dá se tato pohnutka v dětském obalu „z lásky k Pánu Ježíši” výhodně zužitkovat (před nedělí, o vánocích, v době svatopostní). Pro všechny pak je motiv lásky k Bohu účinným podnětem k pokání a bohatým zdrojem pravé životní radosti. „Čerpati budete vody s radostí ze studnice Spasitelovy.” (Is. 12, 3.)

2. ZE ZDROJE LASKY BOŽÍ - „OLEJ RADOSTI“ (Is. 61, 3.): jako se „s radostí ubíral svou cestou dále“ úředník královny etiopské po svém pokřtění (Sk. ap. 8, 39.), - jako „šli apoštolé s radostí od vysoké rady“ (Sk. ap. 5, 41.), - jako překypoval radostí při všem soužení svým apoštol Pavel (2. Kor. 7, 4.). - Krůpěje podobné radosti padají do srdce zaníceného láskou k Bohu. Ono cítí radost ze svojí svatosti, z klidného svědomí, ze služeb Božích (Žalm 121, 1.), ze spojení s Kristem u jeho stolu (Velepíseň 3, 4.), z dobrého skutku sebezapření, milosrdenství a modlitby. Bůh nikomu dlužen neostává, už zde na zemi odplácí radostí. „Radovati se bude srdce vaše“ (Jan 16, 22.). „Olej radosti“ hojí a posiluje, budí dřímající v duši síly, zdvojnásobuje chuť do díla a dílo samo usnadňuje. K tomu třeba v katechesi pohnutkami cílit a co nejvíc uplatňovat motiv lásky Boží. — *Není chlad, jenž v tom ohledu leckde číší ze školní katechese, také spoluvinen, že slovo Boží zůstává bez účinku?*

29. Pohnutky přirozené.

Čerpají se z lidské přirozenosti a dají se stručně zahrnout ve větu: číň dobro, protože ti to přinese pozemské výhody - varuj se zlého, aby tě nestihla pozemská škoda. Jsou dvojího druhu: zvláštní a všeobecné.

ZVLÁŠTNÍ.

DAJÍ SE UPLATNIT při určitých tématech katechismu, jako jsou třeba: *křivou přísahu před soudem trestá i světský zákon jako zločin.* - *Rušiti služby Boží, urážet náboženství, znesvětit posvátnou věc je zákonitě trestno.* - *Příčetný samovrah působí rodině hanbu i zármutek a zbavuje se práva na církevní pohřeb.* - *Tělesné hříchy proti sv. čistotě mívají za následek nemoci, mnohdy nezhojitelné, nakažlivě přenosné a dědičné.* Paměť slábně, rozum otupuje, vůle malátní. Kolik nadějných hlav zapadá navždy v bažině nemravnosti! Potom lituje, když už pozdě je.

Opatrně s Boží odplatou za živa! Svého času se vyskytl návrh, že by v katechismové stylisaci 4. přikázání Božího měl býti vypuštěn dodatek „abys dlouho živ byl a dobře ti bylo na zemi“. Proti vypuštění se právem ozvaly rozličné hlasy. O tom, má-li se v katechesi při určitých částech učiva poukazovat, že Bůh něco již za živa časným způsobem odměňuje anebo trestá, se rozpředla zajímavá debata, jež vyústila ve správný názor, že jsou takové poukazy s didaktického hlediska vhodné a radny, ale s náležitou opatrností. Neboť Bůh, ačkoli nejvyšší spravedlivý, *neodměňuje, ani netrestá vždycky a úplně hned za živa na zemi.* (VL 1935 p. 332. - GA p. 433 a CHPB 1928 p. 187. 214. 298.)

VŠEOBECNÉ.

DAJÍ SE UPLATNIT při každém tématě bez výjimky, když se uvede, že konat určité dobro je s přirozeného hlediska uží-

tečno, že osobně působí radost, že slouží ke cti, že svědčí o duševní síle, anebo že se patří z ohledu na druhé. — A naopak, že určitý hřích s přirozeného hlediska škodí, osobně zneklidňuje, slouží k necti, svědčí o duševní slabosti a nemá se dělati z ohledu na druhé. Na příklad:

JEST UŽITEČNO - ŠKODLIVO. Tím se dá hybně působit hledě na zdraví: (abstinence, cudnost, půst a střidmost, přílišný sport); — hledě na *blahobyť*: („Kdo šetří, má za tři.” - „Hýřil za mladu, a na starost umírá z hladu.” „Kdo stojí o cizí, přichází o své.” Odměna a trest za něco); — hledě na *krasocit*: tím možno děti kázeňsky povzbudit, aby „držely na sebe” co do oděvu, písma, mluvy, dochvilnosti a pořádku, aby co začnou, také dokončily, protože „není pěkné” být polovičatý, nepořádný, ledabylý, nedochvilný, neumytý. „Toaleta duše” ráno a večer. „Etiketa” vzdělaného křesťana v kostele.

OSOBNĚ BLAŽÍ. Může býti účinnou pohnutkou k ušlechtilé četbě, k pěknému prožití nedělního odpoledne, k odpuštění křivdy, k milosrdnému skutku. „Blaženější je dáti, nežli bráti”, učil už Pán (Sk. ap. 20, 35.). - „Udělej druhému tu radost, a budeš ji sám mítí v srdci.” - „Zkus, přemoz se a vstaň na první zavolání, a uvidíš, jak to blaží.” - „Křivda bolí” nejenom toho, komu se stala, nýbrž i toho, kdo ublížil. „Červ svědomí.” Neklid a obavy po hříchu. Pozdní litost. Nezdárný syn nad předčasným hrobem otcovým.

SLOUŽI KE CTI chovati se zdvořile, projevit otevřeně své náboženské přesvědčení; mužně slovu dostát; co slíbeno, vyplnit; svěřené tajemství zachovat. Jak čestno, lze-li o někom říci: „Na toho se možno spolehnout; na jeho slově možno hrady stavět.” - „Třeba leckdy pochybím, ale lháti neumím.” Lhát a přetvařovat se, je „ohyzdné”. - „Za zlodějem hanba chodí.” Ukrásti korunu je hanba, a víru někomu špinit a brát má býti čestno? - Je nečestno otvírat cizí dopisy, je podlé psáti bezjmenně. Je hanba býti „třtinou větrem se klátící”. Je nečestno býti k slabšímu pohlaví dotěrný pohledem, slovem, chováním. „Hodné, stydlivé děvče se tak nezhodí.” „Na takové s odpuštěním svinstvo byste se dovedli dívat?” (v kině, v divadle). V různých případech dá se upotřebit: „Tak se chová pravý gentleman.” - „Hleďte, aby bylo poznat, že jste katolíci.” Jindy s výčitkou: „Tak se chová vzdělaný? Fúj!”

SVĚDČÍ O DUŠEVNÍ SÍLE. „Chci býti silný” se přirozeně ozývá v mladistvém člověku. Ukazuje se to poměrně nejsnáze v oboru tělesném. Ale víc nežli tělo je duše, nad sílu tělesnou je síla duševní, jako ji osvědčil Kristus při svém umučení. (1.

Petr 2, 23.) Podobně jeví duševní sílu, kdo se dovede opanovat, přemáhá v sobě nižší, smyslné „já“ („já“ popudlivé a netrpělivé, prostořeké a divoké, mlsné, nedočkavé a nestřídmé, „já“ lenivé v modlitbě, práci a službách Božích); kdo si dovede sám poručit a také poslechnout. „Musím“ je slovo sluhovské, „já chci“ je slovo panské. — Tu se osvědčuje povzbudit: „Vzchop se a buď mužem!“ (3. Král. 2, 2.) Po proudu jeti dokáže i komár na stébélku slámy; ale proti proudu! Ukaž, co umíš! „Nezahazuj hrdinu ve své duši!“ „Sketa“, „zbabělec“, „slaboch“ to nedovede. „Kdo panovat chce jiným, otroka v sobě zahubí!“

PATŘÍ SE Z OHLEDU NA DRUHÉ. Sobecká bezohlednost je i před lidmi kazem a skvrnou povahy. Už jen z ohledu na druhé přijdi na služby Boží včas, nemluv tam zbytečně a chovej se uctivě, abys nikoho nerušil v pobožnosti. - Měj ohled na ustarané rodiče, hled' se jim zavděčit, nedělej jim hanbu. - Ohled na těžce nemocného, aby měl toužený klid. Ohled na učitele, jenž namáhavě pracuje pro tvé dobro; jestiž on také člověk: cítí bolest jako ty, nedělej mu trampoty! - Šetrný ohled na bližního vyžaduje, aby se s jeho věcmi zacházelo pečlivěji nežli s vlastními. - Vmysli se, jak je spolužákovi méněcennému, jak je chudásovi, jenž „nemá člověka“. (Jan 5, 7.) Buď tím člověkem ty! - Vmysli se, jak by tobě bylo, kdyby se někdo hanlivě dotýkal tvoji dobré pověsti. V takovém smyslu napomíná Tobiáš syna (Tob. 4, 16.) a božský Učitel každého. (Mat. 7, 12.)

MOTIV ŠETRNÉHO OHLEDU se výborně osvědčuje u starších chlapců pod titulem „*rytířské chování*“ vůči mladším vůbec a jmenovitě k slabšímu pohlaví (ustoupit, dát přednost, když se vstupuje, přenechat pohodlnější místo, schůdnější cestu, bránit, pomoci při nesení břemene a p. (Hroch, Výchova k modernímu rytířství VL 1932 p. 369.). - U starších děvčat pod titulem „*mateřský smysl*“ (mladší vůbec a sourozence zvlášť ošetřovat, opatrovat, poučovat, hájit, s každým srdečně soucítit). - U všech pak, i nejmenších: „Buď svému sourozenci *andělem strážným!*“ - „Jste už rozumnější, jste za mladší odpovědní: buďte pro ně světlem (doma, venku, v kostele).“

PROČ JSOU VÝCHOVNĚ UŽITEČNÝ.

Připravuji srdce pro pohnutky nadpřirozené. Těm bývá srdce někdy nepřístupno, jsouc jakoby zarostlo koukolem hříchu a obaleno tvrdou kůrou nižších pudů a sklonů (zrno „padá na skálu“. Luk. 8, 6.) Tu tvrdinu je potřeba nejprve rozorát a zkypřit, aby se zrno slova Božího ujalo. Přirozenost je předpokladem milosti. Gratia praesupponit naturam: náboženský život roste a kvete jen z přirozené půdy duše řádně obdělané. Ta půda se orá a kypří pohnutkami přirozenými.

Podpírají pohnutky nadpřirozené. Nikoli snad, že by tyto samy nestačily, ale utkví pevněji v paměti a zakoření se hlouběji v srdci. Kdo si navykne postu netoliko z církevní poslušnosti, nýbrž i k vůli zdraví, bude jej zachovávat jistěji. Lilie sv. čistoty pokvete v srdci zdárněji, když bude ohrazena netoliko motivy náboženskými, nýbrž i plotem přirozeného studu a společenské slušnosti. Katolické sebevědomí je silnější, budí-li se nejen rozbořem slova Páně „Kdo mne vyzná před lidmi . . .“, nýbrž také opětovnou pobídkou: „Hlavy vzhůru! Jen hrdě a bez bázně! Přislibujte si mně, vyhrožujte si mně, ale zrádcem nebudu.“ - V praxi se u starších žáků doporučuje, uvádět nejprve motivy nadpřirozené jakožto rozhodující, přirozených pak použít výpomocně k podpoře.

Pomáhají leckdy samy, a to zvláště v případech, kdy se právě nedá působit pohnutkou náboženskou. Řčení, jako na příklad: „Nezahazuj se! Kdo se zahazuje, bude zahozen.“ - „A to byste si dali tak mi nic tobě nic líbit?“ - „Každý to nedovede, ale který z vás ano?“ - „Jaké je vzdělání, takové chování“ - a mnoho podobných zapůsobí ve chvíli potřeby, byť snad jen na krátko, ale jistotně víc, než několikero pohnutek vyšších dohromady, když pro ně není nálady a připravené pudy.

* * *

1. MYŠLENKY K POHNUTKAM PŘIROZENÝM třeba si zavčas náležitě osvojit, aby stále byly v paměti pohotově. Snaživý učitel náboženství je sbírá z vlastní zkušenosti a z četby. Hojným zdrojem pro ně jsou mimo české prameny zvláště knihy Förstrový. Německá „Společnost pro etickou kulturu“ vypsala r. 1895 cenu na lidovou příručku mravouky pro mládež, aby se hodila rodině i škole. To bylo zevnější podnětem k proslulému dílu „*Die Jugendllehre*“. Kniha povstala z mravoukových přednášek, jež Fr. W. Förster konal v Curychu. Vyšla po prvé r. 1904 a posledně 1929. - Co do náboženského vyznání je Förster věřící protestant, stránky katolicko-věřoučné se ani v tomto, ani v jiných spisech nedotýká. Otázky výchovně mravoučné probírá s přirozeného hlediska. *Metody, motivy a příklady, jimiž své vývody, mnohdy i s použitím slov evandělia, znázorňuje, jsou též pro učitele náboženství katolického vděčnou pomůckou.*

2. VÝZNAM PŘIROZENÝCH POHNUTEK *se nesmí přeceňovat:* jsouť ony samy o sobě v poměru k nadpřirozeným slabé: krůpěje vody na mlýnské kolo, jež lidským srdcem samy nepohnou, když se v duši postaví silně na odpor nechuť, lenost, smyslnost - anebo když hrozí obtíž, bolest a časná ztráta. Nedovedou tudíž trvale budit k dobrému a ochránit ode zlého. Neodvrátí-li opilce od nestřídmosti motiv trestu věčného, odstraší ho málo hrozba, že pozbude cti, zdraví nebo majetku. Jak poměrně slabý je motiv: buď milosrdný, abys měl v srdci radost, oproti motivu „neboť odplata vaše jest hojná v nebesích“! Anebo motiv: „To je hanba“ oproti motivu: „Bůh se dívá“. Co je zbudováno jen na pohnutkách přirozených, neodolá prudkému pokušení, roztaje jako hromada sněhu pod

úpalem slunce. Náboženskomravní budova potřebuje spolehlivějších základů: musí stát na skále motivů nadpřirozených (Srv. Mat. 7, 24. n. o větrech a přívalech). „Spravedlivý je z víry živ.“ (Řím. 1, 17.)

3. Z HOJNÉ LITERATURY: B. Vašek, Moderní člověk p. 218. - Lindworski, Willensschule. - SYST p. 248. 251. - SCH p. 22. - KB 1922 p. 274., 1931 p. 235. - CHPB 1926 p. 159. a 1927 p. 4. - RL I. p. 80. a zvláště Fr. W. Förster, Religion und Charakterbildung p. 338 n., kdež se mezi jiným uvádí jako nedostatek dosavadní náboženské pedagogiky „das Übersehen des natürlichen Unterbaues der Religion“. - Förstrovi se svého času s několika stran dosti vášnivě, ale úzkoprse vytýkalo, že ráz jeho spisů není katolický. Leč náš Komenský katolíkem také nebyl, a jak bychom si dnes přáli, aby se jeho výchovné zásady ve škole prováděly! Podobně s Förstrem. V jeho spisech jsou nesporně pozitivní hodnoty, jež se i v katolické katechesi dají didakticky velmi dobře uplatnit. Srv. Jadrníček, Užívání Förstrových spisů VL 1922 p. 171. n. - CHPB 1921 p. 80. a 1924 p. 7.: „Für Zukunftsunterricht und Erziehung gibt Förster prächtige Wege an, die freilich meistens erst ins Gebiet des Übernatürlichen zu übertragen sind.“

30. Citové teplo při katechesi.

Pojem a poučka z příkladů.

„Umem suchým, srdcem prázdným za pravdou se sháněje, uslyšíš jen šumem hluchým zníti svoje kročeje.“ Bez „umu“ se náboženské vyučování neobejde. Musí, co třeba, rozumově vysvětlit, aby pravda ozřejměla. Rozumově musejí též býti jasny pohnutky pro vůli. Mají-li však vůli opravdu pohnouti, potřeba je předložit s citovým teplem.

CITOVÉ TEPLA V OBRAZNÉ MLUVĚ. Jako je nutně potřebí tepla v přírodě, aby vše rostlo a kvetlo, tak jest i v životě duchovním. Mluví-li se „studeně“ a „suše“, nevypučí květ náboženského citu a neuzraje tudíž ovoce: život podle víry. Pravda musí netoliko svítit, nýbrž i hrát. Svaté učení je kvasem (Luk. 13, 21.), jenž potřebuje tepla, aby duchovní těsto zkynulo k pečení pro život. Na citové zladění se vztahuje rčení „odbyl ho chladně“, „suchý, studený patron“, „přál bych si vroucně“, „vřelé city“, „buďte vroucí duchem!“ (Řím. 12, 11.) „Zaněť v nás oheň lásky své!“ Co se didakticky rozumí citovým teplem?

PŘÍKLADY Z PÍSMÁ SVATÉHO.

Čti pozorně Deut. 32, 10., jak Mojžíš připomíná lidu otcovskou péči Hospodinovu; - Žalm 83, jak David pronásledovaný na poušti touží po svatém stánku Božím; - Os. 11, 1—3., jak Hospodin ústy proroka ukazuje lidu své srdce: „Izrael, ještě maličký jako dítě, a zamiloval jsem si ho, z Egypta jsem povolal syna svého. Jako pěstoun jsem je nosil na svých ramenou. Pouty blahovůle, vazbami lásky táhl jsem je.“ - Kristus, božský mistr slova, mluvil, kdykoliv uznal za vhodné,

dojatě a dojímavě: „Jerusaleme, Jerusaleme ...“ (Mat. 23, 37.). Při poslední večeři: „Synáčkové!“ Právě po řeči takového slohu jej mohli a měli poznat učedníci emauzští (Luk. 24, 32.). - Z hlubin cituplného srdce jeho se naučili mluvit apoštolé, nejvíce sv. Jan. Podobně Apoštol národů (čti výjev při loučení v Miletě: Sk. ap. 20, 18. n.). - Dojímavé mluvy Písma užívá v liturgii církev. (Srv. žalozpěvy Jeremiášovy při Temných hodinkách: „Lide můj, co jsem ti učinil?“ na Veliký pátek.) — *Sestupuj, učiteli, „do této plnosti svatého zdroje“!*

PRI POUČNÉ VYCHAZCE V KOSTELE.

U KŘTITELNY. Ukážu, kde stojí, dám dětem pohlédnouti na vodu a povím, kdy se světi; vodou že se křtí a kterak; (*suchý um*). - Potom: „Tu jste byli pokřtěni. Duše pokřtěného je krásná, Bohu milá. Jako při pokřtění Páně řekl Bůh Otec i vám: Tento je syn můj milý, v něm se mi zalíbilo. A kdo to zde byl ten milý syn Boží? To's byl ty, Františku N., a tuhle Marie N... Hled'te, děti, tak vás Pán Bůh měl už tehdy rád. Neměli bychom za to Pánu Bohu poděkovat? Složte ruce ...“ (*Citové teplo.*)

U ZPOVĚDNICE. „Proč se tak říká? Kdo z vás už viděl, jak se někdo zpovídá? Tuhle sedává zpovědník, velebný pán, zde (ukážu) si přiklekne kajicník, poví na sebe hříchy; mluví při tom potichu, aby nikdo neslyšel, leda zpovědník. Ten potom dá rozhřešení, co říká při tom? Co se stane s hříchy?“ (*Suchý um.*) — „Zde, děti, budete za týden také klečct, povíte svoje hříchy. Zpovědník vám odpustí místo Pána Boha. Duch svatý vás posvěti, hříchy vám smaže, a duše bude čistounká jak umyta. Jakou radost bude mít Pán Ježíš, jakou radost váš anděl strážný, a jakou radost budete mít sami! Kdyby někdo tak umřel čistý a svatý, dostal by se do nebe. O děti, jak dobrý, milosrdný je Pán Bůh! Už nyní se můžete na sv. zpověď těšit. Těšte se, a já se těším s vámi.“ (*Citové teplo.*)

PŘED SVATOSTANKEM. Domeček ... dveře ... zlatá monstrance ... sklené okénko, za sklem cosi bílého. Co je to? Svatá hostie. Ve sv. hostii Pán Ježíš. Tuhle na kříži je také P. J., ale ten je ze dřeva, ve sv. hostii je živý Kristus Pán. Tentýž, co kdysi v Betlemě, později na Kalvarii, nyní v nebi. (*Suchý um.*) - „Slyšte, děti, P. J. je tu přítomen: celý den, celou noc, celou neděli. Čekal na vás, všechny vás vyhlídal, ani netušíte, jak se na vás těšil, protože vás má rád. Kterí jste přišli? ... P. J. měl radost. N. N. byl nemocen, nemohl přijít, P. J. na něho vzpomínal. Myslil si: však on přijde, až ozdraví. Ale někdo mohl, a nepřišel, zanedbal ... hřích ... Děti, kdyby on tak umřel, považte!“ (*Citové teplo.*)

Z KATECHESE VE ŠKOLE.

Za onoho času „sestupoval anděl Páně časem do rybníka a hýbal vodou“ (Jan 5, 4.). Podobně se má slovem učitelovým rozčěřit a pohnouti srdce žáků. Na příklad:

K ÚTRPNOSTI. Na ten účel vyjdu třeba z příběhu o milosrdném Samaritánu, jak mu zabylo líto raněného. „Může také z vás někdo býti milosrdným Samaritánem? Poslouchejte! Včera jsem viděl žebráka; šli jste možná také mimo něho. Je chudák slepý, nevidí světla Božího, pracovat nemůže. Doma není co jíst, není čím zatopit. Tam stojí zkřehlý v dešti a mrazu. Jak je rád, když mu dá někdo aspoň desetinku nebo dvacetihaléř. Nemohli byste vy udělat mu takovou radost? Zkus a uvidíš, že budeš také rád. Anděl strážný ti to zapíše do knihy života. Za penízek niklový budeš míti zrníčko zlata v nebi.“

K LASCE VŮČI RODIČŮM. „Slyšte, co vám budu vykládat. Je tomu devět let. Ve světnici na lůžku ležel chlapeček, byl celý rozpálený, měl horečku. Maminka chudera nespala celou noc, dávala nemocnému studené obklady a co chvíle po lžici mediciny. Měla starost, aby neumřel, proto se za něho modlila. A on potom ozdravěl. Jakou radost měla maminka! Jak se ta maminka jmenovala, to nevím určitě, ale znám ji. A kdo byl tehda ten chlapeček, také vím a povím: byl to František N., tuhle sedí přede mnou; byl to Jaroslav N., byl to Josef N. Ano, děti, o vás každého tak pečovala maminka, pečovala od té doby, co jste se narodili. Ona tě má ráda, a ty bys ji neměl rád? Ty bys ji chtěl neposlechnout a ještě odmlouvat?“ (Podobně vzhledem k otci.)

K TOUZE PO NEBI. Už je tomu dávno a dávno. Více než 500 let. V útulné jizbě otcovské tvrze sedí za stolem slovutný učenec, vladyka Tomáš ze Štitného. Píše knihu pro svou dceru Anežku. Právě dopsal učení o nebi. Byla to věta: „I chtěl bych rád něco říci o té radosti, ale nelze mi povědět, leč ani pomyslit, co Bůh připravil těm, kteří ho milují.“ Tak napsal učenec. Potom odložil péro, sklonil hlavu do dlaní a zadumal se. - Co tě tak náhle zaujalo, pane Tomáši? Na svou dceru myslíš daleko v Praze? Na svoji choť milou vzpomínáš, co nedaleko dřímá ve stínu kostela na hřbitově? Či sám sebe máš na mysli, jak bylo, jak bude? A nyní toužebně hledíš ke kříži na stěně: co tě tak rozechvělo, že se ti oči zalívají slzami? Pověz! - Ale on nic neříká, jen péro bere znova do ruky a ještě větu píše: „Dejž to, milý Hospodine, abychom tě tak milovali, jakž bychom došli plně té radosti. Amen.“ - Ano, dej to, milý Hospodine, vezmi do nebe také mne. Přijď království tvé. (Sv. učení p. 73.)

POJEM A POUČKA. *Citovým teplem se katecheticky rozumí mluvit k srdci, aby v něm vznikaly ušlechtilé, hlavně náboženské city. Jmenovitě a na prvním místě cit víry, cit úcty k Bohu, cit vděčné lásky k němu, cit dětinné odevzdanosti v otcovskou vůli a dobře míněné vedení jeho, cit touhy po něm a po nebi, cit naděje v jeho milosrdenství, cit radosti ze slíbené jeho odměny, z vlastní svaté duše, z jeho blízkosti v eucharistii, cit katolického sebevědomí, cit bázně před trestem Božím, cit studu před hříchem a cit lítosti po něm, cit odvahy k dobrému, cit milosrdné lásky k bližnímu. „Kdo bodá do oka, vyluzuje slzy, kdo bodá do srdce, budí cit.” (Eccli 22, 24.)*

31. Tři pravidla k docílení citového tepla.

Citové teplo budí vlastně Duch svatý, k němuž se o to modlíme: „*Affectum inflamma, ohřej, co je studeno!*” Srdce dětí k tomu naladit, Duchu svatému otevřít a půdu připravit, jest naším úkolem při katechesi. Se slovy: „Jdi a zapal všechno!” poslal sv. Ignác svého tovaryše Františka Xaverského do Indie. Kterak ten úkol katecheticky provádět?

1. POUŽIJ PRÍZNIVÉ NALADY !

ZVLÁŠTĚ SE HODÍ k vzbuzení citového tepla v srdci nálada *nahodile vzrušená*. Proč utkví slovo matčino při loučení? V hodinu smrti její? Proč působí řeč nad hrobem aspoň na nejbližší příbuzné? Proč je kázání při exerciciích účinnější než jindy? Podobně ve škole. (Na příklad: umřel někdo známý, nad jiné milý; stalo se o blízce neštěstí; venku zuří veliká bouře); — nálada *dobově posvátná*: (Památka dušiček, advent, vánoce, Nový rok, Popeleční středa, Svatý týden, před přijímáním svátostí, dni farní misie); — nebo nálada *úmyslně vzrušená*, třeba zapřením slohy písně („Tisíckrát pozdravujeme tebe.” — „Zapadlo slunce za horou.” — „Žehnej nyní, drahý Kriste”), vyprávěním příběhu citově vhodného, didaktickou návštěvou kostela nebo hřbitova, a vůbec nerušeně klidným průběhem katechetické hodiny. - Duše dětí je v takovou chvíli pro citovou mluvu otevřenější, přístupnější a vnímavější.

2. UPNI NA PŘIHDNÉ SLOVO !

DOBŘE TU POSLOUŽÍ ZEJMÉNA *citát z Písma*, na př. „Odpouštějte, a bude vám odpuštěno.” (Luk. 6, 37.) - „Budete mne hledati a nenajdete a ve hříchu svém umřete.” (Jan 7, 34. a 8, 21.) - „Půjde člověk do domu věčnosti své” (Kaz 12, 5.); —

úryvek z modlitby: „Ať setrvám do skonání.” „Bud’ vůle tvá.” „Pros za nás hříšné nyní i v hodinu smrti naší”; — řádek z básně, zejména písně duchovní: „Zemřela matka, do hrobu dána, sirotky po ní zůstaly, i přicházely každického rána, by matičku svou hledaly.” Kterak ji hledaly? - „Růženec vzal a zahodil, a byli skokem deset mil” na cestě k záhubě. - „Tělu do hrobu přísluší, běda, kdo nedbal o duši!” - „Pozdvihni se, duše, z prachu, zalet’ k rajským končinám!” - „Pán tě volá k svému stolu.” - „Poděkujmež Kristu Pánu”; — črta příběhová, když se podrobně líčí, třebas jak trpěl Lazar žebrák; proč plakala vdova naimská, nač asi vzpomínala; co si myslel Pán, když pohleděl na Petra (Luk. 22, 61.); jak blaženě umíral sv. Alois; jak řekl sv. Jiří pohanskému císaři: „Co mi slibuješ, tím pohrdám, čím mně hrošíš, toho se nelekám” a pod.

3. MLUV Z DOJATÉHO SRDCE I

PŘEDSTAV SI NA TEN ÚČEL ŽIVĚ, jak by mluvili otec anebo matka k dítěti, jak bys ty mluvil sám ústně anebo v dopise k někomu, koho máš opravdu rád, na kom ti velice záleží, a chtěl bys ho pohnouti k určitému činu, neb odvrátiti ode zlého. „Tak mluv a napomínej v Kristu Ježíši Pánu našem” (Tit. 2, 15.) ve zpovědnici a s kazatelnou, k mládeži ve spolku a k dětem ve škole. - To arci dovede jen učitel, z něhož mluví *vlastní osobnost* s náboženským přesvědčením a životem. „Pectus est, quod dissertum facit.” Ústa jeho mluví z *dobré zásoby srdce* (Luk. 6, 45.), protože city, které chce vzbuditi v dětech, má v sobě sám, zejména, když si je cílevědomě v srdci roznil četbou nebo rozjímáním. Od takového učitele stačí třebas i jen krátké slovo, na př. „Milé děti, neurávejte Pána Ježíše!” - „Běda tomu, kdo jiného svede k těžkému hříchu!” - „Nešťastné dítě, které pozbylo nevinnosti!”

Zvláštní způsob řeči citově dojímavé jest, *mluviti osobitě*. Na příklad svatopavelsky: „Miloval mě a sebe samého vydal za mne.” (Gal. 2, 20.) - „Tak bolestně umíral Kristus Pán za mne, za tebe, za nás všechny.” - „Nic s sebou nevezmu na věčnost, leč jen svoje skutky dobré i zlé.” - „Ať jsem zde, ať jsem jinde, ve dne v noci se dívá na mne Pán Bůh.” - „Pohled’ do své duše: chtěl bys takový zemřít, jaký jsi dnes?” - „Co by na to řekl tvůj otec, tvoje matka?” - „Ani netušíte, jak mi na tom záleží, aby každý z vás..., jak dobře to míním s vámi, jak rád uvidím, když... Jsem za každého z vás před Bohem odpověden.” - „Vím dobře, jak to může býti nesnadno, dnes ráno jsem na vás při oltáři zvláště vzpomenu!” a pod.

* * *

KATECHESE „KOŽENA”. Co nejde ze srdce, zůstává výchovně bez ohlasu, nepovzbudí, nenadchne, je - byť s pathosem proneseno - strojené a vnitřně nepravdivé. „Wenn ihr's nicht fühlt, ihr werdet's nicht erjagen,

wenn es euch nicht aus der Seele dringt." (Goethe.) Zde leží jedna z příčin, že někteří žáci umějí výborně odpovídat, ale hodní nejsou. „Vina je v katechetovi. Má třeba všechny vlastnosti, ale jedna mu chybí: hluboce v srdci zakořeněná bázeň Boží." (GA p. 460.) „Mluvení mnohé, ovoce žádné." (Sv. Bernard.) „Chybí duše, chybí teplo, zkrátka, chybí ona láska, jež jediná může pronášenou mluvu oduševnit i prohrát a srdce posluchačů povzbudit." (Sv. Robert Bellarmin.) Jako se jen světlem rozžihá, tak se jen teplem rozechřívá a jen ze srdce mluví se k srdci. Z tónu řeči je poznat, mluví-li se jen z hlavy („přednáší se"), anebo je-li slovo zároveň i procítěno. *Melodie se musí předzpívat a předehrát.*

2. HODINA TEPLÉ KATECHESE. Od začátku do konce není v katechesi žádné části, aby se nedala citově aspoň poněkud oteplít, byť to byl i rozumově nutný suchopar. Některá část, zejména ke konci katechese, hodí se k oteplení zvláště. Že se při tom řeč nemá protkávat otázkami, bylo už pověděno (čl. 14.). Jako když padá tichý májový deštík, a po mále, ale stále vniká až ke kořínkům mladého osení, tak plyne řeč katechetovi z úst. Mluví, aby se co nejvíc „vidělo", mluví jasně k rozumu, k srdci pak vážně a důtklivě, ale též laskavě a otcovsky. Žádné blesky a hromobití. Potřebnou kázeň udržuje zajímavým podáním. Děti sedí „jako pěny" a naslouchají pozorně, ba téměř pobožně. - Tak se osvědčuje pravidlo: „Více ohni nežli ledu v útlých nadrech místa přej!" (Čelakovský.) „Oheň na oltáři ať hoří ustavičně!" (Lev. 6, 12.) Ostatek nebudiž zapomináno, že *první jiskra k citovému teplu při katechesi je darem Božím*, a ten se musí vymodlit. „Přiď, svatý Duchu, ohřej, co je studeno, a zaněť v nás oheň lásky Svě!"¹

D. - Vstěpuj do paměti!

32. K orientaci.

Náboženské vědění nesmí od hodiny k hodině zapadat „do propasti nepaměti", nýbrž má se státí duševním jméním svěřenců, a to nejen pro dnešek a zítřek, nýbrž i pro budoucno poškození, a býti tudíž jméním co do podstatných částí učiva trvalým. Jsou-li náboženské pravdy a příkazy jakoby světlem na životní pouti (Žalm 118, 105.), jsou nadpřirozené a přirozené pohnutky, citově do srdce vstípené, jakoby teplem, jež vůli hýbá k dobrému. Má-li to světlo i teplo být opravdu životní direktivou, nesmí z duše nadobro vymizet a třeba je proto řádně upamětnit. Kterak a v koliké míře?

Bývaly časy, a leckde snad ještě jsou, že se upamětnění pokládalo za vrcholný stupeň náboženského vyučování. Ukládalo se nazpaměť, co se teprv dodatečně vysvětlovalo; upaměťovalo se příliš mnoho, a to ještě všechno doslova bez rozlišení, co je důležité a co méně důležité; upaměť-

¹ Spalding, Vychov. essaye p. 146. 147. - GÖ p. 96. 138. - SCH p. 58. 133. - GA p. 353. 439. 455. 460. - GFR I. p. 118. - KB 1922 p. 70. 71. - Brněnský Dr. Jos. Pospíšil († 1926) k profesoru bohosloví: „Přednášejte vždy tak, aby posluchači vycítili, že Vám každé slovo jde ze srdce. To, co řeknete ze svojí vědy, snad časem zapomenou, ale žár, kterým zapálíte jejich srdce, ten jim zůstane."

něné učivo se vytazovalo stereotypně otázkami po každé stejnými. Tak se ovšem didakticky upaměťňovat nesmí. - Ale staré heslo: *Tantum scimus, quantum memoria tenemus, jen tolik známe, kolik v paměti máme*, tím nepozbylo nikterak své platnosti. Dlužno mu jen správně rozumět a spojovat je s druhým heslem, že totiž *učíme ne pro školu, nýbrž pro život. Non scholae, sed vitae!*

PAMĚTNÉ UČIVO MA BÝTI: a) *Zajímavě podáno* (zajímá, co je celkově anebo po některé stránce nové - věku, pohlaví a inteligenci žáků přiměřené - pro život přítomný anebo příští aktuální - k dosavadnímu fondu zájmů připojené - názorem, citovým teplem a čilou náladou doprovázené). Co zajímá, to se vnímá se soustředěnou pozorností a může se pamatovat. — b) *Důkladně vysvětleno*. (Nikoli tedy ukládat učivo, jemužto žáci nerozumějí, nýbrž je nejprv rozumově propracovat, a to co nejvíc dotazovým rozhovorem s pomocí žáků. Jádro takto rozluštěné chutná dobře a vpraví se lehčeji do paměti.)¹ — c) *K osvojení náležitě stylisováno*, tudíž logicky sestaveno, přehledně seřaděno, tiskově upraveno, co do pouček důležitých pro všechny stupně žactva jednotně vyjádřeno.

Učivo takto upravené může v paměti utkvět, když se do ní vštěpuje *ve vhodnou dobu*, když se memorování podporuje *psaním a hlasitým čtením*, a když se pravidelně *opakuje*.²

33. Co a kterak upamětnit.

Náboženské učivo má utkvět žákům v paměti. Ale nemůže a nepotřebuje se k tomu cíli upamětniti všechno doslova, totiž v určitém, nezměnitelném znění učebnice. Stačí úplně, když se učivo z valné části upamětní jen co do podstatného smyslu neboli věcně.

DOSLOVA ZVLÁŠTĚ :

Z UČIVA KATECHISMOVÉHO : *nejužívanější texty modliteb* pro denní soukromou a bohoslužebně společnou potřebu katolického křesťana (pobožnost ranní a večerní: Kat. čl. 69. - V kostele, když se přijde a než se odejde: Kat. p. 60. - Vzbuzení lítosti a božských ctností: Kat. p. 75. a za čl. 73. 75. 76. - Modlitby mešní: Kat. p. 67. 68. a 59. - Vložky růžencové: Kat.

¹ Výjimečně mohlo by se uložit něco nevysvětleného pro příští hodinu, ale nikoli k upamětnění, nýbrž jen k pročtení a přemýšlení. Tomášek VL 1934 p. 140.

² Unser Lehramt in der Schule muss immer ein Lernamt sein, sonst wird es ein Leeramt. - K věci U. p. 19. 35. - GÖ p. 131. 132. - SYST p. 192. - SCH p. 16. 47. 48. 67. 110. 212. 214. - GA p. 477-480. - GFR I p. 11. 69. 73. 99. 100. - RK p. 27. - Raab, Das Katechismusproblem p. 145-150.

p. 96. - A několik povzdechů střelných). — *Nejdůležitější pravdy věroučné a příkazy mravní*, jež jsou k vůli obsahové správnosti přesně vázány na určité vyjádření, na př. o nejsvětější Trojici, o vtělení Syna Božího, o svátosti oltární, o neomylnosti papežské, o milosti, a patero příkázání církevních.

Z BIBLICKÝCH DĚJIN : *nejcennější věty biblické*, jako jsou zejména některé předpovědi mesiánské, průkazné citáty („Tento je Syn můj milý . . .” „Ejhle, Beránek Boží . . .” „Ty jsi Mesiáš, Syn Boha živého.” „Ty jsi Petr, to je skála . . .”); *pamětihodné výroky osobní* (Job, Tobiáš, Rafael, apoštolé); na předním pak místě co možno nejvíce z řečí Páně. To jsou zlatá zrna, jichžto by si měl každý žák národní školy odnášet určitou zásobu s sebou do života. — *Některé články výjimečně celé*. Na př. jak Syn Boží se stal člověkem, jak se narodil, jak přemohl ďábla, jak ustanovil svátost oltární, jak za nás trpěl, zvláště na kříži. Z učení Páně zejména příběhy o milosrdném Samaritánu, o bohatci a Lazarovi, o marnotratném synu, podobenství o koukoli, o královské svatbě, o dobrém pastýři.

Ostatně se učivo k doslovnému upamětnění vybírá *podle zvláštních poměrů dotyčné školy a třídy*. Někde se pohodlně hodí upamětnit doslova víc, jinde se dlužno spokojiti s minimem. Vždy tedy, jak kde možno a s vědomím, že umět z paměti není ještě vědět, a že tudíž nikoliv učebný text pouček, nýbrž „pravda osvobodí vás”. (Jan 8, 37.) Ta se má vhloubit do paměti a do srdce.

VĚCNĚ STAČÍ :

V UČIVU BIBLICKÉM u valné většiny článků volnější podání z pamětné, jen když zůstane celkem zachován - zvláště co do slov jednajících osob - biblický ráz mluvy. Arci nebudu dětem bránit, chtějí-li se dobrovolně naučiti doslova celému článku; ano budu je k tomu nezávazně pobízet a s pochvalou uznávat jejich přičinění. - Podobně v učivu církevněhistorickém.

V UČIVU KATECHISMOVÉM stačí, jen věcně upamětnit otázky historické ze Starého i Nového zákona, popisy liturgické (jak se uděluje která svátost, co činiti při zpovědi a při sv. přijímání), vysvětlivky pamětných vět a poučky pro život (na př. proč máme svaté ctíti, proč máme své bližní milovati, kdy zvláště máme vzbuzovati božské ctnosti, a podobně více jiných). Takové poučky třeba upamětniti skutečným prováděním, aby přešly v krev a staly se zvykem.

KDE UPAMĚTNIT.

CO NEJVÍC VE ŠKOLE. Zejména potřebné texty modliteb. U dětí prvního a druhého ročníku, které nedovedou ještě za-

cházet s učebnicí, dlužno hned ve škole upamětniti vše potřebné učivo ostatní. - Leč i u žactva vyšších ročníků nelze příliš spoléhat na mimoškolní učení. Využije-li se však vyučovacího času svědomitě, dá se mnoho upamětniti ve škole ať doslova nebo věcně, když se učivo řádně podá *katechetickým přednesem*. Už z pouhého poslechu „semper aliquid haeret”. - Dále uvízne učivo *metodickým rozhovorem*, při němžto se přednesená látka vytazuje, dodatečně vysvětluje a kde záhodno i znázorňuje na tabuli a obrazem. - Konečně pak *náležitým přečtením* úkolu od jednotlivců i ve sboru, s tabule anebo z knihy. To se může podle potřeby stát i několikrát po sobě.

CO MOŽNA DOMA - s patřičným zřetelem na rodinné poměry jednotlivých žáků. Někdo přes nejlepší vůli nemůže vůbec, jiný není s c e l ý úkol - někdo nemůže po každé, nýbrž jen výjimečně. Pro všechny případy usnadní katecheta domácí učení *návodem*, kterak se nejlépe upamětnuje (učit se nikoli po větách, nýbrž po odstavcích - večer se učit, ráno opakovat - upamětněné si odříkávati hlasitě a pokud možno dáti se vyslyšet) a opětovnou *pobídkou* k pilnosti „mnohokrát a mnohými způsoby”, aby se učení stalo jhem hladším a břemenem lehčím. Je to jeden z mála úseků, jež máme ve škole po ruce k účinné výchově. Všelico se z náboženského vyučování časem zapomene, ale zvykem utvrzená píle a bedlivost v plnění povinností zůstane. „Kdo je věrný ve věcech nejmenších, jest (a bude později) věrný i ve věcech velikých.” (Luk. 16, 10. - Mat. 25, 21.)

34. Tři pokyny k praxi upamětnění.

1. NUTNÉ POTŘEBNÉ UPAMĚTNŮJ DOSLOVA !

ABY SI ŽACI ZVYKALI DŮKLADNOSTI. Jestliže se učitel při nutně potřebném učivu (viz čl. 33. odst. 2. a 3.) spokojuje s ledajakou odpovědí, jež nesouhlasí doslova s učebnicí, dává tím najevo, že „na tom tolik nezáleží”. A to je pro žáky, aspoň probudilejší, „voda na mlýn”: leckterý z nich najde z vlastního domyslu odpověď „tak asi” správnou a učí se ledabyly. A ledabylost je v každém oboru kazem povahy. Dobrý vychovatel vede žáky k důkladnosti. Jedním z prostředků k tomu je doslovné upaměťování důležitého učiva.

ABY MĚLI NABOŽENSKÉ POJMY PŘESNÉ. Právě v učivu náboženském záleží leckdy na přesném výrazu, protože, změní-li se slovo, zjišťují se i smysl. Smysl některých pouček zůstává přesný, dokud je chráněn obalem slova, a dá se v tom obalu příležitostně dovysvětlit a doplnit. Tak při katechismu. U biblických dějin vyžaduje úcta k zjevení Božímu, aby se posvátný text co do článků a vět učebně důležitých neměnil.

ABY SE JIM VŮBEC UČILO LEHČEJI. Jak to? Žáci národní školy, zvláště mladší z nich asi do 12 let a děvčata vůbec, jsou více receptivní, nemají ještě s dostatek výrazů, aby se správně vyjadřovali svými slovy, zato však vládnou lépe pamětí a jsou tedy při doslovném učení jakožka ve svém živlu. Jejich slovní fond se tím obohacuje. Tak jim též mohou při učení nejsnáze vypomáhat rodiče a sourozenci.

2. ŽAKY V OBORU PAMĚTI NEPŘETĚŽUJ!

OMEZUJ SE NA POTŘEBNÉ! Z dětí nemají býti prozatím učenci, nýbrž jen křesťané, kteří potřebují toliko základu, aby později „rostli v milosti a poznání Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista“ (2. Petr. 3, 18.). S toho hlediska je na př. zbytečno, vědět zpaměti jména knih Písma svatého, dvanácti menších proroků, apoštolů, sborů andělských, sedmi darů Ducha svatého; znáti příběhy Josefa Egyptského, obřady při svěcení zvonů, kostela, hřbitova, biskupa, podřadné letopočty z církevních dějin a m. j.

NEUKLADEJ MNOHO NAJEDNOU! Zejména, jde-li o zpamětnění doslovné. Měj na zřeteli: „nyní byste to neunesli“. (Jan 16, 12.) Jste malí, slabí, těkaví, jinostranně zapřažení. Mladistvá duše se podobá láhvi s úzkým hrdlem: jen po troše dá se celá naplnit. Po mále, zato však stále. „Žádný den bez čárky!“ Kde se mnoho nakládá paměti, tam slábne rozum, liknaví soudnost a vysychá srdce.

NEŽADEJ ODE VŠECH STEJNOU MÍRU! Jsou nadaní a méně nadaní: nedostal každý od Boha stejný počet hřiven. A s hřivnou svěřenou nehospodaří všichni stejně: jsou pilní a méně pilní. A nemůže každý pro různé, zvláště domácí poměry, jak by jinak mohl a chtěl. Jak se tu leckdy nezaslouženě vytýká, a to bolí neb i rozhořčuje. Všechno to měj na zřeteli a zařizuj podle toho individuálně vzhledem na průměr své požadavky, „quid valeant umeri, quid ferre recusent“. „Ut desint vires, tamen laudanda voluntas.“

Zvláště dnes, kdy se tak úsilovně bojuje proti víře a církvi, je dojista mnohem výhodnější, odnesou-li si děti ze školy raději něco méně katechetického vědění, zato však *lásku k náboženství*, než sebevíc učiva v paměti s odporem, nechutí, ba snad i nenávistí proti němu.

3. ZAVEĎ SI U ŽAKŮ SEŠITY POZNAMKOVÉ!

POJEM. Je to linkovaný sešit v rozměrech osminy archu, aby se dal pohodlně vložit do učebnice. O tolika listech, aby stačil na celý rok. Jako školní pomůcku mají takové sešity ve stejném formátě všichni žáci vyššího stupně, počínaje asi *pátým ročníkem*. Zevně nadpis „Poznámky z náboženství“ a jméno s označením třídy. První stránku si žáci podle ukázaného vzoru

upraví jako titulní list s kresebnou výzdobou a samovolným citátem z Pisma. K tomu *seznam zkratek* (K = katechismus; BD = Biblické dějiny; čl = článek; odst = odstavec; ot = otázka; d. p. = dobře přečíst; nazp. = nazpamět; P. J. = Pán Ježíš). Na další stránky vpisují si žáci, kdykoli záhodno, a to nikoli tužkou, nýbrž perem. A po každé jen s tabule (žádný diktát!) a *teprv na konci hodiny*.

ÚCEL. Sešit je na to, aby si žáci do něho znamenali všechno pamětihodného, *co není v učebnici* (citát z Pisma, přísloví, latinský výraz s překladem, zmínku z církevního roku, datum anebo jméno historické). — Jindy si do sešitu okreslí *názorný obrazec* jako předlohu pro domácí úkol (křížovou cestu, Svaté třídenní, stůl k zaopatření a p.). — Pravidelně každou hodinu, *co na příště zadáno* z té aneb oné učebnice. Záznam s pořadovým číslem a s datem. — *Doma si k tomu žák poznamená*, kdy byl na službách Božích, větu z kázání, aneb omluvný důvod, proč nebyl v kostele. Také datum sv. zpovědi a sv. přijímání.

KONTROLA. Čas od času vezme katecheta sešity s sebou domů, prohlédne, zdali tam všechno a zdali psáno úhledně, načež je vrátí s povzbudivými přípisky k dalšímu vedení. Omezí-li se písemné poznámky skutečně toliko na 3—4 řádky, vedou-li se záznamy stran služeb Božích a svátostí důkladně, a jsou-li sešitky pravidelně kontrolovány, mohou býti pro žáky výhodně podpěrou paměti, pobídkou k službám Božím a přehledem probrané látky náboženské jak dětem, tak rodičům. Ale *nesmí chyběti žádná z těchto tří podmínek*.¹

UKÁZKA ZAPISŮ DO SEŠITU POZNAMEK. (V 6. tř.)

Pozn. 4. - 14. 9. 193...

14. 9. Povýšení sv. Kříže.

Musím umřít. - Z K. ot. 70.: Co pravil P. J. o hodině smrti? - Kdo je na smrt připraven? - Ot. 71.: Kam odchází duše hned po smrti? Kam přichází duše po soudu soukromém? - Z BD čl. 158: Podob. o 10 pannách, d. p. JSEM DNES NA SMRT PŘIPRAVEN JÁ?

(To ze školy; k tomu doma):

15. 9. byl jsem na celé mši sv. Z kázání jsem si zapamatoval větu: „Chce-li kdo za mnou jít, zapři sebe sám, vezmi kříž svůj na sebe každodenně a následuj mne.”

* * *

Pozn. 5. - 17. 9. 193...

16. 9. Sv. Ludmila. † 921.

Rekviem eternam dona eis, Domine.

¹ VL 1923 p. 59. - 1932 p. 391. - 1934 p. 35. 324. - CHPB 1933 p. 14. - Ševčík, Metoda činné školy. Věstník Jednot duchov. 1936 p. 216 n.

Odpočinutí věčné dej jim, Pane.

Et lux perpetua luceat eis:

A světlo věčné ať jim svítí!

Z K. čl. 30. Tělu do hrobu přísluší. d. p. - Půjdu v neděli na hřbitov.

JAKÝ POHŘEB BYCH SI PŘÁL?

JAKÝ NÁPIS NAD HROBEM?

* * *

Pozn. 6. - 21. 9. 193...

21. 9. Sv. Matouš, ap. Z BD čl. 84. d. p.

Očistec. Z K. ot. 72. 73. 74. nazp. - Ostatek d. p.

NA KTERÉ ZESNULE BYCH MĚL ZVLÁŠTĚ PAMATOVAT?

(To ze školy; doma k tomu:)

22. 9. jsem byl na mši sv. v Olomouci; kázání tam právě nebylo. - Dal jsem 20 hal. do zvonečka s úmyslem: za † bratra Aloise.

* * *

35. Výslech neboli zkoušení.

Co se do paměti uloží v hodinu katechese a případně i doma ještě, tkví tam jakoby na povrchu. Potřebuje se proto vhloubit i upevnit, aby nevyprchalo a neoctlo se „v zemi zapomenutí“ (Žalm 87, 13.). Čím pevněji má hřebík trčeti ve zdi, tím hlouběji se musí úderem kladiva zarazit. Elementárně upamětněné učivo dlužno opakovat. Repetitio mater studiorum. Repetita juvant. Opakuje se zpravidla nejprve výslechem neboli zkoušením.

ZKOUŠÍ SE KAŽDÝ ÚKOL. Neboť výkon, na který se ve škole nedohlíží, bývá didakticky prací bezcennou. Nedbalý spoléhá, že učitel nezkouší, a zleniví ještě víc. Dbalivý, jemuž je odměnou, může-li ukázati svou pílí, ochabuje. Tedy zkoušet a vyslýchat! A to *co nejdřív, nejlépe hned následující hodinu*. Proč? Je pokusně dokázáno, že po prvním upamětnění ve škole a doma se zapomíná rychleji, než po druhém anebo po třetím. Nechá-li se voda zamrznout, těžko se proráží tlustá vrstva ledu, tenká se lehce poddá. Tenký led zapomenutí se proráží brzkým výslechem. *Jen u starších žáků možno výjimečně zkoušet až po několika hodinách.*

NEJVHODNĚJI NA POČÁTKU HODINY. Za jedno, „aby se další učení zavěsilo na předchozí“ (Komenský), - za druhé pak, aby žáci byli potom už bez starosti a mohli s ulehčenou myslí sledovati další katechesi. Jen ve třídách, které se špatně učí, mohlo by zkoušení s počátku hodiny kazit náladu. Tam je *výjimečně záhodno, vyslýchat až na konci*, zejména, třeba-li

děle opakovat, anebo něco nacvičit. - V žádném případě nemá výslech zabírat víc, než nanejvýš jednu třetinu učebné hodiny; jinak by se plýtvalo časem.

KTERÉ ZAKY V TRIDĚ. Všichni mají být hotovi k odpovídání. Nelze-li všechny vyvolati skutečně, hledím, aby se jich dostalo k slovu co nejmíc. Všímám si také těch, kteří se k odpovědi nehlásí (z nedbalosti, roztržitosti, ostýchavosti) a kteří minulou hodinu nebyli ve škole. - Bylo by chybou, dávat přednost jen některým, třeba pilnějším a hodnějším, a jiné odsuzovat ke stálému mlčení. - Arci k první odpovědi vyvolám nadanější: jednak proto, že prvním se obtížněji odpovídá než následujícím, jednak podle zásady Písma, že se více požaduje od toho, komu bylo více dáno. (Luk. 12, 48.) Slabší si takto mimovolně úkol zopakují a mohou pak též odpovídati správně, zvláště když těžší odpovědi prvních zkoušenců byly doprovázeny krátkým vysvětlením. - Žáci ať odpovídají každý ze svého stálého místa v lavici, za svým stolem. (Kterak má žák odpovídat, viz ve čl. 13.)

CO A JAK SE VYTAZOVAT. *Nikoli přesně toliko poslední lekci!* Zaber co možná dozadu v předchozí partie. Děti tak nabývají žádoucího přehledu a ujasní si částice nedosti porozumění anebo zameškané. A zkoušej *nikoli pouze učivo z učebnice*, nýbrž také hlavní momenty z ústního vysvětlení a jeho motivace, zvláště pak i co si žáci minulou hodinu umínili.¹ *Z katechismu odpovídají vyvolaní každý na jednu otázku, z učiva biblického nebo církevnědějinného po odstavcích tak*, aby celý článek byl rozdělen asi na dva, tři nebo čtyry vyvolané. - Každý z nich obdrží k tomu *náležitou výzvu*. Nikoli však: „Vyprávěj, co jste měli zadáno!” - „Dále!” - „Pokračuj!” - Nýbrž: „Co vyprávěl Pán Ježíš o bohatci a Lazarovi?” - „Co se stalo s Lazarem po smrti?” - „Co odpověděl Abraham bohatcovi?” - Takovým způsobem se zopakuje pamětný úkol jednou nebo dvakrát.

ZKOUŠENÍ NESMÍ BÝTI BEZDUCHÉ. Nebudu proto lpět puntičkářsky a houževnatě na každém slovíčku, kde toho nutně netřeba. „Litera zabíjí, duch však oživuje.” (2. Kor. 3, 6.) Duchem je tu porozumění. O tom se přesvědčím, když se dotazuji ne stereotypně slovy učebnice, nýbrž *tu i tam otázku knižní pozměním*, aby žák musel odpovědět samostatně vlastními slovy. Třeba při katechismové větě 113.: „Svátost pokání ustanovil

¹ „Wichtiger als das Examinieren und Repetieren der Lehrsätze ist das Examinieren und Repetieren der Vorsätze, wichtiger als die Pflege des Wortgedächtnisses ist die Pflege des Sachgedächtnisses und des Willensgedächtnisses.“ Göttler, 3. Münch. Katech. Kurs 1910 p. 136.

Pán Ježíš dobrotivý a milosrdný: co dobrého dostáváš ze sv. zpovědi?" - Při ot. 150.: „Jmenuj denní chvíle, kdy se máme modlit?" - Při ot. 175.: „Kdo prožívá bohumile sváteční den?" - Jindy: „Jak tomu rozumíš?" - „Kterak si to představuješ?" - „Pověz mi příklad!" - *Odpovědi, pokud třeba, opravím nebo dám zlepšit, a vysvětlení z předešlé hodiny doplním novými momenty.* Tak se katechese minulé hodiny nejen opakuje, nýbrž i prohlubuje. Po každém výsledku musejí žáci být o několik kroků dále než před tím.

VÝSLEDEK ZKOUŠENÍ SE OZNAČÍ ZNAMKOU. Pro jednotlivce si je katecheta zanáší do svého seznamu *zpravidla nikoli ve škole, nýbrž teprve doma.* Znamkuje pouze výkony slabé a vynikající, prostřední se rozumějí samy. (SCH p. 49.) Celkový průměr bude známkou na vysvědčení.

* * *

1. ZNAMKY „Z NÁBOŽENSTVÍ" mají označiti stupeň náboženských vědomostí, jak jich který žák upamětněním nabyl a při zkoušení ve škole osvědčil. Tak se stává, že některý žák, životem málo „náboženský", může míti na vysvědčení známkou velmi dobrou, kdežto slabému, ale jinak hodnému by se podobné uznání odepřelo. To vede na jedné straně k domněnce, že vědět a umět odříkat je při náboženství hlavní věc, na druhé straně pak by působilo tísnivě a mohlo by náboženské žití znehodnocovat. Obojí nesnázi předchází katecheta, když příležitostně upozorní, že „pouzí slyšitelé zákona nejsou před Bohem ospravedlněni" (Řím. 2, 12.), za druhé pak u slabých, ale hodných dětí hodnotí známkou co nejvíc jejich dobrou vůli a činně náboženské snažení. A jelikož právě toto se jevívá - byť leckdy snad poskrovnu - i u žáka co do učení nedbalého, *není radno nikoho z náboženství na vysvědčení známkovat „nedostatečně".* (Čti o věci zejména VL 1932 p. 67. 193. 235. - 1934 p. 323. - CHPB 1932 p. 7—9. a 90. - SCH p. 49.)

2. PŘI ZAKOVSKÉ KLASIFIKACI čtvrtletní nebo pololetní možno jakoby „nahodile" všelico s užitkem osobně poznamenat, zvlášť u dospělých žáků. Probírám žáky jednotlivě podle svého seznamu, pochválím, povzbudím, anebo šetrně vytknu, co jsem pozoroval sám, anebo zvěděl odjinud. Na př. „N. N. byl za poslední čtvrtletí třikrát vyvolán, dvě známky pěkné mám tu zapsány. Hlava dobrá, jen vytrvat a *po každé* se připravit!" - „N. N. Na služby Boží přišel někdy pozdě. Co řekl Pán Ježíš o slově Božím? . . . Nezapomeň!" - „N. N. Škoda tvé vlohy, že ji necháváš ladem. Co bys ty dovedl, kdybys opravdu chtěl. Nemohl jsem ti dát lepší známku než ds. To je málo pro tebe. Co si umíníš?" - „N. N. Z umění vd., ale jakou známku ti píše anděl strážný z chování a jakou ze služeb Božích? Začni s Pánem Bohem, ještě je čas." - „N. N. V učení připraven *skoro* po každé. Nemrzí tě to „skoro"? S radostí mohu potvrdit, že byl neděli co neděli na službách Božích. Máš to zaznamenáno v knize života." - „N. N. Z umění „dobře". Hleď, abych ti budoucně mohl napsat jedničku. A co ten kancionálek? Zaproš tatínka, ať ti jej koupí. Zaprošíš?" - A podobně dále. Některému snad výjimečně nic: i mlčením se napomíná, a to důtklivě.

3. PO ROZDÁNÍ VYSVĚDČENÍ. „Dostali jste vysvědčení. Tam je také známka z náboženství. Tou známkou je oceněno, jak jste se náboženství učili. Zdali jste podle toho učení a umění také žili, to ve známce není. Úplně pravdivou známku z náboženství dává Pán Bůh. U něho má snad leckdo z vás místo mé jedničky pětku, a jiný zase místo mé trojky zlatou jedničku. A to je hlavní věc. Hledte si zasloužit jedničku Boží!“ (CHPB 1932 p. 90.)

36. Opakuj příležitostně a soustavně!

Zpravidla ústně, čas od času písemně.

KDY A KTFRAK PŘÍLEŽITOSTNĚ ?

V KAŽDÉ KATECHESI VŮBEC, kdykoli se v ní probírá učivo dřívějšímu příbuzné. Na př. mluvím-li dnes při biblickém článku 37. o předobrazném významu hada na poušti, zopakuji stručně o předobrazech dřívějších. - Při učení o křtu nebo svátosti pokání obnovím v paměti žáků několika větami poučku o hříchu dědičném. - A kolik se všeličeho dá zopakovat, rozbírám-li se pojem „v posvěcující milosti neboli svatý“, „předpekli“, „Boží prozřetelnost“. - Logická souvislost každé katechese přináší s sebou, že se na leckteré dřívější učivo aspoň „řukne“, aby se ono pamětně oživilo a rozumově prohloubilo.

ZEJMÉNA S POČÁTKU NOVÉ KATECHESE je potřeba nejprve zopakovat, co k věci náleží. Na příklad, než začnu vyprávět o prvních lidech, proberu stručně, co Bůh před tím stvořil. Než začnu o pekle, zopakuji zkrátka o hříchu, o smrti, o soudu Božím. Než začnu o svátku vánočním, zopakuji děj o narození Páně. To se jmenuje „*opakování imanentní*“. Čím jsou žáci mladší, tím důkladněji a každou hodinu znova je nutno předchozí učivo takovým způsobem v paměti obnovit, i když to v tištěných vzorech nebývá uvedeno. Kdo si zvykne imanentně opakovat, uplatňuje didaktickou zásadu „soustředění učiva“ a staví spolehlivě.

CO A KDY SOUSTAVNĚ ?

URČITÉ SKUPINY PROBRANÉHO UČIVA co do příbuzných částí jeho. Na příklad učení o hříchu prvotném, vlastnosti Boží, zázraky na poušti sinajské, předobrazy Vykupitele, skrytý život Páně, jeho zázraky, osobnost Ježíše Krista, dějiny Ducha svatého (Kat. pod ot. 47.), životopis Panny Marie, učení o církvi, o posledních věcech člověka a pod. - *Všechno probrané učivo vůbec* se přehledně opakuje na konci určitého období, na př. čtvrtletí, pololetí, na konci školního roku. Při tom opakování je radno se omezovat po stránce doslovného znění jen

na poučky, články, události a letopočty důležitější, stran ostatku pak se spokojiti jen s podáním pouze věcným („svými slovy“). - Víc než o jednotlivosti jde při celkovém opakování o přehled a vnitřnou souvislost. (GFR I. p. 75. - CHPB 1932 p. 31—35. a 1934 p. 134.)

PREHLEDU TŘEBA OPĚTOVNĚ jak při opakování oddílovém tak celkovém, protože jen opětovným, časově od sebe odděleným opakováním lze učivo vštípit do paměti trvale. Rozsáhlejší opakování v té podobě vyžaduje arci *po každé zvláštní hodiny*, na niž se žáci měli doma připravit. Tím se celkový postup učení vzhledem k osnově zpomalí, ale jen zdánlivě. Skutečně se takto pomalu *s p ě c h á*, jelikož se opoždění vyplácí větší důkladností.

Aby se čelilo nebezpečí nudy a bezduchého mechanismu, je při tom potřebí, učivo ne snad jen v dřívější podobě „ohřívat“, nýbrž je místy dolévat vínem nových myšlenek, příkladů a poukazů na každodenní život, sem tam pak něco pokropit citovou rosou a vzbuzením předsevzetí. Tak vidí žáci všechno znova v jiném zabarvení a s lepším porozuměním. - Do archivu paměti stačí při obšírnějším opakování ukládat *jen kusy pro další budoucno zvláště cenné*. Z ostatního uvízne všelico samo podle zákona o sdružení představ, anebo může beze škody zapadnout. - Tak se opakování zpříjemňuje, pozornost se bystří a zájem netuchne.

CO NEJVIC ZAJÍMAVĚ !

UČIVO PRVOUKOVÉ na příklad podle nástěnných obrazů, nebo s hlediska vložek růžencových. Hlavní oddíly života Páně dají se při opakování črtati na tabuli (viz p. 66—70.), anebo vkreslovati do křídových obrysů Palestiny. Životopis Panny Marie pod heslem, jak P. M. putovala (po zvěstování andělském k sv. Alžbětě a nazpět; z Nazareta k zápisu do Betlema; z Betlema do Jerusalema obětovat Ježíška; potom do Egypta; z Egypta domů do Nazareta; tamodtud do Jerusalema na svátky, do Kany Galilejské na svatbu, do Jerusalema loučit se s Pánem; z domu Pontského Piláta na Kalvarii, odtud ke hrobu Páně; před nanebevstoupením na horu Olivovou; po smrti vzhůru do nebe).

UČIVO BIBLICKÉ u ž á k ů starších na *podkladě nástěnné anebo knižní mapy* (patriarchové v zemi zaslíbené, Izraelští na poušti). Nebo pod heslem „*posvátné hory*“ (hora při obětování Izáka; hora Božího zjevení Horeb; hora Božích přikázání Sinaj; hora blaživé vyhlídky Nebo; hora pokušení; hora služeb Božích v Jerusalemě; hora sv. učení: „posadil se na hoře a učil“; hora modlitby v zahradě Getsemanské; hora sv. oběti na Kalvarii. Po těch horách se dochází na horu nebeské blaženosti. (Žalm 23, 3.) - *Životopis Páně podle svátků* v pořadí cír-

kevního roku, počínaje dnem 25. března. Podobně životopis Panny Marie od 8. prosince do 15. srpna.

UČIVO KATECHISMOVÉ dá se při celkovém opakování vhodně řadit kolem rozličných středů, jako jsou na příklad: *život pro nebe* (začíná sv. křtem; udržuje se dýcháním čerstvého vzduchu a potravou = modlitbou a sv. přijímáním); čím se toho života pozbývá? Čím se ho nabývá znovu? Kde trvá věčně blažený? — Podobně: *život putováním na věčnost* (Kaz. 12, 5.): dvě cesty: široká a úzká (Mat. 7, 13.) - cesta Božích přikázání (Žalm 118, 30.) - anděl strážný (Ex. 23, 20.) - Kristus se přidružuje a mluví (Luk. 24, 32.) - potřeba se živit, „aby cestou nezemdleli“ (Mat. 15, 32.) - mnozí bloudí (Moudr. 5, 6.) - Kristus, milosrdný Samaritán. — Nebo: *člověk - strom* (různé zahrady - zahradou Boží církve - strom naštipený - potřebuje vláhy, tepla i světla; kvete, nese ovoce, aneb usychá; konec v zahradě nebeské, anebo v ohni věčném). — Na konci roku se velmi vhodně opakuje na podkladě závěrečného článku „*Buď s Pánem Bohem!*”

ZKOUŠET PÍSEMNĚ

JE MNOHOSTRANNĚ UŽITEČNO: nutí žáky se připravit intenzivně, dává jim příležitost se vyjadřovati souvisle bez pomoci učitele, jemu pak poskytuje možnost, aby se najednou a společněji dozvěděl, co žáci umějí; to „umění“ může správněji ocenit a také vůči jiným činitelům prokázat. - Písemné vyzkoušení se osvědčuje v *početnějších třídách vyššího stupně*. Zvláště, chce-li se katecheta v nové třídě sobě přidělené přesvědčit o náboženském vzdělání žactva, normálně pak *jednou nebo dvakrát do roka* před závěrečným tříděním (známkováním).

KTERAK JE PROVADET. K písemné práci školní se volí zvláštní, předem určená hodina. Otázky jsou dílem z učiva, jak je žáci pamětně ovládají a jak mu rozumějí, dílem z praxe, jak se podle učení zařizují v životě. Katecheta otázky buď doručí každému na zvláštním lístku, nebo je napíše (p ř e d h o d i n o u!) na tabuli, anebo je ústně nadiktuje. - Opravují a hodnotí se toliko chyby věcné, nikoli mluvnické a pravopisné. Rovněž i zevní úprava zůstane bez zřetele. - V blízké, nejlépe hned příští hodině potom se úkoly podrobně probírají ve škole a kde i pokud potřeba se jednotlivci ústně dozkoušejí - jako vůbec písemné zkoušení *není a nesmí být náhradou zkoušení ústního, jsouc toliko jeho dobrým doplňkem*. (VL 1932 p. 64—67. 238. - GA p. 482. - CHPB 1919 p. 30. - LEX IV. p. 99.)

* * *

1. PRI ZKOUŠENÍ TESTOVĚM, jak se moderně provádí ve svět-
ských oborech, předkládá se žákům ve škole řada písemných otázek neboli

testů, na něž oni rovněž písemně odpovídají. Výsledek, na kolik otázek který jednotlivec správně a rychle odpověděl, je pak měřítkem jeho inteligence, pile, paměti, soudnosti a vůbec duševního nadání. Tím se má částečně aneb úplně nahradit „nevědecké a neúsporné zkoušení ústní“ (Příhoda, Racionalisace ve školství p. 69.). — Jak se testování osvědčí ve světských předmětech, ukáže budoucnost. Při vyučování náboženství není hlavním ani vedlejším účelem zkoušení zjišťovat inteligenci žáků. Co je na metodě testů nesporně dobrého a přijatelného, provádělo a provádí se od snaživých katechetů čas od času písemným zkoušením, aniž by smělo trpět jakoukoliv ujmu zkoušení ústní. To je při katechetickém výsledku i opakování prvocenné a v zájmu zdárné výuky didakticky nepostradatelné.

2. Z HLASŮ O TESTECH. „Testy jsou z těch amerických novot, jimž se připisuje větší důležitost, než skutečně mají.“ (Jos. Hanák VL 1932 p. 205.) - „Nejsou často nic jiného, než obměnou obvyklého zkoušení písemného; mohou je v některých předmětech doplňovat, ale nikoli nahrazovat.“ (VL 1935 p. 91.) - „Vyčerpávají jak čas, tak síly učitele, a nemají dosti citlivosti pro správné hodnocení žáků.“ (Věstník katol. učitelstva XII. p. 4.) - „Psychologičtější je metoda soustavného pozorování.“ (Dr. Stejskal na psychotechnickém kursu profesorů 1934.) - „Bylo by na pováženou, kdyby tato novota měla snad nahraditi zkoušení ústní, při němžto se tříbí rozum, vkus a slovní vyjadřování naší mládeže přátelským rozmlouváním ve správné mateřštině.“ (Dr. Jos. Kachník, Psychologie testování VL 1933 p. 307.)¹

3. NEJHLOUBĚJI TKVÍ V PAMĚTI to, co se provádí činem. Nepotřebuji se na příklad rozpomínat na pravidla, a přece správně čtu, píšu a vyjadřuji se mluvnicky a slohově. Znění pouček se už zapomnělo, ony však samy přešly v krev, žijí ve správné mojí mluvě. Podobně umím Otčenáš, protože se jej modlívám. Leckdo neumí vyjmenovati šestero základních pravd slovy a v pořadí katechismu, ale zná je výborně, protože všechny věří. Stejně tak vzhledem na poučky o svátosti pokání a jiné. To je upamětnění, zakořeněné v srdci a docílené praktickým životem z víry. Tak upamětnit žákům učivo, je vrcholným stupněm katechese. K tomu stupni je potřeba stále směřovat.²

E. - Žití pěstuj!

37. K orientaci.

Nikde by nemělo býti pravdou: učí a „vtlouká“ se, upaměťňuje a zkouší se, při tom pak jde život katechumenů starými cestami a nestará se o náboženství, protože se katechese nestará o život.

¹ Ostatní literaturu k věci uvádí Hronek, Vyučování náboženství na školách národních p. 242. - K tomu Hlídka 1936 p. 186. - LEX V. p. 77. - Pokusy s částečným testováním při katechesi na měšť. škole P. Aug. Jurák ve Zlíně, P. Miloš Snopek ve Slaném a Frant. Tomášek v Kelči VL 1932 p. 56, 64, 205. - ² M. S. Gillet O. P., Výchova charakteru p. 97. „To podržíme nejlépe, co praktikujeme. Známe nejlepší premianty náboženského vyučování, kteří se později stali pověstnými sektáři.“ - GÖ p. 132 „Willensgedächtnis“. - Niebergall, Der neue Religionsunterricht p. 179: „Dem Memorieren im Kopfe folge das Memorieren durch die Tat!“

Náboženství není pouze vědění, nýbrž i smýšlení a činění. „Kdo činí vůli Otce mého, ten vejde do království nebeského.” (Mat. 7, 21.) Když žák podané učivo nazíral, jemu porozuměl a pamětně si je osvojil, vládne náboženským vědění, je rozumnější, ale není ještě nábožensky-mravně hodnější: je to strom, který roste a zelená se, a třebas i kvete, ale je neplodný. Stromy v zahradě Boží mají přinášet ovoce pro život věčný. (Jan 15, 16.) Takové chce mít nebeský Zahradník stromky ve škole. Kterak ten úkol katecheticky provádět?

Náboženské učivo se skládá ze svatých pravd, jež potřeba netoliko vědět a věřit, nýbrž i podle nich se zařizovat. Po té stránce je každá část náboženského učiva životní hodnotou. V každé události církevních dějin, v každé poučce katechismu, v každém příběhu biblickém, ano v každé větě jeho jsou obsaženy pro náboženské žití směrnice neboli životní hodnoty. I nevěrec má třebas hojné vědomosti biblické, katechismové a církevně historické, ale životní jejich hodnoty leží mu v srdci ladem, jsou skryty před očima jeho, podobají se pokladu zapačovanému v poli.

„Spravedlivý je z víry živ.” (Řím. 1, 17.) *K tomu je potřeba, aby životní hodnoty náboženského učiva dětem jednotlivě ozřejmely, citově otepleny pohnuly jejich vůli a projevíly se dnes a zítra životem. Z náboženského vědění má vyrůstati náboženské činění. Toho má s pomocí Ducha svatého docílit katecheta. To je hlavním jeho úkolem. Katechetickému působení za tím cílem se říkalo dříve „naučení”, „aplikace” - výstižnější je výraz „uživotnění”. (Nutzanwendung, lebenskundliche Anwendung, - Verwertung des religiösen Wissens, katechetische Auswertung. GFR III. p. 120. 182. - GA p. 431. 464. - Ú. p. 36. - RL I. p. 80. - IV. 61.)*

38. Kterak se katecheticky uživotňuje.

V příkladech.

Je to důležitý oddíl katechetiky. Zde by nejméně bylo lze co spravit samou teorií; pouhá teorie by tu byla šedivější nežli kde jinde. Dlouhá je cesta pravidlem, kratší a lepší příkladem.

PRVNÍ LIDÉ V RAI.

(U DĚTÍ PRVNIHO STUPNĚ.) S použitím živé lícně vyprávěl jsem o prvních lidech názorně, jak byli blaženi tělesně i duševně... Tak hodný a dobrý Otec nebeský pamatoval na první lidi, tak o ně pečoval. - Z řady rozličných hodnot životních, jež jsou v příběhu obsaženy, zdvihnu jednu, která se mi pro

přítomný stupeň žáků a duševní jejich náladu zdá býti nejvhodnější, totiž: „Podobně pečuje Pán Bůh také o vás (teplo, světlo, zdraví, chléb vezdejší, sv. křest, rodiče, anděl strážný, odpuštění hříchů, stůl Páně, nebe). Tak o vás pečuje nebeský Otec, Pán Bůh vás má nevýslovně rád.”

Takovými slovy vznikne v srdci dětí s pomocí Ducha svatého jakoby teplo, a v tom teple vykvete cit lásky k Bohu: „Bože můj, mám tě také rád, miluji tě z celého srdce.” Už v tomto citu je cenný kus náboženského života. Tím bych se mohl pro dnešek i spokojit. Jdu však ihned dále, kovám železo, dokud je žhavé, a pokračuji: „Ale mít jenom rád, to nestačí. Kdo má Pána Boha rád opravdu, ten se k němu modlivá, a to každý den. Děti, modlíváte se? Modlil se's včera večer? Dnes ráno? . . .” a hledím s přípreží nových pohnutek vzbuditi v dětech úminek: „Pomodlím se dnes večer, zítra ráno . . .”

Tak jsem biblický článek o rajske blaženosti *uživotnil*, neboť: dětem ozřejměla jedna z životních hodnot příběhu: Bůh o mne otcovsky pečuje; v srdci se jim zanítil cit lásky k Bohu, z tepla pak toho citu vykvetlo dalšími pohnutkami předsevzetí: Pomodlím se. To předsevzetí dnes upamětním a příští hodinu je zajistím pro další budoucnost.

Z KATECHESE O DUŠIČKÁCH.

(V PATÉ TRÍDĚ OBECNÉ.) Vyprávěl jsem názorný příběh o někom, jak smířen s Bohem svatě umíral, jak jeho duše odešla před Boží soud a poté do očistce; proč? . . . co tam asi trpí . . . jak je té duši teskno, tesknotou by zemřela, kdyby mohla. Podobně tam trpí jiné duše, ubohé, chudinky, proto jim něžně říkáme „dušičky”. Musejí trpět, až utrpením Bohu zaplatí zbylý dluh časných trestů, aneb až jim někdo pomůže. *Čím se dá pomoci dušičkám?* (Kat. ot. 74.)

To je náboženská pravda, v té jsou utajeny rozličné hodnoty životní, na př. Bůh i ke mně bude tak přísně spravedlivý, měl bych si jeho tresty odbýti zavčas. - Anebo: Bůh je nejvyšší svatý, nestrpí ani nejmenší poskvrny na duši, která má přijíti do nebe: očistím se, a to ihned, dokonalou lítostí. - Pro dnešek vyberu z předloženého učiva životní hodnotu: „*I z vás by měl každý dušičkám pomoci.*” Tu výzvu vpravím do srdce žáků, hledě v nich při tom vzbuditi soustrast, dále vědomí, jak se tou pomocí duši uleví, jakou radost bude ona míti potom v nebi, a jak tam před trůnem Božím bude vděčna svému pozemskému dobrodinci. (Citové teplo.)

Z toho citového tepla takto vzbuzeného má s přispěním Ducha svatého vykvést *úminek*: „pomohu; čím? kdy?“ Tento *úminek* přiměřeně upamětním, načež příští hodinu a příležitostně také jindy se přesvědčuji, zdali a jak se skutečně provádí. - Tak dětem ozřejměla životní hodnota katechismové poučky o očištění, vůle se jim pohnula k určitému předsevzetí, jehož uskutečnění mám potom v patřičné evidenci. Tak jsem katechismovou pravdu uživil.

SV. CYRIL A METODEJ.

(V TŘETÍ TRÍDĚ MĚŠTANSKÉ.) Vyprávěl jsem o sv. věroveštech, co se z dějin pro žáky tohoto stupně hodí; to jsem vyprávěl nikoli hutnými větami učebnice (anebo vůbec „kulatými“ slovy: byli naši dobrodinci, přinesli nám Písmo sv. a p.), nýbrž pokud možno s použitím názorných jednotlivostí. Vědomě a úmyslně jsem vyprávění zabarvil těmi črtami, z kterých vysvítá, že sv. bratři byli a zůstali úctou a láskou spojeni se stolcem apoštolským v Římě, byvše tam posvěceni a k hlásání sv. víry zplnomocnění. Tak postavili naše předky na skálu sv. Petra. Ti na té skále žili a umírali. To je církevně historická pravda k vědění.

Pro náboženský život jsou v té pravdě obsaženy hodnoty, ze kterých dlužno dětem ukázat jednu, a to podle okolností hodnotu právě v tuto hodinu nejvhodnější; z přítomné katechese na příklad, že *jen v církvi katolické možno dojíti bezpečně spasení*. Tu pravdu znají žáci jako životní hodnotu již z katechismu; dnes jim na ni poukáži znovu, vzbudím v srdci jejich cit vděčnosti k sv. apoštolům, že naše praotce do církve uvedli, a rozlícím cit radosti, že jsme po svých praotcích světlo pravé víry zdědili.

Těmito city se vůle poznov oteplí a podepře, aby se jako dříve při učení katechismu projevila *předsevzetím* a mužným slibem: „Ve svaté víře katolické chci žít a zemřít. Petrově skále věrně a stále!“ Přibiju-li toto předsevzetí hřebem povzbudivého příběhu z dějin anebo z denní zkušenosti, utkví ono v paměti a v srdci tím déle a pevněji.

* * *

1. ANDĚL PANĚ. Sv. Kliment Dvořák (Hofbauer) se modlival denně „Anděl Páně“ ráno, v poledne a večer. Roku 1820 umíral ve Vídni. U smrtelného lože stáli jeho přátelé. Vtom bila dvanáctá hodina polední a vídeňské zvony se rozezněly. Přítomní přeslechli zvonění, až umírající je upozornil slovy: „Zvoní k Anděl Páně, modlete se!“ Všichni poklekli a modlili se. Zatím co se modlili, sv. Kliment skonal. „Anděl Páně“ bylo jeho poslední modlitbou. Mariánský zvon mu zvonil umíráčkem. Vám také, děti,

bude kdysi každému zvonit umíráček. Chcete, aby se vám pěkně umíralo? Aby se za vás v hodinu smrti přimlouvala Panna Maria? Modlívejte se k ní každodenně, pozdravte ji zvláště po každé, když zvoní „Anděl Páně”.

2. POSTNÍ ZRNKA. (Po biblické katechesi čl. 74.) Pán Ježíš po 40 dní na poušti nejedl nic. Žízeň měl, ale nešel se napít. S nikým nemluvil. A chladno snášel a málo spal. Na tvrdé zemi klečel a modlil se. Tak činil pokání za naše hříchy. Na památku mají dospělí věřící zachovávat půst čtyřicetidenní. Vy jste, děti, také věřící, ale věřící ještě malí. Malým věřícím stačí zrnka postní. Jazyk má půst, když ve školní hodině zbytečně nemluví. Žaludek, když se mu odepře mls anebo jídlo mezi časem. Oči, když se nedívají oknem a v kostele hledí jen na oltář. Tělo, když ráno vstane na první zavolání, při modlitbě rovno klečí, vydrží seděti při učení a jde v pátek dobrovolně do kostela. — Děti, je to těžký půst? Jistotně nikoli. Jsou to jen odrobinky, jen zrnka, ale Pán Bůh každé to zrníčko čítá a strážný anděl je zapisuje do knihy života. Chcete, pravda, aby zapisoval také vám, že? Co si tedy pro dnešek a zítřek uložíš? ...

3. MILOSRDNÝ SAMARITÁN. „Jdi a čiň podobně i ty!” Komu to řekl Pán Ježíš? ... Ale ne pouze tomu zákoníkovi. Děti, každý z nás má býti milosrdným Samaritánem. Poslouchejte, kterak. To vás bude zajímat.

Chlapec udeřil druhého. Udeřený zaplakal bolestí, ale neřikal nic. Za chvíli se usmál na svého vinníka. *Odpustil* milosrdný Samaritán. - Po ulici šel chudák starý a slepý. Někteří se mu posmívali a pokřikovali za ním. Jeden z hochů však řekl laskavě: „Pojďte, stařečku, povedu vás.” *Posloužil* milosrdný Samaritán. - Synek doma za trest neměl dostati večeře. Sestra se přimlouvala za něho: „Tatínku, prosím vás, odpusťte mu!” *Orodoval* milosrdný Samaritán. - V kostele se sbíralo na potřeby chrámové do „zvonečku”. Dávaly velké ruce, dávaly ručky malé. Anděl strážný znamenal každý dar do knihy života. Pode jméno připsal: „*Daroval* milosrdný Samaritán.” - V temném žaláři očištcovém trpí dušičky. Není tam snad i duše bratrova? Půjdu v pátek dobrovolně do kostela. I šel a při mši svaté *za dušičky se modlil* milosrdný Samaritán. - Ten milosrdný Samaritán potom kdysi umíral. Za ním byl život. Hříchy se tam tměly porosené slzami lítosti. Před ním temno hrobu a věčnost. Co bude se mnou po smrti? Ale těšivě stály kolem lože jeho skutky milosrdné. S nimi umřel a *milosrdenství došel* milosrdný Samaritán.

Děti, nechtěli byste umírat podobně? Vidím ruce, jak se hlásí, že ano. Rád vidím ty vaše ručky malé. Ale jen ruce zdvihnout, to nestačí. Slyšte, něco vám povím. Příští hodinu se můžete zase hlásit. A já se každého zeptám, co dobrého komu udělal. Uvidím, kdo z vás bude milosrdným Samaritánem a kdo nejlepším.

39. Složky katechetického užití.

Rolník starého rázu obdělává zemi podle zděděných i vlastních zkušeností, a obdělává snad dobře i s užitkem, třeba si není učeně vědom, jak je půda chemicky složena a čeho símě k zdárnému vzrostu chemicky vyžaduje. To hledí poznati rolník, jenž se pro svůj obor chce co nejlépe

připravit. Takovým rolníkem odborně vzdělaným má býti ve škole katecheta po každé stránce. Zvláště je mu potřeba věděti s psychologického a didaktického hlediska, co dělat, aby katechesi řádně uživil.

1. UKÁZAT Z UČIVA URČITOU ŽIVOTNÍ HODNOTU.

Životních hodnot bývá v každém učivu několik, ať už jde o biblický příběh, aneb o větu z katechismu, neb o děje církevně historické. Ale jsou to pro děti většinou jakoby zrnka skrytého pokladu. „Oči mají, a nevidí.“ Jedno z těch zrněk je potřeba zvednout a dětem na dosah ruky ukázat. Kterak? Rozličným způsobem, jak kde možno didakticky nejvhodněji.

JEDNOU TREBAS NAZORNĚ POPISUJI. Hodlaje na př. uživotniti „*bud' bedlivý*“, popisují s pomocí dětí črtu za črtou nejprve žáka nedbalého, jak nedává pozor, neučí se, neumí - a hned potom vedle něho nakreslím žáka dbalivého, jak má své věci v pořádku, jak pozorně sleduje vyučování, jak si dává záležeti na písmu, jak se čile hlásí k odpovědi. V té negativní a pozitivní kresbě je názorné poučení. — K uživotnění *čtvrtého přikázání Božího* popisují, jak si můžeme představit mládenečka Ježíše vůči rodičům v Nazaretě a jak po celý život byl poslušen Otce nebeského až k smrti kříže.

JINDY UVEDU PŘÍLEŽITOSTI, kdy a kterak se určitá hodnota životní projevuje. Na příklad *vyznání víry*: kde, kdy, jakým způsobem? — *Světlo dobrého příkladu* mladším sourozencům a spolužákům: při čem zejména, kterak? — „*Vezmi kříž svůj na sebe.*“ „Ale já jsem malý a slabý. Neunesu velikého kříže.“ Pán odpovídá: „Vezmi a nes aspoň třísečky z mého kříže: pomodli se ráno a večer, přijď na křížovou cestu, ucti políbením sv. kříž, poslechni bez odmluvy, co se ti poručí, pomoz rodičům z lásky ke mně, uč se bedlivě, i když učení je ti nesnadno.“ — *Bud' milosrdný!* I nejhudobnější je dosti bohat, aby mohl vykonati skutek milosrdný: posloužit zadarmo, pomodlit se za zesnulého, zdvořile pozdravit, vlídně promluvit, přívětivě se usmát, srdečně odpustit.

JINDY PODAM ŽIVOTNÍ PRAVDU PŘÍBĚHEM. Vypravují na příklad, jak se různě chovali tři chlapci k slepému stařečkovi; jak babička Boženy Němcové zacházela s „darem Božím“; příběh o mudrcích od východu poslouží k znázornění, jak uctívati Krista přítomného ve svátosti oltární a p. Pěkný příběh, plasticky vyprávěný, ať už jako příklad vzorný aneb odstrašující, je k uživotnění proto zvláště výhodný, že mluví názorně k rozumu a zároveň ihned rozněcuje city a pobízí vůli ke vzbuzení příslušného předsevzetí. „Příklady táhnou.“ A čím je příběh bližší dnešnímu životu, tím utáhne víc. (SCH p. 133.)

2. K OSOBNIMU PRISVOJENÍ ŽIVOTNÍ HODNOTY POVZBUDIT.

*K životu z víry se povzbuzuje pohnutkami nadpřirozenými a přirozenými, anebo v opačném pořadí. Jako stříbrnými nitkami má býti celá katechese protkána citovými vzněty, ale když určitou poučku uživotňuji, hledím žáky zvláště a co nejtepleji „chytout za srdce“, aby se jim rozhořelo podobně, jak za onoho času učedníkům emauzským. (Luk. 24, 31.) Právě zrnko životního povzbuzení vyžaduje tepla, aby mohlo vzklíčit. Vzklíčiti má buďto jednoduše jako *vnitřný kon* (věřím, miluji, jsem rád, děkuji, lituji, odpouštím), anebo hutněji jako *úminek neboli předsevzetí*. — *Předsevzetí má býti:**

a) ZPRAVIDLA TOLIKO JEDINÉ, nikoli několikeré. Jinačích aktů vnitřných (věřím, toužím, děkuji a p.) může ovšem a má býti během katechese vzbuzeno víc. Ale co do předsevzetí dlužno cílevědomě pracovat pouze o jediné; a to důkladně, než o několik jen povrchně. Kdo dva zajíce současně honí, žádného nechytí.

b) SVOBODNĚ ZE SRDCE VYROSTLÉ, nikoli pouze naučené, zevně slovy opakované anebo poručené. „Omnia sponte fluent, absit violentia rebus!“ Čím předsevzetí osobitější a více „své“, tím bude pevnější. Vhodněji než imperativem („Umiňte si“ - „Slibte“) dá se takový úminek vyvodit vlídným vybídnutím: „Přemýšlejte, co byste si měli umínit...“ - „Jak se tedy v tom případě zařídíte?“ - „Co by vám poradil anděl strážný?“ - Po takové otázce malou pomlčku, aby žáci mohli „jít do sebe“.¹

c) URČITÉ A POMĚRNĚ ÚZKÉ, tedy nikoli všeobecné: „lepší se“, „budu zachovávat Desatero“, „chci býti zbožný, poslušný, milosrdný“. To jsou prázdné klasy, hluché květy, „pláné kázání“. (1. Kor. 15, 14.) Určitě: Budu se modlívát: kdy? co? jak? a začnu dnes. - Poslechnu, kdy zvláště? Co je mi při tom obtížno? - Budu obětovat za dušičky: za koho a co jmenovitě? Kdy? — Takové má být předsevzetí svátostné. (Kat. pod ot. 122.) Čím jsou děti mladší, tím budiž úminek užší, drobnější a dříve proveditelný: nyní, dnes, zítra, do příští hodiny náboženství. (RL I. 28. 29. - CHPB 1925 p. 240. - KB 1931 p. 247. - GFR II. p. 23. 84.)

¹ „Ab und zu möge der Katechet den beabsichtigten Vorsatz selbst in Worte fassen und die Schüler ermuntern, innerlich mitzusprechen. Doch darf dies nicht zur Regel werden, noch weniger aber lasse man die Kinder einzeln oder im Chor die Worte nachsprechen.“ SCH p. 53.

3. OSVOJENOU ŽIVOTNÍ HODNOTU V SRDCI DĚTÍ ZAJISTIT.

Vnitřný kon (víry, naděje, lásky, bázně, lítosti a pod.) neméně než úminek, působením učitele s pomocí Ducha svatého vzbuzený, mívá všechny vlastnosti slabé duše dětské: jest obyčejně sám taktéž slabounký, vratký, zimomřivý, „jako výhonek z vyprahlé půdy”. (Is. 53, 2.) Bylo by škoda, nechati ho tak beze všeho na pospas nepříznivým vlivům denního života. Jest potřeba zvláštní péče zahradníkovy, aby útlá sazenička dobrého předsevzetí anebo jiného konu vnitřného nezakrněla a nezahynula. Proto je nutno, pokud lidské úsilí stačí, ji náležitě zabezpečit a zajistit. *O tom článek následující.*

* * *

TRI SLOŽKY, uvedené v předchozím článku, představují katechetické uživotnění v jeho celistvě ideální podobě; mohou však býti katechese, v nichžto se všechny neuplatňují. Zejména pohnutek netřeba po každé uvádět. Ba někdy stačí úplně, žáky jen důtklivě napomenout anebo varovat, aby se neuškodilo přemírou.

40. Uživotněním k pozitivnímu činu.

Vrchol uživotnění záleží při jednotlivé katechesi v tom, abych buďto vnitřný kon, anebo předsevzetí žáků, jak se mi to neb ono rozličnými motivy podařilo vzbudit, podepřel, zajistil a zabezpečil pro dnešek a zítřek života. *Kterak si tu počínat?*

1. CO MOŽNO, SE PROVEDE HNED; ZEJMÉNA :

NĚKTERÉ PŘEDSEVZETÍ, jehož se při katechesi právě docílilo. Na příklad: sledovat pozorně vyučování, zbytečně nepromluvit, nepodívat se oknem ven, nejísti mezi časem, zacházeti šetrně s cizími věcmi ve škole, své věci držeti v pořádku, dáti si záležet na práci, druh ke druhu se vlídně chovat, navzájem si pomoci, na slovo poslechnout, upřímně se přiznat a p. Tak se arci dá hned ve škole provést předsevzetí opravdu jen „některé”.

URČITÝ KON VNITRNÝ, jako třebas: pevně věřím; těším se na nebe; děkuji za vykoupení; důvěřuji v Boží prozřetelnost pro případ, že . . . ; odpouštím tomu, kdo mi ublížil. — To se ihned provede buď potichu nebo slovným vyjádřením. Znázorněno příkladem: katechesi o smrti Páně lze uživotniti buďto nějakým úminkem (Co chci udělat, viz Kat. pod ot. 42.), anebo vnitřným konem vděčnosti. K docilení tohoto konu mluvím záníceně: „Tak skončil Pán Ježíš. Hleďte (poukážu na kříž), jak

vypadal: hlavu má skloněnu, aby mě políbil, ruce rozepjaty, aby mě objal, srdce otevřeno, aby mě ukryl a chránil. Tak mě miloval. Poděkujmež Kristu Pánu! Vstaňte, děti, složte ruce, dívejte se na kříž a říkejte potichu za mnou ...”

2. CO BYLO PROVEDENO I CO ZBÝVA, UPAMĚTNÍ SE :

VHODNOU VĚTOU, v nížto je stručně a nevtíravě obsažen *určitý úminek*, katechesí docílený. Může to býti věta ze známé modlitby, z Pisma svatého, z kostelní písně, pěkné přísloví, souvětí rýmované. — Také *vnitřný kon*, uživotněním vyvolaný, je radno vhloubit do paměti pro další budoucnost. — Aby upamětnění bylo trvalejší, *napíšu dotyčnou větu na tabuli*, a to k zvýšení zájmu zvláštním písmem, jež nadto ještě přiozdobím. Žáci vyššího stupně si to v stejné podobě vpiší ke konci hodiny do poznámkového sešitu jako „lumen”.

PŘÍKLADY ZAPISŮ. (Lumen v sešitě poznámkovém.) K uživotnění katechese o *nebi*: „Přiď království tvé!” - O *svatých slovech*: „Posvěť se jméno tvé!” - O *cíli člověka*: „Potřebno je však jedno”; co? - Nebo: „Tobě chci já sloužit bez ustání”; začnu dnes opravdu. - O *skutcích milosrdných*: „Blahoslaveni milosrdní”; kterak budu já? - O *dni svátečním*: Jaký den nedělní, taký den poslední. Nebo: Almužna neochudí, mše svatá neopozdí. - O *zdvořilosti*: Jaké je vzdělání, takové chování; chovám se vzdělaně já? - O *pravdomluvnosti*: Třebas někdy pochybím, ale lháti neumím. — Kde vhodno, přidá se k větě, písmem upamětněné, *dotaz na svědomí*. Na př.: „Zaradoval jsem se, když mi řečeno bylo: půjdeme do domu Božího”; raduji se já? - „Půjde člověk do domu věčnosti své”: do jaké věčnosti mířím já? - „Odpouštějte, a bude vám odpuštěno”; odpouštím já? - A tak podobně dle vlastní, předem uchystané invence katechetovy.

3. PROVAĐENÍ ÚMINKU SE KONTROLUJE.

NEKDY DOTAZEM K ZODPOVĚDĚNÍ HLASITÉMU: „Kteří jste byli v neděli na mši svaté?” - „Kteří jste byli dnes na ro rátech?” - „Kdo vykonal včera skutek milosrdný? Co to bylo?” - „Kteří jste byli tento týden u sv. zpovědi?” - „Kdo byl včera dobrovolně u stolu Páně?” — Tak se mohu v třídě tázat a čekat odpověď, *jde-li o výkony veřejně kontrolovatelné a veřejně bez ostychu sdělitelné*. I písemně mohou starší žáci takové dotazy odpovědět.

JINDY DOTAZEM NA SVĚDOMÍ K TICHÉMU ZODPOVĚDĚNÍ. Na př.: „Posledně si možná některý z vás umínil: vrátím věc nalezenou; vrátil to již?” - „Umínili jste si: nevynechám ranní

modlitbu; položte si ruku na srdce a odpovězte před Pánem Bohem: Modlil jsi se včera ráno? dnes?" - „Nejdůležitější část večerní modlitby je zpytování svědomí s upřímnou lítostí; odpovězte si každý sám pro sebe: zpytoval jsem tak včera?" — Podobně co do jiných předsevzetí, o jichž uskutečnění není radno žádat veřejnou odpověď. Kaplička srdce má zůstatí zpravidla pro cizí oči zavřena. Nejsetrněji se otvírá při zpovědi.

NĚKDY DŮVĚRNÝM DOTAZEM MEZI ČTYRMA OČIMA : ve škole u stolku nebo v lavici při prohlížení poznámkového sešitu, jindy na setkání nebo při návštěvě. Na př.: „Proč nebyl's v neděli na službách Božích?" - „Jak se ti daří s modlitbou ráno a večer?" - „Kdy půjdeš ke sv. zpovědi?" - „Už jste se smířili se spolužákem N. N.?"

* * *

1. METODY „IHNEDE" UŽÍVAL KRISTUS. Táže se uzdraveného slepce: „Věříš v Syna Božího?" - „Věřím, Pane." A padnuv, klaněl se jemu. (Jan 9, 35—38.) - Cestou ke hrobu Lazarovu k Martě: „Věříš tomu?" „Ano, Pane, uvěřila jsem, že jsi ty Mesiáš, Syn Boha živého." (Jan 11, 26. 27.) - V Kafarnaum po řeči o svátosti oltární k učedníkům: „Chcete také odejít?" „Pane, ke komu bychom šli? Ty máš slova života věčného." (Jan 6, 68.) - Pod Libanonem: „A za koho mne máte vy?" „Ty jsi Mesiáš, Syn Boha živého." (Mat. 16, 15. 16.) - K Petrovi u jezera Genezaretského: „Šimone, synu Janův, miluješ mne?" „Ovšem, Pane, ty víš, že tě miluji." (Jan 21, 16.)

2. PODPĚROU UŽIVOTNĚNÍ MŮŽE BÝTI ZAVĚREČNÁ MODLITBA po hodině katechese. Arci třeba zvoliti takovou, jež k uživotnění přiléhá. Na příklad po katechesi, *jak Syn Boží se stal člověkem*: „Co jste dnes slyšeli, je tak důležité, že bychom to měli mít hluboko v paměti. Každodenně se nám to připomíná třikrát, když zvoní ráno, v poledne a večer. Pomodlíme se „Anděl Páně". - *Po katechesi o vyznání víry*: „Řekl kdosi: „Přislibujte si mně, vyhrožujte si mně, ale zrádcem nebudu." Tak smýšlí a jedná věrný katolík. Pomodlíme se Věřím v Boha." - *Po katechesi o smrti*: „Hrozným neštěstím jest umřítí v těžkém hříchu. Umřítí v Pánu je velevzácný dar Boží; pomodleme se za toho, kdo z nás první umře, aby skonal svatě." - *Po katechesi o dušičkách*: „Na hřbitově odpočívají vaši příbuzní. Každý tam někoho máte. Možná, že duše jeho je v očistci. „Smilujte se nade mnou, aspoň vy, přátelé moji." Pomodlíme se za něho." - *Po kterékoli katechesi*: „Umínili jste si . . . , ale to předsevzetí je samo sebou slabé, potřebuje Boží rosy, aby se uskutečnilo; a o tu rosu Boží se pomodlíme." - Možno-li někdy pohodlně, uplatní se taková modlitba *nejlépe před svatostánkem*.

3. DŮSLEDNÁ KONTROLA PŘEDSEVZETÍ má dvojí význam velmi cenný. *Učitelé náboženství* skýtá možnost pozorovat, jak se který žák v životě z víry činí, a jaké překážky a nesnáze stavějí se mu při tom do cesty. Tak poznává po ovoci, pokud měla jeho katechese úspěch, a co by měl v budoucnu zlepšit anebo více zdůraznit. Na žáky může působit výchovně, když uznale oceňuje dobré výkony a povzbuzuje k dalším, liknavé pak

znovu napomíná podle metody Apoštolovy: „Psáti vám totéž není mně obtížno, vám však potřebno.“ (Filip. 3, 1.) — *Žáci si kontrolou bystří duševní zrak pro jednotlivé výkony nebo chyby a cvičí se zpytovat svědomí osobitě, ne podle ztrnulé šablony, aby se uměli řádně zpovídat.*

41. Směřuj uživotněním k návyku!

Tři důležité poučky.

Katechetické uživotnění bývá leckdy přes nejlepší vůli a přičinění učitelovo málo působivé, a to z rozličných příčin. Nejspíše tehda, když nachází u žáků srdce nedosti připravené (Mat. 13, 4—7.), anebo když tam zůstane ojedinělé. Tak by zůstávalo, kdyby učitel docílil u žáků dnes jednoho předsevzetí, zítra jinačího a po třetí zase jiného druhu. Každé to uživotnění by zanechalo v dětské duši stopu, ale ta by zanikla, jelikož je pouze ojedinělá a proto poměrně slabá. „Pluribus intentus minor est ad singula sensus.“ *Má-li uživotnění být účinné, musí padati do srdce vnímavého, a to ne sporadicky, nýbrž totéž opět a opět, neboli směřovati k návyku.*

1. ČEMU VÝCHOVNĚ NAVYKAT?

Vlastně všemu, nač poukazují a k čemu vybízejí náboženské pravdy ať věroučné anebo mravní. K účelům výchovy stačí však úplně, když se obor návyku omezí na projevy nábožensky-mravního života jen nejdůležitější. Je to ve smyslu zásady, že uskuteční-li se výchovně větší celek, uskutečňují se i prvky, jež k němu náleží. Osvědčuje se tu slovo: v omezení vrchol umění. *Co tedy náleží zvláště v obor návyku?*

a) ZAKLADOVÉ PROJEVY NABOŽENSKÉHO ŽIVOTA, jak se řadí pod hesly: *den* s modlitbou ranní a večerní, jakož i s povinnostmi stavu; - *pátek* s církevním postem jakožto pobídkou k sebezapírání a pokání; - *neděle* patřičně svěcená, jmenovitě službami Božími; - a konečně *žití v posvěcující milosti*. Tomu třeba zvykat a navykat po celý školní rok od začátku školní doby až do konce.

b) HLAVNÍ PŘIKAZY NABOŽENSKO-MRAVNÍ, jako jsou zejména: poslušnost, zbožnost, láska bliženská, sebezapírání, stydlivost a pravdivost. To třeba výchovně pěstovat, ne však najednou všechno, nýbrž jedno za druhým, *každý příkaz vždy po určité období.*

c) ČEHO VYŽADUJÍ MÍSTNÍ NEBO ČASOVÉ OKOLNOSTI. Na příklad: zvykati zdvořilosti, odvykat zneužívání svatých slov, ukáznit některou třídu, zavést „třídní mír“, budit šetrnost k ci-

zímu majetku, zvýšit úctu k velebné Svátosti, prohloubit katolické sebevědomí.

2. K NAVYKU SMĚROVAT URČITOU DOBU DŮSLEDNĚ.

VÝCHOVNÉ SMĚRNICE (Erziehliche Direktiven oder Teilziele) jsou nábožensko-mravní cíle (a-b-c), z nichžto má katecheta v určitém období jeden na zřeteli, když katechesi užívatňuje. Užívatňuje v ten způsob, že po celý ten čas budí v srdci žáků předsevzetí, jež se na stanovenou směrnici vztahuje. Nemusí to býti po každé úminek stejný, stačí, je-li příbuzný. Jak široký je na příklad okruh směrnice „sebezapírání“ (vzhledem k jídlu, k mluvení, k práci, k utrpění křivdě). Podobně okruh „lásky bliženské“. Není tudíž nesnadno, každou katechesi v takový okruh usměrnit. Tak zpravidla. Nelze-li výjimečně, poukáže se v hodině na směrnici příležitostnou poznámkou.

Takovým způsobem nemine skutečně jediné hodiny, aby se na duši žáků neuhodilo v určitém směru. Zůstavuje-li jeden ušlechtilý kon v duši světlou stopu jakožto disposici k témuž konu pro podruhé, uchodí se konem opětovaným v duši světlá stezička, jež slove ctnost.¹ — Tak se „tunzione plurima“ tesá a hladí kámen povahy pro život náboženský. *Hlavní výchovné směrnice si účelně rozložím na celý školní rok. Abych si výchovu po té stránce pamětně usnadnil, budu v určitém období prováděti hlavní směrnice jednu po druhé ve všech třídách, a to ve stejném pořadí rok co rok.* Kdyby některá žádala výjimečně delšího času, přidám si ho.

PODRUŽNÉ SMĚRNICE, čeho totiž vyžadují místní, časové anebo třídní okolnosti (viz pod c), se pěstují podle potřeby kratší nebo delší dobu jako „výchovné týdny“. Na př. „týden zdvořilosti“, „týden sv. slov“, „týden dochvilnosti“, „týden práce bedlivé“ a pod. Právě tou metodou se ukazuje, kolik skryté síly v třídě vězí - jen ji probudit vlídným slovem a důsledně řídit jedním směrem! Žáci se učí upnouti pozornost na jeden cíl a soustřediti naň činorodou sílu.

3. VÝCHOVNOU SMĚRNICI OTEPLOVAT VŮDČÍM MOTIVEM.

VŮDČÍ MOTIVY² jsou eminentně působivé pohnutky, z nichžto jedna se v různé variaci opět a opět přibírá k uživatnění. Tak působil účinně na sv. Františka Xaverského sv. Ignác větou několikrát pronesenou: „Co prospěje člověku, byť celý svět získal, život (věčný) však ztratil?“

¹ Virtus = habitus, repetitis actibus bonis acquisitus. Katech. čl. 107. — ² Leit-motive. Instruktivně o tom KB 1931 p. 241–248.

(Mat. 16, 26.) Svému řádu zanechal jako vůdčí motiv své osobní heslo „Všechno k větší slávě Boží!“ Sv. Alois soustřeďoval veškeré svoje snažení náboženské kolem myšlenky: „Quid hoc ad aeternitatem? Co mi z toho vzejde pro věčnost?“

Podobnou centrální, pro žáky přitažlivou a proto psychologicky působivou pohnutkou může být heslo: „Chci být všestranně spolehlivý a věrný.“ - „Rád bych byl nábožensky ucelenou povahou, charakterem.“ - „Půjde člověk do domu věčnosti své.“ (Kaz. 12, 5.) - „Chci být šťasten za živa i po smrti.“ - „Jsem a zůstanu dítkem Božím.“ - „Jsem člen naší svaté církve katolické.“ - „Vzchop se a buď mužem!“ (3. Král. 2, 2.) - „Ejhle, dívka Páně, staniž mi se podle slova tvého!“ - „Bůh je tu a dívá se.“ - *Jeden z takových motivů si katecheta vybere podle osobní mentality a užívá ho v různých obměnách buď po celý rok anebo při svém vyučování vůbec.*

Vzácným centrem je pro mladší žáky první sv. přijímání, pro starší sv. biřmování. Obojí ten svatý úkon může a má být jakoby ohniskem, k němuž se od počátku dotyčného roku směřuje a jehož jiskrami se po svátostném úkonu další katechese zaněcují. Tak a podobně lze také jinou vůdčí pohnutku opětovným užitím a různostranným vysvětlením vhloubiti pevně do mladistvé duše, aby se stala vůdčím motivem i života poškolního. „*Blaze, kdo si jeden čistý, smělý účel místo mnohých představí, v němž by jako v centru měňaví paprskové všech dnů žití tkvěli.*“

* * *

1. Ze STARÉ PRAXE. Sv. Jan de la Salle, zakladatel „Bratří křesťanské školy“, nařídil r. 1720 učitelům své kongregace, aby důsledně opět a opět předkládali žákům jednu z patera vět: 1. Mějme na paměti, že jsme dostali dnešek pouze k tomu, abychom pracovali o své spasení. - 2. Možná, že dnešek je posledním dnem mého života. - 3. Umiňuji si pevně, že budu dnes cele sloužiti Bohu, abych si zasloužil života věčného v nebi. - 4. Raději umřít, než Boha urazit! - 5. Co mi dnes může být příležitostí ke hříchu a kterak to přemohu? — V promluvě, trvající 5—10 minut, vložil učitel každého dne zrána jednu z těchto vět žákům na srdce. Byli to žáci ve věku 10—15 let. Věta, „reflexe“ zvaná, předkládala se po každé v jiné podobě, uzajímavěna příběhem. Večer se o ní zpytovalo svědomí. Tak se výchovně učivalo dříve. A dosud se tak učí z návodu sv. Jana Boska dvouminutovými promluvy večer v ústavech salesiánských. Světlo na cestu!

2. „ČIŇ PODOBNĚ I TY!“ Moderní osnovy k vyučování náboženství v Německu mají na zřeteli netoliko rozdělení učiva, nýbrž jsou ordinariálně zařízeny též výchovně: určují výchovné směrnice a k nim zároveň i vůdčí motivy. U nás se už před tím na potřebu výchovného usměrnění katechetické činnosti důtklivě upozorňovalo (V. Kubíček, Doprovod Katolické prvouky. R. Promberger v Olomouci 1917 p. 32. 33.) a také ordinariální osnova z r. 1931 je v takovém smyslu výchovně uzpůsobena. *Bylo by*

škoda, kdyby hodinové rozvrhy učiva zůstávaly od učitelů náboženství po té stránce nepovšimnuty a pro náboženský výchov nedoceněny, když se tím učení nestěžuje a nezdržuje, nýbrž naopak usnadňuje a zesiluje. Ve výchovném soustředění je světlo, teplo a síla.

3. VIC A PODROBNĚJI K TÉMATU výchovných směrnic GÖ p. 97. - GFR I. p. 125. n. - CHPB 1932 p. 54. n. - Tomášek ve VL 1936 p. 127. - V ordinariátní Osnově z r. 1931 jsou hlavní směrnice rozvrženy pro každou třídu na určitá období. — *Stran podružných směrnic* Věstník katol. učitelstva 1935 p. 122. - VL 1931 p. 322. - 1934 p. 77. - 1935 p. 37. - GA p. 475. odst. 298. - *Stran vůdčích motivů* KB 1931 p. 241. n. a 1934 p. 106. 131. - Katol. sebevědomí KB 1931 p. 481. n. - Weigl, Wesen und Gestaltung der Arbeitsschule (Schöningh, Paderborn), p. 168. n. — *Zásada soustředění* GA p. 326.

42. Vzděláním svědomí k sebekontrolé!

SVĚDOMÍ TREBA VZDĚLAVAT.

Proč? — Protože svědomí jest neviditelným vůdcem člověka i tam, kam nedosahuje svým působením vychovatel viditelný (otec, matka, učitel, duchovní správce). A to zejména tehda, když chovanec osamostatní. Má se tudíž vychovatel — ve škole na prvním místě učitel náboženství — snažit, aby vpěstoval do žáků jakoby sám sebe: hlas svého poučení, rozkazu a napomenutí, hlas varovný a pochvalný, aby se ten hlas ozýval i v dalším budoucnu žákova života.

V KTERÉM SMĚRU? — Svědomí dlužno pěstovat, *aby bylo nikoli bludné, nýbrž pravdivé, a nikoli široké, nýbrž citlivé.* Pravdivé je svědomí, když se jeho příkazy a zákazy srovnávají se zákonem Božím — citlivé, když správně rozhoduje (káže a zakazuje, nabádá a varuje, chválí a vyčítá) i v maličkostech. Probuzené svědomí, spojené s lítostí a předsevzetím, vede k polepšení a omilostnění. Potřebné kontrole se strany vychovatele dodává svědomí účinnou příprež, později pak může svědomí tu kontrolu vykonávati samo. Místo cizí kontroly má chovanec výchovou svědomí býti uschopněn, aby se kontroloval sám.¹

KTERAK VZDĚLAVATI V KATECHESI.

a) KDYŽ OTVÍRAM POHLEDY DO SVĚDOMÍ OSOB, o kterých vyprávím z biblických dějin, z církevní historie anebo ze života. Na př. Samaritán viděl raněného: co mohl udělat? Věděl, že před ním šel tou cestou kněz a levita: směl se řídit jejich příkladem? Proč se ujal raněného? Jak mu bylo v srdci, když druhého dne odcházel z hospody? - *Žebrák Lazar před vraty domu bohatcova: snad mu napadlo, aby reptal proti Bohu, on však to pokušení v sobě potlačil, proč?* - *Myšlenky Jidášovy,*

¹ Oldř. Karlík, Výchova svědomí VL 1935 p. 105. 152. 185.

když se mu zločin v duši rozležel. - Někdo cestou *nalezl desetikorunu*; co mu asi zprvu napadlo? On si však na cosi vzpomněl, na co? Proto šel na radnici a odevzdal peníze: co si myslil obecní tajemník? Co cítil poctivý nálezce? - Dedukce z případu: *dcera ošetřuje nemocnou matku*, živí ji z výdělku; jak pěkné! Ale představte si, kdyby nedbala, matka téměř umírá, a dcera do kina. Byl by to hřích; proti kterému přikázání Božímu? Jaký na váze Boží?

b) KDYŽ NABADAM K PRÍSLUŠNÉMU ZPYTOVANI. Tak zejména, probírá-li se některé z přikázání Božích anebo církevních, učení o dobrých skutcích, osmeru blahoslavenství, o povinnostech stavu. Na př. v katechesi o *čtvrtém přikázání Božím*: „Děti, pohleďte nyní do svého svědomí, vzpomínejte si: poslechl jsem po každé, když mi něco kázal tatínek? maminka? Poslechl jsem hned? Poslechl jsem radostně? Poslechl jsem bez odmluvy? Někdo neposlechl, byl to hřích; co si dnes umíníš?” - Při katechesi o *těžkém hříchu* označí učitel několik případů, co by za daných okolností mohlo být u přítomných žáků těžkou provinou, aby se jim svědomí samo ozvalo. - „*Blahoslavení milosrdní*.” - „Předešlou hodinu jste si umínili: vykonám dnes a zítra skutek milosrdný; vzpomínejte si: byl jsem k někomu milosrdný? Ke komu a kterak?”

c) KDYŽ ZPYTOVÁNÍ SVĚDOMÍ PRAKTICKY CVIČIM. V katechismu se učí, že zpytování svědomí spojené s dokonalou lítostí je nejdůležitější část večerní modlitby (čl. 53. a 69.). Má-li to dospělý věřící pravidelně konat a zvláště před zpovědí svědomí řádně zpytovat, musí to ze školy ne pouze vědět, nýbrž i umět. To umění se však do dětí nevpraví ani pouhým poučením, ani pouhým povzbuzením, byť obojí bylo sebe širší, důtklivější a častější. Účinný návod poskytne jen praxe ve škole.

CVIČ ZPYTOVÁNÍ VE ŠKOLE.

PŘEDPOKLADEM je tu, že *děti byly už ponejprv u sv. zpovědi*. Vyznaly své hříchy v určitém pořadí, kteréž jim katecheta probíráje Desatero během delší řady hodin byl vštípl do paměti (viz o tom Osnova p. 32. dole). Také formulí vzbuzení lítosti už děti znají. - Brzy po první zpovědi začnu s nimi zpytování cvičit prakticky v tento způsob:

KE KONCI UČEBNÉ HODINY se s dětmi pomodlím Desatero. Poté zůstanou děti v modlicím postoji, já pak jim kladu otázky asi ve vyjádření „Katolické prvouky” (na str. 93.). Po každé otázce kratičká pomlka. Na konec formule lítosti. - Takto vždy jednou za týden, nejlépe první hodinu po neděli. - Je pozoruhodno, že dotazy vyjádřené v „Prvouce” jsou pozitivní. Proč? Při zpytování svědomí mají se dětem z paměti vybavit

ne pouze hříchy, nýbrž - a to hlavně - příkazy a povinnosti: „co žádá ode mne Bůh?“ Děti se v duchu dívají do předloženého „zrcadla“, jací mají být a jací pozitivně i negativně jsou.

OTAZEK SE POSTUPEM ČASU PŘIDAVA se zřetelem k tomu, jak se mravní obzor žáků znenáhla rozšiřuje. Na př. vzhledem na slyšení řeči protináboženských, na mluvení o svatých osobách, na chování vůči představeným a p. Katecheta, jenž své žáky dobře zná, přizpůsobí se co do počtu otázek snadno duševnímu jejich vývoji. Stylisace otázek budiž nikoli stereotypní, nýbrž čas od času místy pozměněná. — Zvláštní zřetel se při školním zpytování věnuje *výchovné směrnici*, která je právě v tom období cílem katechetického užívotnění. K dotyčné otázce přidávají se v různých obměnách též *motivy*. — V nejvyšší třídě stačí výjimečně místo podrobných dotazů jen *stručná hesla*, na př.: „Denní modlitby... Vyznání víry... Sv. slova... Neděle... Rodiče a představení... Chování k bližnímu... Lilie sv. čistoty... S poctivostí nejdál dojdeš... Pravda nade vše... Povinnosti stavu... Pátek...“ - *Časem jen povel žactvu v modlicím postoji*: „Zpytování svědomí za včerejšek... Vzbudíme lítost.“

VÝHODY TÉTO PRAXE. Takovým, poměrně snadným způsobem, si mohou žáci osvojit umění denního zpytování pro večerní modlitbu. *K tomu je katecheta asi ve 4. anebo 5. ročníku začne nabádat* a čas od času se o tom přesvědčuje důvěrnými dotazy. Pro svátost pokání se žáci naučí hříchy v náležitém pořadí a patřičné stylisaci osobitě vyjadřovat a cvičí se ve vzbuzení lítosti s určitým předsevzetím. - Pro život si navykají potřebné sebekontroly.¹

43. Samočinnost žáků.

Učitel učí, aby žáci „se učili“. Od počátku do konce směřuje veškerá činnost učitelova k tomu, aby „se činili“ žáci. Při katechesi je žák činný, když učivo zevně anebo vnitřně nazírá, když učivu hledí porozumět, když při tom vzbuzuje dobré city, kony a úminky, a když si konečně podanou pravdu vkládá do paměti a - oč tu hlavně jde - se životem podle ní zařizuje. Tak jsou žáci samočinní, a to vlivem okolností méně anebo více. *Od šíře a intensity žákovské samočinnosti závisí praktický vý-*

¹ K vzdělání svědomí VL 1935 p. 105. 152. 185. - Šablona při zpytování svědomí VL 1935 p. 139. 140. - Osnova p. 10. - Stolz, Erziehungskunst p. 168. - GA p. 244. 562. - GFR I. p. 105. 125. - MA p. 95. 104. 108. - SYST 252. - RL I. p. 77. - GÖ p. 98.

sledek činnosti katechetovy. Musí mu tedy záležet na tom, aby žáci byli při katechesi samočinní co nejvíc. Oč se třeba katecheticky snažit k zvýšení žákovské samočinnosti?

1. ABY CO NEJVÍCE SAMI POZOROVALI A PŘEMÝŠLELI.

Direktiva k tomu: Při celé katechesi dlužno mít na zřeteli didaktické pravidlo: žákům nic neříkat, co mohou sami vědět buďto všichni neb aspoň někteří — nic jim nepodávat jako nalezené, co mohou sami najít. Ať jen sami také přemýšlejí, sami spoluhledají, a kde možno volit, ať se pokusí sami volit. „Nejlépe chutnává jádro, jež jsme sami vyluštili.“ „Selbst ist der Mann!“

ZPŘÍKLADNĚNO VŮBEC. Probírám třeba poučku „*Bůh je všemohoucí.*“ K znázornění bych mohl říci sám, co lidé nemohou (udělat obilní zrnko, živou mušku, aby přestalo pršet, aby se mrtvý probudil atd.); děti však budou duševně činnější, když samy přemýšlejí a samy to najdou. — *Při učení o andělech* (v 3. anebo ve 4. ročníku) připomínají děti: kdy se komu v biblických dějinách zjevil anděl; kde hrozí člověku nebezpečí, že by potřeboval andělské ochrany; co vám komu dobrého vnukl už anděl strážný? — *Při učení o posledních věcech:* „Kdo z vás už viděl někoho umírat? Vyprávěj, jak to bylo; kterak bys ty chtěl umřít. Může se umřít šťastně bez sv. zpovědi?“ — Podobně ať sdělují, co vidí na obraze, co viděli v kostele, co slyšeli, co vykonali, co se jim líbilo nebo nelíbilo.

NA VYŠŠÍM STUPNI. „Co přimělo marnotratného syna k návratu?“ - „Proč je někomu těžko se zpovídat, že se zpovědi vyhýbá?“ - „Leckdo je nebezpečně nemocen: co ho zdržuje od zaopatření?“ - „Něco se vás otáží, to každý nezodpoví, jen kdo bystře myslí: smí se kdy lháti?“ (Poté s pomocí žáků probírám rozličné případy.) - „Je kajícník po dobré sv. zpovědi skutečně svatý?“ - „Někdo nebyl v neděli na mši svaté, a přece nemá hříchu; může to býti?“ - „Co nás má zdržovat od zapověděné práce v den sváteční?“ - „Má sv. Otec právo odpouštět časné tresty Boží dušičkám?“

Podobně jindy: „Je to správná odpověď?“ - „Pověz příklad!“ - „Jak bys to vysvětlil? dokázal?“ - „Co byste odpověděli na tu námitku?“ - Třebas nikdo z žáků neodpoví docela správně, ale všichni mají zajímavý úkol, který se pak společně řeší. - Po návodu z předešlé hodiny: „Najděte v Písmu svatém článek Biblických dějin o mudrcích od východu.“ - „V katechismu na str. 92.: Přečti poslední řádek; co znamenají ty zkratky?“ - „Najdi v katechismu, kterak máme pečovat o své zdraví.“ - „Příští hodinu mi povíte, co jste kdo viděl vykonat nějaký skutek milosrdný.“

2. ABY NEJEN ODPOVÍDALI, NÝBRŽ I SAMI SE TÁZALI.

DOTAZY ŽÁKŮ ve škole anebo mimo školu jsou všude, kde je mezi učitelem a svěřenci vzájemná shoda, láska a důvěra, čímsi žádoucím. Dotazem osvědčuje žák iniciativně svou aktivitu, projevuje učiteli důvěru, otvírá mu okénko do svého nitra a nadstavuje mu duši právě disponovanou k osobitému a tudíž účinnému zapůsobení. Bylo by na pováženou, kdyby zejména při vyučování náboženství míjela hodina za hodinou bez vážně míněných dotazů, buď že je učitel šmahem bez rozdílu odmítá, nebo k nim nedává popudu. Jak často se asi tázali učedníci božského Mistra, a on ochotně odpovídal!

KTERAK ZODPOVÍDAT. Důsledně, ochotně a podle okolností různým způsobem. Dotaz, po slušném hlášení *pronesený veřejně*, zpravidla hned v hodině, nejlépe s pomocí samého tazatele (Luk. 10, 25. 26.) a s přispěním ostatních žáků, - nebo, nelze-li jinak, zpříma osobně. Výjimečně se odpověď odloží na další hodinu. („Počkej, přijdeme na to co nejdřív.“ Jindy: „To je věc závažná, musím o ní trochu přemýšlet.“) Tak může zájem žáků ještě zesílet a potrvá až do zodpovězení. — *Dotazy důvěrné* zodpoví učitel mezi čtyřma očima, může však námětu - arci bezejmenně - použití v katechesi.

VE VYŠŠÍCH TRÍDÁCH se osvědčují nejlépe jen *dotazy písemné*, řádně podepsané a omezené na učebnou látku, jež se právě probírala. Vkládají se buď do ruky katechetovy anebo do schránky dotazů, dá-li se kde s ní pohodlně a s užitkem manipulovat.¹ Ať tak či onak, *zodpoví katecheta písemné dotazy bez udání jmen tazatelů příležitostně, jak se na který hodí: buď v katechesi anebo při opakování učiva*. Čas od času lze vzhledem na dotazy věnovat půl hodiny volného rozhovoru.

3. ABY, CO VHODNO, PSALI A KRESLILI.

VŠICHNI POVINNĚ (od 4. nebo 5. třídy počínaje) *do sešitu poznámek*, co označeno na tabuli jako *učebný úkol* pro příští hodinu (viz čl. 34. pod 3.), anebo rovněž s tabule do téhož sešitu *črty a kresby*, jimiž katecheta něco znázornil, anebo chce důkladněji upamětnit (stůl k zaopatření, přehled životopisu Páně, křížovou cestu, sousled umučení Páně, Svaté trídenní). Dále do téhož sešitku *záznamy stran služeb Božích*. — *Na zvláštní papír* mohou mi žáci ve škole napsat z paměti text známé modlitby, abych se přesvědčil, zdali jej umějí mluvnicky správně. - Čas od času je radno žáky vyššího stupně *písemně vyzkoušet*. (Zajímavý pokus čti VL 1929 p. 215. poslední odst. - O písemném zkoušení srv. čl. 36.)

¹ Fragekasten. „Man lasse sich auch durch gelegentlichen Missbrauch dieses treffliche Hilfsmittel nicht verleiden!“ MA p. 143.

DOMACÍ ÚKOLY KRESEBNÉ (*jen ve vyšších třídách a více „z pilnosti“ než povinně*). Některé črty a kresby (na př. křížová cesta, přehled umučení Páně, Sv. třídenní, stůl k zaopatření, obrazec obřadů mešních) jsou k tomu jako stvořeny. Co si žáci s tabule načrtali z běžně do poznámkového sešitu, to si doma na zvláštní papír stanoveného rozměru pěkně nakreslí nejprve tužkou, potom perem a barvami; k tomu ozdobnou obrubu. - Podobně si na výzvu katechetovu rádi okreslí jako úkol „z pilnosti a dovednosti“ nápis památného kříže, hrobní nápis, „jenž se mi na hřbitově nejlépe líbil“, chronogram staré sochy svatojanské, mapu Palestiny.

DOMACÍ ÚKOLY PÍSEMNÉ. (*Jen pro vyšší stupeň a dobrovolně.*) Které jsou v naší osadě posvátné pomníky? - Které zbožné památky na domech? - Koho představují obrazy v našem kostele? - Proč se těším na neděli? - Co dobrého mám od svých rodičů? - Co si před sv. zpovědí umíním při čtvrtém přikázání Božím? - Blahopřání otci (matce) z ciziny. - Kterak bych se svými slovy modlil za rodiče? - Kterak pomáhám doma rodičům? - Kterak bych blahopřál svatému Otci? - Kterých pět výroků Páně bych si měl nejvíce zapamatovat? - Co znamená slovo: „Radujte se, ale v Pánu“? - Které znám pěkné pozdravy? - Proč si rád zvykám pozdravovat? - Můj svatý patron křestní: co bych měl o něm vědět? - Má první sv. zpověď (vzpomínky z dětství). - Památka na první sv. přijímání (dostal jsem obraz? Co představoval? Mám jej dosud? V jakém stavu?) - Čím bych chtěl býti? - Kterak jsem tento týden pomáhal dušičkám? - Jaký bych si přál mítí pohřeb? (popis). - Sestavit úmrtní zprávu pro pohřeb sestrin. - Kterak jsem prožil Štědrý den? - Kterak jsem prožil vánoční svátky doma a v kostele? - Zmínky o dětech v Biblických dějinách. - Kdy zvláště bych měl prosebně vzpomenout anděla strážného? - Kterak se přihlásím na exercicie? ¹

KONTROLA ÚKOLŮ. Přinesené úkoly dám seřaditi abecedně, vezmu je s sebou domů, ocením jednotlivě (přihlížeje více k píli a úhlednosti co do určeného formátu a provedení než ke stránce mluvnické), připišu na každý červeně povzbudivou poznámku (nikoli pouze „známku“), zapíšu si ocenění do jmenného seznamu žáků a vrátím co nejdříve (pokud možno hned příští hodinu) po všeobecném rozboru jednotlivostí (nejlepší práce výslovně pochválím, jednu třeba i celou přečtu) všem najednou, někdy s přílohou malé památky - k uschování do „rodinného archivu“. (Viz čl. 23. pozn. 3.)

¹ GA p. 483. - VL 1922 p. 70. - 1930 p. 77. - CHPB 1918 p. 49. - 1928 p. 147. n.

4. ABY ZE VNĚ PRÍSPÍVALI K ZVELEBENÍ NABOŽENSTVÍ.

POKUD JDE O SLUŽBY BOŽÍ: na dobré slovo milovaného učitele účastní se jich vybraní žáci sborovým zpěvem anebo hrou na kůře, předmodlíváním v kostele, jako družičky při májové pobožnosti v neděli, při svěcení misijního kříže, při slavnosti Božího Těla, chlapi jako čestná stráž u Božího hrobu, při adoraci věřících, jako ministranti při mši sv. Bylo by žádoucí, *aby se služba u oltáře pokládala za čest a konala s porozuměním i zbožně, nikoli jen k vůli výdělku a jako chlapecká věc, za níž by se měl dospělý stydět.*

POKUD JDE O NABOŽENSKÉ PŘEDMĚTY, stačí děti vlídně upozornit, a ony ochotně pěstují a zalívají květiny na hrobě, osvětlí přede dnem Dušiček zapomenutý hrob, pomáhají strojit oltář, ověncí kříž v učebně anebo venku, obraz Panny Marie anebo sochu svatojanskou, přinesou posvětit maminčin růženec, zaprosí o zjednání kroupky do pokoje, postaví si doma v adventě betlem a v květnu májový oltářík. (Čti o tomto Mey-Hoch I. p. 75.) Lze si snadno představit, jak se to všechno takovým způsobem pro děti a s dětmi pro rodiče zpřitažliví, upamětní a vtiskne jako světlá stopa do mladistvého srdce.

5. ABY SE VŮBEC DOBROVOLNĚ ČINILI „NAD POVINNOST“.

VZHLEDEM NA ŽIVOT LITURGICKÝ. Jako je nejcennějším projevem náboženské samočinnosti, účastnit se bez zevního nátlaku ochotně, ba radostně přikázaných služeb Božích, přijímat povinně svátosti a prožívat po katolicku církevní rok — tak je výbornou k tomu dispozicí a průpravou, jíti *nepovinně* na mši svatou ve všední den, z vlastního popudu k sv. zpovědi, ke stolu Páně, na májovou pobožnost, navštívit křížovou cestu nebo svatostánek, pomodlit se na určitý úmysl desátek z růžence, zajíti v neděli na hřbitov, uložit si dobrovolně maličký půst. Povinnost naučí se spolehlivě plnit, jen kdo „se činí“ záhy a opětovně nad povinnost.

VZHLEDEM NA MILOSRDNOU LASKU : jevíti soucit ke spolužákům neduživým, méně nadaným, zanedbaným; vmyslit a vcítit se, jak je nuznému a nemocnému: „Čím bych se mu mohl zavděčit, mu radost udělat?“ - „Lámej chléb svůj tomu, který lační.“ (Is. 58, 7.) Nemusíš c e l ý chléb, ulom a dej aspoň kousek spolužákovi, jenž nemá nic; najdi ze svých věcí, čeho sám nepotřebuješ, a daruj se svolením rodičů. „Šla světem láska“ nemělo by právě za dnešní svízelné doby zůstávat už i v dětském srdci imperfektem. („Nova impendet“ ve škole VL 1931 p. 354. - RL IV. p. 26.)

VZHLEDEM NA KATOLICKOU AKCI. To slovo je nejmladším třebaš ještě neznámo, ale je možno již děti vést, aby „se činily“ jako malí apoštolé: apoštolé dobrého příkladu; apoštolé dobré rady, poučení a povzbuzení; apoštolé milosrdné pomoci darem (peníz do „zvonečka“, známky pro misie zámořské) a přímluvnou modlitbou. „Pomozte se mi modlit v určité záležitosti... Kteří se pomodlíte?“ - „Až bude v domě č... zaopatření, kdo tam pomůže upravit stůl?“ (GA p. 262. 266. „Děti, pro vás“ v hlučinské sbírce „Životem“ č. 125. - Hronek, Vyuč. nábož. p. 241.)

* * *

1. MOMENT DOBROVOLNOSTI *výslovně a nápadně zdůrazňovat, nebylo by výchovně správné*. „Co je úplně dobrovolné, může se opomínout“, myslil by si leckdo a zvykal by si tím, napomínání katechetovo a později kazatelovo vyslechnout, ale neposlechnout. Proto je záhodno k samočinnosti být dobrovolné buditi po vzoru biblickém: „Přinuť vejíti, ať se můj dům naplní.“ (Luk. 14, 23. a 24, 29.) To znamená: tak radit a vnadit, tak pobízet a znovu připomínat, zkrátka „nedáti pokoje“, až se to skutečně aspoň od většiny vykoná. Tak se do dětského srdce sázejí vzácné kořínky, ze kterých raší a rostou vzněty pro to, co je povinno. Z dobrovolné samočinnosti bude kdysi samostatnost.

2. Z LITERATURY STRAN ŽAKOVSKÝCH DOTAZŮ: Willmann, Didaktik čl. 31. a 59. - GÖ p. 139. - SYST p. 224. 225. - Tomášek, Otázky dětí VL 1925 p. 198. a 1935 p. 11. 41. n. - Busse, Kinder fragen den Lehrer (Leipzig, Barth, 1931), kdež na str. 55. Bedeutung des Fragekastens. - Užití dotazů ve škole RL I. p. 24. 25. - KB 1934 p. 121—125. - GA p. 400. 687. - Příklady z praxe školy měšť. CHPB 1926 p. 319. a 1929 p. 100. n. - Tauber, Dotazy dnešních studentů VL 1935 p. 145. 211.

44. Zásady činné školy v katechesi.

Didaktické poučky o samočinnosti žáků při katechesi jsou zhutněným vyjádřením moderního hesla, jež se v pedagogice všeobecně uplatňuje pod názvem školy „pracovní“, „tvořivé“ neboli „činné“ (Arbeitsschule, Tatschule, Erlebnis- und Lebensschule). Pod zorným úhlem starého pravidla „Učni práce, učitelé řízení!“ (Komenský) mají žáci s výpomocí učitelovou a s jeho vedením býti za doby školní ne pouze pasivně receptivní, nýbrž i aktivní, konstruktivní a produktivní. A to jednou z jeho popudu, jindy z vlastní iniciativy, aby se tak pro budoucí život cvičili a si navykali „státi na vlastních nohou“.

PRI VYUČOVANÍ NABOŽENSTVÍ

se pojem činné školy praktikuje od starodávna jakožto zásada vzhledem k učivu samozřejmá a nevyhnutelná. S přesvědčením, že náboženství není pouhé vědění, nýbrž činění („Jdi a čini!“ Luk. 10, 37.), snažila a snaží se

katechese katolická vychovávat katechumeny pro činný život náboženský, a to nejen co do modlení, služeb Božích a přijímání svátostí, nýbrž i v ostatním jeho rozsahu. V tom ohledu se křesťanská pedagogika nepotřebuje vlastně ničemu přiučovat. Je tu pouze nový název pro starou věc. *Záleží jen na tom, aby se k cíli žakovské samočinnosti pracovalo vědoměji, soustavněji a důkladněji, nikoliv ojedinele od některých, nýbrž ode všech učitelů náboženství, a nikoli jednou za čas, nýbrž při každé katechesi, i kdyby snad učitel - což je v praxi ovšem nemožno - mluvil po celou hodinu jen sám.*¹

Nemělo by minouti jediné hodiny katechese, aby nebyla prokvašena dávkou žakovské samočinnosti. V koliké míře a jakým způsobem, závisí od různých okolností (druh učiva, věk a inteligence dětí vůbec a duševní dispozice žákův i katechety v určité hodině zvláště). Podle toho se třeba od případu k případu zařizovat.

S hlediska samočinnosti se mluví o *třídě duševně mrtvé* a o *třídě probudilé*. Je znamením probudilé aktivity, když žáci se znatelným zájmem katechesi sledují a sami bez vyzvání se hlásí k odpovědi, k dotazu a k viditelné práci. Nejméně je žák součinný a samočinný, když z rozličných příčin, (jež bývají též v učiteli dnešním i předchozím,) jen zevně naslouchá a potom snad i „umí“, ale duchem i životem zůstává daleko. (Is. 29, 13.) U něho padá dobré zrno na cestu, na skálu, nebo mezi trní. Čím je žakova účast osobitější, intensivnější a širší, tím úspěch vyučování může být větší.

VÝZNAM UČEBNĚ VÝCHOVNÝ.

VŮBEC. — Učivo osvojené vlastní činností (dotazem, hledáním a pozorováním, usuzováním a řešením, samovolným chtěním a konáním) *budí zájem*. Neusvojené, „nesvé“, pasivně vnímané nudí, „své“ těší; „myslit bolí“ (Masaryk), ale také zajímá, jako jádro vlastní rukou vyluštěné (Srv. radostné „Heureka“ Archimedovo: „Už to mám“); — *tkví v duši hlouběji* a proto i trvaleji (Srv. co si utrhnu sám, a co dostávám hotové do ruky; „nesvé“ spočine v paměti jako na povrchu a ztratí se dnes anebo zítra, „protože nemá v srdci kořenů“ Mat. 13, 21.) — a je *hybným perem k samostatnosti* (pasivita při vyučování zavinuje, že žák je nyní i později méně iniciativní, nesamostatný a přijímá nesoudně, „bez hlavy“, cizí mínění mluvené anebo tištěné; duch mu ve škole znehybněl a zpovrchněl, zakrněl a zrezavěl).

SPECIALNĚ vzhledem na *bystření soudnosti*. „V cizím městě se velmi těžko orientujeme, jezdí-li s námi stále někdo

¹ „Aktivität ist ein Wesensmoment alles Lernens, alles geistigen Wachstums, wie aller echten Religiosität und Sittlichkeit, und kann bei äusserlich passiver Haltung (Zuhören, Beobachten, Betrachten) im höchsten Grade vorhanden sein.“ GÖ p. 128.

nebo provází-li nás na každém kroku. Teprve tehdy se tam úplně vyznáme, když chodíme všude sami a musíme spoléhat na sebe. Nejinak je tomu ve všem učení." (Příhoda, Racionalisace ve školství p. 376.) — Vzhledem na *psaní a kreslení*. Jednou napsáno, dvakrát naučeno. Litera scripta manet. Žák se při písemném anebo kresebném úkolu obírá s učivem déle, intenzivněji, osobitěji. Učivo se mu zajímavým způsobem vhlubuje do paměti a je mu oporou při opakování. — Vzhledem na *moment dobrovolnosti*. V dětech dřímá bohatý fond skrytých sil, jež potřebují jen příslušného popudu, aby se projevíly činem. Projeví-li se po takovém popudu ten čin *d o b r o v o l n ě*, je to jako prvek žádoucí samostatnosti výchovně tím hodnotnější.

V PRAXI TŘEBA OPATRNOSTI.

ABY SE NERUŠILA KAZEN. Té by nesloužilo, kdyby při katechesi „činně“ zařízení mluvili žáci bez dovolení jeden přes druhého „jako v židovské škole“; kdyby si prostořecí dovolovali nemístné poznámky a otázky; anebo kdyby ctižádostiví, chtějící vyniknout věděním a bystrostí, budili u druhých oprávněnou nelibost a revnivost. Tomu všemu dlužno předcházet a zvýšit pěstění samočinnosti teprv, až se třída náležitě ukázní.

ABY SE NEMARIL ČAS. Mařením času by bylo: a) dávat žákům s *tabule* opisovati dlouhé „dodatky“ k učebnici, anebo zbytečně okreslovat některé črty, byť snad v hodině samé byly užitečny nebo potřebny. — b) Ukládat jim práce *jednostranně ruční* (vystřihovat, vyřezávat, lepit, modelovat), třebas to byly i náměty liturgické. (CHPB 1921 p. 41. a 1923 p. 171.) Hodina katechese nesmí se nikdy státi hrou. Jedinou výjimkou by mohl býti návod k stavění betlema nebo májového oltářika, leč i to prakticky teprv až po škole. — c) Chtít „školočinně“ katechisovat *ve třídě málo probudilé*, v myšlení váhavé a v řeči neobratné, jako bývají obyčejně třídy školních začátečníků, zvláště na venkově.

V *třídě málo probudilé* dlužno se spokojiti s vnitřní aktivitou dětí (zájem, pozornost, porozumění, citové a volní vzněty) a s omezeným rozsahem aktivity *z e v n ě j š í* (modlitba, služby Boží, svátosti, drobné jevy dobročinnění), ostatně však, aby se spořilo s časem, katechisovat ponejvíc učebním sdílením, jež se tu i tam protkává otázkami. K čemu bych z dětí namáhavě a dlouze vytahoval, co jim bez ujmy vnitřní jejich aktivity mohu znázornit anebo vysvětlit jednoduše sám!

ABY NETRPĚLO NABOŽENSKÉ VZDĚLANÍ. Jde tu předně o *víru katechumenů*. Náboženské pravdy čerpá církev ze zjevení Božího a předkládá je nikoliv ad disputandum, nýbrž ad credendum. Věřiti předpokládá „kázání“ (Řím. 10, 17.) a znamená, předloženou pravdu rozumem uznat a ochotně přijmouti do srd-

ce: „Srdcem se věří k spravedlnosti.“ (Řím. 10, 10.) Dopracovati se zjevené pravdy pouhým rozumem nelze, a pokoušeti se o to s pomocí samočinnosti žáků, by jejich víře škodilo. I po té stránce je „modli se!“ přednější a důležitější než „pracuj!“ — Za druhé o *citové teplo* katechese. To by chládko, kdyby katecheta přerušoval řeč otázkami, když mluví výslovně k srdci (srv. ve čl. 14.). Má-li těsto řádně nakynout, vyžaduje kromě mísení též tepla a klidu. Podobně srdce, aby přijímané hodnoty nerušeně zažilo. (CHPB 1925 p. 246. „Bonum est praestolari in silentio salutare Dei.“ Žal. 3, 26.) Aktivita se tu jeví soustředěným vnímáním. — Konečně pak o *posvátnou náladu*. Proto nelze ve škole doporučit *dramatisování biblických dějů*. Nehledě k ztrátě času s nacvičením, hrozí odtud nebezpečí, že se posvátné texty znehodnotí.

* * *

1. PŘEDPOKLADEM pro úspěšné působení ve smyslu činné školy je se strany učitele, aby *důkladně ovládal náboženské učivo*: musí tedy ne pouze pro určitou, nýbrž pro každou hodinu vědět víc, než co je v učebnici; jinak by se mohl - zvláště u starších žáků - leckdy ocitnouti v neshodě; — aby se *důkladně sám školil v myšlení*. Jako jen láska budí lásku a jen věřící charakter vychovává věřící povahy, tak jen myslitel školí děti v malé Přemysly a nedává jim zakrnutí v trpné pasivitě. — Konečně pak, aby se v *hodině katechese uměl zařizovat podle situace*: co radno pozitivně sdělit, a co se vytázat; co v třídě žádat ode všech, a co jen od některých; co povinně, a co jen dobrovolně; a že „přestat včas je vrchol umění“. — To všechno vyžaduje cviku, je však při dobré vůli možno a obojstranně zajímavě i radostno. *Důkladný theolog, bystrý myslitel a obezřetný dirigent* bude časem jak „orel, jenž budí k letu svoje mladé a nosí je svými perutěmi“. (Deut. 32, 11.)

2. Z LITERATURY O ČINNÉ ŠKOLE zvláště pozoruhodno: *Přítaha*, Racionalisace školství. - A. Krejčíř, K pojmu činné školy VL 1928 p. 221. n. - Ukázky práce žákovské VL 1934 p. 97. - GÖ p. 126.—131. - SYST p. 230. - Schüssler, Arbeitsschulmethode und kathol. Religionsunterricht (Frankfurt a. M. 1922). - MA p. 62—67. - Weigl, Bildung durch Selbsttun (Kösel-Pustet, München 1923). - RL zvláště 1. 2. a 4. sv. Huber und Raab, Das Arbeitsprinzip im RU der Grundschule (Kösel-Pustet 1923). - Eberhard, Arbeitsschule im RU. - Pinkava, Bildung p. 69. - Z článků v časopisech: CHPB 1920 p. 145. - 1921 p. 40. - 1923 p. 168. a 204. - 1925 p. 121. 213. 237. 259. - 1928 p. 59. 100. 198. - 1931 p. 209. - 1934 p. 270. - KB 1927 p. 225. - 1928 p. 145. 201.

III.

RŮZNÉ DRUHY KATECHESE.

Patero směrnic, v předešlém oddíle ozřejměných, jest jakoby patero světél, kterými si učitel náboženství potřebuje svítit, má-li řádně vypracovat jednotlivou katechesi. Nezbytně se při tom předpokládá, že má osobně náležitě *vlastnosti duševní, duchovní a církevní* (viz čl. 3. a 4.), — dále že dobře *ovládá předepsané učivo*, a to nejen pamětí, nýbrž i rozumem a zejména srdcem, aby se dovedl v učivo ponořit a je pro život patřičně hodnotit, — konečně pak, a to nikoli na posledním místě, že je *stylisticky dostatečně vyškolen*, aby v daném případě uměl prvky učiva logicky složit a účelně seřadit v takovou katechesi, jaké je právě potřeba.

45. Skladba katechese vůbec.

U nás v zemi České a Moravskoslezské se před půlstoletím praktkovalo vyučování náboženské co do skladby katechese biblické, katechismové a církevně historické podle zásad a vzorů, jak je ústně i tiskem předkládali čelní představitelé české katechetiky (*Škoda, Blanda, Skočdopole, Indra, Fuchs, Kalvoda, Pinkava*). Vědeckého zdůvodnění a zlepšení doznaly metody jimi šířené z katechetického ohniska v Mnichově a ve Vídni. Tam odbornými kursy, zde po velikém sjezdu katechetickém roku 1912, jehož se účastnili též odborníci z naší vlasti. Podle směrnic tam i zde přijatých a po řadu let v praxi osvědčených pracuje se dnes ve škole i veřejně také u nás na podkladě domácí tradice. (GÖ p. 137. 140. - SYST p. 204—214. - SCH p. 36—38. 118. 122. 199. - GFR I. p. 22. 59. 83. - III. p. 37. 83. 164. - GA p. 277. 375. - MA p. 67—79. - Mey-Hoch, I. p. 19. - CHPB 1919 p. 86—113. - KB 1922 p. 64—73. - Ú. 4. 93.)

* * *

Nehledě k „nahodilým“ poznámkám, jež s určitou katechesí vnitřně nesouvisí (viz čl. 10.), probírá se v učebné hodině menší nebo větší částice učiva buďto z biblických dějin, anebo z katechismu, nebo z dějin církevních. Dotyčná částice učiva má býti jednotným celkem, kterýž třeba podati v takovém složení, aby katechese mohla dosáhnouti svého cíle.

UČEBNA JEDNOTKA

jest určitá, obsahově k sobě náležející část učiva, jež se probírá jako celek pod jedním tématem (*Lehreinheit, Unterrichtseinheit*). Téma katechese je buďto biblické, anebo katechismové, anebo církevně dějinné. Tématické jednoty vyžaduje nutně každá přednáška světská i duchovní, poměrně pak nejvíce katechese, aby porozumění bylo snadnější a účín na srdce hlubší i trvalejší.

Čím jsou žáci mladší, tím budiž učební jednotka kratší, aby se potřebné „málo“ probrati mohlo důkladně. Právě u nejmladších se musí „spěchat pomalu“. — Zpravidla se probere učební jednotka během jedné vyučovací hodiny. Na vyšším stupni může jednotka býti delší a potřebuje pak dvou nebo tří hodin; v každém však případě zaujímá katechese o ní jen asi dvě třetiny učebné hodiny. Ostatek hodiny - obyčejně její začátek - se věnuje nahodilě anebo příležitostně poznámce (služby Boží, církevní rok, výchovná směrnice) a výsledku. Nedá se to na minutu odměřit, ale tak asi třetinu „hodiny“ poznámka s výsledkem a dvě třetiny nové učivo.

ÚVODNÍ PŘÍPRAVA

má vzbudit u žáků zájem a náladu pro nové učivo. Zvláště toho třeba, když na př. v učivu biblických dějin jsou prvky dětem docela neznámé: ty dlužno předběžně vysvětlit, aby se příběh mohl pak vyprávět nerušeně a srozumitelně. — V učivu katechismovém se vyskytují někdy poučky žákům méně záživné, jelikož jsou pro život obtížné, anebo zdánlivě zevšednělé, anebo k učení nesnadné: pro ty třeba zjednatí příznivou náladu poukazem, že zvědět to je důležité, potřebné, užitečné. — V učivu církevních dějin jsou místy partie ožehavé, zakořeněným předsudkem odporové: pro ty je záhodno žáky nejprve získati („captatio benevolentiae“). — Za obyčejných okolností stačí místo zvláštní přípravy stručný přechod z minulého učiva k novému.

Nepostradatelné je v úvodní přípravě oznámení tématu (Zielangabe). Aby se předešlo jednotvárnosti, dlužno téma vyjádřit rozmanitě, jak se kde hodí nejlépe. Jednou nadpisem učebnice, jindy jako poučku, jindy zase jako výzvu. Zvláště podněcuje žáky k součinnosti, vyjádří-li se téma jako otázka k zodpovězení nebo jako problém k řešení. (Příklady viz ve čl. 47. 49. 50. 51. 52.)

HLAVNÍ SLOŽKY KATECHESE SAMÉ.

Po vhodném úvodě se učební jednotka podá, aby ji žáci nazírali. Náзор může býti zevnější nebo vnitřní (živým vyprávěním). Při obojím dlužno míti, kdekoli možno, zřetel k otčině žáků (viz čl. 18. 20—23.). — Podané učivo se vysvětlí, aby mu žáci rozuměli. Vysvětluje se slovně, mluvnicky a věcně (viz čl. 35.), pojmy pak odtažené postupem složným, anebo rozložným (viz čl. 36.). V učivu katechismovém je k vysvětlení časem potřeba pravdu dokázat, zdůvodnit a námitky vyvrátit. — Konečně se katechese uživotní, aby se žáci podle ní zařídili. K to-

mu cíli působím na srdce pohnutkami přirozenými i nadpřirozenými (viz čl. 28. 29.), aby se ozvalo srdce určitým úminkem anebo jiným konem vnitřným (viz čl. 38—40.). — Všechny tři složky (znázornění, vysvětlení a uživotnění) mají býti, hned úvodní přípravou počínaje, citově prohráty (viz čl. 30. 31.).

DOPRAVA KATECHESE

(ve smyslu: dohotoviti, čeho ještě třeba dodat a zařidit. Nachbereitung) pozůstává v tom, že *probrané učivo se upamětní* (ve škole opakováním s tabule anebo z knihy, uložením nazpaměť a výsledkem: viz čl. 33. 34. 35.), *provádění pak úminku se kontroluje* (viz čl. 40.). — Při tom všem, jakož i při celé katechesi od počátku do konce má se co nejvíc uplatňovati *součinnost žáků* (viz čl. 43. 44.).

* * *

1. UČEBNÉ STUPNĚ jsou v didaktické terminologii názvy pro jednotlivé složky katechese. V tom smyslu možno mluviti o stupni přípravy a stupni dopravy jako dvojím stupni vedlejším, a o třech stupních hlavních: *podání, vysvětlení a uživotnění*. (Normalstufen: Darbietung, Erklärung und Auswertung.) Tyto tři hlavní stupně jsou moderně zlepšenou obměnou bývalého trojčlení: propositio, explicatio, applicatio = *předložit, vyložit, uložit*, podle čehož se dříve i u nás katechisovalo. Nynějších celkem patero stupňů neboli složek představuje postup duševní činnosti učitelovy při takovém zpracování učebné jednotky, aby to souhlasilo s duševní činností žákovou, jenž má *učivo nazírat, jemu rozumět a podle něho se zařizovat*. — *Pořadí těchto složek* zůstává zpravidla stejné v každé katechesi, jen délka jejich bývá rozdílná.¹

2. UČEBNÝ ROZHOVOR (Lehrgespräch, Besprechung) mezi učitelem a třídou se při každé katechesi uplatňuje v kratší nebo delší míře *zvláště na stupni vysvětlení*. Všecko z toho, co katecheta vyprávěl, poučně sdělil a vysvětlil, třeba dovysvětlit, novými momenty doplnit. Časem potřeba mylné názory opravit, námitky vyvrátit, poučku lépe znázornit různými případy ze života; povědět, co se staví dobrému předsevzetí do cesty. Na to jsou otázky a odpovědi učebného rozhovoru. Tím se přednesené učivo prohlubuje a zároveň aspoň částečně hned ve škole upaměťtuje, děti pak se cvičí, aby uměly o náboženských věcech promluvit i venku.

3. KATECHESE A UČEBNICE. (Srv. čl. 9.) Nejdůležitějším činitelem zdárného vyučování náboženství je s přirozené stránky katecheta. Odtud se správně ustálilo rčení, že i podle učebnice méně vhodné učí dobrý katecheta dobře, byť poměrně s většími obtížemi — kdežto naopak

¹ Podle toho, jací jsou katechumeni (věk, inteligence, duševní dispozice v hodině) a kterého druhu je učivo (dějinný příběh, pravda věroučná, příkaz mravní). V hodinách, které jsou věnovány výhradně jen rozumovému poučení, praktickému cvičení, pamětnému opakování nebo povzbuzení, zůstávají učebné stupně neboli složky beze zřetele.

by zůstala i nejlepší učebnice mrtvou literou, kdyby jí katecheta nevdechoval život. „Litera zabíjí, duch však oživuje.“ (2. Kor. 3, 6.) Proto je *řádná katechese usměrněna nikoliv od knihy k věci, nýbrž od věci ke knize*: kniha má býti ne začátkem a východiskem, nýbrž výsledkem a koncem katechese. *Ne kniha, nýbrž učitel učí.* — Celkem se mají učebnice a katechese navzájem doplňovat. Přednes úplně samostatný, k učebné knize nehledící, byl by jako kámen hozený do vody: za krátko by zmizel účín i sebelepší katechese. Učebnice má dojmy ústního učení v žákově duši křisit a jeho paměti napomáhat. Obojí ten úkol vykoná učebnice, hraje-li s ní katechese, jak se říká, dohromady, je-li totiž *katechese tak upravena, že jádro ústního učení najdou děti v učebnici.*

46. Ke katechesi biblické na nižším stupni.

Předběžný přehled.

Biblické články se probírají ve škole u žáků starších i mladších co do podstatných rysů podle obecného vzorce (viz čl. 45.) v pěti složkách neboli stupních. Pro žáky nižších ročníků národní školy se k biblickým příběhům organicky přičleňují katechismové poučky. Příběh i poučka jsou v takové katechesi didakticky sloučeny v celek neboli v učebnou jednotku. Vzhledem k tomu vypadá kostra biblické katechese, určené pro nižší třídy národní školy, takto:

BIBLICKÝ PŘÍBĚH

1. SE PODA a) *přednesem*, k němuž náleží přípravný úvod a vyprávění;
b) *rozhovorem*, k němuž náleží dotazy stran hlavních momentů přednesu. Mezi dotazy se vkládají vysvětlivky a doplňky. Rozhovorem a případně přečtením z učebnice se článek upamětní;
c) *obrazem*: ten se ukáže, vysvětlí a zavěsí.
2. SE VYSVĚTLÍ *výkladem*, totiž náboženská poučka, v příběhu obsažená, se vyvodí, vysvětlí a pevnou větou upamětní.
3. SE UŽIVOTNÍ, totiž z náboženské poučky, v příběhu obsažené, se vyvodí určitý úminek anebo jiný vnitřný kon.

Podle takového schematu se vzhledem na útlý věk katechumenů pracuje *ve dvou rozdílných hodinách po sobě*: v první se probírá stupeň podání, v následující pak stupeň vysvětlení a uživotnění.

47. Katechese biblická na nižším stupni.

První část: přednes, rozhovor s upamětněním a obraz.

Co jest obsaženo v biblickém článku učebnice, dlužno dětem postavit před oči, aby se na to dívaly. K tomu cíli katecheta příběh nejprve přednese. Bylo by didakticky chybno, kdyby jej dal pouze předčítat, anebo jej pouze přečetl sám. Po vzoru božského Učitele má přednáseti volně neboli z paměti (viz čl. 14.). Tak může příběh podati srozumitelněji, zajímavěji a srdečněji, než mrtvá kniha. Při z pamětném přednesu má děti stále na očích a tím udržuje lepší kázeň. To máje na zřeteli

1. PŘEDNESU PŘÍBĚH.

ZAČNU ÚVODEM, k němuž náleží: - a) *přechod*: upínám totiž na něco známého, obyčejně na to, co žáci už dříve slyšeli, a z toho pak přejdu na to, co dnes uslyší. Na př. „Minulou hodinu jsem vám vykládal, jak P. J. pouhým slovem utišil bouři na moři. To byl zázrak. Dnes vám budu vyprávět, jak P. J. vykonal jiný zázrak.”

b) Mnohdy je potřebno *předběžné vysvětlení*. Jsou totiž v některém článku biblickém výrazy dětem úplně neznámé (archa, jesle, zákoník, myrha, brána města, šarlat, kment, syn Davidův, velerada). Takové slovo bych mohl vysvětlit až při mém vyprávění, ale tím bych leckdy z vyprávění odbočoval, spád děje rušil a porozumění celku znesnadňoval. Vysvětlím tedy takové slovo hned v úvodě. Podobně, jde-li o dějiště dosud neznámé: jezero, hora, město, poušť.

c) Nezbytně nutno po každé *udati téma*, o čem budu vyprávět, aby děti věděly, nač soustřediti pozornost. Téma se pravidelně udává plnou větou, jež se odnáší k nadpisu článku v učebnici. Na př. „Budu vám vyprávět, kdo přišel první k novorozenému Vykupiteli” ... „Jak P. J. vzkřísil mrtvého mládence” ... „Jak P. J. pouhým slovem utišil bouři na moři.” - Někdy třeba ten učebnicový nadpis rozvést a hned i citově uladit. Na př. nadpis „První lidé v ráji”: „Dnes se budete divit: uslyšíte o ráji, jak se tam lidé měli velice dobře.” - Místo nadpisu „Bůh uvedl na zem potopu”: „Jak hrozně potrestal Pán Bůh lidi za hříchy.” - Nadpis „Vánoční vzpomínky”: „Těšíte se na vánoce? Já také. Kterak se tedy zařídíme?”

Úvod se zakončí vybidnutím k pozornosti. Na př. „To vás bude zajímat; poslouchajte!” - „O tom jste ještě neslyšeli; dávejte pozor!” - „To jste už slyšeli, ale dnes tomu lépe porozu-

míte; pozor!" - U nejmladších: „Ruce na lavici! Dívejte se na mne!" - Úvod budiž *jadrný a stručný*, aby pozornost neuvízla na věcech vedlejších, místo aby se soustředila na příběh. (Čti ukázky vhodných úvodů Mey-Hoch II. p. 135. 144.)

VYPRAVUJI PŘÍBEH, a to zpravidla nikoli po odstavcích, nýbrž - a) *celý najednou*. Tak se dětem už i pohádky vyprávěly; podobně obraz se neukazuje po kousku, nýbrž celý na první ráz. — Vypravuji *s o u v i s l e*, aniž bych vyprávění rušil otázkami anebo chtěl něco ihned upamětnit. („Es wirkt erkältend, in der Erzählung abzubrechen und zur Gedächtnis- und Verstandesarbeit überzugehen." SCH p. 72.) Otázkou řečnickou se vyprávění ovšem oživuje. — Vypravuji *t o l i k o j e d n o u* a nikoli dvakrát po sobě.

b) Vypravuji *v podstatě slovy učebnice*, kterou proto musím dobře ovládat. Učebnice obsahuje, byť ne právě do písmene, tož přece znění Písma, slovo Boží. Z úcty k němu se dlužno při vyprávění držet učebnicového textu, aby co do podstaty celým vyprávěním prosvítal. Zvláště třeba uváděti doslova důležité výroky. Mohu a mám však místo učebnicových výrazů méně známých užiti známějších, složité věty zjednodušit a nepřímou řeč upřímít.

c) Oproti učebnici vypravuji *poněkud rozšířeně*, aby příběh byl pro děti toho stupně srozumitelnější a zajímavější. Knižní text podává děj vybranými slovy jako načrtanou perokresbu, vyprávěním se má ten obraz jakoby obarvit. Co je v textu mezi řádky, co se jinak rozumí samo sebou, co si dospělý člověk anebo starší žák snadno domyslí, to třeba mladším žákům výslovně povědět, aby vyprávění bylo sytější a barvitější. (Ad. Vašek, Bibl. dějeprava a činná škola, VL 1923 p. 151.)

Rozšířeně vypravuji na příklad: Kterak byl Kain oráčem, kterak Abel pastýřem, kterak stavěli oltář; - jak Josef, když ho bratři prodávali, plakal a prosil, ale nic nepomohlo, kupci ho vzali s sebou; a on se cestou ohlížel: snad některý bratr přijde pro mne; a nikdo nepřišel; - kolik dní putovala sv. Rodina do Jerusalema, kolik hodin se šlo tamodtud do Betlema; - co si myslil král Herodes, když vyslechl mudrce; - na co se těšil marnotratný syn, když odcházel z domu otcovského; a pod. — Zejména je při vyprávění potřeba míti *zřetel na obraz*, který je v učebnici, anebo který se má za chvíli ukázat, aby se názor vyprávěním podaný s ním shodoval.

Všeobecně je stran barvitého vyprávění pravidlem, že rozšiřovat učebnicový text příliš málo je menší chybou metodickou, než rozšiřovat jej příliš mnoho, zvláště kdyby se rozšiřoval na úkor pravdy historické. *Výš nežli metoda stojí pravda.* (GA p. 509.)

2. ZAVEDU ROZHOVOR.

a) *Začnu kratičkým přechodem, ale ne zrovna hned po přednesu, jelikož děti se na dovyprávěný děj v duchu ještě dívají, jsou do něho jako pohříženy; nebylo by tudíž psychologicky vhodné, je z toho vyrušiti náhle. Proto dovyprávěv, pomlčím dvě tři vteřiny a přejdu k rozhovoru — třebaš větou: „To jsem vám chtěl povědět, tak se narodil Kristus Pán.” Anebo: „Tak se P. J. modlil a tak za nás trpěl v zahradě Getsemanské.” Potom:*

b) *Tážu se na hlavní momenty předneseného děje. Byl-li přednes didakticky správný, dá se snadno vytázat.¹ Jen se nutno při tom náležitě omezit. Vytazovati každé slovo a každou větu, zvláště co se rozumí samo sebou, bylo by mlátiti prázdné klasy a jalové slovíčkaření (verbalismus). J e n z h r u b a v y t á z a t k o s t r u d ě j e, a ne celý děj doslova „roztázat”, na drobno rozmělnit, do nitky roztrásnit! Ve spoustě otázek by žáci ztratili myšlenkový obsah a celkový přehled.*

c) *Mezi otázky vkládám potřebné vysvětlivky a doplňky. Vysvětlivky (ústí a křídou) bývají slovné (Abraham: vyslovím zřetelně nejprve sám, načež dám vyslovit jednotlivě a ve sboru; umějí-li žáci už psát, napíšu to slovo na tabuli); — věcné (zopakují a doplním, co vysvětleno v úvodě: jesle, šarlat, kment, ráj. - Nově přidám: drobty, propast; načrtnu křídou cestu Panny Marie z Nazareta k sv. Alžbětě přes Jerusalema a Betlem, a pod.); — textové: „Sláva na výsostech Bohu”; jak smutno bylo vdově naimské po smrti synově; jak se umíralo žebráku Lazarovi; jak se trápil bohatec v pekle. — Co mohou žáci sami najít, ať hledají. Jak si osobně to neb ono já představuji, mohu dětem povědět, ale s poznámkou, že tak se toho já domnívám. Jindy doložím, co není sice v Písmě, ale že si to tak vyprávěli už první křesťané a to že je zapsáno ve starých, starých knihách; (tak místo výrazu „l e g e n d a”, jemuž by děti nerozuměly, na př. o dvou zvířatech ve stáji betlemské, že Panna Maria šla cestou křížovou, o roušce sv. Veroniky).*

* * *

3. HLEDIM UPAMĚTNIT.

a) **HLAVNÍ JADRO PŘÍBĚHU** utkvívá v paměti částečně už tím, že se podstatné obrysy jeho vytazují a vysvětlivkami doplňují. To však u žáků, kteří ještě neumějí čísti, samo nestačí

¹ „Ein guter katechetischer Vortrag muss die Probe des Abfragens bestehen. Besteht er diese Probe nicht, so klage der Katechet sich selber an, nicht die Schüler!” Mey-Hoch I. p. 28.

a zbyla by jim pouze mlhavá, neurčitá stopa v duši. Má-li výsledek býti trvalejší, je potřebí jádro příběhu upamětnit *pevnou větou*. (Viz oddíl „Učivo větné“ v Katolické prvouce na str. 101—110.) Na př. ze článku o narození Páně je takovou větou č. 52. 53. - O mudrcích č. 56. - Mládeneček Ježíš mezi učiteli č. 59. 60. - To jsou na rozdíl od pouček katechismových *pevné věty dějové*. Slovou „pevné“, protože se vštěpují do paměti promyšleně určitým, po každé stejným vyjádřením. Podobají se nádobkám, ve kterých si děti hlavní jádro biblického příběhu odnášejí s sebou ze školy. (Mey-Hoch I. p. 20.)

Bylo by mařením času, obtěžováním dětí a plýtváním obojstranné energie, kdyby katecheta chtěl u nejmladších katechumenů v prvním a v druhém ročníku vštípit do paměti *celé texty článků*. Ještě i v třetím ročníku je důtklivě radno se spokojit, když děti umějí zpaměti jen články opravdu paměti hodné a paměti možné. Jinak *stačí na prvním stupni toliko jádro článků v pevných větách pamětných*.

b) PEVNÉ VĚTY VŠTĚPUJI DO PAMĚTI ROZLIČNĚ. Žákům *prvního ročníku*, kteří neumějí číst ani psát, upamětnují tím, že větu jadrně vyslovím a dám ji pak opakovat od jednotlivců a ve sboru. Příslušnou otázku kladu při tom po každé znova. — Žákům *druhého a třetího ročníku* napíšu větu na tabuli, načež ji dám nejprve čísti a potom zpaměti opakovat od jednotlivců a ve sboru. Dobré služby dělá při tom zvláštní *malá tabule* v rozměrech asi 70—55 cm, určená v druhé a v třetí třídě jen pro katechesi. Na té mohou pamětné věty zůstat až do příští hodiny.

c) ČLÁNEK SE PREČTE Z UČEBNICE. Tu mají děti v ruce teprv až asi v druhé polovici druhého ročníku, a to vlastně víc jen kvůli tomu, aby se s knihou znenáhla obeznámily a si na ni zvykaly. Spěchati příliš s upotřebením učebnice není radno.¹ *Teprve v třetím ročníku může učebnice plnit svůj úkol docela náležitě*. Než se děti do ní večtou, předcítávám biblický příběh nejprve sám, aby žáci měli vzor a naučili se čísti se správným tempem i patřičnou modulací. Později dávám článek čísti zrovna hned od jednotlivých žáků, a to zpravidla po odstavcích; nikoliv aby jeden žák četl sám celý článek. Jen nepozoru vyvolám výjimečně uprostřed odstavce. — Zůstalo-li ještě co nejasno, *při čtení dovysvětlím*. Dle potřeby a časové možnosti se čtení opakuje. Konečně *článek uložím*, a to v takový způsob, aby budoucí hodinu znali všichni hlavní jádro článku, nacvi-

¹ „Was ich auf mündlichem Wege den Kindern fest eingeprägt habe, das habe ich beim späteren Unterricht stets ganz expedit und klar in ihnen vorgefunden, während die aus dem Katechismus erlernten Sätze zu oft in völlige Vergessenheit geraten.“ Mey-Hoch I. p. 35.

čené už ve škole pevnou větou, nadanější pak žáci aby článek jako dobrovolný úkol pilnosti uměli zpaměti. Zvláště důtklivě jim to vložím na srdce, jde-li o článek obsahově důležitý.

* * *

4. UKÁŽU OBRAZ.

VE KTEROU CHVILI? *Nikoli před vyprávěním příběhu*; to by se začínalo čímsi neznámým a biblický text by se stal jen vysvětlujícím doprovodem obrazu. Ani ne současně s vyprávěním, aby žáci mohli s nerozdělenou pozorností sledovat, co se vypravuje. Nýbrž *teprv po dokončeném rozhovoru*; tedy žákům prvního ročníku, když jsem hlavní jádro děje upamětnil pevnou větou; v druhém ročníku, když jsem pamětné věty dějové nacvičil s tabule; v třetím pak ročníku po přečtení článku z učebnice. — *Než obraz ukážu, napomenu děti*, aby zůstaly klidně a potichu seděti na svých místech, a označím titul obrazu, na př. „Ukážu vám, jak se mudrci klaněli novorozenému Vykupiteli” - „jak Pán Ježíš proměnil vodu ve víno”.

KTERAK UKAZUJI? a) *aby jej všichni žáci dobře viděli*. K tomu cíli zavěším obraz, je-li dostatečně veliký, na tabuli. Je-li menších rozměrů, nebo třída velmi početná, vezmu jej do levé náruče a ukážu mlčky celé třídě stoje zpředu, potom jda pomalu vpravo od stěny, a konečně vlevo ode druhé stěny, takže stále se dívají na obraz všichni žáci. A to se dívají na obraz všichni mlčky. Toto tiché hledění na celek obrazu je hlavní věc. Nato zbývá ještě otevřít dětem oči pro jednotlivosti. Proto hledím docílit,

b) *aby se žáci na obraze vyznali*. K tomu vyvolám dva tři žáky, aby řekli, co vidí (jednotlivé osoby a předměty). Potom ukazuji sám, a to v určitém pořadí: „Kdo to zde stojí?” - „Počem ho poznáváš?” - „Co je tuhle vidět?” — Abych nerušil ilusi skutečnosti, neužívám slova „obraz”, ani „kdo je zde namalován?” Pouze při vyobrazení Boha řeknu: „Tak si můžeme představit Pána Boha.” — Někdy je potřeba přidat *o p r a v n o u p o z n á m k u*, na př. že z hořícího keře mluvil Hospodin neviditelně, taktéž s hory Sinaj. Lotři na kříži byli neprivázaní, nýbrž přibiti. Kristus vyšel z hrobu pro strážné vojíny neviditelný.¹ Na to stačí arci jen několik málo vět. — Konečně hledím,

c) *aby žáci pochopili časovou souvislost příběhu*. K tomu cíli z obrazu *d ě j t a m z n á z o r n ě n ý o b j a s n í m*: „Po-

¹ Čti Mey-Hoch I. p. 260. II. p. 259. 260. 271. 284. 286.

dívejte se na mudrce, jak pěkně klečí, ruce mají složeny a dívají se na Ježíška. A Panna Maria se přívětivě usmívá, proč asi? Protože má velikou radost. A sv. Josef se diví: kdo to k nám přišel? Jaké to panstvo vznešené! A co Ježíšek?" — K tomu připomenutí, co předcházelo: částečně sdělením a částečně dotazem: hvězda na východě, mudrci, Jerusaleme, hvězda poznovu. — Konečně dodám, co ději zobrazenému následovalo: Boží napomenutí v noci; nazpět do vlasti; jinou cestou. — Tak je celý přednes obrazem stručně obnoven, doplněn, ujasněn. Zbývá jen ukončit kratičkou poznámkou k srdci: Na př. „My nejsme tak bohatí jako sv. králové, ale něco vzácného můžeme Pánu Ježíši přece dát: pěkně se k němu pomodlíme."

CO S UKAZANÝM OBRAZEM? *Zavěším jej v učebně, a to asi na týden, déle nikoliv, aby nezevšedněl. Nejlépe do zaskleného rámu. Dva takové výměnné stačí pro třídu; tím se uspoří drahé podlepování obrazových listů, obrazy pak samy se prachem, výparů a hmyzem neznešvarí. — Budoucí hodinu ukážu na obraz při výslechu, resp. při výkladě, anebo při uživotnění. Obraz visí při tom už jen na stěně. — Později dá se řady obrazů použít při opakování přehledném, na př. zázraky na poušti, zázraky Páně, příběhy růžencové.*

48. Katechese biblická na nižším stupni.

Druhá část: výslech, výklad, uživotnění.

Základovým stavivem katechese pro nižší stupeň národní školy jsou biblické příběhy. Z těch se pro děti vyvozují potřebné poučky katechismové. Je tudíž úkol této katechese dvojitý a vyžaduje zpravidla dvou hodin po sobě jdoucích. *Druhá hodina obsahuje:*

1. VÝSLECH.

Vyslýchá se nové učivo minulé hodiny. To učivo se týkalo dvou článků prvoukových — v určitém případě takto: z biblického příběhu o narození Páně jsem předešle vyvodil, vysvětlil a uživotnil katechismové poučky: „Co znamená jméno Ježíš" a „Kdo jest Ježíš Kristus". Poté jsem přednesl, rozhovorem vysvětlil a upamětnil, obrazem pak znázornil nový příběh biblický „Mudrci od východu". Obojí to učivo předchozí hodiny mám dnes výslechem vštípit hlouběji do paměti a do srdce. Kterak si tu (se zřetelem na čl. 35.) počínat? Rozličně podle toho, kterou třídu mám před sebou.

V PRVNÍM ROČNÍKU, kdež se děti učí ještě bez knihy, vyvolám z jejich paměti nejprve poučku „Ježíš Kristus jest jednorozený Syn Boha Otce.“ Tu větu zopakují odpovědmi jednotlivců i ve sboru a snažím se teplou mluvou, aby věta zakotvila také v srdci dětí. Potom se s poukazem na obraz, visící na stěně, vytážu obsah článku „Mudrci od východu“. Dějové jádro toho článku je zahrnuto ve větě č. 56. (Kat. prvouka, Učivo větné str. 105.) Tu větu, minule upamětněnou, dnes odpovědmi jednotlivců a ve sboru zopakují.

V DRUHÉM ROČNÍKU jsem minule mohl k lehčímu a trvalejšímu upamětnění napsati katechismové poučky č. 54. a 55. (Kat. prvouka str. 105.) na tabuli. Podobně hlavní dějové jádro o mudrcích. Ty věty (dvě poučky katechismové a jednu dějovou) jsem tehdy s tabule nacvičil. Dnes to všechno výsledkem pro paměť i pro srdce zopakují, a to příběh o mudrcích zase s poukazem na obraz. Tak se i bez učebnice upamětnuje trvale.

V TŘETÍM ROČNÍKU mají děti učebnice už v rukou, dnes ovšem s počátku hodiny před sebou zavřeny na lavici. I zopakují nejprve pro paměť i pro srdce poučky vyvedené ze článku o narození Páně „Co znamená jméno Ježíš“, „Kdo jest Ježíš Kristus“. — Článek o mudrcích, o nichžto jsem minule vyprávěl, si měli všichni žáci doma bedlivě pročíst, někteří pak jej umějí snad i doslova. S poukazem na obraz zopakují výsledkem i toto učivo biblické, a sice tak, aby aspoň dějové jádro článku i s patřičnými vysvětlivkami utkvělo v paměti všem.

JAK DLOUHO A JAK. Vyslýchá se v prvním, druhém i třetím ročníku *asi malou třetinu učebné hodiny*, a to stručně a „v duchu mírnosti“ (Gal. 6, 1.), aby radostně čilá nálada, jakou si děti mají do náboženství přinášet, netrpěla ujmy. Daleko víc než suchý um a paměť je už na tomto stupni *s r d c e*: to se má vhloubiti s vírou a láskou do biblického děje a čerpati z něho potřebnou mízu pro život. Proto nesmí býti výsledek strohý, jen na paměť omezený, rozumově studený, nýbrž se více podobati důvěrné rozprávce, při níž katecheta hřejivými poznámkami protkává to málo, co má utkvěti pevněji v paměti. *Vždy asi za 4 neděle dlužno na tomto stupni přehledně opakovat a věnovat na to celou hodinu.*

2. VÝKLAD.

POJEM A PŘÍKLADY. Biblický příběh se vypravuje nikoli pouze na ten účel, aby žáci poznali dotýčný děj, nýbrž také, aby si uvědomili náboženské pravdy v ději obsažené. To poučení je potřeba jako jádro ze skořápky vyluštit neboli vyložit.

(Srv. výraz „výkladní“ okno, „výkladní“ trh. Rozlišuj: pohádka se vykládá = vypravuje. Písmo sv. se vykládá = vysvětluje. Poučné jádro z biblického příběhu se vykládá = ozřejmuje. Katechetische Auslegung.) Biblický článek vyložit znamená: *uvědomit žákům náboženskou pravdu v biblickém ději obsaženou. Může to býti pravda věroučná, mravní, nebo liturgická.*

Na příklad: Ve čl. „*První lidé v ráji*“ jsou skrytě obsaženy poučky: z čeho se skládá člověk; jací byli první lidé v ráji; od koho máme všechno dobré. — V čl. „*Bůh slíbil Vykupitele*“ poučky: co bylo nejhorší při prvotném hříchu; koho slíbil Bůh po hříchu prvotném; Bohu říkáme „milosrdný“. — V čl. „*Anděl Páně zvěstoval Vykupitele*“ modlitby „Zdrávas Maria“ a „Anděl Páně“.

CO A KTERAK VYLOŽIT. *Ne všechno najednou, co v příběhu poučného obsaženo, nýbrž jen to, co žákům určitého ročníku přiměřeno, totiž potřebno neb aspoň užitečno a nejsnáze pochopitelné. Na př. ze čl. o stvoření světa vyvodím pro žáky prvního ročníku věty, že „nebe i zemi učinil Pán Bůh“ a že „Pán Bůh může všechno, co chce“. - V druhé třídě totéž vyvodím poznov a přidám poučku „Pán Bůh jest odevždy“. - V třetí třídě všechny tři poučky prohloubeně zopakují. — Poučka se vyloží sdělením anebo dotazem. Co by žáci měli a mohli sami vědět, vytázu se. Co by však vyžadovalo mnoho tázání, anebo co dětem vůbec neznámo, řeknu sám. Na př. poučku „Kdo jest Ježíš Kristus“ sdělím v první třídě jako výklad z příběhu o narození Páně; v druhé třídě tu poučku rozšířím o další větu „jest Bůh a spolu člověk“; v třetí pak ji hledím ze žáků dostat otázkami.*

POUČKA SE UPAMĚTNÍ PEVNOU VĚTOU. Na př. „Věřím v Ducha svatého“; „Duch svatý je třetí božská osoba“; „Duch svatý sestoupil na učedníky Páně, aby je osvětil, posílil a posvětil.“ Ta která věta se po náležitém vysvětlení pamětně nacvičí s jednotlivými žáky i ve sboru, a to v první třídě jen ústním opakováním, v druhé s pomocí tabule, v třetí pak čtením s tabule i z učebnice.

* * *

3. UŽIVOTNĚNÍ

jest už na nižším stupni národní školy nejdůležitější z celé katechese. Celkem dlužno tu mítí na zřeteli pravidla podaná v čl. 39. (složky katechetického uživotnění). K tomu pak tyto zvláštní pokyny:

Vnitřný kon se uživotní zevním vyjádřením. Na př.: Děti povstanou, složí ruce a řeknou: „Bože můj, věřím, že jsi tu při-

tomen." - Jindy: „Děkuji ti, Otče nebeský, že o mne dobrotivě pečuješ." - „Pane Ježíši, tobě chci já sloužit bez ustání, ty mně k tomu dej své požehnání!" - „Bože, buď milostiv mně hříšnému!" - „Věřím, že Kristus Pán také mne vzkřísí v soudný den."

Úminek má býti určitý, osobitý a pouze jediný. Nebudíž to snad jen všeobecné napomenutí, jako: „Modlíte se!" „Chodte do kostela!" - „Buďte poslušni!" - „Nikomu nic neberte!" - To je mlha. Z té by zítra nezůstalo v srdci ani potuchy. — Že po delší čas třeba mítí stran úminku na zřeteli určitou směrnicí výchovnou, viz čl. 41.: „Směřuj uživotněním k návyku!"

* * *

1. VYUČOVACÍ HODINA BIBLICKÉ KATECHESE na nižším stupni se dělí ve tři časově tak asi stejné části. *První třetinu hodiny* se výsledkem prohlubuje výklad a uživotnění článku A, k tomu pak se opakuje obsah článku B, jenž byl minule přednesen, rozhovorem vysvětlen, upamětněn a obrazem znázorněn. — *Druhou třetinu* se vyvodí ze článku B katechismová poučka, na niž se upne uživotnění. — *Poslední třetinu* hodiny se přednesem vypravuje, rozhovorem vysvětlí a upamětní, obrazem pak znázorní nový příběh biblický C. (Kterak by se ten didaktický postup stručně znázornil graficky?)

Co tu v teorii k vůli důkladnému poučení osobnímu zdánlivě podáno dlouze, dá se ve skutečnosti jadrnou, řádně promyšlenou katechesí pravidelně provést v naznačený čas. I tu se osvědčuje mistr Cvik. — *Nutno-li na nižším anebo středním stupni postupovat elementárněji*, probere se za dvě poslední třetiny vyučovací hodiny nový článek netoliko přednesem, rozhovorem a obrazem, nýbrž přidá se hned i výklad s uživotněním. V tom případě se rozhovor a vysvětlení obrazu zestruční, ale výkladu s příslušným uživotněním dlužno věnovati neztenčenou časomíru i pěti.

2. PŘEDBĚŽNÉ VYSVĚTLENÍ V ÚVODĚ (srv. čl. 47. pod 1. b.) *dá se leckdy postrádat*, je-li totiž v biblickém příběhu pro děti celkem všechno srozumitelné. Některé snad maličkosti lze snadno vysvětlit během vyprávění anebo v rozhovoru. V úvodě se přejde zkrátka hned k novému příběhu. Na př. „Tak byl P. J. pochován, mrtev odpočíval v hrobě. Dnes vám budu vyprávět, jak se mrtvý P. J. probudil a byl zase živ: vstal z mrtvých." — *Jen delší vysvětlivky patří do úvodu*. Údaje zeměpisné mohou být u žáků tohoto stupně arci jen neurčité: „Svatá země (země židovská) jest od nás daleko a daleko, musí se do ní jet po moři." - „Mudrci bydleli na té straně (ukáže rukou); tamodtud vychází slunce." - Chrám jerusalemský se nepopisuje, dětem se mlčky ponechá představa známého kostela; vzhledem k Nilu nebo Jordánu názor známé řeky; archa Noemova: veliký dům ze dřeva; vzdálenosti, na př. Betlem od Jerusalema: „jako když se jede od nás do..."; učení o andělech poukazem na vyobrazení andělů v kostele. Tak se v přípravě dá didakticky uplatnit domovina. (Viz čl. 23. Otčina v katechesi.)

3. SE SVĚTLEM DOBRÉ EXEGESE dlužno se učiteli pohroužit do biblického příběhu, jenž se má vyprávět. Není po té stránce vždy radno spoléhat na tištěné katechese. To jsou prameny teprve druhotné. Sám se-

stup do plného zdroje — „descende in plenitudine fontis”¹ Tak se vy-
varuješ *exegetických heresí*, jako jsou na př.: „Bud’ světlo, a hned bylo
světlo.” „I zazelenala se země”: Písmo sv. nic neví o tom „hned”. - An-
dělé nebyli stvořeni „v nebi”, neměli tudíž zprvu nebeské blaženosti, neboť
té nelze pozbyti. - Není správně vyprávěti příliš dětsky a drasticky o stvo-
ření prvního člověka, nebo že zapověděným ovocem v ráji bylo „jablko”. -
Že by Kain byl obětoval skrovné, bezcenné dary z úrody zemské, nemá
v Písmě opory. - Panna Maria spěchala k Alžbětě, „aby jí radostné posel-
ství zjevila”? - Hvězda neprovázela mudrce do Jerusalema. - Nesprávné
znázornění situace při pokřtění Páně (Luk. 3, 21.), a m. j. (Mey-Hoch I.
p. 234. 251. - II. 259. - CHPB 1920 p. 106. - 1923 p. 205. - 1924. p. 30.)

49. Katechese biblická na středním a vyšším stupni.

NA STUPNI STŘEDNÍM (ve 4. a 5. ročníku) je velmi žá-
doucné, aby *vedoucím učivem náboženství zůstaly nadále bi-
blické dějiny*.² Co se proti tomu někdy namítá, nevyváží ani
zdaleka výhod, jež s sebou nese prodloužený a proto solidnější
základ svatohistorický pro život věřících. Kde se tyto výhody
uznávají úřední osnovou ordinariátní, probírají se články z větší
učebnice *Biblických dějin* opět soustavně i ve 4. a 5. třídě. Me-
toda je při tom podobná jako na nižším stupni, jen že *biblický
článek se zpravidla projednává celý za jednu hodinu i s výkla-
dem a užitvnutím*.

NA STUPNI VYŠŠÍM. Možno-li kde u nás probírat u star-
ších žáků biblické dějiny samostatně, totiž beze zřetele ke ka-
techismu, postupuje se celkem podobně jako na nižším, resp.
středním stupni. Dlužno tu jen rozlišovati články *převahou po-
učné* (na př. o zařízení sv. stánku a služeb Božích, jakož i pro-
roctví ve Starém zákoně, v Novém pak rozmluvy a řeči, napo-
mínání a předpovědi Páně) a články *přesně dějové*, k nimž
možno počítat i podobenství. Články dějové se katecheticky
probírají během jediné hodiny. Proti biblické katechesi nižšího
stupně jsou při tom tyto zvláštnosti:

VZHLEDEM K ÚVODNÍ PŘÍPRAVĚ.

Té bývá, byť ne po každé, tož mnohdy potřebí, aby před-
stava biblického příběhu, jenž se má vyprávět, našla v obraz-

¹ Hejčl, Bible česká. - Schuster-Holzammer, Handbuch zur bibl. Geschichte
(CHPB 1925 p. 195.). - Miklšík, Život Abrahamův; Umučení Páně; Život Panny
Marie (VL 1935 p. 135. 202. 1934 p. 139.). - Rostworowski, Obrázky ze života
Páně (VL 1934 p. 99.). - Meschler, Das Leben unseres Herrn J. Ch. - Willam, Život
Ježíše Krista, Život Marie, matky Ježíšovy. (CHPB 1932 p. 260 a j.) — ² Viz čl. 8.
pod 1. a GFR III. p. 157-164.

nosti žáků vnímavou půdu. Co by mohlo porozumění vadit, dlužno předem odklidit, co k porozumění a většímu zájmu napomůže, ujasnit. To se děje *předběžným rozhovorem*, z něhož vysvitne:

a) *Kdy, kde a za kterých okolností se to stalo*. Na př. poloha a popis pouště čtyřicetidenního postu Páně; že o milosrdném Samaritánu vyprávěl P. J. cestou z Jericha do Jerusalema; jak Židé Samaritány nenáviděli; že o záhubě Jerusalema a konci světa předpověděl Kristus na hoře Olivové v úterý před svým umučením. — b) *Biblické zvyky a předpisy*, na př.: o právu prvorozenském a o významu požehnání otcovského; o starozákonních obětech; kdy, kterak a kudy se putovalo do Jerusalema na svátky; jak byl chrám zařízen; o beránku velikonočním; jak se za onoho času pohřbívalo. — c) *Co může jinak příběh vysvětlit*.

Na př. před čl. o ustanovení svátosti oltářní, jak ji P. J. přislíbil; před čl. „Apoštol Petr nejvyšším pastýřem duchovním“ poukážu stručně na Petrovo vyznání u Cesaree Filipovy. — Kde možno, ukážu pohled, jak vypadá nynější Nazaret, Betlem; načrtnu křídou polohu hory Tábor, města Kafarnaum. Žáci dostali minule za úkol, vzhledem k dnešnímu článku přechísti z Písma evandělní předlohy biblického děje: to se dnes v přípravném úvodě vytáží. — Vůbec hledím už v přípravném úvodě podnítit *samočinnost žáků*. — Dobře slouží na ten účel *poznámky drobotiskem* v učebnici Biblických dějin: upozorňují katechetu, co by měl předběžně připomenout, žákům pak napomáhají podržet vysvětlivky v paměti.

Téma vyprávění netřeba udávati právě slovy nadpisu v učebnici. Řeklo-li se na př. u malých: „Budu vám vykládat, jak zabil Kain svého bratra Abela“, - „jak byl Mojžíš zachráněn od smrti“, - „co vyprávěl P. J. o milosrdném Samaritánu“ — možno říci u starších: „jak z malého hříchu roste zločin“, „co Bůh činí, dobře činí“, „kdo je vlastně náš bližní?“ — Kdekoli poněkud možno, naladí se téma citově. Na př. „Chystáte se k sv. zpovědi. To P. J. každého z vás najde jako dobrý pastýř zbloudilou ovečku. Slyšte, co o tom za onoho času vyprávěl.“ - „Hrozné jest upadnouti do rukou Boha živého. To znázornil P. J. příběhem o bohatci a Lazarovi.“ — Tak se příběh, známý už z dřívějška, objeví v novém světle a bude zajímavější.

VZHLEDEM K JADRU KATECHESE.

1. VYPRAVĚNÍ. Také na vyšším stupni vypravuje učitel *volně z paměti*, a to ka ž d ý článek osnovou určený, byť se snad už probíral na nižším anebo středním stupni. I článek dříve podaný, a tudíž více méně známý, dá se znovu zajímavě vyprávět a nalezne v novém rouše vždy vděčné posluchače. Právě to nové podání čeká církev, když dává v kostele každoročně

předčítat tytéž perikopy. Staré nově! — Vypravuje co nejvíc *přiléhavě k textu učebnice*. Tedy celkem bez barevných příkras, jimiž se knižní text rozšiřuje na nižším stupni. To *rozšiřování se zpravidla ponechává až do rozhovoru*, aby zájem žáků i po vyprávění neutuchal, nýbrž se stupňoval.

Arci netřeba se učebnice držet do písmeny. Místo výrazu méně srozumitelného řeknu nejprve výraz obvyklejší („mazala nohy Páně vzácným olejem, libovonným nardem“. - „Duši Lazarovu zanesli andělé do předpekli neboli do ráje“) — složité věty rozložím na hlavní — uvedu drobné detaily, jež vysvítají z kontextu; na př. „Milosrdný Samaritán zavezl raněného do hospody. Tam jej uložil, poručil mu jídlo, dával mu obklady. Tak o něho pečoval celou noc. Druhého dne chystal se jíti dále. I vyňal dva peníze...“ - „U cesty byl fíkový strom, strom planého fíku s košatou korunou. Na ten strom vystoupil Zacheus...“ - Ovšem musí učitel pro takové vyprávění *dobře z paměti ovládat knižní text*.

2. VYSVĚTLENÍ neboli prohloubení se děje *rozhovorem* jako na nižším stupni, ale stručněji. Zvláště netřeba a neradno se vytazovat obsah přednesu. — Zato jsou docela na místě dotazy k buzení samočinnosti a *poznámky k názoru*: kde se to stalo, jak vypadalo dějiště. Znázorni to pohledem, náčrtem (kudy se šlo, jak daleko bylo, jak se vystupovalo z Jericha do Jerusalema), živým popisem na mapě; obyčejně stačí k tomu mapa v učebnici. — *Obrazu skupinového* netřeba na vyšším stupni užívat po každé, ani to není radno, zvláště není-li umělecký. Je-li takový po ruce, ukáže se ihned po vyprávění a rozhovor se naň upne, anebo se ukáže až v samém rozhovoru, když se dojde k zobrazenému výjevu. Žáci se na obraz chvilku pozorně dívají, načež jim učitel několika slovy dopomůže k správnému pojetí.

Vysvětlivky rozhovoru mohou býti *dějepisné* (kdy panoval král David, kdy žil prorok Micheáš, císař Augustus, král a kníže Herodes; *kulturní* (farizeus, celník, zákoník, velerada, svaté dni a služby Boží Starého zákona, velikonoční večeře, - ale nezabíhat při tom do archeologie!); *přírodopisné* (myrha, kobylinky a med lesní, olej nardový, strom planého fíku, oliva); a *pologetické* (že Bůh stvořil svět beze dnů; že potopu si netřeba myslet na celé zeměkouli); *psychologické*: pohledy do svědomí, (viz čl. 42.) a vůbec do nitra jednajících osob:

„Představte si, jak bylo Abrahamovi, když měl opustiti domov a stěhovati se navždy do neznámé země: (co cítil, co si myslil, jak se musel přemoci). - Jak bylo otcí, když měl obětovat syna Izáka. - Jak se modlil Jonáš v nitru velryby. - Jak bylo Simeonovi, když držel božské dítě v náručí.“ - „Vidím v duchu sv. Josefa, kterak...“ - „Zasedněme v duchu mezi posluchače božského kazatele a poslouvejme, co vypráví.“ - „Zamyslete

se, jak bylo Panně Marii, když se naposledy loučila s Božským synem svým." — To jsou vděčné obory pro vysvětlující a prohlubující rozhovor. Ovšem *třeba býti opatrnou*, aby žáci dovedli rozeznat, co je bezpečnou pravdou ze sv. zdroje, a co pouze domněnkou, byť více anebo méně odůvodněnou. Mezi textem bible a osobním dodatkem musí být určitá linie rozhranovací („v Písmě svatém to sice není, ale můžeme si představit...”), i kdyby šlo o starou tradici a zbožné legendy (osel a vůl v jeskyni narození Páně, trojí pád Kristův na křížové cestě) a zvláště, jde-li o pouhou báseň (lebka Adamova pod křížem na Kalvarii. - VL 1934 p. 139. 140. - CHPB 1925 p. 177. - Mey-Hoch II. p. 234—240.)

3. UŽIVOTNĚNÍ. „Všechno Písmo jest užitečno k výchovu ve spravedlnosti.” (2. Tim. 3, 16.) To dlužno mít při každém článku biblickém hlavně na zřeteli. Zde má učitel žáky jakožka v ruce, aby je s pomocí Boží pohnul k nábožensko-mravnímu konu (vzbuzení víry, radostné důvěry, vděčnosti, litosti, k modlitbě anebo k předsevzeti). Nebude s tím leckdy čekat až na konec katechese, nýbrž chytne děti za srdce v každou chvíli vhodnou, třeba hned při ohlášení tématu, nebo při vyprávění, anebo při rozhovoru. Pro paměť pak vyjádří uživotnění slovem Písma, úryvkem modlitby anebo kostelní písně, příslovím anebo veršíkem. (Viz čl. 40.: Uživotněním k pozitivnímu činu.)

VZHLEDEM K DOPRAVĚ

zbývá ještě, aby se článek dal *přečísti z učebnice*. Při čtení se některý výraz anebo větné složení, kde potřeba, dovysvětlí. Už takovým přečtením ve škole se článek vbízí do paměti. Výslovně se k tomu ještě určí, zdali a *co je z něho nazpaměť doslova*. Číslo s nadpisem článku a životní jiskrou z něho („lumen”) si žáci vpiší *do poznámkového sešitu*; po případě též úkol, co si mají na budoucí hodinu přečísti z Písma Nového zákona.¹

* * *

1. BIBLICKÉ ČLÁNKY PŘESNĚ DĚJINNÉ lze u nás na vyšším stupni probírat samostatně a soustavně jen výjimkou (na př. Skutky apoštolské v osmé třídě). Zpravidla se užívá jednotlivých příběhů z biblických dějin bez určitého pořadí, jak se který kde hodí pouze *k znázornění katechismu*. Ten má u nás podle ordinariátních osnov na vyšším stupni „vedení”. Biblické články jsou zde učivem více podřadným. — Za takových okolností nelze u nás postupovati v té šíři, jak je naznačena předchozím článkem a *dlužno se spokojiti s postupem jednoduchým*. V podstatě takto: Po řádném úvodu, jenž má biblický děj náležitě učasit a umístit, katecheta *příběh vypravuje*, anebo — je-li znám už z dřívějšíka — vyvolá jej otázkami z paměti žáků; někdy uloží katecheta dotýčný článek „zkráceným

¹ K metodice biblických dějin na vyšším stupni zejména též CHPB 1917 p. 281. — 1919 p. 110. 1923 p. 199. a 1932 p. 31. — Dobře užitélné poznámky k *téže* metodice pro střední a vyšší stupeň žactva Kastner, Handbuch zur Schulbibel (Herder, Freiburg 1937.) p. 1–12. V dalším obsahu (p. 13–506) je kniha všestranně instruktivním komentářem k jednotlivým článkům BD.

řízením" třídě s počátku hodiny *k tichému přečtení*.¹ Ať tak či jinak, dodá učitel *k příběhu nejdůležitější vysvětlivky*, načež naň upne učivo katechismové. Ke konci hodiny se přečte dotýčný článek z učebnice Biblických dějin, z katechismu pak, co se odtud ukládá.

2. K ZLEPŠENÍ BIBLICKÝCH VĚDOMOSTÍ je důtklivě žádoucí, biblické učivo, jelikož je pro náboženský život věřících základově důležité, uplatnit ve vyučování, kde a jak jen poněkud možno. Jmenovitě: a) mimo biblické články, povinně určené osnovou, *užívati v katechesi též jiných črt a příkladů z Písma k znázornění, vysvětlení aneb uživotnění katechismových pouček*. Při tom pak jednotlivé citáty z bible uváděti, kdekoliv učebně výhodno, s příslušným kontextem (viz čl. 22. odst. 3.). — b) *Nabádati žáky vyššího stupně k domácí četbě Biblických dějin*. To zvláště, kdykoli potřeba vzhledem na katechismus opakovat celé oddíly biblické učebnice. (Na př.: pradějiny lidstva, děje patriarchů, přehled dějin vyvoleného národa, skrytého života Páně, jeho umučení a oslavení.) O domácí četbě je pak radno se ústně anebo písemně přesvědčovat. — c) *Vděčný jest úkol, starší žáky národní školy seznámiti s Písmem Nového zákona*. Zkratkám sv. knih v učebnici Biblických dějin a v katechismu měl by jistotně rozuměti každý starší žák. (CHPB 1932 p. 31 a 1934 p. 134.)

3. STAROZAKONNÍ PŘEDOBRAZY jsou na vyšším stupni výbornou pomůckou k prohloubení víry. Jako stavitel načrtává předem obraz budovy, tak Bůh ve Starém zákoně znázorňoval vykupitelské budoucno osobami, věcmi a ději: *Melchisedech, Izák, beránek velikonoční, měděný had, mana, archa úmluvy, světlý oblak nad ní*. — Tehdejší věřící toho předobrazného významu zpravidla neznali. My však, vidouce budovu Nového zákona již hotovou, hledíme s údivem na její obrysy a předobrazy v šerém dávnověku. — K dosažení toho účínu jest arci záhodno *se omezit jen na předobrazy uvedené v katechismu* a neprobírat je hromadně všechny najednou, nýbrž příležitostně po jednom, jak se kdy kterého dá užítí k uzajímavění, osvětlení aneb uživotnění katechismových pravd. (Vzácné podněty k tomu dává trevírský biskup Mat. Eberhard: Homilien über die Bücher Moses. Herder, Freiburg.)

50. Katechese katechismová.

Předběžné pokyny a poučky.

A. - Vol správný postup!

Poučné věty obsažené v katechismu dají se probíratí buď složně (textově syntheticky), anebo rozložně (textově analyticky - viz čl. 26.). Po stránce didaktické není vždy lhostejno, kterým postupem se kdy katechisuje. Má-li se v určitém pří-

¹ O tichém čtení v hodině náboženské viz instruktivní poznámky v CHPB 1930 p. 122. - VL 1931 p. 324. a 1932 p. 58. Vyžaduje arci s předpokladem náležité inteligence třídy obezřetně dovedného řízení se strany učitele. Ostatně „Stilles Lesen kann nur schwacher Ersatz der frei erzählenden Darbietung sein.“ SYST p. 221.

padě katechisovat poměrně snadno a účinně, třeba voliti pro katechesi správný postup.

OBOJÍ POSTUP MŮŽE BÝTI OPRAVNĚN. Kdysi se arci učilo výhradně tím způsobem, že se náboženské poučky, jak byly tištěny v katechismu, slovně a věcně vysvětlovaly, k tomu se přidávaly důkazné texty, k celku pak se uváděly pro život příklady z bible, dějin a denní zkušenosti. Katechese vycházela z knižního textu a větu za větou jej rozebírala. Tak tomu bylo proti varovným hlasům čelných odborníků až do konce minulého století. Postup rozložný byl tehdy pokládán za výlučně oprávněný a slul „katechetický”. Měl jistotně své výhody, jako je má dosud, ale také — pro svoje domněle výlučné oprávnění — značné nevýhody.

Z těch příčin se začal koncem předešlého století uplatňovati zvláště působením katechetického střediska v Mnichově pod názvem „nová metoda” postup složný jako jedině oprávněný.¹ Po dvacetileté literární diskusi dospělo se v odborné veřejnosti k přesvědčení, že *žádný z obou postupů není vlastně v katechesi oprávněn výlučně*, že obojího lze při katechesi užívati s výhodou, bere-li se náležitý zřetel k věku dětí, k jakosti učiva a k osobnosti učitelově. Pravidla jsou tato:

1. POSTUP SLOŽNÝ JE ZVLÁŠTĚ VÝHODNÝ, je-li katechismový pojem (pravda, poučka, příkaz) dětem buď úplně neznámý, anebo nedosti známý a jasný. V tom případě má katechese vyjít z názoru, ať je to příběh z Písma, nebo z dějin, ze života, nebo z liturgie. Tak má složný postup převládati, když se katechismové učivo soustavně probírá po prvé, po druhé a třebas i po třetí; po každé má ovšem vycházeti z nové h o názoru. Čím jsou žáci mladší, méně nadaní, v biblických dějinách zaostali, tím je u nich katechese s postupem složným vhodnější a potřebnější.

2. POSTUP ROZLOŽNÝ JE ZVLÁŠTĚ VÝHODNÝ, je-li katechismový pojem (pravda, poučka, příkaz) dětem už dostatečně povědomý a jasný. Žáci na př. vědí už dobře, „co je hřích”, a chci jim ukázat, že není hřichem, když někdo zabil sebe anebo druhého nešťastnou náhodou. I rozbírám: „Proti kterému přikázání Božímu se to zdá být? ... Ale pozor! Stalo se to vědomě? Stalo se to dobrovolně? Tedy: byl to hřích?” — Podobně lze u nejstarších žáků leckterý článek z katechismu probírat celý rozložným způsobem, jestliže jednotlivé poučky jeho jsou jim z předešlého učení už známy a potřebují jen prohloubení. — U dětí každého věku se rozloženě opakuje, co jim v tu hodinu bezprostředně před tím bylo podáno způsobem složným. — Pravidelně se vysvětlují postupem rozložným věty Písma, texty modliteb, rýmované průpovědi, přísloví a úryvky národní.

¹ Obšírněji o mnichovské metodě Weber, Die Münchener katechetische Methode (München, Kösel 1905) a CHPB 1919 p. 96–104.

3. **POVŠECHNÉ PRAVIDLO**, který postup kdy zvolit, dá se určití *zřetelem k žactvu*: je-li třída méně bystrá, málo ukázněná, duševně unavená, v biblických dějinách nedosti obeznaná, budu co nejvíc užívatí postupu složného. V třídě bystré, čilé a pěkně ukázněné mohu častěji postupovati rozložně. — *Zřetelem k učivu*: co je už dobře známo, buď nevysvětluji vůbec, anebo vysvětlím rozložně, pojem nejasný ujasním složně. Poté učivo, které jsem při dnešní katechesi probral složným postupem, zopakuji dnes a příští hodinu postupem rozložným.¹ Tedy složně učit, rozložně doučit. — *Zřetelem k vlastní osobě*: někdo si studiem didaktické teorie a svou praxí dobře osvojil určitý postup: „umí v něm chodit“. Užívej toho svého postupu častěji! — Jindy rozhoduje subjektivní nálada v určitou hodinu: dopoledne jsem katechisoval rozložně, odpoledne probírám tutéž látku v jiné třídě složně. Proč tak, dá se domyslit.

Zručný katecheta přechází třeba v téže hodině od postupu k postupu, jak toho právě vyžaduje dispozice žactva, jakost učiva a vlastní záliba, resp. nálada hodiny. Ovšem je k tomu, zejména s počátku, potřeba bedlivé přípravy podle dobrých vzorů. — Co se jinak stereotypně říkává, že „metodický postup je osobně volný“, má ten správný smysl, že je volno užívat každého *didakticky* oprávněného postupu tam, kde se didakticky hodí. Postup, jako je na př. začít učení čtením katechismu a přečtené pak vysvětlovat, není volný, nýbrž didakticky absurdní.

* * *

B. - Co kde třeba, dokazuj!

PROČ A K ČEMU DOKAZOVAT.

Co katecheta věcně, slovně a pojmově vysvětlil, uvěří děti *na nižším stupni bez dlouhých důkazů*. Mají před osobou učitele náboženství úctu, rozum jejich není ještě zakalen předsudky a pochybami, jsou v milosti Boží, nepotřebují tudíž valného dokazování. Jim stačí vědět: Pán Bůh to řekl, katecheta to mluví jménem Božím. Věroučná průkaznost je ztělesněna v osobě katechetově.

Na *vyšším stupni* je potřeba vysvětlovati tak, aby žáci poznali svaté pravdy důkladněji. Jsouť ve věku, kdy chtějí ne pouze vědět, „jak je to“, nýbrž i „je to tak skutečně?“ Z té příčiny dlužno na vyšším stupni *d o k a z o v a t*. Nač? Aby žáci pravdu přijali ochotněji, aby o ní přesvědčení byli pevněji, a konečně, aby se uměli brániti proti pochybám, předsudkům a

¹ Proč tak, LEX II. p. 1106. 1109.

námítkám vlastním i cizím: „vždy hotovi k obraně proti každému, kdo žádá od vás počet z víry vaší“. (1. Petr 3, 15.)

ODKUD ČERPATI DŮKAZY.

1. ZE ZJEVENÍ BOŽIHO. Na př. ke zdůvodnění poučky o blaženosti nebeské uvedu, co řekl o tom Pán Ježíš. Jindy přidám, co napsal sv. Jan anebo sv. Pavel. (Katech. p. 44.) - Že Kristus odevzdal nejvyšší správu církve apoštolu Petrovi a jeho nástupcům, dokážu slovem Páně: „Pas beránky mé, pas ovce mé!“ (Jan 21, 15. 17.) a dodatkem „Já s vámi jsem po všechny dny až do skonání světa“. (Mat. 28, 20.) - Že pravá může být pouze jedna církev, dokazují rozličnými výroky Páně. (Kat. p. 31.) Aby důkazný úryvek lépe ozřejměl a utkvěl v paměti, připomenu, kdy, kým a za kterých okolností byl pronesen. (Viz čl. 22. pod 1.)

2. ZE ZKUŠENOSTI. Zvláště působivý jsou důkazy z osobní zkušenosti *katechetovy*, na př. co slyšel vyprávět o pomoci anděla strážného; jak viděl někoho po „zaopatření“ pěkně umírat; jak nešťastně skonával nevěrec. — Ze zkušenosti žáků: „Jak vám bylo blaze po sv. zpovědi.“ - Že odolal pokušení, kdo se vroucně pomodlil: „Zkuste týden: kdo se dobře modlí, dobře žije.“ (Argumentum ad hominem.) — Doklady z *dějin církevních* a *světských*, zejména z dějin vlasti. Sv. Cyril a Metoděj stáli do smrti na skále Petrově. Jak mocná se ukázala přímluva Rodičky Boží na Hostýně. Tajemství zpovědní (sv. Jan Nepomucký, blah. Jan Sarkander). — *Výroky svatých* a vůbec významných lidí. — Veliký poklad zkušenosti jest obsažen v *příslavích*. (Viz za čl. 23. pozn. 2.)

3. Z ROZUMU dokazoval Kristus, že Bůh vyslyší náležitou modlitbu: „Co činí otec, prosí-li ho děti o chléb, o rybu, o vejce? Dá jim kámen, hada, štíra?“ (Mat. 7, 11. - Luk. 11, 13.) - Že neodkladným skutkem milosrdenství se den sváteční neznesvětil, dokazuje Kristus případem, kdyby něčí ovce spadla v sobotu do jámy. (Mat. 12, 11.) - Podobně může zdravý rozum poznati, že jest Bůh, že jest očištec. (Kat. p. 4. 37.) - Vzhledem na tajemství (nejsvětější Trojice, vtělení Syna Božího, přítomnosti Páně ve Svátosti) vidí rozum, že je mnoho věcí v přírodě, které jsou tajemné i největšímu učenci (co je světlo? elektřina? magnetismus? „Tajemství přírody“). Není tedy tajemství víry proti rozumu, i když ho nelze pochopit.

CO A KTERAK DOKAZOVAT.

CO ZVLÁŠTĚ DŮLEŽITO, jako jsou zejména pravdy základní a ty, na které „svět“ žene útokem: že Bůh všechno stvořil, že

duše lidská je nesmrtelná, že na každého čeká věčná odplata, že je Kristus jednorozený Syn Boží, že jeho církev je samospasitelná, že neomylně hlásá sv. učení, jemužto jsme povinni se dětinně podrobovat. Bedlivého zřetele vyžadují pravdy, jimiž se liší od katolické nauky jinověrci, a to všude v širší oblasti, ne pouze v místech co do náboženského vyznání smíšených. Proč asi?

KTERAK? Důkazů *ne mnoho najednou*, zato však ať jsou snadno pochopitelné a přesvědčivé. Důkazy se nepočítají, nýbrž váží. — *V náležitém pořadí*. Důkazy z rozumu a ze zkušenosti jsou toliko přípravou a podpěrou onoho přesvědčení, které slove vírou, a ta spočívá na Božím zjevení. Důkazy odsud jsou prvomístní. — *Ne příliš nápadně*. Neříkej: „Dokážu vám to“, nýbrž: „Odkud to víme, že...?“ - „Kristus, Syn Boží, pravil...“ - „Jak jasně poznali z těch slov, že...“ — A vždycky tak, aby z celé katechese prosvítalo *vlastní přesvědčení* katechetovo. To padá při dokazování nejvíc na váhu.

* * *

C. - Vyvracej námitky!

Proč toho potřeba? Děti žijí v ovzduší, které mívá v sobě s hlediska nábožensko-mravního nezdravé prvky, ať vinou vlastní rodiny, nebo školy, aneb ostatního okolí. Nelze tudíž přes největší opatrnost zamezit, aby se v dětské duši mimoděk neusadily bludné představy, pochybnosti, předsudky a — jde-li o příkazy mravní — rozličné výmluvy („to nemohu“; „to je těžké“; „však jiní to nedělají“; „co by řekli druzí?“). Tak vypadají námitky ať už tajené v duši, anebo zřejmě vyslovené po straně a přímo. Ty je potřebí po vzoru bedlivého zahradníka z duše vytrhávat a vyvracet. „Ustanovuji tě dnes, abys vytrhával a strhával, abys ničil a bořil, abys stavěl a štípil.“ (Jer. 1, 10.)

KTERAK VYVRACET.

NEPŘÍMO VYVRACÍM námitky, *když náboženskou pravdu rádně podám, vysvětlím a zdůvodním*. Vypravuji na př. jako věc jasně zřejmou, že Kristus opravdu zemřel, jak se potom živý zjevoval, a jak svědkové jeho vzkříšení za tu víru podstupovali i smrt. Tím je předem a mlčky vyvrácena námitka, že Kristus byl mrtev jen zdánlivě. — Vyložím názorně a přesvědčivě, jak duše po smrti člověka odchází před Boží soud a po soudě Božím do jedné ze tří krajin věčnosti. Tím je mlčky od-

byta námitka, že po smrti není nic. — *Tak si zpravidla počínám u žáků mladších.* Ale i ostatně se za normálních poměrů tato nepřímá, z přesvědčivě důkladného podání učiva vyvěrající apologie osvědčuje nejlépe.

PRIMO VYVRACÍM námitky u žáků starších, arci nikoli všechny vůbec běžné, nýbrž toliko ty, které žáci už buďto znají, anebo se pravděpodobně časem dozvědí. V nejvyšší třídě se mohou něco z toho koukole vytázat, něco pak mohou přednésti ústně anebo písemně žáci sami. Takové námitky vyvracím:

a) *Obezřele a šetrně.* Neboť se stává, že námitka vyslovená nebo převzatá katechetou uvízne žákům v paměti, kdežto její vyvrácení se zapomene. Šetrný ohled potřeba míti na jinověrce, s nimiž se děti stýkají, — na přívržence stran politických, jejichžto názvy ani do kostela, ani do školy nepatří, — a neposlední ohled na rodiče toho neb onoho žáka. Tedy: nikoho nesnižovat, vášnivě nedeptat a zvláště nezesměšňovat! Tím arci není řečeno, že by katecheta o námitce z té aneb oné strany pocházející měl vůbec mlčet.

b) *Pro žáky přesvědčivě.* Na ten účel vyslovím námitku v běžné formě lidové, a sice tak, aby žáci už předem tušili její nesprávnost a zaujali stanovisko proti ní. Řeknu na příklad: „Jsou lidé ubozí, ti pozbyli víry a říkají: po smrti není nic; co bych takovému na to pověděl?” - „Znám člověka, ten žije všelijak, jen bohumile a mravně nikoliv, ten mi jednou řekl: víra jako víra, jen když je člověk hodný. Co byste vy mu na to řekli?” - „Tolikrát a jasně mluvil Ježíš Kristus o pekle, a tu přijde takový někdo a řekne: žádného pekla není; děti, představte si: tuhle Kristus, Syn Boží, a vedle něho člověk, třebaš učený, ale přece jen člověk: komu budeme věřit?”

c) *V příhodnou chvíli katechese.* Zpravidla potom, když je učivo pozitivně vysvětleno a zdůvodněno. Někdy se katechese uzajímaví, když se námitka vyjádří tématem. Na př.: „Jsou různé společnosti náboženské, které si říkají „církve“ (napíšu v uvozovkách na tabuli); která z těchto společností je pravá církev Páně?” - Nebo: „Každý člověk se může mýlit, a církve se skládá jen z lidí: kterak může církev být neomylná?” - Anebo (katechese o Boží prozřetelnosti, Katech. čl. 8.): „Bůh je tak dobrotivý a všemohoucí, a přece je na světě tolik utrpení; kterak se to dá vysvětlit?”

BUĎ POHOTOVĚ!

V tisíci barvách se třpytí pekelný had „otec lži“ (Jan 8, 44.), „přepodobněný v anděla světla“. (2. Kor. 11, 14.) Nepřítel rozsívá koukol mezi

pšenici. Nepraví proroci hlásají ústy a tiskem bludné učení a špatné zásady. Mezi lidem koluje leckteré přísloví s nesprávným smyslem (viz příklady za čl. 23. v pozn. 2.). Záludně dotýká se náboženství všelico ve světských učebnicích. Obezřelý vychovatel si všímá ve svém okolí, co se čte, co se mluví, co tam někdo přednášel, a je stále hotov k obraně. Jednou rukou klade cihlu za cihlou k stavbě náboženského vzdělání a druhou drží meč obrany. (2. Esdr. 4, 17.)

Zároveň hledí takovým mečem obrnit i žáky. Proto je opět a opět nabádá, aby nepřijímali cizích názorů bez vlastního přemýšlení. „Učte se myslet!“ - „Nevěř vše, co z pera vyjde, zkoumej vše, co uslyšíš!“ — Dále, aby náboženské pochybnosti nenechávali v sobě, nýbrž hleděli se řádně poučit; dokud chodí do školy, příslušným dotazem (viz čl. 43. pod 2.), později pravidelným vnímáním slova Božího a důvěrným dotazem na pravém místě. — Konečně, aby se o věcech víry nedávali s každým do řeči, a přijde-li kdo s námitkou, aby nikoli sami se cítili nuceni k odpovědi, nýbrž aby od něho žádali důkaz; tím způsobem ho pravidelně umlčí.

Nejdůležitější obranou je „štit víry“ (Efes. 6, 16.), zhotovený z dětinné přítulnosti a oddané lásky k církvi, jakož i z radostné víry v její učení. Co kdo miluje, to považuje za „své“, to si opatruje a brání, to si nedá tupit ani brát. „Jsem katolický křesťan, zůstanu svému přesvědčení věrný a nedám si ho žádnou námitkou zviklat: nechej mne na pokoji!“ — Budit v tento způsob katolické sebevědomí, katechumeny proti otravným vlivům imunisovat (viz čl. 3. p. 19.) a takto jim den ze dne vytepávati štit víry „proti ohnivým šípům nešlechtníků“, náleží k předním úkolům moderní katechese. (VL 1922 p. 148. - 1933 p. 229. - 1935 p. 163. - RL I. p. 24. 25.)

51. Katechese katechismová.

Skladba postupem složným.

Katechismus není učebnicí v tom smyslu, že by se děti měly a mohly z něho samy učit. Hutná jeho stylisace potřebuje ústního rozvedení, aby žáci učivu plně porozuměli, do srdce si je vložili a podle něho se zařídili. K tomu má dopomoci katechese. V řádné praxi je každá jakoby uměleckým dílem, jež se musí osobně po každé jinak zhotovit podle jakosti do-
týčeného učiva se světlem zažitých pravidel didaktických. *K celku katechese náleží:*

UČEBNA JEDNOTKA (srv. čl. 45.); pro katechesi katechismovou zahrnuje v sobě jednu nebo více vět úředního katechismu, jež logicky patří dohromady a dají se probírat pod jednotným tématem. Bývají to zejména *věty dějové* (Kde se narodil Ježíš Kristus? Ve který den vstoupil J. K. na nebesa?) — *věty věro- a mravoučné* (Kdo je Duch svatý? Kdo se prohřešuje proti vlastnímu životu?) — nebo *věty liturgické* (Kterak se uděluje sv. biřmování?). Katecheta si potřebné k tématu počky vybere a seřadí, jak toho kdy vyžaduje speciální účel ka-

techese — někdy tudíž třebas i jinak, než jsou seřaděny v katechismu. *Soubor těchto vět náležitě probrat jest úkolem vyučovací hodiny* (přesně řečeno dvou třetin hodiny, jelikož první třetina se obvykle věnuje výsledku toho, co se probralo minule).

* * *

1. PŘIPRAVA.

Má vzbudit u žáků zájem a citovou náladu pro nové učivo (viz ve čl. 45.). Částečně se to mohlo státi předchozím výsledkem, na který dnešní katechese navazuje. Je však nicméně velmi žádoucí, aby si žáci i nadto ještě uvědomili: co dnes uslyším nového, bude pro mne důležité, užitečno, zajímavé, mohu se na to těšit, budu to pozorně sledovat.

K docílení žádoucího zájmu vyjmu třeba z chystané katechese jednotlivý případ a předložím jej žákům jako problém k rozluštění. Na př. před katechesí o lži: „Smí se lháti těžce nemocnému? To by vás mohlo zajímat.” - K 64. čl. katechismu: „Může se svátostné manželství platně rozloučit?” - V přípravném úvodě ke katechesi „Můj den sváteční” (Kat. čl. 83.): „Proč se těšíváte na neděli?” Po několika odpovědích zakončím: „Ano, to může býti pěkná neděle; ale já vám dnes vyložím, komu je neděle nejradostnější.” - Jindy: „Leckdo pokládá sv. zpověď za cosi obtížného, za veliké břemeno, a je to vlastně vzácné dobrodiní Boží; poslouvejte, kterak.” Nato katechisují o větě „co působí svátost pokání”. (Ot. 113.) - „Představuji si Pána Ježíše, jak se smutnou tváří hrozí prstem a praví: Běda světu pro pohoršení. To slovo Páně vám dnes vyložím.” (Kat. čl. 92.)

A vůbec „*variatio delectat*”, změna zajímá. Proto se *téma po náležité přípravě předloží ne po každé nadpisem článku, nýbrž jinačí formou.* Na př. jako životní heslo: „Chci žít a zemřít jako věrný katolík.” (Ke katechesi „Jak věřití svaté pravdy” Kat. čl. 73.) Jindy přislovím: „S poctivostí nejdál dojdeš.” (Kat. čl. 96. Nepokradeš.) Tak se pozornosti žáků udává směr a pobídka. — *Celý přípravný úvod budiž co nejstručnější!*

Po úvodě se provede vlastní katechese co do stupně názoru a vysvětlení, a to ve dvou nebo třech oddílech — podle toho, kolik se má probrati katechismových vět, anebo kolik obsahuje částí jediná složitější poučka. Na př. odpověď na otázku „Co působí svátost pokání” (ot. 113.) obsahuje tři důležité pravdy, jež radno katecheticky probrati jednotlivě.

2. PODANI NAZORU.

K NAZORU SE DOPORUČUJE ZVLÁŠTĚ PŘÍBĚH (viz čl. 22. pod 1. 2. 3.). Didakticky nejvhodnější je *názor jednotný*, aby se ho dalo hned potom užít i k vysvětlení a konečně k uživotnění. Když se třeba případ samovraždy sdělí tak názorně, že z toho vidět, co bylo mravní příčinou, jaké měl následky, a co od takového hříchu odstrašuje. - Podobně slouží pro celou katechesi o čl. 43. katechismu („Pán Ježíš ustanovil svátost oltářní“) biblický příběh č. 162. - Pro katechesi „Modleme se náležitě!“ (Kat. čl. 68.) biblický příběh č. 167: „V zahradě Getsemanské“. Pro katechesi o pekle č. 125: O bohatci a Lazarovi. — Mnohdy však není jednotného názoru po ruce, a tu nezbyvá, leč pro každou poučku nového oddílu katechese podati *názor zvláštní*.

KTERAK NAZOR PODATI. *Podám zpravidla sám osobně* (vypravuji příběh, sděluji případ ze života, popisuji liturgický obřad). — Výjimečně *vyvolám názor otázkami z paměti žáků* (co sami slyšeli, viděli nebo prožili; biblický příběh známý z dřívějška). — Mimořádně - jde-li o příběh biblický anebo probraný článek katechismový - *uložím to třídě k tichému přečtení* (viz za čl. 49. pozn. 1.) — Z podaného takto názoru *vyvodím příslušnou větu katechismovou*, a to za součinnosti žáků. Vyvodím podobně, jako se z ořechové slupky vylupuje jádro: slupkou je tu podaný názor, jádrem je poučka, jež se žákům předloží ve znění katechismu. — Věta nebývá však ještě co do smyslu jednotlivých slov dokonale zřejmá; proto je zpravidla třeba všelico z ní ujasnit, zdůvodnit, námitku proti ní vyvrátit. Toho má docílit další část katechese:

3. VYSVĚTLENÍ.

PROVADÍ SE UČEBNÝM ROZHOVOREM. Kterak? Podobně jako při rozhovoru katechese biblické (viz čl. 47. pod 2.). Totiž: *tážu se na hlavní obsah podaného názoru, jakož i na jednotlivosti vyvedené poučky*. — Mezi dotazy *vkládám dodatečné vysvětlivky*, aby lépe ozřejmelo, co zůstalo nejasno; aby se opravilo, čemu nebylo správně rozuměno; aby se prohloubilo, co uvízlo jen na povrchu. Kde co třeba, dokazuji a vyvracím. Kde radno, užiju tabule a křídly a zapřahuji děti opětovnými dotazy k bystré součinnosti. Kdekoli možno, aspoň zavádím o strunu citovou.

Dobře může při rozhovoru sloužit *poznámkové učivo*, umístěné v katechismu před a za pamětnými větami, jež se odlišují tučným tiskem. V učivu poznámkovém jsou podřadnější poučky, vysvětlivky, důkazy a citáty z Písma. Z těch pozná-

mek upotřebím arci jen tolik, co je pro dnešní katechesi v určité třídě žádoucí. Ostatek zůstane prozatím beze zřetele.

4. UŽIVOTNĚNÍ.

To je nejdůležitější úkon hodiny. Arci má býti celá katechese prohrátá citovým teplem (čl. 31.), a tu se v ní leckde naskytne příležitost, podniknout u žáků dobrý úminek anebo jiný vnitřní kon. Použij těch příležitostí, jak ti kde vnuká nálada srdce a nálada třídy. Hlavně však se uživotňuje na konci: Quid hoc ad aeternitatem? Co mi z toho vzhází pro život? „Co chceš, Pane, abych učinil?“

K docílení samovolně činné ochoty pracuje katecheta souvislou, otázkami nerušenou, citově prohrátou řečí. V ní předkládá podrobné črty, co, kdy a kterak třeba činit, anebo nečinit, — možné obtíže a jak je přemoci — ke všemu pak přiměřené pohnutky. Pokud možno, přibije to hřebem pěkného příběhu. Praktickým výsledkem má býti v srdci žáků vnitřní kon (věřím, děkuji, lituji a p.), hlavně pak určité předsevzetí. Čím spíše se to předsevzetí dá uskutečnit, tím je výhodnější pro duchovní život dětí.

U žáků nejstarších dlužno míti stran předsevzetí na zřeteli netoliko život přítomný, nýbrž také život po školní. Mládež k němu dorůstá, dělá si proň rozpočty a plány, potřebuje tudíž zavčas náležitých pokynů a směrnic. Běží tu na příklad o to, aby žák při pozdějším studiu „chodil do náboženství“; aby si před učením anebo před nastoupením služby vymínil svobodu k řádnému svěcení dne svátečního; jak se má zachovati děvče, činí-li se mu mravnostní nástrahy; čím jsou povinny rodičům děti už dospělé; spolky, zábavy, známosti, četba, povinnosti stavu; jak se zaříditi v nemoci a v nebezpečí smrti; volební povinnost, manželství: to jsou otázky, ke kterým mají starší žáci už v národní škole zaujmout náležité stanovisko. (CHPB 1925 p. 240. - KB 1917 p. 451.)

Neradno zapomínat. Čím raněji se předpisy křesťanského náboženství zahlubí do srdce, tím pevněji se tam zakoření přesvědčení o bezpodmínečné potřebě se jim podřizovat, tím zřetelněji bude později ve víru života hlas svědomí chránit a varovat. Ostatně, kde je záruka, že katechumen národní školy dostane v budoucnu ještě náležité poučení o těch povinnostech? Kde jistota, že se bude pravidelně vzdělávat slovem Božím z knihy a z kázání? A je možno třebas i nejlepšímu kazateli poučiti v kostele o některých povinnostech tak důkladně, jak to lze soustavnou katechesí ve škole? (GA p. 318. 319.)

5. DOPRAVA.

Záleží v tom, že se probrané v hodině učivo dá přečísti, a to z knihy Biblických dějin příběh, jehož bylo užito k názoru,

z úředního pak katechismu pamětné poučky s příslušnými poznámkami. Zbylo-li v tom učivu ještě co nejasného, *dovysvětlí se*. — Potom se určí, co z přečteného je doslova nazpamět, a co pouze k řádnému přečtení. Pravidelně to bývá zřejmo z rozlišeného tisku. — Konečně si žáci poznamenají *do sešitku*, co je uloženo pro budoucí hodinu: nadpis biblického článku a znění o t á z e k katechismových (nikoli odpovědí!), obojí s dotyčnými čísly, nakonec pak ozdobným písmem větu z uživotnění („lumen” - jiskru pro srdce).

* * *

Z ORDINARIATNÍHO DOPROVODU KE KATECHISMU. Povinné učivo *pamětné* jest obsaženo ve 237 číslovaných větách, jež jsou tučně tištěny a otázkami opatřeny. Je to buď doslovně stejná, nebo zlepšená stylisace nejdůležitějších vět bývalého katechismu rakouského. Znění a vysvětlení *církevních příkázání* je upraveno podle Cod. juris canonici a ve shodě s katechismem pro německé školy čsl. republiky. Ostatní, totiž učivo *poznámkové*, obsahuje nejpotřebnější vysvětlivky, důkazy a citáty a je podáno obyčejným tiskem. Není určeno k učení nazpamět, nýbrž pouze k domácímu čtení pro žáky; katecheta pak má odtud na vybranou, čeho by mohl v katechesi upotřebit. V některé třídě upotřebí všeho, v jiné třídě probere z poznámkového učiva pouze něco.

K vůli přehlednosti a z důvodů didaktických je katechismus rozdělen ve 115 článků. To ovšem neznamená, že by na 1 hodinu byl určen po každé jeden článek, anebo že by se články musely probírat v pořadí knihy. — Učebná metoda se ponechává rozumné úvaze katechetové, ale veškeré vyučování budiž tak upraveno, aby všechny normálně vyspělé děti dosáhly minimálního cíle vyučovacího. (Acta archiep. curiae olom. 1929 p. 117.)

52. Katechese církevních dějin.

Přes nejlepší vůli nelze v národní škole věnovat církevním dějinám tolik času a péče, jak by toho výchovný jejich význam zasluhoval a vyžadoval (viz čl. 8. pod 3. a čl. 9. pod 3.). — Omluvou je tu okolnost, že církevní dějiny nepodávají vlastně už nových pravd náboženských, nýbrž chtějí učivo biblické a katechismové jen potvrzovat, zdůvodňovat a zpříkladňovat. Jsou tedy pro náboženské vzdělání v podstatě jen doplňkem, jemuž se — nelze-li jinak, zvláště na školách méně roztržiděných — nutno spokojiti s úkolem více nebo méně podružným. Leč i při tom se církevní dějiny mají a dají probírat:

PRÍLEŽITOSTNĚ.

A TO ZEJMENA — a) v učivu *katechismovém*. Tam slouží vedle příběhů biblických črty z církevních dějin vlasti a ze ži-

vota světců výborně k znázornění, vysvětlení aneb uživotnění jednotlivých pouček; — b) v pořadí kalendářním s počátku hodiny: který význačnější svátek byl včera, který je dnes, který bude zítra; při tom uvedu, na kterou památku se koná (Stolec sv. Petra, Nalezení sv. Kříže, Panny Marie růžencové), anebo stručnou črtu o dotyčném světci (nikoli tedy životopis, kdy a kde se narodil a zemřel, nýbrž jen kratičkou epizodu, úryvek z jeho spisu, životní heslo, některý výrok jeho); o něco šíře proberu takto v každém ročníku několik témat církevně-historických, jak je to žactvu dotyčného věku žádoucí (o sv. věrověstech, o sv. Václavu, o sv. Janu Nepomuckém, o Janu Husovi a p.); — c) kdykoli možno, uplatňuji historické črty z minulosti užší domoviny (viz čl. 23.). — Do sešitku se pak ke konci hodiny poznamená z a. b. c. jméno a důležitý letopočet.

SOUSTAVNĚ,

totiž v časovém pořadí a příčinné souvislosti (chronologicky a pragmaticky, viz čl. 10.) možno církevní dějiny probíratí teprve v posledním ročníku škol osmitřídních, a to ještě s náležitým výběrem, jenž omezuje učivo na nejdůležitější momenty církevní historie světové a věnuje zato co nejvíc péče hlavním stránkám církevních dějin vlasti a užší domoviny. (Viz čl. 9. pod 3.) Předpokladem jsou k tomu stručné dějiny doby apoštolské z učebnice Biblických dějin.

KE SKLADBĚ NALEŽÍ :

1. ÚVODNÍ PŘÍPRAVA, jež má *zjednat u třídy žádoucí zájem a náladu*. Jen částečně by se toho docílilo pouhým přechodem a upnutím na učivo předchozí. Pravidelně bývá potřeba předem upozornit, kde a kdy se stalo to, o čem bude vyprávěno, jaké byly tehdy časové poměry s hlediska doby dnešní, co žáci o tom už sami četli anebo slyšeli odjinud, zvláště při světském vyučování. — Zájem a součinnost žáků se stupňuje, lze-li vyjít z užší domoviny (známý klášter, zříceniny hradu, starý náhrobek, zapadající do příslušné doby, název osady, místní zkazky), aneb ukázat pohled místa dějinně památného nebo vyobrazení historické osobnosti. — *Téma*, pokud možno citově zladěné, se ohlásí, jak se kdy hodí: buď s počátku nebo na konci přípravného úvodu.

2. NAZOR SE PODA nikoli čtením z učebnice, nýbrž vyprávěním z paměti. Vypravuji: — a) *zpravidla všechno najednou* - mimo knižní odstavce poznámkové; z těch se jen část zahrne do přednesu, ostatek se ponechá do rozhovoru, aby zájem posluchačů se po vyprávění zvýšil; — b) *pravdivě a nestranně*,

aby stín a světlo bylo spravedlivě rozděleno, aby se nepřidávalo ani temna ke stínu, ani světla ke světlu. Tedy nepřehánět ani pozitivně ani negativně! Kde se stala pochyba, budiž šetrně pověděno, ale též dodáno, čím to bylo zaviněno a pak napraveno; — c) *opravdu názorně*, aby to žáci ne pouze slyšeli, nýbrž i jakožto viděli. Tudíž oproti učebnici, jež bývá co do dikce hutná a místy i šedivě suchá, malebněji a zajímavěji.

Katecheta má zde větší volnost a též hojněji látky než při biblických dějinách; musí to však mítí pohotově z domácí přípravy, aby věděl víc, než podává a může podávat učebnice. Tu právě přicházejí vděčně vhod drobné detaily, rozmluvy, osobní příhody, epizody. Tím dlužno přibarvit černou perokresbu učebnice, oživit mrtvou literu knihy a žáky upoutat.

3. VYSVĚTLENÍ S PROHLOUBENÍM. Co takto předneseno, netřeba vyprávěním žáků opakovat, ani se to vytazovati podrobně. Stačí *několik málo dotazů na hlavní momenty*. Důležitější je, názor vyprávěním podaný prohloubit rozhovorem. „Zajeď na hlubinu!” (Luk. 5, 4.) Do hloubky vedou rozličné chodníčky podle toho, jakého druhu je téma. Lze na př. uplatniti v rozhovoru: — a) *některou pravdu náboženskou* (třeba, jak se v křesťanském starověku pohrřbívalo; jak se uctívaly sv. ostatky; jak se vyplnilo, co Pán předpověděl o záhubě Jerusalema, nebo co znázornil podobenstvím o koukoli; jak se v dějinách mnišství jeví učení o křesťanské dokonalosti a p.); — b) *poučky historické*. Ty lze upnouti třeba na skupinový obraz, je-li k dotýcnému článku po ruce. Zajímavě možno hovořit o důsledcích, které vzešly z vyprávěné události. Pronásledování křesťanů za doby římské bylo znázorněno několika výjevy ze života sv. mučedníků: v rozhovoru se dodá, že podobným způsobem skonávali po tři sta let jiní hrdinové sv. víry; — c) *kde potřeba, zřetel obranný* (apologetický): „Co jste o tom už slyšeli?” - „Co víte o tom z četby?” - „Něco vám přečtu z knihy slovutného dějepisce.”

4. UŽIVOTNĚNÍ se nedá z dějinných článků vyvoditi tak snadno a různotvárně, jako z dějin biblických anebo z vět katechismu. Nejspíš možno ještě předložit z učiva něco za vzor života (statečné vyznání víry, duševní sílu, rozvahu v jednání, lásku bliženskou, blažené umírání). Mělo by to však býti jen jako mimochodem, nevtíravě a ne často. Přemíra by mohla působit ochladivě na teplou náladu, vzbuzenou živým přednesem a prohlubujícím rozhovorem.

Co má hlavně zůstat v duši věřící mládeže po katechesi církevně historické jako uživotnění, jsou *dojmy*: Jak je to pěkné a povzbudivé, co se tehda dělo; tak žili a umírali naši předkové, rodné půdě a sv. víře věrní: „pracovali, bojovali, trpěli až do

skonání - nyní my zas stůjme v práci, nežli budem vystřídání"; máme svaté krajany v nebi jako osvědčené přimluvce a zářivé vzory; to, co jsem slyšel, si dobře zapamatuji na obranu a budu se soukromě vzdělávati dále; Bohu díky, že náležím k církvi katolické; Petrově skále věrně a stále! — *To je pro život nejdůležitější ovoce, které má náležitým přednesem a prohloubením uzrání z katechese církevně historické. V takovém smyslu je církevní dějepis učitelem života.*

5. DOPRAVA. Ke konci hodiny dá se článek z učebnice číst. To by se nemělo opomíjet, jelikož bývá potřeba v textu všelico slovně anebo věcně dovysvětlit a připoznamenat. - *Pro domácí píli se ukládá, umět hlavní obsah článku vlastními slovy a něco snad výjimečně doslova zpaměti. Dalším úkolem může býti, pro příští hodinu církevně historickou, si něco přečísti z určitého zdroje (čitanka, světský dějepis, místní vlastivěda); to se pak dobře shodí v úvodní přípravě budoucí nové katechese. — Do sešitku si žáci poznamenají nadpis probraného článku s číslem učebnice, případně poukaz na Biblické dějiny nebo katechismus a - jestliže záhodno - životní jiskru („lumen“). — A potom čas od času opakovati přehledně. Z leto-počtů pro trvalé upamětnění jen nejdůležitější (r. 67. 312. 863. 929. a p.), kolem těch pak soustřeďovat pamětihodné skupiny učiva.¹*

53. Ožehavé partie církevních dějin.

Na leckteré stránce dějin se mluví o pohoršení v církvi, anebo jsou tam děje, osobnosti a doby nesprávným dějepisem zkreslené, na př.: sv. Jan Nepom., Jan Hus, Čeští bratři, Luther, bitva bělohorská, doba „temna“ a j. Jsou to partie v tom smyslu ožehavé, že mohou zavdati podnět ke křivým úsudkům, anebo vznítiti k odporu žáky předpojaté a naplněné predsudky. Takové stránky dlužno probírat opatrně, totiž tak, aby historická pravda ozřejměla, ale předešlo se odporu nebo křivým odsudkům se strany žáků. *Zejména je tu radno:*

1. MÍT OŽEHAVÉ STRANKY NA ZŘETELI UŽ PŘEDBĚŽNĚ. V přední řadě, aby žáci dobře znali učení o církvi, že je to společnost Kristem založená a Duchem svatým řízená, v učení neomylná a k posvěcení lidstva určená, ale *ve svých členech dole i nahoře chybám podrobená*. Kdo takto hledí na církev, bude

¹ VL 1922 p. 150. - 1925 p. 17. - GÖ p. 103. - SCH p. 103. 107. - GFR III. p. 197. 220. 236. - MA p. 128. - GA p. 301. 514. - KB 1922 p. 162.

si vděčně cenit, že k ní náleží, vidí v ní n a š i církev, bude o ní nerad slyšeti hlasy nepřiznivé, a uslyší-li, přijme ochotně slovo vysvětlení aneb obrany.

Cestu k tomu uvolňují předchozí *cílevědomé poznámky*, na př. při učení o pomluvě, že se všelico zlého zveličuje a lživě vypráví z dějin ústně i tiskem; že pomluva je hříchem, i když se dotýká osob historických. — K biblickému ději o Jidášovi: že hřích jednotlivce nesmí se přičítat celému stavu. — Ke zpovědnímu tajemství: že je kněz jím zavázán, i kdyby pro to musel podstoupiti smrt. — Jasný pojem, co jsou a co nejsou odpustky. — Kdo je v křesťanském smyslu mučedníkem, a kdo jím není. — Při článku „vstal z mrtvých“, že Kristus pouze svou smrtí by nebyl potvrdil pravdu svého učení: kdyby tedy někdo hlásal nesprávné učení a dal se za to upálit, dokázal by tím, že má pravdu? — Pojem sv. přijímání: proč stačí pod jednou způsobou? Je k spasení potřebno přijímat pod obojí?

Tyto a podobné věci probírá učitel náboženství už delší čas před ožehavými články církevních dějin. A to buď v soustavném učivu katechismovém, anebo příležitostnými poznámkami. Míří při tom úmyslně na některou z ožehavých otázek, ale výslovně se o ní zatím nezmiňuje, leč by výjimečně viděl pro to vhodnou chvíli. Ať tak či onak, *hleď s dějinnou pravdou přijíti dříve, než se ji žáci ve škole dozvědí v podobě zkreslené.*

2. ZJEDNATI V ÚVODĚ PRÍZNIVOU NALADU K TÉMATU. Na př.: „Uslyšíte o tom ve světském dějepise.“ - „Mnoho se o tom píše a všelijak mluví podle toho, z jakých pramenů kdo nabírá. Poctivý dějepisec zkoumá s rozvahou a rozlišuje pravdu od nepravdy.“ - „Mluv pravdu, zastávej pravdu, je napsáno na jednom pomníku.“ (Starší žáci už vědí, na kterém.) - „Dějepis není to, co býti mělo, nýbrž co skutečně bylo; nepodává-li vždycky mnoho radosti, podává jistě mnoho poučení.“ - „Dějepis haní neúprosně, co je zlé, ale uznává též dobré, třebas i na člověku nejhorším.“ - „Mnoho jsem se zabýval tímto oddílem dějin a musím uznati, že ...“ - „Lidé v dějinách neobeznalí jsou vždy jako děti.“ (Tacitus.) - „Jen nevzdělanec se uzavírá jinému názoru, otevřená hlava slyší a přemýšlí, kde je pravda.“ - „Sami suďte, nejste maličci, jste už dospělí, máte zdravý rozum.“ - „Slyšte hezky potichu, n e m y s l e t e n a h l a s ; až domluví, řeknete mi, co vy o tom víte a jak jste si to představovali. To mě bude zajímat.“

3. VYPRAVĚT CO NEJKLIDNĚJI, *bez rozčilení a bez polemiky, šetrně* vzhledem k autoritě jiných učitelů a nesprávnému snad domnění posluchačů. Musím i o témate třebas hodně palčivém tak hovořit, aby se ani nejtvrdší zaujatec necítil osobně dotčen. Zrnko pravdy, světlá stránka, dobrá snaha se dá všude

najít — to najdi a uznej, arci s dodatkem: „ale” - „přeškoda jen, že...” — A vyprávěj názorně! Co nejvíc zajímavých podrobností, aby si posluchači mimoděk utvořili úsudek sami. Na dotvrzenou úryvek z přinesené knihy proslulého dějepisce. — Pro jistotu by mohl mladší katecheta při vyprávění mít výjimečně *rukopis přednášky* na stolku před sebou.

V rozhovoru se vyprávění v hrubých rysech zopakuje otázkami, ty však ať se týkají jen takových údajů, které se ode všech uznávají bez odporu a nejsou tudíž ožehavé, na př. jména osob, letopočty a podstatný průběh děje. Momentů, při nichžto by žák mohl býti jiného mínění než učitel, je radno se zatím nedotýkat. Námitky a slušné dotazy žáků se rozhovorem klidně zodpovědí.

4. ZAKONČITI VHODNÝM POUČENÍM. Na př.: „To jen maličký útržek z toho, co nabízí obšírný dějepis; sami čtete víc. Je potřebí stále se vzdělávat, nezůstávat v temnu a pokračovat.” („Pokrok.” - „Osvěta.”) - „Zaostalý lpí na tom, co mu kdo první řekl, vzdělanec slyší obě strany a rozhoduje se pro pravdu.” - „Některé příručky dějepisné jsou tak nepravdivé, že se jich nesmí ve škole ani užívat; ministerstvo národní osvěty je zapovědělo.” - „Dějinám se učíme, nikoliv abychom hned odsuzovali, nýbrž abychom uměli soudit opatrně. Ne hned odsuzuj, napřed rozsuzuj! říkali naši předkové.” - „Dějepis chce býti učitelem života, ale nesmí býti ledakomu sluhou.” - „Před soudem Božím nebudeme odpovídat za to, co činili druzí, nýbrž za to, co jsme sami dělali a jací jsme sami byli.” - „Dlužno si hledět více přítomnosti než minulosti; dějepis není na to, abychom se navzájem nenáviděli a mrtvými kostmi se utloukali, nýbrž abychom poznali, co se dělo, a tím se poučovali pro život.” - „Hleďme si ne toho, co nás rozdvojuje, nýbrž toho, co nás spojuje. Zrnko vzájemné lásky je víc než tlustá kniha dějepisu.”

Že zvláště ke katechesím tohoto druhu má býti *katecheta náležitě připraven*, netřeba dokládat. Kdo je připraven, není ohrožen — jako je také nesporno, že učitel ctěný a milovaný žákům imponuje a může jim pravdu i nepříjemnou pověděti bez veliké obavy, že narazí.¹

* * *

1. O KOUKOLI MEZI PŠENICÍ. I na svatém poli církve roste koul hřichu. (Mat. 13, 24. n.) Arci ledaco zlého „se ukazuje” *nepravdivě*. „Lžete jen, přátelé, však něco přece uvízne”, říkával nevěrecký učenec. A oni lhali o církvi a lhou dosavad. Jsou jako zlomyslné děti: ty se občerstvily ze studánky, a potom naházely do vody smetl, aby ji druhým zošklivily. — Všelico zlého „se ukazuje” *opravdu*. Hned mezi dvanácti apo-

¹ K věci Ad. Vašek VL 1919 p. 232. 235. - 1922 p. 70. - K. Bureš VL 1930 p. 74. - Diessl, Reform des Relig. Unterrichtes p. 66. 67. - KB 1922 p. 162. 163

štoly ukázal se i koukol. Podobně byli časem i v církvi vyšší členové nehodní. Čí vinou? V klas pšeničný roste člověk působením církve, v koukol se zhoršuje vlastní vinou proti vůli Hospodáře a církve jeho. Ta zůstává nicméně svatá.

2. „VĚŘÍM VE SVATOU CÍRKEV OBECNOU.“ Opatrný soudce starověku slyšel žalobníka jedním uchem, druhé pak si držel zaděláno: nechával si je pro obhájce. Nevěř vše, co z pera vyjde, ani co zlého „se ukazuje“. Sám zkoumej a *hleď se přesvědčit!* „Pravda vás osvobodí.“ (Jan 8, 32.) — Krkavec z archy Noemovy se pásł s chutí na mrtvolách, holubici se nelíbily. Hodný syn o chybě matčině nemluví, leda že ji omluví. „Láska se neraduje z bezpráví.“ (1. Kor. 13, 6.) — *Světlo miluj!* Čím je kdo vzdělanější, tím důkladněji zná světlé stránky církevních dějin. A čím hodnější katolík, tím srdečněji se modlí: „Věřím ve s v a t o u církev obecnou.“

3. I CÍRKEVNÍCH DĚJIN S MĚROU! Přes veškeru důležitost církevních dějin (viz čl. 8. pod 3.) není radno pěstovati v národní škole historické vzdělání na úkor učiva biblického a katechismového. To obojí je pro život potřebnější. *Církevní dějiny, zejména soustavné, jen s náležitým výběrem podle místních i časových poměrů, a s omezením na témata, jež mohou žáky úspěšně zaujmout. Zato však důkladně! I v tomto oboru je důkladné „málo“ víc, než povrchní „mnoho“.* Časem si žáci sami zjednájí více, buď-li v nich katecheta příležitostnými poukazy zájem a chuť k vlastnímu sebevzdělání církevně historickému.

IV.

PRO ŽIVOT ZVLÁŠTĚ POTŘEBNO.

54. Pěstění modlitby.

Ze všeho, co je pro náboženský život potřebno, je první a nejdůležitější, uměti se modlit. Kdo se umí správně modlit, umí také nábožensky žít. Odtud vysvítá, jak srdečně musí učitel náboženství záležet na tom, aby svěřené děti naučil správně se modlit. „Vychovatel, který se nemodlí a který nedovede svému chovanci vštípit lásku k modlitbě, není způsobilý k úřadu vychovatelskému.” (Dupanloup.) *Čeho je k pěstění modlitby kromě pomoci Ducha svatého potřeba?*

1. VSTÉPOVATI ZA HY ZAKLADNÍ PRVKY MODLITBY.

JSOU TO ZEJMÉNA — a) *poučky o Bohu*, že je všudypřítomný, vševědoucí a všemohoucí, že je nejvyšší dobrotivý, spravedlivý a milosrdný, že jsme povinni jej pokorně uctívat, dětinně ho milovat, jemu děkovat a jej odprošovat, a že ho můžeme s důvěrou prosit o všechno, čeho potřebujeme; — b) *zbožné city*, zvláště cit úcty, lásky a vděčnosti k Bohu, cit bázně a lítosti, a cit oddané důvěry v jeho pomoc; — c) *slova k vyjádření zbožných citů*. Co ve zbožné duši citově vykvetlo, je potřebí utrhnout a podati Bohu: povědět mu, že ho ctím a miluji, že mu děkuji, že ho prosím anebo chci usmířit.

Původně a nejpřirozeněji se zbožný cit vyjadřuje vlastním slovem, ať vnitřně, anebo zevně (*modlitba volná*); na druhém místě pak slovem vypůjčeným neboli naučeným, jež se říká z paměti, nebo z knihy modlitební (*modlitba vázaná*).

2. NACVIČIT A VYSVĚTLIT POTŘEBNÉ TEXTY.

Potřebné jsou texty, které se z osvědčené tradice hodí k veřejné bohoslužbě v kostele a k společné i soukromé pobožnosti doma i ve škole. Nebudou to tedy modlitby ražené výlučně jen pro děti, jelikož se takové pro pozdější věk nehodí (srv. čl. 6. p. 27.). Výběr a znění vhodných textů modlitebních udává diecéšní katechismus. Které jsou to zejména? ...

TEXTY SE CVIČÍ v určitém pořadí, každý rok několik nových k nacvičeným už dříve, a to přesně podle znění katechismu nebo první povinné učebnice. Cvičí se nikoliv ukládáním na z paměť, ani říkáním z otevřené knihy, nýbrž tak, že nového textu se užívá k modlení před hodinou náboženství a po ní.

(Osnova p. 8.) Katecheta větu za větou předřikává, žáci pak se modlí po něm. Za několik hodin ovládnou děti text modlitby po stránce pamětné dokonale.

Co do přesnosti textu se žáci mají tak modlití nejen ve škole a v kostele hlasitě i potichu, nýbrž také doma. Toto zvláště dlužno mítí didakticky na zřeteli. O textově správném modlení se katecheta přesvědčuje, když občas dává školní modlitbu říkat od jediného žáka, někdy pak celé třídě ke konci hodiny uloží: „Napište nyní zpaměti modlitbu...”

JEDNOTLIVÉ TEXTY SE VYSVĚTLUJÍ zprvu, na nižším stupni, *příležitostně po částech*. Na př. Otčenáš, jak se kde při katechesi nižšího stupně která prosba hodí (oslovení s první prosbou po článku o stvoření světa; druhou a třetí prosbu při vyprávění o ráji; čtvrtou při poučce „Bůh je dobrotivý”). Podobně tu neb onu větu ze Zdravas, Věřím v Boha, Anděle Boží. (Ú. p. 139.) — Později, na vyšším stupni, se texty modliteb vysvětlují zase část po části *příležitostně* (buďto v některé katechesi, anebo před školní modlitbou), ale kromě toho též *samostatně*, jak je který text zařazen v soustavném učivu katechismovém (viz tam na př. čl. 70.) Vysvětlují se postupem rozložným.

3. PŘÍLEŽITOSTNĚ I SOUSTAVNĚ POUČOVAT O MODLITBĚ.

Proč co nejčastěji příležitostně? Protože životně důležité učení o modlitbě se nedá odbyti za několik hodin soustavné katechese jednou v roce anebo ve dvouletí (v katechismu články 67—69. „O modlitbě.” - „Modleme se náležitě.” - „Kdy a kde se modlití”), nýbrž se musí *po krůpějích a po drobtech podávati ročník za ročníkem po celou školní dobu*, kdekoli se pro ně najde vhodné místočko v katechesi biblické anebo katechismové.

PŘÍLEŽITOSTNĚ ZEJMÉNA všude při učení o víře, o milosti, o svátostech, o hříchu, o křesťanské dokonalosti. Z biblických dějin dají se při tom kreslití živoucí vzory náležité modlitby. (Na příklad?...) Takto lze učení o modlitbě důsledně a vždy s jiné stránky osvětlovat. *Zvláště třeba opětovně potírat mylné domnění, jakoby modlití se znamenalo jen o něco prosit, jakož i onu zbožnost, která zná prosit jen o věci časné a obrací se k Bohu nevrle zády, když se jí nestane ihned po vůli. Neméně domněnku, jako by umět se modlit znamenalo, jen ovládat modlitební texty a formule.*

Proti bezduchému modlení pouze ústy lze výhodně pracovati *s počátku a na konci katechetické hodiny*. Každá má začínat a končit modlitbou. „Mnohokrát a mnohými způsoby” dá se tu stručně, ale výstižně zaseti zrnko poučení: jaký má

býti zevnější postoj; co znamená složití ruce, žehnati se, klečeti anebo bítí se v prsa; kterak se bránit roztržitosti; upozornit na některou vlastnost modlitby náležitě; zvroucnit modlitbu zvláštním úmyslem; tu a tam soustředit mysl žáků na jedinou větu, jež se hned vysvětlí nebo dovysvětlí.

4. K MODLENÍ PRAVIDELNĚ A VŘELE NABADAT.

ZVLAŠTĚ ČASTO K MODLENÍ KAŽDODENNÍMU. (Kat. ot. 150.) Jsou to modlitby, které mají přejíti jako návyk ze školní doby do života. Zejména *ranní a večerní pobožnost*, jakožto povinné svěcení začátku i konce každého dne, by se nemělo nechávat libovůli dětí a spokojovati se neslaným nemastným napomínáním: „Modlívejte se!” *Tu je nutně třeba jednotlivé složky dotyčných pobožností s přibývajícím věkem postupně určovat, pořad jejich pevně upamětnit, dnes takovou, zítra jináci pohnutkou k modlení vybízet a o skutečném výkonu se u jednotlivců několikrát do roka přesvědčovat*, a to šetrnou, nevтіravou kontrolou s dodatkem důvěrné výtky, pochvaly a pobídky. (Viz čl. 40. pod 3. A čti Sk. ap. 20, 31. a 1. Soluň. 2, 11.)

Nebylo by však správnо, kdyby si katecheta myslil: aby si děti navykly ranní a večerní pobožnosti, budu se ji celou s nimi ve škole modlit. Co mluví proti tomu s výchovného a didaktického hlediska?

K MODLENÍ VŮBEC možno soustředěně a proto intensivně nabádati v období dotyčné výchovné směrnice, jak se má zbožnost rozličnými způsoby jevit (čl. 41.). V tom právě spočívá nedoceněný dosud užitek výchovných směrnic, že se pracuje za určitým cílem po delší dobu a každý rok poznovu. Jen krůpěj stále padající prohlubuje i kámen. — *Ke konci školního roku se v každé třídě probírá pořádek katolického křesťana „Buď s Pánem Bohem!”* (Kat. čl. 111.). Při tom se uplatňuje i vřelá pobídka, „že je potřeba vždycky se modliti a neustávat”. (Luk. 18, 1.)

55. Dodatky k pěstění modlitby.

KDY ZAČÍT ?

„Jsou květy, jež pučí a kvetou jen skoro na jaře. Nestalo-li se to, rozkvetou později už jenom zřídka. Takovou květinou je zbožnost. Tu třeba — neříkám sázet: Duch svatý ji při křtu nasadil — pěstít a ošetřovat, jakmile slunce víry začne prvními paprsky zahřívati dětské srdce. Nic tu nepomůže si stěžovat na netečné, lhostejné matky. Dlužno bráti poměry, jak skutečně jsou, že se totiž mnozí rodičové domnívají: udělali jsme všechno, když posíláme děti pilně do školy. Jestliže se tedy ony nenaučí modlit

ve škole, nenaučí se tomu leckteré z nich už nikdy, jiné pak teprv až velmi pozdě, když už květ mládí dávno opadl a začne je poučovat tíseň života." (Mey-Hoch I. p. 16.)

ODKUD BRATI POTŘEBNÉ NAZORY ?

Z denního života. „Spoluzák N. N. je nemocen. Co byste mu přáli? Sami nemůžete, Pán Bůh je všemohoucí: co uděláme?” - „Včera se stalo neštěstí: někdo spadl a zabil se, jeho duše potřebuje pomoci; pomozme mu!” - „Pěkně prší, májový dešť padá na jarní osení; odpoledne bude sluníčko svítit a hřát. To Pán Bůh káže dešti a slunci, protože nás má rád: neměli bychom Pánu Bohu poděkovat?” - „Jdeš vedle kostela, zdá se, že tam nikdo není, ale je tam KDOSI živý, dobrotivý, k dětem laskavý. Kterak Ho pozdravíš?” (Klaním se ti vroucně, skrytý Bože náš.) - Žák se něčím provinil: „Zdá se mi, že ses ráno dnes dobře nepomodlil.” - Neumí ve škole: „Nezapomněl jsi ráno na pomoc Ducha svatého?”

Z biblických osob. „Zač asi děkoval Pánu Bohu Abel, když klečel před oltářem?” - „Oč se modlil Noe v arše a kterak asi?” - „Jak smutno bylo Josefovi v žaláři, ale Kdosi byl blízko něho, a Josef s ním mluvil: kterak asi?” - „Denně se těšil stařeček Simeon na Vykupitele: co říkával Pánu Bohu?” - „Mládenec naimský se probudil, otevřel oči a viděl před sebou Pána Ježíše; co asi mu řekl? ... Tak se modlil.”

Z katechetických obrazů: „Hleďte: Adam a Eva v ráji. Bůh je tam zavedl, o všechno se jim postaral, aby se měli dobře. Tak je Pán Bůh měl rád. Jak bylo Adamovi? Jak bylo Evě? Co tedy činili? Tuhle to vidíte: klečí, ruce mají složený a děkují Pánu Bohu; co mu asi říkají?” - „Noe obětuje: na cosi vzpomíná: jak hrozné byly přívaly vod, jak viděl lidi umírat, co zakusil v arše s rodinou. Nyní tu klečí před oltářem; co asi mluví k Hospodinu?” - „Kristus na kříži. Tu vidíte Pána Ježíše: hlavu má skloněnu, ruce rozepjaty, srdce probodeno. Za koho tak trpěl a zemřel? Za mne umřel, za tebe umřel, protože nás měl rád. Co mu za to řeknete? Zač odprosíš? Co slíbíš?” — Tak a podobně mohou děti prakticky bez učebné věty chápat, že modlitba je pozdvižení mysli k Bohu.

ZVLÁŠTNÍ ZPŮSOBY MODLENÍ.

MODLITBA VOLNA. V prvotní podobě psychologické znamená modlití se: vyjádření zbožný cit vůči Bohu vlastním osobitým slovem. To slovo zůstává v nitru duše, anebo se pronáší

ústý. Hotové předlohy modliteb jsou pro společnou pobožnost nepostradatelný. Také k soukromému modlení jsou byt' ne vždy potřebny, tož jistotně velmi užitečný, a to zvláště pro chvíle duchovního suchoparu. Ale jsou chvíle (na př. před svatostánkem, po sv. zpovědi, po sv. přijímání), kdy se mimoděk zavírá kniha modlitební a člověk mluví s Bohem „svými“ slovy. Tak je to přirozenější, osobitější a srdečnější. Proto bychom se měli „volně“ modlit co nejčastěji.

K tomu je žádoucí vésti hned už malé katechumeny. Vhodně se dá volná modlitba v elementárně stručné, jadrné podobě praktikovati v *kostele*, když tam katecheta jménem přítomných dětí vlastními slovy Pána ve svatostánku pozdravuje, odprošuje, prosí anebo mu děkuje; — ve *škole* pak, když sám vloží časem úryveček vlastní modlitby do uživotnění, příležitostně pak nabádá děti, aby také zkoušely se modlit svými slovy před svatostánkem, u jeslí, před křížem, před Božím hrobem na Veliký pátek a zvláště po sv. přijímání. (Kat. pod ot. 111. 112.)

POJEM O ROZJÍMANÍ by si měli *starší žáci* taktéž odnášeti s sebou ze školy do života. Nebude sice obyčejný věřící s to, aby je konal podle pravidel vyššího života duchovního, může to však dobře praktikovati způsobem jednoduchým při modlitbě Páně, při růženci a při pobožnosti křížové cesty, když se duševně na dotýčný děj zahledí a vzbuzuje přiměřené city a dobré úminky. Bez katechetického návodu to arci nelze. Dobře by se k tomu hodilo, *jednou za dobu svatopostní vykonat s dětmi samými v kostele křížovou cestu, ve škole pak se občas pomodlit desátek růžence jako závěr k dotýčnému učivu katechismovému.*

KOSTELNÍ PÍSEŇ

náleží podstatně k pěstění modlitby. Kdo zbožně zpívá, modlí se dvojnásob. Zbožná píseň, rozumově pochopená, působí nejen básnickým obsahem, rytmem a rýmem, nýbrž — a to zvláště — svou melodií. Zanácuje srdce a zdvihá je, aby se takto modlilo vroucněji. „Jak jsem, o Bože, plakal při tvých hymnech a písních, hluboce dojat slovy, jež tak libě zpívala tvoje církev.“ (Sv. Augustin, Vyznání 9, 6.)

K plnosti účinu je nutno porozumění a tudíž vysvětlení. Za našich poměrů nemožno, ale také netřeba probírat na ten účel písně c e l é od začátku do konce; stačí: dnes vysvětlit jedinou slohu, dvě tři věty a snad i pouze slovo, jindy pak z téže písně zas něco jiného. Zrnko takového vysvětlení se přidá, když upo-

zorní, co se bude příští neděli v kostele zpívat, anebo když katechisují o svátosti oltární, o mši svaté, o úctě svatých. *Arci třeba to mít jednotlivě po celý rok v dobré evidenci.*

VDEČNĚ SE VYUŽÍJE DUCHOVNÍ PISNĚ, když na počátku nebo na konci hodiny zazpívám s dětmi slohu, přiměřenou dni, době anebo katechesi; — když v uživotnění katechese vyzní vzbuzení vnitřního konu nebo předsevzetí ve větu známé písně kostelní (srv. čl. 31. pod 2.); — když celá třída jde k sv. zpovědi, zdvihne se kajicný úkon zapřením dvou tří sloh duchovní písně; podobně při společné návštěvě svatostánku; — se staršími žáky dá se z několika rozličných písní sestavit pobožnost k sv. přijímání. — Chtěje takto využít náležitě fondu kostelních písní, má katecheta jejich pořad pro povinné služby Boží žákovské ve shodě s duchovní správou farnosti měsíc od měsíce na zřeteli.

* * *

1. „PROKAZUJ SAM SEBE JAKO VZOR!“ (1. Tit. 2, 7.) Náležitě se modlití jest umění, jež by se těžce osvojovalo bez živého vzoru. Jak vzácně se právě po té stránce osvědčuje zbožná matka! Její místo zastupuje ve škole katecheta. Jak pozorně hledí a naslouchají děti, když se s nimi modlí anebo se předmodlívá! Totéž, co děti už často samy říkaly, zjevuje se jim jako cosi nového. *Zvláště pro nejmladší katechumeny je náležitě se předmodlívát nanejvýš cenno. Z textového vysvětlení modlitby třebas nepochopili mnoho, ale začínají tušit, co je v ní, a noří se citem do jejího obsahu, když se modlitba jako ztělesněna představuje názorně zraku a sluchu jejich.*

2. ČTYRY HLAVNÍ POUČKY O PĚSTĚNÍ MODLITBY, jak jsou uvedeny v čl. 54., představují výchovné pensum osmi let národní školy. Samozřejmě dlužno ty poučky provádět *nikoliv jednu po druhé, nýbrž všechny současně*, a to počínaje první třídou až do nejvyššího ročníku. *Ovšem tak provádět, aby přemíra (zvláště co do počtu a trvání modlitby), nebudila nechuť a odpor.* Omne nimium vertitur in vitium. Vše vhod, je dobro — co příliš, nezdravo. Žádný návod nedovede způsobit, aby modlení bylo vždy cosi radostného a cítěnou potřebou srdce. Modlití se jest i povinností, a to leckdy obtížnou. Pěstěním ve škole má se to břemeno Páně malým věřícím ulehčovat a zpříjemňovat, aby je později ochotně nesli, až bude opravdu těžší.

3. VIC O PĚSTĚNÍ MODLITBY: Skočdopole p. 160—173. - Ú. p. 140. 178. - GÖ p. 177. - SCH p. 148. n. - GA p. 60. 177. 341. 588. n. - RL II. p. 51. 75. - IV. p. 13. 59. - GFR I. p. 127. - III. p. 77. - MA p. 110. 24. - Mey-Hoch II. p. 144. 248. - Jehle, Gebetserziehung im Religionsunterrichte (Kösel-Pustet, München 1925). - Etl, Gebetserziehung im RU (Graz, Styria 1929). - Foltynovský, Liturgika p. 65. - CHPB 1919 p. 12. - K volné modlitbě: Hilker, Gotteslob aus Kindermund (Paderborn, Schöningh 1931).

56. Veřejné služby Boží.

K orientaci.

Soukromá modlitba jest jedním ze základových prvků, jež umožňují věřícím se náležitě účastnit společných služeb Božích, jak je církev svatá v rozličné podobě koná, předpisuje anebo doporučí. Místem pro ně je zpravidla kostel, „dům Boží“. Jejich středem je mešní oběť, nejsvětější úkon bohoslužebný, vodojem milostí nám zasloužených od Krista smrtí kříže.

Proto nařizuje církev všem kanonicky dospělým, tedy už dětem po sedmém roce věku, se mše sv. účastniti v neděle a zasvěcené svátky. Mimo to si přeje důtklivě, aby věřící častěji, pokud možno denně, na mši svatou chodívali. Vychovati k tomu, jakož i k ostatním službám Božím školní mládež, je z nejdůležitějších úkolů učitele náboženství.

Výchovný úkol má po té stránce trojí moment na zřeteli: za první, aby se mladí věřící naučili *uctivě* chovati v domě Božím; za druhé, aby uměli sledovati mši svatou *pobožně*; a za třetí, aby si zvykli chodívat na služby Boží *ochotně*: „Zaradoval jsem se, když mi řečeno bylo: půjdeme do domu Božího.“

Nejtěžší částí toho úkolu jest, docíliti zbožného účastenství na mši svaté. Ta jest i pro dospělé vzdělance tajemstvím, „tremendum mysterium“, jehožto hlubin nelze dostoupit. Pro nejmladší katechumeny se úkol ztěžuje nutným zřetelem na okolnost, že mají v raném věku přistoupit po prvé ke stolu Páně, což předpokládá jakési vědění o mši svaté.

Vzhledem na ty obtíže dá se výchovný úkol stran služeb Božích s pomocí Ducha svatého řešiti katechetovi uspokojivě, jen když za jedno zřetelně rozeznává jednotlivé složky svého úkolu, aby takto věděl určitě, čeho chce a má docílit — za druhé pak, aby postupoval znenáhla, přiměřeně chápavosti katechumenů. Tedy začít, až to děti dovedou pochopit — tolik podat, kolik v dotyčném věku unesou, — a tak učit, aby poučné slovo nezůstávalo prázdňou mlhovinou. Právě co do výchovu mešního se leckdy a leckde katecheticky chybuje, začíná-li se před časem anebo pozdě, předkládá-li se učiva málo nebo příliš mnoho, a učí-li se chladně a neživotně.

57. Návod k účasti na mši svaté.

Pro žáky mladší (do 5. roč. včetně).

Podává se vzhledem na útlý věk katechumenů po malých dávkách, postupně, ale opět a opět, a to se stálým zřetelem na zásadu: nejprve *hodně názoru* k výchově uctivého chování v domě Božím a taktéž k jakémusi porozumění hlavního jádra sv. oběti — poté pak hledět docílit osobní účasti vnitřně zbožné.

V PRVÉM ROČNÍKU.

V DOMĚ BOŽÍM UCTIVĚ ! (Vstup, postoj, klečení, ruce, oči, jazyk.) K tomu začne katecheta poučně nabádat, ačkoli děti šestileté nejsou ještě povinny obcovati službám Božím. Některou z prvních hodin *zavede na ten účel nejmladší žáčky do kostela k názornému vyučování*. První názor podává vlastním chováním. Zejména mluví hlasem přidušeným a děti se zpravidla nic netáže. Postupně ukazuje některý obraz, kazatelnu a křtitelnu. Na každý ten předmět nechává se děti chvíli dívat a potom jej uzajímaví, jak se dá nejlépe. Zvláště oltář, kříž na něm a svatostánek. „Tuhle je světlo: komu svítí? Slyšte! Tam na oltáři je malá chaloupečka, říkáme jí svatostánek. Ve svatostánku je Pán Ježíš, a to živý. Dívá se nyní na vás, má radost, když k němu někdo rád přišel, když přímo stojí, rovno klečí, sepne ruce a modlí se. Pomodleme se k Pánu Ježíši!”

Na Krista svátostného poukazuje při katechesi od adventu až do konce roku. Před vánocemi upozorní, že Kristus Pán, který se narodil v Betlemě, je živý přítomen na oltáři, že k němu s pastýři máme pospíchat, s mudrci se mu klanět, se stařečkem Simeonem se na něho těšit. Při výkladu dalších článků biblických neměl by v žádném chyběti poukaz: „Týž Pán, nyní v nebi oslavený, sídlí u nás v kostele.”

Pro děti má to býti nikoli „svátost oltářní“, nýbrž *Kristus osobní, historický* — o vánocích snad „Ježíšek“, ale potom důsledně jen „Pán Ježíš“, jak žil v Nazaretě, jak působil veřejně, jak měl děti rád, jak lidem pomáhal, jak za nás trpěl a zemřel a jak odešel do nebe. Tak během prvního ročníku vyrůstá historický Kristus spolu se svátostným v srdci maličkých. City ve škole k němu vzbuzené jsou vzácné prvotiny, jež děti mohou přinášeti s sebou do kostela, aby měly aspoň posvátné tušení, že se tam mají chovat uctivě.

V DRUHÉM ROČNÍKU.

1. NACVIČIT SVATÉ ÚKONY, aby se povinnost uctivého chování podepřela důkladněji. Hned s počátku školního roku

přichází tam podle učebné osnovy na řadu katechese „Kostel — dům Boží”. (Katol. prvouka čl. 6.) Při katechesi ukázu a nacvičím ve škole s dětmi, jak se do kostela vstupuje (požehnat se u kropenky), jak se dělá poklona před svatostánkem (pokleknout na pravé koleno, při tom se nežehnat, nesklánět hlavu ani se nebítí v prsa) a co se modlití na svém místě (kleče na obou kolenou: „Bože, buď milostiv mně hříšnému!”). — Podobně, než se odejde z kostela: na svém místě: „Ježíši, tobě žiji. Ježíši, tobě umírám. Ježíši, tvůj jsem živ i mrtev. Amen.” Dále poklonu před svatostánkem a konečně požehnat se u kropenky. Potřebné k tomu texty se modlením ve škole za několik hodin upamětní.

Co se takto ve škole nacvičilo, *zopakují s dětmi prakticky v kostele*, a to s každým jednotlivě: hledím, aby se u kropenky požehnal náležitě a nikoli křížem pouze „němým”, aby poklony před svatostánkem byly úhledné, aby příslušné modlitby na svém místě se říkaly správně. „Všechno děj se slušně a podle řádu!” (1. Kor. 14, 40.) Zevnější úcta, řádně projevená, podněcuje a zvětšuje uctivost vnitřnou. *Znění dotyčných modliteb jest určeno diecézním katechismem* (viz p. 60., odst. 3.), *jenž i po této stránce ukazuje k žádoucí jednotě*. Nedovede-li se kdo ujednotiti v maličkostech, bude za maličkost pokládat i věci důležité. A „nejmenším bude v království nebeském”. (Mat. 5, 19.)

2. SBIRAT NÁZORY PRO MŠI SV. Nejprv, aby děti uměly *rozeznávat hlavní složky služeb Božích* (požehnání, kázání, mši svatou). Zájem o jednotlivé se budí drobnými úkoly: „Dávejte příští neděli odpoledne v kostele pozor, co se tam děje u oltáře.” - Jindy: „Co si kdo zapamatuje z kázání?” (Jednu větu.) - A zase jindy: „Jaké barvy bude mešní roucho? Co vidět na oltáři?” (Kříž, květiny, svíce.) „Kolik bude svíček hořet? Dobře počítejte!” — O tom se pak ve škole s počátku hodiny chvilku hovoří: děti sdělují své postřehy, katecheta doplňuje, črtá křídou a stručně vysvětluje.

Podobným způsobem *názorné prvky mše sv. s kratičkým poučením*. Ne najednou, nýbrž zrnko za zrnkem, každotýdně vždy něco nového! Asi v tomto pořadí: *Kříž na oltáři*. „Na kříži umřel Pán Ježíš. Tak nás miloval, s nebe na zem sstoupil, se obětoval, aby nás vykoupil. Poděkujmež Kristu Pánu za všelikou jeho svatou ránu!” - *Oltář*. „Jde se k němu vzhůru po stupních, jako božský Spasitel vystupoval s křížem na Kalvarii. Takovou Kalvarií je pro nás oltář.” - *Svatostánek*. „Tam sídlí Pán Ježíš celý den, celou noc, po celý týden.

Denně se za nás obětuje při mši svaté. Ta bude zítra (= v neděli) v kostele. Přijďte a dávejte pozor! Budete mi o tom vyprávět."

3. UVĚDOMIT: KRISTUS PAN NA OLTARI. Učebná osnova stanoví pro druhý ročník biblické články (viz Osnovu ordinariátní p. 27—29.). Pokud obsah dovoluje, probírají se *tyto biblické články se zřetelem na Krista svátostného*. Zejména příběhy ze života Páně jsou k tomu všechny jako stvořeny, potřeba jen city z katechese vykvetlé (víru, lásku, obdiv, úctu, důvěru, soucit, lítost) vztahovati pravidelně na Pána v kostele, jenž tam ve svatostánku sídlí, při mši svaté se za nás obětuje a věřícím se nabízí za pokrm. Říká se tomu „*eucharistické zabarvení katechese*".

Po katechesi o smrti Páně se přidá (k názoru „p o z d v i h o v á n í"): „Na kříži se Pán Ježíš obětoval. Dal se zabít jako nevinný beránek, Beránek Boží. Uvidíte ho v neděli při mši svaté. Varhany přestanou hrát, a v kostele bude ticho. Velebný pán bude cosi zdvihat. To je Pán Ježíš, Beránek Boží. Mějte ruce složené a dívejte se na něho." — (K názoru „p ř i j í m á n í"): „Po pozdvihování jest na oltáři Pán Ježíš. Vypadá jako bílý chléb. Proč právě tak? Chléb jíme každý den, abychom zůstali živi. Pán Ježíš je chlebem pro život věčný v nebi. Proto chce, abychom ten nebeský chléb přijímali. Vy už také smíte k sv. přijímání. Děti, že se na to těšíte?"

Nezáleží na tom, aby děti všemu zcela rozuměly, co se při mši svaté na oltáři děje - stačí úplně, když je to zajímavá a když to pozorně sledují. Pro maličké jest už modlitbou, když se při mši svaté s pozornou úctou dívají na oltář. Zároveň se tímto způsobem připravují vzdáleně také k prvnímu přijímání svátosti oltářní.

V TŘETÍM ROČNÍKU.

UCEBNÝM ÚKOLEM pro první ročník jest uctivé chování v kostele; pro druhý ročník: Kristus Pán se při mši svaté obětuje; pro třetí konečně: *docílit pozornosti zbožné*. Pobožně je mši sv. přítomen, kdo sleduje pozorně aspoň nejdůležitější části její a vzbuzuje při tom zbožné city. Tento úkol se katecheticky provádí hned od počátku školního roku tím, že se pamětně *nacvičí texty mešních modliteb*: vzbuzení lítosti, znamení kříže k evandéliu, modlitba k obětování, pozdvihování a přijímání (všechny přesně podle učebnice p. 10—12.). Nacvičí se nikoli naráz, nýbrž jedna po druhé (kterak nacvičit, viz str. 183.), a to tak, aby je žáci uměli říkat netoliko všichni společně, nýbrž i jednotlivě. Bylo by chybou, nechávat to pamětné cvičení až ke katechesi o mši sv. — Po Veliké noci při společné návštěvě

svatostánku *názorně v kostele*: oltář s příslušenstvím, nesvěcená hostie, kalich s patenou. Ke všemu stručné, ale zajímavé poznámky.

KATECHESE O MŠI SVATÉ (Kat. prvouka čl. 7.) se upne k obětné smrti Beránka Božího na kříži (čl. 60.). Potom se z paměti žáků vybaví otázkami *názorové postřehy* k stupňové modlitbě, k evandéliu, obětování, pozdvihování a přijímání. Názor takto vzbuzený mohou ujasnit menší obrazy buď nástěnné, anebo soubor pěti mešních pohledů na kartoně. Je tam znázorněno, co dělá kněz a co ministrant. — Ke každému z dotyčných názorů přidám otázku: „*A co máme činit my?*“ Při stupňové modlitbě vzbudit lítost, při evandéliu povstat a přežehnati se na čele, na ústech a na prsou, při obětování spoluobětovat, při pozdvihování se klanět, při kněžském přijímání také přijímat. — *Příslušné texty modliteb*, už dříve nacvičené, se ještě krátce dovysvětlí.

NAUČENÉ A NACVIČENÉ SE UKLADA PRO KOSTEL, aby to děti při mši svaté osobně konaly. Že se *modlitba k pozdvihování* má v kostele říkati potichu, a že podle výslovného zákazu z Říma není dovoleno ani výjimečně a s úmyslem nejlepším — nechat je při mši svaté říkati nahlas, je všeobecně známo. Méně se v praxi uznává, že je též účelem pozdvihování, aby věřící na svaté způsoby nazírali. — K tomu cíli dlužno děti nacvičit, aby s rukama složenýma se dívaly na svatou hostii a na kalich a při tom se modlily: „Pán můj a Bůh můj“ atd. Teprve, když svaté způsoby jsou zase dole na oltáři, tedy při slovech „Ježíši, tobě žiji...“, resp. „Ježíši, smiluj se nade mnou...“, skloní věřící hlavy a bijí se v prsa.

Žehnati se při modlitbě k pozdvihování netřeba vůbec. (Viz o tom VL 1933 p. 336.) - Výraz a hlubší význam *duchovního přijímání* bylo by zatím zbytečno vysvětlovati; stačí vpraviti žákům prakticky jen pojem, totiž toužebné přání: „Pane Ježíši, přijď ke mně do srdce!“

Tak se vychovává k zbožné účasti na mši svaté po tři léta (v třetím, čtvrtém a pátém ročníku). Je to výchov elementární, ale zato může býti důkladnější, opravdu „základový“. A na tom záleží pro další budoucno. Žáci ať si zvyknou přicházeti na mši svatou s diecésním kancionálkem, z něhož zpívají mešní píseň. O tom, jak se mše svaté při pěti význačných částech vnitřně a z paměti účastní, se katecheta diskretní kontrolou pravidelně přesvědčuje. Mešní modlitby - mimo k pozdvihování - je radno čas od času (n e p o k a ž d ě!) nechat říkati v kostele hlasitě ve sboru. *Mešní pobožnost, jak je obšírněji uvedena v modlitební části kancionálku, zůstane na tomto stupni beze zřetele.*

58. Návod k účasti na mši svaté.

Pro žáky starší (šestý až osmý ročník).

Žádný oddíl náboženského učiva nevyžaduje tolik cílevědomé péče, jako výchova mešní. V šestém, sedmém a osmém ročníku se úkol národní školy po té stránce dokončuje. Dokončuje se soustavně i příležitostně prohlubováním učiva dotud známého i podáváním nového.

UČENÍ O MŠI SVATÉ.

ZEJMÉNA DLUŽNO UVĚDOMIT — a) že mše sv. *jest obět*, v nížto se Ježíš Kristus poznov obětuje nekrvavým způsobem, jako způsobem krvavým dokonal svou životní obět na kříži. Pojem oběti se katecheticky názorně vyvodí ze známých článků biblických dějin Starého zákona; — b) že *jest obětní hostinou*. Členové obce Páně se shromažďují jak učedníci při poslední večeři velikonoční kolem rodinného stolu, aby s něho přijímali obětní tělo a krev Beránka Božího a takto se s ním spojovali. Neúčastní se tudíž sv. oběti dokonale, kdo nijakým způsobem zároveň nepřijímá; — c) že *jest obětní školou*. Kristus se obětuje: ukrývá totiž pod nepatrnými způsoby svoji božskou velebnost a je při mši sv. zevně neviditelný, maličký a pokorný. Rozdílnými způsoby naznačuje, že za nás na kříži prolil svou krev. Tím svým obětováním staví nám před oči vzor, jak se máme obětovat my.

„Kristus trpěl za nás a zůstavil vám příklad, abyste následovali jeho šlépějí.“ (1. Petr. 2, 21.) Hledě na to, co a jak trpěl Pán, a jak se obětuje při mši svaté, má se věřící povzbuzovat, aby jemu obětoval sám sebe: *co má* (chléb, víno, peníz, tělo, duši), — *co koná* (myšlenky, řeči, práci stavem uloženou, pomoc bližnímu), — *co trpí a snáší* (nepohodlí, obtíže, starost, zármutek, bolest). K tomu se nám z mešní oběti dostává pomocné milosti.

Předlohou pro mešní učení je katechismus. Upínaje na sv. děj poslední večeře Páně připomene katecheta, že k tomu prvotnému jádru mše svaté přidala církev během časů svaté obřady. Význačnější z nich pak vysvětluje slovem a křídou: co při poslední večeři konal Kristus, co na oltáři koná kněz, co mají při tom činit věřící. (Viz obrazec na str. 77.)¹

¹ Instruktivní poznámky pro katechesi o mši sv. Minichthaler CHPB 1923 p. 130. — 1924 p. 197. a 237. — 1928 p. 237. a 253. — 1929 p. 237. — Týž souborně v knize „Messe und Leben“, Katechet. Behandlung des hl. Messopfers (Tyrolia, Innsbruck.): Teorie a 7 katechesí pro rozličné stupně — Götzl, Anschauung und Selbsttätigkeit im Unterricht von der hl. Messe (Mnichov, Kösel-Pustet).

PO MALU, ALE DO HLOUBI !

ABY ŽACI VÝZNAČNÝM OBŘADŮM ROZUMĚLI. A to zejména těm, jimiž se uvádějí nadpisy sloh mešních písní v kancionálku. Aby věděli, co znamenají výrazy Kyrie, gloria, oremus, epištola, evandélium, kredo, offertorium, lavabo, preface, sanktus, memento, Pater noster, Agnus Dei, Dominus vobiscum, ite - missa est, Deo gracias. — Ne najednou, nýbrž příležitostně, zato však opětovně se žákům sdělí význam sv. obřadů (barva mešního roucha, políbení oltáře, proč se při evandéliu povstává, co se obětovalo za dřívějších dob); — na které úmysly věřících bude mše sv. v jednotlivé dny příštího týdne, co jsou mešní nadace; — že první důležitou částí mše sv. jest evandélium, a to nikoli jen latinské, nýbrž i v řeči mateřské, a netoliko přečtené, nýbrž i vysvětlené kázáním.

ABY SE MŠE SVATÉ ÚČASTNILI ČINNĚ. Tedy ne pouze „slyšet“ (VL 1933 p. 144. - CHPB 1933 p. 3.), nýbrž osobitě „se činit“. Kterak tu specie? Na začátku určitý úmysl, na př. ke cti a slávě Boží. Jindy s úmyslem: poděkovat (zač jmenovitě?), - o něco prosit, (oč zejména? posilu, trpělivost, zdar při práci, zemskou úrodu, zdraví). - Za zesnulého... Za pokání. Den jmenin, památný den úmrtí, před sv. zpovědí a vůbec každý den sváteční dají žákům s pomocí učitelovou nějaký zvláštní úmysl ke zbožné účasti. — Při stupňové modlitbě: kterého hříchu zvláště budu litovat? Co si zvláště umíním? - Oremus: oč budu prositi jmenovitě? - Při obětování: co chci obětovat? (Katech. p. 67.) Snadno se dává, co máme - tíže, co jsme. - Memento: na koho bych neměl zapomenout? K tomu katecheta kněz: „Jsem ochoten vzpomenout i vašich záležitostí; napište mi to na lístek, a já to zahrnu do mešní vzpomínky.“ - Při kněžském přijímání: po každé přijímat aspoň duchovně!

Tak by katecheta neměl ve školním roce nechat minout jediného týdne, aby aspoň větičkou nepromluvil o mši svaté. Tím se ona po každé uzajímaví, přináší nové podněty, vábí k návštěvě a nezevšední.

Z DŘÍVEJŠKA POZNOVU: V KOSTELE UCTIVĚ !

TO DLUŽNO MIT VÝCHOVNĚ STALE NA ZRETELI. Hned už útlým věřícím prvního stupně nestačí po té stránce jen jedno základové poučení a potom je pouze tu a tam napomenout, nýbrž třeba je zevrubně aspoň dvakrát do roka ex professo řádně poučit, proč a kterak se mají při sv. obřadech uctivě chovat, příležitostně pak poučení připomenout, a v čem se chybuje, opravit. — Také starší žáky je potřeba každý rok vždy znova poučit, co se po stránce zevního chování na svatém místě má,

a co se nesmí (bez potřeby mluvit, se smát a ohlížet, hrát si, psát, plivat na zem). Co všechno říkával o tom svému žactvu sv. Jan Bosko VL. 1933 p. 60.

Ledabylost dospělých a nepříklad jejich po této stránce vyžadují nutně, aby katecheta děti ne pouze ve škole opětovně napomenul, nýbrž i na sv. místě samém názorně poučil, jak s dveřmi zacházet, u kropenky se požehnat a svěcenou vodu podati druhému, v zadu nezůstávat, kostelem kráčet nehlučně, netlačit se do lavice mezi dospělé, a je-li tam místo pro žáky, postoupit je starším věřícím; ukázat, jak vzdělaný křesťan v domě Božím stojí a klečí — dále poklony a modlitby, když se do kostela přijde a z něho odchází: to všechno jednou do roka s každou třídou i starších žáků v kostele. „Totéž vám psátí není mně obtížno, vám však potřebno.“ (Filip. 3, 1.)

Ze všech motivů, jichžto lze použití pro uctivé chování při službách Božích, je nejvhodnější a nejvíc účinně, zahlubovat do paměti přítomnost Páně ve svatostánku. „Hospodin jest ve svatém chrámě svém, ať mlčí před ním všechna země!“ (Hab. 2, 20.) „Mějte v uctivosti svatyni mou: jáť Hospodin!“ (Lev. 19, 20.) „Mistr je tu a volá tě.“ (Jan 11, 28.) S citovým teplem „mnohokrát a mnohými způsoby mluvě“ ukazuje duchovní správce na svatostánek, kdykoli žádá od dospělých i malíčkových uctivé chování na sv. místě. Jinak by všechno dotyčné poučování a napomínání zůstalo bez trvalého účinu.

* * *

DIECÉSNI KNIHA MODLITEBNÍ (srv. 1. pozn. za čl. 9. a Katech. čl. 67.) budiž neposledním předmětem katechetovy péče, aby s ní žáci přicházeli do kostela a se v ní vyznali, aby si dovedli najít mešní píseň a uměli se z knihy modlit. Na ten účel je dobře probrati mši svatou každoročně také s podkladem mešní pobožnosti a s podkladem některé písně mešní v kancionálku. — Mladý učitel získá mnoho nejen pro mešní výchov, nýbrž i pro katechesi vůbec, když si vypíše řadu stručných úryvků z mešních písní a užívá jich, kdy a jak se který shodí. Na př.: „V zkroušenosti klekám c, Bože, před tvou velebou.“ - „Domem Božím stal se chrám, Ježíš s nebe sestoupil.“ - „Vítej, duše, vítej Krista Pána, jenž se v způsob chleba, vína skryl.“ - „Oltář zvolil za stánek, aby s námi přebýval.“ - „Pozdvihni se, duše, z prachu, zaleť k rajským končinám!“ - „Pán mě volá k svému stolu, ke studnici života“ a m. j. (VL 1919 p. 233. - CHPB 1931 p. 125.)

59. Na služby Boží ochotně!

Nezřídka si bývá stěžováno, že děti se kostelu vyhýbají, že jdou mnohdy jen z musu, a že zvláště povinnost sváteční mše sv. nebrávají s sebou jako vnitřně zakořeněný zvyk do ži-

vota. „Cesty k Sionu truchlí . . .” (Pláč 1, 4.) Lze tomu ve škole zavčas předejít? Co činiti k dovršení mešního výchovu, aby se dětem cesta do kostela urovnala, zpříjemnila, ba uradostnila? Kterak pěstovat u dětí ve škole ochotu pro služby Boží? Čeho je k tomu výchovně potřeba?

1. PRO SLUŽBY BOŽÍ BUDIT SVĚDOMÍ.

CO DO ZAVAZNOSTI jsou služby Boží, jež církev koná, pro věřící dilem povinně závazné vůbec (mše sv. v neděle a zasvěcené svátky), dilem závazné podmíněčně (slyšení slova Božího). *Slyšeti sváteční kázání* je pro školní mládež důtklivě radno, účastnit se odpoledne *svátostného požehnání* velmi užitečno. Kázání neb odpolední pobožnost zanedbat, totiž vynechat vědomě a dobrovolně, bylo by pro dítě hříchem pouze v tom případě, když je rodiče výslovně pošlou, ono pak neposlechne: tedy vlastně hříchem proti čtvrtému přikázání Božímu.

Také vzhledem na sváteční mši sv. vězí školní dítě v moci rodičů. Rozhodují o něm otec a matka. Ti nesou pak též sami odpovědnost, když dítě místo sváteční mše svaté ponechají doma, ať už k tomu mají důvod morálně platný či neplatný. Po té stránce je potřeba působiti pastoračně na rodiče, aby mladé rodině předcházeli co do kostela dobrým příkladem, děti od služeb Božích bez vážného důvodu nezdržovali a od jiných činitelů jim nedali v tom překážet. K pastoračnímu působení v tomto směru se mimo kázání a zpovědníci doporučují tištěné letáčky, a ve zvláštních případech slovo nebo dopis katechetův.

Pro děti je vynechati sváteční mši svatou po dokonaném sedmiletí věku hříchem, když mohou jíti a nejdou, ačkoli se jim od rodičů nepřekází. — Ať už tak či onak, dlužno u žáků ve škole pěstovat za jedno vědění, kdo je od služeb Božích platně omluven (Kat. ot. 179.), — za druhé vědomí, kdy je nadřízená moc zdržuje od služeb Božích neprávem, — za třetí pak v takovém případě ochotu pro služby Boží („Rád bych šel, kdybych směl - škoda, že nesmím - půjdu, jakmile mi bude možno - zatím to vynahradím jinak”). Za příznivých pak poměrů též ochotu pro služby Boží nepovinné. Co se rádo koná bez musu a z dobré vůle, zabezpečuje ochotu k povinnosti.

2. SLUŽBY BOŽÍ ZPRÍTAŽLIVIT.

V ideálním pojetí jsou služby Boží cosi tak útěšného, že žalmistovi Páně je svatostánek s oltářem a modlitbou „milým příbytkem”, po kterém touží, na který se těší a do něhož radostně pospíchá: „Zaradoval jsem se, když mi řečeno bylo: půjdeme do domu Božího.” (Žalm 83, 2. - 121, 3.) Proč? Patrně proto, že tam bylo na pohled pěkně, k pobytu útulno, pro

duši výhodno; dovedl ocenit, čeho se mu tam pro časný a věčný život dostává, nestrádal tam po stránce tělesné a uměl se tam náležitě zaměstnávat. Podobně dají se služby Boží dětem zpřitažlivit:

a) OZREJMĚNIM ŽIVOTNÍCH HODNOT JEJICH. S přirozeného hlediska má býti v kostele pěkně (kostel čistý, osvětlený, vzdušný, vkusně vyzdobený, zvláště oltář a vše, co k službám Božím náleží, aspoň ve svátky). To vábí. S hlediska nadpřirozeného potřebuji nutně svátečního dne netoliko k tělesnému odpočinku, nýbrž i k spasení duše, abych totiž nabyl nových vznětů, posily a posvěcení. „Pozdvihni se, duše, z prachu!“ - „Mistr je tu a volá tě.“ - „Nepřišel, aby mu slouženo bylo, nýbrž aby sám sloužil.“ (Mat. 20, 18.) Kterak slouží? Obětuje se, žehná, mluví slovem Božím; přijímá pro Otce nebeského naši úctu a lítost, naše díky a prosby; nabízí se za pokrm. — Takové momenty je třeba vždy poznovu vpravovat do paměti a do srdce žáků. Ignoti nulla cupido: čeho neznáme, o to nedbáme. Mám-li po čem toužit, musím vědět, proč.

b) UMOŽNĚNIM SLUŠNÉHO POHODLÍ, aby se uplatnilo Petrovo: „Pane, dobře je nám tu.“ Arci v míře hory Tábor to v kostele možno nebývá. Služby Boží jsou i přes veškeré opatření vždy ještě i břemenem. Lze však to břímě ulehčit. Pro děti je toho dvojnásob potřeba. Ať se jim určí s počátku roku *vhodné místo*, aby nezůstávaly mezi dospělými a zvláště ne vzadu, aby mohly dobře vidět na oltář. Od malička vštěpovat, že pro děti je *před oltářem* čestné místo, ať si ho nedávají vzít a sami se ho nespouštějí. Chlapci po straně epištolní, děvčata po straně evandělní. — Za nepříznivého počasí *ať netrpí chladem a mokrem od studené podlahy*; je-li kamenná, patří na ni aspoň pro děti v zimě dřevěný anebo kokosový obklad. „To-liko rci slovem“, a věřící se o to starají. Velmi přicházejí vhod i nízké stoličky. — *Klečení ať se omezí na míru stačitel-nou*. Při náležitém ohledu na místní poměry a zvyklosti by mohlo stačit, kdyby děti klečely při pozdvihování a při kněžském přijímání, jindy pak, když je vystavena svátost oltářní.¹ — *Co do trvání ať se služby Boží už jen k vůli dětem přesně začínají a zbytečně neprodlužují*. Nikoli z délky, nýbrž z inten-sity vnitřné vroucnosti zraje ovoce.

c) NAVYKEM PRISLUŠNÉ SAMOČINNOSTI. Bývá to na-mnoze právě nedostatek vnitřné samočinnosti, že se chodí na služby Boží jen z musu nebo ze zvyku. Nečinnost nudí a zne-chucuje, činnost vzněcuje a přitahuje. Oltář, ozdobený za sou-činnosti žáků; časem zpěvní vložka na kůře s jejich výpomocí;

¹ Kat. pod ot. 98. „Sogar noch kurz vor der Wandlung betet der Priester für die circumstantes.“ Mey-Hoch, Katechesen I. p. 230. a CJC 863: fideles missae adstantes.

obětní peníze, vložený „do zvonečka“; časem slovo s kazatelnou, jímžto se kněz i na děti obrací, je oslovuje, k nim dvě tři věty promlouvá; věta, kterou si mají zapamatovati z kázání; postřeh, který mají jako úkol přinést z kostela s sebou do školy; hromničná svíce, kvetoucí ratolest jívová, tříkrálová voda s křídou, jež mají v určité dny přinést k svěcení. To všechno, jednotlivě připraveno ve škole, je s to na služby Boží přitahovat.

Z větších žáků měl by každý mimo diecéšní kancionálek mít v kostele *svůj posvěcený růženec* k soukromému modlení. Kterak se speciálně „činiti“ při mši svaté, viz čl. 58. v odst.: „aby se mše sv. účastnili činně“. Ostatně je pro děti nejvhodnější pobožnost, mohou-li při mši sv. *zpívat a vkládati mezi zpěv nacvičené ve škole modlitby. Ale hlasitě ve sboru nikoli po každé, nýbrž jen čas od času.* (Betsingmesse.) Pro změnu se mešní vložky může předmodlívati jeden ze žáků, třeba i s přidáním textu epištoly a evandělia, neb úryvku ze životopisu denního světce. Někdy katecheta sám s vysvětlivkami jednotlivých částí mešní liturgie. Tedy *ani ne stále zpívat, ani ne po celou mši svatou se modlit!* — Zpívati se má zpravidla, a to po pozdvihování výlučně, *jen píseň mešní.* Pořad písní určuje s dorozuměním učitele náboženství duchovní správce kostela.¹

3. NA SLUŽBY BOŽÍ POBÍZET.

„COMPELLE INTRARE - PRINUT VEJÍTÍ, ať se můj dům naplní“, což znamená nikoli nucení v běžném smyslu, nýbrž: zvi srdečně, snažně a vytrvale (srv. Sušil k Luk. 14, 23. a 24, 29.), ať si jde o služby Boží dobrovolně, anebo pod hříchem závazné. Stran oněch ani těchto nelze vždy spoléhati na spolupůsobení rodičů: ti bývají pro dítě časem i na závalu. Ať tak či jinak, vybízí katecheta žáky na služby Boží sám.

Bude se při tom snažit o dvojí věc: za jedno, aby dítě, které doma co do služeb Božích naráží u výchovných činitelů na překážku (lhostejnost, nepřiklad, odpor, zákaz), hledělo tu překážku, pokud síly stačí, vhodným způsobem přemoci (modlitbou, prosbou), a nezdaří-li se to, *aby na služby Boží aspoň jíti chtělo.* Zejména dobrou vůli nejmladších, projevenou před nedělí zdvižením ruček, uzná zajisté i bez uskutečnění Bůh, „cui omne cor patet et omnis voluntas loquitur“. Vševědoucímu je každé srdce otevřeno a všeliká vůle mluví.

¹ „Ceterum catecheta, qui studiose munere suo fungitur, jam inveniet vias, per quas multifariam multisque modis pueros ad meliorem ss. sacrificii notitiam perducatur.“ Synodus dioc. brun. II. p. 233. 234. – O zpěvu při mši sv. VL 1934 p. 178. 180. 323. – Vsouvati do mše sv. sborově modlitební vložky: Hlídka 1937 p. 262. Ne však po každé! Acta curiae archiep. olom. 1937 p. 158.

Za druhé třeba se snažit, aby žáci, u kterých není z domu překážek, *se učili chodit do kostela s porozuměním životních hodnot jeho* (aby věděli, proč to potřebno a užitečno), aby se cvičili přemáhat rozličné závady osobní (nechuť a nenáladu, sklony k pohodlí, zevnější svody k zanedbání). A konečně, aby se pro budoucnost života uměli „postavit na vlastní nohy“ a to, k čemu jsou dnes přidržováni zevně, *konali později svobodně, z vlastního popudu a osobní potřeby*, „ne z přinucení, nýbrž dobrovolně podle vůle Boží“. (1. Petr. 5, 2.)

Je na bíle dni, že se toho nedocílí ani hrozbou, ani zevním nátlakem a nucením, (což by vedlo k mechanismu, ba snad i k odporu proti náboženství), ani stereotypní výzvou a všeobecným napomenutím, nýbrž že právě v tomto oboru potřebí *uplatňovat rozličné motivy* (viz čl. 60.), zásadně pak Apoštolovo: „Hlásej slovo, naléhej včas i nečas, usvědčuj, přimlouvej, kárej, a to vždy trpělivě a učitelsky obezřele.“ (2. Tim. 4, 2.) - Zamazal, Jak pozvednout účast na mši sv. VL 1927 p. 28. 78. - Žáci a sváteční služby Boží VL 1931 p. 278. - K. Bureš, Svědomí dětí stran služeb Božích VL 1932 p. 32. - Metoda sv. Jana Boska VL 1932 p. 369. - Etl, Die Gestaltung der Schulmesse CHPB 1928 p. 385. - Kindergottesdienst CHPB 1928 p. 89. 288. - 1931 p. 154. - Betsingmesse 1932 p. 222. 242.

* * *

ZPEV LIDU PŘI MŠI SVATÉ. Ve mnohých farnostech je zvykem po celou mši sv. zpívati buď písně mariánské, anebo dle doby písně adventní, vánoční, velikonoční a jiné. Takové možno sice zpívat na počátku mše až do obětování, a pak po kněžském přijímání, ale *při hlavních částech měly by se zpívati jen písně mešní*, neboť jen takové se vztahují k mešní liturgii. Při slavné mši, zpívá-li náhradou lid místo latinského textu na kůru, buďtež zpívány od začátku do konce výhradně jen písně mešní. (Acta curiae archiep. olom. 1927 p. 59.)

60. Dodatky k výchovu pro služby Boží.

POHNUTKY K SLUŽBAM BOŽÍM.

Vzhledem na fundamentální význam bohopoety je záhodno dotyčné motivy uplatňovati co nejčastěji. *Nejlépe každý týden*, arci stručně a po každé jinak. Lze je namnoze čerpati z liturgie samé (perikopy, úryvek mešní, zvláštnosti dne, mešní píseň). Tu a tam vyplyne pobídka z katechese, byť jinorodé. Jindy se schválně přidá ke konci hodiny. Pro všechny případy je radno míti zásobu pohnutek stále pohotově. Učitel si musí poklad, z něhož může podávat „nové i staré věci“, pamětně i srdcem dobře „usvojit“.

PRO CHOVANÍ V KOSTELE. „Dům Boží.“ Jakoby znatelněji a blíže je Bůh přítomen na místě posvěceném. - „Zůstaň s námi!“ (Luk. 24, 29.) Sídli u nás ve svátosti oltární. - „Hospodin je na tomto místě, a já jsem nevěděl.“ (1. Mojž. 28, 16.) - „Svaté je místo, na kterém stojíš.“ (2. Mojž. 3, 5.) - „Mistr je

tu a volá tě." (Jan 11, 28.) - Věčné světlo: komu svítí na počest? „Věřím, Pane, a padnuv před ním, klaněl se jemu." (Jan 9, 38.) - Čestná služba mladého rytíře na dvoře knížecím. - „Pán můj a Bůh můj." (Jan 20, 28.) Pojd'te, klaňme se jemu! - „Živá" svíce před oltářem. - „Hospodin je ve svatém chrámě svém, ať mlčí před ním všechna země!" (Hab. 2, 20.) - „Mějte v úctě mou svatyni, jáť Hospodin!" (3. Mojž. 19, 30.)

PRO DEN SVATEČNÍ VŮBEC. „Pomni!" = nezapomeň, dobře si pamatuj! Proč? - „Všechny, kteří šetří mé soboty (dne svátečního), aby ji nezensvěcovali, přivedu na svoji horu svatou." (Is. 56, 67.) - „Pozdvihni se, duše, z prachu, zaleť k rajským končinám!" - „Zlatá" a „černá neděle": v kterou bys chtěl umřít? - První křesťané v katakombách a my. - Jak svědomitě horliví byli naši předkové! - V týdni 168 hodin, a Bůh žádá jedinou: ty bys ji odepřel? - „Co ti tam dají?" říká někdo tupohlavě; „co byste mu odpověděli?" - Kdo Bohu slouží, dobrého má hospodáře. - „Ne samým chlebem živ je člověk, ale každým slovem Božím." (Luk. 4, 4.) - „Blahoslavení, kteří slovo Boží slyší a zachovávají." (Luk. 11, 28.)

Kterak nahradit služby Boží v nemožnosti? (Robinson, Lazar žebrák, nemocný.) - Jsou služby Boží povinny i cestou na výlet? Na návštěvu? - Bez služeb Božích by se mohl obejít, kdo nemá zač děkovat, zač odprosit, zač prosit: máš ty? - Neděle, zlatý den vděčnosti za Boží dobrotu přes týden: „Kde je devět ostatních?" (Luk. 17, 17.) - „Poděkujmež Kristu Pánu za všelikou jeho svatou ránu!" - „Vynechal" - „zanedbal": jaký je v tom rozdíl? - „Neznám Hospodina." (2. Mojž. 5, 8.) - Bůh nevyplácí každou sobotu, ale dlužen nezůstává nikomu. - „Knížky jí vzal a zahodil, a byli skokem dvacet mil" (na cestě k záhubě). - Kde není cesty do kostela, tam jsou chodníčky ke hříchu. - „Zasazení jsouce v domu Páně, prospívají a pokvetou ještě v pozdním stáří." (Žalm 91, 14. 15.)

PRO SLUŽBY BOŽÍ A MŠI SV. ZVLÁŠTĚ. „Pojd'te ke Mně všichni, kteří se lopotíte a jste obtíženi, a Já vás občerstvím." (Mat. 11, 28.) - Užítky mešní, poklad zakopaný v poli. (Mat. 13, 44. Kat. ot. 101. 102.) Pojd'me kopat! - „Čerpáte vodu s radostí ze studnice Spasitelovy." (Is. 12, 3.) - „Vstaňme a vystupme na Sion, k Hospodinu Bohu našemu!" (Jer. 31, 6.) - Stupně do nebe (z vidění patriarchy Jakuba). - „Oči mé budou otevřeny, a uši mé pozorovati toho, kdo se bude modliti na tomto místě." (2. Par. 7, 12.) - „Žehnej nyní, drahý Kriste, ze svého mi stanu!" - „Již jsem dost pracoval k tvé spáse, člověče." Nyní už nepracuje? - Srdce oltářem: „ať na oltáři oheň hoří neustále!" (3. Mojž. 6, 2.)

Kristus, Beránek Boží, se obětuje: co ty budeš obětovat? - „Pán mě volá k svému stolu, ke studnici života.“ Půjdu. - „Ejhle, stojím přede dveřmi a tluku.“ (Zjev. 7, 20.) Otevřeš? - „Smilujte se nade mnou!“ (Job 19, 21.) prosí duše v očistci; co učiníme? - „Kdykoli se slouží obět mešní, spěchají andělé otevřít žalář očistcový.“ (Sv. Jan Zlatoústý.) Půjdu a pomohu. - „Zaplať, co's dlužen!“ Co na zemi možno halířem, to dlužno v očistci korunou. - „Hleďte Pána, dokud nalezen býti může.“ (Is. 55, 6.) - „Chod'te, dokud světlo máte.“ (Jan 12, 35.) - Poslední návštěva kostela v rakvi po smrti.

KONTROLA SLUŽEB BOŽÍCH.

DOZOR V KOSTELE je pro těkavou mysl dětskou velmi žádoucí. Dobré služby mohli by tu konat *u mladších katechumenů starší žáci*, patřičně pro ten účel nacvičení v tom smyslu, že by každý z nich měl v patrnosti určitou skupinu mladších a udržoval mezi nimi klid i pořádek, arci ne slovem a napomínáním, nýbrž hlavně vlastním příkladem, nanejvýš pak nenápadným pokynem. — Podobně by mohl míti *mezi staršími dozor vždy jeden z nich* po řadě, buď ustanovený přímo katechetou, nebo navržený, po případě zvolený na čas od spolužáků. Výchovně by kus takové samosprávy šel k duhu nejen dozíraným, nýbrž i dozorcům.¹ Nejlépe ovšem dozírá si na děti *učitel náboženství*. Užije-li toho času zároveň k povinné modlitbě, nemá nic ztraceno, odborným dozorem však mnoho získáno ve prospěch dětí.

PŘEHLED, KDO BYL, *si kontroluje katecheta sám*. Kontrola se arci nesmí nikdy podobat policejnímu vyšetřování, a s výchovného hlediska se dobře obejde bez „stvrzenek“. Nejlépe, kdyby se o tom vůbec nemusel formálně přesvědčovat. Proto si v nejvyšších třídách žáky navyknu, aby beze zvláštního vyzvání každý sděloval s počátku hodiny u mého stolku sám, nebyl-li v den sváteční na službách Božích, a proč.

Jinak to *zjišťuji dotazem na celou třídu*. Tážu se nikoli negativně: „Kdo nebyl?“ To by působilo rozpaky, veřejně se k tomu přiznat bývá těžko, někdo by se mohl nepřihlásit. Zní-li však dotaz: „Kterí byli?“ — určité pak: „Kterí byli na celé mši svaté? Kterí byli na kázání?“ — a není-li ten dotaz soudcovsky strohý a přísný, zjedná se přehled bez nesnází. Tážu se první svůj den po dni svátečním, ale ne po každé s počátku hodiny, někdy tedy teprv až po výsledku nebo na konci.

¹ SYST p. 136. — Snopek, O žákovské samosprávě vzhledem na účast při službách Božích VL 1932 p. 67.

Kteří byli, mlčky povstanou. Záhodno-li, poznačím si je v příručním katalogu. V třídě dobře ukázněné podá mi jeden ze žáků seznam těch, kteří nebyli. Výjimečně stačí místo hlasitého dotazu zpytování svědomí, provedené s celou třídou počátkem hodiny. Někdy se dotaz odloží na druhý týden. Byla-li neúčast značného počtu žáků zaviněna jinými činiteli (na př. bylo-li počasí krajně nepříznivé), bývá radno se vůbec netázat a postarat se pro příště jinak. Pilné návštěvníky služeb Božích, zvláště povinných, odměním čas od času pochvalnou zmínkou, mladší ve smyslu rčení Páně: „pouty blahověle táhl jsem je“ (Os. 11, 4. „funiculi Adam.“), pilněnkou, obrázkem a p.

Kdo nebyl, sdělí příčinu důvěrně mezi čtyřma očima. Znam-li své žáky individuálně, posoudím snadno, kde je nedbalost a kde nemožnost, a zdali omluvný důvod stačí. Osobitým zkoušením takových důvodů se při důvěrném rozhovoru výborně cvičí svědomí žáků pro život. Tuším-li nedbalost, poučuji a vytýkám „ne metlou, nýbrž s láskou a v duchu mírnosti“. (1. Kor. 4, 21.) Důvěrný dotaz s příslušenstvím nemusí býti právě tutéž hodinu, může počkati na vhodnou příležitost.¹

KONTROLA SAMOČINNA dá se lehce a zajímavě provádět *pomocí lístků*. Jsou to lístky stejného, nejlépe osmerkového formátu, jež si děti pro stanovený jednotlivý případ kresbou vyzdobí, a na něž si s datem a podpisem zaznamenají dotyčné služby Boží. Lze si to zaříditi už v nižších třídách, od třetí počínaje. Na př. v době adventní a svatopostní: „Byl jsem dne ... na rorátech.“ - „Byl jsem dne ... dobrovolně na mši sv.“ Katecheta lístky každou hodinu sbírá a na konci určité doby se zkratkou vlastního podpisu a s přílohou obrázkové „památky“ vrací jednotlivcům.

Ještě výhodněji dá se podobným způsobem kontrolovat *u žáků starších, počínaje asi pátým ročníkem*. Vybídnu na př. žáky před určitou nedělí, aby si z kázání hleděli zapamatovat jednu pěknou větu (třeba výrok z Písma sv., neb o čem byl zajímavý příběh; co jsem si umínil), *d o m a* si to pak napsali na vyzdobený lístek a budoucí hodinu přinesli do školy. Aby si psali obsah celého kázání, je didakticky nevhodno. Občas vybídnu žáky, aby si na podobném lístku ozdobně napsali: „Byl jsem v neděli dne ... na kázání, na mši sv. a na pozhánání.“ Kdo nemohl, ať napíše omluvný důvod a kterak služby

¹ Tomášek, Kontrola účasti na mši sv. VL 1930 p. 113. - Biskupské slovo o povinnosti a právu kontroly služeb Božích CHPB 1926 p. 89. - „Fragen“ und Religionsübungen CHPB 1931 p. 2. 7. - Entschuldigungen der Kinder von der Sonntagsmesse CHPB 1934 p. 187. - GA p. 674.

Boží hleděl doma nebo v týdnu vynahradit. Lístek ať si všichni ozdobi navrženým motivem (květ, lesní větvička, svíce, jívová ratolístka a p.).

Přinesené lístky (s větou z kázání anebo s přiznáním služeb Božích) vezmu s sebou domů a prohlédnu, na každý připsu červeně povzbudivou poznámku dvou tří slov anebo biblický citát, a vrátím hned příští hodinu, aby si je žáci schovali do rodinného archivu. (Viz p. 89.) Vlastní evidenci vedu ve svém seznamu žáků. — U žáků vyššího stupně možno docílit, aby si datum dobrovolné anebo povinné návštěvy služeb Božích, snad i s větou z kázání a případně i s omluvným důvodem nemožnosti zapisovali každý *do poznámkového sešitu* (viz p. 113.). Je to široké pole k vlastní invenci snaživého vychovatele. „Eines schickt sich nicht für Alle.“ „Každý má z Boha dar vlastní: jeden tak, druhý onak.“ (1. Kor. 7, 7.)

KOSTELNÍ KAZANÍ

je důležitou částí sváteční bohoslužby. Duchovní správce má věřící důtklivě vybízet, aby slovo Boží ústně hlásané pravidelně slyšali. (CJC 1348.) Jako učitel náboženství je duchovní správce povinen, školní katechumeny pro slyšení slova Božího uschopňovat a zvykat. Při kázání samém vůbec má i přítomné děti na zřeteli a mluví tak, aby ho aspoň starší z nich mohli s porozuměním sledovat. Čím je dětí na obyčejném kázání víc, tím častěji se výslovně obrací také k nim, aby upoutal jejich pozornost a takto v nich pěstil chuť, zájem a zvyk pro ochotné slyšení slova Božího v životě poškolním.

ZVLASTNÍ KAZANÍ ŽAKOVSKÉ (exhorta) může k tomu cíli pro přítomno i budoucno sloužiti velmi dobře (odhlédaje od stinné stránky služeb Božích výhradně žakovských neboli „školních“). Má-li sloužiti skutečně, je s didaktické stránky potřebí: — a) *Aby žakovské kázání svým tématem bylo aktuální.* (Co čekají dnes ode mne duše mladistvých posluchačů vzhledem na tuto neděli? za těchto poměrů ve škole, v osadě, v přírodě? v tomto období roku církevního?) — b) *Aby též ostatně žáky co nejvíce zajímalo svým obsahem a přednesem.* (Kratičký úvod, anebo hned k věci! Obraz perikopy homileticky barvitě dokreslený. Názory a příklady z dějin, ze života a zvláště ze zájmové oblasti přítomných žákův i dospělých. Liturgické a domovinské postřehy. Duševní styk s posluchači. Jasně poučná zrnka teple do srdce! Volně z paměti a přirozeně, nikoli tónem „kazatelným“!) — c) *Aby bylo vhodně umístěno a časově vymezeno.* Nejlépe v kostele při mši sv. po evangéliu prvním, výjimečně posledním. Po náležité přípravě dá se jadrným

slohem za 10—12 minut i s přečtením perikopy mnoho povědět. Je samozřejmo, že dotyčná mše sv. nemá bez kázání zůstat ani ve dny kratšího nebo delšího školního prázdná. *Povinná mše sv. s kázáním nezná v řádné duchovní správě žádných prázdnin.*

* * *

1. „ŠKOLNÍ“ MŠE SVATÁ. Zpravidla chodívají žáci na povinné služby Boží zároveň s ostatními věřícími. To je pro ně také nejvýhodnější, jelikož se takto cítí od malička jako členové farní obce a srůstají s jejím životem. V městech bývá pro žactvo zvláštní mše sv., obyčejně „školní“ zvaná. To může býti potud užitečno, že je dohled i přehled snadnější a kázání i pobožnost mešní dá se více přizpůsobit mladým účastníkům. — *Stinnou stránkou toho zařízení jest nebezpečí, že se žáci odcizí farní bohoslužbě, na kterou mají chodit, když je ve školním roce prázdná, za druhé pak, že sváteční mši sv. považují jen za „školní“ povinnost, kterou se pak v životě poškolním mohou necítit už vázání. To nebezpečí je tím bližší, vžije-li se kde i pojmenování „školní“ mše svatá.*

Proto by se mělo tam, kde zvláštní mše sv. je pro žactvo nezbytná, aspoň od názvu „školní“ mše upustit. Název „školní“ mše je zastaralý, výchovně nevhodný přezitek z doby, jež si nebyla vědoma povážlivých důsledků takové slovní složeniny.¹ Ať si je to „osmá“, „devátá“, nebo - jak se dříve docela správně říkalo - „hrubá“, jen „školní“ ne! Mimo to pak je velmi žádoucí, *žáky posledních dvou ročníků poznenáhlu zvykat na služby Boží výslovně farní*; vůbec pak neurgovat u žáků právě mši svatou pro ně určenou, když z vážného důvodu, na př. společně s rodiči, jdou na jinou. Je-li radno, žactvo na služby Boží *voditi ze školní budovy*, zasluhuje místně bedlivé úvahy a mohlo by se díti pouze výjimečně.

2. O TEORII ŽAKOVSKÉHO KAZANÍ pro školy národní KB 1934 p. 259. a CHPB 1926 p. 97. - *Víc o kázání středoškolském*, zejména CHPB 1917 p. 153. - 1920 p. 104. - 1924 p. 12. 82. - 1927 p. 43. - 1933 p. 73. - V. Kubiček, Co mívám na zřeteli, abych kázal názorně: Věstník Jednot duchov. 1925 p. 106. - Foltynovský, Duchovní řečnictví: vlastnosti kázání, o správném přednesu, literatura a sbírky exhort p. 106. 151. 171.

61. Příprava svátostná.

Poznámky k orientaci.

JE DŮLEŽITA PRO ŽIVOT. Od prvního překročení školního prahu byly děti učeny a vedeny více společně a hromadně. Při první zpovědi má každé z nich jednotlivě a soukromě sestoupit do svého nitra a složit účet z dosavadního činění. To jakoby se dítě ponejprv osobně „stavělo před Pánem“. Ten se mu brzy poté nabízí za vůdce a pomocníka na pouti životem a vstupuje

¹ VL 1931 p. 135. a 1932 p. 358. - KB 1922 p. 150. a 1934 p. 244. - Také školní kaple se pro povinné bohoslužby méně hodí. VL 1936 p. 98.

na ten účel po prvé do dětského srdce. Všechno, co je první. působí na vnímavou duši dětskou živě („das Gesetz des ersten Eindruckes“), a tak i první přijetí obou svátostí má v dítěti zanechat stopy zvláště hluboké a pro další jeho život směřodonné. Od posledního pak přijetí závisí život věčný. Proto je výchovně tak důležité, k oběma svátostem děti řádně připravit a připravovat.

ČEHO MÁ PŘÍPRAVA DOCILIT? Co do svátosti pokání netoliko pouhého vědění, nýbrž - a to hlavně - umění, aby žáci uměli očima víry sv. zpověď náležitě hodnotit a v ní viděti ne obtížné břímě, jako spíše vzácné dobrodiní Boží, to pak aby si navykli přijímati s řádnou přípravou vlastní - a přijímali je nikoli teprve na zavolání, nýbrž ze svého popudu a z osobní potřeby. — Co do svátosti oltární mají si žáci souběžně s učním o mši svaté nezapomenutelně uvědomit, že je v ní přítomen živý Ježíš Kristus, jenž nemá pro ně zůstati - jak leckde u našich věřících vidět - „neznámým Bohem“, nýbrž že je to skutečně „Pán můj a Bůh můj“. S ním se smíme a máme co nejčastěji spojovat, chceme-li bezpečně dojít života věčného. — Takové přijímání obou svátostí se za školní doby má státi *uvědomělým návykem*. Neboť je přísloví: „S cesty, kterou dá se jinoch, ani když zestárne, se neuchýlí.“ (Přísl. 22, 6.)

PROČ ZAČÍT CO NEJRANĚJI? Protože k návyku životně důležitému třeba položit základy, dokud je dětská duše jakoby ještě nepopsána, „dokud ještě zloba nezměnila smýšlení jeho“ (Moudr. 4, 11.), *dokud je v křestní nevinnosti*. To měla církev na zřeteli, když r. 1215 nařizovala sv. přijímání „alespoň jednou do roka, a to včas velikonoční“. Toto nařízení, znova zdůrazněné sněmem tridentským, přešlo působením eucharistického Papeže Pia X. (dekret „Quam singulari“ ze dne 8. srpna 1910) do nového zákoníka církevního s vysvětlujícím dodatkem, že velikonoční povinnost zavazuje všechny věřící, jakmile dospějí k užívání rozumu (CJC 859.), což se církevně předpokládá *po dokonaném sedmiletí věku* (CJC 88, 3.). V první čas velikonoční potom následující začíná pro děti zpravidla povinnost sv. přijímání. Odpovědní jsou za to rodiče anebo jejich zástupci a duchovní správce, jenž je povinen o přípravu dětí k tomu se postarati. (CJC 860. 854. 4, 5.)

KTERAK SE KATECHETICKY ZAŘIDIT? Předem je jisto, že jak papežské nařízení z r. 1910 „Quam singulari“, tak i církevní zákoník stran raného přijímání svátostí nezavazuje přímo jednotlivé duchovní správce, nýbrž zavazuje v přední řadě *biskupy*. Každý z nich ohlásil to nařízení se zvláštním zřetelem na poměry své diecése. A *jen ve smyslu a v mezích toho ordi-*

nariátního prohlášení je to, co z Říma nařízeno, právoplatné a ve svědomí závazné pro duchovní správce v diecési. I po té stránce je směrodatná učebná osnova, ordinariátně schválená, a postupuje tedy zcela církevně učitel náboženství, jenž se podle té osnovy řídí. — V našich diecésích jest ordinariátně stanoveno, v kterém roce mají děti po prvé přistoupit společně, resp. celotřídně slavnostním způsobem ke stolu Páně. Je to v některých diecésích třetí, v jiných druhý školní rok. (VL 1932 p. 233. - 1936 p. 59. - Synodus II. brun. p. 153. - Ord. osnova olom. p. 12. 30.)

SV. PŘIJÍMANÍ SOUKROMÉ. Věsti malé žáčky už před tím *jednotlivě anebo po menších skupinách* k sv. přijímání, *naráží* při společné výchově školní na obtíže (nestejný termín, kdy to neb ono dítě dovrší povinné sedmiletí; jedni ke stolu Páně už smějí, druzí ještě nikoli: „proč“? Děti důvodů neznají, rodiče třeba taktéž ne, a znají-li, mohou neuznávat. Odtud řevnivost, rozladění, nespokojenost a snad i více). Největší závadou je, že by tím mohla trpěti zásada jednotné výchovy náboženské, jež má býti ve školní společnosti vzhledem na jednotlivé ročníky i co do přípravy ke svátostem společná. A právě sv. přijímání je podle slov sněmu tridentského „*znamení jednoty a symbolem svornosti*“. Po té stránce je zásadně *nade všechno žádoucí s p o l e č n á příprava školní s dostatečně s p o l e č n ý m úkonem prvního přijímání.*

V jiném světle jeví se ovšem věc, jde-li o děti, které jsou *mimo školu* nábožensky vyučovány soukromě buďto doma nebo v duchovních ústavech a mateřských školách, anebo jejichž rodiče si pro své dítě sv. přijímání výslovně přejí. V tom úzce vymezeném smyslu se o soukromém přijímání vyjádřila biskupská konference ve Fuldě r. 1925: „*Faráři ať častěji, důrazně a vřele působí k tomu, aby děti po dobrozdání zpovědníkově náležitě schopné už dříve (totiž před termínem sv. přijímání společného) byly podle přání rodičů vedeny ke stolu Páně ponejprv soukromě.*“ Podobně ustanovil stran přijímání soukromého r. 1910 a 1928 biskup linecký a štyrskohradecký. (CHPB 1930 p. 209. 143. Čti k tomu CHPB 1931 p. 3.)

POTŘEBNA OSOBNÍ DISPOSICE pro první sv. přijímání je církevním zákoníkem stanovena rozdílně podle toho, jde-li o dítě v nebezpečí smrti, aneb o dítě zdravé. V prvním případě smí a má dítě, třeba mladší než sedmileté, přijmouti svátost ol tářní, dovede-li Tělo Páně od obyčejného pokrmu rozeznat a jemu se uctivě klanět. (CJC 854. 2.) Zvyk nechávati takové děti umřítí bez svátostí a pohřbívati je „*ritu parvulorum*“, je podle autentického výkladu dekretu „*Quam singulari*“, „*z a v r ž e n í h o d n ý*“. — U dětí zdravých se vyžaduje úplnější znalost křesťanské nauky: aby totiž malí věřící svým dětským způsobem chápali (byť ne s plným porozuměním, jen když

s vírou) aspoň čtyry k spasení nevyhnutelně potřebné pravdy základní, a přistoupili ke stolu Páně s takovou vnitřní i zevní pobožností, jaké jsou v svém útlém věku schopny. (CJC 854, 3. 4.)

* * *

1. Z LITERATURY K ORIENTACI: u nás zejména *Karel Jeřábek* (Lutislav), *Chléb života a duše dítěte* (Knihovna „Hvězdy“ 1928, Líšeň u Brna) s přidáním poznámek hore uvedených. - *Göttler*, *Altes und Neues zur Erstkommunionfrage* KB 1930 p. 211—257. - *Gatterer*, *Zum Verständnis der Vorschriften über die Kinderkommunion*: CHPB 1926 p. 54. a 1929 p. 15. - 1930 p. 142. s poznámkou, že praxi raného přijímání záhodno ve všech diecésích ujednotit. - *Jiní* v CHPB 1930 p. 251. 284. a 1931 p. 3. 25. Kterak možno celé vyučování nábož. eucharisticky usměrnit, viz *Frant. Tomášek*, *Eucharistická metoda nábož. vyučování*. (Olomouc 1937); poznámky k tomu VL 1938 p. 92.

2. IDEALEM SVÁTOSTNÉ VÝCHOVY JEST, aby se s ní nepočítalo teprv až na školu, nýbrž aby se děla *od útlého věku dětí hned v rodině*. K uskutečnění toho ideálu napomáhá s jedné strany kněz jako pravidelný učitel náboženství ve škole, když připravuje katechumeny k prvnímu a potom je zvyká častému přijímání obou svátostí tak, aby z nich vypěstil svátostně ochotnou mládež poškození, — s druhé strany pak jako duchovní správce farnosti, když vede mládež škole odrostlou i ostatní věřící tak, aby nejen povinně, nýbrž i dobrovolně přijímali obě svátosti. Z takových rodin porostou děti, které budou již doma dostatečně připraveny, jíti ve věku opravdu co nejranějším po prvé a potom častěji ke stolu Páně. Nato pak převezme škola další přípravu a její soustavné prohlubování. Zajímavé myšlenky o tom P. Sudbrack S. J. v CHPB 1931 p. 77. n. - a týž, *Die Kindlein bitten um Brot* (1935. Missionsdruck. Steyl, Post Kaldenkirchen, Rheinland).

3. POTÍŽE S PRVNÍ SVÁTOSTNOU PŘÍPRAVOU VE ŠKOLE jsou menší než dříve, dokud přistupovaly ke stolu Páně po prvé děti větším dospělejší; u těch se tehda vyžadovala větší míra svátostného vědění i činění. Potíže s prováděním papežského dekretu *bylo lze předvídati jen se strany rodičů* („To nebývalo.“ - „Děti nejsou v tom věku dostatečně schopny.“ - „Svátost jim zevšední.“ A hlavně: „ubude zevnějšího lesku“). Aby se smýšlení na té straně zlepšilo, vydali biskupové (jedni hned po vyhlášení dekretu r. 1910, druzí po zavedení nového zákoníka církevního r. 1917) *zatímní nařízení*, jímžto byl povinný věk pro první přijetí obou svátostí o něco snížen, — pro věřící pak *pastýřský list* se zvláštním poučením o potřebě a výhodách raného i častého přijímání. *To arcipastýřské poučení se má dosud každoročně předčítati s kazatelnou*. Vyšlé v novější době v ČSR ordinariátní osnovy a předpisy pro vyučování náboženství určují věk pro společné (= celotřídní) a slavnostní přijetí obou svátostí buď na druhý, anebo na třetí školní rok.

62. Ponejprv ke stolu Páně v druhém ročníku.

Kde ordinariátní osnova stanoví, aby děti šly společně (= celotřídně) a slavnostně v druhém ročníku ponejprv ke

stolu Páně, možno je k tomu sv. úkonu s předchozí zpovědí bez zvláštních obtíží připravit. Kterak? Za jedno a hlavně tím, že po delší dobu mám v katechesi potřebné svátostné prvky na zřeteli, jak se kdy udá příležitost (*příprava vzdálená*), za druhé tím, že ty potřebné, celkem už známé prvky vpravím do paměti a do srdce dětí v několika málo hodinách soustavné katechese (*příprava bližší*).

VZDALENA PŘÍPRAVA.

K SV. PŘIJÍMANÍ. Už během prvního ročníku nabývají děti - u nás zpravidla šestileté - jakéhosi, přirozeně arci zatím mlhavého ponětí, že ve svatostánku je přítomen Ježíš Kristus. Dotyčné poučování mělo stále, byť nevyjádřeně, na mysli článek víry, že je tam přítomen v oslavené podobě, jak vstal z mrtvých. Tedy ž á d n ý „J e ž í š e k”. Není radno vsugerovat dětem, třebaš i v nejlepším úmyslu, dnes představu, kterou zítra budou museti v zájmu pravdivosti korigovat.¹ — V druhé třídě se vědomí o přítomnosti Páně ujasňuje: za jedno *nacvičením úkonů* k vyjádření povinné uctivosti v domě Božím, za druhé tím, že se děti učí *rozeznávat hlavní složky služeb Božích*, a konečně za třetí, že se jim do srdce zasívá zrnko za zrnkem *poučení o mši svaté*. (Viz čl. 57.) Právě na ten účel se probírají biblické články, osnovou pro druhý ročník stanovené, kdykoli možno, se zřetelem ke Kristu ve svátosti oltářní. Říká se tomu v katechesi „*eucharistické zabarvení*”.

Takto se děti od začátku druhé třídy připravují znenáhla k sv. přijímání, aniž by katecheta k učivu co nového přidával, mimořádných hodin potřeboval a tím sebe anebo děti více zatěžoval. Jenom ještě - zejména za příznivého počasí - *děti vybízet na sváteční mši svatou* a možno-li, navštívit s nimi několikrát svatostánek. Děti jsou ke stolu Páně zhruba připraveny.

K SV. ZPOVĚDI. Taktéž ihned od začátku druhé třídy vkládá katecheta do srdce dětí znenáhla potřebné prvky svátostného vědění. *Nejprve názor zpovědnice!* Už i malíci umějí o ní na dotaz všelico povědět, něco pak dopoví katecheta. — Potom, kdykoli se v katechesi nahodí příležitost, *probouzí svědomí dětí*, hlavně vzhledem k modlitbě, kostelu, rodičům, sourozencům a spolužákům. Všechno to ne najednou, nýbrž jednotlivě, když některou katechesi uživotňuje: se stránky pozitivní a negativní znázorněno případy z dětského života (co má Pán Bůh rád; jak se chová hodné dítě; co se nesmí, „to by byl hřích”). — Někdy po vánocích začne ve škole s podkladem stručného schematu asi sedmi otázek (modlitba, kostel, rodiče,

¹ VL 1933 p. 109. – CHPB 1933 p. 43. – KB 1930 p. 250.

druzí, stydlivý, poctivý, pravdivý) pravidelně zpytovat s dětmi svědomí a vzbuzuje s nimi (bez určité formule) po každé litoť z lásky k Bohu dobrotivému a milosrdnému; předsevzetí zúžit při tom na jediný, určitý případ (nikoli mnoho-cílné). A jak by se to neb ono vyjádřilo ve zpovědi. *Tak pravidelně, aspoň jednou za týden, vždy s počátku hodiny. Ke konci pak téže hodiny úvodní a závěrečnou formuli zpovědní v jednotném znění předepsané učebnice. (Kterak nacvičit, Osnova ordin. p. 33.) To je k oběma svátostem vzdálená příprava, jež končí před svátky velikonočními.*

Svatá zpověď by se mohla před prvním úkonem sv. přijímání pokládati vlastně za zbytečnou, jelikož dětští komunikanti jsou v křestní nevinności. U dospělých je všelico těžkým hříchem, co u dětí v útlém věku třebas ani hříchem vůbec není, jelikož scházívá vědomí zloby. (Viz výměr těžkého hříchu v Kat. ot. 224.) *Církev však nicméně zpověď žádá* (CJC 854, 4.), a to za jedno, aby se zpovědník přesvědčil o schopnosti dítěte vzhledem ke stolu Páně, - za druhé, aby mohl na dítě působit výchovně, a za třetí, aby mu dopomohl k účinkům svátosti pokání (odpuštění všedních hříchů, rozmnožení svatosti a posila k dobrému) a tím také k dosažení hojnějších milostí ze svatého přijímání.

A připravit se mohou děti i v útlém věku k první zpovědi snadno. Nepotřebují znát obsah jednotlivých příkázání Desatera, ani přesné poučení o hříchů (že hřichy jsou lehké a těžké, a jaké mají následky), ani poučky o svátosti pokání (že k ní náleží patero částek), ani učení o lítosti dokonalé a nedokonalé, nejméně pak větu o zpovědi neplatné. To všechno bylo by pro ně na ten čas mrtvou literou, neužitečnou přítěží, brněním Saulovým - bez toho se zatím obejdou. Pro ně stačí vědět, že se v určitých případech provinili, že Pán Bůh je zas bude mít rád, když toho litují, a že jim chce odpustit při svaté zpovědi.

PRVNÍ SVATÁ ZPOVĚĎ.

SOUSTAVNÉ POUČENÍ O SVÁTOSTI POKÁNÍ se upne na biblický článek o vzkříšení Páně, že tehdy dostali apoštolé moc odpouštět hřichy, že ta moc přešla od apoštolů na kněze, a ten že hřichy odpouští tomu, kdo jich lituje a chce se polepšit. („Katol. prvouka“ p. 73. a dvě pamětné věty za článkem.) *To jediné se z učiva svátostného též upamětní.* — Potom se nacvičí zevnější chování (jak u zpovědnice stát obličejem k oltáři, jak do ní vstoupit, kterak při rozhřešení pokleknout a se poženat, kde se modlit uložené pokání). Cvičí se to i s odříkáním známé už formule zpovědní, *zprvu ve škole, potom na zkoušku v kostele*, aby při skutečné zpovědi šlo všechno jistě a hladce. Zevnější nepřesnost, neobratnost a nepořádek by na děti působily rušivě.

Soukromě zpytovat svědomí dětští kající k první zpovědi vlastně nepotřebují. Nejméně podle jakéhokoli „zrcadla“. Ani řádek něčeho tištěného! Jim stačí přinést ke zpovědi to,

co si ze svých hříchů uvědomili při vzdálené přípravě, když katecheta s nimi pravidelně svědomí zpytoval ve škole. (Viz p. 209. v posl. odst.) Aby si pro budoucno navykli pokládati soukromé zpytování za svoji osobní povinnost, dá jim k tomu katecheta přede dnem první zpovědi patřičný návod.

ÚKON PRVNÍ ZPOVĚDI. (*Co nejdřív po Veliké noci.*) V kostele se vzbudí nálada pozdravem Krista ve svatostánku (kratičká modlitba se slohou písně), načež katecheta připomene dětem stručnou promluvou naposled možné hřichy, vzbudí s nimi lítost a rozestaví je k zpovědnici: chlapce po jedné, děvčata po druhé straně. Nesmělé a slabé si nechává pro sebe. — *Že zpovědní vyznání nepotřebuje býti pro kajícíky tohoto věku široké, jelikož tu jde pouze o hřichy všední, je na bile dni. Ať jen dítě samo od sebe, případně na dotazy zpovědníkovy řekne svým dětským způsobem a snad i bez určitého pořadí několik hříchů, jak je má právě na mysli. Tak se děti učí vyznávat nikoli něco naučeného, nýbrž co samy osobně pociťují jako hřích.* — *Zpovědní napomenutí budiž také co nejvíc individuální, přívětivé, povzbudivé a co nejstručnější.* — *Těž pokání krátké a jen z modliteb, jež znají děti z paměti.* — Když jsou všechny hotovy, kratičké díkůčinění, pozdrav před svatostánkem a rozchod v pokoji. *Podobně druhá zpověď, za nedlouho po první, přede dnem prvního sv. přijímání.*

PRVNÍ SV. PŘIJÍMANÍ.

SOUSTAVNÉ POUČENÍ O SVATOSTI OLTÁRNÍ se upne po první zpovědi na větu, vyvedenou před svátky ze článku o poslední večeři Páně, že totiž apoštolé přijímali tehda tělo a krev Pána Ježíše, a že byli tudíž ponejprv u sv. přijímání. („Katol. prvouka“ p. 62.) *Jediná tato poučka se pamětně obnoví se zřetelným dodatkem, že P. J. je ve sv. hostii přítomen neviditelně, že tedy nevypadá jako člověk, nýbrž jako chléb. Pro jiné poučky eucharistické (co je svátost oltářní, nač nás P. J. volá k svému stolu), vzejde příhodný čas, až budou děti o rok dospělejší. „Kommt Zeit, kommt Rat.“ Potom se eucharistické učivo podá přiměřeně obšírněji.*

Víc než na paměť a vědění dlužno *soustředit péči na život citový a pobožnost srdce*, směřující k svátostnému Kristu: hlu-bokou úctu před ním, srdečnou víru v něho, zvláště pak lásku k němu a touhu po něm. To třeba dětem soustavně vštěpovat eucharistickým uživotňováním povelikonočních katechesí, vybízením na mši svatou a několikerou návštěvou svatostánku. S dětmi škol venkovských v neděli. — Za povzbudivý pro veškeré žactvo i pro dospělé úvod k eucharistické poslední přípravě se vzácně hodí *náležitě slavnostní obnovení křestního*

slibu o Provodní neděli (první po Veliké noci).¹ A potom co nejvíc užívati v katechesi úryvků mešní písně, která se má zpívati v den sv. přijímání.

DOBŘE NACVIČIT ZEVNĚJŠÍ CHOVANÍ! (K oltáři se složenýma rukama; před oltářem pokleknout na pravé koleno; jak držet bílou roušku nebo patenu nebo knihu modlitební;² kterak hlavu pozvednout, ústa pootevřít, jazyk položit na dolní ret; oči neupírat na podávajícího kněze; co se svatou hostií v ústech; kterak se od oltáře vracet. K zjednodušení úkonu, když se sv. hostie podává, netřeba se před tím, ani potom žehnat, stačí po přijetí sv. hostie poříkat: „Ježíši, tobě žiji. Ježíši, tobě umírám. Ježíši tvůj jsem živ i mrtev. Amen.”) Vše to jen povědět, byť i několikrát po sobě, daleko nestačí: to se musí *podrobně ukázat, s jednotlivci ve škole nacvičit, nacvičené v kostele při návštěvě svatostánku opakovat a tamtéž přede dnem sv. přijímání naposledy přezkoušet*. Jenom takto budou si v tom děti umět jistě počínat a mohou si pak více hledět pobožnosti vnitřné. Ta by trpěla, kdyby maličci neměli zevnější úkony, jak se říká, „v maličku”. Stejně tak i poučení, v jakém oděvu a jak lačni mají přijít.

DEN S PRISLUŠNOU OSLAVOU je nejvhodněji *sváteční*, aby se pohodlně mohli zúčastnit i rodičové prvokomunikantů. Aby postup učiva byl souběžný s církevní dobou, budiž to den někdy kolem svátku Božího vstoupení. Bude to pak za teplé pohody květnové svátek dvojnásobný. — *Zevnější oslava měla by se omezit na míru nejmenší, aby ji děti nepokládaly za hlavní věc, neulpívaly na povrchu a nerozptylovaly se. Posvátný úkon, libivě olemovaný, zaněcuje a povznáší náladu všech blíže i vzdáleně zúčastněných a zanechává tudíž hlubší, citově ozvučené stopy pro budoucno, ale přemírou by se dobré svátostné věci uškodilo.*³

Právě u nejmladších je v tomto ohledu „simplex sigillum veri”. Čím je zevní lesk jednodušší, tím může býti pozornost na svatý úkon soustředěnější a pobožnost srdce vroucnější. Stačí tudíž úplně *v kostele oltář květinami a světlem ozdobený a mešní roucho sváteční, u dětí pak slušný oděv, jaký mají nejlepší*. (Ve Vídni v intencích Ordinariátu podle usnesení katechetského spolku z r. 1932: „Möglichst feierlich, doch soll nicht auf Kleiderpracht besonders Gewicht gelegt werden. Kein Taufgelübde, keine Kerzen!” - GÖ p. 154: Kerze? Weisse Kleider und Kränze der Mädchen? Taufgelübde? Kirchenzug? - GA p. 156.: „Ausserordentlicher Kleiderstaat, lärmende Musik, Geschenke zuhause gehören nicht zu den andachtsför-

¹ Viz o tom poslední odst. následujícího článku 64. „Zevnější oslava”. — ² Je velmi záhodno i to s dětmi nacvičiti pro případ, že budou časem přijímati, kde není bílé roušky ani pateny. — ³ První sv. přijímání ve vzpomínkách dětí VL 1937 p. 34.

dernden Mitteln.") První sv. přijímání je na předním místě pro děti a nikoli pro dospělé. Právě nemístný zřetel na dospělé svádí k přemíře zevnější oslavy.

POBOŽNOST K SV. PŘIJÍMÁNÍ budiž pro tyto prvokomunikanty co nejjednodušší. Kněz slouží *tichou mší sv.*, tedy beze zpěvu od oltáře, jen s doprovodem varhan. — Mše svatá se dospělí i žáci vůbec účastní *mešní písní* s vložkou hlasité modlitby k obětování. Budiž to mešní píseň, kterou prvokomunikanti znají z paměti, a z které katecheta přibíral úryvky při vzdálené a bližší přípravě. *Tak se v kostele zpívá do pozdvihování. — Po pozdvihování stručná, speciálně modlitební pobožnost prvokomunikantů.* Jelikož s modlicí knížkou ještě neumějí zacházet, předřikává pro ně buď katecheta nebo jeden ze starších žáků *tři kratičké modlitby* — ne však celé modlitby souvisle, nýbrž větu za větou, jež komunikanti ve sboru opakuji.

Po přijímání z kalicha promluví celebrant od oltáře stručně k dětem, hledě při tom zasít zrníčko také rodičům do srdce, jež bývá v tu chvíli hodně vnímavé pro slovo Boží. Po promluvě poříká předepsané modlitby liturgické, jež končí trojím: „Pane, nejsem hoden“ bezprostředně před úkonem podávání. Potom přistupují děti ke stolu Páně. Jelikož zacházeti s bílou rouškou nebo s patenou bývá pro děti v tomto věku nesnadno, zdá se býti nejvhodnější, když podávajícího kněze provází ministrant s patenou. A jestliže druhý při tom drží svícen s rozžatou svící, přispívá to značně k slavnostnímu dojmu. Ostatní věřící zpívají do konce mše sv. píseň svátostnou.

PO SV. PŘIJÍMÁNÍ.

HNED PO MŠI SVATÉ vykoná kněz od oltáře stručnou pobožnost děkovnou. Že bez modliteb odpustkových, a že celé služby Boží nemají délkou děti unavovat, je samozřejmo. Nemělo by však chybět zasvěcení před obrazem anebo sochou Páně, resp. Rodičky Boží, dále připomenutí stran odpolední návštěvy kostela a konečně pozvání, aby děti zítra i pozítřku přišly znovu ke stolu Páně.

V NEJBLIŽŠÍ DNY POTOM hledí učitel náboženství udržovati v dětech oheň posvátné nálady. Ten se má spíše rozhořet než uhasínat. Vděčně přijmou děti, jestliže jim katecheta věnuje (právě k udržení nálady nikoli v den slavnostní sám, nýbrž něco později) *památku na sv. přijímání.* Všem stejnou! Nejlépe se k tomu hodí obraz, pokud možno s přípisem anebo přitiskem úryvku z Písma pro život. Čím pěknější a významnější obraz, tím větší je naděje, že se uchová do dalšího věku a svým poučným textem i katechetovým podpisem bude později mlčky připomínat i napomínat. *Proč by nemohl býti*

na ten účel i posvěcen? V každém případě radno jej vysvětlit a k němu se čas od času vracet při pozdějším učení.

DALE DO KONCE ROKU je důležité, nepouštět se zřetele zpovědní předsevzetí. Co si malí kajicníci umínili, to se jim v různé podobě opět a opět připomíná. A co si z učení o svátosti pokání skutkem uvědomili, se příležitostně prohlubuje. Zejména zpytováním svědomí, jež se ve škole týden za týdnem s počátku hodiny koná v podobě oproti první zpovědi poněkud rozšířenější. — Rovněž tak potřeba krůpěj za krůpěji prohlubovati dosavadní výchov eucharistický. „Uberius atque perfectius catechismo excolere” (CJC 1331), a to souběžně s návodem k ochotné a pozorné účasti na mši svaté. (Viz čl. 57.) Zatím arci ne snad zvláštními katechesemi, nýbrž poznámkami a pobídkami před každou nedělí. (Výběr na str. 201.)

63. Dodatečné poznámky k svátostné výchově.

1. SOUČINNOST RODIČŮ

v přípravě k prvnímu přijetí obou svátostí přichází učitel náboženství velmi vhod. Dítě je mostem k srdci rodičů, ale též do srdce dětí možno se nejlépe dostat přes rodiče. Proto je radno jejich součinnost sobě zajistiti připomínkami v kostele, zasláním tištěného letáčku, v rodičovském sdružení, ve spolku křesťanských matek i osobním stykem, kde a jak se dá. — Když se v době svatopostní mluví v kostele o velikonoční povinnosti, upozorním rodiče, že se k ní děti také připravují, aby tedy katechetu v jeho práci podporovali, jmenovitě aby posílali děti pravidelně na služby Boží. — Děti ve škole vybízím: „Zaproste maminku, aby s vámi opakovala biblický příběh.” Nejde tu ani tolik o skutečnou výpomoc, jako víc o to, aby se u rodičů budil zájem o náboženské učení a vedení. — Než děti odejdou k sv. zpovědi, ať odprosí rodiče několika slovy, jež jim předpovím, matku pak ať požádají, aby jim dala na cestu mateřské požehnání křížkem na čele; podobně před sv. přijímáním. — Den sv. přijímání se oznámí s kazatelnou s prosbou, aby rodiče děti doprovodili a zároveň s nimi přistoupili ke stolu Páně; děti ať v tom smyslu samy doma zaprosí. Vděčným místem pro takové pokyny je farní věstník. Dětem přináší krůpěje k oživení eucharistické nálady účelný dětský časopis. Obdobně třeba si zajišťovati součinnost rodičů vzhledem na sv. přijímání častější.

2. SLYŠENÍ DĚTSKÉ ZPOVĚDI

je z nejdůležitějších oborů duchovní správy. Vyžaduje značné míry výchovného taktu a sv. trpělivosti, čerpané z božského Srdce Páně. Vrhalo by temné stíny do celého budoucna malých kajících, kdyby se jejich zpověď odbývala mechanicky a s nepatřičným spěchem. *Nechávat před vstupem do zpovědnice odříkat soukromě, anebo hromadně úvodní formuli, nesvědčí o výchovné prozíravosti*; následky pocítí dotyčný kněz sám, anebo jeho nástupce, až bude zpovídat věřící škole odrostlé. „Sei Bēichtvater und Seelsorger, nicht Tagelöhner und Schnellsorger!“ Děti musí vědět, že se nepotřebují bát, že se jim ochotně nabízí pomocná ruka, a že zpovědní výkon je cosi svatého. Proto ať vidí zpovědníka, jak se nejprve sám připravuje *před svatostánkem krátkou modlitbou*, - jak zpovídá *v úředním rouchu*, nikoli jen světsky oděn, - a jak s přívětivou vážností žehná i neomrzele naslouchá. Kdyby se malý kající snad zarazil a nevěděl dále, *napoví mu heslo*: „Modlení“ - „Svatá slova“ - „Sváteční den“ - „Rodiče“ a p.

ZPOVĚDNÍ POUČENÍ budiž nedlouhé, ale jadrné, nikoli všeobecné, nýbrž co nejvíc osobní, a vždy vlídné a povzbudivé. Radno tu míti pohotově určitý pořad bodů, z nichžto se pak jednotlivě vybírá, co právě vhodno. Bývá leckdy potřeba *zpovědní vyznání doplnit*: „Kdy's byl naposled u sv. zpovědi?“ - „Ještě máš něco na svědomí?“ - „Chtěl by ses na něco tázat?“ - „Sváteční mši svatou vynechal: proč to bylo?“ (Ukáže se snad, že vinou okolností skutečně jen vynechal, nikoli zanedbal.) A zanedbal-li: „kolikrát?“ - „Někomu jsi vzal, co to bylo? ... Míniš to vrátit, není-liž pravda? Jak to zařídíš?“ - „Páteční půst: jak to bylo?“ - „Odprosils rodiče?“ (Není to přesně povinno, ale velmi pomáhá k lítosti a polepšení.)

Někdy *záhodno vysvětlit*: „To není hřích.“ - „To je hřích.“ Po každé pak třeba *napomenout a povzbudit*: „Je ti líto, žeš Pána Boha urazil? Odpros jej... Hleď...“ (Uvede se některá pohnutka). - „Pravda, že nyní budeš hodnější?“ a upne se na jeden anebo více momentů ze zpovědního vyznání, co má míti kající zvláště na zřeteli. Bývá to zejména: *denně se modlívát, sváteční den, čtvrté a šesté přikázání Boží, povinnosti stavu žákovského*. — Konečně: „Dobře se připrav k sv. přijímání. Pozvi už dnes Pána Ježíše: „Přiď, Pane Ježíši, a posvěť a posilni a živ mě k životu věčnému. Tobě chci já sloužit bez ustání, ty mně k tomu dej své požehnání!“ A tak podobně různými způsoby, „unus quisque in suo sensu abundet!“ (Řím. 14, 5.).

3. SVATÉ PRIJÍMANÍ ČASTĚJŠÍ

je po prvním raném jako důtklivé přání podstatnou částí církevního přikázání v papežském dekretu a v novém zákoníku. V útlém věku přijímat je vlastně jen úvodem k rané výchově eucharistické, jež se bez častějšího opětování prvního úkonu neobejde.

KTERAK SI POČINAT? — S největší nadějí zdaru se začne, dokud je železo žhavé, tedy *hned po slavném úkonu přijímání prvního*. Tu lze dostati mnohé z prvokomunikantů, zvláště místních, ke stolu Páně v následující dny po druhé a po třetí. A potom aspoň několik malých horlivců *každou neděli*, ve větší pak svátky dvakrát, třikrát po sobě. Příklad malých působí na žáky starší a naopak. Nesejde v takových počátcích na tom, kolik je jich, ale aby to bylo třeba jen malé stádečko - „*pusillus grex*” - věrných služebníků Páně. Však se počet časem zvětší a zvyk potrvá. Jen zasít zrna hořčičné, a právě u nejmladších!

A vlídně pobízet „mnohokrát a mnohými způsoby”, aby se chodilo dobrovolně a s dobrým úmyslem. Dlužno se tedy chrániti prostředků nevhodných (mravní nátlak, projevy nelibosti nebo zvláštní záliby) a doporučovat sv. přijímání na zvláštní úmysl: („za zemřelého...” - „na poděkování...” - „na vyprošení...”), za mimořádných okolností (něco tíží... - veliká radost... - důležitý počín před sebou) a v určité dny památné: (veliký svátek, den jmenin anebo narozenin, úmrtní den někoho z přízně). Mnoho se dá poměrně snadno pro častější sv. přijímání vykonati v dětských besídkách a v prázdninových táborech školní mládeže.

JAK ČASTO KE STOLU PANĚ? O tom se nedá pro všechny stanovit určité pravidlo. *Rozhodujícím momentem je tu možnost*. K nejvyšší metě ukazuje církev slovem sv. Augustina: „*Žij tak, abys mohl denně přijímat!*” To prosadit u svěřených dětí jest i při nejlepší vůli duchovního správce možno jen za okolností zvláště příznivých, jak bývají třeba v duchovních ústavech; ačkoli i tam jsou „všichni povoláni, ale ne všichni vyvoleni”. — Poměrně snáze dalo by se docilit, aby žáci ve větším počtu, než pouze výjimečně a jednotlivě, přijímali *týdně - každou neděli anebo zasvěcený svátek*. Jsou to dni, kdy věřící váže povinnost obcovati mši svaté. Dostane-li se k tomu dětem náležitého povzbuzení, a jsou-li řádně vedeny ke zbožné účasti mešní, není těžko docilit, aby přijímaly *duchovně*. *A od přijímání duchovního ke skutečnému je už jen malý krok*. K tomu lze v každé třídě navnadit podle míry závad menší nebo větší počet jednotlivců. — Nejsnáze možno dosíci, aby se žáci po skupinách vystřídali tak, že mnozí přistupují *ke stolu Páně měsíčně*.¹

CO SE SVATOU ZPOVĚDÍ? Že netřeba se před sv. přijímáním zpovídati po každé, je známo. (CJC 856.) Pro děti často přijímající je s předpokladem, že žijí v posvěcující milosti, výchovně nejlepší, aby se zpovídaly *jednou za týden, podle rozhodnutí pak zpovědníka i jednou za 14 dní — a výji-*

¹ P. Alois Stork T. J. ve Věstníku Jednot duchov. 1932 p. 41. - 2. Synodus brun. p. 155. radí k tomu cíli „apoštolské skupiny” po dvanácti.

*mečně i jednou za měsíc.*¹ Kde se děti k tomu cíli řádně rozdělují na pravidelné skupiny a termíny tak, aby všichni povolání činitelé z duchovní správy byli stejnoměrně zapřaženi, nebude tato důležitá funkce pastorační závadou nepřemožitelnou.

OBTÍŽE A ZAVADY vzhledem na častější sv. přijímání školní mládeže bývají mnohdy značné (vlažnost a časem i odpor rodičů, povrchnost, těkavost a vrtkavost dětí, úsměšky spolužáků, časné vstávání, vzdálenost od kostela). U nejmladších katechumenů dlužno mítí bedlivě na zřeteli *nebezpečí, aby jim sv. úkon nezevšedněl*. Jestliť velmi nesnadno právě ty maličké celou půlhodinu účelně zaměstnat. Nemají-li odnikud výpomoci a jsou-li odkázáni jen sami na sebe, navyknu si nedbalosti a tupě nečinné, toliko zevní účasti.² Další úvahy zasluhuje *počet škol a žactva pod jednou správou duchovní*. — Ale nebývají ty závady všechny pohromadě a žádná z nich není nepřemožitelná. „Jsou to větší nebo menší hroudy záhonů, na kterých mají růsti pšeničné klasy eucharistické. Kdo hluboko oře a dobře umí roztloukati hroudy překážek, a svědomitě zasévá, tomu se něco zazelenati musí, třebaš by ďábel přisel trochu koukole.“ (Mádle, Organizátor kněžstva p. 64.)

* * *

Z LITERATURY K VĚCI: Lutislav, Eucharistie a mládež p. 23. 43. 54. 61. - K. Bureš VL 1933 p. 296. - GA p. 137. 144. n. 227. - SCH p. 167. 172. n. - GÖ p. 150. - MA p. 103. n. - RL II. p. 3. 33. 36. - KB 1933 p. 76. - Co nejméně upaměťovat CHPB 1923 p. 136. - Co nejvíce vzdělávati srdce CHPB 1920 p. 14. a 1931 p. 8. - „Nejkrásnější den života“: označovati tak den sv. přijímání není radno; dotýčný příběh o Napoleonovi není pravdivý: KB 1930 p. 231. - 1932 p. 494. - 1935 p. 358. - Promluva před sv. přijímáním RL II. p. 33. - CHPB 1923 p. 49. - Obraz na památku CHPB 1918 p. 48. - 1933 p. 42. - Der Beichtvater bei der Schulbeichte: CHPB 1924 p. 40. - Častější sv. přijímání: Tomášek VL 1932 p. 36. 37. a CHPB 1917 p. 113. 133. 227.

64. Ponejprv ke stolu Páně v třetím ročníku.

Doprovod k podrobnému rozvrhu učiva.

(Viz Osnovu p. 30—35.)

Svátostná příprava v druhé třídě, resp. v druhém ročníku národní školy, nemůže být, i když se děje soustavně, leč jenom

¹ Podrobněji o tom P. Alois Stork T. J. ve Věstníku Jednot duchov. 1932 p. 3. „aspoň dvakrát za měsíc, aby pobožnost vytrvala a sv. přijímání se neodbývalo povrchně“. - P. Sudbrack 1. c. p. 25: „In vielen Fällen empfiehlt es sich, dass die Kleinen alle 14 Tage, oder auch nur einmal im Monate beichten und doch jeden Tag kommunizieren. Die Entscheidung hierüber liegt beim Beichtvater.“ - 2. Synodus brun. 1934 p. 155: „Si a peccatis gravibus cavebitis, semel in mense venite ad s. confessionem, ut a peccatis quotidianis mundemini, et communicare potestis, quotiescunque vultis.“ — ² „Ganz gewiss wird unser Herrgott den Kleinen ihr Unvermögen nicht anrechnen. Aber zu fürchten ist, dass sich die Kinder die Nachlässigkeit und ein stummes Hinbrüten angewöhnen, das für den späteren Menschen doch sündhaft ist.“ CHPB 1931 p. 26.

elementární. Kdežto Kristus v prvním roce školní docházky jakožka ještě potmě ťukal na okno dětské duše, jeví se v druhém roce jakoby v šerém soumraku přededne, až konečně v roku třetím začnou z něho prosvítávat jasnější paprsky. Tu přijde právě vhod, a je též nutně potřeba, svátostné učivo prohloubit — prohloubiti tam, kde děti už loni byly u sv. přijímání slavnostním způsobem, a prohloubeně podati zvláště tam, kde se v třetím ročníku chystají k této slavnosti ponejprv.

PŘÍPRAVA VZDALENA

se děje souběžně s návodem k pozorné účasti na mši sv. (viz čl. 57.), a to podobným způsobem jako v druhé třídě. Hned od počátku školního roku má učitel náboženství na zřeteli netoliko mši svatou, nýbrž i svátostný úkol, a používá k tomu cíli každé příležitosti v soustavném učivu biblickém, aby v dětech budil touhu po zpovědním očistění a po spojení s eucharistickým Kristem. „Blíží se sv. zpověď, Bůh vám chce odpustit. — Pán Ježíš na vás ve svátosti oltární čeká, půjdete k sv. přijímání.” — Tak se v různých obměnách dotýká učitel strun dětské duše, aby z nich po každé vyzněl tón: Půjdu rád, těším se. Výraz „duchovní přijímání” netřeba ani vyslovit, a děti při společné návštěvě svatostánku konají snadno, co se tím slovem vyjadřuje.

Současně osvětluje katecheta stručnými poukazy při probírání biblických článků, osnovou určených, tu neb onu složku svátostného učiva. Postřehy: mám hříchy na sobě, ve svaté zpovědi bude mi odpuštěno, nejpotřebnější k odpuštění je lítost; Kristus přítomný ve Svátosti sídlí na oltáři, protože nás má rád; jsme povinni k němu chodívat, jen s čistým srdcem ho smíme přijímat, - mělo by dítě v sobě míti živé po delší dobu, rozhodně už dřív, než se to učivo probírá soustavně.

ZPYTOVÁNÍ SVĚDOMÍ je třeba delší čas před úkonem první sv. zpovědi pravidelně cvičit, a to v rozsahu poněkud širším, než v druhém ročníku, protože s rostoucím věkem dětí se rozšiřuje též mravní obzor jejich. Úměrně k tomu má růst i svědomí, co zákon Boží přikazuje a zakazuje. K tomu cíli se - počínaje asi od adventu - vysvětluje Desatero ve spojení se zpytováním. A to poznenáhlu a zcela stručně přikázání za přikázáním. Nikoli zvláštními katechesemi, (jež jsou úkolem teprve bližší přípravy), nýbrž po každé jen jako poznámkou ke konci hodiny. Nejvhodněji (se zřetelem na čl. 82. „Katol. prvouky”) asi takto:

Ke konci hodiny vysvětlí katecheta několika větami obsah prvního přikázání Božího co do povinnosti modlitby, při čemž několika případy ze života dětí ozřejmí, kterak se kdo proti tomu prohřešuje. Mluví a motivuje tak, aby děti pocítily lítost a si umínily: budu se dobře modlívát. Závěrečnou modlitbou hodiny je pak Desatero, po němžto se katecheta v modlicím postoji táže: „Modlíš se denní modlitby? - Modlíš se po-

božně?" - Obojí otázku s krátkou pomlčkou. Hned potom následuje modlitba lítosti, podle učebné osnovy už dříve nacvičená. Tak první a druhou hodinu. - Budoucí týden je konec hodiny tento: po elementárním, citově teplém vysvětlení druhého přikázání Božího: Desatero, dotazy stran modlitby a svatých slov, modlitba lítosti. A tak se přidává týden za týdnem, až je Desatero vysvětleno celé.

Vysvětluje se co nejvíce pozitivně, jak a proč se mají děti modlívati; jak se chovati v kostele; jak k rodičům a k ostatním ve škole, venku i doma; jak si počíná stydlivý, poctivý, pravdivý a bedlivý (povinnosti stavu žákovského). Způsobem hore uvedeným se koná zpytování po čtyry měsíce, jednou nebo dvakrát týdně, aby se otázky pravidelným opakováním vtiskly snadno do paměti. Tak se dětem jednoduše, ale na jejich útlý věk stačitelně probouzí svědomí, upaměťňuje se v patřičném pořadí obsah Desatera a pro zpověď se upravuje náležité vyjádření hříchů. — Po vánocích se začne cvičiti zpovědní formule úvodní a závěrečná. Cvičí se až do dne skutečné zpovědi modlením ve škole (kterak, viz Osnova p. 33.).

BLIŽŠÍ PŘÍPRAVA K SV. ZPOVĚDI

začne po středě Popeleční. Všechno potřebné učivo o svátosti pokání možno (podle „Katol. prvouky“ p. 92—96.) za několik málo hodin soustavné katechese zahrnouti do sedmi dětsky snadných pamětných vět. Ovšem ne snad, aby je děti uměly jen odříkávat, nýbrž aby je, pokud na to stačí, chápaly věcně. Daleko více než paměť jest i tu patřičné porozumění, teple zahlobené do srdce.

Navazuje-li se bližší příprava k vyprávění o *marnotratném synu*, nebylo by na nižším stupni správně hned k tomu přidávat poučení o potřebných částech svátosti pokání. Zde zvláště platí didaktické pravidlo: nejprve jednotlivosti, později schéma. A na poučné schéma, v biblickém příběhu obsažené, je dosti času, až děti byly už několikrát u sv. zpovědi. Zatím stačí napoprvé úplně, když z názorného vyprávění vysvitne dobrota a milosrdenství Otce nebeského, jak přijímá na milost kajícího hříšníka. V dalším průběhu bližší přípravy se hodí vyprávět o *ztracené ovečce*, jak ji hledá, nalézá a něžně k sobě vine Dobrý pastýř.

K UCENÍ O LÍTOSTI: *výměr, co je lítost, netřeba probírat. Nutno však, aby se to děti dozvěděly z vlastního prožití. Vyprávěj o Maří Magdaleně, jindy o sv. Petrovi aneb o kajícím lotru tak názorně, aby děti lítost spolucítily. To je víc než nejpresnější rozbor výměru. — Z názorného vyprávění ať po každé vyniknou zřetelně nadpřirozené pohnutky lítosti (zvláště dobrotivý Otec nebeský, Ježíš přítel dětí a Kristus trpící), ale vždy v nové obměně, jelikož myšlenky, v textu modlitby mechanicky stejně opakované, by jinak pozbyly hybné síly; děti by*

něco odříkávaly a nic při tom necítily. Po té stránce třeba *modlitbu lítosti*, už od počátku roku v přesném znění učebnice cvičenou (viz Osnova p. 32. pod 10.), delší čas nejen přidávati hodinu co hodinu ke zpytování svědomí, nýbrž ji opět a opět novými podněty osvěžovat a oteplovat. Tak se pěstuje *kající smýšlení*, z něhož se kdykoli s pomocí Ducha svatého snadno vykresá ohýnek srdečné lítosti s předsevzetím.

PRO ZPOVĚDNÍ VYZNÁNÍ patero didaktických pokynů:
a) *co je v určitém případě hřích, a co není*, o tom ať mají děti správný pojem. Může býti na příklad hříchem, zanedbati ranní a večerní modlitbu, ale není hříchem vynechat některou složku její. Modlitba před jídlem a po jídle, jakož i „Anděl Páně“ nezavazují pod hříchem. - Na bezesmyslné zkomoleniny svatých slov se druhé přikázání Boží nevztahuje; hříchem by to mohlo býti jen jako výraz hněvu. - Požehnání v den sváteční nenáleží přesně k povinným službám Božím, zanedbati je by mohlo býti hříchem jen proti čtvrtému přikázání Božímu. - Při výkladě postního přikázání třeba býti opatrnou, aby děti nepovažovaly pro sebe za hřích, když se jim doma v den postní předloží k jídlu masitý pokrm; vždyť ani rodiče nemají hříchu, jsou-li patřičně omluveni. (Slovo k dětskému zpytování svědomí VL 1932 p. 319.)

b) *O hříchu těžkém není radno na nižším stupni se šířit*. Podle názoru vážných vychovatelů katolických je dítě v našich krajinách teprv asi v desátém anebo jedenáctém roce věku (a někdy ještě později) tak dalece vyspělé, aby se mu mohlo něco plně počítati za těžký hřích. Vyjímaje případy mimořádné, by takový předpoklad u dětí osmi- až devítiletých vedl k matení a otupení svědomí. Dokonce i na vyšším stupni je po té stránce potřebí opatrnosti; pro první přípravu zpovědní je to rozeznávání v třetím ročníku postradatelné.¹ — Stran úplnosti zpovědi mají děti vědět, že se nepotřebují znepokojovali, kdyby vynechaly nějakou maličkost. K dodatečnému odpuštění stačí vzbuzení lítosti, aniž se třeba znovu zpovídat ihned.

c) *Zevnější chování při zpovědi se nacvičí* (podobně jako v přípravě druhého ročníku, viz p. 210.) napřed ve škole a potom jednou v kostele. S nutným předpokladem, že katecheta při vzdálené přípravě po delší čas pravidelně zpytoval s dětmi

¹ „Selbst in der Oberklasse muss man im Gebrauch jener Unterscheidung (hříchy lehké a těžké) vorsichtig sein, damit sie nicht zur Abschwächung des sittlichen Zartsinnes wirke. In den Unterricht der unteren Katechumenenabteilung gehört sie gar nicht; auch beim ersten Beichtunterricht ist sie entbehrlich.“ Mey-Hoch I. p. 246. Podobně GA p. 108.

svědomí ve škole (p. 209. poslední odst.), by ani katechumeni tohoto věku vlastně nepotřebovali zpytovat svědomí soukromě. Aby si však hned od počátku navykli považovat zpytování za svoji osobní povinnost, je s výchovného hlediska záhodno, *soukromé zpytování od dětí požadovat. Jen ať při tom neužívají tištěného „zrcadla“ a hříchy ať si nepíší!*

d) *K úkonu první zpovědi radno dětem vyhraditi zvláštní půlden, v kostele pak s nimi pozdravit Pána ve svatostánku a zapěti slohu písně. Tím se svatý úkon pozvedá z prachu všednosti. Poté s nimi katecheta prozpytuje naposledy svědomí, což zakončí kratičkou promluvou, aby se jim srdce rozehrálo k lítosti a povzbudilo k předsevzetí. Konečně rozestaví žáky ke zpovědníci: chlapce po jedné, děvčata po druhé straně. Nejslabší a nesmělé si katecheta kněz ponechá pro sebe. Kdyby snad komu vypověděla paměť, nadřekne mu zpovědník heslo: („Modlení.“ - „Sv. slova.“ - „Sváteční den.“ - „Rodiče“ atd.). Tedy *žádné čtení hříchů v žádném případě*, i kdyby se měl zpovědník mimořádně všechno vytázat. Po druhé bude už jistotně lépe, kdežto čtení ponejprv dovolené se později těžce odkládá.*

e) *Nebudiž žádáno určité vyjadřování hříchů. Jednotná budiž jen formule úvodní a závěrečná. Ostatně ať vyznají děti svými slovy, co na duši cítí jako hřích, a nikoliv, čemu se naučily nazpaměť. Jen tak si navyknou se zpovídat individuálně, což má pro budoucno veliký význam. U některých málo hříchů je záhodno *žádat i počet* (určitý: jednou, dvakrát, třikrát, ... anebo přibližný: asi dvakrát, asi třikrát), ovšem ne z důvodu, že by toho bylo třeba, jako více k vůli cviku pro budoucno.*

BLIŽŠÍ PŘÍPRAVA K SVATÉMU PŘIJÍMANÍ.

S výchovného hlediska je velmi žádoucí, aby mezi první zpověď a prvním přijímáním byla *delší časová mezera*. Dětská duše nebyla před rokem a není ještě ani u věku devíti let tak dospělá, aby svátostné úkony hned napoprve strávila a patřičně zažila najednou. „Cumulatio beneficiorum et officiorum“ je vždy závadou. I zde se výchovně osvědčuje, že kdo rozdělí, ten panuje. Proto nejdřív úkon první zpovědi a za čas potom, bezprostředně před sv. přijímáním, po druhé.¹

POSLEDNÍ PŘÍPRAVA dá se *navázati k svátkům velikonočním*: Poslední večere, obětní smrt Páně, „Pán můj a Bůh můj!“ Možno ji (podle „Katol. prvouky“ p. 96—100.) vykonati sou-

¹ „Při společném vyučování školním mají první sv. zpověď a první sv. přijímání spolu souviseti, není-li možno fysicky, tedy aspoň morálně. A proto buďtež oba sv. úkony vykonány průběhem doby velikonoční téhož roku školního v ten způsob, že děti přistoupí v čas svatopostní ponejprv ke sv. zpovědi a poté před koncem času velikonočního zase k sv. zpovědi a ponejprv ke stolu Páně.“ Ordinar. list diecése královéhradecké 1911 č. 3.

stavně i s poučením o mši svaté asi v pěti hodinách. Dobře se k tomu sejdou črty ze života malých (svatých anebo jinak vzorných) komunikantů. Báje o nejšťastnějším dnu císaře Napoleona by už konečně měla z katechese zmizet. Též jinak nepřepínat ani po stránce pozitivní, ani negativně! Uzná-li se za potřebu zmínka o přijímání nehostinném, tedy šetrně. Stačí přirovnání o nehostinném příbytku pro nejsvětějšího Pána.

S CITOVÝM TEPLEM A NAZORNĚ! — nikoli chladně a suše. Výraz „svátost oltární“ je sám o sobě pro děti útlého věku ještě neosobnou mlhovou, již potřeba pro názor zosobnit zřetelnými poukazy, že je to *nikoli* „něco“, nýbrž „Někdo“, že ve sv. hostii je přítomen živý Kristus, známý v rozličné podobě z biblických dějin, aby takto z neosobného „Sanctissimum“ zračil se už dětem představitelně „Sanctissimus“ = nejsvětější Bůh člověk. Je to *nikoli* „Ježíšek“, jak si ho představujeme v Betlemě, nýbrž „Pán Ježíš“, po svém vzkříšení oslavený v dospělé podobě, jak ho vidí andělé a svatí v nebi.¹ K tomuto a takovému Kristu pěstiti zbožné city, je hlavním úkolem poslední přípravy. Ta končí *důkladným nacvičením jednotlivců k zevní uctivosti* (viz na str. 212. v odst. 2.) s návodem k pobožnosti vnitřné a se stručnou přípravou k druhé zpovědi. *Kterak zařídit pobožnost k sv. přijímání v kostele*, viz na str. 212. dole.

ZEVNĚJŠÍ OSLAVA samého úkonu sv. přijímání budiž i v tomto ročníku co nejjednodušší, aby se děti duševně nerozptylovaly a zevnějšek nepokládaly za hlavní věc. (Viz na str. 212. v odst. 3.) Přidává-li se u prvokomunikantů tohoto (třetího) ročníku tradiční *obnovení křestního slibu*, děje se to po promluvě celebrantově několika stručnými dotazy, na kteréž děti hlasitě ve sboru odpovídají, jak to bylo den před tím v kostele přesně nacvičeno. Z ohledu bezpečnosti a možného neštěstí se nedoporučuje, aby při tom všechny děti držely v ruce hořící svíce: stačí jediná v ruce žáka, jenž zastupuje ostatní.²

* * *

„ZŮSTAŇ S NAMI!“ (Luk. 24, 29.) Bylo by chybou, katecheticky nevyužít povznesené nálady, zanícené slavnostním úkonem sv. přijímání. Jestliť to „tempus acceptabile“, doba velké milosti. (2. Kor. 6, 2.) *Hned odpoledne* ať si aspoň místní prvokomunikanti přijdou pro požehnání svátostného Pána, jenž je pak ústy duchovního správce pozve na zítřek a pozítří k svému stolu. - Ve škole patří *první příští hodina* celá svátostně

¹ Čti instruktivní pozn. ve VL 1932 p. 193. 240. - GÖ p. 152. a CHPB 1933 p. 43. — ² Z důvodu „divide et impera!“ jsou jiní didaktikové pro to, aby se křestní slib s nastávajícími prvokomunikanty slavnostně obnovil už předem o Provodní neboli Bílé neděli, což prospěje i ostatnímu žactvu i obci věřících vůbec. (KB 1935 p. 355.)

dopravě. Jsou tu předně hlavní složky zpovědního předsevzetí, které potřeba vhloubit do paměti a do srdce. - Upínaje na obraz, jež miní dětem věnovat na památku, osvětlí katecheta znovu význam sv. přijímání. - Slovo „*Jste děti Boží*“ ve smyslu Písma (Jan 1, 12. - Řím. 8, 16.) mělo by se nyní do konce školního roku v různých obměnách příležitostně opět a opět dotýkati strun dětské duše. - Nyní je také vhodná doba pěstovati stručnými poznámkami každý týden výchov mešní. Zvláště k duchovnímu přijímání třeba důsledně vybízet. „Žádná neděle beze mše svaté, žádná mše svatá bez duchovního přijímání!“ Takto lze nejsnáze způsobit, aby se děti neděli co neděli vystřídaly u stolu Páně skutečně po skupinách aspoň „apoštolských“. - Zpytování svědomí nelze ještě ukládati k večerní modlitbě, ale možno k tomu připravovati cestu tím, že se s dětmi po každé neděli zpytuje svědomí ve škole. (Viz na str. 134.)

65. Další příprava k oběma svátostem.

První příprava, v třetím školním roce uskutečněná, nebo vzhledem k prvnímu přijímání druhoročnímu během třetí třídy prohloubená, nestačí pro další budoucnost života. Je potřebí, zapomenuté obnovit, — co zůstalo v paměti, rozšířit a zdůkladnit, — a co se koná, zvroucnit, uradostnit a zdobrovolnit. *Čeho zvláště potřeba k provádění toho úkolu mimo soustavné učivo svátostné?*

1. PROTKAVAT KAŽDÉ UČIVO PŘÍLEŽITOSTNĚ SVATOSTNÝM.

PŘÍLEŽITOSTI JSOU NA SNADĚ: co do sv. zpovědi v každé části katechismu: dobrota, spravedlnost a milosrdenství Boží; umučení Páně; poslední věci člověka; poučky o milosti; tři poslední svátosti. Zejména v učení o zákoně Božím lze každé přikázání spojit ihned se zpytováním: „jak jsem to zachoval? Čím jsem se tu provinil?“ A hned také vzbuzení lítosti s dotyčným předsevzetím. „A jak by se to vyjádřilo ve zpovědi?“ Rozdíl mezi pokušením a hříchem. Co by mohlo býti hříchem lehkým, co těžkým? O zpovědním tajemství k 17. březnu a 16. květnu. — Co do sv. přijímání skýtají památné dni sv. ctitelů eucharistie, jakož i povinné a dobrovolné služby Boží příležitost, se zmínit o některém prvku z učiva o velebné svátosti. A když se katechese vůbec uživotňuje, dá se leckdy říci: „Potřebujete k provedení svého úminku síly, kde jí naberete?“

2. SVATOSTNÉ UČIVO PROHLUBOVAT PO ČASTECH.

TROJI PRIJETÍ SVATOSTI, jak je z nařízení ordinariátního školsky povinno, se nejvýhodněji zařadí tak, aby žáci šli po prvé hned po letních prázdninách, po druhé v adventě, a po třetí v čas svatopostní. Konec školního roku bývá k třetímu přijetí

méně vhodný, jelikož je to již doba ve školské technice neklidná a někdy hodně blízká termínu velikonoční povinnosti. — Ve škole má tomuto trojmu přijetí *po každé předcházetí zvláštní příprava*, s počátku po dvě, později - v posledních třídách - aspoň po jedné hodině. „Debet parochus statis temporibus continenti per plures dies institutione singulis annis praeparare.” (CJC 1330, 1.)

Co do postupu nutno v těch hodinách přípravy po každé, tudíž i třikrát do roka, upozornit na všelico, (jako jsou na př. opět a opět se vyskytující vady, nedostatky a místní zlovyky vzhledem na zevnější chování, na zpovědní formulí, na počestný oděv u starších děvčat, odpustky, odpros rodičů, růženec s sebou do kostela, kterak si počínati s modlitební knihou, co se bude zpívat a p.). Ostatní svátostné učivo se probere *po částech tak, aby během každého roku bylo prohloubeně zopakováno všechno.*

CO DO UČEBNÉHO ZPŮSOBU se opakování upne na některý příběh anebo podobenství Páně, na povzbudivou črtu ze života některého světce, na příslušnou dobu církevní, nebo na svátostnou pobožnost v knize modlitební. Abych se neminul cíle, *nebudu zvolenou část svátostného učiva suše opakovat pouhými dotazy podle učebnice, nýbrž více sám mluvit, a to ne chladně pouze k rozumu, nýbrž otcovsky teplým tónem.* Učivo více anebo méně známé uzajímavím novými momenty a příklady. K citovému oteplení přiberu vždy některou ze životních hodnot té aneb oné svátosti (Kat. ot. 108. 113. - ne všechny najednou!), tak, aby z dotyčné přípravy v srdci žáků vyznělo: Půjdu rád, těším se. — *Učebné části takové trojí přípravy jsou (A. B. C.):*

A. - ZPYTOVÁNÍ SVĚDOMÍ. To by mělo být u starších žáků aspoň jednou ročně, a to *po hlavních prázdninách*, v každé třídě hlavním tématem přípravné hodiny. Kterak si při tom počínat? Po modlitbě k Duchu svatému, kterou se tentokráte hodina začala, probere katecheta hlavní složky zákona Božího, pokud se vztahují na žáky dotyčného věku. Probírá kladně i záporně, co se má a co se nesmí. Vsouvaje sem tam otázku víc jen k udržení pozornosti nežli zkušebnou, mluví k rozumu a zvláště k srdci mladých posluchačů. U každého prikázání hledí speciálním motivem docílití vzbuzení lítosti a příslušného předsevzetí. „A jak by se to vyjádřilo ve zpovědi?”

Zpytovat i pozitivně! Je pro život velmi důležité, zvykati žáky, aby uměli zpytovat svědomí nejen po stránce negativní (které hříchy mám na sobě?), nýbrž také po stránce pozitivní: co se mi s pomocí Boží podařilo odložit, odstranit, zanechat? - Které svoje dobré vlastnosti bych měl zejména pěstovat? - Co jsem od poslední zpovědi vykonal zvláště dobrého? - Co bych měl dále konati ještě úsilovněji?

Je-li katecheta sám řádně připraven, upozoruje na tváři žáků, že je to pro ně hodina vděčná, protože spojuje učení těsně se životem. Zároveň dává katechetovi vhodnou příležitost, aby obzor svědomí s rostoucím věkem žáků výchovně rozšiřoval a společenskému jejich prostředí individuálně přizpůsoboval, takže se dobře obcházejí bez mrtvé šablony tištěného „zrcadla zpovědního“. Ani si nepotřebují hříchy psát. *Čtení hříchů ve zpovědi je vůbec zlozvyk*, jemůž by mělo býti bezvýjimečně čeleno hned od počátku. „Sero medicina paratur, dum mala per longas invaluere moras.“¹ — *Dodatkem hodiny budiž názorné poučení, jak se při zpovědi chovat.* Chyby, jež se po té stánce časem vyskytly, potřeba vždy znovu zlepšit, aby se nestaly návykem. To jako příprava k sv. zpovědi. — *K sv. přijímání* se následující hodinu zopakuje poučka: Kristus přítomen ve svátosti oltární jako Bůh a člověk. (Z Katech. čl. 47. „Pojďte, klaňme se jemul“)

B. - LITOST A PŘEDSEVZETÍ je druhou složkou učiva, jež by se s každou třídou měla soustavně probrati v přípravné hodině *termínu adventního*. Záhodno tu vždy novým způsobem zdůraznit, že je to *nejpotřebnější k odpuštění hříchů*. Ty mohou býti někdy odpuštěny bez zpytování, někdy bez ústního vyznání, někdy bez vyplněního pokání, nikdy však ani nejmenší z nich bez lítosti. „Ořech bez jádra, jehla bez niti, klas bez zrní.“ Více žádoucí než rozbor výměru je *návod ke vzbuzení lítosti* s poučením, že tu nejde o cit, nýbrž o vůli, jak to správně vystihuje formule křestního slibu: „Odříkáš se zlého ducha?“ — „Odříkám“, t. j. nechci mu sloužit. — „Věříš v Boha, Otce všemohoucího?“ — „Věřím“, a proto mu chci sloužit, ho milovat a ho poslouchat.

O lítosti dokonalé bylo by nesprávně nechat žáky v domněnce, že je nesnadno ji vzbudit. Stačí pro ni pohnutka vděčné lásky: „Bůh, největší můj dobrodinec, a já jsem ho urazil. Pán Ježíš za mne trpěl a zemřel, a já jsem mu splatil nevďekem.“ Zastaralé a nedomyšleně tradované „největší a lásky nejhodnější dobro“ je nedostižná mlhovina. Rovněž znáti jen z paměti a ústy odříkávat text dotyčné modlitby „nic neprospívá“. (Jan 6, 64.) Úmysl, z hříchů se ještě vyznati, nemusí býti při dokonalé lítosti výslovný. — Měřítkem upřímnosti je *předsevzetí*. Důsledně budtež žáci nejen ve škole, nýbrž i při zpovědi samé vedeni, aby se nespokojovali s úminkem všeobecným, nýbrž se snažili, jmenovitě co do větších poklesků, co do blízké příležitosti a důležitých příkazů (zde výslovně co do povinností stavu!) o předsevzetí osobně určité, a to při každém větším hříchu na zvláštní případy se vztahující. Tolik jako přípravu k sv. zpovědi. — *K sv. přijímání* následující hodinu: „Pán mě volá k svému stolu.“ (Katech. čl. 50.)

C. - VYZNÁNÍ HŘÍCHŮ, třetí částice zvláštní přípravy *k termínu svatopostnímu*, vyžaduje opětovného poučení, v jakém smyslu má býti *úplné*. Stran hříchu těžkého dlužno míti opatrně na zřeteli, v kterém věku jsou ho děti schopny. (Viz na str. 220.) Také není rozumné, stavěti těžký hřích před oči jako

¹ Přesvědčivé důvody viz Blanda, Pastorálka ve škole p. 144. — Podobně CHPB 1930 p. 287.

jev, jenž se u každého rozumí sám sebou, jemuž se nelze vyhnout, a na kterém tudíž mnoho nezáleží. K takovým představám by vedly *nesprávné otázky*: „Čím se dopouštíme těžkého hříchu?“ - „Čím pozbýváme posvěcující milosti?“ - „Kdy se nám odpouští těžký hřích?“ - Tím by se svědomí dětí pro celý život pokrivilo. Ve správné podobě (viz Kat. ot. 223. a 224.) má se těžký hřích právě mladým věřícím jeviti jako veliké neštěstí, jako něco, čeho si u hodného člověka nelze snadno představit. Co by po případě mohlo býti pro žáky určitého věku těžkým hříchem, *názorně označ a zpříkladni*, aby měli svědomí správné. — *K upřímné zpovědi důtklivě vybízej, ale o tom, že se nemusí ostýchat anebo stydět své hříchy vyznat, mnoho nemluv!* Dětské duši je vyznání hříchu cosi přirozeného: mluví-li se jim před zpovědí zbytečně mnoho o studu, začnou se stydět opravdu. *Lichý stud* je nejlépe míti v blízké přípravě na zřeteli jen mlčky, zato však teplým slovem působit pozitivně k upřímnému vyznání: „Jakou radost má Dobrý pastýř!“ - „Zpovědník nic nevyzradí, rychle zapomene, nemá kajícího méně rád, váží si mužné síly, s kterou vyznání učiněno.“ - Ostatně „je to kus pokání, musít se vyznat“.

Zpovědní formule úvodní a závěrečná budiž krátká, s první zpovědí podstatně shodná a v celé diecési jednotná. Nejdůležitější je v ní, *udati čas poslední zpovědi určitě*; kterak, dlužno vždy znova zdůraznit. Nikoliv ovšem „v čas vánoční“ - „když jsme se naposledy zpovídali“; určitě však: „v čas velikonoční, a to před měsícem“. Že i bez formule možno se dobře vyzpovídat, mají žáci pro budoucno vědět. Po zpovědním vyznání vždy aspoň: „To jsou mé hříchy“. — *Při zpovědi ať kající nejen vyznává, nýbrž také ať se táže, má-li jakou pochybnost anebo potřebuje-li rady.*

Za pokání neměla by se ukládati vždy pouze modlitba, a to v stereotypní podobě tří Otčenášů, nýbrž také, pokud to věk žáků připouští, skutky sebezáporu a milosrdenství. Modlitba (ať z paměti, nebo z knihy, nebo na růženci) se zvroucní uložením zvláštního úmyslu (za rodiče, za dušičky, za nepřítelé, na vyprošení....). Zejména je radno pěstovati *pokání dobrovolné*. K tomu cíli se hned v přípravě navrhne dospělejším žákům na vybranou. Třebas: povinné práce konati po tři dny velmi bedlivě; k večerní modlitbě přidávat po sedm dní desátek růžence; jednou za týden mimo neděli na mši svatou; darovat určitý obnos na dobrý účel; navštívit tři neděle po sobě hřbitov; nejísti po celý týden mezi časem a p. — *Odpustky!* — Tolik asi tentokrát přípravně k sv. zpovědi.

Ke stolu Páně se vhodným způsobem zopakuje článek „Pobožnost k sv. přijímání“. (Kat. čl. 51.) K tomu radno připomenouti: nejlepší pobožnost ke stolu Páně je *pobožnost mešní*, (ať cele zpívaná nebo proložená říkanými vložkami - Kat. p. 67.

59. 68.), jestliže se do ní po proměňování a po svátostném úkonu vloží modlitby výslovně eucharistické (CHPB 1920 p. 71.); dále pak, že je velmi prospěšno *modlití se vlastními slovy* bez knihy modlitební. V katechismu je pro to zvláštní návod (p. 70. odst. 3.).

3. ÚKON PRIJETÍ OBOU SVATOSTÍ VHODNĚ ZAŘIDIT.

SPOLEČNĚ, ALE NE HROMADNĚ! Jako je nesporno, že jíti ke svátostem společně (v menších anebo větších skupinách, po případě celotřídně) jest i pro mladistvou duši výhodnější, tak je dokazatelně jisto, že hromadné zpovídání *žactva* (celé školy o mnoha třídách s několika sty hlav najednou) je s výchovného hlediska zlem, a to nemalým.¹ Kterak tomu zlu předejít bývá zvláště v lidnatých farnostech těžkým problémem, jenž se dá uspokojivě řešit jen se zřetelem na místní poměry a vyžaduje cílevědomě svorné dohody jakož i spolupráce všech povolanych činitelů.

Nejschůdnější je pro duchovní správu cesta, *zvykati žáky, aby po skupinách chodívali v určité dny ke svátostem dobrovolně*. Tak by jich k přijímání školsky společnému zbýval jen menší počet. Podobně ve farnostech méně lidnatých. Tam jsou v tom ohledu poměry snadnější. Leč i tam bývá záhodno zpovídání rozdělit na vhodné termíny, aby se při spovivém přibrání cizí výpomoci nezpovídalo dlouho přes hodinu.

Cizí zpovědník, aneb aspoň takový, jenž děti (zejména starší) osobně nezná, by při společné povinné zpovědi neměl nikdy chybět. — Žáci ať si zpovědníka svobodně volí! Aby se předešlo nepořádku a zbytečnému přebíhání, netřeba to dětem výslovně zdůrazňovat. Stačí, když mladší žáky rozestavím po skupinách u jednotlivých zpovědníků, a kdyby některý výjimečně k jině přešel, „nevidím”. Starším řeknu: „Zařídte se tak, aby u každé zpovědnice byl vás asi stejný počet.”

SPOLEČNÝ ÚKON SVATOSTNÝ POZVEDNOUT! „Pozdvihni se, duše, z prachu!” má býti heslem ne pouze při mši sv., nýbrž i po každé, když děti přijímají svátosti. Co je školsky zaprášené, bezbarvě šedé a všední, nevábí, netáhne, nezdvihá. Vzhůru srdce pomáhá zvedati katecheta, když *před sv. zpovědí* se shromážděnou obcí školních kajícníků vykoná pozdravem a slohou písně krátkou pobožnost před svatostánkem a k žactvu potom, jak to kdy záhodno, stručně promluví, aby je rozehrál k lítosti a předsevzetí. *Když se všichni vyzpovídali, kratičká pobožnost děkovná s poukazem na příští sv. přijímání.*

¹ P. Al. Stork T. J. ve Věstníku duchov. jednot 1932 p. 2. — VL 1932 p. 36. 144. 318. — H. Svoboda, Grossstadtseelsorge p. 441: „Massenbeichten, ein Jammer, der dem göttlichen Kinderfreund Ströme von Tränen entlocken würde.“ — Ostatně CHPB 1917 p. 61. 111. 227. Zur Reform der Schulbeichte.

ším se hodí čas od času z dopravné hodiny za domácí úkol písemný: „Co jsem si uložil dobrovolně za pokání?“ - „Jak se má hodný věřící zaříditi co do svěcení neděle?“ - „Čím kdo zvláště chybujе proti lásce k bližnímu?“ - „Co jsem si umínil vzhledem na sv. přijímání?“ a p.

* * *

1. SVATÉ PŘIJÍMÁNÍ zdá se bohužel nemíti vždy a všude toho velikého významu, jaký mu vpravdě přísluší. Odkud to asi pochází? Z valné části odtud, že se leckde i s kazatelny mluví jen o „velikonoční zpovědi“; podobně už ve škole se ohlašuje pouze „den zpovědi“ a jen svátosti pokání se věnuje důkladnější příprava. Tak se hned v mysli mladých katechumenů jeví sv. přijímání jen jako cosi vedlejšího, téměř jako přívěsek, bez něhož se možno i obejít; ten se proto koná ledabyle, zvláště přikleká-li se zrovna od zpovědi ke stolu Páně. „Uprostřed vás stojí, je-hožto vy neznáte.“ (Jan 1, 26.) - „Neznámý Bůh.“ - „Oči jejich byly dr-ženy, aby ho nepoznali.“ (Luk. 24, 16. - Čti VL 1934 p. 321.) — Tomu je potřeba již ve škole důsledně předcházet a zejména při zvláštní přípravě třikráte do roka vždy s nové stránky osvětlit jednu ze tří životních hodnot svátosti oltářní. (Viz Katech. p. 58. „Nám se zanechal“ a ot. 108. „Co působí sv. přijímání.“)

2. „NIKOLI Z PRINUCENÍ, NÝBRŽ DOBROVOLNĚ!“ (1. Petr. 5, 2. a Filem. 14.) jest ideálním cílem svátostné výchovy. „Ne, že se mi zpověď ukládá ze školy, nýbrž že mne k ní pudí svědomí“ - „ne z povinnosti nebo ze zvyku k sv. přijímání, nýbrž, že Pán mě volá k svému stolu, ke studnici života“. - *Kterak toho katecheticky docílit?*

Děti by měly mít možnost se zpovídati pravidelně každou sobotu. Nejlépe hned po školním vyučování. Tak v ustanovený den společné zpovědi ubude kajcníků, a všichni (dobrovolci i povinní) mají příležitost se časem zpovídat u cizího zpovědníka. — Společné přijetí obou svátostí, školsky anebo církevně povinné, by mělo býti pravidelně spojeno s *dobrovolným přístupem ke stolu Páně po dva nebo tři následující dny.* Arci třeba k tomu závčas náležitě vybidnouti a s pobízením neustávat, i kdyby si na první ráz dali říci pouze jednotlivci. — *Nejméně je vhodno nutit jakýmkoli způsobem k svátostnému úkonu.* Učín, co se dá, zvláště mezi čtyrma očima, a možno-li ve spojení s rodiči. Ostatek ponechej milosrdenství Božímu a vlastní odpovědnosti dotyčného žáka. I Kristus učil, napomínal, varoval, plakal, ale nenutil.

Kontrola. Je potřeba přehledu, zda všichni žáci dostáli uložené povinnosti, ale nesmí se ten přehled zjednávatí vleznými dotazy, vyšetřováním a stvrzenkami. Nic takového netřeba tam, kde mezi učitelem a žáky nechybí ovzduší vzájemné důvěry.

3. TIŠTĚNÉ ZRCADLO ZPOVĚDNÍ mívá na zřeteli jen určitý věk, nemůže obsahovati všechno, z čeho se třeba zpovídati, a dá se těžko přizpůsobiti jednotlivě osobnímu svědomí. Nelze ho proto v takové podobě, jak se obyčejně předkládá, doporučiti k užívání u kajcníků národní školy. Zpytovali by snad pohodlněji, ale jistotně též povrchněji na úkor sebe-

poznání. A na úkor polepšení života zpovídali by se mnohdy z hříchů více vyčtených, než individuálně osobních. „Mechanismus a zevnějškovost, kterou shledáváme v přijímání svátostí, zavinila aspoň z části zpovědní zrcadlo.“¹

Místo mrtvé litery zrcadla tištěného je velmi žádoucí, vložit do srdce žáků *zrcadlo živoucí, a to řádným návodem ke zpytování svědomí*, jak se má každý týden prakticky ve škole provádět. (Viz čl. 42. v odst. „Cvič zpytování ve škole!“) Tak si může mladý věřící v paměti ze školy odnášeti zrcadlo, svému věku a poměrům svého životního prostředí přizpůsobené a v dalším budoucnu doplnitelné. K tomuto vypěstěnému zrcadlu živému přijde po vystoupení ze školy vhod jako pomůcka i *zpovědní zrcadlo tištěné, upravené se zřetelem na život poškození*.

66. Církevní rok.

Didaktické poznámky k orientaci.

Dni, doby a svátky církevního roku dávají věřícím příležitost, pravidelně *doplňovat náboženské vědění* (z perikop, z kázání a ze sv. obřadů, jež „mluví“ k tomu, kdo jim rozumí), — opět a opět *osvědčovatí víru a příslušnost k církvi*, — a konečně vždy znova se *posvěcovat a posilovat k dosažení věčného cíle*. Proto je důležité, církevní rok umět náležitě prožívat. První abecedu toho životního umění je potřeba vštípit už katechumenům ve škole. Kterak si na ten účel katecheticky počínat?

JAKO RAMEC VŠEHO UČIVA třeba mítí církevní rok na zřeteli od počátku do konce školní výchovy náboženské. Proto se na nižším a středním stupni podává veškeré učivo seřaděno kolem tří hlavních svátků, jež jsou zároveň stěžejními body Božího zjevení. — Na vyšším stupni se vyučuje sice v pořadí katechismu, ale tak, aby jednotlivé částice učiva, pokud možno, souhlasily s náladou církevní doby. S toho hlediska se vhodně probírá na př. učení o posledních věcech v listopadu, o dobrých skutcích v době svatopostní, o církvi po velikonocích, o svatém biřmování kolem Svatého Ducha.

Nebylo by vhodno učit o vzkříšení Páně v adventě, aneb o umučení Páně v čas Božího Těla. — Nejméně by se po této stránce učinilo zadost náboženskému vzdělání, *kdyby se učebné partie o církevním roku probraly najednou ve dvou třech hodinách a ostatně se bez další zmínky ponechávalo dětem, aby samy prožívaly jeho dny a posvátné doby*.

¹ Lutislav, Eucharistie a mládež p. 74. Důvody proti „zrcadlu“ tištěnému obšírně GA p. 251–553. 256. – Kterak se obcházet bez zpovědního zrcadla, viz můj článkuček ve VL 1935 p. 139.: Šablona při zpovědním vyznání.

SOUSTAVA CÍRKEVNÍHO ROKU může dětem ozřejmět i teprve na sklonku školní doby. Dlužno se tu držet didaktické zásady: *nejdříve několik let po sobě prvky náležitě prožité, potom teprve celkový pojem a přehled! A ten přehled jen v podstatných obrysech*, aby žáci uměli rozeznávat rok církevní od občanského, - aby znali tři hlavní hody Boží s adventem, dobou svatopostní a Svatým týdnem, - konečně pak, aby věděli, podle čeho se řídí termín velikonoc. Zabíhati při tom celkovém poučení do dalších jednotlivostí a soustavu církevního roku znázorňovati do nejmenších podrobností křídou nebo tištěným diagramem, nemá pro život valné ceny a není úměrno námaze i ztrátě času, který by na to bylo třeba věnovat.

PŘÍPRAVA KE DNŮM A DOBAM zvláště významným se děje *každoročně*, a to buď *příležitostnými poznámkami, anebo hodinovými vsuvkami*, jako se jmenovitě doporučují přede dnem Všech svatých a Dušiček, před adventem, před samými vánoci, před dobou svatopostní a před Svatým týdnem. Ta příprava se rok od roku s přibývajícím věkem žactva postupně rozšiřuje a prohlubuje. Užitečně se k tomu ve vyšších třídách shodí *nástěnný, církevně správný kalendář*.

VÝCHOVNÝM CÍLEM PŘÍPRAVY - ať už celohodinové, anebo jen poznámkové - jest: a) žáky *poučit*, proč a na kterou památku se den anebo doba slaví, a které jsou zvláštnosti při službách Božích; — b) a to hlavně, žáky *povzbudit* k náležitému prožití. — Nalady mimořádně sváteční, (na př. po dni Dušiček, po vánocích, po středě Popeleční, po Veliké noci, po Božím Těle) se katecheticky využije přiměřenou *dopravou*. Jmenovitě mladší katechumeny lze o význačném dni církevního roku náležitě poučiti teprve potom, když takový den už sami prožili a mají o něm tudíž jakýsi názor.

KTERAK POUČIT A POVZBUDIT? Nikoli teoreticky suše uváděním zbytečných podrobností a liturgických subtilit (srv. na př. některé, pro žáky národních a třebas i středních škol určené popisy obřadů Sv. týdne!), nýbrž jen co do hlavní podstaty, a to zajímavě: co padá nejvíc do očí: poukaz na biblickou událost, na modlitební knihu, jak čemu rozumět, proč a kterak se ochotně i s užitkem zúčastnit, překlad latinského rčení, úryvek z kostelní písně. Při tom nebudiž zapomináno na pěkné zvyky a jiné památky, jimiž se dotýčný den anebo čas církevního roku lidově obrazí v užší domovině. „Dědictví otců zachovej nám, Pane!“ Všechno to skýtá vděčné příležitosti, budit zajímavými úkoly samočinnost žáků, aby co z vlastní zkušenosti už vědí, sdělili, další pak dodatečně pozorovali, popsali, nakreslili a osobně vykonali.

67. Uč prožívat církevní rok!

Doba vánoční.

ADVENT: PAN PŘIJDE.

V adventě by nemělo minouti jediné hodiny, aby katecheta žáky aspoň několika málo slovy liturgicky nepoučil, nepovzbudil a nekontroloval. Už i *nejmladší katechumeny* může za příznivé pohody vybidnouti: „Zaproste maminku, aby vás s sebou vzala na roráty.“ - „Kteří jste byli včera? Kteří dnes? Kdo půjde zítra?“ - Malý obrázeček z ústní pochvalou je pro jedny lidskou odměnou, pro druhé vábivou pohnutkou. — Ve *čtvrtém a pátém ročníku*: „Děti, kteří půjdete na roráty zítra nebo pozítřku, napište si o tom lístek.“ (Srv. na str. 203. pod „Kontrola samočinná“.) Lístky od jednotlivců podepsané pravidelně odebírám a povzbuzuji k další návštěvě. Před vánoci viděti z lístků přehledně, jak se kdo činil. Pochválím, odměním — snad i ty, kteří se zasloužili nejméně. Tak se zjednává pro všechny příznivá nálada vánoční.

STARŠÍ ŽÁKY lze mimo roráty cvičiti také v modlitbě *radostného růžence*: denně každý týden po jednom desátku. Kde je doma více sourozenců, ať se růženec večer modlí společně! Nejstarší předříkává. — „*Těším se na Ježíška*: co bych si měl z lásky k němu za pokání odepřít? Komu prokázat milosrdenství? Kdo v nejbližším okolí potřebuje, abych mu poradil, jej povzbudil, jemu vypomohl při učení, ulomil proň kousek chleba, věnoval mu s dovolením rodičů něco z odložených šatů?“ - Hladoví ptáčci ťukají na okno. — Veliký fond účinného soucitů dřímá v dětském srdci, jenom jej probouzet!

Vždy nové poučky a podněty možno čerpati z *adventních písní*. „Rorate = vyros, nebe, Spasitele!“¹ - „Ejhle, Hospodin přijde.“ (Zach. 14, 5.) - „Přijde Žádoucí všem národům.“ (Agg. 2, 8.) - „Hvězda Slunce zplodí.“ - „Vyšlo jasné Slunečko, za mrakem se kryje.“ - „Jehož lidstvu zvěstovali dávní prorokové.“ - „Přijdiž ke mně, Boží Synu, tebe-li mám, nezahynu.“ To vysvětlí a oživo hodinu zapřením jedné slohy! — Nejlepší přípravou k svátkům vánočním je *sv. zpověď* a *sv. přijímání*, obojí co nejvíce dobrovolné. Pro věřící se povzbudivě vyjímá řada školních komunikantů v den Božího narození ráno, a potom zítra i pozítřku znova. Tak se advent každoročně z knihy a z paměti překládá do srdce a do života.

¹ Srv. správný překlad tohoto úryvku a stran 4000 let VL 1935 p. 204.

Jménem toho světce „nakládá se“ hodným dětem. „Byl u nás přítel náš, svatý biskup Mikuláš.“ *Kterak se má zachovati katecheta k víře malíčkových, že to přichází sv. Mikuláš s nebe osobně?* Nebude tu víru v dětech budit, ani výslovně utvrzovat. Už jen proto ne, že by tím utrpěl na své věrohodnosti, až u dětí ta představa pomine. Ona pochází od rodičů a starších sourozenců dítěte, je přiměřena pohádkové obraznosti raného věku a může podněcovati k dobrému. Nebude tudíž učitel náboženství také považovati za svůj úkol, tu představu nejmladších katechumenů výslovně bořit, nýbrž ji *ponechá dětské duši jako květ, který časem opadne sám.* Nelze-li se vyhnouti zmínce o tom, vyjadřuje se opatrně: „Sv. Mikuláš má hodně děti rád.“ A vypráví některou legendu z jeho dobročinů.¹

Starší žáky povzbudí, aby mladším - zejména sourozencům, též udělali radost. — *Svatomikulášská nadílka* neměla by se omezovat jen na členy katolických spolků, nýbrž býti s přispěním rodičů pro všechny děti katolické. — *Proti nevkusným maňasům*, kterými obchodníci (zvláště cukráři) znešvažují v čas sv. Mikuláše své výklady, třeba již u dětí budit odpor.

NEPOSKVRNĚNĚ POČETÍ PANNY MARIE.

Vinou nedostatečného poučení se vyskytuje tu i tam mylné domnění, jakoby předmětem tohoto svátku byl sv. děj, který se oslavuje 25. března: „a ona počala z Ducha svatého“. Oproti tomu dlužno dětem od malička vštěpovati názor správný, že tu jde o první chvíli života Panny Marie. „*Já jsem bez poskvrny počatá*“, zjevila se v Lurdech sv. Bernardetě.

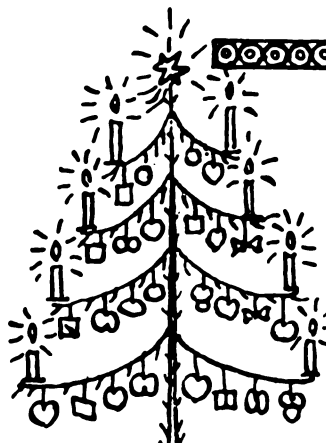
Příležitost k poučení je hned na nižším stupni při katechesi o hříchu dědičném. *Ve vyšších třídách* se dá vhodně upnouti na slovo písně: „Spanilá to lilie vzrostla z rodu Jese“, a vyprávět o mladém věku Panny Marie.² - Z litanie loretánské lze použití názvu „Hvězda jitřní“. „Za podvečerního vánku“ mluvil Hospodin v ráji po hříchu prvotném (1. Mojž. 3, 8.), lidstvu zapadlo slunce blaženosti. Tehdy zazněla první radostná zvěst. To jakoby v dálce byla vysvitla hvězdička: bude zas lépe, až přijde Vykupitel - Spasitel, nové Slunce světa. Jemu předejde Hvězda jitřní. - „*Královna bez hříchu prvotného počatá*“: přišla na svět bez hříchu dědičného. To znamená: byla od prvního počátku svého života, tedy už před svým narozením svatá neboli v posvěcující milosti.³ Je v tom pod sv. závojem i odrobinka pohlavního poučení. A tak vždy poznovu každý rok. Ovocem pro život má býti zejména: „Rač, Panno, v mocnou ochranu květ srdcí našich vzíti!“

¹ Podobně si počíná, je-li u nejmladších žáků řeč o darech „od Ježíška“. Srv. SCH p. 144. - CHPB 1929 p. 224. - 1933 p. 230. — ² Miklík, Život blah. Panny Marie (Obětiště u Dobříše). - BD pozn. před čl. 65. — ³ Kat. čl. 14.

VITEJ, DOBO RADOSTNÁ!

Vzácnou, byť u nás bohužel nedosti ceněnou pobídkou k přiměřenému prožití adventu je „betlem“. „Když svět začal mrznout“ („frigescente mundo“, z mešní orace ve svátek 17. září), zavedl to znázornění betlemského příběhu sv. František z Assisi. „Temný středověk“ pochopil ochotně význam té myšlenky a rozechříval věřící láskou k novorozenému Vykupiteli. Tak začaly a jsou dosud „betlemy“ v kostele. A bývaly za stara hojně také v rodinách. Tam by se měly vrátiti znova. S pomocí žáků se to podaří nejspíše.

Třeba jen malého návodu ve škole, jak do toho, aby si žáci zaopatřili mech, jedličku a lesní větve, od papírníka pak betlemskou chaloupku s postavami oveček a pastýřů. A potom milá hodinka společné práce s nejvyšší třídou ve škole odpoledne po vyučování. To je vzor, podle něhož si žáci potom stavějí „betlem“ doma. Tím se obírají se zájmem po čas adventní, a celá rodina má radost, když se pod vánočním stromkem octne i „betlem“, a to vlastnoručně zhotovený. Děj narození Páně se takto vtiskuje do srdce hlouběji, nežli když děti na hotový „betlem“ pouze nazírají v kostele. Za tři čtyry léta se domácí stavění „betlemů“ tradičně ujme v celé osadě, a budou tam kdysi vděčně vzpomínati na snaživého původce.¹

ADVENTNÍ DENÍK
1937.

Datum

na kazání					
na mši svaté					
na požehnání					

1. U neděli
2. 8. prosince
3. Na rozátech dne:
4. U sv. zpovědi dne:
5. U stolu Páně dne:
6. Máme u nás vánoční Betlem?

Čestným slovem dokládá:
.....

NARODIL SE
KRISTUS PÁN

Vhodně se starší žáci též zaměstnají, když si pro služby Boží pořídí *adventní deník*. K námětu katechetovu si obrubu pro něj na čtvrt archu papíru podle vlastní invence na-

¹ O tomto a jiných podnětech „Weihnachten als Erziehungsmittel“ CHPB 1923 p. 176. – 1917 p. 269. – Vzorec „betlemu“ v katechetickém museu.

kreslí a vyzdobí. Výkresy s příslušnými záznamy prohlédne katecheta týden za týdnem letmo v lavicích. Před vánoční nebo ve svátky je převezme k sobě domů, připiše červeně se zkratkou svého podpisu povzbudivou poznámku (na př. „Kresba pěkná, služby Boží zapsal anděl strážný.” - „Měl jsem radost z výkresů i záznamů.” - „Vyros, nebe, Spasitele i do tvého srdce!” - „Blaze, komu se narodil Kristus Pán v duši!” - „Pastýři spěchali, spěchej k Němu i Ty!”) - a vrátí hned po svátcích, třeba s přílohou obrázku nebo poučného tisku „na památku”, k uložení do rodinného archivu.

Podobný je postup, dá-li se žákům (v jiné třídě) přes vánoční svátky *domácí úkol písemný*: „Kterak jsem nábožensky prožil letošní vánoce?” - Nebo: „Mé vzpomínky z letošních vánočních.” - Nebo: „Tři věty z trojiho kázání o svátcích.” - To jsou „lidské provázky” - „funiculi Adam” (Os. 11, 3.), jimiž se budí samočinnost, služby Boží se zpřitažliví a prožití svaté doby zanechává trvalejší stopy pro další budoucnost. — *Bezprostředně před svátky* je záhodno, vyprávět i na vyšším stupni v každé třídě o narození Páně. Nikdy nezevšední „Ejhle, zvěstuji vám radost velikou” (Luk. 2, 10.), zvláště, možno-li to v osvětlené místnosti při ozdobeném „betlemě” po přečtení vánočního evandělia a se zapěním vánoční koledy. (RL IV. p. 29.)

68. Uč prožívat církevní rok!

Čas velikonoční, církevní kalendář vůbec, liturgické dodatky.

DOBA SVATOPOSTNÍ.

„DOBA VELIKÉ MILOSTI” (2. Kor. 6, 2.) zasluhuje s výchovného stanoviska zvláštní péče. Pro všechny žáky měla by začít *popelcem*, jehož tiché, ale důtklivé poučení: „Pamatuj, človče, že jsi prach a v prach se navrátiš”,¹ utkví v paměti pro život ne pouhým odříkáním liturgického článku, nýbrž skutečným prožitím. Na to je záhodno pamatovati vzhledem k hodině dotyčné mše svaté, aby se jí žáci mohli co nejvíce zúčastnit. Nejde-li to pohodlně, lze *popelce rozdávati v první neděli svatopostní*. (Decret. auth. 4373.)

Doba potom následující je plna *podnětů k pokání*. (Kat. p. 157. odst. 2. a 3.) Těch třeba po jednom (ne n a j e d n o u !) výchovně užívat opětovnými zmínkami. Zejména: dobrovolně

¹ Tak v bibli 1. Mojž. 3, 19. oproti nesprávnému „obrátiš”, čehož rádi používají přivrženci posmrtného spálení.

na mši svatou v určitý den všední - týden duchovního postu - týden skutků milosrdných - desátky bolestného růžence. Křížová cesta se žactvu při vycházce do kostela vysvětlí, ve škole s vyšší třídou na tabuli se stručným dovysvětlením črtá (viz náčrt na str. 69.) a pak uloží k řádnému nakreslení doma.

K POVZBUZENÍ se vydatně užívá úryvků z *písní svatopostních*. (Na př. „Již dost jsem pracoval k tvé spáse, člověče.“ Pracoval do třiceti let jako tesař; potom tři léta jako rozsevač slova Božího, - jako dobrý pastýř, který hledal ovce zbloudilé, jako lékař, jenž uzdravoval tělo i duši, jako dobrodinec, jenž živil a chránil, jako Bůh, jenž odpouštěl, žehnal a se obětoval. - Kterak dosud pracuje pro naše spasení?) — Podobně *námětů z umučení Páně*, jež se podle učebné osnovy na nižším a středním stupni probírá soustavně. — Tam přijdou též velmi vhod *křížové črty na tabuli*: pro Květnou neděli kvetoucí ratolest jívová, pro Zelený čtvrtek stůl se sv. hostií a s kalichem, monstrance a hora Olivová, pro Veliký pátek kříž ležící na zemi a Boží hrob, pro Bílou sobotu svíce velikonoční se značkami pěti ran. Na vyšším stupni přehled umučení Páně a Sv. třídenní. (Viz črty na str. 69. a 74.)

SVATEČNÍ ÚKOLY VELIKONOČNÍ.

Daleko víc než celé stránky pamětného vědění je prožitý řádek činění a umění. K tomu hledí katecheta zvláště *před Svatým týdnem* navnadit a jímavé služby Boží „lidskými provázky“ (Os. 11, 3.) zpřitažlivit. Vybidne chlapce, aby si pro *Květnou neděli* nachystali „kočičky“ a podělili druhé ve škole i v rodině k svěcení; svěcenou ratolest ať doma viditelně chovají na význačném místě! — *Zelený čtvrtek*: svátost oltární. Pod stromem olivovým trpěl Pán; z oliv se tlačí olej, biskup jej světí pro svátost posledního pomazání. Ve svěceném oleji jsou jakoby krůpěje smrtelného potu Páně; proto je poslední pomazání lékem proti smrtelné úzkosti. Večer v kostele „svatá hodinka“. — *Veliký pátek*: „Ejhle, dřevo kříže, na němžto pněl světa Spasitel.“ „Pojďte, klaňme se Jemu!“ s políbením kříže a s almužnou pro Boží hrob v Jerusalemě. „Čestná stráž“ a „živé svíce“ před Božím hrobem. — *Bílá sobota*: při svěcení křestní vody litanie ke všem svatým a obnova křestního slibu, navštívit Pána Ježíše v Božím hrobě a zúčastniti se uctivě svátostného průvodu „Vzkříšení“. (Kat. str. 159.) — *Překlad slov*: „oremus“, „flectamus genua“, „venite, adoremus“, „aleluja“, „Regina celi“.

Za domácí úkol přes svátky se hodí v jedné z vyšších tříd nakresliti přehled umučení Páně, v jiné třídě Svaté třídenní,

v některé pro změnu velikonoční deník, anebo: „Kterak jsem nábožensky prožil velikonoce?“ - „Sváteční vzpomínky z letošních velikonoce.“ - Vše to provedeno v jednotném formátě, s pěknou obrubou a vhodným motivem (ratolístka „kočiček“, jarní kvítko a jiné náměty z velikonočních pohlednic).

Po svátcích porozprávím se žáky, co je v kostele zajímalo, vezmu s sebou domů jejich úkoly a připišu na každý se zkratkou svého jména červeně slovo pochvaly nebo povzbuzení. Na př. „Kresba pěkná, kéž tak i v srdci!“ - „Nejkrásnější velikonoce, zavítá-li Pán do srdce!“ - „Blaze duši, dokud tuší, že v ní milost Boží dlí!“ - „Kéž Ti aleluja v srdci denně zpívá!“ - Leckde arcí připišu jen „Viděl“. — Úkoly hned následující hodinu vrátím k uložení do rodinného archivu. Po přinesení opozdilém by nálada žáků ochladla.

CÍRKEVNÍ KALENDAŘ VŮBEC.

Kdysi se u nás i v občanském životě datovalo podle významných dnů a textů církevního kalendáře. Ten je dnes bohužel namnoze jen pokladem v poli zakopaným. Vykopávají zlatá zrnka jeho náleží k úkolům katechese. A jsou to vděčné úkoly, protože z církevního kalendáře možno čerpati vždy nové a při tom zajímavé a tudíž účinné pobídky k náboženské výchově. *Není k tomu zpravidla potřeba zvláštních hodin, stačí příležitostné poznámky:* „Včera bylo ...“ - „Dnes je památka ...“ - „Zítra bude ...“ - A k tomu stručné poučení historické tak, aby vyznělo v přiměřený kon víry, touhy, vděčnosti, lásky, lítosti, katolického sebevědomí - anebo v určité předsevzetí. - O světcích nikoli životopis, nýbrž jen didakticky zajímavou a poučnou črtu z něho. (Viz o tom ve čl. 22. pod 2.)

U žáků prvního stupně je výběr takových dnů církevního kalendáře omezen toliko na nejvýznamnější a lidově nejvíc pamětihodné (Všech svatých, Dušiček, Nový rok, Zjevení Páně, Hromnic, Popeleční středa, Zvěstování Panny Marie, Křížové dny, Boží Tělo). Na středním stupni je výběr poněkud širší. U žáků posledního stupně možno použít, co se kdy uzná za vhodné.

Neděle. - Pátek. - Narození Panny Marie. - Pozdvížení sv. Kříže. - Suché dny podzimní. - Sv. Ludmila. - Sv. Václav. - Říjen růžencový. - Andělů strážných. - Královna posvátného růžence. - Sv. František z Assisi a z Borgie. - Posvěcení chrámu. - Sv. Hedvika. - Sv. Terezie. - Sv. Lukáš. - Archanděl Rafael. - Kristus Král. - Všech svatých. - Památka Dušiček. - Sv. Karel Bor. - Sv. Alžběta. - Obětování Panny Marie. - Sv. Ondřej. - Advent. - Sv. František Xav. - Sv. Mikuláš. - Neposkvrněné Početí P. M. - Suché dny zimní. - Sv. Tomáš ap. - Vánoce a svátky povánoční.

Nový rok. - Iména Ježíš - Zjevení Páně. - Sv. Antonín poustevník. - Sv. Anežka. - Obrácení sv. Pavla. - Sv. Polykarp. - Sv. František Sal. - Sv. Ignác muž. - Svátek Hromnic. - Sv. Matěj. - Popeleční středa. - Blah. Anežka Česká. - Doba svatopostní. - Sv. Perpetua. - Sv. Tomáš Akv. - Suché dni jarní. - Sv. Kliment Hofbauer. - Blah. Jan Sarkander. - Sv. Josef. - Sv. Benedikt. - Archanděl Gabriel. - Zvěstování Panny Marie. - Sv. František z Pauly. - Sv. Vincenc Ferr. - Sedmibolestná Panna Maria. - Svatý týden. - Veliká noc. - Sv. Vojtěch. - Sv. Marek.

Květen mariánský. - Nalezení sv. Kříže. - Sv. Monika. - Sv. Jan Evand. - Křížové dni. - Nanebevstoupení Páně. - Sv. Jan Nepom. - Sv. Paschal. - Sv. Bernardin. - Sv. Filip Neri. - Boží Tělo. - Sv. Alois. - Sv. Jan Křtitel. - Nejsv. Srdce Páně. - Sv. Petr a Pavel. - Sv. Prokop. - Sv. Cyril a Metoděj. - Nanebevzetí Panny Marie.

LITURGICKÉ DODATKY.

O BOHOSLUŽEBNÝCH PŘEDMĚTECH se jednotlivě poučuje při katechesi ve škole, kdykoli se k čemu naskytne příležitost, souvisle pak a soustavně nejvhodněji v kostele *při zvláštní učebné vycházce*. Jestliže velmi žádoucí, aby žáci byli důkladně obeznámeni s liturgickým příslušenstvím právě na místě, které má býti pro ně dnes i zítra druhým domovem otcovským. Jinak oni mívají tam oči, ale všelico „nevidí“, protože tomu nerozumějí, dokud se jim to náležitě „nepostaví před oči“.

PŘI UČEBNÉ VYCHÁZCE. Víc než hodina šedivé, byť i graficky doprovázené teorie, prospívá zde očitý, patřičně uzajímavěný a citově oteplený názor skutečnosti. *Kropenka* se svčcenou vodou (účel a účín); *křtitelna* (jak vypadá uvnitř, a jak se křtí); *kazatelna* (ozdoby, nápis, proč slovo „Boží“); *oltář* (směrem k východu, podoba, hrob sv. ostatků a jméno sv. mučedníka); *svatostánek* (vzpomínka ze Starého zákona, kdy a k čemu se otvírá, „Mistr je tu a volá tě“); *věčné světlo* (proč „věčné“, čím se udržuje, co mlčky mluví); *v sakristii* (velká hostie, kalich, monstrance, kadidlo, obřadní roucho, mešní kniha, čestný úřad přísluhy, věci k zaopatření nemocných, částička sv. Kříže). *Z dějin kostela* (kdy stavěn, svatý a světský patron, dobrodinci).

METODA LITURGICKÉ VYCHÁZKY. Katecheta se na ni připraví tím, že nejprve sám si v kostele všechno projde a promyslí, aby mohl potom ukazovati v patřičném pořadí, aby nic význačného nevynechal, do zbytečnosti nezabíhal a nepřišel do rozpaků při dotazech žáků. Začíná i končí v kostele pozdravem domácího Pána před oltářem (stručná modlitba se slohou eucharistické písně). *Poučuje a rozpráví se hlasem přítlumeným*. Získané poznatky se potom ve škole zopakují, doplní a prohloubí. Tak v šestém a poznovu v osmém školním roce.¹

¹ SCH p. 138. - CHPB 1922 p. 31. - Schema návštěvy svatostánku II. Synodus brun. p. 154.

UČENÍ O SVATOSTINÁCH netřeba ve škole ani obecné ani měšťanské probíratí teoreticky. Zde obzvláště je na místě život a praxe: svěcená voda v kostele a doma; rozžatá hromnice při bouři, v hodinu smrti a u rakve; svěcené ratolesti při průvodě, na poli a za obrazem doma; nápis tříkrálový na dveřích; nositi posvěcenou medaili, modliti se s posvěceným růžencem a pod. *Na to třeba příležitostně upozorňovat, k užívání opět a opět nabádat a jemu zvykat.* — Upínajíc na požehnání otcovské a mateřské, radno se zmiňovat o požehnání kněžském, biskupském, papežském a svátostném. — *Kdy na co jednotlivě upozornit, poznamená si katecheta v podrobném rozvrhu látky učebné.*

69. Výchova k cudnosti.

Didaktické předpoklady.

K nejsilnějším pudům, které jsou člověku vrozeny, náleží pud pohlavní. Držeti jej v mezích zákonem Božím stanovených je pro časné i věčné blaho životně důležité. Dokud je kaplička srdce cudná, může tam jasně hořeti světlo víry, rozžihají se tam ochotně svíce modlitby, kladou se tam Bohu na oltář i těžké povinnosti mravní bez mimořádných nesnází. Strážcem té kapličky u dětí školou povinných je spolu s jinými činiteli, zejména rodiči, učitel náboženství jako vychovatel. Aby tomu úkolu řádně dostál, potřebuje zvláště:

1. MIT OČI CILEVEDOMĚ OTEVŘENY

pro všechno, z čeho může hrozit nebezpečí pohlavní nevinnosti katechumenů. Je to zejména *četba*: jsou knihy a tisky, dospělým třeba nezávadné, ale dětem nevhodné, ba přímo otravné. (Všelico by se učitel dozvěděl, kdyby dal někdy za školní úkol: „Které knihy a tisky máme doma?“) — *Koupání*: neděje se na místech veřejně otevřených? Snad bez koupacího úboru? Chlapci a děvčata společně? (Místy bohužel i s vědomím školských činitelů.) — *Zábavy*: kdy, kterak a s kým si děti hrají? Bývají večer zavčas doma? I filmy, pro školní mládež určené, nebývají leckdy bez mravní závady, natož filmy „jen pro dospělé“! Na divadlo směji žáci podle platného řádu školského jen s náležitým dovolením, přihlížeti taneční zábavě vůbec ne. — *Okolí*, počínaje vlastní rodinou (bytové poměry!), špatné příklady dospělých, výkladní okna, pohoršlivé obrazy, čmáraniny v záchodech. — Tisíce jazyky mluví apoštolé těla k nezkušené duši dítěte slovem a tiskem, příkladem a sváděním. Úspěšně

může tomu s pomocí Boží čelit jen ostražitý a obezřetně nebojácný vychovatel.

2. ZAČÍTÍ V RANÉM VĚKU.

Bylo by osudnou chybou si myslet: školní mládež zůstane nejjistěji pohlavně nevinná, když se v útlém věku a potom co nejdéle ponechá nevědomá co do šestého a devátého přikázání Božího. Mohlo by se to někdy mysliti z pohodlí, protože dotyčné učivo je k podání nesnadné, - jindy z ostýchavosti a rozpačitosti, leckdy z nemístné obavy před pohoršením (prý „smilstvo nebudiž ani jmenováno mezi vámi“. Efes. 5, 3.). To však jsou příčiny a důvody nesprávné. *Proč?*

Chovanec, jenž nezná zavčas drahocenné perly Bohem sobě svěřené, nebude si ji vážit ani opatrovat. Kdo neví, že to neb ono se nesmí a je škodlivé, žije v stálém nebezpečí, že se toho bude dopouštět. Děti patřičně nepoučené se budou domnívat, že se o takových věcech nemá vůbec mluvit, nebudou znáti v tom ohledu příslušných výrazů a neotevrou dotyčné záhyby svého nitra ani při sv. zpovědi. Budou co do sv. čistoty beze zbraně vydány všemu pokušení smyslnosti, protože mají po té stránce svědomí neprobuzené, slepé a němé. — *Aby se tomu předešlo, je potřeba svědomí dětí od raného věku, dokud jsou ještě nevinné, aneb aspoň ve hříchu nezatvrzelé, poučením, pobídkami a kázni soustavně probouzet, aby to svědomí dovedlo mluvit, až přestane mluvit vychovatel.*

3. DOBRĚ ROZEZNAVAT, OČ VLASTNĚ JDE.

Při pohlavním výchovu jde o *ctnost sv. čistoty neboli cudnosti*. Ta záleží v tom, že člověk ovládá pohlavní pud podle předpisů zákona Božího, jenž přísně zapovídá překročení stanovené meze ať myšlením a toužením, anebo řečí a skutkem. Překročením se bezprávně dociluje a chce docílit *tělesné pohlavní rozkoše*. (Delectatio venerea, unerlaubte Geschlechtslust.) Všechno, čím k tomu kdo vědomě a dobrovolně směřuje u sebe aneb u jiného, tedy žádosti a pohledy, řeči a skutky, je pro něho těžkým hříchem. (Kat. ot. 203. a 224.)¹

Ochranou sv. čistoty neboli cudnosti jest jiná ctnost, jménem stydlivost (pudicitia - Schamhaftigkeit). Vložil totiž Stvořitel do duše člověka posvátné vědomí a něžný cit, že pohlavní

¹ Mönnichs S. J., Zur Katechese über das 6. Gebot p. 11. - Müller, Theologia moralis II. p. 485 De castitate. - Důležité vymezení v katech. pod ot. 203: „Není hříchem proti sv. čistotě, co se děje z náležité potřeby nebo z práva“, a že to právo se dostává svátostí sňatku manželského“, se v národní škole arci nevysvětluje. - O výraze „Čistota“ a „svatá čistota“ VL 1932 p. 320.

části našeho těla mají býti zakryty. Stydlivý se tam bez náležité potřeby neodkrývá, nedívá a nedotýká, ani na sobě, ani na druhých, ani si toho od jiných nepřipustí. Tento *pohlavní stud* je přirozená, Bohem vštípená ochrana proti zneužití pohlavního pudu neboli proti hříchu necudnosti. Možno-li cudnost nazvatí jádrem, je stydlivost pro ně chránivým obalem.

V NÁRODNÍ ŠKOLE JDE HLAVNĚ O STYDLIVOST. *Na tu se dlužno výchovně omezit.* Proč omezit? Protože děti ve věku národní školy jsou - s výjimkou dvou posledních ročníků děvčat - ještě zpravidla pohlavně nezralé a tudíž nezřízené rozkoše buď neschopné anebo neznalé.¹ Pro takové děti stačí vědět, že stydlivost je vzácnou ochranou svaté čistoty, že hříchy proti stydlivosti jsou sice pro děti na váze Boží lehké (Kat. p. 145. ř. 12. shora), ale škodlivé a velmi nebezpečné, a že dítě, které se jich lehkomyšlně dopouští, by se mohlo časem těžce prohřešit proti sv. čistotě. To vše mají děti vědět a dlužno jim to tudíž, jak se v kterém ročníku hodí, také výslovně povědět. Poučení v takové podobě bude i pro žáky, kteří se prohřešili už i proti cudnosti, dostatečně srozumitelné, aby zbystřilo jejich svědomí a umožnilo řádné vyznání ve zpovědi. *Děti, o nichž je známo, že byly takto svedeny,* poučí a napomene katecheta stručně, ale důtklivě mezi čtyřma očima a bude je mítí bedlivě v patrnosti.

4. MRAVNOSTNÍ SMĚRNICE,

jež dlužno mítí na zřeteli při výchově k cudnosti a stydlivosti, jsou stručně obsaženy ve spisku, jenž z nařízení olomuckého ordinariátu vyšel r. 1933 pod názvem „*Směrnice v některých soudobých otázkách mravních.*“ (V komisi Lidového knihupectví v Olomouci.) Stanoveno zejména:

VZHLEDEM NA TĚLOCVIK, SPORT A VÝLETY. Není dovolen společný tělocvik mužů a žen, hochů a dívek, leda, cvičí-li tak malé děti. Nejsou tedy přípustny ani společné kursy tělovýchovné. Cvičitелеm žen a dospělých dívek nemá býti muž a naopak. Dívky smějí cvičiti jen v místnostech uzavřených a vůbec jen tam, kde muži a chlapci nemají tou dobou přístupu. Z vážných důvodů mravních a zdravotních nehodí se pro ně soustavný tělocvik nářadový. I ze cviků prostných (rytmiky, gymnastiky a atletiky) dlužno vyloučiti takové, jichž nelze srovnati s křesťanskou stydlivostí. Veřejné cvičení jejich budiž omezeno

¹ „Das Kind dieses Alters kann wohl klar erkennen, was „schamhaft“ bedeutet, man wird ihm aber noch nicht den Begriff der Keuschheit, resp. Unkeuschheit geben können und deshalb auch nicht geben dürfen.“ KB 1935 p. 368. – „Kindesalter: die Zeit der geschlechtlichen Unreife, bei Knaben bis 14, bei Mädchen etwa bis 12 Jahren.“ Mönnichs l. c. p. 30. – „Bei Mädchen fällt häufig um diese Zeit die erste Verführung.“ CHPB 1934 p. 247, kdež i obsáhla literatura o duševním vývoji žactva národní školy. – Velmi dobré poznámky k učení o 6. přík. Božím CHPB 1937 p. 150.

na nejmenší míru s opatrným výběrem cviků. I při výletech (tramping, skauting, táboření) jsou vždy a všude závazna všechna přikázání Boží (povinnost sváteční mše sv., nedávat nikomu pohoršení). Výslovně se zdůrazňuje, že není dovoleno, aby v téže místnosti útulny anebo chaty nocovali muži a ženy.

VZHLEDEM K ÚBORU, ZVLÁŠTĚ SPORTOVNÍMU A TĚLOCVIČNÉMU. Chlapci a muži mívejte při tělocviku a sportu na sobě ne pouze plavky, nýbrž aspoň trička a kalhoty; „trenýrky“ ať sahají aspoň po kolena. Ženy a dívky mívejte při tělocviku, při hře a sportu, pokud to nelze v obyčejném šatě, kromě spodků vhodnou sukni a volnou halenku s rukávy. Úbor nemá býti z látky průsvitné, ani pro tvary těla příliš těsný. Za všech dob pokládala církev za hřích, když se žena bez dostatečné příčiny oblékala do mužských šatů. Při horských turách a lyžareni, jakož i cestou k tomu smějí ženy a dívky užívat šatu mužského střihu, ale budiž to šat v mravním ohledu počestný; a okázale ať se v něm nevystupuje! I v modě vůbec třeba se vystříhati všeho, co uráží stydlivost a je příčinou pohoršení. Proto chodte ženy a dívky do společnosti a na slavnosti ať světské nebo církevní, do školy, do kostela, do úřadu i na procházku vždy v šatě, jenž sahá aspoň po kolena a po lokty, a nenoste šatů průsvitných ani hluboce vystřižených.

CO DO SPOLEČNÉHO KOUPÁNÍ OBÉHO POHLAVÍ: to bylo církví vždy přísně zakázáno a nesmí se mezi křesťany trpět ani dnes. Neobstojí omluva, že se ten zákaz někde přestupuje. Ani společné koupání „rodinné“ dovoleno není: poškozujet úctu dětí k rodičům a vede mimo to - zvláště v lázních veřejných - k pohlavně společnému koupání vůbec. Rovněž není dovoleno jednotlivcům, ani školním třídám se koupati nebo sluniti na místech vystavených zrakům veřejnosti. To platí i pro ozdravovny a prázdninové kolonie. Kult nahoty odsuzuje církev jako poblouzení, podrážející mravnost a tudíž i budoucnost národa. Rodiče jsou před Bohem a ve svědomí zavázáni pečovat, aby v dětech nebyl od útlého mládí ubíjen stud; nesmějí tudíž dovolovat, aby jejich děti - třebas i ve věku předškolním - vycházely ven v koupacím obleku nebo dokonce nahé. Že i od dospělých je to společensky nevkusné a mravně pohoršlivé, je samozřejmo.

70. Tři základní pravidla k výchovu stydlivosti.

Jako na každém úseku školní katechese, vychovává se i v oboru pohlavním, jak se kde hodí nebo je osnovou výslovně

určeno, tedy jednak příležitostně v různém učivu kratšími zmínkami, jednak obsírněji v pořadí učiva soustavného. Při společném vyučování v národní škole se to děje hlavně se zřetelem na ctnost stydlivosti. *Výchovná pravidla jsou jmenovitě tři.*

1. PĚSTUJ SMYSL PRO SLUŠNO!

ZEJMÉNA PRO SLUŠNO v zevnějšku. Choditi neumytý, ne-
učesaný, v oděvu špinavém, děravém anebo nedostatečném, se
společensky pokládá za neslušno, neomlouvá-li tělesná práce
anebo jinačí vážný důvod; — v řeči a mluvení. Jsou části těla,
výkony a věci s tím spojené, o nichžto se bez potřeby nemluví.
Netrp u dětí přezdívek, nadávek a slov byt pouze neslušných.
Měj na ten účel stále pohotově „Fuj!“ — Slušno v chování.
„Děti ať ve škole slušně mluví, nekřičíce; ať se uklánějí, do
učebny vcházejíce; ať vstanou a postojí, když cizí do učebny
vejde; ať se učí zaprosit, když něčeho potřebují, a děkovat za
službu prokázanou; ať se neškrabou ve vlasech a brad si lenivě
nepodpírají.“ (Komenský.) Je slušno chovati se zdvořile.¹ Jisté
části těla mají býti ze slušnosti zakryty a jejich výkony tajeny.
Proč se říká „záchod“? Proč „na stranu“? Zvíře „na stranu“
chodit neumí.

*Co je prostě neslušno, není třeba hříchem, a když - tedy
jistotně nikoli proti šestému přikázání Božímu. Dlužno však to
míti výchovně na zřeteli, protože „láska nejedná neslušně“ (1.
Kor. 13, 5.), neslušno pak otupuje přirozený stud a tak dispo-
nuje ke hříchům proti stydlivosti, - jako zase naopak společen-
ským slušnem co do zevnějšku, řeči a chování se mravní stydli-
vost podpírá. Děti pociťují spíše, co je přirozeně ošklivo, než
pochopí, co je mravně hanebno. Navyknou-li si slušnosti, do-
vedou se spíše stydětí pohlavně. Čistota a svatá čistota jsou
jako dvě rodné sestry zpod jedné střechy: chceš-li tam druhou,
snaž se nejdřív o první. Jmenovitě u děvčat je řádně vypěstěný
mysl pro slušno jako pevná obruč, kterou se přirozená slabost
jejich upevňuje, drží a podpírá.²*

2. O STYDLIVOSTI NALEŽITĚ POUČUJ!

ŽAKY MLADŠÍ (z prvních tří nebo čtyř ročníků) třeba
každý rok znova soustavně poučit, jak se chová hodné, stydlivé
dítě. Rozsah poučení v „Katolické prvouce“ čl. 79. Co se stane
náhodou a nechtě, že není hříchem. Rovněž nikoli, co se děje
z tělesné potřeby, co k vůli čistotě a zdraví. Bludně považují

¹ VL 1935 p. 37.: V. Kubíček, Umějí vaši žáci pozdravovat? — Gatterer
věnuje ve své Katechetice pěstění zdvořilosti několik stránek p. 94. 620. n. —

² Förster, Jugendlehre p. 616. — Stolz, Erziehungskunst p. 242. 311.

děti snad za nestoudno, že uviděly hromádku něčeho „lidského“, nebo že někdo vykonával tělesnou potřebu. Podobně také mluvení o takových věcech, neslušné výrazy a nadávky. *Zřetelně upříkladni, co by mohlo býti hříchem proti stydlivosti.* Přeháněti však a hodnotiti jako hřích těžký to, co by u dětí tohoto stupně mohlo býti jen lehkou provinou, by vedlo k bludnému svědomí. Arci nebudu se vyjadřovat, že je to „p o u z e“ všední hřích, nýbrž budu jak v tomto případě, tak jindy vůbec mluvit o všedním hříchu jak o zlu, před kterým se děti mají mít na pozoru. Stručně se poučení o stydlivosti opakuje před sv. zpovědi s pobídkou k upřímnému vyznání.

ZAKY STARŠÍ (*asi pátým ročníkem počínaje nahoru*) poučuje katecheta v podstatných rysech podobně jako mladší, jenom že důkladněji. A to nejprve pozitivně pod zorným úhlem slova Páně „Blahoslavení čistého srdce“ (Kat. pod ot. 201.) s poukazem, že ochranou sv. čistoty je stydlivost, a jak se stydlivý chová. Užije výrazu „*části pohlavní neboli stydké*“, aby se děti uměly v tomto oboru řádně vyjadřovat. Hříchy proti stydlivosti znázorní třeba na chování synů Noemových. (BD čl. 6.) Pak uvede znova, co je pouze neslušno, dále, že hříchem není, co se vzhledem k povinné stydlivosti stane náhodou, nechtě anebo z potřeby.¹ — Z katechese má zase vysvitnouti zřetelně, že *proviny proti stydlivosti jsou hříchy lehké, ale škodlivé a velmi nebezpečné, protože mohou vésti k těžkému hříchu proti sv. čistotě neboli cudnosti.*

O *hříchu necudném* mluví katecheta z povšechného hlediska, nepouštěje se do bližšího určení, příležitostně v biblických dějinách. (Potopa, Sodoma, žena Putifarova, král David, Zuzana, Maří Magdalena.) V soustavném učení katechismu poznamená, že se toho hříchu dopouští leckdo ze školy vyšlý, ale též bohužel snad i někdo ještě školou povinný. Zbylé stran toho u jednotlivců nejasnosti a pochybnosti odkáže do zpovědního vyznání.

3. K STYDLIVOSTI A CUDNOSTI NABADEJ!

Poučení samo, byť i didakticky nejsprávnější, ani v tomto choulostivém oboru nestačí. Rozum nahlíží, uznává - vůle se přičí a nechce. Dlužno ji rozehrát a pohnout.

POHNUTKY NADPŘÍROZENÉ mimo všeobecné motivy bázně před Bohem a lásky k němu: *Bůh všudypřítomný vidí.* „Kterak bych mohl to zlé učinit a hřešiti proti Bohu svému!“ (Gen. 39, 9.) - „Než bych před očima Páně zhřešila, raději nevinná půjdu na smrt.“ (Dan. 13, 23.) — „*Svatý Hospodinu*“ měl na zlaté čelence vyryto velebněz Starého zákona. - „Což nevíte, že

¹ Mönnichs, 1. c. p. 16. 23. 26. 27. — CHPB 1932 p. 189. — 1936 p. 176.

tělo vaše je chrám Ducha svatého a že nejste svoji? Oslavujte tedy Boha tělem svým!" (1. Kor. 6, 19. 20.) — *Poměr k Bohu.* Duch pohřížený ve smilstvo není schopen se povznášeti vzhůru: přestává se modlit. Hřích, zakořeněný návykem, bývá „němý" = nechce se zpovídat. Světlo víry hasne, až „lampa, co temně hořela, prskne a zhasne docela": odpad od sv. víry. — *Bůh odplatí.* „Blahoslaveni." (Mat. 5, 8.) - „Budou v nebi následovati Beránka Božího." (Zjev. 14, 4.) - „Chrám Boží je svatý, a to jste vy; kazí-li kdo chrám Boží, toho zkazí Bůh." (1. Kor. 3, 17.) - „Odplata hříchu je smrt." (Řím. 6, 23.) Smrt nekajicná. „Cesta do pekel." (Přísl. 7, 27.)

POHNUTKY PRIROZENÉ. Jak vzácné dobro je zdraví! Tělesnými hříchy proti cudnosti se podkopává. Pohlavní nemoci, „tajné", leckdy nezhojitelné, nakažlivé, dědičně přenosné. — *Duševní vlohy.* Čím mladší organismus, tím zhoubněji působí nezřízený život: paměť slábne, rozum otupuje, vůle malátní. Kolik nadějných duchů zapadáva navždy v bažině nemravnosti! „Potom lituje, když už pozdě je." — *Krása.* Cudně nevinná duše se obrazí v tváři a dodává i nevzhlednému obličejí zvláštního půvabu. Tělesné hříchy necudné šeredí. „Vidět ji to z očí." — *Čest.* „Pokolení známé u Boha i u lidí." (Moudr. 4, 1.) Každý hřích ubírá člověku cti a vážnosti, hřích necudný hanobí. „Smilná žena jako výkal na cestě bude pošlapána." (Sir. 9, 10.) „Panenský věneček." Kdo se zahazuje, bude zahozen. — *Život.* Některé hříchy se rovnají nenáhlé sebevraždě; leckdo si vlastní rukou vykopává předčasný hrob. (Moudr. 1, 16.)

KTERAK UŽIVAT POHNUTEK? *Jak se kdy která hodí do-
tyčnému věku.* Všechno všem se nehodí. Buď veřejně při spo-
lečné katechesi, nebo důvěrně mezi čtyrma očima, a to zvláště
ve zpovědnici; — *ne všech pohnutek naráz, nýbrž po jedné,*
po dvou, zato však častěji a v různých obměnách. Jediná krůpěj
kámen nevyhloubí. — Velmi je žádoucí soustředit poučky a
pobídky k stydlivosti a cudnosti každoročně na jedno celé ob-
dobí jako výchovnou směrnici. A při tom pravidelně nejen mo-
rálku hlásat, nýbrž sílu budit a sílu také zprostředkovat ze sva-
tých zdrojů!

71. Obrisy katechese o stydlivosti.

Pro nižší a střední stupeň.

V katechesi se podají jednu hodinu základní poučky o stydlivosti v rozsahu čl. 79. „Katolické prvouky". Není k tomu napoprvé třeba nic více dodávat: simplex sigillum veri. Zejména

nic o nepočestných řečech a myšlenkách. Jelikož se katechese jen málo vytazuje, opakuje se poučení dle zásady „rozděl a panuj!“ příští hodinu stručně a dodá se k tématu několik podrobností.

PRVNÍ HODINU.

JAK SE CHOVA HODNÉ, STYDLIVÉ DÍTĚ. Ráno vstane, vezme si šaty (*zjednotlivit podle poměrů!*) a hned se obleče. Tak oblečené zůstane po celý den. Hlavu, krk, ruce může mít odkryté; i bosky chodit a běhat je v létě zdravé. Ale jiné části těla se oděvem zakrývají a zůstanou zakryty; i když je horko doma nebo venku. Také při koupání má hodné, stydlivé dítě v předu (*ukázat rukou!*) aspoň zástěrku. A na to, co je tou zástěrkou zakryto, se bez potřeby nedívá, bez potřeby se tam neodkrývá, bez potřeby se tam nedotýká, ani se tam nenechá od nikoho bez potřeby dotýkat. To se nesmí, to stydlivý chlapec, stydlivé děvče neudělá.

Večer před spaním se pomodlí, potom svleče vrchní oděv (*zjednotlivit!*) a zůstane jen ve spodním prádle. (*Označit podle místních poměrů!*) Tak si ulehne do lůžka, složí ruce křížem přes sebe a vzpomene si: anděl strážný stojí nade mnou. A tak leží pokojně, až usne. Pán Bůh se pořád dívá: on vidí všechno i potmě a má radost z hodného, stydlivého dítěte. Tu radost chcete jistotně Pánu Bohu dělávat i vy, není-liž pravda? Tož poslouchejte, co vám řeknu. Slibte každý potichu: Svatý Bože, všudypřítomný a vševědoucí, budu se celý den chovati stydlivě. Chci zůstat hodným, stydlivým dítětem. Tak ze mne bude mít radost Pán Ježíš, Panna Maria, anděl strážný. Povstaňte, složte ruce a pomodlíme se: „Anděle Boží, strážce můj . . .“

DRUHOU HODINU.

ROZŠÍŘENÍ UČIVA MINULÉ HODINY. Slíbili jste Pánu Bohu: zůstanu hodným, stydlivým dítětem. Jak se k tomu zařídíte? Vzpomeňte si, co jsem vám v úterý vykládal. (*Stručně vypráví opět.*) K tomu dnes ještě něco. Dávejte dobře pozor! Nejprve, co se smí, co není hříchem: hříchem není to, co se děje z potřeby. Když se tam někdo odkryje při umývání, anebo když jde na stranu. Proč se říká „na stranu“? To je zajímavé. Kůň nechodí na stranu, pes také ne - člověk jde stranou, kde ho nikdo nevidí, kde je sám, tam stranou si to odpraví, slušně se zakryje a odejde. Tak to děláváte, není-liž pravda?

KOUPANÍ. Vyhledejte si místo, kde se mnoho nechodí, nejlépe (*navrhni, kde - podle místních poměrů*). Chlapci zvlášť a

děvčata zvlášť. Kde se koupají chlapci, tam se stydlivé děvče neukáže. Kde se koupají děvčata, nemá žádný chlapec co dělat. To by stydlivé dívky netrpěly, raději by hned utekly. Při koupání má stydlivé děvče na sobě košilku, tou je zahaleno od krku až po kolena. Chlapci plavky, neb aspoň šátek, anebo zásterku, aby každý byl zakryt v polovici těla na předu. (Označ rukou: odsud až posud!)

NAHOTINY. Někde je v obchodě za výkladním oknem vidět obraz anebo pohled, na tom je vymalován někdo nahý anebo polonahý. Myslete si: někdo z vás by tamtudy šel vedle, uviděl by to náhodou, ale hned se obrátí, aby to neviděl; a po druhé už se tam nedívá. Chtěl on to vidět? Nechtěl. Uviděl to rád? Ne. Bylo tedy to vidění hříchem? Nebylo. Hřích by měl, kdo by se na takový obraz díval rád, schválně, se zalíbením. Kdo je stydlivý, ten to neudělá. A kdyby se doma odkryl malý bratříček anebo malá sestřička, vy už jste starší, rozumní: napomeňte toho maličkého a řekněte: „Fuj, nestydiš se! To je škaredé, to se nesmí, hned se zakryj!“ Uděláte to tak?

MRAVNOSTNÍ ÚKOL.

PRO CHLAPCE 3. A 4. ROČNÍKU. Nic nepište venku na stěně, na dveřích, na plotě. Ani tužkou, ani křídou. Jména hloupých na všech sloupích. Chtěl by někdo z vás také patřit mezi hloupé? A všelico vidět napsáno a načmáráno leckde na plotě, na vratech, v záchodě. To není pěkné. Nenechávejte to tam. - Ukažte, že máte rozum, že chcete, aby u nás bylo pěkně. Smažte to! Uděláte radost andělu strážnému. Příští hodinu se otážu, který z vás něco smazal. (*Mravnostní policie maličkých. Netrpí-li děti venku nápisy mravně snad i nezávadné, nebudou samy čmárati závadné.*)

PRO VSECHNY. Není to pěkné, když někdo na druhé pořád žaluje, běží s každou maličkostí. Někde se takovému říká „žalobný koláček“. Sám na sobě nic nevidí, ale na druhých každou smetičku. Nebudte žalobnými koláčky! To není pěkné. Jen někdy hodné, stydlivé dítě nemlčí a nesmí mlčet. A kdy? To si dobře zapamatujte: kdyby se někdo k němu choval nepočestně: kdyby ho někdo cizí bez potřeby odkrýval, anebo se ho bez potřeby dotýkal na tom, co má býti vždycky zakryto. Děti, to se nesmí! Hodné, stydlivé dítě řekne: „Povím to mamince.“ A jde a poví. A maminka se s tím nestydou už vypořádá. Budete si to pamatovat? Pamatujte a slibte znovu Pánu Bohu: Svatý Bože, všudypřítomný a vševědoucí...

PRO SV. ZPOVĚĎ. V přípravě ke sv. zpovědi měj rádně na zřeteli, že hříchy proti stydlivosti jsou u dětí nižšího a středního

stupně zpravidla lehké, a pouč děti, uznáš-li za vhodné, jak se na lehké, úplně dobrovolné hříchy dívá Bůh nejvyšší svatý a spravedlivý. (Myšlenky k tomu v Katech. ot. 226.) Vzbud s dětmi lítost s určitým předsevzetím, pouč je, kterak se ve zpovědi vyjadřovat (nikoli: „díval jsem se na něco neslušného, nestydatého“ - nýbrž: „bez potřeby jsem se odkrýval, dotýkal, pohlížel na to, co má býti zakryto“; později: „pohlížel jsem nepočestně“), a napomeň je, aby při zpovědi všechno pověděly upřímně, co je tíží a znepokojuje. Kdyby o něčem pochybovaly, jest-li to hřích či není, ať se otáží zpovědníka. Kdyby co neměly povědět, ať řeknou: „Ještě mám něco na svědomí a nevím, jak to říci.“ A zpovědník že mu rád pomůže.¹

72. Didaktické poučky k výchově cudnosti.

Na vyšším stupni žactva.

VZHLEDEM K METODĚ.

a) **POUČUJ ZRETELNĚ**, užívaje důsledně výrazů, jež uvádí předepsaný katechismus, zejména v ot. 201. a 203. *Dobře rozeznávej slova „slušný“ - „stydlivý“ - „cudný neboli počestný“*: to nejsou výrazy stejnoznačné. Také „čistota“ a „svatá čistota“ jsou různé pojmy, dlužno je tudíž s didaktického hlediska rozlišovat. — *A náležitě oceňuj dotyčné hříchy co do velikosti!* Neoznačuj tedy maličkosti za hříchy těžké, ale také neklad na lehkou váhu hříchy všední. To i ono by mělo pro svědomí katechumenů nedobré následky. Proto určitě a srozumitelně! — *A bez nemístného ostychu!* Žádný dlouhý úvod, jako by mělo přijít cosi zvláštního, nýbrž začni jak obyčejně. Z vážného vzezření a hlasu katechetova, jakož i z vlastního tušení poznávají žáci sami, že jde o věc pro život mimořádně důležitou a budou sledovat poučení v nápadném tichu a s napjatou pozorností.

b) **VYJADŘUJ SE OPATRNĚ!** Proto soustavné poučení starších žáků o cudnosti aspoň ve vyšších třídách národní školy *odděleně podle pohlaví*. — A vždy tak, aby se žádný z mladých posluchačů nepohoršil. Každé slovo budiž pečlivě rozváženo, aby se podrobným líčením hříchu nezacházelo příliš daleko a žáci se předčasně nedovíдали, čeho zatím znáti nepotřebují. Blíže uvádět, že podstatou hříchu proti sv. čistotě je pohlavní (zlá,

¹ Ostatně srv. Pichler, *Katechesen über das 6. Gebot für die Unterstufe CHPB* 1929 p. 149–155. — Že je úplně nesprávně vyjádření: „Díval jsem se na věci neslušné – na něco necudného“ a p. viz VL 1935 p. 264. Správné znění podává Kat. v ot. 203.

smyslná) rozkoš, tělesné rozrušení, bylo by výchovně pochybeno.¹ — Je velmi radno míti dotýčnou katechesi doslova písemně vypracovánu a ji výjimečně z připravené předlohy i čist, netroufá-li si kdo ji z paměti přednést. Otázkami se katechese co do části ožehavé nerozbírá a neopakuje, aby z některé odpovědi nevznikly trapné rozpaky. Zadává a zkouší se jen to, co je v katechismu.

c) KATECHISUJ ŠETRNE, maje zřetel k tomu, že některý z žáků snad už se skutkem provinil proti sv. čistotě. Aby tudíž nepozbyl myslí a sebedůvěry, nýbrž byl povzbuzen k lítosti a polepšení, všichni pak k upřímnému vyznání ve sv. zpovědi. „Povězte všechno, co vás tíží a co se vám zdá býti hříchem. Kdybyste o něčem měli pochybnost, řekněte: Ještě mám něco proti šestému přikázání Božímu, ale nerozumím tomu náležitě. - Zpovědník vám ochotně vypomůže a třebas řekne: to není hřích - anebo: to je lehký hřích - anebo: to je hřích těžký. - A podle toho se s pomocí Boží zařídíte.”

VZHLEDEM K POČESTNÉMU ODĚVU.

Před čím třeba důtklivě varovat *dívky už dospívající* (oděv nahoře hluboko vystřižený, dole a na rukou příliš krátký, ostatně průsvitný a těsně přiléhavý), lze u mladších - asi do dvanáctého roku - posuzovat mírnějším měřítkem, ale vzhledem k budoucnosti brát už v útlém věku vážně. Co je dnes u děvčete po té stránce mravně snad bez nebezpečí, bude nebezpečno a pohoršlivo zítra, není-li proti tomu zavčas vypěstěn dívčí stud. (Mönnichs 1. c. p. 8. - GA p. 632.) S čím kdo vyroste, to mu i přiroste. Děvče, které by se bez výchovného poučení a bez nejmenší námitky nechávalo růsti v oděvu mravně závadném, nevidělo by v něm ani později nic nenáležitého. Principiis obsta! Čím spíše, tím snáze.

Aby se tomu zavčas předešlo, bude tříbit katecheta dívčí stud i vkus po té stránce *hned za prvních let. Arci opatrně a způsobem taktním, aby zbytečně nenarazil u rodičů.* Nejvhodněji nepřímo: „To se mi líbí, jak je N. N. oblečena, to musí každý pochválit.” - „Kdo pak ti šil ty šaty? Je pěkné a vkusné, že nejsou příliš krátké.” - „Hleďte: jednoduché, čisté, ne drahé, a jak jí hezky sluší!” - „Tyhle šaty jsou vhodnější, než předešlé: poděkovala's mamince?” - Jindy, ale jen potichu „do ouška”: „Vzkaž maminku ode mne pozdravovat a zapros ji, aby ...”

¹ Přesto, že tento výraz „böse Lust“ doporučuje P. Gatterer S. J., Erziehung zur Keuschheit p. 55-57. a ve své Katechetice p. 639-641. Též nový katechismus rakouský užívá tohoto výrazu. Oproti tomu zkušený zpovědník a spirituál P. Al. Stork T. J., že „ještě i před mládeží škole odrostlou nutno se varovati slov: tělesné rozrušení, smyslná rozkoš”. (Věstník Jednot duchov. 1932 p. 43.) Podobně osvědčený katecheta mnichovský Götzl: „unkeusche Lust-leeres, wenn nicht gefährliches Wort, solange die natürlichen Voraussetzungen fehlen.” KB 1935 p. 376.

A příležitostně laskavé slovo k matce. Připráhne-li na pomoc hodná učitelka, jde všechno hladce a bez obtíží. V přípravě ke stolu Páně lze počestný oděv (Katech. ot. 111.) popsat už blíže. Poukaž na oděv Panny Marie při zjevení lurdeském. U větších děvčat se při té příležitosti patří také zmínit o šatě nepočestném a o pohoršení, které se jím působí (Katech. p. 127. odst. 1.). Kde se vhodně dá, třeba i s použitím Přísl. 7, 10.: „Žena nepočestně oděná vyšla na lov duší.“ Co jinak dlužno míti v tom oboru na zřeteli, viz na str. 242. (Cvičebný úbor studentek VL 1934 p. 178.)

VZHLEDEM K POHLAVNÍMU POUČENÍ.

PO KTERÉ STRANCE JE VE ŠKOLE NEPRIPUSTNO? *Poučení o pohlavních ústrojích, úkonech a nemocech nepatří, pokud by se mělo udíleti přímo, podrobně a všemu žactvu některé třídy hromadně, do školy vůbec, nejméně pak do katechese.¹ Otu-poval by se tím pohlavní stud, podněcovala by se nebezpečně smyslná zvědavost a domněle žádoucího cíle ve prospěch cud-nosti by se nedosáhlo. Je mnoho pohlavně uvědomělých, kte-rým přesné, ba dokonce vědecké uvědomění nebrání v nezří-zeném životě se smutnými jeho důsledky.² Pouhé uvědomění pohlavní neskýtá dostatečné obrany, není-li proti nízkým pu-dům náležitě vyzbrojena a vycvičena vůle. Ta je důležitější, než pouhé vědění sebe víc úplné a podrobné. „Video meliora proboque, deteriora sequor.“³*

POTŘEBNÉ PRVKY POHLAVNÍHO VĚDĚNÍ dostávají kate-chumeni nenápadně, nevtíravě a jakoby zahaleny posvátným zá-vojem při katechesi o vtělení Syna Božího (Katech. ot. 34.), o navštívení Panny Marie („s kterým jsi, Panno, Alžbětu na-vštívila“), o narození Páně („kterého jsi, Panno, v Betlemě po-rodila“), o pozdravení andělském („neboť Stvořitel nebe i země za svůj stánek si tě vyvolil“). Po 25. březnu za 9 měsíců se ten svatostánek otevřel: „plod života tvého“). — To probírá kate-cheta v soustavném učivu jakoby beze zřetele k pohlavnímu poučení a bez dalšího připomenutí po této stránce.

Kterak se při tom vyjadřovat, měj katecheta předem promyšleno a doslova připraveno. Jakákoliv ostýchavost a rozpačitost by tu nebyla na místě. Podobně také, když veřejně předčítá některé evangélium. (Luk. 11,

¹ V encyklice „Divini illius Magistri“ dto 31. XII. 1929 se v oboru pohlavním odsuzuje „nerozvážné zasvěcování a předchozí poučování pro všechny hromadně a veřejně“. VL 1931 p. 275. — ² K otázce pohlavní výchovy školní mládeže. VL 1934 p. 137. a 1929 p. 1. — ³ „Die Frage der sexuellen Vorbeugung ist eine Kraftfrage, keine Wissensfrage; ja die übertriebene Aufklärung, die Hinlenkung der Aufmerksamkeit auf das Erotische, statt Ablenkung, kann gerade die Gefahren her-aufbeschwören, die man abwenden möchte... Die beste Sexualpädagogik liegt in der allgemeinen Verstärkung aller auf innere und äussere Disziplinierung hinwir-kenden Charakterkräfte: jede Erziehung zur Reinheit, Mannhaftigkeit, Offenheit, Askese, Ordnung ist zugleich auch Sexualpädagogik.“ — F. W. Förster, Erziehung und Selbsterziehung p. 311.

27. - Jan 16, 21.) Právě kdyby dotyčné řádky vynechal, anebo jejich vysvětlení se úmyslně a důsledně vyhýbal, obracela by se na ně pozornost dětí zvýšenou měrou.¹

V NEJVYŠŠÍ TRIDĚ NARODNÍ ŠKOLY dalo by se poučení vhodně připnouti k evandéliu třetí neděle svatopostní (BD čl. 121.) asi v tento způsob: „Žena z lidu řekla Pánu Ježíši: Blahoslavená máti, která tě zrodila a živila. To vám vysvětlím, abyste tomu lépe rozuměli. Adama a Evu si představujeme, když je Pán Bůh stvořil, už jako dospělé. Jiní lidé přicházejí na svět jako maličké děti. Takové dítě nemůže s počátku žít samo; proto zařídil Bůh ve svojí dobrotě, že ono žije nějaký čas u své matky. Matka to maličké robátko nosí pod srdcem, až ono potom spatří světlo světa - narodí se. Tak i Duch svatý upravil pro Syna Božího lidské tělo z těla Panny Marie, a Syn Boží se vtělil, usídlil se jako maličké robátko pod srdcem Panny Marie, až se potom v Betlemě narodil. Proto řekla ona žena v evandéliu: Blahoslavená máti, ... Podobně vás každého zrodila a živila vaše maminka. Považte, jak už jen proto ji máte mít rádi a být jí vděční. Ona je po Bohu vašim největším dobrodincem. O takové vážné a svaté věci se nemá nikdy mluvit nevázně. Také vy o takových věcech s nikým nemluvte. Kdybyste potřebovali víc o tom vědět, nehledejte poučení u zkažených společníků. Opatruj vás Pán Bůh, Rodička Boží a strážný anděl!“

Takové vysvětlení, jež se nenuceně přiřadí k svatému textu evandělie a nenapíná zbytečně zvědavost, stačí v tomto věku docela. Příležitostně možno se k němu vrátit, ale víc už ve školním kolektivu neříkat.

BLIŽŠÍ POUČENÍ POHLAVNÍ *mohlo by se státi jen individuálně mezi čtyrma očima*. Jen individuálně možno v určitém případě vědět, kdy je na poučení pravý čas, jak je to poučení nutno přizpůsobiti vzhledem k účelu, a v jakém rozsahu je dotyčné poučení potřebno neb užitečno. Neboť od těch tří okolností závisí výsledek. *Takové osobitě soukromé poučení je po výtce úkolem rodičů*, na něž učitel náboženství jednotlivého žáka odkáže. Jelikož však rodiče s ten úkol mnohdy nejsou, nebo jej zanedbávají, třeba je samy o něm vhodně poučit a k němu povzbudit. A to buď jednotlivě v určitém případě, anebo ve shromáždění: sdělí se jim příslušný návod, anebo se jim dá do ruky vhodný, lidově srozumitelný spisek, aby z něho staršímu dítěti přečetli poučnou partii.²

¹ „Es geziemt sich für ihn, dieselbe Unbefangenheit zu zeigen, mit der die Kirche jene Stellen allen zu lesen und zu hören darbietet.“ SCH p. 178. — ² Na př. „Tajemství života“ ze sbírky „Životem“. — Dom. Pecka, „Listy otce synovi“, „Listy matky dceři“. — Seznam německých tisků na týž účel CHPB 1935 p. 60. — K ústnímu poučení shromážděných matek „Wie ich mit Müttern über die Erziehung zur sittlichen Reinheit rede“ KB 1929 p. 364.

Katecheta sám by se toho úkolu (soukromě poučit určitého jednotlivce) mohl podjati jen s výslovným, aneb aspoň tichým souhlasem rodičů. Ze i přesto si při poučení musí počínati s velikým taktem a velmi opatrně, je samozřejmo. Ostatně je v tomto oboru vážně míněné poučení z povoláních úst, i kdyby snad nebylo co do metody docela bezvadné, vždy ještě lepší, než uvědomění, které by si potřebný jednatel jinak zjednal ze zdrojů nečistých. — Výjimečně mohl by k soukromému poučení posloužit *tištěný spis*, ale jen opravdu spolehlivě dobrý a individuálně vhodný. Jinak poučení tiskem spíše dráždí a kazí, než aby úspěšně varovalo. (Hlídka 1932 p. 243. a 1935 p. 220.) — *Do rukou mládeže poškolní*: Ad. Pelikán T. J. „Vino ze sodomských vinic.“ - Hardy Schilgen T. J. „Ty a ona“, „Ty a on.“ - „Jungmädchensweggeleit.“ (Düsseldorf, Schwan.)

* * *

K OTÁZCE POHLAVNÍ VÝCHOVY: *Dom. Pecka*, Nové cesty v sexuální výchově VL 1929 p. 1. n. - *J. Kramoliš*, Výchova mužské mládeže k čistotě VL 1931. - *V. Kubíček*, Pohlavní výchova v Americe VL 1932 p. 150. - „Čistota“ a „sv. čistota“ VL 1932 p. 320. - K otázce pohlavní výchovy školní mládeže, Hlídka 1933 p. 422/5. - VL 1934 p. 137. - Kdo by měl pohlavně poučit VL 1934 p. 138. - *Fr. Tomášek*, Problém poučení v oboru cudnosti VL 1935 p. 177. 216. a VL 1936 p. 114. - *Em. Žák*, Pohlavní výchova mládeže, Fragmenty VI. p. 470. (V. Kotrba, Praha). - *V. Kubíček*, Kterak hříchy proti sv. čistotě vyjadřovat VL 1935 p. 264. - *Dacík*, Sexuální výchova, Na hlubinu 1936 p. 446.

Ze problém pohlavního poučení jest už i v národní škole palčivý: *Busse*, Kinder fragen den Lehrer p. 24. - Vzhledem k metodě: SYST p. 260. - SCH p. 177. 185. - GA p. 627. - *Gatterer*, Erziehung zur Keuschheit. - *Mönnichs*, Zur Katechese über das 6. Gebot. - *Förster*, Sexualethik und Sexualpädagogik, - Schule und Charakter p. 127/31. - Erziehung und Selbsterziehung. - *Kardinal Bertram*, Reverentia puero! (Herder, Freiburg.) - *Möhler*, Kommentar zum Katechismus (Rottenburg, Bader) II. p. 161. - *Stolz*, Erziehungskunst pod hesly „Schamhaftigkeit“, „Unkeuschheit“. - *Joh. Pichler*, Unsere Stellung gegenüber der sexuellen Aufklärung CHPB 1920 p. 2. n. - 1925 p. 265. - *Gatterer*, CHPB 1927 p. 169.

73. Myšlenky pro katechesi o sv. čistotě.

Co poroučí Bůh šestým přikázáním? (Katech. ot. 201.)

Pro vyšší stupeň národní školy.

POKYN METODICKÝ. Abych si něčeho vážil, sobě to chránil a bál se toho pozbyť, musím znáti životní hodnotu té věci, věděti tudíž, proč to Bůh přikazuje. Tedy vzhledem k požadavku stydlivosti a cudnosti, v čem spočívá životní hodnota šestého přikázání Božího. Případně o tom katechisovat nebývá snadno. Proto zde několik myšlenek na výběr k domácí přípravě. — Katechesi, podle toho individuálně složenou, není radno podávati celou nepřerušene; to by jednak žáky unavovalo, jednak by se rozplynulo v mlze. Proto zaved' po každém větším odstavci se žáky *rozhovor*

v ten způsob, že položíš opatrně (srv. čl. 72. odst. 2.) několik otázek a na odpovědi upneš své poznámky, aby obsah utkvěl žactvu lépe v rozumu i v paměti. Zvláště potřebný je rozhovor k rozlišení pojmů „stydlivý“ a „počestný neboli cudný“, jak to přesně rozlišuje katech. v ot. 201. Dlužno tu katechumeny výslovně upozornit, zejména v případě, když vinou tištěného zrcadla zpovědního, jež jim nepatřícně přišlo do rukou, mají svědomí po té stránce zkresleno a pokládají oba výrazy za stejnoznačné.

* * *

Do nebe se dostane, kdo věrně slouží Pánu Bohu. „Sloužití“ znamená: poslouchat, co Pán Bůh přikazuje. *Šestým příkazem ukládá Bůh každému člověku, aby si chránil svatou čistotu.* Pán Bůh jako by říkal: Buď cudný neboli počestný!

OCHRANOU CUDNOSTI SVATÝ STUD.

Zachovati sv. čistotu a zůstatí cudný neboli počestný může s pomocí Boží jenom ten, *kdo je stydlivý*. O stydlivosti jste už kolikrát slyšeli. Vzpomeňte si třeba na první rodiče v ráji. Pojedli zapověděné ovoce a tak se dopustili hříchu. Tím hříchem se s nimi stala veliká změna. Písmo sv. vypráví: „Po hříchu se jim otevřely oči, a oni poznali, že jsou nazí.“ I začali se stydět. Z vnuknutí Božího si natrhali se stromu fíkového listí a z toho si udělali zástěry. Ty by ovšem zanedlouho byly uschly a spadly. Ale Bůh chtěl, aby lidé měli některé části svého těla stále zakryty. Proto se jim Hospodin sám postaral o šaty. „Oděl Hospodin první lidi v kůže zvířecí.“ Hleďte, děti, jak velice záleží Pánu Bohu na tom, aby člověk se svým tělem zacházel stydlivě! A to každý člověk: i pohan a žid, a tím více křesťan.

Rozhovor. Jak zní šesté přikázání Boží? — Kterou ctnost si podle toho máme zachovat? — Sv. čistotu si chrání jen, kdo je stydlivý; kdy se začali stydět první rodiče v ráji? — Čím si zakryli svou nahotu? — P. B. s tím souhlasil: z čeho to poznat?

NAŠE TĚLO SVATÝM CHRAMEM BOŽÍM.

Naše tělo je před okem Božím něco svatého. Jak tomu rozumět? Poslouchejte! *Když jste byli pokřtěni*, posvětil vám Duch svatý tělo, aby to tělo bylo jeho chrámem, chrámem Duha svatého. Jako v kostele sídlí Ježíš Kristus, tak se tehda při pokřtěni usídlil Duch svatý ve vašem těle. To připomněl sv. Pavel křesťanům v Korintě, když jim napsal: „Což nevíte, že jste chrámem Božím, a že Duch Boží ve vás přebývá?“ (1. Kor. 3, 16.) A přidal k tomu napomenutí: „Oslavujte tedy Boha tělem svým!“ (1. Kor. 6, 20.) Tak sv. Pavel.

Ale slyšte dále! *Při sv. přijímání* dostáváte na jazyk sv. hostii, nebeský chléb. Vy víte, kdo je přítomen pod způsobou

chleba ve sv. hostii: sám Kristus, Pán nejsvětější; ten vám při sv. přijímání vstupuje do srdce. Chce vám posvětit duši, ale netoliko duši: P. J. vám chce posvětit i tělo. Hleďte, jak to tělo má býti svaté! — Ale ještě víc. Dnes anebo zítra, ale jednou jistě nadejde vaše poslední hodinka, a budete se chystati na smrt. „Umřítí musím, ale nevím kdy . . .” (Katech. p. 40.) Tak i vy chcete umřítí s Pánem Bohem, chcete odejiti na věčnost zaopatření, není-liž pravda? Při zaopatření dostanete sv. pomazání. Svěceným olejem pomaze kněz vaše tělo, abyste byli duševně i tělesně silni k smrtelnému zápasu. Ejhle, *tělo posvěcené sv. pomazáním*.

Při smrti odchází duše před soud Boží a *mrtvé tělo* dá se do rakve. Hleďte, zdálo by se: m r t v é tělo, co pak na mrtvém těle záleží! A přece záleží, a velmi záleží. Kněz to mrtvé tělo kropí svěcenou vodou, okuřuje kadidlem a pohřbívá je do svěcené země. Považte, jak cosi úctyhodného je tělo katol. křesťana ještě i po smrti v rakvi a v hrobě! — A nyní slyšte na konec to nejzajímavější! Tam na hřbitově odpočívá mrtvé tělo v hrobě. Zůstane tam navždycky? Na věky? Vy dobře víte, že nikoliv. „*Věřím ve vzkříšení těla.*” „Přijde hodina, že všichni mrtví uslyší hlas Syna Božího, a jak uslyší, ožijnou. A půjdou ti, kteří dobře činili, na vzkříšení života.” Bude státi každý, kdo svatě umřel, před soudem Božím. Bude tam státi po pravé straně mezi ostatními svatými svatý - se svým tělem. A to tělo bude oslavené a začne míti podíl na nebeské blaženosti. Ejhle, děti, to je záhodno dobře vědět o lidském těle.

Rozhovor. Lidské tělo je cosi svatého, zejména tělo člověka pokřtěného: proč je zvláště svaté brzy po narození? — To je posvětil Duch svatý; při čem posvěcuje naše tělo Kristus Pán? — Čím bude naše tělo posvěceno před skonáním? — I mrtvé tělo křesťanovo je svaté: z čeho to poznati při pohřbu? — Na co má po smrti právo svatá duše? — Kdy se dostane do nebe též svaté tělo?

ZACHAZEJ S TĚLEM STYDLIVĚ!

Z toho vidíte, jak je naše tělo před okem Božím cosi vzácného, jak velice záleží Pánu Bohu na tom, abychom své tělo chovali s posvátným studem. Takto se stydětí je vlastně dar Boží; je to vrozeno každému člověku, že některé části našeho těla mají býti zakryty. Jsou to *části pohlavní neboli stydké*. Kdo je stydlivý, ten se tam . . . (Katech. p. 127. dole . . . nepřemýšlí.) — Všimněte si dobře: v katechismu je zvláštní důraz na slovech „bez náležité potřeby”. *Všechno, čeho je nutně potřeba, aby se tělu ulevilo, aby zůstalo zdravé a zevně čisté, to se smí, to není hřích. A kdyby někdo viděl, na co se nemá*

hledět, ale viděl by to jen náhodou, nechtěl to však viděti, a hned oči obrátí jinam a potom se tam už nedívá, za to hříchu nemá. A kdyby někomu napadlo něco nestydatého, a on se tomu brání a nechce na to myslet, za to nemá hřích. Ano má z toho i zásluhu, že se tomu pokušení bránil a s pomocí Boží se též ubránil. Tak to má být, to poroučí Bůh šestým přikázáním: Katech. ot. 201.

*Rozhovor. Co poroučí Bůh šestým přikázáním? (Upamětnit ve škole.) — Příklad hodinu poznovu přednésti, co v předešlém odstavci tištěno kursivou, pamětnou větu č. 201. se vytázat a novým rozhovorem ujasnit pojem stydlivosti. K procvičení svědomí upozorní katecheta nejprve, že v pamětné větě 201. je mezi slovy „stydliví“ - „počestní“ nikoli „n e b o“, n ý b r ž „a“, že je tu tedy rozdíl. Potom uvede řadu případů, a žáci při každém rozhodují, bylo-li to potřebno či nepotřebno, a tudíž *proti stydlivosti hříchem či nikoli*: „Matka koupá dítě . . .“ - „chlapci běhají nazí u řeky“ - „chlapec, děvče se dívá zvědavě, když druhý obnažen . . .“ - „dobrovolně pohlíží na vyobrazenou nahotinu“ - „dotýká se části pohlavní . . .“ — U dívek příklad o sv. Anežce, jak si rozpustila vlasy, když jí násilím vzali oděv; sv. Perpetua, když ji v cirku bodala a pohazovala divoká kráva, si upravila natržený oděv.*

SVATA ČISTOTA — BOHU ZVLÁŠTĚ MILÁ.

Šesté: nesesmilniš! Důležité přikázání Boží. To přikázání se týká svaté čistoty neboli cudnosti. Buď cudný neboli počestný, ukládá každému člověku vůbec a křesťanovi zvláště Pán Bůh. A proč ukládá? Ne snad, aby nás obtěžoval, nýbrž aby nás oblažil. Jak to? Poslouchejte! To vás bude zajímat a můžete z toho mít radost. Kdo je cudný neboli počestný, toho Bůh nad jiné miluje. Odkud to víme? To byste mi mohli už sami povědět. Vzpomeňte si: koho vyvolil Bůh za matku pro svého jednorozeného Syna, když se měl stát člověkem? . . . (Rozveď podrobněji!) — Koho Bůh určil Kristu Pánu za ochránce a pěstouna? . . . (Sv. Josef s lilii v ruce: proč se tak vyobrazuje? Promluv o lilii: barva, vůně, každé dotknutí nešetrné zůstává stopu.) — Kterého ze svých učedníků miloval Pán Ježíš nejvroucněji? (Důkaz při poslední večeři a na kříži; a proč nejvroucněji.) — Četl jsem krásné slovo v Písmě svatém, prorok Isaiáš to slovo promluvil místo Hospodina: „Ejhle, služebník můj, příjemný mně, vyvolený můj, zalíbil jsem si v něm.“ (Is. 42, 1. - Jiné slovo téhož proroka 35, 8. 10.) Tak promluvil Hospodin. A to slovo se vzácně hodí na toho, kdo si chrání svatou čistotu, kdo je cudný neboli počestný. Bůh jej nad jiné miluje. To je za živa na zemi.

Po smrti chystá Pán Bůh v nebi tomu, kdo je cudný neboli počestný, zvláštní odměnu. Vzpomeňte si, co řekl božský Učitel

v osmeru blahoslavenství. „Blahoslavení čistého srdce . . .“ Děti, rozumějte dobře! Každý, kdo svatě umře, uvidí v nebi Pána Boha, ale někteří svatí ho vidí hodně zblízka, jsou Pánu Bohu nejbliž, „následují Beránka Božího, kamkoli jde, a zpívají píseň, co druzí svatí zpívati nedovedou“. (Zjev. 14, 3. 4.) Je to Panna Maria, svatý Josef, svatý Jan, miláček Páně, sv. Anežka, sv. Stanislav, sv. Alois, svatá Terezička a nesčíslný zástup panických a panenských duší. A proč jsou v nebi tak blízko Beránka Božího? Proč zpívají píseň, kterou druzí svatí zpívat nedovedou? Proto, že byli až do smrti cudní a počestní, v srdci kvetla jim neposkvrněná lilie sv. čistoty. Takové Bůh nad jiné miluje a chystá jim v nebi zvláštní odměnu.

Rozhovor. Rozdíl mezi slovem „čistota“ a „svatá čistota“ dobře rozebrat! Místo „sv. čistota“ říkáme „cudnost“. — Co ukládá Bůh šestým přikázáním? — Pěkně se dá dokázat, že Bůh nad jiné miluje toho, kdo je cudný neboli počestný: čím se to dá dokázat ze svatých dějin? — Kterou zvláštní odměnu chystá Bůh v nebi duším panickým a panenským? — Co řekl o takových božský Učitel?

* * *

JINÉ MYŠLENKY A POKYNY. K. Reban, Náčrt poučení o sv. čistotě pro dívky 12—14leté. VL 1924 p. 303. - *Katechesen* über das 6. Gebot für die Mittelstufe: CHPB 1929 p. 155—162. - Für Knaben der Oberstufe p. 172—189. - Für Mädchen der Oberstufe p. 189—205. - Möhler, Kommentar zum Rottenburger Katechismus II. p. 172. n. - Göttler, Sexuelle Aufklärung und sexualethische Belehrung: KB 1916 p. 225. 299. - Nástin katechese CHPB 1936 p. 176. - *Pro střední školy*: Pfliegler, Die Behandlung des 6. Gebotes in der Oberstufe der Mittelschule: CHPB 1927 p. 148. a 175. - Wilh. Diessl, Reform des RU. an unseren Mittelschulen p. 82. 83. 101/12.

V.

ŠKOLNÍ KÁZEŇ.

74. Myšlenky k orientaci.

Je zajímavé, že už Komenský znal a zaznamenal staré přísloví české: „Škola bez kázně - mlýn bez vody.“ Tím také znázornil, kolikou měrou je kázeň pro vyučování a školní výchovu důležitá, má-li se dojíti žádoucího cíle. Nabízejí se k tomu cíli dvě cesty: jedna přímá, rovná a suchá, - druhá křivolaká, kostrbatá a blátivá. Po jedné zprvu snad pracně, ale potom v celku pohodlně a spíš, po druhé stále s obtížemi a k cíli snad ani vůbec ne, anebo se zpožděním. To je kázeň a nekázeň.

S pomocí Boží dá se dobrá kázeň udržet a kde potřeba i zavést, a to i za poměrů méně příznivých „in terra deserta et inaquosa - v zemi pusté a bezvodé“. Ne z oka rmutného - z ruky pilné naděje kvitne. Komu se nelení, tomu se zelení i na tomto záhoně školní práce. *Rozhodujícím činitelem je i zde osobnost učitele ať laického, nebo duchovního* (srv. čl. 5.). Říká-li se v Anglii: „sloh je člověk“, možno říci tímžé právem: „kázeň je učitel“ — za jedno svou osobností a za druhé ovládnutím kázeňských pouček. Neboť „více než doktrína je dobrá disciplína“.

Rozsah učiva o školní kázni bývá v rozličných příručkách didaktiky i katechetiky různý. Leckterý autor předpokládá, že adeptové katechetického umění slyšeli už v pedagogice hlavní zásady sem spadající, na př. o výchovném dozoru, o poslušnosti, o trestech a odměnách. A proto se v katechetice o těchto tématech jen letmo zmiňuje jako z dřívějších známých. To má své výhody ve smyslu hesla: Divide et impera! — ale také svoje nevýhody, a to značné. Zejména po té stránce, že se v pedagogice podávají tyto poučky s hlediska povšechného, nikoli výslovně pod zorným úhlem školní kázně; a jelikož byly podány delší dobu před vstupem do životní praxe, netkví živě v paměti, když je jich potřeba do školy. Také by mohlo trpět pozdější sebevzdělání, když se učitel náboženství chce o kázni důkladněji poučit právě z učebnice katechetiky.

Aby se předešlo této nevýhodě, jsou z důvodu didaktické ekonomie v následujících statích seřaděny *výchovné poučky, usměrněné pro kázeň při vyučování náboženství*. Tak se dotyčné partie z pedagogiky se zvýšeným zájmem opakují, a zároveň se nabízí možnost, i v duchovní správě se o školní kázni poučit, a to s lepším, skutečnými poměry a praxí zbystřeným porozuměním. I tu se osvědčuje: „vita docet“ - a „non scholae, sed vitae discimus“. Že k tomu naučení nestačí stručný, suchý výčet kázeňských pravidel, nýbrž že potřeba jakési šíře, dokonce i několikačlankové, *experto crede Ruperto!* Arme Leute kochen mit Wasser.

* * *

Z LITERATURY. Četné statí ve VL: zejména 1921 p. 26. 180. - 1922 p. 34. - 1931 p. 135. - *Drábek*, Nástin výchovné metody sv. Jana Boska VL

1932 p. 47. n. a 1933 p. 7. n. - *P. Alberti*, Světec Don Bosko. - *Weimer*, Der Weg zum Herzen des Schülers. - *Stolz*, Erziehungskunst p. 170. 269. 334. 346. - *Bötsch*, Geheimnis der Erziehung. - GA p. 541/51. - *Förster*, Schule und Charakter a Jugendlehre p. 697—712. - *Keilhacker*, Der ideale Lehrer. - GÖ p. 62. - SYST p. 142/52. - *Em. Žák*, Fragmenty VI. p. 553.: Školní kazimírové. - CHPB 1924 p. 9.: Mittel guter Schuldisziplin. - 1930 p. 180. - KB 1930 p. 299. Disziplin in der Religionsstunde. - ČKD 1923 p. 400. - Dritter Münchener katech. Kurs p. 175. 227. - *Pinkava*, Bildung des Willensvermögens.

75. Školní kázeň.

Pojem, potřeba a předpoklady.

K zdárnému výsledku katechese je se strany žáků kromě náležité dispozice duševní potřeba, aby vyučování pozorně sledovali a ho nerušili, pokynů na ten účel dávaných ochotně poslouchali a sami také svým chováním mimo školu ke klidnému provozu školní práce přispívali. Toho chce (oproti rozmanitým výstřelkům nepořádku, jak se zde onde jeví u žáků nevědomky, z lehké mysli, rozpustilosti, anebo ze zlé vůle) docílit školní kázeň.

OBRAZ TŘIDY UKAZNĚNÉ.

PŘED VYUČOVANÍM. Do školy jdou žáci včas, a to patřičně upraveni (tvář, ruce, šaty); s sebou mají potřebné pomůcky a vědomosti. Cestou se chovají způsobně. - V třídě jsou klidní, bez hluku a zbytečného pobíhání. Se školními věcmi zacházejí šetrně, své mají v pořádku. Tabule zůstává čistá. Když vstoupí učitel, žáci pozdraví, jak je kde zvykem zavedeno, a na dané znamení se modlí.

V HODINĚ VYUČOVACÍ sedí každý rovno a na svém místě a sleduje výklad učitelův pozorně a mlčky. Unus loquatur in schola! Ve škole ať mluví jeden - buď učitel, anebo žák! „Hlasitě myslet“ a napovídat je rušivý nešvar. Chce-li kdo ze žáků promluvit, hlásí se k slovu. Kterak má odpovídat, viz na str. 54. Nepatří se jisti, pohrávat si a vůbec zaměstnávat se něčím, co k učebné hodině nenáleží. - Po hodině se žáci modlí a potom teprv - ač končí-li vyučování vůbec - skládají své věci k odchodu. Z místnosti vychází nejprv učitel a po něm žáci: napřed chlapci, potom děvčata pod dozorem učitele. Venku se od školní budovy rozcházejí.¹

¹ „Ein amerikanischer Schulinspektor sagt, er wolle an der Art, wie eine Klasse die Treppe hinuntergeht, sofort hören, was für eine Art von Lehrer sie habe.“ CH p. 340.

JADREM DOBRÉ KAZNĚ JE POSLUŠNOST, jež se jeví negativně zanecháním všeho, co provoz výchovné práce ruší, pozitivně pak jako dochvilnost, zdvořilé, způsobné a vůbec slušné chování (Anstand), klid, pozornost a bedlivost při práci, šetrnost k vlastnímu i cizímu majetku, laskavý ohled na druhé a pořádek ve věcech. „Všechno děj se slušně a podle řádu!“ (1. Kor. 14, 40.) Je samozřejmo, že to vše má svůj světlý odraz v celé školní budově (chodba, záchod, dvůr) i mimo školu: venku (cizí ovoce, osení, na pastvě, při hře a koupání), v domě otcovském a jmenovitě také v kostele.

POTŘEBA UKAZNĚNOSTI.

PRO ŠKOLNÍ VYUČOVÁNÍ. Lze-li při výchově vůbec mluvit o maličkostech, možno to nejméně vzhledem ke kázni. I zdánlivé maličkosti kalí potřebnou čilou náladu a překáží řádnému průběhu a tudíž i plnému účinu katechese - zvláště, jest-li tu vědomá nedbalost a nepořádnost, svévole a zlomyslnost, drzý odpor a zarputilá neposlušnost. To je kamení a trní na cestě: zraňuje a otravuje, zdržuje učitele v postupu a znemožňuje dosažení vytčeného pro hodinu cíle. Tak zdánlivě jen pro dnešek a vzhledem na učitele, ve skutečnosti však i pro zítřek a na další škodu dotyčných žáků v budoucím životě.

PRO ŽIVOTNÍ BUDOUCNO. Vitae docemus. Škola má vy-pěstovati povahu pro život. Hlavní a nejdůležitější část toho pěstění připadá školní kázni. Co se u jednotlivce neukázní řádně ve škole, odnáší on s sebou jako neukázněné do života. Protože si ve škole nenavykl poslouchat, bude mít později vůli slabou a bude podléhat chvilkovým náladám i rozmarům; proto nebude schopen poroučeti sám sobě a nedovede usměrniti povahu za vyšším ideálem. Pracuje tudíž učitel, jenž řádně a důsledně žactvo ukázně, ne pouze pro žádoucí průběh a výsledek učebné hodiny, nýbrž také pro budoucno svěřených dětí. Nejen pro školu, nýbrž - a to hlavně - pro život poškolní potřebuje mladistvý svěřenec co největšího fondu mravních sil, aby stačil na své povolání časné a došel věčného cíle. S toho stanoviska dlužno hodnotiti školní kázeň.¹ *Co se ve škole po stránce ukázněnosti zaseje a ujme, může s pomocí Boží vymetati pšeničný klas křesťanské povahy: co se neujme, poroste pravděpodobně jako „třtina větrem se klátící“, ne-li dokonce koukol.*

¹ „Sie erscheint nicht als ein blosses Mittel der Schultechnik, um dem intellektuellen Unterricht den ungestörten Verlauf und die grösstmögliche Leistung zu sichern, sondern vor allem als der grundlegende Beitrag der Schule zur moralischen Ausrüstung ihrer Zöglinge für das spätere Leben.“ CH p. 5.

PŘEDPOKLADY DOBRÉ KAZNĚ.

1. ZNATI JMÉNEM VSECHNY ŽAKY JEDNOTLIVĚ. (Jan 10, 3.) - K tomu dopomáhá *seznam abecední* s daty narození, se jmény, bydlištěm a zaměstnáním rodičů, zda který z nich mrtev, kolik a v kterém věku sourozenců doma; k tomu poznámky z případných postřehů: čím který žák zvláště vyniká, čím se vyznamenal anebo provinil; jak prospívá v předmětech svět-ských; vady tělesné anebo mravní; jak se činí co do služeb Bo-žích a svátostí, jakož i mimořádné poměry domácí.¹ — U nové třídy *jmenný pořad sedací*, pořízený s pomocí třídního učitele.

2. POZORNOST ŽAKŮ METODICKY UPOUTAT. Proto hle-dím, aby je nic při vyučování *nerozptylovalo* (z venku, v třídě, v lavici); — aby měli *náležitě pohodlí* (místo, čerstvý vzduch, teplota, světlo); — *aby se zaměstnávali všichni* (ne pouze pilní, nadaní, děvčata, nýbrž i nedbalí, duševně zaostali, méně nadaní a chlapci); — *otázky nejprv celé třídy* a tak, aby se v ho-dině co nejvíce žáků dostalo k slovu. (Srv. čl. 16.); — *co možno nejvíce názoru věcně i slovně*, aby žáci to, co se mluví, jakožka viděli; — *střídati způsob vyučování* (souvislé sdílení a rozho-vor; „nové a staré věci“; postup složný a rozložný; mluvení k rozumu a k srdci; u mladších odpovědi ve sboru); — mít pro začátek hodiny po ruce *nahodilou poznámku* (srv. čl. 11.); — udržovat při mluvení *duševní styk se žáky* (srv. p. 49.); — slovem: katechesi všemožně uzajímavit. „Nelžete baviče, ne-nuďte učitel!“ Nuda je závadou pozornosti a tudíž jedem pro kázeň. Po té stránce nezbyvá učiteli, leč aby se v případě ne-kázně tázal sám sebe: nejsem vinen já?²

3. POMĚR DŮVĚRY MEZI UČITELEM A ŽAKY. Ten vyvěrá z nutného předpokladu výchovné lásky (srv. čl. 5. pod 2.). Učitel svoje svěřence opravdu milující *zajímá se o všechno, co se jich týká*, netoliko v ohledu výslovně nábožensko-mravním, nýbrž také, jak prospívají v ostatních oborech, jak se činí mimo školu, doma i venku (volný čas, hry a zábavy, prázdniny), a

¹ HRV p. 64. a VL 1932 p. 238. 331. — „Der einzelne Schüler will besonders gekannt und behandelt sein... Man lasse der Eigenart Raum und bekämpfe nur die schädlichen Triebe und Auswüchse.“ SCH p. 59. — ² „Das richtig gewählte und methodisch übermittelte Lehrgut hat die grösste, auch äusserlich disziplinierende Macht in der Schule. Sicherlich wird kaum etwas so sehr die Disziplin in Frage stellen, als Langweile, die im Schüler entsteht, wenn der Lehrinhalt in seiner Wirkung auf den jugendlichen Geist versagt.“ GFR III. p. 38. — „Darf man sich wundern, wenn die Klasse bei einem trockenen, uninteressanten, zu hohen Gerede nicht aufmerkt, dafür aber ins Tändeln und in allerlei Allotria hineinkommt? Der Klasse die Schuld geben zu wollen, wenn sie bei solcher Unterrichtsart keine Ruhe gibt, entspräche wohl kaum der Gerechtigkeit. Hier hat man über sich selbst einmal Gericht zu halten.“ KB 1930. p. 303.

jak se jim daří po stránce hmotné, aby, pokud může, zasáhl charitativně. Proto má vždy čas, aby neomrzele s každým jednotlivě pohovořil o jeho záležitostech, přijímá důvodné omluvy, poradí, nabídne pomoc. — *Je v kázeňském jednání osobně nestranný.* Byť i dobře rozeznával pšeničné klasy od koukolů, vidí přece jak chyby na nejhodnějším, tak i dobré prvky na méně hodném, a bere ho, třeba-li, pod svoji ochranu proti komukoliv, aby mu zjednal právo. V tom smyslu má všechny bez výjimky stejně rád. — *Sám jsa spolehlivě pravdivý, v daném slovu věrný, co do sděleného tajemství mlčelivý,* „všemu věří, všeho se naděje“ (1. Kor. 13, 7.) u svých katechumenů, kdekoli jen trochu možno, že taktéž mluví pravdu, že slovu dostojí a že ho neklamou. O takovém učiteli jsou žáci přesvědčeni, že s nimi dobře miní, a cítí se u něho bezpečně schováni, otvírají mu srdce a splácejí, byť snad ne všichni, tož u převážné většiny, důvěru důvěrou. „Není výchovy bez důvěry, a není důvěry bez lásky.“ (Diderot.)¹

4. VNITERNÝ A ZEVNÍ KLID VYCHOVATELE. Ať se již ve škole děje co děje, aspoň nedej rozčilení na sobě znát! Kdo chce druhé účinně ovládat, musí nejprv ovládati sám sebe. „Moc vycházela od Něho a všechny uzdravovala“; zapsal evandělita o Pánu (Luk. 6, 19.). Klid vyzařuje na druhé sugestivně, uklidňuje a působí hojivě. *Zde třeba důsledné sebevýchovy od prvních let bohovědného studia a potom znovu každodenně. Jen ukázněný ukázněje.*² „Anima mea in manibus meis semper.“ (Ps. 118, 109.) Hněv špatný rádce. Hněv bez vlády málo vadí. Fenelon radí vychovateli dokonce, aby čekal s výtkou některý den, až i z tónu hlasu zmizí všeliké vzrušení: tak prý potřeba dítěti ukázat: jsem pánem nad sebou. Kde nutno ihned zakročit, zůstaň klidný a užívej vybraných, neurážlivých výrazů! „Noblesa zavazuje“, říká se ve Francii.

5. HARMONIE A SOUČINNOST S OSTATNÍMI VYCHOVATELI. (Srv. čl. 4. „Tři důsledky pastorační“.) Katecheta mívá ve svojí třídě poměrně jen málo hodin, je tudíž co do kázně mnoho odvislý od ostatních učitelů. S těmi musí být i co do kázeňských případů v dobrém spojení. Co oni dovolují, nemůže beze všeho zakazovat, a naopak. Arci je totéž žádoucno i s jejich strany.

¹ Z literatury sem LEX V. p. 508. 65. — Weimer p. 63. — CHPB 1928 p. 118. a 1933 p. 67. — Tomášek, Pouto vzájemné důvěry VL 1936 p. 289. — „Nichts ermutigt mehr, als Vertrauen zu finden, wo man nur Verachtung und Zuchtrute vermutet.“ Kard. Bertram. — Zajímavé případy vzhledem na školní lež a podvádění Simonides VL 1931 p. 326. 327. — ² „Eine ruhige Haltung, die nicht aus Phlegma, sondern aus Selbstzucht hervorgeht, übt eine geradezu zwingende suggestiv Wirkung auf haltlose und unreife Menschen aus. Wir erziehen am stärksten nicht durch das, was wir anderen verbieten, sondern durch das, was wir uns selbst verbieten.“ CH 348. 351.

Ruka ruku myje, a obě spolu tvář. Stále je tu třeba vzájemné dohody, aby se pracovalo spojenými silami za stejným cílem. Všichni tu mají táhnout „za jeden provaz“. Tam šťastně bojují, kde všichni svolují. Ve svaté jednotě síla Boží.¹ Co zavedl předchůdce, ne hned odstraňuj a nikdy nehaň! Autoritu jiných vychovatelů nesnižuj a do jejich zařizování se bez důležité příčiny nemíchej! S nimi se stran jednotlivých žáků laskavě rad! — Velmi je důležité pěstovati dobré styky s rodiči žáků, a to nejen co se týká prospěchu a známek, nýbrž také co do chování mravního, resp. kázeňského.² Zvláště mimořádné případy vyžadují spojeného úsilí všech výchovných činitelů, zejména nutno-li se odvolati k vyšší instanci.

76. Kladné prostředky kázeňské.

Výchovný dozor, kázeňský projev, usnadnění poslušnosti.

VÝCHOVNÝ DOZOR

JE VZDY POTŘEBNÝ — větší nebo menší měrou. A to nejen v zájmu zdraví a životního bezpečí žáků - což bývá spojeno i se služební odpovědností, stanovenou trestním zákonem, - nýbrž i v zájmu kázně, aby to, co po té stránce nařízeno, se také zachovalo a tím se předcházelo přestupkům.³ Opatrnosti nezbyvá. Bez opatrnosti i moudrost slepá. Jistější oko než ucho. Jako třeba míti vůbec bedlivě v patrnosti všechno, co se týká náboženského a mravního života svěřenců, tak zejména i to, jak jsou a mají býti co do zevnějšku upraveni, co do školní docházky dochvilní, co do úkolů bedliví, co do svých a cizích věcí pořádní a šetrní, ve společenském pak obcování laskaví, způsobilí a zdvořilí. — *Nesprávný byl by dozor*, kdyby učitel tajně „špehoval“, kladl pasti a nástrahy, chytlavě vyšetřoval, náhle překvapoval a dal si tajně donášet udávání. Tím se podkopává důvěra, nezbytný to předpoklad žádoucí kázně.

NALEŽITÝ DOZOR JE TÍM POTŘEBNĚJŠÍ, čím jsou žáci mladší, čím třída více početná a čím okolí - třebas i hodně blízké - nábožensky a mravně lhostejnější, ba snad i nebezpečné.

¹ „Wenn die Kinder wissen - und das erkennen sie gar bald - dass der Katechet bei seinen weltlichen Kollegen persönlich beliebt ist, dann werden sie auch wissen, dass er Einfluss besitzt und dass die Verfehlungen gegen die Schuldisziplin in der Religionsstunde ganz bestimmt auch das Missfallen der übrigen Lehrkräfte nach sich ziehen werden.“ CHPB 1924 p. 11. — ² Fühlungnahme mit dem Elternhause; Diessl, Reform des RU an unseren Mittelschulen p. 80. — ³ Účel preventivní - v ústavách salesiánských základový to prvek veškeré výchovy - srv. P. Alberti, Světec Don Bosco p. 206.

„Mějte pozor na sebe i na všechno stádce!“ (Sk. ap. 20, 28.) Více vydělají dvě oči než dvě ruce. Potřeba vědět, co pohoršuje, co by mohlo být kamenem úrazu. „Vůdcové slepí“ (Mat. 23, 24.) jsou zlem. Běda kuchyni, která nevidá hospodyně. „Když lidé spali, přišel nepřítel a nasekl koukole mezi pšenici.“ (Mat. 13, 25.) — Ve smyslu Mat. 18, 14. 15. „aby nezahynul jediný z těchto maličkých“, není podporou hanlivého donášení, nýbrž svatou povinností výchovu, hledí-li se učitel v mimořádných případech diskretním dotazem u spolehlivého důvěrníka dozvědět, co se děje pod rukou v třídě na úkor bezpečnosti zdraví a života, nebo na úkor náboženství a mravnosti. Pozdě žele nevyželiš. Po účinku zlá rada. Ale odpovědnost ve svědomí zůstává. - Ostatek stran dozoru a kontroly o návštěvě služeb Božích viz čl. 60. - Stran kontroly modlitby čl. 54. pod 4. — *S přibývajícím věkem se z dozoru úmyslně - arci ne najednou, nýbrž znenáhla - pouští, aby žáci měli příležitost se osvědčit i bez dozoru.*

KAZEŇSKÝ PROJEV

děje se zpravidla poučením, napomenutím, rozkazem, radou a prosbou - mimořádně (z podnětu a za souhlasu vychovatele) společným usnesením třídy (kus tak zvané „žakovské samosprávy“).

a) **POUČENÍM.** Je ho potřeba i k účelům kázeňským, aby žáci věděli, co se má, nebo nemá - co se smí, nebo nesmí - a kterak to udělat. Zvláště v první hodiny školního roku. („Poznámky ke školnímu řádu.“) *Ne však poučit najednou o všem, nýbrž po malých dávkách.* Právě krůpěj častá i kámen vyhloubí. Ale buďtež to po každé skutečně jen poučné krůpěje, nikoli široké mnohoslovné rozkazy, z nichžto by se žáci nedo-brali jádra („první jsme zapomněli a poslednímu nerozuměli“).

b) **NAPOMENUTÍM,** když se totiž příležitostně uvádí na paměť, aby se něco vykonalo. Napomínám, jak kdy záhodno, jemněji neb ostřeji, nikdy však suše a chladně, nýbrž důtklivě, aby to šlo k srdci. „Loquimini a d c o r Jerusalem!“ (Is. 40, 2.) A s hřejivým svitem otcovské lásky.¹ Jako při katechesi vůbec, tak je zejména v oboru kázně nutno se při mluvení uskovňovat. Mnoho napomínat, v jednom kuse opravovat, rozčileně zvyšovati hlas a s jednotlivci nebo s celou třídou se vadit, je rušivý zlovyk. „Mnohomluvení nebývá bez hříchu.“ (Přísl. 10, 19.) Toninou takového kalibru natrhává učitel pouto žádoucí sympatie mezi sebou a dětmi, tříští svou duševní sílu a zvětšuje vlastně neklid a vůbec nepořádek, místo aby jej odstraňoval.

¹ Stolz, Erziehungskunst, pod hesly Belehrung, Ermahnung p. 216–221.

c) ROZKAZEM. Kázeňsky se poroučí, jen co je nutno, užitečno a možno. Tedy s rozvahou, „quid valeant umeri, quid ferre recusent”. „Nemůžete to nyní snést” (Jan 16, 12.), myslí si rozvázný vychovatel o všeličem. — *A nic zbytečného!* Nepotřebná „libovůle” („něco si upřel, že to musí být”) - budí, zvláště u starších, už předem odpor: „a právě ne!” — A poruč v jedné chvíli *pouze jedno, ne několikero najednou!* Pluribus intentus minor est ad singula sensus. V omezení vrchol umění. Kde se mnoho poroučí, tam se málo poslouchá. — A poruč *krátce, nemnohými slovy*. Jako setník v Kafarnaum: „Vade - veni - fac!” (Mat. 8, 9.) Nekoleduj „pořád do kola”! — Poruč *určitě a zřetelně*, aby snadno pochopili i nejmladší, oč jde. „Rozuměli jste tomu?” - „Co máte udělat? Pověz N. N.” - Pak nebude výmluv: „Já jsem to nevěděl.” - „Já jsem myslel, že...” Patrně se poručilo neurčitě a slyšelo se „jedním uchem”.

Pro jistotu je dobře, rozkaz co *nejdřív obnovit*, jmenovitě u mladších; leč ani u starších to neuškodí. „Totéž vám psáti mně není obtížno, vám je to však potřebno.” (Filip. 3, 1.) I v ústní technice se tím předejde mnohé mrzutosti. — A *poroučej důsledně*, trvaje na tom, co se po zralé úvaze nařídilo i zařídilo, a nepovoluj ani lichocení, ani prosbám.¹ Včera tak a dnes jinak, působí nakažlivě na vůli dítěte. Správný rozkaz odvolat, projevuje slabost, zmenšuje autoritu a budí nedůvěru v závaznost rozkazů dalších. — Podobně bylo by na *ujmu výchovné autority, něco naříditi a potom se o vyplnění nestarat*. Toliko když jsem se jako vychovatel zmýlil, aneb okolnosti se změnily, odvolám rozkaz s výslovným poukazem na vlastní omyl anebo na změnu zatím nastalou. (Srv. čl. 5. pod 1.)

NEPOSLUŠNOSTI SE ČELÍ různým způsobem podle toho, čím ji chovanec zavinil. *Když zapomněl*, připomenutí, obnovím pro něho rozkaz. — *Jde-li o maličkost*, umím „nevidět”. Jinak mám i maličkosti výchovně na zřeteli, neboť „kdo za nic nepokládá maličkosti, pomalu hyne”. (Sir. 19, 1.) Troška k trošce dělá i v chybách trochu. Ale jako soudce nebudu z komára dělat velblouda. „Minima non curat praetor.” — *Když se mu domněle ukřivdilo*, vyšetřím a uvážím, zdali skutečně. „Otcové, nepopouzejte děti k hněvu, aby nemalomyslněly.” (Kol. 3, 21.) — *Když je prudce rozčilen*, nebudu státi na tom, aby poslechl o k a m ž i t ě : to by se trefilo na suk, hrníček by převřel, uhodila by kosa na kámen. Arci nezapomeň už před tím, že by leckdy nebylo ani kamene, kdyby nebylo kosy! „Roma patiens, quia aeterna”: má čas. Počkám, až se žák uklidní. „Zítřka si o tom

¹ „Eiserne Konsequenz, zumal bei grösseren Schülern! Freilich fern von Starrheit und Pedanterie.” Pinkava, Bildung des Willensvermögens p. 70.

povíme více." A rozpovím. Nejlépe mezi čtyřma očima. Pěkné slovo železná vrata otvírá, utáhne víc než dvojice koní. — *Když je zatvrzele vzdorovitý*, zůstanu klidný, dám krátkou lhůtu na rozmyšlenou. Pohrozím. Oznámím rodičům. Výjimečně přiberu na pomoc správce školy. *Nejlépe však, když se takovým případům předchází*: nežádej mnoho; spokoj se s dobrou vůlí; využij příznivé nálady; a předvídaje vzdor, jednej více blahovolně než stroze podle práva. Moderata durant.

K USNADNĚNÍ POSLUŠNOSTI TŘEBA:

a) KAZEŇSKÉ POZADAVKY NALEŽITĚ MOTIVOVAT. Tedy o d ů v o d ň o v a t i právo k výchovnému projevu a povinnost žáků k poslušnosti. Bez ochoty zlé roboty. Kdo čemu chce, dá se jedním vlasem přitáhnout. Ale důvody, proč právě to neb ono se v jednotlivém případě nařizuje, netřeba po každé sdělovat, ani to není vždy radno. Zejména proto, že by žáci nezvykli pravé poslušnosti. „Mám poslechnout, i když mi není úplně jasno, proč.“ — Zato však třeba náležitě uplatňovat p o h n u t k y inteligenci žáků přiměřené, ať už jsou to pohnutky k určitému výkonu (dochvilnost, pořádek, píle, snášlivost, způsobné chování a p.), anebo pohnutky k poslušnosti vůbec: nadpřirozené anebo přirozené.

P o h n u t k y n a d p ř i r o z e n é: *Bůh to chce.* - „Poddáni buďte, neboť je to vůle Boží.“ (1. Petr. 2, 13—18.) - „Kdo se vyšší moci protíví, protíví se zřízení Božímu.“ (Řím. 13, 1.) - *Kristus byl poddán* svým rodičům, Otce pak nebeského „poslušen až na smrt kříže“. (Luk. 2, 51. - Filip. 2, 8.) - *Bůh odmění.* — P o h n u t k y p ř i r o z e n é. *Jsi nezralý*: chceš-li uzrát, musíš uznati svou nedostatečnost a dobrovolně poslechnout. - *Jsi slabý*: chceš-li duševně zesílet, musíš sám sebe přemáhat; to je těžší, než snášeti hlad anebo žízeň, větší umění, než veletoc; vyhoditi zadkem dovede i kůň. - *Jsi podřízený*: chceš-li uměti kdysi poroučet, musíš se naučit poslouchat. Dobrovolná poslušnost je z nejučinnějších cviků vůle: čím tu má kdo silnější, tím spíš a jistěji ovládne vůli druhých, bude totiž umět poroučet.

b) Z KAZEŇSKÉ VAZANOSTI ZNENAHLA POPOUŠTĚT, a to, když žáci věkem dospívají. Tak mohou osamostatnět, aby později nebyli vydáni na pospas každému vůdci a svůdci. Selbst wird der Mann! U nejmladších se říká tónem rozkazu: „Musíš“ — u starších zmírněně: „Máš“ — u dospívajících: „Chtěj!“ Nejmladší na provázku, starší na šňůrce, nejstarší na niti. „Ne z přinucení, nýbrž dobrovolně!“ (1. Petr. 5, 2.) S takovým ohledem *nařizují toliko ve věcech důležitých, vedlejší ponechávám na vůli.* „Přiď!“ Zdali cestou či chodníkem, má svěřenec na vybranou. - „Tento týden všichni ke správě Boží! Kdy který, zařídte si podle své možnosti!“ - V jiném případě: „Mohli byste.“ - „Rád bych viděl, kdybyste...“ - „Těšilo by mne opravdu,

kdyby ...” - „Mám pěkný návrh, s tím asi budete souhlasit ...”
- „Přál bych si srdečně ...”

c) KAZENSKÉ VEDENÍ USMĚRŇOVAT K SAMOSTATNOSTI, a to užitím prosby, součinnosti a samosprávy. Pán *prosil* Šimona (Luk. 5, 3.), sv. Pavel Filemona (8. 9.) i druhé věřící nejen v epistolách, nýbrž dojísta i ústně opět a opět; prosíval bez obavy, že si tím jako učitel zadá. Podobně vychovatel ve škole, arci nikoli u dětí nejmladších, nýbrž jen u žáků starších, a to zase nikoli po každé, nýbrž jen ve věcech menšího dosahu. (Stolz 1. c. Bitte als Erziehungsmittel p. 321. n.) Lepší prosba než hrozba. Zdvořilost a jemné zacházení odzbrojuje i ty, kdož se chystali odporovat. — Ve škole národní mohla by omezenou měrou dobře sloužit učitelem podnícená a pěstěná *součinnost staršího žactva vzhledem k udržení a zlepšení kázně*; když na př. žáci na učitelův podnět vypomáhají k zavedení klidu a pořádku, čistoty a výzdoby učebné místnosti, zdravotních zařízení, jakož i obstarání učebných pomůcek, a volí si k těm účelům za souhlasu a se schválením učitele vlastní činovníky ze své třídy. Při vyučování náboženství dá se použití samosprávy v takovém smyslu zvláště pro dozor v kostele (srv. čl. 60.) a pro dobrovolné výkony samočinnosti. (Srv. čl. 43. pod 4. a 5.)

„ZAKOVSKA SAMOSPRAVA” je moderní pojem, jenž se k nám dostal z Ameriky. (Self-governement.) Píše a vyslovuje se v uvozovkách, protože se dá výhodně uplatnit jen s určitým omezením, s výhradami a předpoklady, a to pouze v posledních třídách vyšších ústavů. (SYST p. 150—153.) „V duši chlapcově kvasí a raší celý svět přání, snah a tužeb, jež chtějí na světlo. Don Bosko rozuměl vniknouti do toho světa. Proto dbal, aby se chovancům dostalo příležitosti, uplatnit a rozvinout letorosty svobody. Nějaký podnik spojený s jakousi odpovědností, divadlo, hudba, výzdoba sálu, tělesné cvičení, výlety, prázdninové kolonie, to všechno bylo polem činnosti k uplatnění svobody. Nejlepší z žáků vybral, učinil je svými spolupracovníky, dozorcí, cvičiteli, mistry. Tu byli nejen diváky, nýbrž spolupodnikateli, rostl zájem, vynalézavost a samostatnost.”¹

77. Kladné prostředky kázeňské.

Pomoc Ducha svatého. Výchovné odměny. Povzbuzení a pochvala.

POMOC DUCHA SVATÉHO.

KTERAK ZJEDNAVATI VŮBEC. Už *dobrá katechese sama ladí srdce* každým uživotněním k poslušnosti, nutné to pružině veškeré kázně; zejména, zaostří-li se katechese čas od času

¹ Drábek, Nástin výchovné metody Dona Boska VL 1932 p. 333.

k předsevzetí kázeňskému. (Srv. čl. 40.) — Do zpytování svědomí, jak se má ve škole pravidelně cvičiti (srv. čl. 42. a Osnova p. 10. 36. 45. 53.), možno leckdy podle potřeby vsunouti některou otázku, týkající se kázně (při 4. a 5. přikázání Božím: chování k představeným a k spolužákům, jakož i pod heslo „Povinnosti stavu“). — Při katechetické přípravě k společnému přijímání svátostí bývá srdce mladistvých kajicníků jakoby rozoráno, aby do něho slibně zapadlo kázeňské zrnko, pro dotýčnou třídu aktuální. — Podobně při hromadném probírání žakovské klasifikace (srv. p. 116.) možno leckterému jednotlivci, byť pouze jedním anebo dvěma slovy, důtklivě vložit do duše kázeňskou poznámku. Tak Duch svatý s pomocí učitelovou „zjednává poznání maličkým“ (Žalm 118, 130.) a sám staví, aby se marně nelopotil stavitel lidský. (Žalm 126, 1.)

ZVLAŠTĚ PROSTŘEDKY VÝSLOVNĚ SVATÝMI. Před hodinou katechese dá se modlitba časem účelně naladit dobrým úmyslem: „Aby se nám dnes pěkně učilo.“ - „Pán Ježíš mezi učiteli: chcete se mu dnes podobat? Pomodlíme se!“ - „Takovým patří království nebeské: chcete k nim dnes také patřit? Pomodlíme se o pomoc Boží.“ - „Dnes mám z některých dětí obavu, aby nás nerušily: pomodlíme se za ně.“ — *A sám vzpomíná ráno u oltáře na všechny.* „Když vynaložil kvasivo a balsám rozličných napomenutí, když vypotřeboval léčivo Písem a vidí, že vlastním snažením nezmáhá nic, užije toho, co je víc - své osobní a všech bratří za něho modlitby.“ (Sv. Benedikt.)

Modlí se k strážným andělům svěřených dětí, k Rodičce Boží, matce dobré rady, a k Duchu svatému. „Riga, quod est aridum, sana, quod est saucium, flecte, quod est rigidum, fove, quod est frigidum, rege, quod est devium.“ Umyj, co je zkaleno, svaž, co suchem zmařeno, zahoj, co je zraněno. V tom smyslu arci nejprve sám za sebe. Modliti se znamená tu nikoli: „Pane, učiň, aby se můj bratr polepšil“, nýbrž „polepši mne, abych ti získal bratra svého.“ *Věru, svět by nám záviděl, kdyby znal, jak by měl a mohl znáti, co věřícímu učiteli nabízí a poskytuje náboženství vzhledem na kázeň.*

VÝCHOVNÉ ODMĚNY.

1. UZNANÍ MLČKY. To se v oboru kázně hodí za odměnu nejčastěji a na prvním místě. Jeví se pokynem hlavy nebo ruky, nebo laskavým úsměvem, jako Dobrý Učitel pohleděl s láskou na bohatého jinocha: „intuitus dilexit eum“. (Marek 20, 21.) „Pojď sem, ať tě pohladím“, řekl kdysi učitel maličkému, a bylo dojemno vidět, jak radostně přiběhl a nadstavil hlavičku. Čím výše stojí učitel svou autoritou, čím úže je láskou spojen se svými svěřenci, tím účinnější bude jeho tiché bezeslovné uznání.

2. UZNANÍ VÝSLOVNĚ. Správná odpověď se za obyčejných okolností přijímá bez výslovné pochvaly (srv. čl. 16.). Ostatně však je záhodno uznáním neskrbliti. „Dobře!“ - „Hezky!“ - „Tak to mám rád.“ - „To jsem rád slyšel.“ Výslovné uznání, třeba i za skrovný výkon, přichází zvláště vhod mladším dětem, zejména bázlivým a nesmělým. Pro děti chudobně, jež doma trou bídu a málo lásky užijí, ve škole pak pro slabé nadání zůstávají za druhými, je pochvalné slovo pravou almužnou a skutkem milosrdným.¹ U starších žáků je záhodno, veřejné uznání zvláště stran úkonů bohoslužebných obezřele odměřit a okolnostem přizpůsobit, aby u spolužáků nábožensky chladných nedávalo podnět k osobním úštěpkům.

Méně nebezpečno je veřejné uznání, je-li spojeno s apoštolským „v této věci nechválím“. (1. Kor. 11, 22.) — Neškodně, ba velmi povzbudivě působí uznání písemné, když prohlédnuv povinný sešit poznámek aneb odevzdaný úkol domácí, připíšu červeným inkoustem stručně, ale ne stereotypně u všech stejně, jak a pokud jsem spokojen. (Srv. o tom p. 235. 237.)

3. DOBRÁ ZNAMKA do příručního seznamu a později na vysvědčení má pro žáky takovou a tolikou cenu, jakou do ní vkládají vychovatelé ať v rodině anebo ve škole. Žáci sami cítí mimoděk, že i při nejlepším umění nemůže chování zůstat a také nezůstává bez jakéhosi vlivu na známku z prospěchu. Ozřejmí-li učitel náboženství příležitostně její význam vůbec a pro budoucno zvlášť, bude mu známka - zvláště dobrá, někdy i poněkud „přidaná“, výjimečně pak jako mimořádné vyznamenání vlastní rukou žáka do notesu napsaná („pojd' sem, napiš si jedničku!“) - vítanou připříží kázeňského působení. (Srv. p. 116.)

4. DARY V ROZLIČNĚ PODOBĚ mohou býti vhodným projevem uznání. U nejmladších katechumenů „pilněnky“ (Fleisszettel) a obrázky - u starších medailky, růžence, užitečné tisky (třeba z hlúčinské sbírky „Životem“), čísla žakovského časopisu a p. Dává se to nikoli za odměnu, nýbrž „na památku“, že se co udělalo, jako viditelný doklad: „jsem spokojen“, a jako pobídka: „po druhé zase tak a ještě lépe!“ - Ovšem s rozvahou! S jedné strany nelakotit, neboť peníz na to věnovaný nese výchovně dobré úroky jak u dětí, tak u rodičů - s druhé strany však neplýtvat, aby takové památky v očích dětí nepozbyly ceny a nezevšedněly. Rarum carum! Jmenovitě obrázky.

Děti dneška jsou ilustracemi (v učebnicích, časopisech, novinách a jině) přesyteny a nemají pro náboženské obrázky už tolikého zájmu,

¹ Stolz, Erziehungskunst, Lob als Erziehungsmittel p. 158. 170. 323. a CHPB 1929 p. 128.

jako dříve kdysi; tak by se obrázky mohly stát jen málocennou hračkou. Užívá-li se jich však omezeně, jsou vždycky vítány. Aby výchovný účín byl plnější, měly by na rubu mít nikoli jalové, mnohdy od neumělých laiků složené modlitbičky, nýbrž *poučné texty*, na př. návod k večernímu zpytování, k návštěvě svatostánku, úryvek z jednotného katechismu, povzbudivé heslo, životopis světce. Je to úsek duchovní správy, dosud hodně zanedbaný, ale pro podnikavé hlavy vděčný.¹ - *Takové odměny, ať už obrázky či jiného druhu, ne každou hodinu, nýbrž jen občas, zejména kolem hlavních svátků.* A to, aby se předešlo závisti, zahanbení a jiným neolibým citům, podělit s náležitým odstupněním co nejvíce žáků: jedny za to, že ... druhé pak proto, aby ... V žádném případě nemají se takové odměny *slibovat*.

5. ČESTNÝ ÚRAD může být odměnou pro jednotlivce. Na příklad: utřítí tabuli, (jmenovitě, aby před hodinou byla po každé čistá); přinést křidu nebo nástěnný obraz; posbírat a seřadit abecedně sešity poznámek, písemné úkoly anebo lístky o návštěvě služeb Božích (srv. čl. 60. „Kontrola samočinná”); dohlížet na čistotu a pořádek ve třídě; přinést květiny k ozdobě kříže, obrazu nebo stolku; vyřídít venku nějaký vzkaz; pomáhat v učení slabšímu žákovi; vyzkoušet znění určité modlitby, zdali ji doma říkají správně a p. (VL 1932 p. 67. - CHPB 1924 p. 87.) - Pro starší žáky v třídě, kde se učí více ročníků pohromadě, zejména v nerozdělených jednotřídkách, je výchovně cenné, když učitel svěruje takový čestný úrad *snaživým jednotlivcům po řadě, vždy na čas* (Osnova p. 69. ř. 11.), anebo když si ostatní takové pomocníky a pořadatele sami navrhuji, po případě se schválením učitele i volí: „žakovská samospráva”. Arci všechno tak jednoduše, aby se nepozbývalo učebního času.

ZVLAŠTĚ POVZBUZENÍ A POCHVALA.

PSYCHOLOGIE POVZBUZENÍ A POCHVALY zasluhuje v duchovní správě školní bedlivějšího zřetele, než se jí leckde dostává. Není mezi žáky srdce tak zkaženého a zatvrzelého, aby nebylo nějak přístupno vlídnému slovu. A nejúčinnější je to slovo, když se ani v nejmenším nedotýká nepříjemně, když nic nežádá a nic neukládá, nýbrž dává - a to je slovo uznání a pochvaly. „Bylo by výchovně velikou chybou, ujišťovati svěřence, že je lhář, lenoch, uličník, a přece po něm žádat, aby měl sílu a radostnou ochotu, býti pravdivý, pilný a způsobný. Naopak: musím ho posilovat ve vědomí, že je v něm dostatečně živé jádro k dobrému a že právě proto může svou vadu zvládnout. Na ten účel budu všechno podtrhovat, co v něm směřuje k lepší budoucnosti.” (CH p. 333. 335.)

PROČ TAK? *Není na zemi člověka, na němž by nebylo alespoň nitečky chvályhodné; ať už v oboru rozumovém (je bystře chápavý, snadno si pamatuje, má zdravý úsudek, pěkně*

¹ Srv. sem K. Bureš, Náboženský obrázek VL 1933 p. 144. a tamtéž p. 192: V. Vacek, Obrázky či medailky?

čte, píše, kreslí) - anebo v oboru *mravním* (rád poslouží, doma pomáhá, má dobré srdce, drží na čest, „nechce se zahodit“, nestrpí hany na sobě), - anebo v oboru *tělesném* (je silný, pohotový, obratný, má pěkný hlas při zpěvu, „jedničku“ z tělocviku). Bystrozraký vychovatel postřehne jiskru v popelu, pšeničné stébélko na poli zakoukoleném, dobrou, chvályhodnou nitečku - dovedně ji zachytí, uzná a pochválí, svěří dotyčnému něco vykonat, vzkaz vyřídit, požádá o službu a p. Tím jako by sobě navrtal dírečku do srdce jinak mravně tvrdšího a zpřístupní si je - třeba ne hned jedním rázem, jistotně však poznenáhlu; slovo napomenutí, výstrahy a konečně i rozkazu vnikne tou dírečkou do duše. Chvála k dobrému podnět. „Řekni někomu, že je dobrý, a on b u d e dobrý.“ (Maxim Gorkij.) Mili-gram pochvaly a povzbuzení způsobil víc, než kilo trpkého pokárání.

Úvodem pochvaly se po příkladě sv. Pavla (1. Kor. 11, 22.) oslazuje osobní výtka, jindy stížnost k rodičům: „Chlapec jinak hodný, nadaný, mám ho rád, ale . . .“ - Tak se pracuje ve škole „od muže k muži“ a kousek po kousku se drobí jerišská zeď třídy neukázněné. Je to podle vzoru Hospodina Boha: „Puer Israel, dilexi eum et quasi nutritius portabam in brachiis meis . . . in funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis.“ (Os. 11, 1. 3. 4.) „*Funiculi Adam, provázky lidské*“, jež i *zaostalé srdce přitahují k vychovateli*. „Byli též hodní, blahovolní velitelé, a zajímalo mě pozorovat výsledky, jakých docílili: několik přivětivých slov, a trestanec se rozradoval jako dítě, ožil morálně a začal se lépešit.“¹

CELA TRÍDA zasluhuje časem uznání, jehož se jí může dostat *pochvalou*: „Děkuji vám; mám z vás radost.“ - „Pěkně jste to provedli; na vás se možno spolehnout; po druhé zase tak!“ - „Do vaší třídy rád přicházím; vy mne nezarmoutíte; zůstaňte tak i nadále!“ a p. — nebo *vyhlídkou* na vyprávění pěkného příběhu, zvláště jsou-li žáci již unaveni a ospalí, jak bývá v posledních hodinách odpoledne za horké doby letní; — *ukazováním obrazů* ve zvláštní nepovinné hodině; — společnou *vycházkou do přírody*; — *svatomikulášskou nadílkou*, jež by ovšem správně katolicky měla býti ne pouze pro členy spolku, nýbrž pro všechny žáky katolické v dotyčné třídě. Všichni patří jako „souvěrci“ a „domáci Boží“ (Gal. 6, 10. - Efes. 2, 19.) k jedné rodině. Moderní dělení školní mládeže na spolky zásadně protichůdné je s výchovného hlediska zlem, jemuž zatím

¹ Dostojevský ze svého pobytu ve vyhnanství na Sibiři: „Zápisky z mrtvého domu.“ - Pěstuj u světců prvky pozitivní VL 1934 p. 255. 328. - Ermutigung in der Erziehung CHPB 1934 p. 181.

arci nelze jinak čelit, než spolkem dobrým. Celkem co do odměňování vždy a všude „*omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci*”.

78. Kázeňské tresty.

Pilník stírá se železa rez. Trest na jednoho - strach na všechny. Kdo kárá, ten miluje. Káry jsou Boží dary. „Já kárám a trestám ty, které miluji.” (Zjev. 3, 19.) „Kdo šetří metly, nenávidí syna svého, ale kdo ho miluje, záhy jej kárá.” (Přisl. 13, 24.) I v nejlepší třídě bývají tresty pro kázeň nevyhnutelné, arci namnoze jen jako výpomoc z nouze, když vlastní osobnost učitelova k udržení řádu nestačí.

TRESTA SE SKUTEČNA PROVINA. *Nikoli tedy, co vlastně zavinil katecheta sám, když na př. žactvu povinnost náležitě neuvědomil, když patřičně nedozírá, je-li chorobně nervosní, učí-li suchopárně a žádá-li od dětí, co je nad jejich síly. - Nikoli také to, co se od dětí stalo nevědomky, beze zlého úmyslu, nedopatřením, z nerozumu, nebo ze slabého nadání. - Skutečnou provinou je, co se stalo vědomě ze slabé, anebo zlé a zkažené vůle, a není to pouhá maličkost. Mouchy, byť byly obtížny, se nezabíjejí železným kladivem. Nutně se předpokládá, že učitel je o žákově vině přesvědčen.*

Závažnou věc třeba řádně vyšetřit. „Dokud nevyšetříš, nehaň!” (Sir. 11, 7.) Nejprv rozsuzuj, potom odsuzuj! Důležité je, aby se provinilý sám doznal, třebaže ne okamžitě: „Rozpomeň se důkladně, jak to vše bylo; jsem přesvědčen, že mi povíš pravdu.” - Nestojí-li věc očividně za vyšetření, zanech jí. „Žalobné koláčky” nižších tříd odbývej poukazem, aby zametali před vlastním prahem.

TRESTY PŘÍPUSTNÉ PRAVIDELNĚ.

1. **NELIBOST MLČKY.** „Dnes vám nepovím nic”, zakončil kdysi společnou modlitbu večerní místo zajímavé promluvy Don Bosko, nespokojený s chováním svěřenců. Podobně může vychovatel dáti najevo, že ho něco zamrzelo, když pojednou ustane vyprávět poutavý příběh a přejde k dotazům z uloženého učiva, — když odvrátí od provinilce zrak a dělá, jako by si ho nevšiml, pomine ho při čtení, nevyvolá, ač provinilý umí a hlásí se, — když na okamžik přeruší katechesi, mírně zvýší hlas, zdvihne prst, zaklepá tužkou, zahledí se na nepozoru, — a když pohledem projeví zármutek anebo lítost, jako když „Pán se obrátil a pohleděl na Petra”. (Luk. 22, 61.) „Vyčítavý pohled může víc účinkovat, než pohlavek.” (Don Bosko.) „Jistého po-

hledu jsme se všichni báli: posunku, jenž u něho značil zklamání. V jeho pohledu zračilo se tehdy pokárání, lítost, pohrdání, jež ani nemohlo najít slov - a bolest, že zas u jednoho z žáků padla učitelova slova na skálu." ¹ Pro hodného žáka je citelným trestem, když vychovatel s ním nějakou dobu nemluví.²

2. VÝTKA SLOVEM. (Domluva, důtka.) Arci žádné kázání a hořekování, jak jsou děti zkaženy a jak ztrpčují učiteli život. Nejlépe, když může postačiti krátké, jednou důtklivé, jindy důrazné slovo, tak pronesené, aby neurazilo, nejitrilo a nezatvrdilo, nýbrž dojmulo, uklidnilo a napravilo. - Jestliže zaslouženě, dovede hluboce ranit Caesarovo: „Et tu, Brute?!” „T y ses neučil?!” - „T y se tak chováš?!” - „O d t e b e jsem se toho nenadál.” - „Dosud jsem o tobě byl přesvědčen, že . . a nyní . . . Že už se polepšíš? Slib mi to!” - „Co mám říci: mohu vás za to pochválit?” (1. Kor. 11, 22.) - Tak milosrdný Samaritán víno domluvy nebo výtky jemní olejem „v duchu mírnosti”. (Gal. 6, 1.) — Pečlivého rozmyslu vyžaduje *záznam do třídní knihy*. Nálada pomíjí, litera scripta manet.

3. MÍRNÉ POKOŘENÍ. V každém trestu je vlastně cosi pokořujícího. Někdy je záhodno takto výslovně reagovati *slovem*, třeba na různotvárné projevy *marnivosti*. Ta se jako by studenou sprchou schlazuje lehkým úsměškem: „Kdo se chlubí, svou čest hubí.” - „Kdo se sám honosí, moc v hlavě nenosí.” - „Hlavička jako makovička, a rozum na poušti.” - „Zevnitř lepá, uvnitř slepá.” - „I člověk nehezky dědic nebeský” - a p. — *Nechati stát*, a to v *lavici*. Zvláště u žáků nižšího stupně, kdo vinou nepozornosti nezodpověděl otázku. Arci s m ě r o u ! Ne mnoho najednou, a jednotlivce ne dlouho! — Kdo zaviněně přichází pozdě, zůstane na chvíli u d v e ř í. Kdo si hraje, opět a opět napovídá, druhé vytrhuje, postaví se za trest m i m o l a v i c i, ale vždy tváří k učiteli, a jen v jeho vlastní tutěž hodinu, nikoliv už v hodinu příští. — Podobně, - musí-li žák za trest *seděti sám v prázdné lavici*.

4. OMEZENÍ SVOBODY. Provinilý si nesmí za trest venku společně hrát, se klouzat, jíti na procházku, na výlet. Přidá se mu školní práce doma: něco poučného pěkně opsat, okreslit, naučit se. Velmi účinně se to ukládá v ten způsob, aby s tím provinilý sám souhlasil a viděl v uloženém zaměstnání více

¹ Bartocha, Z pamětí a života Fr. Bartoše p. 99. — ² Pokusným dotazem u 756 chlapců a 670 děvčat národní školy bylo procentně zjištěno, že za nejtěžší trest se pokládá vyčítavý pohled (u chlapců 28 % , u dívek 31 %). V dalším pořadí: postavení z lavice (25-16 %), výslovné pokárání (21-15 %), odnětí důvěry (7-15 %), sdělení rodičům (7-9 %), zůstatí po škole (2-5 %), opsati něco (2-8 %). - B. Simo- nides VL 1933 p. 3. 62.

medicinu než trest: „Důkladněji si to zapamatuješ.” - „Budeš to lépe umět.”

5. POKÁNÍ SAMOZVOLENÉ. Vychovatel zařídí věc tak, aby se svěřenec odsoudil k trestu sám a jej dobrovolně převzal. Je to působivý prostředek jmenovitě u starších a probudilejších žáků, když některý z nich z přenáhlení podlehl silnému pokušení. Že škodu třeba nahradit, pohoršení napravit, pomluvu odvolat, uraženého odprosit, je bezpodmínečně nutno v každém případě. K tomu pak pokání dobrovolné: „Je ti jasno, že jsi trestu zasloužil; ale mohl bych ti tvůj trest prominouti, kdybys pokutu si zvolil sám. Poviš mi zítra, čemu se chceš podvolit.” *V této záležitosti zvolené, anebo mnou zmírněné podobě si výkon pokání dám slíbiti čestným slovem a podáním ruky.*

TRESTY UŽITELNÉ VÝJIMEČNĚ.

1. OBRÁTIT SE NA JINÉ ČINITELE VÝCHOVY; na př. postaviti před učitele třídního, zavolati správce školy, obeslati před učitelskou konferencí, spojití se s rodiči anebo jejich zástupci. Zvláště, jde-li o přestupky opětovné, aby poradili, jak vypo-moci, aneb aby sami zakročili. Uvědomím někoho z nich osobně na setkání nebo zastávkou v domě; požádám zdvořilým vzka-zem o příležitostnou návštěvu; napíšu vlídný lístek poštou, nebo dám jej zalepený spolehlivě doručiti dvěma žáky. Takové spo-jení předejde leckterému přehmatu a působí, děje-li se zřídka, výborně. Někdy nezbyvá, leč předvolati jednoho z rodičů před správcem školy.

2. ZADRŽET PO ŠKOLE je vyučovacím řádem dovoleno a dalo by se doporučit za velkou nedbalost, svéhlavost a prudké výbuchy zlosti. Arci dlužno se postarat o náležitý dozor a pa-tříčné zaměstnání, jakož i uvědomit rodiče. Tím se netoliko předejde jejich starosti, proč dítě nepřišlo domů, a případně jeho lživé omluvě, nýbrž také se trest zároveň zostruje; nemá však trvati dlouho, zejména ne přes oběd! *Leč i se vším tímto potřebným omezením lze tohoto trestu katechetovi užítí jen zcela výjimečně.*

3. DOČASNÉ VYLOUČIT z *jedné anebo více hodin nábožen-ství.* „Vyvrz buřiče, a ustane svár”, říkávalo se u nás za stará. Jako je v kostele při službách Božích nepřipustno, aby je někdo svévolně rušil a tím ostatní věřící na ujmu jejich pobožnosti po-horšoval, tak není záhodno svévolné rušení trpět ani při dětské bohoslužbě katechese ve škole, nemá-li vyučování pozbývati váž-nosti a účinu. (GA p. 551.) Děje se to, nelze-li opravdu jinak, (obava mravní nákazy a není-li vyhlídky k polepšení) i na

trvalo v salesiánských ústavách. U nás mohlo by se to, *arci jen zcela výjimečně a pouze na čas, provésti toliko s vědomím domácích vychovatelů a s dorozuměním správy školy.*¹

TRESTY VE ŠKOLE NEPRIPUSTNÉ.

1. UKLADAT ÚKONY ZREJME NEVHODNÉ, jako: *mnohonásobně opisovat nějakou větu, na př.: „mám ve škole dávatí pozor“; „mám do školy přicházeti včas“ a p.; diktovat žákovi žalobný dopis rodičům, anebo žádat jejich podpis k zostření vhodné jinak pokuty písemné; proti výslovnému zákazu školního řádu státi za dveřmi na chodbě, anebo v učebné hodině klečeti.* To, co má býti zevnějším výrazem pokory a úcty před Bohem při modlitbě a při službách Božích, se takovým způsobem snižuje a zlehčuje; co má býti žákovi svato, zprotiví se mu.

2. V ROZČILENÍ MLUVITI ZLOLAJNÉ. Nedostatkem osobní sebekázně jsou na velikou ujmu kázně školní *sprosté nadávky*, někdy páchnoucí i chlévem a zvěřincem. Takové pomůcky se brzy opotřebují, jsou učitele nedůstojny a mohou třídě působit víc potěšení, než by odstrašovaly.² I se zvířetem v člověku třeba zacházeti po lidsku. Reverentiam puero! Jak bys jednal se syny královskými! A zde jsou synové Boží a bratři Kristovi. Uměj neodpíratí zlu zlem, totiž křiku křikem, sprostotě sprostotou, nadávce nadávkou, hříchu hříchem. (Mat. 5, 39.) — Stejně prozrazuje u vychovatele nízkou úroveň mravního vzdělání *žiravý posměch, sarkasmus.* To je zbraň jedovatá, jež zraňuje citlivěji než sprosté slovo; roztrpčení po tom zůstává leckdy ještě i v životě poškodným. — Sebedůvěru žákovu podkopává nerozumný učitel, *vyhlašuje-li ho za zpustlého, nenapravitelně zkaženého, nebo mu předpovídá, že z něho bude člověk ničemný.* „Ve škole se mu říkávalo, že je darebák, a proto se stal darebákem“, vypravuje Neruda. Netrať naděje, když se zle děje! Nemo desperandus!³

3. TRESTATI CELOU TŘIDU. Nevinní tu bývají postiženi s vinnými. Tito si obyčejně z trestu nic nedělají, onino pak nesou nezasloužené potrestání nelibě a začínají pochybovat o spravedlnosti a bystrozraku svého učitele. A čím jsou starší, tím to cítí trpčeji. — Nejspíše by k takovému zařízení mohl v třídě

¹ Pinkava, Bildung p. 146. – Weimer, Der Weg zum Herzen des Schülers p. 99. – HRV p. 184. 185. – Kterak tomu předejít, viz ve čl. 81: „S jednotlivci také soukromě!“ — ² CH p. 350. – Stolz, Lichte Höhen p. 172: „Gestern fühlte ich sehr deutlich an mir selber die Hässlichkeit, wenn man in der Schule mit aufgebracht Stimme lärmt und die Kinder anbellt.“ – „Wie viel edle Pferde werden durch ungezogene und brutale Reiter verdorben, und wie viel Pädagogen gehen mit ihren Zöglingen um, wie ungeduldige Stallknechte mit edlen Pferden!“ CH p. 337. — ³ Čti sem Em. Žák, Fragments VI. p. 565. n.

teple neukázněné svěsti vychovatele případ, když jeden anebo dva ze žáků něco zlomyslně provedou, aby katechetu rozčilili, ostatní pak je z nepravé solidarity kryjí zarytým mlčením. Hledati v tom případě inkvisitorsky vinníka, je výchovně velmi na pováženou. Nejvhodněji se věci ulomí jedovatý hrot, zůstane-li učitel - třebaš i s útrpným úsměvem na tváři - ledově klidný a nic nevyšetřuje. To pro budoucnost zpravidla pomáhá. Hledat a rozčilovat se, znamenalo by pro žactvo výzvu: po druhé zas, a snad ještě hůře!

3. JAKKOLIV BÍTI TĚLESNĚ. „Zbraně našeho boje nejsou tělesné.” (2. Kor. 10, 4.) U nás to není ve škole zákonem dovoleno v žádném případě a v žádné podobě (za vlasy, pohlavky, poličky, udeřiti knihou, „nasekat”, „nařezat”). *Ani kdyby rodiče výslovně souhlasili anebo si toho přáli.* Zvláště pro výchov náboženský je ostudou, že i někteří mladí a kdysi nadějní adeptové učitelského úřadu přes opětovně důtklivé rozklady svých profesorů zneužívají takovým způsobem své kárné moci. Dalo by se to ne sice omluvit, ale jakž takž vysvětliti psychologicky vzpomínkami z vlastního dětství, mladickou netrpělivostí, nedostatkem osobní sebekázně, jakož i pocitem nejistoty vůči neznámé a ve svém celku silné i nebezpečné třídní skupině. Domohše se tak - arci jen zdánlivě - jakýchsi úspěchů, zapadají znenáhla nenávratně do metody šerhovství, násilí a sprostoty. Konec pak „quo semel imbuta fuerit recens, servabit odorem testa diu”, čím hrníček za nova navře, tím zapáchá, až se rozbije. A bývá to i „rozbití” pro další běh života smutné.

Omluvně poukazovat na strohou kázeň starozákonní - ač i tam „virga disciplinae”, metla kázně (Přísl. 22, 15. a 1. Kor. 4, 21.) se míní mnohdy jen obrazně - je dětinsky nedomyšlené a nesprávné. Víc než Šalomoun a Ježíš Sirach je Kristus Ježíš - Dobrý Mistr”: ten učil a napomínal, ukládal a přikazoval, hrozil a vytýkal, časem i ostře, ale nebil. K větě u sv. Jana (2, 15.), „udělal z provázků jako bič a vyhnal všechny”, podotýká Sušil (p. 43.): „Není průvodno, že by Pán byl bičem také lidi mrskal: bič byl jen odznakem, že jednání jejich trestu zasluhuje.” „Pastores, non percussores”! - pastýři, ne bičící, připomíná sněm tridentský. (XIII. de reform. cap. 13.) Z deseti ran, které dává učitel, patří devět jemu samému, jelikož si podpisuje vysvědčení didaktické omezenosti a chudoby, že si jinak pomoci nedovede.¹ Svěcená ruka nemá nikdy a nijak bít.

Na místě a nejvíce „včas” (Sir. 13, 24.)² bývá tělesné trestání za *nejranějšího věku ve škole mateřské*. (Srv. p. 28.) Bylo-li by kdy tohoto posledního prostředku „ultima ratio” i po prvním sedmiletí třeba ve škole národní (veliká drzost, surové násilí, zarputilá neposlušnost, nemravnost,

¹ Pinkava, l. c. p. 149. - Strafschläge: „weiss nicht, ob sie Gutes stiften, doch sie stiften keine Liebe.” Weber, Dreizehnlinden. — ² Hejčl překládá „instanter” Vulgaty slovem „pečlivě” anebo „záhy”.

„pakli kdo zavilý jest a povlovnější kázeň nestačuje“, Komenský), nesmí to nikdy ani stanoviti ani provésti sám učitel; bylo by to úkolem činitelů domácích, po případě místní policie.¹

79. Poučky o tom, jak trestati.

Každý trest bývá obtěžkací zkouškou pro sympatii jednotlivého svěřence vůči vychovateli, poškozují mnohdy pravidelný chod vyučování a může snadno zneklidniti žádoucí posvátné ovzduší učebné hodiny. Čeho třeba, aby se ty nemilé účiny trestání zmírnily anebo vůbec zamezily? — Všeobecně by se dalo říci: Trestejme tak, abychom už nemuseli trestat.² Speciálně má se trestati:

1. S OTCOVSKOU LASKOU.

Pouhým strachem by se špatně vychovávalo. Při kom není dobroty, není také spravedlnosti. Spravedlnost bez lásky je tvrdá, snadno roztrpčuje a zavírá srdce výchovnému působení. „Zklame domluva, tupí-li kdo v hněvu.“ (Sir. 19, 28.) „Ejhle, služebník můj, nekřičí, aniž je hlas jeho slyšeti venku.“ (Is. 42, 1. 2.) — Tedy *ne v hněvu a rozčilení!* Kvapně orteluje a potom lituje. Nedát se uchvátit! Oheň se ohněm neuhasí. Dobrá kázeň se nedá vykřičet, ani vynadávat, ani vyhrozit, nejméně pak zjednati násilím. Provinilý má cítit a poznat, že učitel netrestá svoji osobní urážku, nýbrž v zastoupení a ve smyslu vyššího Soudce, že trestá sice vážně a přísně, ale jen proto, že mu na svěřenci opravdu záleží, tedy z lásky.³ Víno čím starší, tím lahodnější: buď starým vínem! „Chceš-li býti obáván, hleď, abys byl milován.“ (Don Bosko.) Ne tak bolí od milé ruky, říkali naši předkové.

2. SPORIVĚ A PRIMĚŘENĚ.

SPORIVĚ. Tedy *ne často!* Jen „když není vyhnutí“. Čím častější trestání, tím horší třída a horší učitel, že neumí k udr-

¹ Z četné literatury: Rud. Kratochvíl, Několik slov o trestech VL 1919 p. 253. — Simonides, O tělesných trestech. VL 1933 p. 1. 62. — Pinkava, Bildung p. 148. — Förster, Jugendlehre. — ² SYST p. 149: „Bei richtiger Erziehung wird die Strafe wie alle Erziehungsmittel eine abnehmende Grösse sein und schrittweise der vollen Selbstverantwortlichkeit mit eventuell selbstaufgelegter Sühne Platz machen.“ —

³ „Quare illum corripis? Quia tu doles, quod peccaverit in te? Absit! Si amore tui id tacis, nihil facis; si tamen amore illius facis, optime facis.“ (Sv. Augustín). A nebud' Jonášem! Ten se rozmrzel velmi, ne že byl uražen Bůh, nýbrž že se osobně jemu nestalo po vůli s břečtanem. — Pozoruhodně výstižné poznámky o výchovném trestání univ. prof. Dr. Etl — CHPB 1938 p. 102. n. a 122. n.

žení kázně vystačiti s minimem trestů. Jsou dvojí lidé: jedni, co stále trestají, a druzí, co na to nic nedbají. Tresty, na které si žáci zvyknou, pozbývají účinu, jelikož otupují trestané. „Otrlý“ provinilec. Proto zachovám v *kázeňském řízení* *náležitý pořad*: nejprve poučím, napomenu, rozkážu nebo zapovím, dám výstrahu, pohrozím. V salesiánských ústavech musí trestu předcházeti trojí napomenutí. — *Někdy potrestání odložím*, radí-li k tomu vážné okolnosti. Bývá dobře „se na to vyspat“. Jitro bývá moudřejší večera. „Tvé provinění je těžké; budu přemýšlet, co s tebou udělat, aby se to napravilo.“ Nebo: „Dobře! Dnes toho necháme; promluvíme si o tom později.“ Podobné slovo se zabodne do duše provinilého jako trn, jenž připraví vhodnou náladu.¹

Kde poněkud možno, odpustím. Třetí vina se trestá, říkají Rusové. Zvláště, když se provinilý úplně polepšil, anebo když - třeba ne z vlastního popudu, ale přece dobrovolně vinu napraví, lítostně odprosí. *Zejména je odpuštění na místě, jde-li o osobní urážku samého vychovatele.* Přimlouvají-li se za viníka druzí, možno prominouti s podmínkou, že jsou za něho pro budoucno odpovědní, aby tudíž pečovali o jeho polepšení.

PRÍMĚŘENĚ: — a) *přestupku a provině* - po vzoru lékaře, jenž pro různé druhy nemocí předpisuje různé léky, z každého pak odměruje menší nebo větší dávku. Ne tedy všechno trestati stejně a podle jednoho tarifu! „Čím kdo hřeší, tím i trestán bývá.“ (Moudr. 11, 17.) Na př. nedbalý dodatečnou práci, lehkomyšlný odepřením zábavy, prostořeký mlčením, marnivý studenou sprchou vhodného přísloví a p. A náležitě odstupňovat! Stačí-li káravý pohled, k čemu slovo! Stačí-li napomenutí, nevyčítej! Stačí-li výčitka, víc už netrestej! — b) *Přiměřeně věku a pohlaví.* Chlapci se poddávají kázeňské vůli neradi, proto potřebují přísnějšího komanda; děvčata jsou zpravidla jemnější a povolnější. U těch se dá mírným trestem více docílit, než tvrdým u chlapců. Čím jsou děti mladší, tím snáze možno je trestem napravit. — c) *Přiměřeně povaze a okolnostem.* Dojem a účín trestu závisí od osobní individuality. Jaké dřevo, taký klín: na tvrdé dubový, na měkké lipový.

S drzým výrostkem se kázeňsky jinak zachází, než s citlivě nesmělým, na jehož líci se i malé provinění jeví ruměncem. Tvrdé oboření by jej mohlo duševně zlomit. O Kristu předpověděl prorok, že „třtinu nalomenou nedolomí a knot doutnající neuhasí“. (Is. 42, 3.) - *Zvláštních ohledů vyžadují při trestání žáci churaví, slabí a nervosní.*

¹ Bötsch, Geheimnis, p. 29. 32. — CH p. 345: zvláště odložit, musí-li sám býti soudcem ve vlastní záležitosti. Nikdy nesmí trest vypadati jak osobní pomsta. Řekni výslovně: „Musím si to rozmyslit, aby se nezdálo, že trestám urážku z osobní trpkosti.“

Když třeba trestati, *netrp u dětí škodolibost a vynášení*. Může být i hříchem trestanému se posmívat! Co se po té stránce ve škole uvaří, má se tam i snísti. Je to i v zájmu rodičů, kteří se někdy potrestáním dítěte sami cítí dotčeni a zbytečně se na učitele roztrpčují.

3. HNED S POČÁTKU CILEVĚDOMĚ.

VE SMYSLU ZASADY: PRINCIPIIS OBSTA ET INSTA! Zakročuj s počátku: pozdě se léčívá, když delší dobou se zakořenilo zlo. *Mnoho záleží na prvních dojmech, zejména jde-li o počáteční hodiny školního roku nebo v nové třídě, aneb o první vystoupení nového učitele vůbec*. Školní mládež nevědomky nebo i s vědomým úmyslem zkouší, co nový učitel, jmenovitě mladý, za těch okolností dovede a snese, a výsledek bývá potom rozhodný pro další kázeň.¹ Učitel se buď domnívá, že si lásku dětské drobotiny a jmenovitě starších žáků musí zrovna s počátku zakoupit mimořádnou shovívavostí, načež mu hned od prvních hodin přerůstají přes hlavu a dávají se potom těžko ukáznit — anebo je přesvědčen, že musí uzdu kázně hned napoprvé vzít na krátko, aby tím dostal třídu spolehlivě do rukou, a dovede pak s menšími nesnáze držet i mírným způsobem kázeňskou linii. *Jak má tedy zprvu vystoupit?*

ZAČNI VAŽNĚ A ODMĚŘENĚ! Nikoli kamarádsky a povolně, nejméně pak žertovně. Tak bys musel všelico strpět a přehlédnout, čeho by si žáci jinak nesměli dovolit - a tím bys zadával povinnému své osobnosti respektu. Proto *po kratičkém úvodu ihned přímo k věci podle učebné osnovy*. Tudíž bez „slavnostního“ proslovu, jaký míníš být, a co žádáš od žáků. A také s jednotlivci se nijak mimořádně nezabývat! Jakási nepřístupnost, zevnější distance je tu potřebnější, nežli se sladce ucházet o přízeň. Willst du was gelten, so mach' dich selten! Čím více rezervy si vychovatel s počátku ukládá, tím se zdá býti tajemnější, jeví se ve zvláštním nimbu a tím víc imponuje.

KATECHISUJ ŽIVĚ A POUTAVĚ, aby se třída co nejspíš ocitla v tom, co všechny aneb aspoň většinu z nich zajímá: aby to, co už znají, uviděli s nového hlediska v novém světle; aby jednotlivci z třídy měli příležitost se ukázat se strany pro sebe nejpriznivější. Právě svou pracovní metodou, byť třeba vzhledem na metody jiných v dobrém smyslu didakticky odlišnou, osvědčí nový učitel ve vlastní prospěch, že „quantum pollet, tantum valet“, kolik je ho, tolik zmůže. Dobrá metoda nejlepší podpěra kázně. Ovšem se už i taková počáteční hodina neobejde bez náležité přípravy. Listovati v seznamu žáků, zapisovati jména jejich, zjišťovat osobní podrobnosti a nudou takto zavi-

¹ „Jeho mládí bylo vydáno na milost a nemilost pěti stům neukázněných darebů, jimžto škádlení nových profesorů bylo jemným uměním, vzrušujícím sportem a jakožka tradicí. Jednotlivě to byli milí hošici, ale jak byli pohromadě, neznali s učitelem na prahu jeho školní činnosti slitování.“ Hilton, S Bohem, pane profesore! p. 13. n. - Weimer p. 103. - Ů. p. 30.

něnou kázeň uvolnit, se nehodí pro žádnou hodinu náboženskou, nejméně pak pro první.

POTŘEBA-LI, ZAKROČ ENERGICKY! V případě totiž, kdyby v třídě z dřívějšíka rozbujnělé začala přesto přese vše vystrkovat růžky nekázeň. Pro takové případy soustřed' už před hodinou veškeru svoji duševní sílu v předsevzetí, stůj co stůj právě v první hodiny zachovati klid, aby se u tebe jevil přísným pohledem, sebevědomým tónem, ostře vyhraněnou úsečností napomenutí, zákazu nebo hrozby a - nelze-li jinak - v zápětí trestem. Na mírnější toninu shovívavé lásky a dobroty je v dalším budoucnu ještě dosti času a příležitosti. Až si katecheta cílevědomým začátkem zajistí vládu nad třídou, může bez obavy pro kázeň z vážné odměřenosti popustit, sem tam oko přimhouřit, ano - je-li už hodně pevný v sedle - i zažertovat. To všechno se pak přijímá dvojnásob vděčně.¹

80. Ukázňuj pravidelně výchovou!

Účelně ovládnout celé, mnohdy početné a zprvu neukázněné třídy, bývá učiteli tak nesnadno, že by mu nestačily obyčejné, přesně „kázeňské“ poučky, kdyby se nesnažil pěstovati také hlubší kořeny, ze kterých dobrá kázeň jakoby sama vyrůstá. Ty hlubší kořeny tkví ve výchovu kázeňsky usměrněném.

VÝCHOVA KAZEŇSKY USMĚRNĚNA

neukládá vychovateli, jmenovitě pak učiteli náboženství, pro praxi žádný úkol zvláštní a mimořádný, leda jen formálně, aby totiž směrnicí: „Ukázňuj výchovou!“ měl neustále na zřeteli, dále aby ve smyslu této směrnice vzdělával svědomí (srv. čl. 42.) a katechese důsledně, jak se kdy hodí, užíval (srv. čl. 39. a 40.), a konečně, aby kázeňských podnětů užíval čas od času k nahodilým a příležitostným poznámkám. (Srv. čl. 11.)

ZEJMÉNA PŘÍLEŽITOSTNÝMI POZNAMKAMI dá se v hodinu katechese stručněji neb obšírněji pohovořit - arci ne najednou, nýbrž postupně - o celé řadě otázek, jak je nadhazuje denní život školní i mimoškolní: tělesný postoj, zdvořilost a způsobné chování, zábavy a hry, slušný oděv, mlsání a zbytečné utrácení, požadavky společenského soužití (vlídnost, jasná tvář, trpělivost, snášelivost, ochota posloužit), pravdivost, svědomitost při práci, jakož i rozličné vady a chybičky, aby nezatvrdly v záhubné návyky a kazy povahy. *V denním životě třídy je potřeba každou hodinu reformovat.* Ovšem nikoli v suché formě ká-

¹ CH p. 343. - GA p. 550. - Tomášek, Lásky s problémem autority a kázně VL 1936 p. 92.

zeňského příkazu nebo zákazu, nikoli tónem obyčejného napomenutí nebo policejního nařízení, nýbrž zajímavě, totiž tak, abych zaujal rozum i srdce žáků a tím je navnadil k poslušnosti ne mechanicky vynucené, nýbrž osobitě samochtěné.

Žadoucí dobro dlužno jim tak ukázat, *aby se jim zalíbilo* býti pořádný, způsobilý, bedlivý, *aby dostali chuť* něco si povahově osvojit, jiné zavčas odložit a odvykat. Důsledně třeba za tím cílem upínati na to, co žáci mají v sobě zdravého, a ty zdravé prvky - byť zatím ještě slabé a zimomřivé - hledět zesílit a potahovat: educare.¹ Hybnou sílu dávají přirozené a nadpřirozené pohnutky, jež vychovatel s přibývajícím věkem žáků stále víc prohlubuje. - To všechno, a zvláště vhodné pohnutky, musím jako učitel ne pouze teoreticky v paměti ovládat, nýbrž mít při katechetické praxi jakořka v krvi, abych - čeho právě potřeba - měl hic et nunc vždy po ruce. Na tomto poli vede k umění výhradně jen cvičení a zkušenost.

ZNÁZORNĚNO PŘÍKLADY.

K MLČENÍ VE ŠKOLNÍ HODINĚ. Řeknu jednou: „*Kdo chce být silný, učí se mlčet.*” Rozbor věty, že nad sílu tělesnou je síla duševní: umět si poručit. Kdy byl Caesar silnější: když zvítězil nad nepřítelem za Alpami, či když počítal do dvaceti, aby v rozčilení nepromluvil? Sv. Jan Křtitel jako chlapec na poušti v tiché samotě „sílel duchem”. (Luk. 1, 80.) Koliké síly je potřeba, umět zachovati svěřené tajemství, nepromluvit bez dotazu celou hodinu! Slaboch to nedokáže. „Kdo si to troufá z vás? Dušecvik nad tělocvik.”

Jindy začnu: „*Kdo chce být moudrý, učí se mlčet.*” Pythagoras přijímal do školy moudrosti za žáka jen toho, kdo se po řadu let osvědčil mlčením. Neosvědčené propouštěl: „Z tebe jakživ mudrc nebude.” Kdo nezná mlčeti, nezná ni mluvití, říkali už naši předkové. Hloupý mlčet nedovede. „Trousí rozumem”, a tak mu ho ubývá. Prázdné sudy duní. Mluví, a duše v něm spí. Velké řeky ticho plynou. Otevřená hlava se nejeví otevřenou hubou. „Spočítáme po hodině hlavy otevřené.” — A zase jindy: „*Kdo chce být svatý, učí se mlčet*”, „aby slovem neprohřešil” (Jak. 3, 2.), aby nemluvil „na prázdno” (Mat. 12, 36.), aby z ohledu na druhé i na učitele nerušil vyučování. Sv. Jan Zlatoústý se proslavil jako kazatel, a přece jazyk jeho zpráchnivěl, jazyk sv. Jana Nepomuckého zůstal i v hrobě jako živý; proč? „Je dobré mlčky čekati na Boží spasení.” (Žal. 3, 26.) „Chci býti svatý; děti, křížek na ústa a potichu!”

K POVINNÉ PRACI VE ŠKOLE. „Pracujete k vůli mně? Ano, mám radost, když... Dále však nemám já z toho nic, leda před Pánem Bohem zásluhu, že vás pracovat učím. Tedy snad k vůli rodičům se přičiňujete, abyste přinesli pěkné vysvědčení? Ano, vím jistě, že tatínka to těší, když..., že ho

¹ „Erziehen.” Pädagogik der Ermutigung. CH 57. – Nicht Moral predigen, sondern Kraft wecken! – upozorňuje opět a opět Förster.

to bolí, když... Ostatně však nemají rodiče z vaší bedlivosti nic a z něčí nedbalosti osobně žádné škody. Tedy ani mně, ani rodičům nepracujete. *Sobě pracuješ.* Z ledajáčka dnešního bude zítra ledaják - lajdák. O každou hodinu zbytečně promeškanou budeš kdysi nedbalejší ve svém povolání. Z každé stránky nedbale načmárané vidět, jak budeš se svou prací vypadati za pět let. Každý článek nenaučený je čárkou k budoucí tvé podobence. Lidé říkají: „nedbalý, povrchní, lehkomyšlný, nespolehlivý, toho nemůžeme potřebovat.“ A co dnes už říká Pán Bůh?” - Tak stručněji aneb obsírněji v jednu hodinu.

Jindy opět se stránky pozitivní: „Mnohým věcem se máte ve škole naučit, ale mnoho časem zapomenete, nezbude vám z toho v hlavě ani písmenky. V srdci však má něco zbyti, a pokud vám do srdce vidím, také zbude. A zbude něco vzácného, vzácnější než umět... (co? u p ř í k l a d n í !). A víte, co zbude? Zbude ta pilnost, s kterou do školy přicházíte, ta bedlivost, se kterou si dáváte na učení záležet, ta svědomitost, s kterou plníte své dnešní povinnosti: to vám zůstane, to poneseš s sebou jako vzácné věno ze školy, za to kdysi dostanete odplatu po smrti. Úsilím a prací koupíte si nebe. Penízky na to si sbíráte ve škole.”

K POSLUŠNOSTI A POŘADKU. Je velký rozdíl, kdybych ve vyšší třídě chlapců něco jen suše poručil, anebo když před důležitým rozkazem řeknu: „Viděli jste u kováře, jak dává na oheň kus železa? V ohni je rozžhaví a potom do něho buší kladivem, až je z neúhledného železa pěkný, hladký prut. Tím kusem černého železa je vaše povaha; má-li býti pěkná, hladká, bohulibá, musí do ohně a podrobit se kladivu. Poslechnout ochotně, poslechnout bez odmluvy, přesně poslechnout a udělat - to jako byste po každé na svou duši uhodili kladivem: tu duši to třeba zabolí, ale je potom pěknější, pevnější, odolnější. Každý je svého štěstí strůjce: jak si dnes a zítra povahu vytepáš, taková bude i pozítřku. Potom řekneš: To jsem rád, že jsem se naučil poslouchat. Děkuji vám, pane katecheto!”

Podobně je rozdíl, kdybych pouze řekl: „Přicházejte do školy umytí, dbejte na pořádek!” - anebo když někdy rozvedu přísloví: „Čistota půl zdraví. Třeba chudobně, jen když čistotně! Chlapec, nastávající muž, a bál by se studené vody? Ale, ale! Sám bych se styděl, kdybych ještě na to měl upozorňovat. Jak je to pěkné, když...” — Při jiné příležitosti: „Představte si dívku Pannu Marii ve škole jerusalemské, jak mívala věci hezky složené: své šaty, své prádlo, své jehly a šití. Co myslíte: přišla někdy pozdě do hodiny? Na služby Boží?” — Jindy se rozhovořím o potřebě kárání: „Hleďte, stromek! Rostou na něm výhony, zahradník jim říká „zloději” - výhony škodlivé. Kdyby ten stromek mohl mluvit, oč by prosil zahradníka?... A zahradník vezme nůž, udělá švih - švih a uřízne výhony. Stromek cítí bolest, ale v máji potom rozkvete a na podzim má pěkná jablíčka a řekne zahradníkovi: Pán Bůh zaplať! Takovým stromkem je každý z vás.”

ANALOGICKY VZHLEDEM NA JINÉ MOMENTY, a to ve vhodné chvíli „Naléhej včas!“ (2. Tim. 4, 2.) Nečekej, až na nějaký moment kázeňský dojde řeč v soustavné katechesi, nýbrž podle potřeby začni svou hodinu nahodilou poznámkou z oboru kázně; časem přidej takovou zmínku k jinému učivu jako poznámku příležitostnou. A kdybys k vůli takové poznámce měl i poněkud zkrátiti soustavné učivo, nepokládej to za škodu! Že lze časem celou katechesi přibarvit kázeňsky, je samozřejmo. — Využij příznivé nálady vlastní i žákovské. Nikoli tedy v hodinu, kdy bylo potřeba něco pokárat anebo potrestat. To by se poznámka minula s cílem. (CH p. 158.) — Příležitostně pak opět a opět „tensione plurima“. A ne po každé stejně, nýbrž „multifariam multisque modis loquens“, s použitím drobných příběhů, výroků Písma a jmenovitě lidových úsloví a přísloví. Každý z těchto prvků dá se vhodně roztepati v působivou zmínku. Mistrné ukázky této metody jsou zejména ve spisech Förstrových (Jugendlehre, vydání s příklady). Dobré služby tu konají výchovné týdny, resp. měsíce. (Srv. p. 131.)

VÝZNAM KAZEŇSKY USMĚRNĚNÉ VÝCHOVY

PRO ŠKOLNÍ ŽIVOT záleží v tom, že se cílevědomě šlechtí a pěstí povaha.¹ Kterak? Zájem o kázeň se vkládá do nitra svěřenců. Oni pochopují, proč se to neb ono žádá, uznávají čím jsou starší tím jasněji, že se to vzhledem na dnešek i na zítřek života žádá právem, a to k jejich vlastnímu dobru. — Proto se podřizují ochotně, ba radostně „ne z přinucení, nýbrž dobrovolně“. (1. Petr. 5, 2.) Z kázně učitelem nařizované se s pomocí Boží má a může státí sebekázeň, z rozkazu a zákazu diktovaného dobrovolná sebevláda, samochtěný sebezápor. (Luk. 9, 23.) Na místo „máme“ - „jsme povinni“ - „musíme“ - nastupuje vědomé „chceme“. — Tak se vychovává s cílem, „aby užitek zůstával“ (Jan 15, 16.), až za svěřencem nebude stát učitel s brejlemi dozoru, s otevřenou dlaní odměny a hrozcím prstem trestu.

PRO ŽIVOT POŠKOLNÍ je výchov kázeňsky usměrněný nezbytnou základnou. Kterýkoliv obor povolání vyžaduje dochvilnosti, bedlivé píce, pozornosti, smyslu pro pořádek, způsobného chování, svědomitosti, zvláště pak mravní síly k přemáhání konfliktů, jež se v lidském soužití denně vyskytují. Kdyby toho žák nenabyl kázeňským vedením a cvičením ve škole, chybělo by mu to těžce ve škole života. Po té stránce je výchov kázeňsky

¹ „Eine wahrhaft pädagogische Disziplin ist vor allem als ein nachhaltendes, die Charakterbildung beeinflussendes Erziehungsmittel zu würdigen.“ SYST p. 149.

usměrněný nepostradatelným příspěvkem k výzbroji mladistvých duší pro budoucno.¹

81. Dodatky k technice kázně.

Při úsilí o zjednání a udržení kázně přichází v úvahu mimo jiné okolnosti zevnější (na př. početnost třídy a věk žactva) hlavně trojí moment, od něhož závisí výsledek či nevýsledek. Je to předně *učitel se svou osobní individualitou*: co do povahy jemnější nebo drsnější, co do nálady jasnější nebo chmurnější, co do fyzické síly čerstvější neb unavenější. — *Za druhé žactvo, jež bývá v téže třídě různotvárné* co do inteligence, mravní dispozice a fyzické svěžesti. — *A konečně kázeňské potíže, jež se mnohdy nepředvídaně projevují rozmanitým způsobem*, a přece vyžadují neodkladně patřičného zakročení. Na všechny tyto momenty pamatuje řada pouček a pravidel, jež má učitel teoreticky dobře ovládat, prakticky se pak podle nich osvědčuje a zdokonaluje „mistr Cvik“. Pro denní potřebu má při tom na zřeteli zvláště *tři hlavní směrnice*.

1. CO NEJVÍC POSITIVNÉ! A PROTO:

VYCHOVAVA SOUSTAVNĚ METODOU PREVENTIVNÍ, jak ji oproti metodě represivní (zlo potlačovati hlavně trestem) osvědčeně praktikoval a do svých ústavů zavedl zejména světec Don Bosko.² Zlu výchovně předcházet! Za jedno *bedlivým, arci netíživým dozorem*, aby hřích neměl možnosti se v duši ujmout a zahrnout (srv. čl. 76.). — Za druhé *pěstěním zdravých prvků*: najít, co jako jiskra v popelu doutná v chovanci dobrého, to zachytit, hledět zesílit a rozmnožit pohnutkami přirozenými a nadpřirozenými, zvláště pak prostředky náboženskými.³ „Vprav do mladistvé duše tolik vznětů ušlechtilých, aby tam nezbývalo místa pro nízké.“ (Bossuet.) — Za třetí konečně tím, že učitel *upoutá děti láskou k sobě* a tak si nad nimi zjednává tolikou moc, že ony z lásky přijímají jeho pokyny jemné i drsné a bojí se ho neposlechnout (srv. p. 23.).

ZEJMÉNA PŘEDCHÁZÍ NEKAZNÍ TAKTO: *uvědomuje přítomnost Boží*, a to mladším žákům s počátku vyučování pravidelně, starším občas. Podobně o strážném andělu. — Jelikož se mnoho chybuje z neznalosti, roztržitosti a lehké mysli, *poučuje kázeňsky závčas předem*, na př. kterak se chovati při hře anebo při koupání; kterak šetřit svého a cizího majetku (ve škole, na poli, v zahradě). Před školní modlitbou upozorní na patřičný

¹ Schulzucht und Religionsunterricht CHPB 1923 p. 39. a 1928 p. 63. n. —

² Sem P. Alberti, Světec Don Bosko, zvláště čl. Vychovatel p. 204. n. — Drábek, Nástin výchovné metody Dona Boska VL 1932 p. 253. 256. — LEX V. p. 637. Präventivsystem. — ³ GFR III. p. 39.

postoj, na možnou vadu vzhledem na tempo, sílu hlasu anebo textové znění. V každé třídě s počátku roku: „poznámky ke školnímu řádu“ a podle potřeby v roce opět. — *Ušnadňuje příznání:* „Každý může pochybit, ale lhát je chybou ještě větší.“ - „Kdo poví upřímně pravdu, už se začíná lépe, je v něm dobré jádro; to je také v tobě: pověz, jak to bylo!“ — *Stále má po ruce uznání, povzbuzení a pochvalu.* Tak se dochází k cíli dřív a úspěšněji.

PŘIBÍRA NA POMOC LEPŠÍ ŽIVLY V TŘIDĚ, zejména ty, kteří zaujímají *vůdčí postavení nebo jsou uznanou elitou* mezi ostatními.¹ Má-li učitel právě ty bedlivě na zřeteli, budou jemu mimoděk anebo vědomě nápomocni v jeho kázeňském snažení. Proto na ně apeluje nejprv a jejich souhlas si hledí zajistit, když něco nařizuje, jejich nelibost budí, když druzí jeví nekázeň. Jejich vlivu se druzí snáze podřizují, k jejich zprvu třebas menšině se znenáhla přidávají, až posléze většina představuje „veřejné mínění“, „ducha třídy“. „To je n a š e třída, na té nám všem záleží společně. V n a š í třídě se nesmí lhát; my nestrpíme, aby někdo mluvil oplzle; p ř e d n á m i si nikdo nesmí dělat posměch ze sv. věcí.“ — „Jak bychom to měli zařídit?“ táže se učitel v takové třídě. - „Kdo z vás si to vezme na starost?“ - „Jaký trest byste navrhli pro toho, kdo neposlechne?“ - „Svěřuji vám vašeho, dnes nepřítomného spolužáka. Jste jeho kamarádi a mohli byste na něho příznivě zapůsobit. Zkuste to, ale doopravdy a s láskou. Uvidím, co výchovně dovedete.“ - „Dnes tu chybí N. N. Patrně nemohl přijít. Nerad bych, aby zůstal pozadu. Kdo mu pěkně sdělí, co máte zadáno na příští hodinu?“ — *Ostatně však netrp, aby se ve škole tvořily různé kasty a strany, ať pro rozličné přesvědčení náboženské, anebo pro příslušenství ke spolku, nebo pro politické smýšlení rodičů.*

2. S JEDNOTLIVCI TAKÉ SOUKROMĚ!

PRAXE TO VELMI VÝHODNÁ, protože *zdůkladňuje vzájemné poznání*, kázeňsky potřebné. (Srv. čl. 75.) Jednotlivý žák vidí v soukromí svého učitele spíš a zřetelněji jako otcovského přítele, vychovatel pak může lépe vniknout do nitra svého svěřence a obeznámit se případně s jeho zevnějšími poměry. — Důkladnější poznání *umožňuje slibnější účín.* Pod pečeti úředního tajemství, jež se při soukromém styku předpokládá, má svěřenec příležitost, bez ostychu sdělit své pochybnosti, požádat o radu, je „mezi čtyřma očima“ otevřenější, než by si troufal před jinými, a více přístupný domluvě, povzbuzení, napome-

¹ Tomášek, Elitní sbor dětí. VL 1936 p. 290.

nutí, výstraže anebo výtce.¹ Osvědčuje se zvláště u starších žáků. Právě u nich lze v soukromí snáze předejít „ohni na střeše“, „kose na kámen“, „překypění hrnku“. Mnohdy vůbec nelze třídu jinak ukáznit, než soukromým působením na vedoucí nezvedené činitele (Rädelsführer). *Také pochvala mezi čtyřma očima je nejméně nebezpečna.*

A vůbec po každé stránce je pozoruhodno slovo Páně: „Zhřešil-li proti tobě bratr tvůj, jdi a pokárej ho mezi čtyřma očima!“ (Mat. 18, 15.) Sám znázornil metodu soukromého působení podobenstvím o zaběhlé ovci (Mat. 18, 12. - Luk. 15, 4.) a rozmlouval tak s Nikodemem. Podobně Apoštol v Efesu: „Po tři roky jsem ve dne v noci nepřestával se slzami napomínati jednoho každého z vás.“ (Sk. ap. 20, 31.) V Soluni: „Víte, kterak jsme jednoho každého z vás - jak otec dítky své - napomínali a povzbuzovali.“ (1. Soluň. 2, 11. 12.)²

MOŽNOSTI SOUKROMÉHO PŮSOBENÍ: v u č e b n é h o d i - n ě mohou mezi čtyřma očima potichu promluvit se žákem *u stolu nebo šepem v lavici*: „Proč jsi nebyl včera v kostele?“ - „Mrzelo mě, co jsem o tobě slyšel předevčírem.“ - „Děvče má i zevně na sebe držet a netrpět na šatech nic roztrhaného; zapros maminku, . . .“ a p. - *Při žakovské klasifikaci* (viz str. 116.). - *Při katechesi o důležitém tématu vyzvu*: „Kdo něčemu z toho dobře nerozuměl, ať přijde ke mně!“ - *Vzpomínka*: „N. N. má dnes jmeniny.“ — *P o h o d i n ě*: „Přiď na chodbu, něco ti povím.“ - *Po vyučování*: „Pojď kousek se mnou!“ - „Čekej na mne odpoledne, půjdeme chvilku spolu!“ — *M i m o š k o l u*: zastavím se na potkání, oslovím a promluví; zažertuji; zeptám se na něco (venku, na hřišti, ve vlaku). Vzkážu pozdravit. Pošlu pohled z pouti, z jiné cesty.

Pozvu k sobě „na slovíčko“ (děvčata nikdy jednotlivě!). Mluvím „do duše“. Dám si od „nepolepšitelného“ slíbiti čestným slovem, podáním ruky a třebas i písemně na určitý čas. Rezenský biskup Wittmann († 1833), před tím katecheta, zval k sobě zpravidla každý týden několikrát po třech dětech a rozmlouval s nimi o ranní a večerní modlitbě, jak ztrávili neděli, jak se mají doma a p. - *Dotazy písemné* (srv. p. 137.). — Při každém z těchto způsobů soukromého styku přichází vděčně vhod osloviti žáka křestním jménem, třebas i zdobnělým, povzbuditi k modlitbě na určitý úmysl, vyzvati k dobrovolné návštěvě kostela nebo ke svátostem. - V zemi dobrou nebo výbornou padává výchovné zrna, individuálně upravené, *ve zpovědnici*.

3. NA MYSLI NEKLESAT!

AŤSI NAJDEŠ KAZEN JAKOUKOLIV. Najdeš-li dobrou, je to vzácné dědictví, snad lopotně nastřídané od předchůdců i současných či-

¹ Čti sem VL 1933 p. 349. dole a CHPB 1930 p. 155: „Nur in der Horde wird der Jugendliche gefährlich, nie als Einzelwesen.“ - „Duše davu!“ — ² O soukromém působení na svěřenou mládež Pecka ve VL 1935 p. 46. 47. - Don Bosko VL 1922 p. 141. - Diessl, Reform des RU p. 78. 79.

nitelů; važ si ho a hleď je udržet, svým pak způsobem i zlepšit, aby na tebe dobře vzpomínali, kdož pracují na téže brázdě s tebou a přijdou časem po tobě. — Najdeš-li špatnou kázeň, je to „kamenolom Páně“. Leckomu nekázeň snad ani nepřekáží, a on „učí“ - vidomý však, citlivý a snaživý by rád učil, a nemůže. Zlo bývá tím horší, čím je třída a počet hodin značnější, žactvo v průměru méně čilé (v pondělí, v poslední hodiny vůbec a zvláště odpoledne), čím rodinné anebo společenské prostředí pro náboženský výchov více nepříznivé, a čím víc ubírá duševní svěžesti a volného času stavovské zatížení též mimo školu. Tu potřeba silných, odolných nervů proti „střelám“ dětské nekázně („sagittae parvulorum factae sunt plagae eorum“. Žalm 63, 8.). Sv. učitele Kasiána, bývalého biskupa brixenského, ubodali žáci kovovými rydly na smrt.¹ Ty se umoit nedej!

DEJ SE CÍLEVĚDOMĚ DO PRACE! Arci co nejlépe vyzbrojen co do povahy, důkladně obeznámen s teorií kázeňských pouček a s pohledem nahoru. (Žalm 120, 1.) Jinak se tápe ve tmách, a po účinku zlá rada. Tedy *světlo do hrsti a odvahu s nadějí do srdce!* Jako hospodář, jenž převzal pole zaneřádané, trním a plevem znešvažené: pleje, orá, zlepšuje a sází, nepřestává doufat, i když výsledků nevidět hned. Strom nepadne po první třísce. Zdi Jericha sesuly se kdysi najednou, v duchovní správě nezbyvá než ulamovat po kamínku ze zdi nekázně. Čas hrady staví, byť to někdy byl čas dosti dlouhý. — *Hledej příčiny!* Bez řádné diagnosy nemožno úspěšně léčit. „Odkud vlastně pramení to zlo? Nejsem snad vinen já? (Osobnost, metoda.) Co bych měl zařídit? Co odložit? V čem se napravit? Oč se postarat mimo školu?“ - A podle začátečních zkušeností *vzdělávej se odborně i povahově dále!* Naučí potřeba, čeho k ní potřeba. Čti, rad' se s druhými a sám přemýšlej! Vexatio dat intellectum. A lepší ještě než rozum je důmysl. Přijímej cizí zdání a drž se svého uznání, přeložili v Polsku Apoštolovo: „Všechno zkoušejte, a co dobré jest, toho se držte.“ (1. Soluň. 5, 21.)

OSVĚDČ, CO JE V TOBĚ! „Není každému dřevu dáno fládre bítí“, napsal už Komenský. Ale učitel náboženství měl by se už jenom k vůli školské kázni snažit o fládr své osobnosti. Zejména *těžký problém kázně se nerozřeší bez kultury vlastního srdce*. „Umění poroučet a zařizovat není uměním hlasivek - je to silné soustředění vůle a jeho mimovolné vyjádření zevním postojem a vzezřením tváře. Zde se odměňuje všechno, co člověk na sobě vypracoval přísnou sebekázní, zde se neúprosně trestá každé zanedbání vlastní povahy. Po té stránce není za mladých let na důkladnou sebevýchovu nikdy pozdě.“ (CH p. 350. 351.) Kdo je sám se sebou co do srdce a hlavy uceleně hotov, anebo se o to opravdově snaží, a tudíž dovede imponovat, tomu se konečně podrobí všechno. „*Kázeň je učitel.*“ Pevné vůli, tužbě ušlechtilé rádo nebe dává dojít cíle. Arci závisí výsledek též na jiných okolnostech, zatím snad nepřemožitelných, ale zbývá blaživé vědomí: „Co jsme měli učinit, učinili jsme.“ (Luk. 17, 10.)

* * *

1. JAK SE TO NAČÍNÁ. (Příklad jeden ze mnohých.) Když r. 1919 mladý farář na ostrově sv. Dionysia v předměstí Paříže se ujímal svého úřadu, byl náboženský stav jeho farnosti úplně desolátní. Městská rada protikatolická, obyvatelstvo skoro vesměs nevěrecké. Kněz začal pracovat

¹ Eckert, Církev vítězná III. 436. ke dni 13. srpna.

u dětí. V hodinách katechismu si hleděl získati jejich lásku a dostal je pomalu do nedělních besídek. Založil pro chlapce skupinu skautů, pro děvčata zpěvní a hudební školu. Zorganizoval žákovské slavnosti, aby upoutal rodiče. Ti, vidouce děti vystupovat veřejně, odkládali znenáhla zaujatost proti knězi. Později založil farní věstník a knihovnu. Získav takto část dospělých, utvořil farní komitét, malý sice, ale vybraný z praktických, štedrých katolíků - elitu své farnosti. Jejich pomocí založil sdružení sv. Vincence a jiné spolky charitativní a náboženské. A dnes téhož kněze, jenž před 4 lety byl na ulici mládeží insultován, pozdravují radostně děti, sympaticky vítají dospělí a s úctou sledují při jeho působení v kostele a ve škole jinověrci a nevěrci. („Den“ z 22. října 1923.)

2. PROF. FRANT. BARTOŠ. „Jako pronikavý psycholog působil na některého z nás jemnou narážkou, v některém budil ctižádost, některému neodpustil domluvy a pokárání. Kázeň měl ve škole vzornou, ač ji neudržoval snad přísností a hrůzou, nýbrž laskavostí a pravým taktem vychovatelským, jemuž žáci těžce odolávali. Nezapisoval prý za prvních let ani známek do katalogů a přece dobře věděl, kolik který žák umí. Nespouštěl hrůzu na žáky, pouze vyčítavě se podíval na žáka chybujícího nebo se neučícího, nebo jej začal na čas ignorovat; a to ignorování působilo tak mocně, že se zpravidla neminulo cíle a zbloudilou ovci přivedlo zase na pravou cestu.“ (*Josef Bartocha, Z pamětí a života Frant. Bartoše* p. 103.)

VI.

SPECIÁLNÍ NÁVODY.

82. Učebná osnova.

Potřebné minimum náboženské látky pro různé druhy škol a jednotlivé třídy jejich nařizuje v každé diecési biskupský ordinariát. Zároveň rozvrhuje náboženské učivo zhruba na hlavní doby církevního roku. Minimum náboženského učiva, stanovené pro různé druhy a třídy škol a rozvržené na hlavní doby církevního roku, slove učebná osnova. Pokud je nařízena biskupským ordinariátem, slove *úřední neboli ordinariátní osnova*.¹

OSNOVA ORDINARIÁTNÍ.

JE ZAVAZNA pro všechny učitele katolického náboženství na ten účel, aby se v celé diecési aspoň potřebné minimum učebné látky probíralo jednotně jak za pravidelných poměrů, tak i pro případ, že nastoupí jiný katecheta, nebo že žáci odejdou na jinou školu.

IN NECESSARIIS UNITAS! Jako žádná učebnice nepředstavuje ve svém složení a podstatném provedení ideál a potřebuje tudíž časem opravy anebo náhrady, podobně i úřední osnova, byť nejvyšší autoritou v diecési podepřená, je dílo pouze lidské, tedy časem opravitelné a nahraditelné. V zájmu však žádoucí jednoty, jež má právě v oboru náboženském sloužiti za vzor ostatním oborům, je nutně potřeba, se aspoň v mezích diecése svědomitě podříditi ordinariátnímu předpisu jak co do učebnic (srv. p. 36.), tak i co do učebné osnovy. *Acies ordinata!* Ve svaté jednotě síla Boží. (HRV p. 69. 70.)

Vzhledem k tomu, že moderní život přináší s sebou stěhování rodičů z diecése do diecése, byla v celé čsl. republice provedena jednota co do přikázání postního. Podobně je velmi žádoucí, aby pro všechny diecése v oblastech jednoho jazyka byly netoliko nejdůležitější učebnice náboženské (Katechismus, Katolická prvouka, Biblické dějiny) stejné, nýbrž aby se též učilo podle jednotné osnovy na školách národních, jako je to státně předepsáno pro školy střední. *V církevní provincii české byla jednotná osnova pro školy národní ordinariátně zavedena r. 1933. (VL 1933 p. 226.)*

¹ Offizieller oder Ordinariatslehrplan. – Zásady k osnování náboženského učiva Pichler, Lehrplan für den kath. Religionsunterricht (Wien 1904, St. Norbertesverlag) a CHPB 1920 p. 93. 118. – SYST p. 194–203. – GÖ p. 109–117. – KB 1917 p. 395. – 1920 p. 326. – GA p. 300. n. – Data stran učebných osnov různých diecézí Rakouska a Německa CHPB 1926 p. 75.

PODROBNÝ ROZVRH UČIVA.

POJEM A ÚČEL. Učebná osnova ordinariátní je pouze rámcová, stanoví totiž jen v hlavních obrysech rozsah učebné látky a učební cíl, kterého dlužno v té aneb oné třídě za pravidelných poměrů dosáhnout. Kterak se k dosažení toho cíle metodicky a podrobně zařídit, ponechává duchovní vrchnost učiteli náboženství samému. Na něm jest, aby si v mezích stanovené církevní doby sám určil, kdy probrati který článek z předepsaného učiva dějinného, a kdy kterou otázku z učiva katechismového. K tomu je potřeba si učebnou látku každý rok podrobně rozvrhnout na jednotlivé doby, týdny, hodiny. „*Omnia secundum ordinem fiant!*” (1. Kor. 14, 40.)¹ *Podrobný, pokud možno hodinový, na celý školní rok pro každou třídu předem osobně vypracovaný rozvrh, je nevyhnutelnou podmínkou zdárné katechese.*

CO PATŘI DO NĚHO POZNAČIT? Mimo podrobné části učiva z biblických i církevních dějin a z katechismu: — a) *Dny a doby církevního roku*, aby se neopominulo bráti na ně po každé zřetel a podle toho se pak zařizovati v katechesi. (Srv. p. 231. 237.) — b) *Modlitby k nacvičení*, aby se všechny texty pro dotýčnou třídu stanovené řádně vystřídaly v určitých obdobích. (Srv. čl. 54. pod 2.) — c) *Výchovné směrnice*. (Srv. čl. 41. pod 2.) Hlavní jsou poslušnost, zbožnost, láska k bližnímu, sebezapírání, stydlivost, poctivost a pravdivost. Ty se v podrobném rozvrhu rozloží na jednotlivá období, aby katecheta měl určitý zřetel výchovný po celé období živě na paměti a k němu opět a opět směřoval (buď uživotněním jednotlivých katechesí, anebo příležitostnými poznámkami). Tak dostává učebná osnova výchovný ráz,² podobně jako byl výchovně veden starokřesťanský katechumenát.

PROČ JE VÝHODNÝ. Protože: — a) *Chrání před plýtváním času*. Katecheta nepracuje nazdařbůh, nepostupuje jako ve tmě, nepotřebuje se zbytečně vraceti k témuž učivu, nebude věci podřadné probírat široce, důležité pak odbývati zkrátka, a snaží se, úplně využít každé hodiny, aby rozvrhu dostál. — b) *Vábí k bedlivé přípravě*: to a to mám budoucí týden před sebou a vím určitě, co z kterého učiva; mohu tedy zavčas o tom přemýšlet, látku sbírat, tištěné aneb osobní vzory hledat. — c) *Uradostňuje práci*, neboť v podrobném rozvrhu je kus jeho vlastní osobnosti. „Nesvé” je těžší než individuálně „své”. Je to ve

¹ Stoffverteilungsplan, Lektionsplan, Stundenbilder. — ² Osnova p. 19. 20. — Göttler, Einheitsreligionslehrplan, Pädagogische Zeitfragen p. 23. (München 1908) a 3. Münchener katech. Kurs p. 141. n.: „Der Religionslehrplan muss mehr als bislang religiöser Erziehungsplan werden.”

smyslu sv. Apoštola: „Unusquisque in suo sensu abundet!” (Řím. 14, 5.) Každý ať se plně činí, jak mu to nejlépe svědčí.

S ROZVRHEM USVOJENÝM NA CESTU!

VZORCE PODROBNÝCH ROZVRHŮ pro jednotlivé třídy různých druhů národní školy podává příručka osnov ordinariát-ních. Rozvrhy jsou „vzorné” nikoli v tom smyslu, že by se učitel náboženství nutně měl podle nich hodinu za hodinou řídit, nýbrž v tom smyslu a na ten účel, *aby si podle nich vypracoval pro jednotlivé třídy vlastní svoje rozvrhy učiva, přizpůsobené osobitě místním poměrům* (kolik hodin týdně má v dotyčné třídě, koliký je počet žactva, jaká je v třídě inteligence a kázeň). Ty poměry nutí někdy, aby se učiva oproti vzorným rozvrhům vzalo méně, aneb aby se učivo probíralo v jiném pořadí. — Už i začátečník v úřadě může ty poměry po prvním roce škol-ského působení znát a vzhledem na ně si pořídit své osobní rozvrhy. Ty se s počátku nebudou snad mnoho lišit od vzorů tištěných, ale během pozdějších let budou čím dál osobně i místně individuálnější, více „své”.

Arci není a nesmí být osobní rozvrh, před začátkem školního roku vypracovaný, jízdním řádem, jenž by zavazoval bezohledně. (SYST p. 226.) Nastávajíť leckdy okolnosti (na př. zkrácení doby vyučovací pro nemoc anebo z jiné příčiny; místo dvou hodin týdně se začne učit po jedné; špatná kázeň brzdí normální postup a pod.), které nutí, aby se i z osobního roz-vrhu něco vynechalo nebo probralo jen zběžně. Některé částice učiva je radno podle nastalých poměrů přemístit, jiné (na př. učení o svátosti biř-mování) přidat, učivo rozvržené dříve na dvě anebo tři hodiny, odpravit i jedině.

Čím lépe si katecheta vlastní podrobné rozvrhy přistříhne osobní své individualitě a zvláštním poměrům svého prostředí, čím věrněji se jich pak přidržuje a čím bedlivěji si je podle zku-šeností časem nabytých po každé pro nový školní rok upra-vuje, - tím důkladněji, radostněji a s větším užitkem pracuje ve škole. *Ukaž mi své osobní podrobné rozvrhy látky, a povím ti, jaký jsi katecheta. - Osobní rozvrhy předkládá učitel nábožen-ství inspektoru odbornému nebo dekanátnímu.* (Acta curiae archiep. olom. 1918 p. 134.)

83. Kterak se připravit na určitou katechesi (prvoukovou, biblickou, katechismovou nebo církevně histo-rickou).

„Před modlitbou připrav duši svoji a nebuď jako člověk, jenž pokouší Boha.” (Sir. 18, 23.) Jako svatá obět mešní, kázání a modlitba v kostele, tak jest i každá hodina katechese ve škole

po svém způsobu vlastně úkonem bohoslužebným - posvátné „dílo Hospodinovo“, které se nesmí odbývat „nedbale“ (Jer. 48, 10.), a na které se dlužno připravit. A to - s předpokladem přípravy všeobecné (nabyté vzdělání bohovědné vůbec; a pedagogické, didaktické a katechetické k tomu) - na každou určitou hodinu katechese zvlášť.¹ K svědomité přípravě třeba:

1. VEDĚT, O ČEM KATECHISOVAT.

TO SE DOZVIM ZE SVÉHO PODROBNĚHO ROZVRHU UČIVA, jenž mě pro nastávající hodinu poukazuje na některý článek buďto z katolické prvouky, anebo z katechismu, z dějin biblických, anebo církevních. *Ten článek si mám celý pamětně osvojit.* Proč? Katecheta musí od dětí žádat, aby uměly něco zpaměti, a on sám by to neuměl? Chtěl by snad jako nedouk vyprávět a vysvětlovati s knihou v ruce? Jak se bude vyjímát, neví-li, zkoušeje, kudy kam, když se vyvolaný žák zarazí a neumí dále, anebo když neodpoví přesně podle učebnice? Kterak mu napomůže, kterak doplní aneb opraví jeho odpověď? Proto je nevyhnutelně nutno, aby katecheta doslova přesně, věrně a trvale ovládal pro nastávající hodinu dotýčnou partii učebnice. - Tu partii mám ve škole názorně podat, rozumově vysvětlit, citovým teplem prohrát a k náležitému předsevzetí uživotnit - slovem: katecheticky zpracovat. K tomu cíli je třeba:

2. KE KATECHESI LATKU SEBRAT; ODKUD?

— a) *Z vlastní hlavy.* Všelico mi k chystané katechesi mimoděk samo napadne, co vím z přípravného studia exegeze, dogmatiky, morálky, církevních dějin. Něco mi utkvělo v paměti z pozdější četby. Živě mi tane na mysli něco z včerejší modlitby anebo z ranní meditace. — b) *Z písemných záznamů.* „Memoria humana labilis, ergo scribendum!“ (Sv. Augustin.) Lidská paměť je děravá, proto pišme! - Jsa zvyklý čísti s tužkou v ruce, poznamenal si katecheta příležitostně pěknou myšlenku, jadrné úsloví, význačný citát, působivý příklad. Má to zapsáno buď ve zvláštním sešitě, anebo ve svém exempláři učebnice na patřičném místě. Všelico pro katechesi vhodného napadne člověku, když sám a sám jde procházkou nebo do přespólní školy. Jsou to jakoby jiskry Ducha svatého. Nedávej těm jiskrám hasnout beze stopy! Zapiš hned! Vystřižni z novin, výstřižky i písemné záznamy ukládej a čas od času probírej. Něco se ti shodí právě pro dnešní katechesi. „Vlastní hromádka je lepší, než hora Sinaj“, říká se v Rusku. — c) *Ze své odborné knihovny.*

¹ „Wer sich nicht präpariert, verlässt sich auf seine Routine, und das bedeutet: sich auf die Faulbank legen, stille stehen, verholzen und langsam absterben.“ Scharrelmann, Herzhafter Unterricht p. 64.

Je tam komentář ke katechismu, Hejčlova Bible česká s nepřeborným materiálem poznámkovým, jsou tam příručky k církevním dějinám československým a k církevní historii vůbec, dějiny papežů, životy svatých, vhodné knihy příkladů a sbírky vypracovaných anebo načrtaných katechesí. Nemusí tam býti pro obor katechetský knih s počátku mnoho, ani se nepotřebují omezovat jen na řeč mateřskou, mohou být i cizojazyčné; nejsou všechny snad ani svázány, ale není to zboží tuctové, podprůměrné. Byly zjednány jedna po druhé s pečlivým výběrem, jako se pečlivě vybírá vhodný, individuálně svěčný klobouk na hlavu, a stojí seřaděny blízko po ruce, anebo leží na psacím stolku.

3. SEBRANÉ UČIVO METODICKY SEŘADIT.

Metodicky se učivo seřaduje s paterým světlem v ruce, aby žáci totiž co nejvíce nazírali buď zevně anebo vnitřně — aby věci, názorně podané, vysvětlením porozuměli, — aby se jim srdce pohnutkami citově rozehřálo, — aby jim nejpotřebnější z učiva utkvělo v paměti — a konečně, aby se podle učení zařídili životem. *Kterak se s tím paterým světlem pro určitou hodinu katechese zařídít?*

Ideálem jest a zůstane si celou katechesi napsat. „Jsem přesvědčen, že katecheta může dostáti požadavkům učebního přednesu u mladších katechumenů, jen když za první doby své učitelské činnosti svoje katechese úplně píše a také později se této námaze zcela nevyhýbá.” (Mey-Hoch, I. p. 24.) A co tento klasický praktik tak důtklivě radí vzhledem na katechumeny mladší, to platí stejnou měrou též o starších, zejména, jde-li o téma pro začátečníka věroučně nesnadné (Syn Boží stal se člověkem, články o církvi, pojem svátosti oltární a pod.), anebo mravně choulostivé (učení o stydlivosti, o hříchu proti sv. čistotě), aneb o partii ožehavou, jako bývá leckterá z církevních dějin. Stran těchto dvou posledních radí zkušení didaktikové nadto, aby učitel dotyčné katechese měl netoliko písemně vypracovány, nýbrž aby je měl i v hodině na stolku před sebou, jelikož tu každé slovo musí býti zrale uváženo a opatrně pověděno. (Srv. p. 179. a 249.) Vůbec je „stylus optimus dicendi magister”. „Napsati jedinou stránku přispívá k vzdělání víc, než přečísti celý svazek.”¹

Starším katechetům postačí, katechesi obšírněji nebo stručněji si načrtnout. S tím se spokojit nutí leckde moderní školská zapřaženost, „instantia quotidiana”, každodenní nával odborné a jinačí práce. (2. Kor. 11, 28.) - Do náčrtu patří poznamenat: čím téma znázorním? (Názor zevnější, vnitřný, příběh, příklad.)

¹ Jean Paul. — „Meine Katechesen zu schreiben, hat mich als Katecheten ungemein gefördert, zwang mich zur Klarheit und Genauigkeit, die mir später gute Dienste geleistet hat... hat mich mächtig angeregt zum Nachdenken, Suchen und Versuchen.“ Minnichthaler, Wie ich Katechet geworden bin CHPB 1925 p. 9. 10. — V. Kubiček, Catechetae scribentes VL 1935 p. 330.

V jakém pořadí budu vysvětlovat? Co napíšu nebo načrtám křídou? Kterých pohnutek užiju? Které vyvodím předsevzetí? Potřebné citáty, text „volné“ modlitby (srv. p. 186.). Zkušebním kamenem dobrého učitele jsou po metodické stránce otázky: jejich postup a správné znění je zejména radno si v přípravě nachystat.

Po delším cviku a několikaleté praxi v první a druhé podobě může písemná příprava vůbec odpadnouti; ale vždy ještě zůstává potřeba, před každou hodinou vhodné učivo metodicky promyslet, pevně si stanovit body katechese, kterak učivo slovem, křídou a jinak znázorním? Jakým to vysvětlím postupem: zdali textově složným či rozložným? Kterého příběhu použiju? Co a kterak z katechese upamětním věcně a co doslova? Které předsevzetí vyvodím pro život?

4. KROMĚ TOHO PŘEDEM PAMATOVAT

NA VŠE OSTATNÍ, CO PODLE OSNOVY PATŘÍ K HODINĚ. Zejména, *kterou modlitbu* mi pro začátek a pro konec katechetické hodiny v určité třídě poukazuje podrobný můj rozvrh? - *Kterou poznámkou* hodlám v příští hodinu katechesi začít pro případ, že se mi něco užitečného nenahodí cestou do školy? - *Co dětem připomenouti* vzhledem na mši svatou, vzhledem na příští neděli, vzhledem na sv. zpověď anebo sv. přijímání? - *Které pomůcky* mám vzít s sebou do hodiny? Prvou z nich je vlastní exemplář učebnice. Katecheta mívá v něm stručné poznámky, vysvětlivky, příklady a dodatky, jež se mu dobře shodí, když se učivo ke konci hodiny čte. Časem je třeba s sebou vzít obraz, buď biblický anebo katechismový, liturgický anebo církevně historický. Někdy něco k věcnému názoru: knihu Písma, kvetoucí ratolest jívovou, památku ze Svaté země a pod.

* * *

1. TIŠTĚNÉ KATECHESE jsou v přípravě *k sbírání látky zdrojem pouze druhotným*. Z takových zdrojů neprýštívá vždy voda čerstvě pitná, nýbrž někdy dlouhým tokem přes různé zeminy už zakalená. Učitel musí býti pánem učiva, tudíž ovládat věděním daleko víc, než mají vědět katechumeni; pak teprve může mluvit „z hojnosti srdce“ (Luk. 6, 45.), vybíraje, co se jeho třídě za daných okolností hodí nejlépe. — *Ještě méně stačívali hotové cizí předlohy k úplnému napodobení*. Pravidelně si tak počínat bylo by na úkor vlastní mohutnosti myslivé a obrazivé. Snaživý katecheta hledí látku z prvotných zdrojů sebranou samostatně zpracovat, cizí pak předlohy, byť i skutečně vzorné, „si usvojit“, totiž přizpůsobiti vlastní individualitě. Je tedy v zájmu svého působení ne pouze receptivní, nýbrž také konstruktivní a produktivní. Selbst ist der Mann. — Jinak je i *zkušenému katechetovi žádoucí, mladšímu pak velmi potřebno, na cizích vzo-*

rech se pro praxi zdokonalovat, jako se cvičí a zdokonaluje na vzorech každý umělec. Poznává na předlohách opravdu vzorných své slabosti a na „vzorných“ také svou sílu a své přednosti, zůstáváje při tom k vlastnímu prospěchu „svůj“.¹

2. NULLA DIES SINE LINEA, žádný den bez čárky! Jen tak se učeň stane mistrem. Že vytyčené tuto požadavky jsou s didaktického hlediska docela místné, viděti z úředních předpisů pro vyučování světské. Mladý učitel světský je povinen po dvanáct měsíců svého počátečního působení ve škole pro každou svoji hodinu načrtnouti přípravu, kterou mu týdně prohlédá a stvrzuje správce školy. Jeho dosvědčení předkládá pak učitel ke zkoušce způsobilosti. I v oboru katechetickém bylo by o duchovní správu školních dětí lépe postaráno, kdyby se snaživost a svědomitost mladých katechetů pěstovala podobně. Úroveň naší katechetické teorie a praxe by tím valně získala. — *Náčrty, pro jednotlivé hodiny každoročně vždy poznov opravované a zdokonalované, jsou pro katechetu výborný fundus instructus, z něhož se později příprava usnadňuje a zlepšuje.* Tak roste učitel náboženství „v muže dokonalého“. (Efes. 4, 13.)

3. SEMPRE AVANTI, stále dopředu! — bylo životním heslem sv. Jana Boska. Učitel, jenž si navykne od mladu se na každou svoji školní hodinu řádně připravovat, *obeznamuje se za jedno důkladně s předmětem katechese.* Mám-li o něčem jasně a srozumitelně mluvit, musím tomu nejprve sám dobře rozumět. Jsou rozličné metody, jak vyučovati tomu, co víme, ale není metody ani jediné, jak naučiti dokonale tomu, co ovládáme jen z polovice. — Za druhé: *vníknu-li podle rozkazu Páně „Duc in altum, zajed' na hlubinu!“ do hloubi obsahu, mám na vybranou, co je pro děti určitého stupně nejprůměrnější, a to právě zítra pro nastávající hodinu.* Učivo z hloubi čerpané zajímá mne samého více, mohu je tedy předložit poutavěji. I když časem jde o látku již dostatečně známou mně i žactvu, mohu ji novým ponořením sobě i dětem poznov uzajímavit: to jako by se přilévalo čerstvého vína do zvětralého. — A konečně moment, na němžto záleží nejvíc: *v hlubině se dají nalovit citové perly.* Chceš-li k dobrému povzbudit a citově pro život zanítit, aby „spravedlivý také z víry žil“, musíš nejprve hořeti sám. Jen světlem se rozžihá, jen teplem se rozehřívá. Jenom ze srdce mluví se k srdci. A to „své“ srdce si mohu z fondu náležité přípravy po každé patřičně naladit.

84. Normální hodina katechese

(prvoukové, katechismové, biblické anebo církevně historické).

Hodina katechese budiž příjemná!

DO HODINY S JASNOU NALADOU! S chutí do toho! Ať se ti to z nitra obrazí v tváři, jako zářila tvář Mojžíšova z rozmluvy s Hospodinem. (2. Mojž. 34, 29.) „Sezuj obuv svou!“ Zanech totiž doma vše, co tíží a zachmuřuje, a vezmi s sebou od oltáře kousek milého, hřejivého slu-

¹ Šífe o tom Referate des Kongresses für Katechetik p. 208–210. – Obdobně o cizích kázáních: Foltynovský, Duchovní řechnictví p. 196. 198.

níčka do té leckdy zevně nevlídné místnosti školní, mezi ty snad učazené stěny, pro duše mnohdy stísněné, strádající, všelijak ubohé. Vždyť máš přinést „evangelium“, radostnou zvěst. „Co se mraků po nebesku žitím napřehání, všechny jako slunko plaší jedno pousmání.“ (Sládek.) „Přijdu-li tak hezky naladěn do školy, jsou děti jak andělé a všechno jde dobře.“ (Biskup Sailer.) „S čilou, radostnou náladou je člověk mezi dětmi všemožnou.“ (Salzmann.) „Veselého dárce miluje Bůh“ (2. Kor. 9, 7.), jde-li o hmotnou almužnu, čím více, jde-li o almužnu duchovní, a tou je dobrá katechese.¹

DO ŠKOLY PODLE ROZVRHU, PO KAŽDÉ A VČAS!

Kdy v který den se má náboženství v které třídě vyučovat, je úředně stanoveno *rozvrhem hodin*. Při jeho návržení a zhotovení mívá učitel náboženství, společensky a takticky dobře školený, leckterou možnost, aby rozvrh byl upraven s příznivým zřetelem na význam náboženské výchovy. Facienti, quod est in se, non denegatur jus et gratia. — Přijítí *do stanovené hodiny po každé*, je učitel ve svědomí zavázán. Hodiny „pereunt et imputantur“. Právě za dnešních poměrů je dvojnásob potřeba „vykupovati čas, protože dnové jsou zlí“. (Efes. 5, 16.) I po té stránce a v zájmu stavovské cti má býti katecheta celé škole, žákovské i učitelské, vzorem. (CHPB 1923 p. 213 a 1924 p. 35.) „Observabant eum.“ (Luk. 6, 7.) — *Nemůže-li přijítí ze závažné příčiny*, uvědomí o tom závčas vhodným způsobem (nemожно-li samému ústně, tož spolehlivým poslem jen písemně) správce školy, a hledí, pokud možno, vynechanou hodinu nahradit. Někdy lze náboženskou hodinou supplendo vděčně zastati světského učitele.

Do školní budovy přichází tak, aby mohl (jako katecheta odborný) dostáti připadlému naň doзору nad žactvem, nachystat si potřebné pomůcky a začít učebnou svoji hodinu přesně včas. Lépe si přispíší, nežli se opozdit. Dochvilnost je zdvořilostí králů.² Čas nečeká. Škoda každé minuty. Časově nepřesným začátkem se práce hodiny vždy jaksi zneklidňuje. — *Není-li snad někde křesťanské pozdravení zavedeno*, pozdrav napoprvé sám a vysvětlí, komu tím vzdáváme úctu. Společně ať zdraví děti slušným hlasem i tempem, a to *nikoli hned, když katecheta otevře dveře, nýbrž ať potichu stojíce čekají, až dojde ke stolku*.

ŠKOLNÍ MODLITBA.

ÚČEL A VÝZNAM. Je-li podstatnou a nejdůležitější částí náboženského života uměti se náležitě modlit, přichází tomu pro-

¹ V. Kubíček, Nezachmuňuj tváře své! VL 1931 p. 323. a kursiva tamtéž na str. 324. — ² „Fünf Stunden habt ihr jeden Tag, seid drinnen mit dem Glockenschlag!“ Goethe, Faust.

videnciálně vstříc ordinariátní nařízení, že bez výjimky *každá hodina katechese má začínat i končit modlitbou*. „Adjutorium nostrum in nomine Domini.” Tak možno zároveň upamětnit ve škole pro život potřebné texty, o modlitbě vůbec „mnohokrát a mnohými způsoby” poučit a pravidelným výkonem této bohopocty zahloubit do srdce žáků vzor, jak se mají modlívati jindy a jinde. (Srv. čl. 54.) To jsou krůpěje rosy, jimiž se zúrodnuje ochota a zvyk denního pozdvižení mysli k Bohu. S takového hlediska dlužno hodnotiti školní modlení, nemá-li se „světu” a žactvu jeviti jako prázdna, bezduchá a proto „zbytečná” formalita. (Mat. 15, 8.)

CO SE MODLIT. Variatio delectat et prodest. Změna zajímá, těší a prospívá. Tedy *nikoli po každé tutéž formuli*, nýbrž vystřídati během roku od období k období řadu modlitebních textů, dotyčné třídě přiměřených. Jsou to mimo texty, z kterých se skládá ranní a večerní pobožnost katolického křesťana (Katech. p. 93.), také ještě modlitby, když se do kostela přijde a z něho se odchází (Kat. p. 60.), „Anděl Páně” (Kat. p. 19.), z pamětné modlitby mešní a růžencové (Kat. čl. 49. a p. 96.), tři božské ctnosti (Kat. p. 101. 104. a 105.) a obnovení křestního slibu. (Kat. p. 53.) — *Pořad těchto modliteb má katecheta označen ve svém podrobném rozvrhu učiva dotyčné třídy*. Čas od času je radno použít i některého textu nebo slohy písně z modlitební knihy, jež pro ty a jiné úkoly má býti učiteli každou hodinu ze školního stolku po ruce.

KDO SE MODLÍ. Zpravidla děti společně s katechetou. — Čas od času je však záhodno, aby se po vzoru božského Učitele „takto se budete modlití” (Mat. 6, 9.) modlil katecheta sám. (Srv. p. 188.) Tím se jakoby čistí rez ošumělosti, jenž se přes nejlepší vůli dětí usazuje na každodenním modlení. — Jindy se modlí katecheta s dětmi střídavě: jako v kostele načne text (Otče náš, Zdrávas, Věřím), a děti ve sboru pokračují. Tak zejména, je-li na pořadí desátek růžence. — *Jde-li o formuli, žákům dosud neznámou*, předříkává katecheta větu za větou, žáci pak se modlí po něm. Tak ve třech ve čtyřech hodinách po sobě, až je text řádně upamětněn. — Formulí známou se modlí časem na pokyn katechetův *některý ze žáků*. Pro děti je to poctou a zároveň příležitostí k osvědčení, že se v soukromí modlívají textově bez vady.¹

JAK SE MODLIT. Ne dříve, dokud není v třídě úplný klid. Na výzvu katechetovu, zpravidla němou (pokynem k povstání

¹ RL II. p. 70. — GFR III. p. 77. — CHPB 1931 p. 126. Doma se mnohdy modlívají se všemi chybami, jež byly ve škole odstraněny.

a složením rukou), výjimečně po vzoru církve na výzvu hlasitou „Modleme se!“ zaujmou *žáci uctivý postoj* (nohy, ruce, hlava, oči). — Sebranosti takto zjednané použije učitel, aby předeslal *drobné zrníčko poučení*. (Srv. čl. 54. pod 3.) Na př. o tom, co znamená složení rukou; o znamení kříže, kterak se dělá náležitě, odpustky za ně; o modlitbě vůbec. — Poté *oznámi modlitební text* a - potřeba-li - upozorní na některou větu z něho, aby se říkala správně. Je-li na řadě modlitební text pro kostel, předešle k němu katecheta patřičný úvod. Na př.: „V kostele na oltáři sídlí ve dne v noci Pán Ježíš; jako vševědoucí se dívá i sem na nás; pozdravme ho: Klaním se ti vroucně, skrytý Bože náš.“ (Kat. p. 59.) - „Možno duchovně přijímat i mimo mši svatou? I mimo kostel? Pozvěme nyní Pána Ježíše každý k sobě do srdce.“ (Kat. p. 68.) — Velmi je prospěšno *naladit modlení určitou intencí*.

Viz k tomu jednotlivé prosby z litanie ke všem svatým; - nebo: „za nemocného spolužáka.“ - „Za toho, kdo se bohužel dnes ráno nemodlil.“ - „Kdo má dnes svátek.“ - „Za toho, kdo z nás první umře.“ - „Za ty věřící, kteří letos ještě nevyplnili velikonoční povinnost.“ - „Za zesnulého N. N.“ - „Aby se nám dnes pěkně učilo.“ - „Venku prší, hospodáři čekali toužebně na dešť; poděkujme Pánu Bohu!“ - „Ke cti Rodičky Boží, Královny máje.“ - „K Matce dobré rady, abyste si dobře zvolili životní povolání.“ - „Na který úmysl bychom se dnes měli pomodlit?“ - Tak se účinně předchází šabloně. — *Modlení samo budiž co do textu bezvadné, co do síly mírně hlasité, nikoli křiklavé ani zpěvavé, s přirozeným tempem a přízvukem, s pomlčkami na patřičných místech*. Co se při modlení ukáže jako nesprávné, zejména textově, *opraví katecheta nikoli mezi modlením, nýbrž teprve potom*.

POSICE PŘI VYUČOVÁNÍ.

ZACI ať sedí *každý na svém místě*, a to zpřímá, spolehnuti dozadu, nohy položeny na zemi, oči obráceny na katechetu, ruce u nejmladších na lavici, u starších dle osobního způsobu, ale viditelné. Tělesné nepohodlí překáží vnitřnímu soustředění. Nutno-li koho přesadit, může to učitel náboženství jen pro svou hodinu, na trvalo s dorozuměním třídního učitele. — *Katechetu sledují mlčky*. „Hlasitě myslit“ je rušivý nešvar, jemuž třeba žáky od začátku odvykat. (Srv. čl. 75. „Obraz třídy ukázněné“ a čl. 80. „Mlčení ve školní hodině.“) Mluvití smí jen, kdo je vyvolán, anebo si vyžádá dovolení zdvižením pravice. Ostatní řeč posunková (hlásit se „na stranu“) podle domluvy s třídním učitelem.

UČEBNÉ POMŮCKY (knihy, a ve vyšších třídách sešit poznámkový) leží *s počátku hodiny na lavici zavřeny hřbetem k žákovi*: otevrou se teprve na povel katechetův. Žáci nemají si do učebnice nic vpisovat, ani v ní co škrtat. Jest-li výjimečně

záhodno některé slovo nebo větu podtrhnout, anebo některý odstavec označit po straně kolmicí, ať se to j e m n ě stane tužkou, nikoli perem!

UČITEL se při katechesi co do tělesné posice zařídí, jak je kdy potřebí a výhodno. Kristus při čtení Písma stál, při kázání sedával. (Luk. 4, 16. 20. - 5, 3. 17. - Jan 4, 6.) Dokonce hned už jako mládeneček byl vyznamenán čestným místem, když „seděl mezi učiteli“ (Luk. 2, 46.). — Důležité je, aby učitel nebyl ve svém zevnějšku ani zanedbaný (vlas, oděv), ani příliš nápadný, ani osobně v něčem nezpůsobný, a zaujímal při učení ve škole posici klidnou. Zbytečně ji v krátkých intervalech měnit a zvláště sem a tam choditi po třídě, žáky více anebo méně vyrušuje.¹ *V nižších třídách nejlépe státi na jednom místě, možno-li povýšeném; zvláště, když vypravuješ anebo vysvětluješ. Při otazování může se katecheta mírně před lavicemi pohybovat. - Jsou-li mladší žáci dobře ukázněni, možno sedět za stolkem, jako to lze pravidelně u žáků starších. Ovšem nikdy ne v lavici žákovské! Ostatně ať stojíš, anebo sedíš, buď posice vždy taková, abys mohl pohodlně ovládat očima celou třídu.*

Příruční zápisník - školní notes v kapesním formátě - nosí katecheta denně s sebou. Má v něm mimo rozvrh svých hodin abecední seznamy žáků s jejich rodinnými údaji; vždy za třídou něco místa pro žáky nově přibylé během roku. K jednotlivým jménům si (z p r a v i d l a d o m a) zapisuje známky z prospěchu a co se u každého pozitivně anebo negativně vyskytne zvláště pamětihodného vzhledem k chování, službám Božím a svátostem. Vzadu za všemi seznamy několik listů prázdných, na něž si znamená, co mimořádného se v té aneb oné třídě událo, čeho by pro příště bylo třeba, a vůbec co mu příležitostně pro školu napadne „cestou“. Zápisníky, rok za rokem ukládané, „chleba nejedí“, místa mnoho nezabírají a mohou býti časem i památkou i cennou orientací v různých potřebách.²

TECHNIKA HODINY.

ÚVODNÍ POZNÁMKA. Začínati hodinu kázeňským vyšetřováním (kdo nepřítomen, kdo byl v kostele, žaloby a stížnosti), nebylo by dobře, protože by tím obojstranně trpěla nálada. Ta bývá u dětí s počátku beztoho mdlejší: hodina první následkem cesty do školy, jiné pak hodiny vinou předchozího vyučování anebo vinou mezihodinové přestávky. Proto se doporučuje náladu nejprve zdvihnout, roztržitou mysl upoutat, začít něčím novým. „Nové i staré.“ (Mat. 13, 52.) To jest účelem úvodní poznámky, ať už se vezme z něčeho nahodilého (srv. čl. 11. „Námětem nahodilé poznámky“), nebo se vztahuje k církevnímu roku, nebo k výchovné směrnicí, stanovené pro dotyčné období podrobným

¹ Pinkava, Bildung p. 68. - CHPB 1930 p. 155. sub 5. — ² Srv. pozn. za čl. 35. a článek 75. - VL 1932 p. 331. - Pinkava, Bildung p. 71.

rozvrhem učiva. *Nejlépe zapadne „nahodilá“ poznámka, dá-li se z ní snadno přejít k učivu rozvrhem určenému. Poznámka sama budiž věcná, opravdu poučná a co nejstručnější.*

VÝSLECH UČIVA z předchozí katechese (viz o tom čl. 35. 36.) nemá zpravidla zaujímat víc než asi malou třetinu vyučovací hodiny. Výjimka stvrzuje pravidlo. V třídě, kde jsou žáci méně dbalí, mohla by někdy výsledkem trpěti nálada celé hodiny; v tom případě možno jej odložit až na konec. Zejména bývá to radno, je-li opakování nebo cvičení delší (na př. cvičili se úkony ke zpovědi nebo k sv. přijímání). *U starších žáků se některá hodina ponechá bez výsledku, zvláště když předchozí den anebo hodina byla hodně rušná, únavná nebo roztržitá, - zpravidla pak, potřeba-li mít žáky hodně čilé a svěží pro těžkou partii nového učiva. — K opakování přehlednému se užívá celé hodiny.*

NOVÉ UČIVO (prvoukové, biblické, katechismové anebo církevně historické) se probírá *metodou*, která je dotyčnému jeho druhu přiměřená, s náležitým zřetelem k dnešní osobní dispozici učitele i žáků (srv. čl. 50.). — *Co do rozsahu látky*, nachystané z předchozí přípravy domácí, zaříd se podle situace, jaká se utváří v hodině samé. Jednou lze bez zvláštních nesnází propracovat připravený úkol celý, jindy to vinou rozličných okolností přes nejlepší vůli nelze. Není dobře hledět na připravenou látku tak, jako by se právě v tu hodinu musela nutně celá probrat. Bylo by to buď na úkor žádoucí důkladnosti, anebo by to svádělo k nervositě, jež ruší harmonii mezi učitelem a žactvem. Pro to se nerozčiluj! Kommt Zeit, kommt Rat. Co přes veškeru snahu nejde dnes, půjde zítra. — Ať už tak, či onak, *festina lente - spěchej pomalu!* Nic jen zběžně promrskávat! Co prudce běží, skoro dohání. Ne jak chceme, ale jak můžeme. Nedá se tu nic lámat přes koleno. *Vždy učiva jen tolik, co lze důkladně propracovat.* A to nejprve část po části přednesem, poté pak vsuvkami rozhovoru, jimiž dlužno jednotlivé oddíly katechese protkávat. (Srv. pozn. 2. za čl. 45.)

ZÁVĚREK HODINY

BÝVA RŮZNÝ podle toho, jaké se probíralo učivo a na kterém stupni. *U žáků nižšího stupně se zpravidla ukazuje obraz. U žáků starších se probraný úkol ukládá.* (D o p r a v a při katechesi biblické čl. 49., při katechismové čl. 51., při církevně historické čl. 52.) Asi pátým ročníkem počínaje si žáci poznávají s tabule stručně, co uloženo, *do poznámkového sešitu* (srv. čl. 34. pod 3.). Někdy si tam načrtnou kresbu k domácímu provedení (srv. čl. 43. pod 3.). — *Nezapomeň při tom všem na*

žáky nepřítomné, aby jim někteří z přítomných sdělili spolehlivě, co uloženo na příští hodinu.

DO TŘIDNÍ KNIHY zapíše učitel náboženství, o čem tu hodinu katechisoval, anebo celou hodinu opakoval. Stručný zápis ať vystihuje probranou látku nikoli všeobecně (na př. „Pokračování“ - „Opakování“), nýbrž určitě. (Na př. „Pán Ježíš před Pontským Pilátem.“ - „Zpovědní dostiučinění.“ - „Opakováno o posledních věcech člověka“ a p.) — Dotyčné zápisy je užitečno pořadem číslovat, abych měl stále přehled, kolik mi ještě zbývá hodin do konce roku k dalšímu zařízení s učivem. — Jinak je třídní kniha úředním protokolem, do něhož patří s datem, ale bez pořadového čísla poznamenat, proč některá hodina byla bez náhrady vynechána. („Nemocen.“ - „Odjel na pohřeb do . . .“ - „Zaopatřoval N. N.“) — Na školách méně než osmiletých se pro vlastní evidenci a pro nástupce v úřadě s počátku a na konci školního roku zřetelně poznamená, podle kterého turnu (A. B. C. D.) se učí a učilo. (Osnova p. 57. až 76.) — Některé diecése mají kromě zápisů do třídní knihy školní nařizeno též *diarium farní*. (VL 1932 p. 231.) Pro vlastní přehled je velmi výhodno si v každé třídě poznamenati stručně v příručním zápisníku, co bylo probráno.

ZAKONČI PŘESNĚ VČAS! Přestat včas, vrchol umění. Respice finem! „Sine fine dicentes“ bývá nepříjemno i žactvu i tomu, kdo bude učit po tobě. Dosti má na své lopotě netoliko den, nýbrž i každá hodina. (Mat. 6, 34.) Před závěrečnou modlitbou přichází slibně vhod pobídka k svěcení příštího dne svátečního se zrnkem poučení o mši svaté (viz řadu pohnutek na výběr ve čl. 60.). Modlitba se vezme buďto z podrobného rozvrhu učiva, nebo se přizpůsobí dnešnímu uživotnění. Místo modlitby říkané zakončí se leckdy dobře též s l o h o u p í s n ě, přiměřené tématu katechese nebo církevní době. Katecheta má na ten účel diecéšní kancionálek vždy ve školním stolku po ruce. I kněžské požehnání by se maličkým mohlo udělit při katechesi zbožně vyznělé. (VL 1921 p. 249. - CHPB 1917 p. 64. - 1931 p. 161.) - Před modlitbou, zpěvem anebo požehnáním po každé s t r u č n ě n a l a d ě n í. — Končí-li modlitbou také vyučování vůbec, *skládají si žáci své školní potřeby až po modlitbě. Z třídy vycházejí děti*¹ teprv za učitelem, jenž je na chodbě u dveří kontroluje.

* * *

HODINA KATECHESE BUDIŽ PŘÍJEMNA ve smyslu rčení Páně „mé jho je hladké a mé břímě je lehké“ (Mat. 11, 30.), aby se děti na hodinu náboženství těšily a po ní toužily, aby litovaly, že už je u konce, a na ni rády vzpomínaly, jako žije ve vzpomínkách pěkná neděle po řadě všed-

¹ Chlapci a děvčata, Mey-Hoch I. p. 219, 220.: chlapci vždy napřed!

ních dnů. Čeho je na ten účel potřeba? — a) Odstranit, co žactvu zevně vadí (chladno, horko, přitímní, nečisto a nepořádek, špatný vzduch, nepohodlí při sedění, doba hodinového rozvrhu). I školní stěny se prý mají na žáky usmívat - tak útulno má býti v učebně.

b) *Katechesi všemožně uzajímavit.*¹ Matkou nezájmu je nuda. Nudí slyšet, co v té podobě už vím, čemu nerozumím, co je mi věčně cizí a vzdálené, co je nad mé síly a co mi trvá dlouho. Proto — 1. s dětmi staroznáme nově! Střídej sdílení s dotazováním, postup složný s rozložným, mluvení k rozumu s jiskrami citovými, přilívej nového vína do látky opakované. — 2. Snižuj se mluvou k dětem, aby ti rozuměly (Luk. 19, 5.), oživuj šedivou teorii názorem, kresli a maluj štětcem slova svého, aby mluvené bylo jakožka vidět. — 3. Upínej na známé prvky v duši z domoviny a přítomnosti, ukazuj náboženské hodnoty pro život časný i věčný a pěstuj důsledně součinnost a samočinnost žáků. — 4. Zaměstnávej všechny bez rozdílu a hleď se omezit na nejnütnější co do učiva, co do trvání katechese i co do úkolů. Tak katechisuj se stálým vědomím: „Jen zevšednět mi nedej, Bože!“

c) *Hřejivě působit jaseu své osobnosti.* Vždycky s sebou v srdci pravou lásku k dětem a prýstící odtud „olej radosti“ (Is. 61, 3.): čilý, veselý, přívětivý. (Gal. 5, 22.) „Laeti tirones, laeti magistri, laetissimus rector“ - bylo ve středověku heslem na školách katedrálních. „To budiž přední péčí, aby každý katechisoval radostně.“ (Sv. Augustin.) To je nejvzácnější charisma učitele náboženství. Nevřidný mrzout má třeba nejlepší úmysly, ale šíří kolem sebe chlad, pod kterým se dobru nedaří. Jsou katecheti, jejichžto metoda není bez vady, ale umějí si získati srdce dětí, a proto působí výchovně se zdarem. Milá, přitažlivá osobnost nahrazuje, co chybí metodě. Láska najde vždy cestíčku, kde si chladný rozum neví rady.

Arci zůstává při veškeré snaze o zpřijemnění učebné hodiny všelico nepřijemného, co třeba žáky učit i zvykati trpělivě snášet ve smyslu evandělického „vezmi kříž svůj na sebe každodenně!“ (Luk. 9, 23.) To nemine ani učitele, ani děti, ale vyžaduje toho výchov pro život, jenž se neskládá ze samých přijemností.²

85. Zvláštní zřetele u žáků nejmladších.

„Agni novelli, modo venerunt ad fontes.“³ Nejmladší beránci, právě přišli ke zdrojům. To jsou ve škole děti prvního ročníku („prváci“, „nováčci“). Těm se leckde, aspoň s počátku, nevěnuje katecheticky valné péče. „S těmi se nedá ještě nic dělat“; „ti to uslyší později ještě mnohokrát“. Ale „hledte, abyste nepodceňovali žádného z těchto maličkých!“ (Mat. 18, 10.)

¹ Srv. sem ze čl. 75. odst. „Pozornost žáků metodicky upoutat“ a z čl. 79 odst. „Katechisuj živě a poutavě!“ — ² Čti sem Keppler, Mehr Freude p. 156. 157. — GA p. 353/7. — CH p. 58. — GFR I. p. 32. 115–118. — Keilhacker, Der ideale Lehrer p. 45–50. — R. Drábek, Radostnost ve výchově VL 1932 p. 366. — Stimmen der Zeit 1922 p. 262. — V. Kubíček, Zbožňovaná učitelka VL 1931 p. 135. — KB 1936 p. 98. Vom fröhlichen Religionsunterricht. — ³ Respons. z matutina v sobotu před nedělí Provodní.

Vždyť se právě na ně vztahuje slovo božského Pastýře „Pasce agnos meos!“ (Jan 21, 15.), aby se jim hned od prvního vstupu do školy věnovala po stránce náboženské ne obyčejná péče, nýbrž mimořádná.

PROČ MIMOŘADNÁ PÉČE? Jest arci rozum těchto maličkých ještě málo probuzen, zato však je srdce vnímavější náboženskému působení, protože jsou v *křestní milosti* a nezatvrdli osobním hříchem. Jako květina po rose, žízni útlá nevinná duše po pravdě Boží. — *První dojmy* tu bývají nejučinnější. Kdo dřív přijde, ten dřív mele, říká se prostonárodně, ale pravdivě. Nechává-li počáteční vyučování dítě nábožensky zhlustejnět, usazuje se mu v duši proti svatým věcem nechut, chlad, ba snad i odpor, což se později těžko napravuje. — A jde tu konečně o *soustavné základy* nábožensko-mravní výchovy. Čím spíš a důkladněji se položí, tím bezpečněji a pro budoucno trvaleji se může stavěti dále.¹

PRÍPRAVNÝ BĚH.

Nováčkové přicházejí do školy rozumově *nedosti způsobilí*. Těžce chápou, neumějí abstraktně myslet, lpí na smyslových dojmech, těkají s věcí na věc a snadno zapomínají. — *Náboženské představy* mívají skrovné, a to ještě namnoze neuspořádané, mezerovité a neujasněné, zato však nezpůsobů v chování hojně. — *Nedovedou se náležitě vyjadřovat*: odpovídají leckdy jen posunky anebo jednotlivými slovy, a to, nejsouce mocni spisovného jazyka, pouze v místním nářečí. Za takových okolností není radno začít u nich vyprávěním o stvoření světa, nýbrž potřeba je připravit pro soustavné učení nejprve vyučováním, jejich duševní disposici zvlášť uzpůsobeným.

NAČ PRÍPRAVNÝ BĚH?² Za prvé na to, *aby si děti poneáhlu zvykly se pravidelně zabývatí náboženskými věcmi*. Pro ty věci dlužno budít zájem, soustřeďovat pozornost a navýkat vyučovacímu jazyku. — Za druhé, *aby se ukázalo, jaké má v sobě které z nich prvky náboženského vzdělání z otcovského domu*. Jsou bohužel nováčci, kteří o Pánu Bohu ještě ani neslyšeli, v kostele nebyli a nedovedou se ani požehnat. Jiní umějí jen tu neb onu modlitbičku v dětinském slohu. A jakou mají představu o Bohu, o nebi, o duši, kdyžťe málokterý z nich ví, že je „člověkem“! — Ty přinesené prvky náboženské jest učitelů třeba seznat, *aby se pro pozdější soustavné vyučování zjedнала stejnoměrná základna*.

METODA PRÍPRAVNÉHO BĚHU. Děti nováčkové jsou zvědavý, rády „vykládají“. Jsou to „výmluvné jazyky nemluvnat“

¹ Vzhledem na tento mimořádný význam počáteční školní výchovy se ujímá: pozoruhodně dojemný zvyk, zasvětit školní nováčky před prvním vstupem do školy v kostele před očima rodičů i ostatního žactva zvláštním obřadem Bohu, KB 1933. p. 107. — 1934 p. 250. — 1935 p. 366. — ² Religiöser Vorkurs, Erfahrungsunterricht, religiöse Vorbesprechungen.

ve smyslu Moudr. 10, 21. Používáje této přirozené výhody, *hovoří katecheta s dětmi nenuceně a jakoby nahodile*, ve skutečnosti však cílevědomě a soustavně pod určitými tématy, a upíná poučky k nejbližšímu názoru, jaký se nabízí. Jsou to zejména *jevy přírodní* (slunce, měsíc, hvězdy, dešť, bouře, stromy, květiny, osení, ovoce). - *Otcovský dům*: obrazy (Bůh Otec, Kristus na kříži, Panna Maria, anděl strážný), práce, modlení, složené ruce, klečení. — *Kostel a služby Boží* (zvony na věži, neděle, umíráček, pohřeb, hřbitov, církevní průvod). Toho všeho dá se po troše upotřebiti k zapředení poučné rozpravy.

Učitel rozpravu načne a řídí, aby nezabíhala příliš od předmětu, a dopřává dětem, aby se svým způsobem nenuceně dotazovaly a vyjadřovaly. Na to pak upíná své vlastní poznámky. — Aby pozornost dětí upoutal, ukáže katecheta, kdekoli možno, *příslušný obraz, a co nejvíce črtá na tabuli* (strom, květinu, svíci, zvon, kříž, kostel). Podobně využívá názoru netoliko v přípravném běhu, nýbrž po celý první rok, ba i v následujícím dvouletí prvoukovém. Je potřeba jen opravdu zkusit, aby se poznalo, jak právě s nejmladšími katechumeny lze pracovati zajímavě a při tom účinně. (SCH p. 64. 65.)

SOUSTAVNÉ UČIVO.

NA PODKLADĚ BIBLICKÝCH DĚJIN. Ty jsou pro budovu křesťanského života základovým stavivem. (Srv. čl. 8. a 10.) Že národní škola je má v potřebných obrysech co nejhluběji, soustavně a v chronologickém pořadí dětem vštípit, je didaktické dogma, dnes bohudík už všeobecně uznané. První kvádry se z toho dějinného staviva kladou hned po přípravném běhu v prvním ročníku. Ne mnoho příběhů, všechny však se zřetelem k církevnímu roku. Ne rychle za sebou a co nejvíc názorně! K názoru sluchovému (srv. čl. 21.), kdekoli možno, názor zrakový. Články v pořadí učebnice a s výběrem podle podrobného rozvrhu normálního, jak si jej katecheta osobitě přizpůsobil. *Děti jsou po celý rok bez knihy.*

Z UČIVA DO PAMĚTI JEN PEVNÉ VĚTY! Ačkoli některé, a někde snad i mnohé děti prvního stupně si příběh náležitě podaný poměrně lehce zapamatují a také rády vyprávějí, *není potřebí, ba didakticky vůbec ani radno, příběh v celém rozsahu vštěpovat do paměti.* Jen nedovedný učitel začátečník by takové pamětné produkce nadaných žáčků prvního ročníku mohl pokládati za cosi žádoucího. Skutečně by se tím příliš pěstovala paměť na úkor potřebnějšího v tom věku vzdělání srdce. Ostatně rozhoduje tu nikoli, co dovedou někteří anebo snad i mnozí, nýbrž co zmůže inteligenční průměr žactva. Vzhledem k tomu stačí úplně, zejména v prvním ročníku, upamětniti z biblického článku *toliko jádro, a to pevnou větou dějovou.* (Viz pojem

a příklady v čl. 47. pod 3.) Rovněž pevnou větou se vpravuje do paměti ta neb ona poučka katechismová. Ty se vyvozují jakožto pravdy věroučné, liturgické, anebo mravní z biblických příběhů s náležitým výběrem, jak jej určuje podrobný rozvrh normální osnovy.

PRVKY ZBOŽNOSTI.

KVĚTY VÝHRADNĚ JARNÍ. (Viz o tom čl. 55.) Doma ve škole „mateřské“ se leckde buď neujaly, anebo vyrostly zimomřivě a pokřiveně, „sicut radix de terra sitienti - jako výhonek ze žíznivé země“. (Is. 53, 2.) Ve škole teprve nutno pro ně upravit vhodnou půdu a je náležitě pěstovat. Budiž na tom učitel náboženství srdečně a každou hodinu záleženo! Stanovené podrobným rozvrhem *texty modliteb se v určitém pořadí* cvičí v ten způsob, že se jich užívá k modlení v hodině náboženství před a po. (Srv. čl. 54. pod 2. a čl. 84. „Školní modlitba.“) — Zároveň pak se dětem vpravuje do srdce krůpěj za krůpějí „*duch modlitby*“. Děti mají vědět, ke komu při modlitbě mluví, přinesené snad mluvnické anebo jiné vady si odvykat a se modlívati s patřičným postojem; to katecheta vždy znovu připomene, zároveň pak upozorní, že Bůh dobrou neboli „zlatou“ modlitbu slyší. — Nacvičených textů ať užívají děti k *pobožnosti domácí ráno a večer*, k čemuž je katecheta pravidelně nabádá. Vhodným způsobem se pak přesvědčuje, zdali a jak se doma skutečně modlívali.

ZNAMENÍ KŘÍŽE se s nováčky nacvičí hned v *první hodiny*. „Jinačími dispozicemi učebné látky se katecheta nedej od toho odvrátit. Vhodněji než znamením kříže začítí školní vyučování snad ani nelze. Takovým úvodem se vychází od čehosi blízkého, názorného a snadného, učení školy obecné se připíná ke škole mateřské a užívá se staroctihodné formule církevní.“ (Mey-Hoch, Katechesen I. 220.) — *Nacvičení není těžké*, jestliže si děti nejprv upamětní slovné znění, potom si uvědomí svou ruku pravou i levou, a konečně se současně s katechetou několikrát po sobě žehnají. Katecheta při tom nestojí obrácen tváří k dětem (tak by se musel, aby děti nemátl, žehnati levou rukou, což je výchovně nevhodno), nýbrž stojí před dětmi poněkud šikmo stranou, obrácen k nástěnnému kříži. — *Podle evandělia zní formule* nikoli „Ve jménu B o h a Otce . . .“, nýbrž správně „Ve jménu Otce . . .“ (Mat. 28, 9.) In necessariis unitas! V příští hodině se znamení kříže mechanicky docvičí, v dalších pak poněkud prohloubí co do smyslu.

CO DO SLUŽEB BOŽÍCH začíná pro děti povinnost sváteční mše svaté „*expleto septennio*“ - po dokonaném sedmiletí. Ale katecheta, jenž zvláště po této stránce zastupuje hodnou věřící matku, vnadí k tomu maličké už před povinným věkem, potom pak ještě snažněji, byť - vzhledem na místní poměry - opatrně. Nejprv *obeznámí děti s kostelem*: zavede je tam, možno-li, třebas i několikrát, ukáže jim hlavní předměty a naučí je, kde

a jak mají stát, klečet, jak ruce mítí složeny, kam se mají dívat a na koho myslet. Nejlépe se návštěva vykoná v takovou hodinu, kdy děti z kostela mohou jít zrovna domů. — Za příznivého počasí vyzve katecheta děti vždy poslední hodinu před dnem svátečním na služby Boží a má je k tomu střídavě rozličnou pohnutkou. Po dni svátečním se táže, kdo byl skutečně, chválí, kteří se v kostele chovali pěkně, a obdaří je někdy malým obrázkem. Bylo-li počasí nepříznivé, netáže se vůbec. — Hlavní věcí je *pěstovat ochotu ke službám Božím*, byť se jich děti někdy anebo mnohdy nemohly zúčastnit. „Zaradoval jsem se, když mi řečeno bylo: Půjdem do domu Božího.“ (Žalm 121, 1.) Tu ochotu, třebaš i bez potomního uskutečnění, uznává Bůh, „jemuž každé srdce jest otevřeno a každá vůle hovoří“.

OSTATNÍ VÝCHOV

SE DOPORUČUJE V TENTO ZPŮSOB: co nejčastěji, zprvu snad počátkem každé hodiny, oživuje katecheta dětem *víru v Boha všudypřítomného a vševědoucího*: „Pán Bůh je tu přítomen, dívá se na vás, má radost, když někdo pěkně sedí, pozorně poslouchá, hlásí se k odpovědi . . .“ — Příležitostně zavádí při katechesi s dětmi *mravoučné rozhovory*: dítě a matka; dítě a otec; dítě a sourozenci; dítě ve škole (spolužáci, učitel, učení); chování při hře, při jídle (střídmost, pořádek, mlsání); v řeči (pravdu mluvit, nehádat se, nenadávat); vzhledem k oděvu (čistě, stydlivě); k cizímu majetku (osení, ovoce, co se najde); zvířata. — Po každé v určitém období má na zřeteli *výchovnou směrnicí*, při jejímžto provádění, jak je kdy záhodno, jednotlivce buďto chválí, aneb upozorňuje na chyby: „To Pán Bůh nemá rád, to se nesmí, to je hřích.“ Tak probouzí svědomí. — Dobrou službu koná při různých příležitostech „*malé Desatero*“ asi v této podobě: „Do nebe se dostane, kdo se modlívá, chodí do kostela, poslouchá rodičů, chová se stydlivě, nenadává, nelže, nekrade.“ - „Pán Bůh má rád toho, kdo . . .“ - „Svatý je, kdo . . .“ - „Hřích má, kdo . . .“ - „Do pekla přijde, kdo . . .“

VÝCHOVNĚ NEJDŮLEŽITĚJŠÍ je na nižším stupni žactva a zejména v prvním ročníku *nikoli pamět, ani ne rozum, nýbrž cit a vůle*, tedy vzdělání srdce. Na tom záleží při náboženském vedení maličkých nejvíc, jako si zahradník u mladého stromku co nejpečlivěji hledí kořenů. Podobně snaží se katecheta vhloubiti teple do srdce právě nejmladších katechumenů *city pro celé životní budoucno jakožto základové*. Jsou to zejména víra v Boha, úcta k jeho velebnosti, láska a vděčnost pro jeho dobrotu, poslušnost a svatá bázeň uraziti ho hříchem. Na to, aby se tyto kořínky pravé mravnosti v měkké půdě mladistvých srdcí hodně bohatě rozložily, dlužno za prvních let věnovati přední péči.

Bohem, pro děti na tomto stupni nejsnáze představitelným, je po výtce Ježíš Kristus. Jako veškeré vyučování náboženské má vůbec býti kristo-

směrné (Christozentrisch), tak i jmenované city třeba budít a pěstovat co nejvíce vzhledem na Krista, abychom poznávající v něm - v Kristu - Boha viditelně, se skrze něho povznášeli k milování toho, co neviditelné, „ut dum visibilibus Deum cognoscimus, per hunc (scil. Jesum Christum) ad invisibilia amorem rapiamur“. Tak si důsledně počínat nese výchovně zdárné ovoce, zvláště, ukazuje-li katecheta dětem Krista v náručí božské matere Panny Marie a vede k němu maličké její rukou.¹

86. Úvodní katechese v prvním ročníku.

(Vzorec k individuálnímu přizpůsobení.)

Katecheta vstoupí do třídy. Předpokládá se, že děti jako na pozdrav mlčky vstanou. Katecheta začne:

1. Vítám vás, děti! Posad'te se! Mám radost, že vás vidím. Rád jsem přišel mezi vás. Pěkně rovno jste stáli. Nyní hezky sed'te, *ruce dejte na lavici* a poslouchajte! Některé z vás už znám. Tuhle ten se jmenuje Volný Ferdinand, pravda? A tamhle ta se jmenuje Žáčkova Marie, pravda? A jak ty se jmenuješ? (Josef.) A druhým jménem? (Cínek.) Řekni tedy: jmenuji se Cínek Josef... A jak ty se jmenuješ?... Hezky hlasitě mluvíš. Řekni ještě jednou, jak se jmenuješ?... Tak se to patří, tak pěkně má k a ž d ý odpovídat. Kdo ještě to umí tak hezky?... A tamhle ten malý se dívá tak vesele, očka mu jen hrají. Dobře tak! Jen vesele, děti! A nic se nebát! Něco vám budu vyprávět. Poslouchajte.

2. *Budu vám vykládat o Pánu Bohu.* Maminka vám už vykládala o Pánu Bohu. Některí jste chodívali do školky, pravda? Kterí jste chodívali do školky?... Slečna (sestřička) ve školce vám vyprávěla také o Pánu Bohu. Ale něco, myslím, ještě nevíte: kde je Pán Bůh? („V kostele.“) Ano, v kostele je Pán Bůh. Ale v kostele není Pána Boha vidět. Víte, kde v i d ě t Pána Boha? Pána Boha je vidět v nebi. Kde je Pán Bůh? N. N. (Nadanější žák.) - Kde je Pán Bůh? N. N. (Druhý žák.) - Kde je Pán Bůh? Řekněte všichni. - Kde je Pán Bůh? N. N. (Nesmělý záček.) — Včera jsem viděl na poli pana Linharta. To je tvůj tatínek, pravda, Linharte Františku? Místo „tatínek“ říkáme „otec“. Řekněte všichni: Tatínkovi se říká otec...

¹ GA p. 495. - Jiné myšlenky k začátečnímu vyučování nábož. Pichler, Katechesen für die Unterstufe der Volksschule (Wien 1918, Volksbund) I. p. 1-32. - CHPB 1924 p. 166. - 1927 p. 113. - Mey-Hoch, Vollständige Katechesen. - Etl, Vor den Schulneulingen. Hilfsbuch für die katechet. Tätigkeit im ersten Schuljahr. (Graz, 1936, Styria.) - K metodice rozprav s dětmi a instruktivní náměty k tomu. Votava, Prvouka pro školy obecné. Je sice pro vyučování světské, ale poslouží dobře i k náboženství.

A víte, jak říkáme Pánu Bohu v nebi? Pánu Bohu v nebi říkáme „Otče náš”; tak se k Pánu Bohu modlíme. Jak se modlíme k Pánu Bohu? N... N... Všichni... N... Děti, povstaňte, složte ruce, dívejte se vzhůru a řekněte: Otče náš! Sedněte si. A nyní pozor! Podívejte se!

3. (*Vezme uctivě kříž a ukazuje dětem.*) Co je tohle? („Pán Bůh.” - „Pán Ježíš.” - „Kříž.”) To je kříž. Už jste viděli takový kříž? Z čeho je tento kříž? Tento kříž je ze dřeva. O kříži vám budu vyprávět. To jste možná ještě neslyšeli. Poslouchejte! Ruce na lavici!

Už je tomu dávno a dávno. Bůh Otec v nebi měl Syna. Ten Syn Boží byl s Bohem Otcem v nebi. A s nebe přišel ten Syn Boží na zem. A víte proč? Proč přišel Syn Boží s nebe na zem? Slyšte: Syn Boží nás měl velice rád. Syn Boží chtěl, aby-chom se dostali do nebe. Proto přišel Syn Boží s nebe na zem. A když byl Syn Boží na zemi, někteří lidé ho neměli rádi, byli na něho zlí. Co tedy udělali ti lidé? Slyšte! Ti lidé zlí přinesli dřevo, veliké dřevo, a z toho dřeva udělali kříž. (*Črtá na tabuli kříž.*) Ten kříž dali na zem a položili na ten kříž Syna Božího. A potom vzali kladivo a vzali hřebík. (*Črtá na tabuli hřeb.*) Takový hřebík veliký a špičatý. A tím hřebíkem přibili Synu Božímu na kříž jednu ruku. A potom vzali druhý hřebík (*črtá znovu*), zase tak veliký a špičatý, a tím hřebíkem přibili Synu Božímu druhou ruku. A potom vzali třetí hřebík (*črtá*) a přibili Synu Božímu na kříž jednu nohu. A potom vzali ještě jeden hřebík (*črtá*) a přibili Synu Božímu na kříž druhou nohu. Ó, děti, jak to bolelo, jak to hrozně bolelo, když Syna Božího přibíjeli na kříž! A na tom kříži Syn Boží trpěl, až umřel. A víte, za koho umřel Syn Boží? Za nás umřel Syn Boží, protože nás měl velice rád. A kde je nyní Syn Boží? Nyní je Syn Boží v nebi. Ten Syn Boží se jmenuje Pán Ježíš. Jak se jmenuje Syn Boží? N... Jak se jmenuje Syn Boží? N... Jak se jmenuje Syn Boží? N... Jak se jmenuje Syn Boží? Všichni...

4. (*Otec, Syn a Duch svatý.*) A ještě něco vám povím. Ruce na lavici! Poslouchejte ještě malou chvilku. Syn Boží, Pán Ježíš je v nebi. Je tam v nebi u Boha Otce; v nebi je Otec a Syn. Kdo je v nebi? N... Kdo je v nebi? N... Kdo je v nebi? Všichni... — A ještě někdo je v nebi s Otcem a Synem. Víte, kdo je tam třetí? S Otcem a Synem je v nebi Duch svatý. Řekněte všichni: Duch svatý... V nebi je Otec, Syn a Duch svatý. Kdo je v nebi? N... N... Všichni... N... (*Otázka se po každé opakuje.*) Tak se Pán Bůh jmenuje: Otec, Syn a Duch svatý. Děti, to je svaté, velice svaté jméno. Tímto

jménem se žehnáme. Pohled'te na mne: (*žehná se hlasitě znamením kříže*). Slyšeli jste? Ještě jednou: Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen. Kdo z vás to řekne po mně? N... N... Řekněte všichni ... (*Tak upamětněno slovné znění formule.*)

5. (*Cvičí se znamení kříže.*) A nyní pozor! (*K. si stoupne před dětmi stranou, poněkud šikmo.*) Hled'te, toto je pravá ruka. **P o v s t a ň t e !** Zdvihněte všichni pravou ruku! Pravou ruku dolů! Pravou ruku nahoru!... A nyní se dívejte: tuhle mám levou ruku. Zdvihněte všichni levou ruku! Levou ruku dolů! Levou ruku nahoru! Levou ruku sem: (*K. si klade levici na prsa.*) A nyní dělejte potichu se mnou! (*Žehná se mlčky.*) A nyní se mnou hlasitě: Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen. (*Cvičí ve sboru a s jednotlivci.*)

6. (*Zakončení.*) Tak se žehnáme křížem. A proč se tak žehnáme? Žehnáme se křížem proto, že na kříži umřel Syn Boží, Pán Ježíš, umřel Ježíš Kristus. Umřel na kříži za nás. Ježíš Kristus umřel za nás, protože nás měl velice rád; chtěl, abychom se dostali do nebe. Děti, neměli bychom Pánu Ježíši za to poděkovat? Poděkujme! Povstaňte, složte ruce a řekněte: **P o c h v á l e n b u d' J e ž í š K r i s t u s . . .** A nyní se přezehnáme: Ve jménu Otce ... S Pánem Bohem! Řekněte všichni ... (*Odejde.*)

87. Vyučování v nerozdělené jednotřídce.

V nerozdělené škole jednotřídní se vyučuje všech osm ročníků žactva společně. Žactvo bývá v takové, obyčejně venkovské jednotřídce oproti větším osadám v myšlení poměrně váhavější a ve vyjadřování méně dovedné. Pro katechesi jsou tam vyměřeny zpravidla dvě hodiny, jež nutno mnohde odučiti najednou. Mimo to působí zde obtíže značné rozdíly věku a předběžného vzdělání jednotlivých ročníků. - Rozdělit žactvo na několik

Národní školství v čsl. republice dle stavu 31. října 1935 :	Škol		Z obecných škol je jednotřídek s jazykem vyučovacím				
	měšť.	obecn.	čsl.	něm.	ostat.	všech	%
V Čechách	1122	6742	1182	653	—	1835	26
V zemi Moravskoslezské	643	3630	592	269	24	885	24
Na Slovensku	175	4141	950	26	336	1312	31
Na Podkarpatské Rusi	33	744	39	6	94	139	18
Úhrnem	1973	15257	2763	954	454	4171	24

skupin a s každou se obíráti zvlášť, na to je skrovně času, nehledě ani k nesnázi, kterak zaměstnávat ostatní, aby se zatím nenudili a vyučování nerušili. *Jak tomu všemu s výhodou čelit?*

NAZORY O POSTUPU NEJSOU JEDNOTNY a následkem toho praxe leckde pokulhává. Někdo nechává v takové škole *prvoroční začátečníky úplně bez zřetele* a věnuje se výhradně toliko žákům starším. Je očividno, že tím nejmladší trpí ujmu, a to nemalou. — Někdo zas *vyučuje takovou třídu rozděleně*: katechisuje nejprve s nižším oddělením určité učivo, a starší žáci se mezi tím zaměstnávají potichu. V druhé části téže učebné doby probírá potom katecheta se staršími učivo od prvoukového odlišné. Tento způsob má jakousi výhodu v tom, že nejmladší katechumeni slyší katechesi v podobě svému věku přiměřené, ale i nevýhody jsou při tom značné.

Za jedno je vyšší oddělení úměrně k svému počtu a významu zkráceno. A za druhé: co s mladšími žáky při katechesi starších? Domů je pustit nedovoluje mnohdy rozvrh hodin, a zůstanou-li ve škole, nelze jich potichu zaměstnávat. Leč také pro starší je *tiché zaměstnání nevalně účinné*, protože samostatně pracovat málo dovedou, zvláště, jsou-li při práci rušení v pozornosti současným vyučováním nižšího oddělení, a nelze-li pak jednotlivé výkony jejich náležitě kontrolovat.¹ — *Snáze a bezpečněji se dojde žádoucího cíle, když se rozsah učiva poněkud omezí, když se vyučování provádí celotřídně, a když se vyučování co nejvíce zintensivní.* Simplex sigillum veri.

OMEZENÉ UČIVO

JEST OSNOVOU ROZDĚLENO NA ČTYRLETÍ. (Turny A. B. C. D.) Za dobu čtyř let možno probrati soustavně jednou biblické dějiny Starého a jednou Nového zákona; taktéž jednou vybrané články katechismu a několik obrazů z dějin církevních. Dvakrát se za to čtyřletí proberou nejdůležitější poučky katechismové a rovněž dvakrát soustavná příprava k prvnímu přijímání svátostí. Žákům nejmladším, „prvákům“, se za tu dobu dvakrát vštěpují základy prvoukové, jež se vždy rok poté opakuji. *Tak se během osmileté školní docházky proberou jedny části učiva (z biblických dějin, katechismu a církevní historie) dvakrát, nejdůležitější poučky katechismové se soustavnou přípravou k prvnímu přijímání svátostí čtyřikrát, a látka prvouková osmkrát. Všechno to každoročně se stálým zřetelem k církevnímu roku.*

¹ „Tiché zaměstnání“: žáci čtou si potichu BD, učí se nazpaměť z katechismu, opisují učivo z knihy, črtají do sešitu s tabule nákres, píší z paměti text modlitby, odpovídají písemně na dané otázky a p.

Učivo, podrobně rozvržené v 35 ročních lekcí po dvou hodinách, je maximum, z něhož si učitel pro svůj osobní rozvrh vybere, co lze probrati za daných okolností (intelligence a probudilost třídy, počet žáků a týdenních hodin, pravidelnost docházky). Než mnoho povrchně, raději méně, ale důkladně! „Duc in altum!“ (Luk. 5, 4.) Do hloubi jmenovitě pravidelným opakováním příležitostným i soustavně přehledným, aby si žáci pro život z učiva neztratitelně osvojili aspoň k a t o l i c k o u a b e c e d u. „Opakováno a zkoušeno budiž ustavičně!“ (Komenský.) A v omezení vrchol umění.

Biblické články se po každé vyprávějí, a to buď obšírně, anebo stručně. Nebylo by dobře, spokojiti se pouhým čtením ve škole, anebo odkazem na přečtení doma. Něco z vyprávěného článku, výjimečně celý (srv. čl. 33.) se uloží pilnějším žákům nazpamět. — Z katechismu se vštěpují do paměti slovně pouze věty nejdůležitější, zejména věroučné; u některých pouček stačí zpaměti žádat jen obsah vlastními slovy. — Do sešítku „Poznámky z náboženství“ si starší žáci (t. j. katechumeni vyšší skupiny) s tabule poznamenají stereotypními zkratkami (K. BD. PUV čl. ot.), co a v koliké míře je uloženo na příští hodinu. — Každý rok se děti připravují k prvnímu přijímání svátostí, totiž v roce A. C., po prvé k sv. zpovědi - v roce pak B. D. po prvé ke stolu Páně. — S počátku a na konci každého roku запиše katecheta pro sebe a pro nástupce do třídní knihy, podle kterého turnu (A. B. C. D.) vyučuje a vyučoval.

UČI SE CELOTRIDNĚ.

UČITI CELOTRIDNĚ ZNAMENA: probíráti v touze dobu se všemi žáky najednou totéž učivo. (Nicht Abteilungs, - sondern Klassenunterricht!) — Na ten účel si katecheta rozdělí žáky ve dvě skupiny. V nižší jsou děti prvního a druhého ročníku, ve vyšší pak šest ročníků ostatních. S těmito staršími se katecheta zaměstnává v přední řadě a přibírá k tomu co nejvíc možno žáky mladší skupiny.

JMENOVIŤE TAKTO: — a) Vypravuje biblické dějiny tak názorně a dětsky přístupně, že to zajímá žáky v š e c h n y. Jednoduchou dikcí se katecheta přizpůsobuje chápavosti nižší skupiny, ale zavděčuje se tím zároveň i žactvu staršímu. — b) Kdykoli mohou nejmladší z katechese starších něčemu porozumět, vsunou se do rozhovoru otázky, výhradně jim přizpůsobené, aby zůstávali pozorní. Mnohdy arci dlužno katechisovat výlučně toliko pro žactvo starší a nižší skupiny si didakticky téměř nevšímát, leč ani v takových případech nevycházejí mladší úplně na prázdno: semper aliquid haeret. — c) Vyžaduje-li

osnova zabývati se toliko s žáky nejmladšími (když se na př. cvičí znamení kříže, anebo sv. úkony kostelní, když se upaměťňuje pevná věta prvouková, nebo se vůbec podává učivo elementární), hledí učitel, aby starší žáci spolupracovali, odpovědi začátečníků opravovali nebo doplňovali, a vůbec osvědčovali své širší vědomosti.

Celkem se uplatňuje při katechisování v jednotřídce didaktické pravidlo sv. papeže Řehoře, „*quatenus expositio ita nescientibus fiat cognita, ut tamen scientibus non sit onerosa*“. Výklad má býti pro nevědomé tak zřetelný, aby vědomých nenudil a neobtěžoval. - Takto v žádném případě, ať už má katechese na zřeteli více starší či mladší žáky, nejsou ani jedni, ani druhí podstatně zkráceni, a není potřebí ukládati žákům tiché zaměstnání, nebo nejmladší propouštěti předčasně domů. — *Je samozřejmo, že se takový postup neobejde bez řádné přípravy, že vyžaduje dobré kázně a že předpokládá umění se správně tázat.*

CO NEJVIC INTENSIVNĚ.

Zde to znamená: z pravidelných prostředků účinné katechese užívati zvláště takových, které nejspíš a nejjistěji vedou k cíli. Mimo svědomité využití každé učebné hodiny a pravidelné znázorňování učiva (nástěnné obrazy, črtání křídou, poukazy na mapu, vánoční „betlem“, kde možno, „pojďte a vizte!“, mluva, aby to, co se povídá, bylo jakožto viditelné), lze toho docílit, když katecheta, jako v jiných školách, tak zejména zde *poučky prakticky elementárně uživotňuje* (vzbuzení sv. víry, naděje, lásky, vděčnosti, lítosti; určité předsevzetí s náležitou kontrolou, zdali a jak se uskutečňuje; zpytování svědomí, pravidelně týden za týdnem cvičené; výchovná směrnice v určitém období).

Intensivně učí katecheta mimo to, když dává žákům *občas domácí úkoly* (srv. čl. 43.); — když *přibírá nejmladším dětem k upamětnění učiva na pomoc* jejich rodiče, starší sourozence a dospělejší spolužáky, aby s nimi ve volné chvíli doma nebo po vyučování opakovali potřebné věty anebo články z Prvouky; aby zkoušeli, jak který z nich při modlení doma ovládá dotyčné texty. — A jako v každé třídě vůbec, tak v jednotřídce zvláště hodí se k zintenzivnění katechese velmi vděčně *nahodilé a příležitostné poznámky*.

* * *

O VYUČOVÁNÍ V NEROZDĚLENÉ JEDNOTŘÍDCE. W. Pichler, Theolog. praktische Quartalschrift (Linz) 1922 p. 562. n. - Joh. und Wilh. Pichler, Lehrplan für den kath. Religionsunterricht (Wien 1904, Norbertus-verlag) p. 215—219. - Joh. Kröpfl, Religionsunterricht der einklassigen ungeteilten Landschule (Graz 1930, Moser). - GA p. 532. n. - CHPB 1926 p. 80. - LEX I. p. 954. n.: výhody a nevýhody vyučování v jednotřídce s několika pokyny metodickými. - VL 1932 p. 67. - Pinkava, Katech. Skizzen p. 105. - Osnova, kdež na str. 67—78. mimo didaktické pokyny též podrobné rozvrhy učiva pro čtyřletý turnus.

88. Svátost biřmování.

Nehledě k případům mimořádným bývá to třetí svátost, která se přijímá zpravidla v období národní školy. Jak obě předchozí (svátost pokání a svátost oltářní), vyžaduje též svaté biřmování zvláštního zřetele po stránce výchovně katechetické.

ÚČEL A VÝZNAM.

S hlediska nadpřirozeného je stručně zahrnut v definici sv. Augustina: „pubertas et consummatio christiani“, dospělost křesťana - církev prohlašuje katechumena za plnoletého ve smyslu náboženské samostatnosti. Jako svátostně pasovaný rytíř, odvedený k vojsku pod prapor Páně, má vydávati svědectví pro Krista. „Obdržíte sílu, když na vás sestoupí Duch svatý, a budete mi svědky.“ (Sk. ap. 1, 8.) Biřmovanec má svědčiti zmužilým vyznáním víry, prací apoštolskou (apoštolát dobrého příkladu, poučného i povzbudivého slova, přimluvné modlitby a činné pomoci), jakož i dobrým bojem proti svodům těla, světa i ďábla. (1. Tim. 6, 12. - 2. Tim. 4, 7.) - K tomu se dostává při sv. biřmování virtus, robur, síla Boží.

S hlediska přirozeného je to úkon psychologicky a společensky nanejvýš působivý. Čím a kterak, leží na snadě. Otázka kmotrů zajímá již předem celou rodinu. Biřmovanci se svátostným úkonem po delší čas obírají, těší se naň a mluví o něm. Že se má přijmouti toliko jednou pro celý život, a to z rukou biskupových, dodává úkonu zvýšené svatozáře. To všechno může v duši přijímatelů zanechat nezhladitelné stopy a zajistit i zvětšit svátostný účín.

Zesvětštění svátosti. Stává se však bohužel, že ten žádoucí účín nadpřirozený je mizivě skrovný, a to hlavně vinou lidských přídavek a zvyklostí, pro něž se milosti Ducha svatého nedostává patřičného přístupu do srdce. Tak tomu bývá leckde při prvním sv. přijímání a ještě více při sv. biřmování. Proč se vlastně mnozí těší na tuto svátost? Proč se o ni ucházejí rodičové, kteří jinak o náboženský výchov pro své děti nestojí? Ba hlásí se o ni i mládež, nábožensky úplně vlažná, co do jiných svátostí a povinných služeb Božích nečinná, někdy dokonce už i biřmovaná. „Dostanu dar a pohoštění.“ Proto se hledávají kmotři ani ne tak praktičtí katolíci, jako spíše zámožní a štědrí. Je to starý bolestín, na který si stěžuje už i sněm tridentský. Ve světském obalu se vidí hlavní jádro svátosti, - totiž dar Ducha svatého, - jako cosi docela vedlejšího. A když se po tom svatodaru netouží, anebo se touží jen povrchně a ledabyle, nedosti uvědoměle, dostává se svátostného účínu nanejvýš jen ve skrovné míře. — *Kterak čeliti tomuto, bohužel zakořeněnému zesvětštění svátosti? Kterak umožnit, aby se dosáhlo svátostného účínu v míře co nejplnější?*

PRIHODNÝ VĚK.

Podle církevního zákoníku je sedmý rok věku nejspodnější hranicí. (CJC 788.) Tak ve smyslu katechismu, vydaného z nařízení sněmu tridentského, jenž praví: „*Nechce-li se čekat až ke dvanáctému roku života, je velmi žádoucí, neudíleti tuto svátost před sedmým rokem věku.*” (CR II. 3, 17.) Je tedy časový prostor stačitelně dlouhý, aby se mohl pro sv. biřmování zvoliti *věk nad sedmiletí vyspělejší*. Gratia praesupponit naturam, svátost působí nejen silou Boží, ex opere operato, nýbrž také tolik, co spolupůsobí přijímající (ex et cum opere operantis). Čím mladší je biřmovanec, tím větší je nebezpečí, že pro světskou skořápku slavnosti, daru a pohoštění bude si méně vážit zlatého zrna Boží milosti, a tudíž méně spolupůsobit.

Taktéž by vadilo požadavku svátostné součinnosti, kdyby kdo měl býti biřmován v témže roce, co byl ponejprv u stolu Páně. Bylo by to jakési cumulatio beneficiorum - hromadění, na něž útlá duše dětská nestačí. Napřed jedno, a teprv až se to časem zažije a upevní, potom druhé. Čím starší a tudíž i zralejší biřmovanec, tím intensivněji se může věnovati svátostnému cíli, tím vydatnější bude příprava. Právě dospělejší katechumen si může jasněji uvědomit, že potřebuje zvláštní posily pro život náboženský. Proto tedy na rozhraní mezi dětstvím a mládím, mezi školou a životem.¹ K vůli potřebné dopravě však nikoliv až na samý konec školního vyučování.

PRO MLÁDEŽ ŠKOLE ODROSTLOU poskytuje sv. biřmování tu značnou výhodu, že duchovní správce má příležitost k několikanedělnímu kursu, při kterém možno životně - prakticky zopakovat nejdůležitější pravdy náboženské, navésti důkladně k správě Boží i k sv. přijímání, a jako dodatkem připravit podrobně k sv. biřmování. *Připuštění měli by k němu býti pouze ti, kteří se v době přípravného kursu návštěvou, učením i chováním a službami Božími náležitě osvědčili.* (VL 1932 p. 237.) Arci neměla by potom i pro tuto mládež chyběti patřičná doprava, aby svátostný účín se nerozplynul ve vzduchu.

PŘÍPRAVA VZDALENA.

Jak široké srdce se nadstaví, tolik do něho naprší milosti Boží. To je dlužno mít katecheticky v paměti, už jen vzhledem k tomu, že biřmování se přijímá za života pouze jednou. Radno tudíž důtklivě - *soustřediti kolem této svátosti náboženské vyučování celého roku* a při tom postupovati stále s heslem „Divide et impera” - rozděl a panuj! - co do svátostného učiva, co do výchovného cvičení a co do příležitostného působení na zúčastněné

¹ MA p. 116: „An der Schwelle zwischen Schule und Leben.“ - GA p. 269: „In den letzten Volksschuljahren.“ - SCH p. 176: „Gegen Ende der Schulzeit.“ - GÖ p. 114. 182: „Auf das möglichst hinaufgerückte Ende der regelmässigen religiös-sittlichen Unterweisung.“

činitele. S takového hlediska *třeba si před počátkem školního roku upravit podrobnou osnovu té třídy, z které půjde většina k sv. biřmování.*

Nemají-li kandidáti co možno záhy náležité *d u c h o v n í* představy o sv. biřmování, kterak se naučí a zvyknou si po něm toužiti z duchovních pohnutek? Hned při základovém stavivu náboženské prvouky na nižším stupni snaží se katechese, aby *D u c h s v a t ý* nezůstal pro maličké „Bohem neznámým“. Duch svatý před sv. zpovědí osvěcuje; od něho pochází mimo posvěcení výslovně také blaživá radost po rozhřešení a po sv. přijímání. Článek „Ježíš Kristus seslal Ducha svatého“ je vhodnou základnou k rozhovoru, co a jak působil Duch svatý od stvoření světa. (Katech. za ot. 47.) — Soustavně směřuje učitel k sv. biřmování *bez ujmy ostatního učiva* od počátku školního roku, v němžto mají žáci tu svátost přijímat; *asi v tento způsob:*

a) SVATOSTNÉ POZNAMKY se, kdekoli pohodlně možno, upínají k některým katechesím. Na př. „Hlasem anděla strážce napomíná Duch svatý, protože nás miluje.“ - „První lidé v ráji: co je nejvíc blažilo?“ - „Umřítí v Pánu: kdo vám k tomu chce dopomoci?“ a p. — K svátostným zmínkám se nabízí nejedno evandélium neděl povelikonočních a leckterý den kalendářního světce; může to míti vliv i na volbu sv. patrona biřmovacího. - Nahodile se dá poznamenat: „Jak je dnes pěkně a teplo! Všechno roste a kvete; to působí jarní slunce; sluncem pro srdce je Duch svatý.“ Obdobně, když venku prší: „Nadstavte srdce, aby vám je Duch svatý zúrodnil; čím kdo připravenější, tím více milosti ze sv. biřmování“ a p.

b) CILEVĚDOMÉ CVIČENÍ. Už delší čas před sv. biřmováním je potřeba cvičiti kandidáty v tom, k čemu je má svátost posilnit: aby z vlastní praxe věděli, co znamená *víru vyznávat, všelico si odpírat* (Katech. p. 138. odst. 3.), ve svém okruhu *býti apoštolem*. (Srv. čl. 43. pod 4.) Žádné umění bez cvičení; jen zpaměti odříkat, „nehodí se k ničemu“. (Mat. 5, 13.) — *K povzbuzení se nabízejí v různých obměnách pohnutky:* „Kristus velitel na vás čeká; budete přiřadění k jeho vojsku; na jeho prapor budete skládati slib věrnosti; Petrově skále věrně a stále!“ Příklady a vzory moderní i historické. A motivy přirozené vydatně k tomu!

c) UVĚDOMIT RODIČE BIRMOVANCŮ, a to hodně záhy, nikoli teprv až blízko před udílením! Je toho potřebí na ten účel, aby v duchovní přípravě svých dětí byli nápomocni, aby pamatovali na potřebné šaty pro ně (nic mimořádného; stačí oby-

čejné šaty sváteční) a *jim poradili stran osoby kmotrů*. S jakého stanoviska se dospělí dívají na tuto záležitost, které ohledy u nich rozhodují při jejím řešení (náboženské? světské?), to se odráží také v nitru dotyčného kandidáta sv. biřmování, od toho pak hlavně závisí stupeň svátostného účinu. Raději žádný kmotr, než všelijaký a jen se světského hlediska viděný a hledaný! (CJC 793.) Jen bude-li kmotrem řádný praktický katolík, možno po svátostné stránce doufatí příznivě. *O tom je třeba zavčas dospělé v kostele vůbec, i žactvo ve škole zvláště, poučit.*

BLIŽŠÍ PŘÍPRAVA

VZTAHUJE SE OPĚT I NA ČINITELE MIMOSKOLNÍ. Je to v první řadě *farní obec*, do které biřmovanci mají vstoupit jako dospělí členové. Duchovní správce vyzve věřící s kazatelnou k modlitbě, uvědomí je o významu sv. biřmování a vyloží, kterak se v osadě chystati vzhledem k nastávajícímu aktu. — Zejména je palčivě záhodno *poučiti kmotry*. Co při poučení zvláště zdůraznit, řídí se místními poměry. Nejlépe doručit každému z kmotrů také v h o d n ý t i s k a dáti si jeho příjem podpisem stvrditi s poznámkou: „Četl a slibuje čestným slovem se podle toho zařídit.”

SVÁTOSTNÉ UČIVO PRO ŠKOLU je obsaženo ve dvou článcích katechismu. To třeba náležitě podat a vysvětlit, upamětnit a nacvičit, což nepůsobí obtíží. Mnohem důležitější je totiž *soustavná askese*, jež má učení doprovázet. K té patří jmenovitě modlení k Duchu svatému (intence modlitby školní, k ranní a večerní pobožnosti přidávati na př. desátek růžence, mše svatá v den sváteční a všední). — *Obnova křestního slibu* s biřmovanci kolem křtitelny a pečlivá *příprava ke správě Boží*. Není bezpodmínečně potřeba zpovědi jenerální, je však velmi záhodno přiměti biřmovance k bedlivému vzpomínání, zdali snad některá z minulých zpovědí nebyla v něčem vadná: to ať nyní dojista napraví.

Poslední dodatky pro slavnostní den nejvhodněji v kostele po sv. zpovědi anebo po sv. přijímání: zopakovat nacvičené úkony k sv. biřmování. Čím lépe je kandidáti ovládají a smyslu jejich rozumějí, tím mohou býti sebranější a zbožnější. — Vložiti na srdce s podkladem „Nezarmucujte Ducha svatého!” (Efes. 4, 30.) návod, kterak ztráviti nastávající svatý den před a po. — Upozorniti na dokonalou lítost, aby ji vzbudili, než se jim dostane svátostného svěcení. Proč, netřeba jim výslovně dokládat.

DEN SV. BÍRMOVÁNÍ bývá plný nezvyklých, byť částečně nevyhnutelných dojmů (cesta do chrámu, mnohdy přes pole -

pěšky, vozem anebo vlakem, jednotlivě anebo ve skupinách, a obřady dosud nevidané, dlouhá chvíle, doprovod kmotrů, obdarování). Tu právě nutno pastoračně napnouti všechny síly, aby, pokud možno, byla roztržitost co nejmenší, pozornost co nejvíce soustředěná, a pobožnost aspoň při svátostném úkonu znatelná. Duševní únavě se předejde, jestliže bířmovanci byli už včera u stolu Páně. — Každý bířmovanec má dnes s sebou *knihu modlitební a růženec*. Je-li dobře obeznámen se sv. obřady, nebude jich sledovati tupě a bez porozumění, v knize pak anebo na růženci najde vhodné zaměstnání. — Když po ukončení obřadů vycházejí všichni z kostelní brány, postačí *kratičké připomenutí*, co bířmovancům i kmotrům obšírněji bylo dříve vloženo na srdce vzhledem na ostatek památného dne.

DOPRAVA A OBNOVA.

Bylo by výchovně škoda, kdyby s odložením svátečního šatu a s vyvanutím sváteční nálady měl zapadnouti „do propasti nepaměti“ také svátostný úkon. „Nezanedbávej milosti, která ti byla dána.“ (1. Tim. 4, 14.) Hřivna, Duchem svatým darovaná, se nemá ztratit ani zakopat, nýbrž má se s ní těžiti pro život. *První těži katecheta sám*. Z nabytých zkušeností se objeví všelico k zapamatování, jak se pro podruhé didakticky zařídit. To si zaznamená.

Jako po každé, když děti jdou společně ke svátostem (srv. čl. 65. pod 4.), má i po sv. bířmování následovati hodina dopravy v e š k o l e. Snad ani nepostačí jediná, kolik je tu záhodno dovysvětlit, opravit, prohloubit a utvrdit. *Stručný záznam o dni sv. bířmování* (datum, místo, světitel, jméno sv. patrona a vlastnoruční podpis kmotra) patří do modlitební knihy. — Příští neděli k o s t e l n í s l a v n o s t. Bířmovanci při ní poděkují Bohu a slíbí mu znova věrnost. Účelně provedena, vnáší slavnost přitažlivou změnu do šablonovité leckdy šedi duchovní správy. — A potom až do konce roku i dále p ř í l e ž i t o s t n ě ť u k a t na dvířka duše mladých bojovníků Páně: připomínat, ukazovati vhodné úkoly pro vyznání víry, pro apoštolát a pro duchovní boj. Co se nezálivá a necvičí, zakrňuje a usychá.

„Připomínám ti, abys opět rozněcoval milost Boží, která je v tobě.“ (2. Tim. 1, 6.) Co kdysi hořelo a časem pouhaslo, mělo by se znova roznitit. Jistotně by přišlo farní obci vhod, konati v *kostele každoročně kolem svátků svatodušních obnovu sv. bířmování*. Posloužilo by to „jubileum“ těm, kteří svátost už přijali, i těm, kteří se k ní letos anebo napřesrok chystají, a význam sv. bířmování by v celé farnosti hlouběji zduchovněl. — Z literatury ještě zejména SCH p. 176. - GA p. 257. - GÖ p. 114. 182. - 3. Münchener katech. Kurs 1910 p. 148. - LEX I. p. 1322. - Etl, Der Firmungsunterricht (Graz 1928, Moser) a CHPB 1923 p. 61. 116. - 1928 p. 199. - 1929 p. 5. 40. - V. Kubiček, Zlato v nánose VL 1932 p. 237.

89. Před odchodem ze školy.

Poznámky k učebné osnově posledních dvou let národní školy.

Přestupem z národní školy do života se soustavné dílo nábožensko-mravní výchovy formálně sice končí, skutečně však není ještě hotovo. *Právě v třetím sedmiletí potřeboval by mladistvý věřící následkem tělesných a psychických změn svého organismu a vzhledem k životnímu prostředí, zpravidla novému, silné opory doplňkem soustavného vedení po stránce náboženské.* Tu však zeje u nás bohužel citelná mezera. Dokud není přiměřenou úpravou pokračovacích a odborných škol zákonně vyplněna, je potřeba v předposlední a poslední rok národní školy didakticky pamatovat, aby přestup žáků do života oprávněval k naději na jejich vlastní náboženské sebevzdělání. *Kterak se při katechesi na ten účel zařídít?*

CO DO UČIVA.

ZIVOTNI OTAZKY - „*Náš věčný cíl*“ (Katech. čl. 1.) vyžaduje v učivu, stanoveném osnovou, jako každoročně, tak obzvláště za posledních let národní školy mimořádné pozornosti. Důležité umění, prožívatí pozemské dny „pod zorným úhlem věčnosti“, se neobejde bez opětovného návodu a cviku. — Ve vhodný čas pak učení o *radách evandělických* (Katech. p. 151.). V době rostoucí nezaměstnanosti může právě zrnko z té hromádky padnouti na živnou půdu. — S tím souvisí *otázka volby stavu* (Standeswahl, Katech. p. 85. dole). Ačkoli se ta otázka v 13—14 letech věku osobně zpravidla ještě neřeší, vnímají žáci se zájmem, když se o ní ve škole vážně hovoří. V tom důležitém směru má učitel náboženství, zejména kněz, na příslušný soukromý, katechesí podnícený dotaz - mezi čtyřma očima poučit a poradit. — Katechese o *svátosti sňatku manželského* budtež pečlivě provedeny. — Pro životní budoucno světského druhu je potřebí zavčas nadhoditi k přemýšlení *otázku povolání*: čím bych rád byl, až vyjdu ze školy? (Berufswahl: služba, práce, učení pro živnost, studie.) Pisemné odpovědi na takový dotaz mohou být učiteli náboženství poučným vodítkem k usměrnění výchovy dotyčného jednotlivce.

ZAKLADNÍ PRAVDY VIRY, známé už dostatečně z dřívějšíka, mají zakotviti hluboce netoliko v paměti, nýbrž také v srdci. A zakotví tam ne snad slovným, leckdy úmorně bezduchým opakováním jednotlivých pouček, jako spíše řadou citově *teplých poznámek* z obsahu katechismových článků o prvním přikázání Božím. Dobře lze poznámkou takového rázu laditi modlitbu náboženské hodiny. („Otče náš, jenž jsi na nebesích.“ - „Přiď království tvé.“ - Poukazy na věty z „Věřím Boha“. - Vzbuzení božských ctností.) Obširnější zmínky potřebují časové *bludy*, z jiného pak učení ty podstatné body, jimiž se

lišíme od jinověrců (Unterscheidungslehren: Kristus, skutečný Syn Boží; jediné církev katolická je pravá; jen kněz a p o š t o l s k y svěcený platně rozhřešuje a proměňuje). — Dále životně aktuální témata: poslední věci člověka a pohřbení do země.

PO STRANCE MRAVNÍ je vzhledem na školní dobu mimo přiměřené *poučení pohlavní* (srv. čl. 72.) třeba, aby se žáci náležitě dozvěděli o *povinnostech jednotlivých stavů*. (Katech. čl. 102.) Právě pro tyto poučky mají starší žáci oči už bystře otevřeny, aby posoudili, jak se v nejbližším jejich okolí zachovávají, a jak by je měli sami plnit. — Nepřetržitě bedlivosti vyžadují po delší čas před odchodem ze školy *tři základní kvádry činného života katolického*: neděle, pátek, velikonoce. Vitální význam toho, co se dosud konalo snad pouze jako zvykově, nedosti uvědoměle a málo samochtěně, má se opětovnými poukazy ujasnit, pro život upevnit a z dosavadního „musu“ povznést k samostatně dobrovolnému „chci“. Totiž: světivati s v á t e č n í d e n odpočinkem, mši svatou a slovem Božím jakožto prostředkem a pobídkou k náboženskému sebevzdělání; - zachovávat církevní p ů s t jako živoucí každotýdenní výzvu k pokání a k postu duchovnímu ve smyslu slova Páně: „Chce-li kdo za Mnou jíti, zapři sebe sám, vezmi kříž svůj na sebe každodenně a následuj Mne!“ (Luk. 9, 23.) - a konečně s l a v i t v e l i k o n o c e duchovním vzkříšením, obnovou života a svátostnou manou na pouti do zaslíbené země v nebi.

CO DO UŽIVOTŇOVÁNÍ.

Cím se školní doba schyluje více ke sklonku, tím úsilovněji třeba při pravidelném uživotňování jednotlivých katechesí pracovati k výchovnému cíli národní školy, aby totiž světenec dovedl potom duchovně státi na vlastních nohou. (Srv. čl. 1. a čl. 51. pod 4.) Zejména nutno, kdykoli se dá poněkud, zdůrazňovat katechetickým uživotněním tyto momenty:

a) NABOŽENSKOU SAMOSTATNOST. „Budeš brzy poměrně volnější, mnohdy bez dohledu, leckdy sám na sebe odkázán, ale při tom také před Bohem odpovědnější. Osvědč se už nyní, jak dovedeš užívatí svobody. *Vzdělávej a vychovávej se sám!* Selbst ist der Mann!“ Už delší dobu před opuštěním školy dává vychovatel starším katechumenům buďto celé třídy, anebo jednotlivě občas příležitost, aby se sami rozhodovali i samostatně jednali - dodatečně pak hovoří s toho stanoviska, zdali a kterak bylo to jednání správné. Zejména tu mnoho záleží na tom, aby dobrovolně přijímali svátosti a dobrovolně se účastnili služeb Božích. *Velmi je žádoucno, zvykati žáky posledních dvou ročníků ponenáhlu na služby Boží výslovně farní.* (Srv. první pozn. za čl. 60.)

b) KATOLICKÉ SEBEVĚDOMÍ opět a opět probouzeti. Jak se právě toho sebevědomí u nás bohužel mnohde nedostává! Odtud hlavně odpady, „úřední“ a vůbec neplatné sňatky, manželské rozluky, členství ve spolcích víře nepřátelských, odběr a četba tisku protináboženského, sočení proti církevním zařízením. Mají-li se poměry zlepšit, je potřebí, aby každý náš svěřenec odcházel ze školy s pevně zakotveným vědomím: „Jsem člen n a š í svaté církve římskokatolické, podobně jako si byl vědom sv. Pavel „civis romanus sum“. (Sk. ap. 22, 26.) „Hleďte, abyste se c h v a l n ě rozeznávali od jinověrců!“ „Nesprahejte se v nestejnou dvojici s nevěrci!“ (2. Kor. 6, 14.)

To vědomí v našem lidu, na úkor věčného spasení mnohdy zakrnělé, neuplatňované, bázlivě pod lidskými ohledy schovávané, dlužno u školní mládeže od raného dětství „tensione plurima“ napořád, a čím blíže ke konci školní doby, tím důrazněji pěstovat, aby v dalším budoucnu se v duši proti všem nástrahám, svodům a vyhlídkám světa jasně a zmužile ozývalo: „Přislibujte si mně, vyhrožujte si mně, ale zrádcem nebudu.“ Petrově skále věrně a stále! — Obdobně tomu u děvčat též sebevědomí panenské.

c) ZITI V MILOSTI BOŽÍ. To je stěžejním cílem farnosti dospělé i žákovské. Arci dlužno se oň po celou dobu školní docházky vůbec, a zvláště za posledních let ve škole cílevědomě snažit. Žáci ať znají z vlastní zkušenosti, jak cosi blaživého je vědět: jsem s v a t ý m dítkem Božím; kterak si tu svatost udržím? Co by v mých poměrech mohlo býti hříchem těžkým? Proč a kterak si zjednat odpuštění? Jak neskonale vzácným dobrodiním je svátost pokání a stůl Páně! *E x e r c i c i e*: pojem a užitek. „V předsíni našeho kostela je seznam, kde, kdy a za kterých podmínek se konají. Napište jako domácí úkol listek, jímžto se na ně přihlašujete.“ — Soustavně směřuje k tomu cíli:

d) PRAVIDELNÉ ZPYTOVÁNÍ SVĚDOMÍ. Nelze dosti často didakticky připomínat, jak základově důležité je pro člověka řádně vychované svědomí. K tomu náleží mezi jiným nutně: žáky naučit je zpytovat. Snaživý katecheta si dává na tom záležitosti hned od první přípravy k sv. zpovědi. Potom, když byly děti ponejprv u stolu Páně, cvičí s nimi zpytování prakticky každý týden ve škole. (Osnova p. 36.) Tak hledí docílit, aby si děti 4. nebo 5. ročníku navykly přidávat zpytování svědomí každodenně k večerní modlitbě. S přibývajícím věkem žáků se rozšiřuje rok co rok i mravní obzor jejich; proto se zpytovných otázek postupem času přidává, až konečně za posledních let národní školy vzroste v duši žáků zpovědní zrcadlo, které mohou s sebou vzít do života. (Srv. čl. 42. a Osnova p. 53.) Je to „zrcadlo“, v němžto viděti netoliko stíny hříchů, nýbrž také

světlo křesťanských povinností v náležitém pořadí a vyjádření. K snadnějšímu vzpomínání najdou žáci školy odrostlí to zrcadlo s patřičným porozuměním v modlitební knize. Bylo by didaktickým hříchem, pustiti katechumeny bez vesla takto vzniklé podoby ze školy na moře života.

CO DO VYUČOVACÍ TECHNIKY.

KATECHESI CO NEJVÍC UZAJÍMAVIT! Čím blíže ke konci, tím více dlužno tak vyučovat, *aby žáci se zvýšeným zájmem naslouchali a se rádi učili.* Co je ve svatých pravdách a příkazech životně vážného a těšivého pro věčnost (Bůh, náš nebeský Otec a jeho prozřetelné vedení, - Kristus, milosrdný Spasitel, - církev, pečlivá máti naše, - milost Boží, svátosti, odpustky, - blaženost nebeská, - Panna Maria, - anděl strážný), to všechno má ještě jednou nově, pronikavě a povznášivě předstoupiti před jejich duši, aby ji cele získalo pro náboženství. Tak třeba rozjíhati světla pro temné hodiny příštího života, aby oproti tupohlavému rčení „světa“: „Co z toho máš?“ rostlo v srdci katechumenů radostné vědomí: „Bohu díky, že jsem..., že smím..., že mohu..., že mám to štěstí...“ — Žáci posledních let národní školy se už rádi považují za dospělé, a také zacházení možno s nimi jako s „rozumnými“. Proto jim lahodí „lac rationabile“ (1. Petr. 2, 2.), totiž postřehy z minulosti i ze současného života, jak se ten život obrazí v nejbližším okolí společenském (prožité dojmy náboženské; práce mimoškolská; hry a zábavy; zprávy z novin). „Sáhni jen směle v žití proudy dravé, načkoli sáhneš, vše je zajímavé.“

UČEBNÝ ZPŮSOB IN SPECIE. Kde didakticky netřeba nutně souvislé přednášky (jak to nevyhnutelno zvláště při tématech historických, anebo mluví-li se k srdci při uživotnění katechese), uplatňuje se velmi dobře *způsob rozmluvný*: učitel nadhodí problém, o němžto pak s třídou hovoří. Na písemné dotazy žáků odpovídá buď jako mimochodem v některou z příštích hodin, anebo čas od času souborně. — *Domácí učení je radno omezit na nejnutnější míru*; zato přicházejí čas od času prospěšně vhod úkoly grafické (kresby, písemné práce jednorázové anebo na delší dobu) a místo bezduchého suchoparu nudného vtlokání učiva pro parádní zkoušku visitační - *opakování, soustředěné kolem zajímavého hlediska* (srv. čl. 36.). Zejména dobrý přehled biblických dějin! Známkovat se doporučuje ne úzkoprse, nýbrž se srdcem rozšířeným. Litera scripta manet.

METODA KAZNĚ. Vzhledem k tomu, že dospívající žáci mají probudilejší sebevědomí, více „na sebe drží“ a jsou citlivější, užívá vychovatel co nejvíce prostředků pozitivních. (Srv. čl. 76. 77.) Kázeňské případy vyřizuje, kdykoli poněkud možno, mezi čtyrma očima. A vůbec hledí každého ze svých „abiturientů“ zachytit jednotlivě tím, že se o něho zajímá v celém jeho životním oboru (prospěch ve světských předmětech; hry a zábavy; rodinné poměry světlé i stinné). To na ten účel, aby

všechny získal sobě a sebou zároveň pro věc náboženskou. — Kázeňskou linii vyšších tříd, a poslední zejména, zdvihá opět a opět různozabarveným poukazem: „Jste na celé škole nejstarší, druzí - mladší - z nižších tříd se dívají na vás; nedávejte jim pohoršení; buďte pro ně světlem; jste za ně svým chováním spoluodpovědní.“

CO DO ZAKONČENÍ.

KAŽDÉ HLAVNÍ PRAZDNINY v kterékoli třídě jsou po stránce nábožensko-mravní pro školní děti *zkušební dobou*, kdy mají osvědčit, pokud a jak dovedou bez přímého osobního vedení učitele náboženství a odkázání pouze na domov, ba leckdy jen sami na sebe, se řídit učením sv. víry. (Bewährungszeit.) Též učitel sám se může za každé prázdniny přesevědčit, zdali a do jaké hloubi se mu během roku podařilo zakotvit učení do srdce žáků. Měl-li ten cíl náboženské samostatnosti jednotlivců po celý rok na zřeteli, zbývá před prázdninami ještě jej upevnit jakoby posledním hřebem, a to v každé třídě. Kterak?

Za jedno vhodným způsobem (kázání, tiskopis, na př. se sbírky „Životem“ č. 134. „Prázdniny“) — *důtklivě upozorniti rodiče na velkou odpovědnost vůči dětem (služby Boží, dobrý příklad, nebezpečí venku)*, — za druhé pak v poslední hodiny před ukončením dáti *žactvu přiměřený místním poměrům návod k patřičnému prožití prázdnin*. Jmenovitě, odcházejí-li někteří z nich z domu na delší návštěvu nebo do prázdninových osad a táborů. („Vyřídte pozdrav ode mne tamějšímu panu faráři, - pošlete mi pohled, já na každý odpovím, - veďte si tam prázdninový deník“ a p.) — A v každé třídě na konci „*Buď s Pánem Bohem!*“ (Kat. čl. 111.), jak ukazuje Osnova. — To, co po prázdninách katecheta buď ústními dotazy, anebo z písemných úkolů vyzví, bude mu směrodatno pro další působení. — Ještě důkladněji potřeba zakončit, než nastávají pro mnohé školní prázdniny životní.

SLOVO NA ROZCHODNOU. *Za posledních hodin ve škole ustupuje v katechetovi učitel náboženství duchovnímu správci a otcovskému příteli. Životní zásady, které po delší dobu před tím vyznívaly opět a opět jednotlivě z jeho příležitostných poznámek anebo z uživatelnosti rozličných katechesí, zahrnuje k tomu cíli znova, jak to podle učebné osnovy činíval na konci každého ročníku, v nejvyšší třídě do srdečného napomenutí „Buď s Pánem Bohem!“ (Katech. čl. 111.) Shodí se k tomu třeba i dvě hodiny. — Vyzve žáky, kdyby časem potřebovali rady nebo pomoci, aby se na něho s důvěrou obraceli ústně anebo písemně. „Porta patet, sed magis cor.“ „Dveře mám otevřeny, a srdce ještě víc.“ I z leckterého „kvítka“, jež člověk vidí odcházeti*

s různými vzpomínkami na bývalé chování, může ve škole života vyrůst užitečná ratolest. Snad zrno slova Božího vypučí teprve pod sluncem svobody. — *Povzbudí vystupující ke správě Boží.* Je to vhodná příležitost ke zpovědi jenerální. K té bývají žáci za školní doby ještě ochotni a mohou k ní dostat i potřebný návod - později, za školním prahem, už ne tak snadno a dobře. — *Na památku dá každému vhodný tisk a snad i obrázek s datem, s povzbudivou notickou a se svým podpisem.*

ZAVEREČNA SLAVNOST KOSTELNI (Schulentlassfeier, — Treubundfest) je pro život velmi působivá. *Hlavně má za účel, přiřčení katechumeny, opouštějící školu, výrazně do farní obce dospělých.* Možno ji přiměřeně spojit s děkovnou slavností po sv. biřmování toho roku. Kdyby se při prvním přijímání svátosti oltární ubralo něco ze slavnostního lesku, jenž stojí mnoho práce, působí leckdy rušivě a nezaněchává v útlé, ale také těkavé a povrchní duši dětské úměrného dojmu duchovního - a kdyby se zato více péče věnovalo farní slavnosti na odchodnou, bylo by o poškození doby naší mládeže nadějněji postaráno. Právě zde by se mělo ukázat, jak živo a hybno je ve farnosti „liturgické hnutí“ a jak se činí „katolická akce“. Nikde by v tom ohledu nemělo chyběti při farních službách Božích *slavnostní obnovení křestního slibu, promluva s připomenutím svátosti biřmování a společné sv. přijímání.* Finis coronat opus! Kde dobrý konec, je dobrá celá věc.

* * *

Z LITERATURY. SCH p. 29. 177. - GA p. 693. - VL 1936 p. 191. - Ferienvorbereitung in der Katechese KB 1934 p. 274. - Táboření jako výchovná metoda VL 1933 p. 259. - Prázdninové kolonie VL 1934 p. 179. - K. Bureš, Ze školy do života VL 1934 p. 136. - KB 1934 p. 125. - Kath. Selbstbewusstsein als relig. pädagogische Aufgabe KB 1931 p. 481. - V. Kubíček, Tři základní kvádry činného života katol. VL 1934 p. 355. - CHPB 1934 č. 6. - Schulentlassfeier (Wien, Mayer 1932). - CHPB 1932 p. 102. 132.

DEO SPIRITUI SANCTO GRATIAS
LECTURISQUE
NEC NON PRACTICANTIBUS IN DOMINO
SALUTEM SEMPITERNAM!

REJSTŘÍK

(čís. za heslem = stránka; — v. = viz; — p. = strana; — k. n. = kresebný náčrt; — k. č. = kresebná črta; — d. = dole; — n. = nahoře).

A

abstrakta v mluvě katech. 43.
advent 232—234.
analýze, postup učebný 96.
analytický = rozložný postup 96.
aplikace, v. uživotnění.
archiv rodinný 89.

B

báseň, užití v katechesi, 86. 107.
bedlivost žáků pěstít 282. 283.
beránek velikonoční, č. k. 66.
„betlem“, jesličky 234. 142.
biblické dějiny, učivo základové, učebnice, znalost 33. 35. 38. 160. 164. 308.
bibl. články na stupni středním 160., na stupni vyšším 163. čl. 49.
bití jako trest 28. 277. 278.
Bůh všudypřítomný, vševědoucí — připomínej! 310. č. k. 70.

C

carpe diem! - pozn. nahodilé 41.
celotřídně učit v jednotřídce 315. 316.
ciborium k. n. 74.
církvní dějiny důležité 33. učebnice 35. - jen s měrou! 180.
církvní rok, didakt. poznámky čl. 66. - dlužno uplatnit v podrobném rozvrhu učiva 294. - k. n. 75. 76.
církev sv. k. n. 71. 72.
citáty biblické - didakt. užití 84. 106. 164.
citové teplo - pojem, příklady čl. 30. 31. p. 299.
city vyšší - pojem psycholog. 96. - které zvláště budít 96. 197.
cudnost - výchova k ní - předpoklady čl. 69.
Cyril a Metoděj - k uživotnění katechese 123.
čestný úřad odměnou - 271.
čistota a sv. čistota - rozdílný význam 252. 256.
črtání na tabuli, v. kreslení.
čtení hříchů při zpovědi 221. 225.
čtení z učebnice 154. 163. 173. - čtení tiché 164.
cumulatio beneficiorum v přijetí svátostí 221. 318.

D

dary odměnou 270. 271.
deduktivní postup v. rozložný 95.
dějiny církevní - důležité 33. - kdy soustavně 37. 175. - kdy příležitostně 174.
Desatero „malé“ - pojem a praxe 310.
dětinské texty modliteb 27.
dětsky mluvit se uč! 47.
děvče - dispozice duševní 31.
diarium farní 304.
diferenciace žactva - pojem 31.
dikce mnohomluvná a příliš hutná 47.
doba svatopostní - uč prožívat čl. 68.
doba vánoční - uč prožívat čl. 67.
dobrovolně „se činit“ nad povinnost 139. 140. — k sv. přijímání 213. 222. — ke svátostem vůbec 229.
„dobrý učitel“ v obrazné mluvě bibl. 15. - ostatek v. učitel.
domácí četba bibl. dějin 164.
domácí příprava k určité katechesi čl. 83.
domácí úkoly kresebné a písemné 138.
doma se učit pro školu 111. 112. 325.
domovina v katechesi čl. 23.
domluva trestem 274.
doprava katechese 149. - biblické 163. - katechismové 173. - círk. historické 177. — společného úkonu svátostného 213. 214. 222. 228. - sv. biřmování 321.
doprovod ordin. ke katechismu 174.
doslova upamětnit, co 109. 110. - proč 111.
dotazy žáků 137.
dozor při službách Božích 302.
dozor výchovný 264. 265.
dramatisování bibl. dějin 143.
„duch modlitby“ 309.
duchovní správa ve škole důležitá 12. 16.
Duch svatý v učení nábož. 12. 268. 269. 319.
důkazy v katechesi 166—168.
duševní styk se žactvem - pojem a příklady 49. 50.
dušičky - příklad k uživotnění 122.
důtka slovem jako trest 274.
důvěra - poměr mezi uč. a žáky 262. 263. 325.

E

energicky, zvláště s počátku! 281.
„eucharistické zabarvení katechese“ 192. 209.
exegese bibl. k vyuč. potřebná 159.
exercicie, návod pro starší žáky 324.
exhorta 204. 205.

F

formule zpovědní, v. zpovědní.
Förster - spisy cenné didakt. a výchovně 102. 103. 284.

H

„herese“ exegetické 160. 232. d. 235.
d. - na obrazech 61.
„hlasitě myslet“ - nešvar 260. 282. 302.
hlasová správnost při mluvení 44. 45.
hodina bibl. katechese na nižším stupni - rozdělení 159.
hodina katechese, kterak se na ni připravit čl. 83. - co s sebou do třídy 298. - nemožno-li přijít 300. - svědomitě využít 18. 300.
„homiliový kurs“ - žáducí pro učít. nábož. 84.
hora Olivová k. n. 68.
hospitace k prakt. přípravě 14.
hromadné zpovídání žactva zlem 227.
hromnice k. č. 74.
hřích: pojem, kterak vysvětlit postupem složným 94. - prvotný č. k. 64. - co je a co není hříchem 220. - těžký na nižším stupni žactva 220, správně se o něm vyjadřovat 52. 225. 226. - psaní hříchů před zpovědí 221. - čtení při zpovědi 221. 225.
hutná dikce, extrém dikce spořivé 47.
hvězda mudrců č. k. 67.

CH

charita ve vyuč. nábož. 139. 263. n. 325.
chlapci - duševní dispozice 30. - přednost před děvčaty 54. 305.
chování učitele nábož. 25. - při modlitbě 188. - posice při vyuč. 303.
chránit žactvo v nábož. životě, kterak 21.

I

imanentní opakování 117.
imponovat žákům převahou 22.
imunisace duševní - pojem a příklady 19.

induktivní postup - v. složný 95.
inspektor nábož. odborný a dekanátní vzhledem na podrobný rozvrh 295.

J

jasná tvář učitele 306.
jednota - žáducí co do učebnic 36. - co do mešních modliteb zpamětných 191. - co do zpovědní formule 226. - co do osnovy ordin. 293.
jednotřídká nerozdělená - vyučování čl. 87.
jesle č. k. 67.
Ježíš - jméno č. k. 70.
„Ježíšek“ v katech. mluvě 43. 61. 190. 209. 222. 232. 233. d.
jinojazyčná menšina v třídě 43. n.
jména žáků osobní a křestní 46.
jméno „Maria“ č. k. 70.

K

Kain a Abel č. k. 65.
Kana Galil. č. k. 68.
kalendář církevní 231. 237.
kasty a strany v třídě netrp! 286.
katalog učitelův, v. příruční zápisník.
katechese význam slovní 13. - biblická čl. 46. 49. - církv. dějin čl. 52. - eucharistické zabarvení 192. 209. - katechismová vůbec čl. 50. - postupem složným čl. 51. - „kožená“ 107. - citově teplá 108. - normální hodina čl. 84. - k. o mši sv. na stupni nižším a středním 193. - na stupni vyšším 194. 195. - o sv. čistotě čl. 73. - k. napsat, načrtnout, promyslet 297. - odkud látku k určité k. 296. - domácí příprava k určité k. čl. 83. - k. o stydlivosti 243. 244. a čl. 71. - k. tištěné, pokud slouží učiteli 298. - úvodní v 1. roč. čl. 86.
katecheta katolický - pojem 13. a v. učitel.
katechetika, pojem 14.
katechisuj zpaměti 48. 151. 161. 175. 296. - event. z napsané předlohy 179. 249. 297.
katechismus jako učebnice 34. - má na vyšším stupni „vedení“ 163. - ordin. doprovod k němu 174.
katol. akce ve školní výchově 140.
kázání kostelní vůbec a žakovské zvlášť 204. 205.
kázeň školní (myšlenky k orientaci) čl. 74. - u žáků nejstarších 325. - může trpět přemírou žakovské samičinnosti 142.

kázeňská vázanost - znenáhla pouštět 267. 325.
 kázeňské odměny 269—272. - tresty čl. 78.
 kázeňsky usměrnit celý výchov! čl. 80.
 klečení při službách Božích 198. - za trest 276.
 kniha modlitební - v. modlitební.
 knihovna katech. příruční 297.
 koedukace, kdy mravně nebezpečná 31.
 konkrétně mluví 43. 81.
 kontrola: sešitů poznámkových 113. - předsevezetí 128. 129. - úkolů domácích 138. - ranní a večerní pobožnosti 185. - mešních modliteb zapamatovaných 193. - služeb Božích 202. - samočinná 203. 204. - povinného přijetí svátostí 229. - úkolů písemných a kresebných 235. 237.
 kostelní slavnost s nejmladšími katechumeny 307. d. - po sv. biřmování 321. - před vystoupením ze školy 327.
 „koukol mezi pšenici“ (pohoršení v církvi) 179.
 koupání - mravn. směrnice 242. 246.
 „kouzlo osobnosti“ při učít. nábož. 26.
 „kožená“ katechese 107.
 kreslení katechetické - poučky 62. 63.
 kresby jako domácí úkoly 138.
 kresebný úkol adventní 233. - svatopostní 236. 237.
 Kristus - Bohem nejsnáze představitelným 310. 311. - na oltáři osobní, historický 190. 192.
 křesťanské pozdravení ve škole 300.
 křestní jména žáků v katech. mluvě 46.
 křestní slib - obnova v Provodní neděli 222. - s biřmovanci 320. - před vystoupením ze školy 327.
 křížová cesta č. k. 69. - světelné obrazy 79. - v kostele jako podklad k rozjímání 187. - vysvětlení 236.
 kritična - z katechese u ní 104.
 Květná neděle - „kočičky“ č. k. 74. - do kostela 236.

L

láska Boží - hlavní pohnutkou 98.
 láska výchovná 19. 23. 24. - při trestání 278. - vůbec kázeňsky důležitá 285.
 legenda v katechesi 86. 153. 163.

lidstvo dle náboženství č. k. 71.
 lítost: vzbuzení 210. 219. - učení o - 225. - dokonalá 225.
 liturgické: učivo - poměr ke katechismovému 33. - co a kterak probírat in specie 238. - vycházky 88. 104. 190. 192. d. 195. 196. 309. 238.

M

„malé“ Desatero - pojem a praxe 310.
 Maria - jméno č. k. 70.
 marnivost - kterak trestati 274.
 marnotratný syn v přípravě k 1. zpovědi 219.
 mapa biblická 63.
 mateřský jazyk ve škole 42.
 „mateřský smysl“ pěstovat u dívek 31. 101.
 menšina jinojazyčná v třídě 43.
 mešní modlitby zapamatné buďtež jednotlivé 191. - kterak nacvičit 192. - ukládati pro kostel 193. - čas od času v kostele hlasitě 193. 199.
 měšťanská škola, část národní 29.
 metoda „šerhovství“ 277.
 milost posvěcující - žití v ní 324.
 ministrování v kostele 139.
 mládež školy odrostlá před sv. biřmováním 318.
 mlčení ve školní hodině 260. 282. 302.
 mluvnické chyby žáků 44.
 mluvnicky správně při katechesi! 44.
 mluvit k srdci - význam 96.
 mluvit ve škole - tři pravidla čl. 12.
 mluvit zloajně ve škole nepřipustno 276.
 mnohomluvná dikce nepatří v katechesi 47.
 modlitba: pěstění katechetické čl. 54. 55. - ranní a večerní 185. - náznorné prvky k učení o m. 186. - volná 186. - modlitby mešní zapamatné 191. 193. 199. — Školní s počátku a na konci hodiny 184. - uplatnit v podrobném rozvrhu 294. - účel a význam 300. - podpěrou předsevezetí 129. - co a kdo se modlí 301. - duchovní píseň 188. 305. - předběžné poučení 184. 302. - intence 185. 269. 302.
 modlitební kniha: diecéšní při vyučování nábož. 36. 193. 196. - s sebou na služby Boží 199. - při sv. biřmování 321.
 Mojžíš - ošitka č. k. 65.
 motivy vůdčí 131. 132. - ostatek v. pohnutky.

mše sv.: návod k účasti pro žáky mladší čl. 57. - pro žáky vyššího stupně čl. 58. - k účasti činné 195. 198. 199. - „školní“ 205. - významné části č. k. 76. 77. - o mši sv. opakování světelnými obrazy 79. možnosti soukromého působení 287. mravnostní policie mladších žáků 247. mravnostní směrnice 241. 242. mudrci do Betlema č. k. 67. museum katechetické 79. mysliti uč ve škole! 136.

N

náčrt katechese v domácí přípravě 297. - výhodný pro budoucno 299. nadávky v kázeňské technice 276. nadílka svatomikulášská - pro které žactvo 233. 272. nahodilé poznámky - v. poznámky. nahotiny 61. 247. nálada - jasná: vezmi s sebou do školy! 299. - příznivá: použij při katechesi 106. - zvláště k účelům kázeňským 284. námítky vyvracet, proč a kterak 168. 169. 179. nápis: tříkrálový č. k. 67. - nad křížem Páně č. k. 70. napomenutí kázeňské 265. nářečí lidové při vyuč. nábož. 42. národní škola - kategorie 29. náslech v. hospitace. „náš“ - „naše“ - slovo, jež budí city domovinské 89. „naše třída“ v oboru kázeňském 286. nasycení zázračné č. k. 68. návod k trojímu povinnému přijetí svátostí čl. 65. naučení, v. uživitnění. navštívení Panny Marie č. k. 66. návyk - čemu výchovně navykat 130. Nazaret—Betlem: cesta č. k. 66. názor: pojem psycholog. 59. - zevnější, kterak se zjednává čl. 18. - vnitřný čl. 21. 22. názorná mluva: pojem a příklady 80. 81. - odkud čerpají prvky čl. 22. - z oboru domoviny 88. - postupem složným 94. názory k návodu pro mši sv. 191. 192. nebe, kterak pohnouti k touze po něm 105. nelibost mlčky trestem 273. neposlušnost, kterak jí čelit 266. nepřítomní žáci - péče o ně 286. 305.

Neposkrvněné početí Panny Marie - svátek 233. non multa, sed multum! Význam trojí 39. 299. odst. 3. 304. normální hodina katechese čl. 84. - budiž příjemná! 305. 306. notes učitelův - v. příruční zápisník. „nováčci“ ve škole - zvláštní zřetele čl. 85. - úvodní katechese čl. 86.

O

obecná škola - část národní. obcování svatých č. k. 74. obětování mešní: co mám obětovat? 194. 195. obraz katechetický: jaký má býti - kdy se vůbec ukazuje 61. - kdy a kterak při katech. bibl. 155. 162. - při círk. historické 175. - při učení o modlitbě 186. - při soustavném opakování 118. - vezmi s sebou do hodiny! 298. obrazná rčení v mluvě katech. 43. obřady mešní vysvětluj příležitostně 195. oděv - v. počestný. odchod ze školy žáků nejstarších čl. 89. odměny výchovné 269—271. odplata Boží za živa - opatrně v katechesi! 99. odpověď: kterak má žák odpovídat 54. - kterak se k odpovědi zachovat 55. 216. odst. 1. - mimořádná, sborová o. 56. odtazité výrazy v mluvě katech. 43. - o. pojmy, kterak vysvětlovat čl. 26. ochotně na služby Boží! čl. 59. - pohnutky k tomu čl. 60. oleum gaudii 99. oltář - před o. čestné místo pro školní mládež 198. omyl katechetův didaktický nebo výchovný 23. opakuj imanentně 117. - příležitostně a soustavně čl. 36. - zajímavě 79. 118. opatrovny dětské 28. opisovat za trest 276. oslovuj děti náležitě! 45. osnova ordinariátní vzhledem na první přijetí svátostí 206. - závazná vůbec 293. osobní urážka vychovatele - kterak si počínat 279. osobní rozvrh učiva 294. 295. osobnost učitele nábož. čl. 5.

otázka učebná - jaká má býti (poučky a příklady) čl. 15. - kterak otázky klásti 53. - ostatek v. výslech.

otázka pohlavního poučení 251. 252. - o. volby stavu 322. - o. životního povolání 322. - otázky životní u žáků starších 322.

otčina v katechesi čl. 23.

ožehavé partie círk. dějin čl. 53.

P

památka na 1. sv. přijímání 213. - na sv. biřmování zápisem do modlit. knihy 321. - před vystoupením ze školy 327.

paměť - úkol a pěstění čl. 32. a p. 120. - přetěžování 112.

pamětné učivo - po stránce slohové 109.

panenské sebevědomí pěstuj! 324.

papežů řada č. k. 71.

pevné věty k upamětnění 154. - ne celé články u nejmladších! 308.

pilněnky 270.

písemné úkoly: náleží ke katech. průpravě v bohosloví 14. - domácí žákovské 138. - vánoční 235.

písemné dotazy žáků 137. - p. zkoušení 119.

píseň duchovní: kterak vysvětlovat 187. - úryvky z ní při katechesi 107. 196. sloha při návštěvě svato-stánku 188. - s počátku nebo na konci učebné hodiny 188. - při mši sv. zpravidla jen mešní 199. - pořad pro služby Boží měj v evidenci! 188. 199.

Písmo sv. znáti - potřeba učiteli nábož. 83. 84. - žactvu vyššího stupně 164.

pobožnost ranní a večerní 185.

pokoření mírné - trestem 274.

počáteční hodiny školního roku nebo v nové třídě po stránce kázeňské 280.

počestný oděv 242. 249. 250.

pohádka v katechesi 86.

pohlavní poučení 250—252.

pohnutky hybným perem vůle 96. - nadpřirozené čl. 28. - přirozené čl. 29. - k poslušnosti 267. 283. - k službám Božím čl. 60. - k uctivému chování v kostele 200. - k svěcení svátečního dne 201. - k účasti na mši sv. 201. - k stydlivosti a cudnosti 244. 245.

pohodlí slušné při službách Božích 198.

pohoršení v církvi 179.

pojmy odtažené, kterak vysvětlovat čl. 26.

pokání: svátost (patero částek) č. k. 73. - samovolné za trest 275. - zpovědní: uložené a dobrovolné 211. 226.

pokoušení Páně trojí č. k. 68.

pomůcky učebné v hodině vyuč. kde a kterak ležet 302. - kdy skládat 305.

Popeleční středa 235.

popis: pojem a příklady 80. 125.

pořad písní kostelních měj k vůli žactvu v evidenci! 188. 199.

pohlaví žactva - rozdíl duševní 30. 31. - chlapcům náleží ve škole přednost 54. 305.

posice při vyučování: učitelova 303. - žáků 302.

posměch žravý - výchovně nevhodný 276.

„po škole“ zadržet trestem výjimečným 275.

poslušnost - kterak usnadnit a pěstovat 267. 283.

postup při vysvětlování složný a rozložný čl. 26. - vol správný postup při katechesi katechismové 164. 166. odst. 1. 2.

potopa č. k. 65.

potřeba ukázněvat pro život školní i poškolní 261. 284.

potulní rodičové: děti jejich ve škole 19. d.

poučení kázeňské 265. 285.

poutavě katechisuj - v. zajímavě.

povídka v katechesi 86.

povinnosti stavu 215. 225. 323.

povzbuzení a pochvala odměnou 271. 272. 287. n.

pověst v katechesi 86.

pozdvihování mešní: zbožné úkony při něm 193.

poznámka nahodilá: pojem, náměty a příklady 40. 41. - zvláště s počátku hodiny 303. - příležitostné v průběhu katechese 40. odst. 2. - z oboru domoviny 88. - z oboru kázně 281. 284. (znázorněno příklady 282—284.) - měj pro určitou hodinu pohotověl 298. 303.

poznámkový sešit - v. sešit.

pracovní škola = činná čl. 44.

pragmaticky dlužno probírat bibl. dějiny 38.

prázdniny hlavní - kterak pro ně poučit 326.

preventivní metoda kázně 285. 267.
 principiis obsta et instal 280.
 příjemná budiž hodina katechese! 305.
 306.
 příprava domácí ke katechesi čl. 83.
 přípravný běh pro žáky nejmladší:
 pojem a metoda 307. 308.
 příruční zápisník učitelův 303.
 probudilá třída 141.
 proroci č. k. 66.
 „prváci“ ve škole - zvláštní zřetel
 čl. 85. - úvodní katechese čl. 86.
 první přijetí svátostí v jednotřídce
 315.
 prvouka náboženská - učebnice 35.
 první hodina ve školním roce: „Po-
 známky ke školnímu řádu“ 265.
 předobrazy starozákonní: které a kte-
 rak probírat 164.
 předsevteti: jakého má katechese do-
 cílit 126. 159. - kontrola jeho usku-
 tečnění 128.
 před vystoupením ze školy čl. 89.
 příběh - v. příklad.
 přijímání mešní 192. - duchovní 193.
 195.
 příklad: výchovný 22. 78. 188. - u-
 čebný 82. - dějový (příběh): odkud
 čerpat 84. 85. - žádoucí při uživot-
 nění 125. - sbírky příkladů 86.
 příležitostné učení: pojem a uplatnění
 čl. 11. - v učivu círk. dějin 174. -
 v učení o modlitbě 184. 302. - v u-
 čení o mši sv. 191. 193. 200. -
 v učivu o svátosti pokání a oltární
 223. - v učení o církev. roku 231.
 237. - v oboru kázně 281. - zvláště
 s počátku hodiny 303. - ostatek v.
 poznámka.
 příležitosti uvádět při katech. uživot-
 nění (příklady 125.)
 přímá řeč v mluvě katech. 43.
 „Přinuť vejít!“ - význam 140. 199.
 příprava: svátostná (pozn. k orien-
 taci) čl. 61. - domácí na určitou
 katechesi čl. 83. - ke dnům a dobám
 círk. roku 231. - k trojímu přijetí
 svátostí čl. 65. - ve skladbě kate-
 chese 148. 151. 160. 171. 175.
 přísloví a úsloví lidová 89.
 přítomnost Boží - uvědomuj žactvu
 zvláště na nižším stupni 285. 310.
 přivětivost učitele náboženství 25.
 přiznání po provině usnadňuj! 286.
 psaní hříchů před zpovědí 221.
 psaní na tabuli při katechesi 62.
 psychologie: dětství - znalost potřeb-

na 32. - povzbuzení a pochvaly
 271. 272.

R

radost ze zdroje lásky Boží 99.
 rady evandělní 322.
 ráj - první lidé: příklad k pojmu uží-
 votnění 121.
 rám výměnný pro katech. obrazy 156.
 ranní a večerní pobožnost domácí
 185.
 rodiče: kterak pohnouti k lásce vůči
 nim 105. - v přípravě ke svátostem
 214. - v kázeňských záležitostech
 275. - v přípravě k biřmování 319.
 320. - potulní 19. d.
 rozborový postup - v. rozložný.
 rozhovor učebný: pojem 149. - v bibl.
 katechesi 153. 162. - katechismové
 172. - círk. historické 176. 179. -
 s dětmi „nováčky“ 307. 308. 310. -
 ostatek v. pod soukromě.
 rozjímání - elementární návod 187.
 rozkaz kázeňský 266.
 rozložný postup - pojem a příklady
 94. 95. - kdy zvláště výhodný 165.
 rozvrh: hodin 300. - učiva (pojem, co
 do něho, proč výhodný) 292. 296.
 ruční práce v hodině nábož. - které
 nepřipustny 142.
 rušivé vlivy na školní pastorači 17.
 růženec č. k. 75. - znázornit světél.
 obrazy 79. - podklad k rozjímání
 187. - s sebou na služby Boží 199.
 - před sv. biřmováním 320. - k sv.
 biřmování a po něm 321.
 rytířské chování pěstuj u chlapců 30.
 101.

S

Samaritán milosrdný - kterak příběh
 uživotnit 124. 125.
 samočinnost žáků čl. 43. - při služ-
 bách Božích 139. 195. 198. 199. -
 budí se postupem složným 94.
 „samospráva“ žakovská 268.
 samostatnost: cíl nábož. výchovy 12.
 141. 205. 229. 284. 268. 323.
 sarkasmus - výchovně nevhodný 276.
 sborová odpověď 56.
 sdělovací způsob - kdy převládá v ka-
 techesi 48. - kdy nezpůsobem 49. -
 pravidelně z paměti 151. 161. 175.
 296.
 sebedůvěru žakovu nepodkopávej!
 276.
 sebekontrola vzděláním svědomí čl.
 42.

- sebevědomí: katolické pěstuj důsledně vůbec - a panenské zvlášť 324.
- sebevzdělání učitele nábož, 23. 25. 288. 299.
- seminární výchova vzhledem na zevnější chování 25. d. - pro školu vůbec 26.
- seminář katechetický žádoucí k hlubšímu školení 15.
- sempre avanti! 299.
- sešit poznámkový: pojem, účel, kontrola, vzorec zápisů 112—114. - kdy zapisovat 163. 174. 177. - kterak „lumen“ z katechese 128. odst. 2. 3. - záznamy služeb Božích 137. - které črty a kresby do něho 138.
- shoda se školskými činiteli: potřebna 21. 263. 264.
- schema bibl. katechese na nižším stupni čl. 46.
- Sinaj hora k. č. 66.
- skladba katechese vůbec čl. 45.
- skladný postup - v. složný.
- slovo na rozhodnou 326.
- složný postup při vysvětlování: pojem a příklady 93—95. - kdy zvlášť výhodný 165.
- slušno - smysl pro s. pěstít 243.
- služby Boží: veřejné, význam pro výchov čl. 56. - vzhledem k samostatnosti žáků 139. - složky 191. - míra závaznosti pro žactvo 197. - čím zpřitažlivit 197. 198. - pohnutky 196. a čl. 60. - dozor při nich 202. - vodit na ně žactvo ze školy hromadně? 205. - návod pro ně v 1. roč. 309. 310.
- směrnice: mravnostní 241. 242. - výchovné hlavní a podružné 131. - patří do podrobného rozvrhu učiva 132. 294. - k pěstění modlitby 185. - v prvním ročníku 310.
- smysl: mateřský u dívek 31. 101. - pro čest 100. - pro pořádek 283. - pro poslušnost 283.
- souborný postup - v. složný.
- součinnost učitele nábož. s ostatními vychovateli 21. 263. 264.
- soukromě s jednotlivci v záležitostech kázně 286. 287.
- soustava církevního roku, kdy může ozřejmět 231.
- soustavnost vůbec čl. 10. - v učivu biblickém - pojem a potřeba 38. - v učivu katechismovém 37. - v učivu církevně historickém 175. - v rámci roku církevního 230. - vzhledem k potřebnému opakování 117.
- společenský takt - pojem a potřeba 24.
- společný úkon svátostný - po každé řádně připravit čl. 65. - vhodně pozvednout 227. 228. a dopravit 213. 222. 228. 321.
- spořivě: mluv při katechesi! 46. - užívej trestu 278. 279.
- sport - mravnostní směrnice 241.
- „srdce“ = city a vůle dohromady 96. - s. dojaté podmínkou k docilení citového tepla 107. 299. pod 3. - vzdělání srdce na nižším stupni nejdůležitější 310.
- státí - jako trest přípustný a nevhodný 274. 276. - do zodpovědění otázky není trestem 56.
- stereotypní výrazy a rčení pokud nepatří do katechese 47.
- strany a kasty v třídě netrp! 286.
- stvoření světa č. k. 64.
- stud: lichý před zpovědí 226. - pohlavní 255.
- stydlivost - pojem a hříchy proti ní 241.
- stupně: učebné v katechesi 149. - žactva národní školy tři 29.
- sv. čistota = cudnost, pojem a hříchy proti ní 240. - katechese o ní čl. 73.
- sv. zpověď: potřebna před 1. sv. přijímáním 210. - příprava k ní v 2. roč. 209. - v 3. ročn. 219—221. - slyšení dětské zpovědi 214. 215.
- sváteční den - pohnutky k svěcení 201.
- sv. přijímání: soukromé a společné 207. - obtíže s přípravou 208. - příprava k prvnímu v 2. ročn. čl. 62. - potřebné učivo 211. - součinnost rodičů 214. - zevnější chování, oslava, pobožnost 212. 213. 222. - častější 215. - jak často 216. - co se sv. zpovědi při častějším? 217. - příprava k prvnímu v 3. ročn. čl. 64. - o „nehodném“ opatrně! 222. - doprava 213. 214. 222. 228. - další příprava každoročně trojí čl. 65. - sv. úkon po každé vhodně zvednout! 227. 228. - pobožnost znázornit č. k. 73. - životní význam sv. přijímání v katech. mluvě nesnižovat 229.
- sv. třídní před velikonoce č. k. 74.
- sv. šestidenní při stvoření světa č. k. 64.
- svatopostní doba čl. 68. - postní zrnka 124.

svátost biřmování čl. 88.
 svátosti: první přijetí v jednotřídce 315. - sedmero č. k. 73. - termíny povinného třikrát do roka 223. - trojí návod k společnému přijetí čl. 65.
 svátost oltářní - poučení v 2. ročn. 211. - v 3. ročn. 221. - poučení při trojím povinném přijímání každoročně čl. 65.
 svátost pokání - poučení v 2. ročn. 210. - v 3. ročn. 219.
 svatostánek - z katechese o něm v kostele 104.
 svátostiny - učení o nich 239.
 svátostná příprava - poznámky k orientaci čl. 61.
 sv. Mikuláše den - didakt. pozn. 233.
 svědomí: proč a kterak vzdělávat čl. 42. - zpytovat ve škole pravidelně 134. 135. 330. 334. - zvláště v 2. ročníku 209. 210. - v 3. ročn. 218. 219. - návod teoretický ke svátostnému každoročně jednou 224. - netoliko negativně, nýbrž i pozitivně...
 světelné obrazy k názoru 79.
 svoboda - omezení trestem 274.
 synthese - výraz 96.
 syntetický postup v. složný 95.

S

šesté přikázání Boží - metoda katechese 248.
 škola: důležitý úsek duchovní správy 12. 16. - národní: organizace 29. - v čl. republice 19. 20. - katolická, pojem a požadavky 21. 22. - mateřská: úkol učitele náboženství čl. 6. - „činná“ při vyuč. nábož. čl. 44.
 školní modlitba: kdy která, v podrobném rozvrhu učiva 294. - účel a význam 300—302. - co, kdo a jak se modlí 301.
 „školní“ mše sv., věc dobrá, název nevhodný 205.
 „štit víry“ zjednávej žactvu! 170.

T

tabule školní: kterak jí užívat při katechesi 62. 63. - k čemu není 142. - před hodinou nábož. budiž po každé čistá! 260. - zvláštní „katechetická“ t. k upamětnění na nižším stupni 154.
 takt výchovný a společenský, pojem a potřeba 24.
 tantum valet, quantum pollet 25.
 tázací způsob při katechesi 49.

tělesné trestání v předškolním věku 28. - ve škole nepřipustno 277. 278.
 tělocvik - mravnostní směrnice 241.
 téma v katechesi vůbec 148. - v biblické 151. 162. - v katechismové 171. - v církv. historické 175.
 teplo citové při katechesi čl. 30.
 testové zkoušení 119. 120.
 textově složný a t. rozložený postup 96.
 texty modliteb denně potřebné, kterak nacvičit ve věku předškolním 27. - ve škole 183. - kterak vysvětlovat 95. 184. - texty zbožných úkonů 191. - t. mešních modliteb zpamětných 193.
 „tiché zaměstnání“ v jednotřídce se nedoporučuje 314.
 trestej: co? 273. - jak? čl. 79. - s otcovskou láskou 278. - spořivě a přiměřeně 279. - cílevědomě hned s počátku 280. 281.
 tresty kázeňské čl. 78. - výjimečně užitečné 275. - nepřipustné ve škole 276—278.
 třída: celá zasluhuje časem uznání 272. - nebudiž trestána! 276. - „naše“ t. 286. - duševně probudilá a mrtvá 141. - ukázněná jak vypadá 260. - lepší živly ať pomáhají při kázni 286.
 tři božské osoby č. k. 68. 70.
 třídní kniha - zápis do ní 274. 305. 315.
 triennální zkoušky - v. zkoušky.
 turnus čtvrtletý v nerozdělené jednotřídce 314.
 tvorové Boží rozliční č. k. 64.
 týdnv výchovné 131. 284.
 „tvořivá“ škola - činná čl. 44.

U

úbor sportovní a tělocvičný 242.
 uctivě v domě Božím! 190. - stále na zřeteli též u žáků starších! 195. - pohnutky 196. 200.
 učebná osnova čl. 82.
 učebná jednotka: pojem 147. 148. 170.
 učebná hodina: normální čl. 84. - budiž příjemná! 305. - biblické katechese na nižším stupni, rozdělení 159. - využívej svědomitě! 18. 300.
 učebné pomůcky: v hodině, kde a kterak ležet 302. - skládat až po modlitbě závěrečné 305. - stupně u., pojem 149.
 učebnice náboženské čl. 9. - požadavky 36. - u. a katechese, vzá-

jemný poměr 149. - kdy zavést první 154. c. - osobní dodatky k učebnici? 142. - co a jak znamenat v u. 302.

učebný rozhovor - v. rozhovor.
učitel náboženství 13. - „dobrý“ v obrazné mluvě bibl. 15. - osobnost čl. 5. - „kouzlo osobnosti“ 26. - příkladný život 23. 78. 188. - čím si zjednává důvěru žactva 262. - vnitřní a zevní klid 263. - osobní shoda a součinnost s ostatními vychovateli 21. 263. - sebevzdělání a sebevýchova 288. - sempre avanti! 299. - dochvilnost 300. - co do zevnějšíku 24. 303. - jas osobnosti 306.
učivo katechetické čl. 8. - pamětné, jaké má být po stránce slohové 109. - za posledního dvouletí školy 322. - ovládej pamětně! 48. 151. 161. 175. 296. - nové v katech. hodině 304.

úkol mravnostní v nižších třídách 247.

úkoly písemné a kresebné: domácí 138. - před vánoci 235. - velikonoční 236. - p. při katechetické přípravě v bohosloví 14.

úkony zbožné v kostele, kdy a kterak nacvičit 190. 191.

úminek, v. předsevezetí.

umučení Páně č. k. 69.

upamětnění učiva - co nejvíc ve škole 110. 111. 154. - výpomoc jiných činitelů 316.

úřední osnova učebná, v. osnova.

útrpnost, kterak k ní pohnouti 105.

úvodní: poznámka v učebné hodině 40. 41. 303. - ú. katechese v 1. ročn. čl. 86. - ú. příprava katechese vůbec 148. - katechese biblické 151. 160. - katechismové 171. - církv. historické 175.

uznání: mlčky - odměnou 269. - výslovné 270.

uživotnění: pojem 121. 148. 158. 163. 173. 176. - příklady čl. 38. - složky čl. 39. - má směřovati k návyku čl. 41.

V

vánoční: doba - kterak učit prožívat čl. 76. - stromek č. k. 67. - úkol písemný 235. - „betlem“ 234.

věcně stačí upamětnit, co 110. - co třeba doslovně 109.

věk: žactva, tři stupně 29. 30. - pro první sv. přijímání 206. - k sv. biřmování 318.

věty pevné k upamětnění 154. - zbytek v. pevné věty.

vlastivěda v katechesi 89.

volba stavu - v katechesi 322.

vševědoucí oko Boží 310. - č. k. 70.

vůdčí motivy - pojem a příklady 131. 132.

vycházky: poučné k účelům otčinským 88. - učebné do kostela s nejmladšími 190. 192. d. 195. 196. 309. - liturgické, metoda 104. 238.

výchova: budiž kázeňsky usměrněná čl. 80. - k cudnosti na vyšším stupni žactva čl. 72.

výchovné směrnice hlavní a podružné - v. směrnice.

výchovný: dozor 264. 265. - takt v. takt. - v. zřetel v každé katechesi potřebný 18. 19.

výchovné odměny 269—271. - tresty čl. 78. 79. - týdny 131. 284.

výklad bibl. příběhu - pojem 157. 158.

výlety - mravn. směrnice 241.

vyloučiti dočasně - trestem výjimečným 275.

výměnný rám pro katech. obrazy 156.

vymyšlené črty v katechesi 86.

výpomoc jiných k upamětnění učiva 316.

výslech neboli zkoušení vůbec čl. 35. 304. - na nižším stupni 156.

vystoupení ze školy čl. 89.

výstupy katechetické ve cvičné škole 14.

vysvětlovati, co a kterak čl. 25. a p. 153. 159. 162.

výtka slovem jako trest 274.

vyšetřování kázeňské 273. 303.

vzorec podrobných rozvrhů 295.

vzorné katechese tištěné 298.

Z

zajímavě: katechisuj vůbec 109, zejména co do bibl. dějin 152. 161. 162. - z. opakuj 79. 118. 119. -

zvláště v první hodiny roku, nové třídy a u žáků nejstarších 280. 325. - co k tomu žádoucí 262. 306.

základové kvádry činného života katol. 323.

základní pravdy víry u žáků nejstarších 322.

zákonné předpisy školské nutno znáti 19.

zaopatření - stůl k - č. k. 75.

zápisník příruční - v. příruční.

závěrek učebné hodiny 304.

zázrak - kterak pojem vysvětliti slož-
 ně 93.
 zbožné úkony v kostele, kdy a kterak
 nacvičit 190. 191.
 zdrobněliny dětské a dětinské 43.
 zdvořilost pěstuj u žáků 25. d. 243.
 zkoušení neboli výsledk čl. 35. - učiva
 prvoukového 156. - písemné 119. -
 testové 119. 120.
 zkoušky triennální - úkoly z kateche-
 tiky patří do nich 12.
 zlolajné mluvení trestem nepřipust-
 ným 276.
 znamení kříže, kterak nacvičit 309. a
 čl. 86.
 známky „z náboženství“ 116. 117. 270.
 325. - známka dobrá odměnou 270.
 znáti všechny žáky jménem potřebno
 262.
 zpěv lidu při mši sv. 200.
 zpovědní: formule, kterak nacvičit
 210., budiž v diecési jednotná 226.
 - vyznání vzhledem na hříchy proti
 6. přík. Božímu 248.
 zpovědnice č. k. 73. - z katechese
 o ní 104.
 zpytování svědomí, v. svědomí.
 způsob sdělovací a tázací čl. 14.

zrcadlo zpovědní tištěné: pro žáky
 národní školy v šablonovité podobě
 nevhodno 221. 225. 229. - kdy vhod-
 no pro věřící 324. 325.

Ž

žáci národní školy co do věku a po-
 hlaví 29. 30. - jinojazyční v třídě -
 ohled na ně 43. - nepřítomní - péče
 o ně 286. 305.
 žádný den bez čárky! 299.
 „žakovská samospráva“ 268.
 žití v milosti posvěcující stěžejním cí-
 lem farnosti.
 životní otázky u žáků nejstarších 322.
 životopis Páně - přehled č. k. 70. -
 v pořadí círk. roku vhodný k opa-
 kování bibl. učiva 118.
 život poškození měj na zřeteli u žáků
 starších 173. 322.
 život z víry - hlavní úkol katechese
 12. čl. 37.
 životní hodnoty: učiva - pojem 121.
 125. - služeb Božích 198. 199. -
 mše svaté 194.
 životní význam sv. přijímání třeba
 zvedati v mluvě katechetické 229.